VERGILIUS

ENEIDA

EDITURA UNIVERS

Vergilius înalţă faţă de eposul homeric un nou tip, un nou ideal de poezie narativă, care nu mai este istorie idealizată (ca în IIiada, Odiseea şi în poemele ciclice), nu mai este istorie încadrată de îndepărtatele ei perspective

legendare (...) nu este deloc pură delectare prilejuită de un material fantastic mitologic (...), nici pură epopee istorică filosofic interpretată (...), ci este interpretarea integrală a vieţii şi destinului uman, de-a lungul cântecului unei legende...

Ettore PARATORE

VERGILIUS

ENEIDA

EDIŢIE CRITICĂ Traducere de GEORGE COŞBUC Ediţie îngrijită, note şi prefaţă de STELLA PETECEL

Bucureşti 1980

EDITURA UNIVERS

PREFAŢĂ

Există opere, unice în felul lor şi inimitabile, care concentrează într-o sinteză artistică originală întreaga spiritualitate din care au izvorât; considerate expresie emblematică a timpului lor, ele sunt totodată negare a temporalului, deschizându-se printr-o formulă sui-generis spre universalitatea timpului.

O astfel de operă este *Eneidas* în a cărei grandioasă viziune sunt contopite şi transfigurate cele mai variate surse, începând cu însăşi conjunctura istorică şi particularul ei reflex în conştiinţa poetului, până la vasta cultură filosofică, ştiinţifică, literară şi artistică a acestuia, în raport cu care s-a configurat traiectoria sa spirituală. Deopotrivă erudit şi artist, antichitatea a recunoscut în Vergilius un *poeta doctus*, aşa cum, peste mai mult de un mileniu, avea să fie Dante. Dar, ca şi la Dante, în opera vergiliană erudiţia, supunându-se poeziei, s-a sublimat în gândire simbolică, dând expresiei artistice profunzimea perspectivelor interioare ce fac din poezie prilej de meditaţie.

Ceea ce-l apropie pe Vergilius de toate timpurile este

însă mai alea acel plan secund în care vibrează constant o mare sensibilitate, care, cuprinzând într-o umană simpatie tot universul, coboară de la melancolica contemplare a naturii până în abisurile fiinţei, asumându-şi parcă tot patetismul trăirilor umane. Căutându-se pe sine de-a lungul introspecţiei, el nu face decât să-şi reflecte şi să-şi depăşească epoca, una dintre cele mai dramatice dar şi mai fecunde pe care spiritul roman le traversase de-a lungul existenţei sale.

Vergilius (70 – 19 î.e.n.) îşi face apariţia în viaţa literară în atmosfera incertă şi zbuciumată a confluenţei dintre două epoci. De aproape un secol, republica romană, sfâşiată de conflicte interne ce culminaseră cu declanşarea războaielor civile, trăia ireversibilul proces al dezagregării, pe care zadarnic Cicero sau alţi fervenţi apărători se străduiseră să-l oprească; salvindu-şi doar formele tradiţionale, ea va aluneca vertiginos într-o criză în care până şi mediile cele mai conservatoare vor deveni conştiente de imposibilitatea rămânerii pe poziţii ferme.

Pe fondul de nesiguranţă socială şi dezorientare morală, în care vechile concepte îşi pierdeau semnificaţia şi vechiul sentiment al coeziunii statului lăsa loc căutării tot mai febrile a unei soluţii individuale, conştiinţa romană se deschide spre experienţele filosofice, religioase şi literare elenistice, îndreptându-şi aspiraţiile spre o nouă *humanitas*. În oscilaţia între ataşamentul faţă de trecutul statului roman şi deschiderea spre universalism (în care se vor zbate marile spirite ale sfârşitului republicii, de la Cicero până la Varro), lumea romană post-scipionică va manifesta o dublă atitudine: conservatoare şi progresistă totodată, din al cărei echivoc se va naşte la Roma un sincretism cultural, reflectare a sincretismului social-politic.

În această antinomie interioară ce supune statul roman contrastului între „forţa centripetă a tradiţiei şi cea centrifugă a curentelor novatoare” 1, în climatul de renunţare la o viaţă politică activă instalai după moartea lui Caesar, devine explicabilă amploarea infiltrării

epicureismului, ca experienţă a spiritului individual, tocmai în mijlocul unui popor ale cărui tradiţii fuseseră consolidate pe o *virtus* militară şi civică; în expresia sa cea mai pură, cea lucretiană, experienţa epicureică va semnifica disperata soluţie la care apelează romanitatea, „renegându-se pe sine pentru a se putea salva” 2.

Ca un ecou literar al subiectivismului promovat de etica epicureică, îşi va face apariţia la Roma curentul aşa-numiţilor „poeţi noi” (*neoteroi*), a căror artă de factură alexandrină este o altă formă de renunţare la viaţa civică, de protest faţă de o lume imposibil de salvat, de proiectare a aspiraţiilor în iluzoria libertate a imaginaţiei. Dar poezia neoterică exprimă şi o atitudine de independenţă faţă de vechile genuri literare, precum şi instrumentul formal al unei noi sensibilităţi; ea va provoca

1 Ettore Paratore, *I*? *Epicureismo e la sua diffusions nel mondo latino*, în: *Quaderni della rivista di cultura classica e mediaevale*, nr. 1, Edizione dell’Ateneo, Roma, 1960, p. 72.

— E. Paratore, *Virgilio*, seconda edizione, Firenze, 1954, p. 57. Dacă epicureismul exprima opoziţia faţă de valorile tradiţionale romane, stoicismul, care pătrunsese la Roma încă de la sfârşitul sec. III î.e.n., se suprapusese firesc idealului aristocraţiei oligarhice, educate în spiritul conceptelor de *virtus*, *gravitas*, *iustitia*; mişcarea cunoscută sub numele de Cercul Scipionilor era expresia paradigmatică a celor mai înalte valori spirituale cultivate în această simbioză.

pe plan psihologic o adevărată revoluţie (favorizată de fondul sensibilizat pe care se grefa), deschizând orizonturile interioare ale eului afectiv, îmbogăţind spiritul roman printr-o conştientă sondare a complexităţii sufletului şi pasiunilor.

Sub cele două influenţe esenţiale – epicureismul şi poezia neolerică – Vergilius va parcurge itinerariul spiritual al *Bucolicelor*, prima sa operă (compusă între anii 43 – 37 î.e.n.), în care cântecul purificator devine refugiu şi eliberare, căutând, în comuniunea cu natura, un sentiment

de *philia* universală, ca expresie a dorinţei de pace şi armonie. Acestei nostalgice Arcadii interioare poetul îi va rămâne fidel, prelungind-o în alte ipostaze, chiar când în aparenţă o va părăsi; sub un anume aspect, ea nu este decât imaginea visată a unei Rome transfigurate (în opoziţie cu cea contemporană), care se va recompune, sub alte coordonate, în *Saturnia tellus* din cartea a doua a *Georgicelor*, în primitiva şi sacra cetate a lui Euandrus (*Eneida*, VIII), de fiecare dată tot mai precis conturată şi cu semnificaţii tot mai adânci.

În acest context, aparent atât de deosebit de operele ce vor urma, *Bucolica* a IV-a marchează un moment al lărgirii orizontului poetic al lui Vergilius, prefigurând trecerea de la idealul vag al Arcadiei atemporale şi aspaţiale la vastele perspective filosofico-istorice din *Eneida*, în care sentimentul oarecum abstract al comuniunii cu natura se va concretiza în acela al solidarităţii umane, privite ca parte integrantă a solidarităţii cosmice. Acest moment, în care poetul descoperă ceea ce J.P. Brisson numeşte „permanenţa unei tenace nevoi de a spera, oricare ar fi obiectul ocazional al acestei speranţe, de-a lungul unor decepţii succesive” 1, îl reprezintă surprinzătoarea profeţie a reîntoarcerii vârstei de aur a omenirii (reflex al speranţei trezite de efemera pace de la Brundisium din anul 40 î.e.n.), proiectată în viitor ca speranţă şi promisiune, ca scop posibil de împlinit. În această viziune de un singular optimism, J. Perret remarcă pe bună dreptate momentul fixării notei vergiliene2, notă dominantă ce se va perpetua de-a lungul întregii sale creaţii, în împrejurări şi contexte diferite. În timp ce prin tradiţie vârsta de aur era Edenul situat într-un trecut legendar ce se degradase progresiv, iar la poeţii contemporani ea ascundea, sub mirajul fugii într-un spaţiu imaginar dinafara lumii, dezgustul faţă de un prezent devenit insupor

1 J.P. Brisson, *Virgile, son temps et le notre*, Paris, Maspero, 1966, p. 114.1 Jacques Perret, *Virgile*, Paris, Hatier, 1965, p. 48. Afirmaţia este dezvoltată în cadrul unei

legături cu *Bucolice*, V, unde autorul francez pune în evidenţă tripla convergenţă de perspective (spirituale, naţionale, cosmice) deschisă de reînnoirea cosmică în sânul căreia are loc apoteoza lui Daphnis.

labil1, la Vergilius simbolizează încrederea într-o reînnoire salutară a omenirii, în speţă a societăţii romane; este o vârstă de aur *romană2*, văzută, pentru prima dată, într-o perspectivă istorică3, aceeaşi pe care o vom regăsi, amplificată ca grandoare şi semnificaţii, în *Eneida*. Alături de principiul moral al efortului creator exprimat de conceptul *labor* (dezvoltat în acest sens în *Georgice4* ca element activ al vârstei de aur şi reluat, în alt registru, în poemul epic), acest motiv constituie nucleul a ceea ce am putea numi, în opera lui Vergilius, o personală viziune eudaimonistă, de nuanţă predominant stoică.

Aspiraţiilor de mai sus le va răspunde victoria lui Octavianus asupra lui Antonius şi a Cleopatrei (Actium, 31 î.e.n.), care, punând în sfârşit capăt frământărilor interne, aducea lumii romane singurul lucru aşteptat şi dorit, pacea. În timpul acestui din urmă război civil, figura lui Octavianus, care-şi asumase răspunderea administrării şi apărării Italiei, în timp ce Antonius se erija în despot oriental, concentrase în jurul ei simpatia întregului popor, favorizând consolidarea conştiinţei italice, pe care înseşi suferinţele şi tulburările o adânciseră. Victoria de la Actium va semnifica aşadar, în ochii romanilor, nu numai triumful personal al unui adversar politic asupra altuia, ci triumful întregii romanităţi împotriva pericolelor şi tentaţiilor Orientului, deci triumful unei naţiuni împotriva unui duşman extern. Vergilius şi contemporanii săi nu puteau să nu vadă în Octavianus omul cu adevărat providenţial, care, odată cu pacea, readucea sentimentul de siguranţă, restabilea echilibrul politic şi social, repunea în valoare tradiţiile care făcuseră gloria şi puterea statului roman.

Deschizând unei lumi demoralizate speranţa şi posibilitatea de a-şi regăsi durata, momentul era trăit ca o adevărată renaştere. Astfel se explică de ce, deşi o soluţie

de compromis bazată pe tot felul de ambiguităţi, principatul (instaurat în 27 î.e.n.) este acceptat de întreaga societate romană, iar *princeps*, care se declară el însuşi restaurator al republicii şi libertăţii5, este situat pe linia marilor salvatori ai patriei.

1 De pildă, Horatius, *Epode*, XVI. Despre spiritul diferit al tratării mitului la cei doi poeţi, vezi E. Paratore, *Virgilio*, p. 159 sau J.P. Brisson, op. cit., p. 119.

Cf. J. Perret, op. cit., p. 48.

Pentru compararea atitudinii lui Vergilius cu concepţiile epocii şi cu sursele mitologice greceşti, vezi J. Carcopino, *VirgiU et le mysure* de *la IVE Eglogue*, Paris, 1930 şi J.P. Veruant, *Mythe et pensie chei le» Grec»*, Paris, Maspero» 1965, p. 19 – 48.

— Poem didactic elaborat între anii 37 – 30 î.e.n., după ce Vergilius intrase în cercul lui Maecenas, exprimându-şi astfel adeziunea faţă de orientarea politică a lui Octavianus.

1 Cf. *Res Gestare divi Augusti*, 1 şi 34.

Păstrând aparenţele republicane, refuzând magistraturi neconstituţionale, dar deţinând în realitate un cumul de funcţii care va reduce treptat senatul la un rol de figurant, viitorul Augustus îşi consolidează cu ajutorul ideologiei o adevărată *auctoritas* morală, din care se vor naşte, în jurul figurii sale, „miturile secolului” 1.

În atmosfera de exaltare ce-l înconjoară, putem descifra o suprapunere până la identificare a sentimentului faţă de cel ce apare în aura de salvator al patriei cu sentimentul faţă de patrie însăşi; în această inevitabilă confuzie stă, credem, una dintre explicaţiile iluziei în care au trăit marile figuri ale literaturii latine reunite în cercul lui Maecenas, elanul patriotic ce a insuflat opere ca *Istoria de la fondarea Romei* de Titus Livius, *Carmen saeculare* al lui Horatius sau *Elegiile romane* ale lui Propertius. Printre ele, *Eneida*, elaborată între anii 29 – 19 î.e.n., se înscrie ca o adevărată apoteoză a geniului roman.

Legenda lui Aeneas (personaj existent şi în *Iliada*), care circulase sub diverse variante în tradiţia

posthomerică, fusese consacrată la Roma în secolul al III-lea î.e.n. prin epopeile lui Naevius şi Ennius, ajungând cu timpul la o valoare nu numai naţională, ci şi dinastică; recunoscut ca întemeietor al poporului roman, troianul Aeneas trecea şi drept strămoş al gintei Iulia, din care Augustus făcea parte ca fiu adoptiv al lui Caius Iulius Caesar. Aşadar, situată în lumea homerică, pe care o continua, legenda oferea lui Vergilius şi perspectiva unei prelungiri în epoca istorică, până la un prezent prin care Augustus, genealogic legat de eroul epic, putea fi asociat acestei istorii, devenind la fel de necesar ca şi iniţiatorul ei.

Făcând istoria să pătrundă în epopee, chiar dacă o consacra într-o operă de structură şi prestanţă homerică, Vergilius se distanţa în mod esenţial de modelul său, urmând tradiţia romană a poemului epic naţional cu caracter istoric, iniţiată de Naevius şi Ennius. Dar, chiar în raport cu această tradiţie, *Eneida* va reînnoi conceptul de epopee, printr-o formulă originală: ea nu va mai fi o succesiune cronologică de evenimente legendare şi istorice, ca la predecesori, ci o adevărată „regândire în lumina legendei a întregii istorii romane” 2, pe care o va concentra între limitele primului ei episod, nu ca realitate concretă, ci ca prefigurare.

I Cf. Robert Étienne, *Le sitele d’Auguste*, Paris, Armand Colin, 1970, capp. *Les ambig UIUS du sitele* şi *Les mythes du sitele*. Aceste „mituri** gravitau în jurul celor patru virtuţi tradiţionale pe care Augustus le întrupa în ochii contemporanilor: *virtus*, *dementia*, *iustitia*, *pietas*.

Italo Laaa, *La poesia di Virgilio*, Torino, 1974, p. 140.

Ideea depăşea prin noutate şi grandoare concepţia oricărei opere precedente, supunând unei logici interne înlănţuirea evenimentelor, creând alte raporturi de cauzalitate decât cele istorice. Prin ficţiunea poetică a inversării dimensiunilor timpului, trecutul istoric, privit dintr-un unghi de perspectivă legendar, deci anterior lui însuşi, apare ca proiecţie în viitor a unui plan divin prestabilit; istoria romană capătă astfel, în întregime,

sensul şi justificarea unei împliniri necesare a destinului (*fatum*), de care este, din acest motiv, aprioric determinată. Aceasta face ca faptele legendare ce constituie materia epică a poemului să fie investite, pe lângă propria lor semnificaţie, cu o alta, subiacentă, raportându-le în permanenţă la un viitor pe care-l condiţionează şi-l simbolizează în acelaşi timp. Privite ca manifestări diferite ale unei esenţe unice şi continue, evenimentele *Eneidei* deschid astfel în permanenţă adâncimea unei perspective interioare, dată de simbolica transparenţă a unor planuri suprapuse, în care mit, istorie şi actualitate sunt tratate simultan, prin simultana investire a naraţiei cu semnificaţii în cele trei ordini distincte1.

Această soluţie găsită de Vergilius pentru realizarea unităţii şi armoniei formale a unor părţi atât de diferite (mit şi istorie) dă *Eneidei* caracterul complex de ţesătură de simboluri2 şi determinisme, dincolo de care se va profila fără încetare adevăratul ei personaj, în permanenţă anunţat, promis; Roma, cu destinaţia de cetate universală şi eternă. Misiunea lui Aeneas de a întemeia pe pământul italic o cetate are importanţă în măsura în care ea condiţionează viitoarea fondare a Romei de către urmaşii lui; acesta este scopul precis, situat în timpul ireversibil al istoriei, spre care se precipită toate evenimentele poemului, în jurul căruia se concentrează întreaga acţiune. Roma, căreia Jupiter nu-i pune hotare nici în spaţiu, nici în timp (cf. *En.*, I, 278 – 279), este faza definitivă în care va retrăi Troia însăşi, prin perpetuarea Pergamului ei etern, justificându-şi visurile de dominaţie asupra lumii prin împlinirea unui act de justiţie voit de destin şi prin proclamarea păcii ca scop al acestei dominaţii (cf. *En. t* VI, 851 – 852). *Eneida* dă astfel o replică directă *Iliadei*, prin inversarea nu numai a situaţiilor, ci şi a valorilor spirituale; învinşii vor deveni învingători, dar eroismul lor nu este frenezia cuceritorilor veniţi să distrugă o cetate, ci tăria

1 Cf. J. Perret, op. cit., p. 91.

— Caracterul simbolic al poemului vergilian a fost

pus în evidenţă, în mod deosebit, de V. Poschl, *Die Dichtkunst Virgils*, *Bild und Symbol in der Acneis*, Wiesbaden, 1950. J. Perret, op. cit., p. 94, observă că *Eneida* pare a fi fost scrisă ca să comporte acel al doilea sens, uşor esoteric, pe care *Iliada* şi *Odiseea* îl primiseră doar prin comentariile sau alegoriile scholiaştilor.

morală a celor care, având conştiinţa unei misiuni ce le depăşeşte destinul personal, acceptă toate sacrificiile pentru a o împlini.

Această Romă, care obsedează gândurile lui Aeneas şi ale troienilor pribegi, pentru care îndură cu stoicism toate potrivniciile sorţii, se profilează cu atât mai impresionant în grandoarea ei, cu cât nu se face prezentă în poem decât ca aspiraţie. Învăluită în misterul profeţiilor, imaginea ei se proiectează ca o umbră sacră pe fondul de simplitate şi puritate al originilor, pierzându-şi orice consistenţă materială, devenind – cum observă E. Paratore1 – o categorie, urcând la o semnificaţie de supremă valoare etică, pe care i-o putea imprima numai acea puritate morală originară. „Cel mai mare cântăreţ al Romei este, în realitate, cel care dă numai viziunea sublimată a valorii transcendentale a istoriei ei, cel care, pentru aceasta, dezbracă imaginea Romei de orice aspect sensibil, dematerializând-o în idee pură”. 2 Este acelaşi sentiment cu care Vergilius îşi privise ţara în operele anterioare, în acea transparenţă de pământ ireal, de vis, loc privilegiat al vârstei de aur al cărei ideal saturnic îl păstrează, fiind deci capabilă să recreeze între hotarele ei fericirea primară. Ideea îşi găseşte încununarea în teoria pitagoreică-platonică a ciclurilor reîncarnărilor (expusă de închises în VI, 723 şi urm.), care, transpusă pe planul istoriei, făcea posibilă reîntoarcerea vârstei de aur prin pacea lui Augustus (cf. *En.*, VI, 790 – 793), prezent în istoria ce va veni ca o adevărată reîncarnare a lui Saturn. Astfel, indisolubil legat de imaginea ideală a Romei, Augustus se detaşează pe fundalul istoriei cu hieratica strălucire şi solemnitate a unui zeu.

Dar expunerea teoriei palingenezei nu se limitează la

a fi un pretext pentru glorificarea lui Augustus sau a altor figuri ilustre prin care se reflectă măreţia Romei; ea constituie punctul culminant al întregului poem în primul rând pentru că, încercând să sondeze misterul vieţii şi al morţii, poezia vergiliană „se arăta preocupată de destinul întregii mase umane, analiza condiţia umană” 3. Poate că Vergilius a încercat într-adevăr să găsească, de-a lungul meditaţiei asupra aventurilor

1 Op. cit., p. 71.

Ibidem.

1 E. Paratore, *Virgilio*, p. 344 – 345. Cf. şi I. Lana, op. cit., p. 141. Preocuparea pentru *condicio Humana* (termen fără corespondent în filosofia greacă) exprimă poziţia esenţială a gândirii latine, legată de drama vieţii sociale, ceea ce explică (cf. E. Paratore, *L* Epicureismo*... p. 77) predilecţia romanilor pentru problemele etice ale filosofiei elenistice. Conceptul se referă nu la om ca esenţă, ci la limitele, la finitudinea vieţii, şi, prin aceasta, la dramatismul ei (ceea ce va apărea foarte evident mai târziu, în dialogurile lui Seneca).[1]

eroului său mitic, un răspuns la întrebările ultime1; pentru că Aeneas nu este numai fondatorul unui viitor imperiu, ci şi imaginea reflectată în poezie a omului problematic şi frământat al unei epoci peste care plutea încă apăsarea unor experienţe dureroase.

Aeneas este „omul sub povara destinului istoric” 3, a unui destin care, subordonând eroul unei răspunderi ce-l depăşeşte ca individ, îl supune şi unui contrast interior, unei confruntări cu sine, absentă la personajele homerice3. El nu mai putea fi războinicul din *Iliada*, egal cu sine de la un capăt la altul al epopeii, manifestându-se violent şi spontan, trăind în prezent şi în acţiune pentru a cuceri, prin acte de eroism individual, o glorie personală. Suspendat între un trecut dureros şi un viitor incert, între melancolia amintirii şi neliniştea speranţei, reacţiile lui se interiorizează, meditaţia asupra evenimentelor transferă acţiunea pe planul reflecţiei, conturându-i o viaţă

spirituală pe care niciun erou epic nu o cunoscuse înaintea lui.

Aeneas nu-şi poate aparţine decât în măsura în care, identificându-se cu misiunea sa, îşi asumă răspunderea viitorului unui neam întreg; conştiinţa responsabilităţii istorice, care face din el un erou fără precedent în literatura epică, este conştiinţa romană a datoriei faţă de zei, patrie, familie: *pietas*, trăsătura sa definitorie, căreia-i sacrifică viaţa personală, nu însă fără o luptă interioară ce-l pune în opoziţie cu el însuşi. În această dualitate în care „raţiunea şi sensibilitatea se înfruntă fără a se exclude" 4 stau noutatea şi forţa poetică a personajului vergilian5, realismul său psihologic, prin care Vergilius prefigurează literatura modernă, creând un tip uman complex şi nuanţat. Dar tot în această opoziţie, în care va învinge sentimentul datoriei, se situează şi caracterul epic al lui Aeneas, deschizând o nouă perspectivă asupra conceptului de eroism; tradiţionala *virtus* războinică devine în *Eneida* un eroism moral, bazat mai mult pe capacitatea stoică de a îndura, de a-şi păstra fermitatea în mijlocul nenorocirilor şi încercărilor vieţii, decât pe cea a îndrăznelii temerare şi întreprinzătoare *

1 Cf. I. Lana, loc. cit.

1 G. Guţu, *Publius Vergilius Maro. Studiu literar*, Ed. Univers, Buc., 1970, p. 36.

1 Cf. V. Poschl, op. cit., p. 15, în compararea lui Vergilius cu Homer trebuie să se ţină seama de diferenţa nu numai dintre două *forme de arta*, ci şi dintre *două trepte ale istoriei spiritului uman*, aflate la distanţă de aproape un mileniu.

4 J.P. Brisson, op. cit., p. 325.

1 Cf. I. Lana, op. cit., p. 156.

Lui Aeneas nu-i lipseşte curajul războinic, ci entuziasmul luptei, pe care o acceptă doar din necesitatea de a se apăra; chiar învingător, el îşi va manifesta caracterul pacific, făcând din victorie «principiul unei reconcilieri** (J. Perret, op. cit., p. 110), ca în XII, 188 – 191.

Aeneas începe prin a fi un învins, un exilat, un om obosit mai ales psihic (epitetele *victus*, *profugus*, *fessus* apar frecvent în primele cărţi, definindu-i starea de spirit). Evoluţia lui se va desfăşura în raport cu progresiva cunoaştere a misiunii sacre cu care este investit; dar aceasta i se dezvăluie fragmentar şi adesea derutant. La început descurajat şi şovăitor, el îşi va cuceri fermitatea şi siguranţa odată cu treptele conştientizării, trasate de semnele divine, înaintând cu preţul renunţării de sine într-o iniţiere spirituală ce va culmina cu coborârea în infern, „expresie mitică a efortului omului de a transcende limitele pe care spaţiul şi timpul le impun cunoaşterii sale” 1. Infernul vergilian, conceput ca „imperiu al împlinirii morale” 2, ca o „catharsis religioasă” 3 a poemului, este în acelaşi timp punctul culminant al efortului de luciditate, care, în raport cu determinismul destinului, semnifică şi punctul maxim al libertăţii de acţiune. Aceasta este libertatea interioară din doctrina stoică, la care omul accede prin acceptarea necesităţii cosmice, după ce a înţeles că destinul este raţiunea eternă şi imuabilă ce guvernează ordinea naturală a lumii şi-i asigură armonia; este libertatea care înseamnă cunoaştere şi adeziune, prin identificarea voluntară a raţiunii proprii cu raţiunea universală. Aici, dedublarea lui Aeneas, oscilaţia dintre omul predestinat şi cel individual, va lua sfârşit; el va merge în direcţia lui *civis Romanus* al tradiţiei republicane, pentru care suprema realitate este statul, în raport cu care individul contează numai dacă i se sacrifică. Revista eroilor din cartea a VI-a dovedeşte că poemul vergilian a ales, la problema morţii, un răspuns nu metafizic, ci etic4; a ales istoria; unica realitate este Roma voită de *fatum*, pentru Roma nemuritoare indivizii trebuie să plătească tributul morţii lor5.

Conştiinţa din ce în ce mai clară a det erminismelor divine îi va da lui Aeneas posibilitatea să depăşească situaţiile tragice cu care este confruntat, să aibă în faţa vieţii o atitudine activă, să răspundă prin *virtus* şi *labor* (cf. *En.*, XII, 435), ale căror semnificaţii astfel asociate aproape

se identifică. În raportul dintre destin şi om, *labor* este expresia liberului arbitru, acea zonă limitată în care stă întreaga forţă umană, grandoarea ca şi patetismul ei. Dacă destinul pune în faţa omului obstacole pe care acesta nu le-a voit şi nu le-a prevăzut.

1 J.P. Brisson, op. cit., p. 299.

1 G. Guţu, op. cit., p. 262.

E. Paratore, *Virgilio*, p. 344.

4 Cf. J.P. Brisson, op. cit., p. 300.

6 Cf. I. Lana, op. cit., p. 171 şi 173.

omului îi revine, prin asumarea efortului tenace şi lucid, sarcina să le înfrunte şi să le biruie, tocmai pentru a-şi găsi împlinirea; omului îi este dat „să traseze prin actele sale curba determinismului istoric, a cărui percepere de ansamblu capătă numele de destin” 1. Aeneas, pe care sacrificiile necesare genezei poporului roman îl implică în condiţia tragică a omului2, izbuteşte să depăşească tragicul tocmai prin cunoaşterea acestui determinism, în direcţia căruia acceptă să acţioneze, trasindu-l prin actele sale. La acest nivel se situează eroul vergilian pe planul epic, astfel răspunde, din punctul de vedere al tradiţiei romane şi al perioadei augusteice, unui tip de umanitate ideal.

Dar pentru un poet „eminamente liric şi subiectiv” 3 ca Vergilius, a cărui sensibilitate era capabilă să cuprindă toate formele suferinţei umane, sensul unui *ineluctabile fatum*, deşi acceptat şi impus pe plan raţional, nu putea fi privit decât cu o profundă notă de melancolie. Risipită în întreaga atmosferă a *Eneidei*, această notă se concentrează în atitudinea poetului faţă de toate personajele sale, chiar faţă de cele care, dominate de impulsuri excesive, se fac vinovate de violarea echilibrului universal, fiind pe drept pedepsite de destin ca de o lege cosmică a responsabilităţii. Recunoscându-le *culpa* prin care, intrând în conflict cu destinul, devin victime tragice, Vergilius le acordă în acelaşi timp înţelegere şi compasiune, impregnând desfăşurarea epico-dramatică a naraţiei cu o atmosferă de lirism meditativ.

Într-o astfel de atmosferă se desfăşoară, în cartea a IV-a, tragedia Didonei, nefericita regină a Cartaginei, victima cea mai emoţionantă din poem. În intenţiile generale ale *Eneidei*, Dido ar fi putut rămâne doar o involuntară piedică în calea destinului lui Aeneas şi totodată simbolul unui „tip de pericol" 4 căruia romanii i-au fost în permanenţă expuşi după ce au început cuceririle Orientului, rol pe care, voalat, îl şi sugerează; atitudinea cititorului ar fi putut fi cu uşurinţă dirijată spre o notă de aversiune faţă de eroină, pentru justificarea directă şi fără echivoc a gestului lui Aeneas de a o părăsi. Dar, dincolo de resorturile epice ale acţiunii, Vergilius a creat un personaj în care recunoaştem deconcertanta complexitate a sufletului uman, cu interferenţele greu delimitabile între zone contradictorii existente în aceeaşi

1 J.P. Brisson, op. cit., p. 296. În acord cu H. de La Viile de Mirmont, *La mythologie et les dieux dans les Argonautiques et dans l rând ide*, Paris, Hachette, 1894, p. 275, care vede în *fatum* „un ansamblu de evenimente legate, în care inteligenţa umană admite suita fatală şi necesară".

1 Cf. G. Guţu, op. cit., p. 261. Cf. şi E. Paratore, op. cit., p. 345.

E. Paratore, op. cit., p. 363.

4 J. Perret, op. cit., p. 108.

fiinţă, cu reacţiile sale previzibile sau nu, cu mişcarea psihică ce-şi urmează meandrele după legi proprii, ascunse în straturile subconştientului, scăpând celei mai atente analize.

Portretul Didonei, atât fizic cât şi moral, atrage de la început simpatia, sentiment care, odată cu declanşarea dramei psihice la care asistăm, se transformă în profundă compasiune. Dacă o putem acuza pe regina Cartaginei în intenţia sa de a-l reţine pe Aeneas, deşi îi cunoştea misiunea divină, nu putem privi fără un sentiment de frustrare tortura morală a unei fiinţe în care poetul a pus atâtea calităţi; este dubla atitudine cu care o priveşte Vergilius însuşi; numind *culpa* slăbiciunea ei de a se lăsa

dominată de pasiune (deşi pasiunea îi fusese insuflată de o voinţă divină), el însoţeşte numele Didonei cu epitetul *infelix* (nefericita), trădindu-şi astfel participarea la durerea eroinei şi, prin aceasta, la durerea umană.1 Progresia descendentă a evoluţiei Didonei dezvăluie, într-o fiinţă exemplară, drama pasiunii învinse în lupta inegală dintre om şi destinul său, când omul, incapabil de a discerne limitele propriei condiţii, se ridică într-un dureros protest împotriva unei forţe care-l depăşeşte, conducându-l inevitabil spre un sfârşit tragic.

Dido este, într-un fel, imaginea inversată a lui Aeneas. Dacă eroul a putut supravieţui pentru că a fost capabil să plătească preţul renunţării la sine, ea trebuie să moară pentru că nu a ştiut s-o facă. Dăruirea ei totală pentru Aeneas este, în realitate, căutarea inconştientă a propriei fericiri2; dacă o va distruge odată cu plecarea acestuia, este pentru că, dispărând obiectul pasiunii ce-i acaparase întregul univers, dispare pentru ea şi orice punct de sprijin, deci orice raţiune de a fi. Tragicul, în cazul Didonei, este autodistrucţia la care conduce revolta neputinţei; această neputinţă, expresie a lipsei de libertate individuală, este la rândul ei consecinţa lipsei de orizonturi la care se autocondamnă cel ce se închide în el însuşi, pierzându-şi capacitatea de a se substitui celuilalt, deci de a înţelege orice raţiune exterioară eului său. Într-adevăr, universul Didonei, redus la propriul eu absolutizat, o izolează, dezintegrând-o din legile firii, nelăsându-i niciun

1 Nefericirea Didonei este totală, pentru că pasiunea o antrenează într-un triplu conflict (cu sine, cu Aeneas, cu destinul), în care coexistenţa conştiinţei vinei şi a conştiinţei de victimă nevinovată o sufocă într-un cerc vicios din ce în ce mai strâns în jurul ei, anulându-i orice posibilitate de a se salva.

1 I. Lana, op. cit., p. 153, observă că, în acest sens, Dido, deşi creaţia cea mai originală a lui Vergilius, în întregime a lui, este „cel mai puţin vergiliană dintre toate personajele poemului”, singura care nu se integrează armonios în lumea *Eneidei*.

refugiu, făcând-o cu atât mai demnă de plâns cu cât rămâne, în drama ei, o solitară.

Dacă în ea, ca şi în alte personaje feminine (Andromaca sau Creusa) răzbate acelaşi cald sentimentalism, al poetului însuşi, Dido se distanţează de ele tocmai pentru că acestea, intuind forţa ce trauscende voinţa umană, i s-au supus, resemnându-se. Din acest punct de vedere, ea se apropie mai mult de Turnus sau Mezentius, pe care, deşi din alte motive şi în alt mod, aceeaşi lipsă de măsură îi va pune în opoziţie cu ordinea raţională a lumii; ei sunt victime ale aceluiaşi *furor*, „forţa demonică ce duce la pieire, pentru că anulează, prin exaltare, ceea ce este uman” 1.

Dar fiecare personaj din *Eneida* îşi trăieşte într-un fel sau altul propria dramă, indiferent dacă se face vinovat sau nu, dacă e tânăr sau bătrân, latin sau troian; este tributul pe care, în acest „poem al neliniştii istorice” 2, fiecare individ trebuie să-l plătească, prin sacrificiul său, destinului colectiv, ca pe o ofrandă adusă principiului suprem al creării neamului roman. În această dialectică religios nuanţată, dictată de *fatum*, îşi găseşte un sens înalt moartea prematură a tinerilor Pallas şi Lausus, Camilla, Nisus şi Euryalus, a tuturor troienilor, latinilor, etruscilor, arcadienilor, rutulilor jertfiţi pentru pământul italic în luptele din ultimele cărţi ale epopeii3; evenimentele din aceste cărţi reprezintă dureroasa dar necesara fază premergătoare definitivei concilieri dintre troieni şi itali, proclamată de Jupiter (XII, 832 – 835), care, prin contopirea fizică şi spirituală a celor ce, pentru moment, sunt adversari, va face să triumfe spiritul de solidaritate umană (*concordia*), la fel cum, în unificarea Italiei, Roma va absorbi şi va armoniza diferitele civilizaţii contrastante, făcând să se nască, în acea „nouă, mare entitate spirituală” 4, conştiinţa italică.

Dar grandoarea principiului îşi are reversul în grandoarea suferinţei. Absorbind toate aceste vieţi care nu-şi aparţin, îngrădite de condiţionări care exclud fericirea prezentă şi personală, destinul colectiv ia

aspectul unei drame colective, în ale cărei patetice accente se dizolvă adânca tristeţe metafizică a poetului, nuanţată poate de amintirea războaielor civile, dar extinsă la meditaţia asupra întregii condiţii

1 G. Guţu, op. cit., p. 301.

J. P. Brisson, op. cit., p. 265.

În acest sens Dante îl va face pe Vergilius să spună, în *Infernul*, I, 106 – 108: *Di quelvumile Italia fu salute*, / *per cui mori la vergine Cammilla „*Eu*rialo e Turno e Niso di ferate.* (Salvare îi va fi Italiei umile, / cea pentru care Nisus, Euryal, Camilla/ muriră, ca şi Turnus, de răni adânci în lupte.)

— E. Paratore, *Virgilio*, p. 322.

umane. În acest amestec de *gravitas* şi *pathos*, de absenţă a fericirii şi luminozitate a speranţei niciodată abandonate, de suferinţă personală ce germinează sensul unei mai înalte împliniri, stă nota caracteristică a poeziei vergiliene, al cărei clarobscur stilistic nu este decât reflexul unui clarobscur sufletesc, al ambiguităţii stării de spirit a poetului, materializată în ambiguitatea semantică a expresiei artistice.

Transferarea continuă a interesului de la acţiunea propriu-zisă la semnificaţiile ei, de la întâmplările eroilor la reacţiile lor psihice, face din *Eneida* o operă prin excelenţă interiorizată, în care tot ce se petrece pe un plan se reverberează în celelalte, condiţionându-le sau fiind condiţionat de ele, ierarhizând lumea poemului într-o unitate organică indestructibilă. În această ierarhie dominată de voinţa abstractă şi imuabilă a destinului, de care depind nu numai oamenii, ci şi zeii, adesea aceştia din urmă intervin doar ca simbol sau suprapunere a planului uman, deşi în aparenţă de relaţiile dintre ei depind relaţiile dintre oameni. Tradiţionala lume a Olimpului homeric, adoptată de Vergilius într-o religiozitate nouă, îşi schimbă sensurile iniţiale; ea nu mai constituie în *Eneida* un „univers al cauzalităţii", ci un fel de „sporire şi proiecţie în afara timpului a conştiinţei umane" 1. Acelaşi criteriu ca şi în cazul oamenilor determină gradul de libertate în lumea

divină; puterea zeilor o depăşeşte pe cea umană numai datorită unui grad superior de cunoaştere a raporturilor necesare ce se stabilesc între acte sau evenimente aparent dispersate, cunoaştere în raport cu care dispun de mijloace superioare de acţiune. Forţa lor activă (*numen*) sporeşte în măsura în care exprimă o adeziune la *fatum*, pe care, chiar dacă uneori apare ca expresie a voinţei divine în general (*fata deum*), nu au libertatea de a-l anula, nici de a-l modifica, puţind cel mult să-i întârzie împlinirea. Nici Jupiter, divinitatea supremă, nu are latitudinea de a devia cursul destinului, ci numai de a-l modifica în detaliu2. El este însă singurul care posedă cunoaşterea absolută şi prin aceasta reprezintă suprema înţelepciune şi supremul criteriu al echităţii, fiind „arbitrul suveran al ordinii morale" 3 a lumii.

Această coloratură morală ce nuanţează panteonul *Eneidei* este rezultatul unui sincretism în care Vergilius a reunit, într-o combinaţie originală, pietatea romană faţă de zeii tradiţionali cu elemente din teoriile filosofice şi misteriosofiile greceşti. Criteriul moral după care

1 J.P. Brisson, op. cit., p. 295.

— H. de La Viile de Mirmont, op. cit., p. 297, îl compară pe Jupiter, în raport cu destinul, cu „un magistrat roman în raport cu legea".

8 Ibidem, p. 255.

!

poetul îşi construise acest panteon găsea puncte de contact între gândirea orfică, pitagoreică, platonică sau stoică şi vechile rituri ale religiei italice, acestea din urmă prezente în poem nu numai pentru puritatea lor arhaică, ci şi pentru a da atmosferei legendare nota de autenticitate şi mister. Într-un astfel de sistem, care suprapune sincretismului primitiv tendinţa spre monoteism din curentele filosofice amintite, zeii intervin ca încarnaţii sau simboluri ale unei esenţe divine unice şi absolute1, substanţa imaterială a întregii materii, spiritul universal (cf. VI, 725 – 726).

Focarul acestei religiozităţi, care nuanţează întreaga

lume a zeilor din *Eneida*, îl constituie iniţierea orfico-pitagoreică din cartea a VI-a, spre care converg toate semnificaţiile poemului. Revelare a cunoaşterii, purificare iniţiatică şi morală, patetică viziune a destinului sufletelor după moarte, infernul vergilian este în acelaşi timp cadrul impunător al consacrării definitive a misiunii Romei în istoria universală, ea forţă predestinată să conducă lumea după principiul păcii, al normelor etice şi juridice (VI, 850 – 852). Ansamblul compozit al unor surse religioase, mitologice şi filosofice eterogene reunite în configurarea imperiului nefiinţei se unifici într-o grandioasă şi tulburătoare viziune poetică, prin care cartea a VI-a este nu numai sinteza, ci şi o culme artistică a poemului.

Dar cartea a VI-a este şi cheia de boltă în structura compoziţională a *Eneidei*, punctul de suspensie al unui echilibru totodată intern şi formal între cele două părţi simetric dispuse în jurul ei: peregrinările în căutarea patriei predestinate (cărţile I-V), luptele cu italii pe pământul consacrat (cărţile VII-XII). Dacă Vergilius a preluat de la Homer cadrul epic al poemului (urmând schema *Odiseei* în prima secţiune şi pe cea a *Iliadei* în a doua), el se arată cu totul original în logica internă a construirii ansamblului, a grupării evenimentelor, în concentrarea şi dramatizarea acţiunii, în nona şi unitara semnificaţie imprimată unui fond legendar dispersat şi uneori contradictoriu, din care mode1 cază o operă de o desăvârşită coerenţă şi armonie. Această armonie se naşte dintr-un adânc ritm interior, care articulează în perfecte coresp ondenţe nu numai părţile diferite ale poemului, ci şi straturile suprapuse, şi multan perceptibile, reprezentate de sens, simbol, expresie artistică, versificaţie. La toate aceste nivele pot fi descifrate simetrii, armonii, suprapuneri sau întretăieri de planuri, contraste, amplificări sau ecouri, astfel încât, dacă s-a vorbit de o savantă arhitectură a pee

1 Aspect magistral pus în lumină de Jérôme Carcopino, *Virgile et les origine*» (*VOstie*, Paris, PUF, 1968. Cf. şi J. Perret, op. cit., p. 134.

mului vergilian, se poate vorbi la fel de justificat despre o structură polifonică, în sensul propriu al cuvântului.

O mare varietate de ton şi atmosferă rezultă din alternare a tratării epice cu cea dramatică sau lirică, a scenelor statice cu scene de mişcare, din gradaţia progresivă a stărilor sufleteşti sau a descrierii peisajului, din transparenţa sau ambiguitatea imaginii, cărora le corespunde, într-o adevărată magie de culori şi sunete, nesfârşita nuanţare a valorilor semantice şi a jocului ritmic, prin care opera vergiliană a ridicat arta poetică la culmile cele mai înalte.1

Reunind un mare spirit cu un mare artist, *Eneida*, operă nouă şi originală, a deschis literaturii de mai târziu drumul a nenumărate experienţe, rămânând în acelaşi timp un tezaur de valori universal umane, prin care cel mai roman dintre poeţii latini a devenit una dintre marile conştiinţe ale civilizaţiei tuturor timpurilor. Dacă moartea neaşteptată a poetului l-a împiedicat să aducă epopeii sale ultimele finisaje dorite, jasind-o într-un fel neterminată2, aceasta nu a întârziat să-şi găsească locul printre capodoperele literaturii universale.

Editată imediat după moartea poetului de către prietenii săi, Varius şi Tucca, la îndemnul lui Augustus, *Eneida* a fost primită cu entuziasm de romani, care, salutând în ea marele poem naţional aşteptat, i-au adus omagiul de a o supranumi *Gesta populi Romani*. Celebritatea *Eneidei* n-a încetat să crească odată cu trecerea timpului, făcând din ea izvor de inspiraţie, obiect de studiu şi de exegeză. Încă din antichitate i s-au dedicat comentarii, dintre care cele păstrate, aparţinând lui Servius (sec. IV e.n.), Donatus (sec.; IV e.n.) şi Mac robius (sec. V e.n.) prezintă şi astăzi interes, iar exegeza modernă însumează mii de titluri, descoperindjioi aspecte şi modalităţi de interpretare, confirmând perena actualitate a poemului vergilian.

Influenţa literară a *Eneidei* se manifestă chiar de la început, făcându-se sensibilă în opera unor poeţi ca

Ovidius, Propertius, Tibullus sau Lucanus; mai târziu, Silius Italicus, Valerius Flaccus şi Statius îl vor imita, fără însă a pătrunde în spiritul vergilian. Abia în Evul Mediu, care ţesuse o adevărată legendă în jurul vieţii lui Vergilius, considerându-l *omnisciens*, răspândindu-i o faimă de profet şi interpretându-i alegoric opera, se va naşte un poet cu adevărat pe măsura celui

1 Trăsăturile de mai sus, prin care Vergilius se defineşte ca artist şi a căror tratare concretă nu este posibilă în limitele acestor pagini, au fost puse în evidenţă în comentariul ce însoţeşte ediţia pe care o prezentăm.

— Este vorba de unele contradicţii de detaliu şi de cele aproximativ 60 de versuri neterminate.

2*

pentru care îşi mărturiseşte cultul 1, numindu-l „degli altri peeti onore e lume” 2, şi acesta este Dante Alighieri; pentru că, aşa cum Vergilius, pornind de la Homer, crease o operă la fel de mare dar cu totul deosebită de cea a maestrului său, Dante, pornind de la Vergilius, se înrudeşte cu el doar prin genialitatea concepţiei şi forţa viziunii poetice, Astfel se naşte, în cultura europeană, o triadă a geniului arcuită peste milenii, în care Homer, Vergilius, Dante retrăiesc unul în celălalt, de fiecare dată într-o expresie cu totul singulară.

Mai târziu, epopeile populare sau cele culte trădează într-un fel sau altul influenţa *Eneidei*, ale cărei ecouri le regăsim în *Orlando furioso* de Ariosto, *Ierusalimul eliberat* de Tasso, *Lusiada* lui Camões, *Paradisul pierdut* al lui Milton, *Henriada* lui Voltaire. Iar în personajele din teatrul lui Racine retrăieşte emoţionantul reflex al vieţii din figura Didonei, împrumutându-i trăsăturile până la detaliu.

Se pare că Dido a făcut să vibreze cel mai mult şi sufletul muzicienilor; Purceii îşi începe cariera cu opera *Dido şi Aeneas*, Domenico Scarlatti compune piesa pentru pian *Didona abandonată*; acelaşi titlu îl va purta o cantată pentru soprană şi cor de Rossini, ca şi o sonată de Clementi, pentru a aminti doar câteva nume.

Sugestia vizuală a poeziei vergiliene a impresionat

atâţia pictori, încât, catalogate, lucrările lor ar putea ilustra bogat întreaga *Eneida*. Printre ei, Rafael a pictat *Didona pe rug* (subiect ales şi de Rubens), *Aeneas purtându-l pe tatăl său, închises* (detaliu din fresca *Incendia di Borgo*); Giorgione, *Aeneas*, *Euandrus şi Pallas în faţa stâncii Capitoliului*; Tiepolo, *Construirea calului troian*; Van Dyck, *Venus cerând lui Vulcan armele pentru Aeneas*; Pieter Brueghel cel Tânăr, *Aeneas şi Sibylla coborând în Infern*, ca să nu mai vorbim despre nenumăratele miniaturi care împodobeau cele mai frumoase manuscrise renascentiste ale *Eneidei*.

Foarte rar o operă literară a suscitat un asemenea elan al inspiraţiei, ramificat în atâtea domenii. Cu atât mai viu s-a manifestat de-a lungul timpului dorinţa de a veni în contact direct cu opera marelui poet (ceea ce a fost posibil prin studiul ei asiduu în şcoli şi universităţi, din antichitate până în zilele noastre), ca şi dorinţa de a transpune

1 Tu se i-o mi-o maestro e il mi-o autore;, tu se solo colul da cui io tolsi, lo hello stilo chem ha fatto onore. (Tu-mi eşti maestrul, tu-mi eşti autorul; / doar de la tine singur am deprins/ frumosul stil ce mi-a adus onoare.

— Dante, *Inf.*, I, 85 – 87).

1 „A celorlalţi poeţi podoabă şi lumină” (Dante, *Inf.*, I, 82).

Într-o interpretare proprie textul original; numeroasele traduceri existente în toate limbile moderne au făcut posibilă lectura capodoperei vergiliene chiar pentru cei cărora textul original nu le este accesibil, în ce măsură o traducere poate da imaginea unei astfel de opere?

Dacă am răspunde împreună cu Voltaire (ceea ce ar putea fi înclinat să facă oricine a avut prilejul să contemple în original poemul), am putea exclama ca el, adresându-se marchizei du Deffaud; „… dar alături de Vergilius nu poate sta nimic. îl cunoaşteţi din traduceri; însă poeţii nu se traduc! Oare muzica se poate traduce?” 1. Desigur, nicio traducere nu poate înlocui originalul. Şi totuşi, traducerile de valoare au făcut posibilă dimensiunea cu adevărat

universală a literaturii, existenţa unui patrimoniu spiritual comun. O traducere care recreează poezia poate transmite, în formă proprie, vibraţia originară.

O astfel de traducere, capabilă să recreeze originalul, este versiunea *Eneidei* datorată lui George Coşbuc. În ea se interferează geniul a doi poeţi, ceea ce rar se întâmplă, făcând posibilă păstrarea adevăratei fidelităţi, cea a spiritului poeziei. Temperamentul pasionat dar şi delicateţea sentimentelor, vizibile şi în creaţia originală a poetului român, au transmis traducerii sale două calităţi esenţiale ale operei vergiliene: suflul epic, de largă respiraţie, şi totodată nuanţarea detaliului, ca şi marea mobilitate în trecerea de la un ritm vivace la unul lent, de la a crea o atmosferă violentă la una calmă, ceea ce-l face să exceleze în pasajele dramatice sau în cele descriptive. Aceste calităţi se manifestă la Coşbuc cu predilecţie în descrierile de natură, pe care o simte în toată gama ei de manifestări.

O mai mică subtilitate descoperim în nuanţarea stărilor psihice (în cartea a IV-a, de pildă), unde adesea gradaţia aproape imperceptibilă din textul original îşi pierde în traducere o parte din forţa de sugestie, tocmai prin accentuarea prea vizibilă sau chiar exagerarea sensurilor; dar cartea a IV-a, deşi cea mai accesibilă percepţiei unui cititor modern, impune traducătorului cele mai mari dificultăţi stilistice, pentru că marea ei forţă psihologică emană din jocul contrastelor şi nuanţărilor la chiar acest nivel. Ceea ce Coşbuc izbuteşte să reproducă magistral în pasaje de acest fel este nuanţarea ritmică în acord cu mişcarea psihică, acord foarte rar întâlnit în traduceri.

1 Voltaire, *Corespondentă*, Ed. Univers, Bucureşti, 1978, p. 299 (trad. Maria Carpov).

Dovedind, pe lângă calităţile de mai sus, un rar simţ al limbii, Coşbuc reuşeşte să păstreze culoarea, atmosfera şi tonalitatea operei, să transpună la un înalt nivel artistic vibraţia imaginii;

Suflă prin noapte răcori; *cu zare şi luna le-ajută*

Drumul şi scânteie-n larg tremurata lumină pe-adâncuri.1

Din acest punct de vedere, este uimitoare fidelitatea lexicală faţă de textul original2, realizată într-o limbă românească pură, îmbogăţita cu arhaisme, combinaţii originale de cuvinte sau chiar cuvinte create de el. Iar pentru noi, care recitim traducerea la aproape un secol după apariţia ei3, chiar unii termeni uzuali în vremea lui Coşbuc încep să se înnobileze prin patina timpului, într-un farmec uşor vetust, unii dintre ei printr-o simplă schimbare fonetică (pacinic, vecinic, mărtur etc.).4

Dar numai cine cunoaşte caracterul sintetic al limbii latine şi dificultăţile implicate de încorsetarea perifrazelor limbii române în forma fixă a h exametrului îşi poate da seama cu adevărat ce a realizat Coşbuc prin această traducere, în care se arată atât de fidel şi atât de liber în acelaşi timp. El a fost primul care a demonstrat, într-o operă de mari proporţii, posibilitatea limbii noastre de a fi modelată în ritmuri clasice. Şi nu i-a fost uşor să convingă, tocmai prin incredibilnt noutăţii pe care o aducea. Dacă autorul unui articol apărut la câteva zile după publicarea primei ediţii saluta această calitate („Volumul acesta e o surprindere şi prin formă şi mai ales prin cuprinsul său. *Eneida* tradusă

1 En., VII, 8 – 9. Vezi şi VIII, 589 – 591; V, 526 – 527 ite.

1 „El a dat cuvintelor un cât mai pronunţat caracter concret, pentru ca ele să reproducă nu numai ideea, în abstracţiunea ei, ci însăşi imaginea”. (Nicolae Lascu, *Coşbuc şi literatura grecc-romand*, în: *Tribuna*, Cluj, X, nr. 38, 1966, p. 2.)

Prima ediţie a *Eneidei* datează din 1896.

— Dar tocmai la nivelul limbajului se poate aduce traducerii lui Coşbuc obiecţia de fond, care priveşte de fapt o tendinţă generală a epocii: aceea de a denatura într-o oarecare măsură spiritul antic, prin încercarea de actualizare şi autohtonizare a unor realităţi specifice. Astfel, augurul va fi numit pe alocuri „popă”, obiectele de cult „odăjdii” sau „pristoluri”, apa lustrală „agheasmă”

etc.; la fel, sandalele apar uneori ca „opinci”, cântecul de flaut „doină”, adaptări care, chiar când sună frumos, schimbă sensurile originalului. De asemenea, o anume tendinţă de imprimare în limbaj a unei note populare acolo unde nu este decât una arhaică, într-o operă care reprezintă expresia cea mai cultă a limbii latine, în hexametri româneşti!” 1), cei mai mulţi profesori şi academicieni i-au reproşat-o2, evident, din motive filologice (aducând argumentul că o limbă modernă, fiind ritmică, în timp ce latina este prozodică, traducerea în metru original este incompatibilă). Aceasta nu i-a împiedicat însă să-i acorde, în 1897, „Marele premiu Năsturel” al Academiei Române, recunoscând în traducerea lui Coşbuc o lucrare „atâta de meritorie şi menită ca să înzestreze literatura română cu o operă ce puţine alte literaturi, cu sutimi de ani mai vechi decât a noastră, o posedă**3. Astfel, pentru prima dată Academia consacra o traducere din literatura antică, acordându-i cel mai mare premiu, pe care până atunci nu-l primiseră decât Alecsandri şi Odobescu, „pentru o întreagă activitate literară” 4.

În mod paradoxal însă, această traducere a rămas neterminată în acelaşi fel în care a rămas şi originalul ei, deşi de la prima ediţie, în care autorul promitea revizuirea traducerii, până la moartea acestuia s-au scurs peste două decenii5. De ce Coşbuc nu a revenit asupra *Eneidei*? Fără a avea o certitudine, credem că răspunsul se află într-o adnotare a poetului existentă pe ediţia Campi a *Paradisului* lui Dante, p. 638, din biblioteca sa: „Am văzut că Dante e culmea artei poetice, după ce am citit pe Virgil şi l-am tradus” 8. Într-adevăr, ultimii aproape douăzeci de ani din viaţă poetul şi i-a dedicat, după cum se ştie, traducerii *Divinei Comedii*, care i-a absorbit toate preocupările.

1 G.P., *Eneida lui Coşbuc*. *Recensiune*, în: *Tribuna*, XIII, 1896, nr. 259. Cât de mare era noutatea se poate vedea din consultarea traducerilor din *Eneida* anterioare celei semnate de Coşbuc, toate în versuri rimate sau albe,

niciuna la un nivel cu adevărat artistic, niciuna integrală (celelalte trei traduceri româneşti integrale apărând mult după ea: 1913, N. Pandelea, proză; 1938, E. Lovinescu, proză; 1956, D. Murăraşu, hexametri). Cât despre distanţa literară care desparte traducerea lui Coşbuc de prima traducere românească din *Eneida*, este de ajuns să citäm titlul: *Istoria lui Virgilie Maro despre stricarea Troiei prin Greci şi ridicarea neamuluirtmlenescu după mergerea lui Eneas cu sociile sale în Italia*. Acum antaiu de pe limba latineasca întoarsă pe rumanie prin Vasile Aaron. Bibi. Acad. R.S.R. filiala Cluj, fondul Oradea. 1805.

1 D. Evolceanu, *Acneis. Traducere în form ele originale de George Coşbuc* în: *Convorbiri literare*, XXXI, 1897, p. 80 – 89. Cf. şi D.C. OUănescu, I. Kalinderu şi alţii, care totuşi îl laudă în ansamblu; Al. Roman este singurul care observă: „Dar tocmai acesta este marele merit al lucrării** (*Analele Academiei Române*, seria II, tom XIX, 1896 – 1897, p. 309 – 313).

1 Ibidem. (Cuvintele aparţin lui Gr. G. Tocilescu).

— *Ibid*.

6 în acest răstimp au apărut ediţiile II (189 8) şi III (1910), ambele fiind reeditări (cu mici modificări, mai ales în favoarea ritmului) ale ediţiei I.

6 Semnalată în introducerea la volumul: George Coşbuc, *Comentariu la „Divina Comedie”*, Editura pentru literatură, Bucureşti, 1963, p. XLVII – XLVIII.

Acestei renunţări la şlefuirea traducerii *Eneidei* i se datorează o serie de pasaje neglijent traduse, de greşeli, de cuvinte fără valoare poetică şi adesea fără corespondent în original folosite în mod abuziv (jalnic, groaznic, cu zorul, vesel, însă, vuiet, a vuieta etc.) sau lipsa de muzicalitate a unor versuri. Toate acestea se pierd însă în monumentalitatea ansamblului, prin care Coşbuc a creat o operă cu adevărat literară. „Cu toate criticile care i s-au adus şi cu toate încercările fă Ale de alţi traducători în cursul timpului, această versiune a rămas încă neîntrecută. Ea va putea fi depăşită numai prin opera unui poet cu

resurse epice egale acelora ale lui Coşbuc”[2].

Reeditând această lucrare, după mai mult de o jumătate de secol de la ultima ei apariţie, Editura Univers îndeplineşte un act de cultură cu o dublă valoare. îi mulţumim cu acest prilej pentru condiţiile de apariţie acordate, iar redactorului cărţii, Florin Chiriţescu, pentru desăvârşită colaborare asigurată de competenţa şi spiritul colegial cu care ne-a stat alături. Aceleaşi mulţumiri profesorului Mihai Nichita, a cărui înaltă profesionalitate a dat girul ştiinţific volumului de faţă, acceptând să-l citească în manuscris.

STELLA PETECEL

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Volumul de faţa reprezintă cea de a VI-a ediţie a traducerii Eneidei *în versiunea lui George Coşbuc, publicată pentru prima oară* în *anul 1896 cu titlul original*: Acneis (*P. Vergilius Maro*, Opere complete. Partea I: Acneis. *Traducere în formele originale de George Coşbuc. Bucureşti, Editura Librăriei C. Sfetea, 1896, 253 p.). Distinsă în 1897 de Academia Romană cu „Marele premiu Năsturel44 pentru valoarea literară deosebită, ea este prima traducere românească în metru original (hexametru dactilic) a poemului vergilian.*

Toate reeditările de până acum (1898 – ediţia a II-a, 1910-a

III-a9 1920 – a IV-a, 1926 – a V-a) au reprodus ediţia I (cu unele modificări de detaliu operate în ediţia), a 11-a fără revizuirea capitală a traducerii sau notele promise în prefaţa acesteia. Actuala reeditare este prima, care prezintă un text confruntat cu originalul (stabilit după ediţiile critice menţionate în nota bibliografică) şi comentat.

Traducerea poetului roman a fost respectată de noi sub toate aspectele, singurele intervenţii pe care ni le-am permis fiind stabilirea corectă a semnelor de punctuaţie (în cazurile absolut necesare) şi adaptarea parţială a

2 Nicolae Lascu, Clasicii antici tn România, Ed. Dacia, Cluj, 1974, p. 105,

grafiei la normele actuale (limitându-ne la modificări de tipul: voi *şi nu* voi, ziuă *şi nu* dină, oase *şi nu* ose, plângător *şi nu* plângător etc., *dar păstrând intacte toate formele vechi cu valoare poetică sau culoare de epocă*: *păsări, flăcări, tntunerec, rumpe, vecinic, mărtur* etc.). *Corectarea greşelilor de tipar (variabile de la o ediţie la alta şi uneori generatoare de confuzii) s-a făcut* în *conformitate cu ediţiile I-II şi cu manuscrisele menţionate mai jos. Textul de bază utilizat este ediţia a II-a, ea reprezentând forma definitiva data de traducător*.

Dat fiind că G. Coşbuc a respectat grafia originală a numelor proprii, am reprodus-o ca atare, adoptând-o şi în note (aici, însă, cu excepţia celor încetăţenite de prea multă vreme sub o formă adaptată, cum sunt Abile sau Ulise). În toate aceste cazuri diftongul ae *se va citi* e, *iar* ce – e *sau* 6. *Datorită exigenţelor ritmului, în textul traducerii apar inevitabil dublete (Iuno/ Iunona, Dido/Didona, Sergestus/Ser gest, Jupiter/Joe* etc.). *În cazul numelor cu forme duble în limba latină, am păstrat varianta aleasă de Vergilius şi reprodusă de Coşbuc (Ulixes, Andromache)*.

Toate versurile neterminate respectă cu fidelitate originalul.

Omisiunile, greşelile suit inadvertenţele existente în traducere au fost semnalate în note, unde s-a dat versiunea corectă sau fidelă originalului, uneori cu menţiunea „textual44, alteori nu (când. repetiţia ar fi devenit obositoare), în toate cazurile însă putând fi recunoscută după caracterul de literă deosebit de cel al contextului.

În dorinţa de a clarifica sau corecta cât mai mulţi termeni confuzi din traducerea poetului roman – în măsura posibilă – prin intermediul lui însuşi, am consultat variantele de manuscris nr. 2921 şi 2923 Aşi B existente la Biblioteca Academiei R.S.H., semnalate în note, cu indicarea între paranteze a numărului manuscrisului şi filei; ca şi în *cazul propriilor noastre intervenţii, ele nu vizează valoarea poetică a traducerii, ci fidelitatea semantică faţă de original sau explicarea unor termeni*

învechiţi.

În comentariile ce însoţesc volumul am avut în vedere în primul rând facilitarea unei înţelegeri clare şi complexe a operei (care abundă în aluzii, subtilităţi şi ambiguităţi) şi reliefarea calităţilor ei artistice. În *acest scop, am pus accentul pe notele de interpretare, fără a neglija, desigur, notele informative. Interpretarea priveşte toate aspectele implicate de sensurile originalului: istorie, mitologie, instituţii şi tradiţii romane, filosofic, psihologie, artă a compoziţiei, stil, limbaj, versificaţie. Luând în consideraţie ansamblul acestor aspecte, am încercat să introducem cititorul nu numai în opera propriu-zisă, ci şi în atmosfera epocii şi în spiritualitatea antică, în general.*

Fundamentalul criteriu care ne-a condus în pregătirea acestei ediţii a fost acela al unei probităţi egale faţă de autor, traducător, cititor.

S.J>

PREFAŢA TRADUCĂTORULUI LA EDIŢIA I

De câţiva ani mă ocup cu traducerea operelor lui Vergii, Homer, Plant, Terentius şi Aristophanes. Cu volumul acesta încep seria traducerilor. Volumul viitor va fi „Georgica66 şi „Bucolica64 lui Vergii. Al treilea volum va cuprinde câte o comedie de-a celor trei scriitori teatrali. Pe Homer am început să-l traduc şi, dacă voi avea tot acelaşi zel de lucru ca şi până acum, o să-l public mai târziu.

De data asta public „Acneida66 fără note. O privesc ca o încercare de traducere şi aştept s-o supui unei revisii, după ce publicul pricepător va avea bunăvoinţa să mă facă atent la greşelile ce le-am făcut. Căci, oricâtă silinţă mi-aş fi dat, nu m-au îngăduit şovăitorii paşi ai începătorului să merg cu deplină siguranţă şi poate n-am priceput multe, şi multe s-ar fi putut spune mai bine şi n-am ştiut cum. A trebuit să mă lupt cu formele hexametrului, cu formele de gândire ale celor vechi, cu felul lor de exprimare. Şi mai ales cu alegerea cuvintelor romaneşti: e greu să redai limba clasică latinească în limba românească a poporului, mai ales când n-ai loc să faci perifrase, căci versul traducerii mele răspunde versului latin. Printr-astea

munca traducerii e grozav de truditoare şi nespornică.

Nădăjduiesc că voi putea publica pe Vergii mai târziu, revăzut şi cu notele trebuitoare pentru înţelegerea şi a celor ce n-au întinsa cultură clasică ori n-o au deloc.

G. COŞBUC 1896

CARTEA I

Lupte vă ciut şi pe-oşteanul 1 ce-odată, din câmpii troienici.

Dus de meniri2 a sosit în pământul ital, la lavinii3 Cei de pe mal. îl zvârliră prin ţări şi pe-adâncuri întruna Zeii, cât timp a ţinut mânia mâhnitei Iunone.4

1 în original: *virumque* (şi pe bărbatul), ceea ce presupune nu numai calitatea de *oştean* a eroului (exprimată prin *arma* – faptele de arme), ci *omul* în complexitatea lui, aşa cum se va contura de-a lungul *Eneidei* figura troianului Aeneas, legendarul strămoş al neamului roman.

2 Prin acest termen, Coşbuc traduce frecvent latinescul *fatum* (destin, soartă), a cărui invizibilă prezenţă străbate semnificativ întreg poemul, condiţionându-i acţiunea. Conceput ca ordine prestabilită şi imuabilă, ca lege universală şi incomprehensibilă esenţă divină, căreia i se supun nu numai oamenii, ci şi zeii, destinul îndeplineşte la Vergilius rolul de determinare apriorică a istoriei. Această concepţie, influenţată de curentele filosofice elenistice (mai ales de stoicism), va marca deosebirea fundamentală dintre epopeea poetului latin şi cele ale inspiratorului său, Homer.

3 Locuitorii cetăţii Lavinium, fondată după tradiţie de Aeneas pe coasta vestică a Italiei, în apropierea reşedinţei regelui legendar Latinus. (J. Carcopino, identificând cele două aşezări, ajunge la concluzia că Lavinium ar fi preexistat sosirii lui Aeneas).

4 Aluzie la cei şapte ani de rătăciri pe mare, relatate în primele cărţi ale *Eneidei*, după modelul *Odiseei*. Înverşunarea Iunonei împotriva troienilor (din motive ce vor fi dezvăluite mai jos) este subliniată de epitetul *saeva* (crudă, neînduplecată), tradus aici prin *mâhnită*.

5 Patimi şi-n lupte-a-ndurat1, în Latium până s-aducă
Zeii troieni2 şi temeiuri să-şi pună cetăţii3 din care
Neamul latin a purces, poporul albanie şi Roma4.
Muză5, vesteşte-mi temeiul, din care călcare-a
poruncii Astfel de multe dureri s-aducă vrăjmaşa regină6
10 Celui mai vrednic bărbat7, amaruri atâtea
gătindu-i? Patimi atâta de mari s-ascundă sub piepturi
chiar zeii? 8
Veche-o cetate era, de tyrii, clădită, Carthago – Malul
italic având-l în faţă, departe, şi gura Tibrului-tare-n
puteri, cu zel şi-ndărătnică-n lupte;
15 Pe-aslă cetate-o iubea, mai mult decât toate,
Iunona, Chiar decât Samos10 mai mult, se zice. Ţinându-şi
acolo Carul şi stemele11 toate, se luptă şi tinde s-aducă
1 Luptele purtate de Aeneas pe teritoriul italic sunt narate în ultimele şase cărţi, inspirate după *Iliada*.
2 Penaţii, divinităţi protectoare ale familiei şi cetăţii, de salvarea cărora depindea supravieţuirea spirituală a Troici; mai târziu, ei vor deveni zeii protectori ai Romei.
8 Lavinium.
4 Poporul albanie îl constituiau locuitorii cetăţii Alba Longa, fondată de Ascanius (Iulus), fiul lui Aeneas; Roma va fi fondată de Romulus, descendent al regilor albani.
6 Invocarea muzei, atât la începutul poemului, cât şi ca introducere a fiecărei secţiuni importante, era un procedeu impus de tradiţia epică.
6 Iuno, în calitate de soţie a lui Jupiter, zeul suprem în mitologia romană.
7 în original: *insignem pietate virum* (pe un bărbat vestit prin pietate); *pietas*, virtute specific romană, definea un complex de calităţi morale, în sensul respectului şi fidelităţii în îndeplinirea îndatoririlor faţă de zei, patrie, familie; aceleaşi calităţi sunt exprimate de epitetul constant al lui Aeneas, *pius* (pe care Coşbuc îl traduce de obicei prin *cucernicul*, *bunul* sau *bitndul*). Duşmănia Iunonei faţă de un om care se distinge prin devotament faţă de zei adânceşte, prin contrast, dramatismul conflictului.

8 Ideea de divinitate era asociată, în epoca lui Vergilius, unui ideal moral incompatibil cu manifestările pasionale; de aici, nuanţa de indignare faţă de iraţionalul atitudinii zeiţei. Factura epică a operei îi cerea însă păstrarea, cel puţin formală, a unui Olimp tradiţional.

9 Locuitori ai cetăţii feniciene Tyr, care, împreună cu regina lor, Dido, fondaseră cetatea Carthago, situată în nordul Africii (pe ţărmul actualei Tunisii).

10 Insulă în Marea Egee, unde fusese celebrată, după legendă, căsătoria Iunonei cu Jupiter; acolo, zeiţa avea un celebru sanctuar.

11 Adică *armele*.

Neamuri sub mândru-i toiag, de cumva o-ngăduie
soarta. Însă, prin veacuri, un neam veni-va, din sânge troienic

20 (Astfel s-aude), pieire-aducând cetăţii Carthago1.

Neam îndrăzneţ în război şi deprins să supuie
popoare, Libya2 făcând-o pustiu; torc Parcele firul lor astfel. Asta e temerea ei. Şi-n urm-amintindu-şi de Troia,
Unde-n trecutul război s-a luptat împotriva lui Hector.

25 Simte că nu i s-au stins în suflet mânia şi-amarul;

Tot supărat-a rămas şi-o zbuciumă până-n adâncuri
Cruda rostire-a lui Paris şi-ocara frum seţii respinse3, Ah, şi-urâciosul popor4 şi mărirea ce-avu Ganymedes5! Plină de furie, deci, pe mări azvârli pe troienii

30 Câţi au scăpat de mânia danae6, de crudul Achilles.

Mult încercându-i pe drumuri, departe de Latium.

Umblat-au

Ani îndelungi, prigoniţi de menire, prin mările toate. Trude-aşa mari trebuiau spre a naşte poporul romanic!

Malul siculic7 de-abia li se-ascunse vederii şi-n larguri

35 Veseli pluteau, spintecând cu prora săratele spume, Iată, şi Iuno, purtând în suflet eterna-i durere.

1 Aluzie la războaiele punice, încheiate cu distrugerea Cartaginei de către romani, în anul 146 î.e.n.

2 Numele antic al părţii septentrionale a Africii (ca în

cazul de faţă); uneori era denumită astfel întreaga Africă.

3 Fiind desemnat să decidă în disputa pentru frumuseţe dintre zeiţele Iuno, Minerva şi Venus, Paris, fiul cel mai mic al lui Priamos (regele Troiei) o alesese pe Venus; cum Aeneas era fiul acesteia şi în acelaşi timp compatriot cu Paris, va fi obiectul răzbunării geloasei zeiţe.

4 Poporul troian. Întemeietorul Troiei, Dardanos, se născuse din unirea lui Jupiter cu Electra, fiica lui Atlas, devenită astfel o rivală a Iunonei; ura faţă de rivală se răsfrânge aici asupra urmaşilor ei.

5 Ganymedes, fiul regelui troian Tros (cf. II., V, 265), a cărui frumuseţe îl impresionase pe Jupiter, fusese răpit de acesta şi adus în Olimp, unde o înlocuise pe Hebe, fiica Iunonei, în rolul de paharnic al zeilor. Aşadar, Iuno avea multiple motive să-i urască pe troieni.

6 în poemele epice, grecii apar adesea sub numele generic de danai, după numele legendarului lor strămoş Danaos, fondatorul Ar go sului.

7 Denumire a Siciliei, dată după numele celei mai vechi populaţii a insulei, siculii.

Zise1: „Să-mi lepăd eu gândul de-acum? Să mă dau biruită?

N-am eu să-mpiedic în drum spre Latium pe prinţul2 troienic?

Soarta m-opreşte?! De ce? Dar cum aprinse şi Pallasă 40 Flota grecească din port, pe-ahei4 în vâltori înecându-i

Numai căci Aias greşise5, turbatul născut din Oileus? însăşi din cer aruncând puternicul foc6 al lui Joe, Flota-n risipă a sfărmat-o şi vifor pornit-a pe-adâncuri; Chiar şi pe cel7 ce din pieptul strivit îşi respiră văpaia.

45 Dânsa-l răpi cu vârtej un, de stânci ascuţite strivindu-l. Darmite eu! Că mă plămb – o regină-prin ceruri, lui Joe Soră fiind şi nevastă! Să port cu poporul acesta Lupta, cu unul, de ani? Dar cine de-acum să se-nchine Slabei Iunone, aducându-i cu ruga pe-altare vreo jertfă?”

50 Astfel, cu pieptul aprins, jelindu-se-n sineşi, zeiţa Pleacă-n pământul eolic8, în ţara furtunilor, pe-unde

Austrul turbează-n vârtejuri; acolo-n ponorul noptatec Aeol prin aspre porunci domoleşte turbatele volburi Pline de urlet şi negre furtuni şi le ţine-n prinsoare.

55 Ele cu vuiet se-ndeasă spre porţi, răzvrătite, şi geme

1 Monologul Iunonei, de factură tragică, relevă caracterul acesteia de femeie pasionată, orgolioasă, dominatoare. Este considerat un model de elocvenţă şi de subtilitate psihologică.

2 în original: *rex* (conducător, căpetenie).

3 Pallas Athena, care în războiul troian îi susţinuse pe greci.

4 Alt nume generic dat grecilor.

5 Aias din Locri, unul dintre eroii greci participanţi la războiul troian, încercase s-o smulgă cu forţa din templul Atenei pe Cassandra, fiica lui Priam, care se refugiase acolo în noaptea căderii Troici, căutând protecţie; pe lângă sacrilegiul de a ataca un loc inviolabil, Aias răsturnase, în brutalitatea mişcării, statuia zeiţei, aducându-i astfel o dublă jignire. După versiunea adoptată de Vergilius (cf. Euripide, *Troienele*), Atena îl va pedepsi la întoarcerea spre casă, stârnind o furtună în care eroul se îneacă; după versiunea lui Homer (*Od.*, IV, 499 – 511), va muri pedepsit de Poseidon.

6 Fulgerul.

7 Aias.

8 Eolia, legendarul ţinut al vânturilor şi furtunilor stăpânit de zeul Eol, din care Homer (*Od.*, X, 3) face o insulă plutitoare, a cunoscut în imaginaţia autorilor antici mai multe localizări, îndeobşte în zona vulcanică de la nord de Sicilia (vezi şi VIII, 423). Încă de pe atunci, o minte lucidă ca cea a lui Eratostene (citat de Strabon, I, 24) îşi exprima scepticismul privitor la natura fantezistă a încercărilor de a identifica spaţii legendare.

Muntele-ntreg de murmur; dar Aeol pe stâncă cu sceptru Şade-ndârjit, domolindu-le focul şi-aleanul mâniei; Altfel, ieşind, ar preface şi marea, şi ţara, şi-adâncul Cerului tot un amestec, văzduhul întreg frământându-l.

60 însă puternicul tată1 le-ascunse-n noptatece peşteri, Grijă cumplită purtând, şi munte pe munte grămadă Puse deasupra, şi-n pază le dete lui Aeol, să-mpace Vânturi nebune prin legi, iar vânturi domoale s-aprindă.

Iuno s-apropie-acum de bătrân, cu vorbire rugată:

65 „Aeolus, ţie ţi-a dat al zeilor tată puterea

Mări furioase s-adormi şi mări liniştite să-nfurii;

Mie potrivnic de mult, un neam, pe tyrrhenice-adâncuri2 Vine-n pământul italic şi-aduce penaţii din Troia. Scutură repezi furtuni şi scufundă-le flota-n adâncuri.

70 Mână-i pe mări risipiţi şi cu morţii lor seamănă marea! Nimfe de două ori şapte eu am, nespus de frumoase; Uite, pe cea mai cu farmec copilă, pe Deâopea.

Ţie nevastă ţi-o dau3 şi-a ta s-o numeşti tu de-a pururi, Drept o răsplată că-mi faci şi binele-acesta, iar anii

75 Dulci să ţi-i facă, s-ajungi şi părinte de-odrasle frumoase!” Aeol cu vorbe atunci: „Regină, oricare ţi-e dorul.

Spune-l! Dator eu mă simt să-ţi duc în plinire porunca. Tu-mi dăruieşi puterea, tu sceptrul şi mila lui Joe; Numai prin tine-am ajuns să stau la o masă cu zeii.

80 Domn am ajuns pe furtuni şi pe neguri numai prin tine!” Zise; şi muntele gol îl izbeşte-ntr-o coastă cu vârful

Lăncii, şi-n stoluri acum deodată prin poarta deschisă Repezi pe mări se grăbesc4, prin inima mărilor scurmă

1 „Atotputernicul tată” (*pater omnipotens*), calificativ constant al lui Jupiter.

3 Marea Tireniană.

3 Iuno se adresează aici în calitate de protectoare a căsătoriei (*pronuba*); de fapt, ea foloseşte un ton diplomatic, la care Eol se supune cu un fel de disimulată complicitate; el nu are independenţa suveranului bonom şi patriarhal zugrăvit de Homer (*Od.*, X).

4 Furtuna descrisă în versurile următoare este o *imitatio* după cea înfăţişată de Homer în *Odiseea*, V; dar, în timp ce descrierea homerică are caracterul unui episod pitoresc, cea de faţă provoacă, printr-o tensiune dramatică

progresivă, pateticul sentiment al absurdităţii atâtor suferinţe ce păreau depăşite, apărând, în acelaşi timp, ca o simbolică prefigurare a viitoarelor încercări impuse de destin.

3 – Eneida

85 Notuff şi Eurus pe-un pas, şi plinul de-o repede ploaie Afric 1, şi groaznice valuri le-azvârl tăvălite spre maluri. Urlă prin noapte şi vaier de oameni, şi pocnet de funii, Norii-n văzduhuri ascund călătorilor cerul şi ziua, Grabnic se-ntinde pe-adâncuri o negură neagră ca noaptea.

90 Tunetul urlă prin cer şi se zguduie zarea de fulger, Moarte năprasnic-acum prevestind călătorilor palizi. Rece trecându-i prin trup, o groază simţeşte viteazul2, Geme şi mâinile-n sus le-nalţă-amândouă spre ceruri, Astfel cu vaiet zicând: „Ferice de trei ori, de patru.

95 Cei ce muriră străpunşi sub naltele ziduri, sub ochii Taţilor noştri, la Troia! Tu, cel mai puternic din neamul Graic, Tydidule3, tu! Căci n-avui norocul pe câmpii Troiei să cad, şi să-mi las în mâinile tale suflarea, Unde puternicul Hector e mort, răpusul de Achilles.

100 Ah, şi voinicul Şarpedon4, şi Simois5 unde răstoarnă Scuturi de tineri, şi coifuri, şi trupuri viteze-n vâltoare!«6

Iată, pe când se plângea, cu şuier furtuna din norduri7 Zvârle corabia-ndărăt şi ridică spre stele potopul.

Vâslele ţăndări se frâng; se-ntoarce cu dunga spre valuri

105 Vasul, iar munţii de apă vuiesc în huită cădere.

Unele-atârnă pe creştet de valuri; şi-o seamă-n prăpăstii Lunecă până-n pământ, în nămolul ce fierbe cu clocot. Vântul izbeşte pe trei şi le-azvârle de stâncile-ascunse

1 Notus era un vânt ce sufla de la sud; Eurus sufla de la est, iar Africus de la sud-vest.

1 Aeneas.

8 Nume purtat de Diomedes, ca fiu al lui Tydeus. Este unul dintre cei mai viteji eroi greci din războiul

troian, care, luptând cu Aeneas, l-ar fi putut ucide, dacă n-ar fi intervenit Venus (cf. II. *V*, 239).

4 Regele lycienilor, fiu al lui Zeus; luptând ca aliat al troienilor, a fost ucis de Patrocle.

6 Râu din vecinătatea Troiei.

6 Strigătul de disperare cu care Aeneas îşi face apariţia (criticată de numeroşi comentatori ca fiind lipsită de grandoare epică) nu este decât firescul moment de slăbiciune resimţit de exilatul suspendat între şapte ani de dureroase căutări incerte şi o speranţă brusc preschimbată în spectrul unei morţi lipsite de glorie; este unul dintre acele momente psihologice pe care Vergilius le surprinde cu atâta acuitate, încât personajul, ieşind din tiparul tradiţional, poate deveni „contemporanul" oricărei epoci.

7 Acvilonul, vânt din nord.

(Stâncă din mijloc de mări „altar661 o numeşte italul,
110 Vecinic îi spumegă marea-mprejur), pe trei mi le-mpinge
Eurus spre Syrte2, la vad – privelişte plină de milă!
— Ţăndări le sfarmă şi-aduce nisip şi le-ngroapă cu totul. Una, purtând luptători lycieni3 şi pe-amicul Orontes,
Dânsul cu ochii văzu când valul puternic izbit-a
115 Cârma, trecând peste podul corăbii, şi Orontes cârmaciul Cade de-a dura-n adânc; de trei ori se-nvârte-n vârtejuri Vasul, sucindu-se-n loc, şi-nghiţit se scufundă-n viitoare. Colo şi colo-notând vezi oameni pe largile-adâncuri; 4 Arme şi bârne pe mare plutesc, şi comorile Troiei.
120 Chiar şi puternicul vas, cârmuitul de Ilioneus.
Vasul de Achates mânat şi cele de Aletes şi Abas5 Pier în furtună; se frâng dezlipitele scânduri din coaste, Apă duşmană primesc întruna setoasele găuri.
Însă-ntr-acestea Neptun, simţind că se zbate cu vuiet
125 Marea spre fund şi că geme furtuna pornită pe-adâncuri şi că, de mult zguduit, e-n clocot nămolul prin vaduri, Blând el se uită prin mare şi capul din apă şi-l scoate6. Flota troiană-mprejur o vede-n risipă tutindeni;
Vede troienii-ngroziţi de valuri şi-urgie cerească.

130 Vede că Iuno-şi răzbună cumplit şi-şi varsă veninul. Cheamă pe Eurus şi Zefir şi zice cu multă mâhnire7:

„Ce nebunie v-a prins? O spuneţi, obraznice vânturi! Fără poruncă-mi acum, a face pământul cel mare

1 Stâncile numite „altare” (*Arae*), datorită formei lor, se pare că erau situate în apropiere de ţărmul Cartaginei.

2 Cele două golfuri din nordul Africii, între Cyrene şi Cartagina. 8 După moartea regelui lor, lycienii se puseseră la dispoziţia lui

Aeneas; aşa se explică prezenţa lor alături de troienii pribegi.

4 Celebrul vers spondaic: *Aparent rari nantes in gurgite vasto*, a cărui rezonanţă sugerează prelungirea dezastrului într-un fel de linişte devastatoare, ca o pedală în surdină pe o notă gravă.

6 Fruntaşi troieni, însoţitori apropiaţi ai lui Aeneas.

— Textual: *Înălţându-şi din adâncuri chipul senin, privi peste valuri…*

Apariţia zeului mării, de un calm maiestuos, deşi în sinea lui profund mâniat (*graviter commotus*), pare întruchiparea idealului clasic exprimat de arta plastică elină: armonia chipului nu lasă să transpară zbuciumul interior.

7 Cuvântul nu figurează în textul original şi se îndepărtează de sens; intervenţia lui Neptun, în versurile următoare, este, dimpotrivă, expresia unei indignări amestecate cu dispreţ, manifestate energic şi autoritar.

3*

Una cu ceru-ndrăzniră̆ţi, stârnind o urgie ca asta?

135 Am să v-arăt eu!… Furtuna, dintâi, pe mări s-o astâmpăr.

N-o să-mi scăpaţi voi uşor al dată, ca azi, de pedeapsă! Haide, căraţi-v-acum, şi spuneţi stăpânului vostru1: Soarta2 mi-a dat stăpânirea pe mări şi furca-n trei colţuri3 Mie, nu lui! Şi pe-acolo, prin stâncile pline de groază.

140 Eurus, pe-acolo-i stăpân şi pe-acolo să-şi facă

bătrânul Placul, cu băţul domnind furtunile-nchise prin peşteri”.

Zise şi, grabnic ca zisul, s-astâmpără marea-ntărtată; Norii-n văzduh grămădiţi se răzbună4 şi soare s-arată. Sare grăbit Cymothoe5 şi Triton6 de-asemeni şi-mpinge

145 Vasele toate spre larg; chiar el7 luminează văzduhul, Grabnic ascunde vâltori le-adânci şi-astâmpără marea, Naltele valuri pe roţi plutitoare8 le-alunecă-n luciu. Astfel precum uneori adunată mulţime de neamuri9 Face răscoală şi fierbe poporul cel josnic10 în gânduri.

150 Zboară şi pietre, şi zboară tăciuni, şi turbaţi! iau arme, Vrednic atunci un bărbat virtuos şi cu traiul cucernic Dacă s-arată-ntre ei, tac toţi şi cu drag îl ascultă – Dânsul prin vorbe-mblânzeşte turbarea şi-alină mânia –, n Astfel şi vuietul surd pe-adâncuri se stinse, când tatăl

155 Pacinic privit-a pe mări, iar caii-n senine văzduhuri Carul în zbor îl duceau, cu frâie lăsate pe coamă.

1 Eol.

2 Cei trei fii ai lui Saturn: Jupiter, Neptun şi Pluto îşi împărţiseră puterea asupra lumii prin tragere la sorţi (cf. II., XV, 187 şi urm.); astfel „lui Jupiter îi revenise cerul, lui Neptun – marea, iar lui Pluto – infernul.

3 Tridentul, atributul lui Neptun.

4 Se împrăştie (cf. ms. 2921, f. 19).

6 Una dintre cele cincizeci de nereide, nimfe ale mării.

6 Fiul lui Neptun şi al nereidei Amphitrite. Numele lui este extins a o categorie de zeităţi marine minore, jumătate oameni jumătate peşti, ce fac parte din cortegiul lui Neptun.

7 Neptun.

8 Neptun lunecă pe valuri cu *roţile uşoare ale carului său*. Viziune de o linişte picturală, odihnitoare, contrastând cu dramatismul tabloului precedent; alternare de ritmuri specific vergiliană.

9 Textual: *un mare popor*.

10 în sensul: & *e origine umilă*.

11 Comparaţie inspirată din mediul forumului, familiar romanilor.

Dar, istoviţi de cărări, aeneazii se luptă s-ajungă Orişice mal şi se-ntorc cu mersul spre a Libyei coastă. Zace-nfundată-ntre stânci o limbă de loc, cu-mbinate

160 Coaste, menită a fi port; acolo se zbuciumă-n zgomot Valuri ce-n două se-mpart, săltate prin strâmbete golfuri. Ambele coaste cu râpi spre ceruri înalţă grozave Stânci ce-amenință mereu; dincâlo de naltul lor creştet, Luciul se-ntinde tăcut. Şi-n fund, de pe maluri s-arată

165 Codri sălbatici şi deşi şi plini de grozavu-ntunerec. Tocmai în faţă-le stă o peşteră-n stâncă săpată;

Limpezi izvoare – o străbat şi bănci grămădite, din lespezi: Nimfe pe-acolo trăiesc.1 Nici lanţul nu ţine-n poprire Vasele-acolo şi nici, cu-nstrâmbatul său dinte, cătuşa2.

170 Şapte corăbii le duce-ntr-acolo viteazul (din număr Şapte de-abia i-au rămasă); şi, veseli c-ajunseră malul, Iute scoboară troienii, luând în primire pământul.

Iuţi îşi întind obositele trupuri pe prunduri de sare.4 Iată, din cremene-acum scânteile-Achates le smulge;

175 Foculse-ncinge prin veştede foi şi – hrană mai dându-i – Vreascuri uscate; pocnind se revarsă văpaia prin aşchii. Darul zeiţei5, de valuri stricat, îl aduc obosiţii.

Grabnic ceaunul6 aduc; cu greu mântuite grăunţe Repezi la foc le prăjesc7 şi pe urmă le macină-n râşniţi.

180 însă-ntr-aceea, pe-o stâncă suit, îşi aleargă viteazul ochii departe pe mări, că doar o să vadă pe Capys Undeva-n zare-azvârlit de vânturi, să vadă pe Anteus.

1 încercările de identificare a acestui golf au rămas fără rezultat.

Se pare că descrierea are un caracter pur literar, inspirată – ca motiv – din Homer (*Od.*, XIII), dar – ca tehnică – specifică gustului alexandrin al epocii.

2 Ancora.

3 Plecaseră, din Sicilia, cu douăzeci de corăbii.

4 Nu prundurile sunt de sare, ci pe trupurile lor se prelingea încă apa sărată a mării.

5 Griul; legenda spune că zeiţa Ceres i-a învăţat pe oameni să-l cultive.

6 Este vorba, de fapt, de uneltele de făcut pâine (*Cerealia arma*).

7 Le usucă.

Frigice luntri sau vasul cu arme, minat de Caicus.1 Nicio corabie-n zări! Trei cerbi rătăciţi el zăreşte

185 Colo pe maluri, urmaţi de-o turmă de pui şi cerboaice. Pacinic de-a lungul prin văi se-nşiruie cârdul şi paşte. Dânsul s-ascunde grăbit şi-ntinde cu grabnică mină Arcul şi-alege săgeţi, căci tolba o poartă Achates2.

Iute doboară pe cerbii fruntaşi, care veseli şi mândri

190 Coarne-ncrengate clăteau; şi pui mai doboară, şi-alungă Turma de-a lungul prin văi şi-o goneşte spre deset de codru.

Nici nu se-opreşte-aruncând omorârile, până ce-aşterne Câmpului şapte din cerbi, pe număr cu şapte corăbii. Deci, întorcându-se-n port, cu tovarăşii-mparte vânatul;

195 Vinul din oluri pe care le-umplu pe pământul trinacric3 Darnicul rege-al Şicaniei4, ca dar şi merinde pe cale, Vesel5 le-mparte, rostind amărâtelor inimi cuvântul: „Fost-am destul, o tovarăşi, bătuţi de trudiri şi de-amaruri Doamne, prin câte-am trecut! Dar zeii sfârşi-vor şi-acestea.

200 Voi şi pe Scylla turbând o văzurăţi şi stâncile Scyllei, Stânci mugitoare-n adânc; cunoaşteţi şi malul cyclopic6. Fiţi mai cu suflet, ortaci, şi goniţi-vă teama din suflet! Fi-ne-vor poate şi-acestea plăcută-amintire vreodată. Noi, prin atâtea nevoi şi prin iuţi hotărâri în primejdii.

205 Tindem spre malul latin, căci soarta ne-ngaduie-acolo

1 Sunt numiţi aici câţiva dintre conducătorii corăbiilor răzleţite pe mare în timpul furtunii; Aeneas scrutează orizontul, încercând să le distingă după strălucirea armelor, aşezate la pupă. Corăbiile frigice erau troiene, numite astfel prin extensiune de sens (Frigla denumind adesea, în *Eneida*, întreaga Asia Mică, unde

fusese situată şi Troia).

2 Credinciosul (*fidus*) Achates era prietenul cel mai apropiat al lui Aeneas.

3 Trinacria este unul dintre vechile nume ale Siciliei (datorită celor trei promontorii ale insulei).

4 Troianul Acestes, care-i găzduise pe troieni înaintea naufragiului, era regele cetăţii Acesta (sau Segesta) de pe coasta estică a Siciliei (numele de Şicania provenind de la cel al unora dintre triburile ce populau insula).

6 Aeneas nu era deloc „vesel” (termen care nici nu figurează în original), ci îngândurat şi neliniştit. Dar cuvintele de îmbărbătare pe care le va rosti denotă, dincolo de melancolica resemnare a tonului, tărie de caracter şi umanitate; el se dovedeşte a fi un conducător înţelept, capabil să retrezească speranţa şi încrederea.

6 Vezi nota la VIII, 423.

Loc detrepaos, pe veci1. Din nou răsări-va domnia Troiei, pe-acolo. Fiţi tari, cu gândul la vremuri mai bune!”

Astfel de vorbe-a grăit chinuitul de negrele gânduri, Veselă faţă făcând şi-n piept înecându-şi amarul.

210 Hainele soţii-şi sumet, rup prada, gătindu-şi ospăţul.

Unii jupoaie de piele pe cerbi, dezvăluie carnea.

Repezi o taie-n bucăţi şi o-nfig tremurată-n frigare; Grabnic aşază căldări şi-nfurie flacăra alţii.

Prind ac’ suflet bărbaţii; cu toţii pe pajişte-n stoluri

215 Vinului vechi se-nteţesc şi rup din zemoasa fruptură. Deci, potolindu-şi şi foamea cu rândul, dau mesele-n lături;

Multe-şi vorbesc şi de toate şi plâng pe pierduţii tovarăşi. Frica-i frământă mereu, dar în frică nădejdea le râde: Poate trăiesc? Ori sunt morţi şi nu mai răspund la strigare? 2

220 Blândul Aeneas mai mult pe-nfrăţitul Orontes îl plânge, Plânge pe Amycus, ursit al perini, şi jalnic boceşte Soarta lui Lycus, pe Gyas cel bun şi pe bunul Cloanthus.

Dânşii-ncetară din plâns, când Jupiter, sus, din văzduhuri.

Marea cea plină de pânze privind-o şi pline-de-pace
225 Maluri şi ţări şi popoare tutindeni, din creştetul zării, De-unde stătea, şi-a-ntors spre Libya ochii săi ţintă. Inima sa de părinte văzând-o strivită de-atâtea Chinuri3, cu suflet mâhnit şi cu genele pline de plânset Venus s-apropie-atuneb „Tu cela ce cârmui cu braţul
230 Oameni şi zei şi prin veacuri cu fulgerul spaimii tu-i sperii, Spune-mi: Aeneas al meu ce rău a putut el să-ţi facă Mare-ntr-atâta? Troienii, ei, ce? Dup-atâta trudire, Pentru pământul italic li-e-nchis rotogolul4 tutindeni! Mândri pe-acolo romanii trăi-vor prin vremuri odată.
235 Regi se vor naşte, renaşteri din nobilul sânge troienic.

1 Aşezări tihnite.

3 Aluzie la obiceiul de a striga pe nume defunctul, de mai multe ori, până în clipa aşezării pe rug, pentru a-l face să se trezească, dacă cumva moartea ar fi fost doar aparentă.

3 Traducerea exagerează starea de spirit a lui Jupiter, chiar dacă acesta era, realmente, preocupat de soarta troienilor (în original: *tales iactantem pectore curas* – frământat de griji atât de mari); acest moment îl alege Venus ca fiind potrivit pentru a pleda cauza fiului ei.

4 întreg pământul.

Care ţine-vor în jurul robiei şi mări şi pământuri.

Astfel ai zis. Dar acum ai gânduri mutate, tu, tată1? Când am văzut nimicirea şi jalnica Troiei pieire.

M-am mângâiat socotind că sortii răsplată e soarta.
240 însă, bătuţi de necazuri întruna, troienii, sărmanii, Sufăr şi-acum. Dar când o să pui tu amarului capăt? Cum a putut mântuitul din mâinile-argivice, Antenor2, Nevătămat să străbată departe-n pământul iliric3?

Cum a scăpat de liburni4, fugind de pârâul Timavus5.
245 Cel ce prin nouă vărsări cu vuiet s-azvârle din munte, Malul mâncându-l, şi-adânc în nămoluri îngroapă câmpia? Mare-o cetate6 a clădit Antenor aici şi-adăposturi Celor din Troia şi-a dat poporului nume-aşezându-i Stemă

troiană7, şi-acum în repaus trăieşte şi-n pace.

250 Nouă, copiilor tăi, pe care tu-n cer ne vei duce, 8

Nouă corăbii ne smulg – grozav! – şi ne-azvârle mâniei Unei femei9 ce ne ţine departe de malul italic.

Bunul aşa-i răsplătit? Şi-aşa ni se-ntoarce domnia?”

Iată, cu zâmbetul blând al lumilor tată10 privind-o.

255 Astfel precum viforâtecul cer prin zâmbet îl face Iarăşi senin, îşi sărută copila şi zice-apoi astfel11:

„Nu te-ngrija Cytherea12! Statornică pururi rămâne

1 Venus, zeiţa frumuseţii, era fiica lui Jupiter.

2 Antenor, unul dintre bătrânii înţelepţi ai Troiei, aşa cum îl prezintă Homer (*IL*, VII, 347 şi urm.), fusese cruţat de greci, pentru că pledase pentru restituirea Elenei.

3 Regiune de pe ţărmul Adriaticii, în nordul Epirului.

4 Locuitori ai Liburniei, provincie situată între Istria şi Dalmaţia.

5 Râu din nordul Italiei, ce se varsă în Adriatica.

6 Patavium (azi Padova), prima întemeiere troiană în Italia.

7 Titus Livius (I, 1) afirmă că Patavium purtase mai întâi numele de Troia.

8 Aluzie la onorurile divine pe care le va primi Aeneas după moarte.

9 Iuno.

10 De data aceasta, calificativul de *tată* (al zeilor şi al oamenilor) nu mai traduce obişnuitul *pater*, ci cuvântul *sator* (tată, în sensul de *creator* a tot ce există, sugerând ideea de putere iniţială şi eternă); această nuanţă pregăteşte solemnitatea discursului ce va urma.

11 Jupiter va pronunţa prima dintre cele trei mari destăinuiri ale destinului lui Aeneas, prilej de precizare a subiectului *Eneidei* şi, în acelaşi timp, de anunţare a întregii istorii a Romei, ca pe o predestinare.

12 Epitet dat Venerei, după insula Cythera, care-i era consacrată.

Soarta iubiţilor tai. Vedea-vei cetatea şi malul Cel juruit, şi măreţ înălţa-se-va până la stele

260 Nestrămutatul Aeneas al tău. Statornic mi-e

zisul.

El (şi le spun, că te văd frământată de jalnice gânduri, Tainele sorţii le scot din adâncuri de noapte răpite) Crunte războaie purta-va-n pământul italic, şi neamuri Mari domoli-va, şi tari statori-va şi ziduri şi datini.

265 Până vedea-vor trei veri pe stăpânul Latinus în scaun1, Până va geme trei ierni strâmtoratul tutui în războaie.2 însă copilul Ascanius, astăzi cu numele Iulus (Ilus odată3, cât timp puternicul Ilion stete).

Treizeci de ani îndelungi ai lunilor vecinic rotite

270 Stând domnitor, va mări stăpânirea, din Latium mutând-o însuşi, în Alba cea trainic clădită spre lungă domnie4. Anii trei sute vor fi stăpânirii de-acolo, sub neamul Marelui Hector. Atunci va fi-nsărcinată de Mavors5 Ilia6, fata de rege, şi gemeni va naşte vestala.

275 Tânăr sumeţ, îmbrăcat în pielea gălbuie-a lupoaicei Care-l crescu, ridică-va poporul şi ziduri clădi-va Romul, numindu-şi poporul cu numele său7 pe vecie. Nu le voi pune nici vremii hotar, nici locului margini; Fără sfârşire domnia le-o dau8. Iar Iuno, zeloasă.

280 Mări şi pământuri şi cer plictisind cu spaimele dânsei, Prinde-va minte-n curând şi-alături cu mine iubi-va Neamul romanic, pe-ai lumii stăpâni, poporul în togă9. Asta mi-e vrerea! Târât de vremuri veni-va şi veacul când a Mycenei sclavie şi-a Phthiei nepoţii dardanici

1>2 Sens exact: *Până când, a treia vară îl va vedea* (*pe Aeneas*) *domnind în Latiumţ şi până când va fi trecut a treia iarnă de când îi supusese pe rutuli*. (Aeneas va domni, deci, trei ani). Rutulii erau o populaţie din Latium, cu capitala la Ardea.

3 Etimologie inventată de Vergilius, pentru a lega numele roman al familiei Iulia (din care făcea parte şi Octavianus) de pretinsa sa origine troiană.

4 Textual: *în Alba Longa, pe care o va clădi cu ziduri puternice*.

5 Marte, zeul războiului.

6 Ilia (sau Rhea Silvia), fiica regelui alban Numitor, era mama lui Romulus şi Remus.

7 Poporul roman.

8 Proclamare solemnă a universalităţii şi eternităţii Romei, a cărei proiectare din cadrul legendar spre cel istoric îi dă o deosebită grandoare.

9 Toga era veşmântul specific roman.

285 N-o s-o mai rabde; zdrobind-o cu totul, domni-vor în Argos.1

Mândru, din neamul cel nobil, va duce troienicul Caesar2 Numele-i până la ceruri, domnia lui până-n oceane3. Iulius fi-va numit, ca moşu-său, nobilul Iulus.

Venus, pe-acesta-ncăreat de prăzi din supusele osturi4

290 Ai să-l ridici tu la cer! Şi jertfe de zeu i-or aduce.5

Veacul cel crâncen atunci, de lupte sătul, va fi pacinic; Vesta6, Credinţa7 bătrână şi Remus cu fratele Romul Legi legiui-vor; dar iarăşi de-oţel şi de greul berbece Porţile-or geme-n război8 şi nelegiuita Manie

295 Sta-va9 pe suliţi, culcată pe spate, şi-o sută de noduri Lanţul făcându-i pe trup, scrâşni-va din gura ei cruntă”.

Astfel a zis. Şi din cer a trimis pe născutul din Maia10 Ca să deschidă cu drag lui Aeneas ţara şi-oraşul Cel de curând răsărit11, nu cumva să-i ţină-n oprire

300 Dido cea neştiutoare de sorţi. Prin larg de văzduhuri Zboară, din aripi vâslind, şi-n Libya grabnic soseşte. Dete solia-n curând. Iar punii-ndărătnici12 îşi schimbă

1 Mycene era reşedinţa lui Agamemnon, conducătorul expediţiei greceşti împotriva Troiei; Phthia era ţinutul natal al lui Ahile, iar Argosul – reşedinţa lui Diomedes. Toate aceste oraşe simbolizau Grecia, asupra căreia troienii îşi vor lua revanşa prin urmaşii lor, romanii, cucerind-o în secolul al II-lea î.e.n.

2 Este vorba aici de Caesar Octavianus Augustus, fiu adoptiv al lui Caius Iulius Caesar.

8 Până la Ocean, adică până la marginea pământului (cf. IV, 477).

4 Din Orientul supus. Aluzie la cucerirea Egiptului (Actium.

31 î.e.n.).

6 Asociat cultului zeiţei Roma, Augustus era adorat ca zeu, încă din timpul vieţii, în unele provincii.

6 Zeiţa focului şi a căminului. Sunt invocate, în acest pasaj, cele mai vechi divinităţi italice.

7 Credinţa (*Fides*) divinizată avusese pe Palatin un templu, ridicat de regele Numa Pompilius.

Sens corect: *porţile templului războiului vor fi închise*. Aluzie la templul lui Ianus (cf. VII, 179), ale cărui porţi erau deschise în timp de război şi închise în timp de pace; Augustus le închisese de trei ori, deci adusese pacea.

9 (închisă) înăuntru.

10 Mercur, mesagerul zeilor; mama sa, Maia, nimfă din Arcadia, era fiica lui Atlas.

11 Cartagina, care atunci era în construcţie.

12 Nume dat de romani cartaginezilor; originalul sugerează cruzimea şi sălbăticia acestora (*ferocia corda*).

Gândul, lui Joe pe plac; şi-osebit mai cu-ncredere Dido Pacinice gânduri le poartă şi voie deplină cu totul.

305 însă Aeneas prin somn se luptă cu sute de gânduri. Cum se revarsă de zori, el pleacă să vadă la margini Noul pământ şi ce mal le dete iar vântul în cale:

Fiare trăiesc (căci pustiu părea la vedere), ori oameni? Totul să cate şi veşti îndărăt la tovarăşi s-aducă.

310 Flota sub larg-boltuitele stânci ascunzând-o la malul Cel păduratic, în loc tăinuit de umbroase desişuri Jur-împrejur, el se duce-nsoţit de fârtatul Achates; Fulgerătoare de-oţel1 duc două năprasnice suliţi.

Iată, l-întâmpină-acum prin codru dorita sa mamă.

315 Fată şi-n umblet, şi-n port, şi-n arme, ca fetele-n Sparta2; Astfel Harpalyce-a fost3, copila pământului tracic, Care s-aruncă pe roibi şi se-ntrece la fugă cu Hebrul4. Ca vânătorii, pe-un umăr purtând uşuratica tolbă.

Părul lăsându-l răzleţ să-i fluture-n vântul pădurii;

320 Goi sunt genunchii şi strânse sub nod săltăreţele-i sânuri. Zice ea: „Tineri, vă rog, nu cumva văzurăţi prin

codru, Spuneţi, o fată pierdută de noi, o soţie de-a noastră, Naltă, cu tolbă la brâu şi cu blană de galbenă vulpe5? Poate-o văzurăţi fugind6, cu ţipăt, de vierul sălbatic/6

325 Venus a zis. Şi răspunsuri îi dete născutul din Venus: „Nici de văzut nu văzurăm vreo fată şi nici n-auzirăm Ţipăt. Dar cum te numeşti, copilo? Căci nici după umblet Nu mi te med a fi om, şi nici după vorbe7. Eşti zână? Poate că sora lui Phoeb8? Ori vreuna din nimfele ţării?

330 Fii milostivă cu noi, oricine ai fi, şi ne-ajută;

Spune-ne şi-asta, te rog, ce margine-a lumii ne-ascunde.

1 De fier (termenul *oţel*, utilizat de Coşbuc adesea referitor la arme, este impropriu pentru epoca prezentă în *Eneida*).

2 Tinerele spartane primeau o educaţie asemănătoare cu a băieţilor, cu predilecţie sportivă. A

3 Fiica regelui trac Harpalycos, educată ca şi spartanele.

4 Fluviu din Tracia (azi Mariţa).

5 Textual: *blană tărcată, de râs*.

6 Nu *fugind* de ei *fugărind* mistreţul.

7 Varianta *voce* (ms. 2921, f. 41) redă sensul exact.

8 Phoebus Apollo, a cărui soră era Diana. Descrierea înfăţişării zeiţei pare într-adevăr inspirată de statuile care o reprezentau pe Diana sau pe fetele spartane (cum este *Alergătoarea dorică* de la Vatican).

Care e cerul pe-aici? Străini pe pământul acesta Noi rătăcim, azvârliţi de vânt mânios şi de valuri”.

Venus răspunde: „Niciuna. N-am parte de-atâta mărire.

335 Astfel se poartă pe-aici fecioarele noastre, cu tolbă, Gleznele lor încingându-le strâns în coturnul 1 de Sidon. Asta-i pământ tyrian şi-oraşul clădit e de Agenor2; Suntem cu libii vecini, un neam nărăvit în războaie. Doamnă ni-e Dido, regina fugită din Tyrus de frica

340 Fratelui său. E-ncurcată povestea gonirii şi-ocara

Lungă de tot, dar pe scurt arăta-ţi-voi temeiul durerii.

Ea de bărbat pe Sychaeus îl avu, pe bogatu-n ogoare, Tânăr din Tyr, şi-l iubea cu deplină văpaia iubirii.

Lui, ea fecioară, i-o dete părintele fetei, unindu-i

345 Tineri. În Tyrus domnea Pygmalion însă, tiranul

Frate, prin sângiuri şi-omor sălbatic ca nimeni al doilea. Dânşii la urmă-au trăit cu-nvrăjbiri. Iar acela, nemernic, Scoate pumnalu-n altar, un turbat şi lacom de aur, Junghie pe-ascuns pe Sychaeus, vai, fără să simtă mişelul

350 Milă de biată-sa soră. Şi-ascunse el fapta, minţindu-i Multe sărmanei femei, purtând-o cu vorbe deşarte, însă venitu-i-a-n vis o dată bărbatul, icoana Neîngropatului3 soţ; grozav de galbenă faţa Trist ridicând-o, i-a spus de-altarul cel crunt4, arătându-i

355 Pieptul strivit de pumnal, de taina trădării din casă.

El a-nvăţat-o5 să fugă cu sârg şi din ţară să fugă.

Iar, de-ajutoare pe drum, tăinuite-i descoperă multe Vechi şi străbune comori şi troiene de-argint şi de aur. Dido găteşte pe soţi, îngrozită de-acestea, să fugă.

360 Unii s-adună cu Dido din ura ce-aveau pe tiranul, Alţii de groază. Corăbii, pe câte le dete-ndemâna.

Ei cu năvală le-ntorc şi le-ncarcă de bunuri. Averea Celui mişel ei pe mare-o pornesc. Femeia li-e capul.

1 încălţăminte cu talpa înaltă, purtată în antichitate de actorii de tragedie (dar şi de vânători); cea a Venerei era din vestita purpură de Sidon.

2 Oraşul este clădit de urmaşii lui Agenor (legendar rege al Tyrului).

3 După o credinţă străveche, sufletul mortului lipsit de ritualul funerar era condamnat să rătăcească pe malurile Styxului, în infern.

4 însângerat.

5 Apariţia morţilor în vise cu caracter premonitoriu sau hortativ este un motiv tradiţional în poezia antică.

Dacă sosiră la locul pe unde vedea-vei tu ziduri 365 Nalte şi noua cetate-a curând răsăritei Carthago.

Ei cumpărară-un pământ – numindu-l de aceea şi

Byrsa1 Cât au putut împrejur o piele de taur să-ntindă.

Însă voi cine sunteţi? Din care pământuri sosiraţi? Unde vă duceţi acum?” Şi celei ce-ntreabă răspunde-i

370 Jalnic eroul, smulgându-şi cu geamăt cuvântul din suflet:

„Doamne, de-aş sta eu să duc la capăt, zeiţă, începutul.

Dac-ai putea tu s-asculţi povestea durerilor noastre, Ziua, de mult alungată din ceruri, culca-s-ar în patul Umedei seri. Din Troia, de cumv-auzit-ai vreodată

375 Numele-acesta, pe mări azvârliţi depărtării, pe larguri Vântul orbeşte stârnit ne-mpinse la ţărmurii libyei.

Eu sunt Aeneas şi zei mântuiţi de pieirea duşmană Duc pe corăbii; mi-a mers şi numele până prin ceruri. Ţara strămună mi-o caut şi neamul, purcesul din Joe2.

380 Asprelor valuri de două ori zece corăbii-ncrezurăm.

Drumul ursitei urmând şi purtaţi de cerească mea mamă3. Şapte corăbii mai am, istovite de vânt şi de valuri, însumi cu lipsa mă lupt, rătăcind prin pustiuri străine; Asia nu-mi dă locaş şi nici Europa/6 Nu-i Iasă

385 Timp să se plângă de-ajuns şi-i rupe zeiţa cuvântul:

„Cred că – oricine să fii – tu nu-n urgisire cerească

Aerul vieţii-l respiri, cât timp de Carthago te-apropii. Du-te curând, să soseşti la palatul reginei mai iute! înapoierea fârtaţilor tăi şi re-ntoarcerea flotei.

390 Asta-ţi vestesc; sunt în port, aduşi de potrivnice vânturi, (Dacă nu-mi dară-n zadar poveţe-n auguriu4 părinţii!). Iată, de patru ori trei vin lebede5-n stolul cel vesel.

1 Modificând numele fenician *Bosra* (cetate) în *Byrsa* (piele), grecii au inventat legenda după care tyrienii fugari ar fi primit de la Iarbas, regele Libyei, „atâta loc cât putea cuprinde b piele de taur”; tăind-o în fâşii foarte subţiri, aceştia ar fi cuprins cu ele spaţiul necesar construirii unei cetăţi.

2 Dardanus, strămoşul troienilor, era socotit originar

din Etruria şi fiu al lui Jupiter.

3 După Varro, astrul Venerei le-ar fi călăuzit drumul pe mare.

4 Augurium, era o practică religioasă de origine etruscă, pentru ghicirea viitorului după zborul sau cântecul păsărilor.

5 Lebedele, consacrate Venerei, erau considerate de bun augur pentru corăbieri; ele simbolizează aici cele douăsprezece corăbii pe care Aeneas le credea pierdute.

Iuţi prăbuşite de sus, de pe unde-n seninele larguri
Vulturul sfânt1 le-a gonit; vezi, unele-n şiruri întinse

395 Jos au ajuns, şi-n curând vor ajunge mai multe, şi toate. Polul2 precum îl încinseră ele cu cântec, în stoluri.

Şi de re-ntoarcere-acum se bucură-n freamăt de aripi, Astfel şi tinerii tăi şi-ntreaga ta flotă s-adună;

Unii-s în port, iar o seamă-n corăbii vin iute spre maluri.

400 Pleacă degrabă şi mergi aşa cum te duce cărarea”.

Zise. Şi, iată, s-a-ntors: de albi trandafiri îi străluce

Gâtul şi-ambrozicu-i păr din creştet împrăştie-n aer Dumnezeiescul odor şi jos la picioare-i veşmântul Cade3; s-arată din mers4 întreaga zeiţă! Pe mamă

405 El o cunoaşte; fugind în urma fugitei, se plânge:

„Spune, de ce m-amărăşti într-una cu goale vedenii.

Ah, o tirană şi tu! De ce n-am voie, cu dreapta.

Mamă, eu dreapta să-ţi strâng, să-ţi spun şi s-ascult adevărul?”

Astfel se plânge Aeneas şi-apucă spre ziduri cărarea.

410 însă pe cei mergători zeiţa-i învăluie-n neguri5.

Negru-ntunerec vărsându-le-n jur şi-n noapte-nvăscându-i. Nimeni să n-aibă putinţa să-i vadă şi nici să-i atingă, Nimeni să-i pregete-n drum, cercându-le ţinta umblării. Venus spre Paphose apoi se grăbeşte cu zborul, privindu-şi

415 Sfânta-i dumbravă cu templul în care tămâia de Saba Arde pe-o sută de-altare cu proaspete flori de pe câmpuri.

Dânşii-ntr-aceea se duc aşa cum îi duce cărarea. Iată-i, se urcă pe-un deal ce-nalţă deasupra cetăţii Culmile lui, dominând în vale şi ziduri şi turnuri.

420 Stă şi se miră Acneas de-oraşul durat – până-acuma bordeie

1 Pasărea lui Jupiter.

2 Cerul.

3 Veşmântul scurt se lungeşte dintr-odată până la pământ, redând Venerei adevărata ei înfăţişare (toate zeiţele, în afară de Diana, erau imaginate ca purtând lungi drapaje diafane).

4 Se lasă recunoscută după mers; această trăsătură, ca şi cele schiţate în versurile anterioare sunt semne distinctive ale zeilor, prezente în toate mitologiile indo-europene.

6 La fel îl învăluie Athena pe Ulise, când se îndreaptă spre cetatea feacienilor (Od., VII).

6 Oraş din insula Cipru, unde se afla un străvechi sanctuar al Venerei, amintit şi de Homer.

Porţi el priveşte şi zgomote surde şi strade-aşternute.
Tyrii lucrează cu zor; ici cern nisipişul o seamă.

Ziduri acolo clădesc şi răstoarnă puternice pietre,
Locuri de casă dincolo croiesc şi cu linii le-nseamnă.

425 Judecători îşi numesc, juraţi, şi-şi aleg căpetenii.

Sapă dincolo mulţimea la port, iar aiurea aşază
Largi temelii de teatru şi taie din stâncă cioplită
Stâlpii puternici ce-or fi prin vremuri podoabele scenei.1
Astfel, în soare, pe flori, în zilele-ntâi ale verii.

430 Zboară cu sârgul albine pe câmp; dincolo poveţe
Celor mai tinere dau, ici limpedea lamur-a mierii
Altele-adună şi-ntind nectarul cel dulce prin faguri,
Altele sar şi primesc adunată povară şi-n cete
Stau păzitoare şi-opresc la intrare pe trândavii trântori;

435 Toate lucrează cu foc şi mierea-i cu miros de cimbru.2
„O, fericitule neam că poţi să ridici o cetate!”

Zice viteazul, privind spre oraşul cu desele turnuri.
Intră apoi, învelit în neguri (minune e spusul!).

Printre grăbiţii bărbaţi în de-a valma, şi nimeni nu-l

vede.

440 Plină de-un dulce-ntunerec se-ntinde-n cetate-o dumbravă.

Tocmai la mijloc. Aici, aruncaţi de vânt şi de valuri, Punii găsit-au un craniu de cal, în săpatele şanţuri, Semn de Iunona trimis: ca vrednic în lupte să fie, Plin de virtuţi şi prin veac iscusit la câştiguri, poporul.3

445 Dido din Sidon4 aici un templu clădit-a Iunonei.

Mare, prin daruri bogat şi sfânt prin puterea zeiţei. Trepte de-aramă se suie spre praguri, de-aramă se-nalţă Stâlpii şi-arama din porţi se-nvârte pe cardeni de-aramă.5 Temerea lor, la priveliştea nouă-n pădure, se stinse;

1 Oraşul la a cărui construcţie asistă Aeneas nu are nimic comun cu un oraş fenician din epoca descrisă; este spectacolul tipic al fondării unei colonii romane, transparentă aluzie – prin anacronismul lui voit – la construirea unei colonii romane pe teritoriul Cartaginei distruse (după planul conceput de Caesar în 44 şi pus în aplicare de către Augustus, în 29 î.e.n.).

2 Comparaţie preluată din *Georgice*, IV.

3 Monedele cartagineze purtau efigia unui cap de cal.

4 Tyrul, de unde venise Dido, era colonie a Sidonului.

5 Reminiscenţă homerică (Od., VII) – în epoca eroică, folosirea aramei în construcţii era un semn de fast şi opulenţă.

450 Tristul Aeneas din nou îndrăzneşte nădejdea scăpării, Iarăşi încredere-având că sorţile-i au să se-mbune. Căci, singuratic în templu, pe când împrejuru-i priveşte, Stând ca s-aştepte pe Dido şi-uimit de-nflorirea cetăţii, Până ce-admiră şi arta şi munca şi totul în templu.

455 Iată că vede1 pe rând frământările troice toate.

Vede războiul ajuns de poveste prin lume tutindeni. Vede pe Priam, pe Atrides2 şi – alean amânduror – pe Achilles.

Stete pe loc şi, plângând: „Achates, ce locuri66, el strigă. „Care pământ de pe lume nu-i plin de durerile noastre?

460 Iată pe Priam! Cei buni găsesc o răsplată chiar astfel! Plâns al durerii e-aici. Ce-i soartă-omenească ne doare. Nu fi-ngrijat! Căci numele nostru c-a noastră scăpare! 66

Astfel a zis şi pe chipuri deşarte el sufletu-şi paşte, Jalnic gemând, şi cu râuri de lacrimi îşi tulbură faţa.3

465 Vede pe grecii cei strânşi în năvalnice cete-mprejurul

Naltului Pergam4, cum fug strâmtoraţi de războinicii

Troiei;

Iată şi frigii pe care-i goneşte-ncoifatul Achilles.

Vede, prin lacrimi, un cort cu pânze ca iarna de albe, Cortul lui Rhesus, pe care Tydidul cel lacom de sânge

470 Noaptea, la somnul dintâi, cu multă-njunghiere-l prădase. Roibii prin flăcări5 îi duce din lagăr şi nici n-apucară

1 Ceea ce vede Aeneas (care nu se afla „în templu”, ci îl contempla dinafară) sunt picturile murale cu care era decorat, reprezentând momente din războiul troian.

2 Fiii lui Atreus, Agamemnon şi Menelaos.

3 Plăcerea estetică gustată de contemporanii lui Vergilius în faţa descrierii unor opere de artă (procedeu uzual al poeziei alexandrine) este convertită aici într-o emoţie subiectivă, cu rol precis în dezvoltarea acţiunii: odată cu accentele patetice ale retrăirii, Aeneas este pregătit sufleteşte să ia contact cu străinii al căror interes pentru tragedia patriei sale îi dă încredere. A. Cartault remarcă paradoxul reînvierii speranţei în sufletul eroului tocmai într-un templu al zeiţei care-l prigonea şi tocmai datorită compasiunii manifestate de viitorii duşmani ai Romei.

4 Centrul politic şi religios al Troiei; va apărea, adesea, ca desemnând întregul oraş.

5 Roibii focoşi.

Bieţii să guste nutreţul din Troia, nici apa din Xanthus1. Iată-l pe Troilus2 fugind, despuiatul de steme, sărmanul, Cel ce-ndrăzni să se prindă-n război cu mai-tarele-Achilles.

475 Caii-l târăsc; şi de carul cel gol el atârnă pe spate, Strâns în curele, iar gâtu-i cu pletele-i mătură faţa Câmpului negru şi-ntoarsă lui suliţă scurmă pământul. Colo, cu părul în vânt, la templul vrăjmaşei Athene, Iată neveste din Troia cum vin, aducându-i o haină3.

480 Triste, cu ochi rugători, şi cu mâinile pieptul strivindu-şi; Ochii-i ţinteşte-n pământ şi-n lături se-ntoarce zeiţa. Colo de trei ori în jurul cetăţii târăşte pe Hector.

Ah, şi cadavrul cel jalnic pe-arginţi nemilosul îl vinde! 4 Geme din suflet acum, din adâncuri de suflet, Aeneas.

485 Carul văzându-l şi stemele lui şi pe mortul prieten.

Vai, şi pe Priam, bătrân, cum întinde slăbitele palme! Chiar şi pe sineşi în stolul de-ahei se revede-ntre principi, între vitejii din Eos5 şi-oştenii lui Memnon cel negru. Iar pe-amazoane le-aduce, pe ceata cu scuturi uşoare.

490 Penthesilea6, turbând, şi-n mijlocul miilor arde;

Pieptu-i e gol, pe sub piept e-ncînsă cu brâul de aur; Lupte-ndrăzneşte să poarte năprasnice-n rând cu bărbaţii.

Iată, pe când cu mirare se uită la chipuri Aeneas, Stând înlemnit şi privind întruna şi-ntruna la chipuri.

495 Vine spre templu, măreaţă şi-urmată de cete de tineri.

1 Un oracol anunţase că Troia va supravieţui doar în cazul în care caii regelui trac Rhesus, venit în sprijinul lui Priam, vor bea din apele râului Xanthus din apropiere şi vor paşte pe păşunile ei; dar, chiar în noaptea sosirii, Ulise răpeşte caii, iar Diomedes îl ucide pe stăpânul lor (cf. II., X).

2 Fiu al lui Priam, ucis de Abile înaintea începerii războiului (cf. *11.*, XXIV).

3 Athene! i se aduce ca ofrandă un văl sacru, numit *peplum*.

4 Variantă: *Ah, şi cadavrul apoi vânzându-l, Achilles ia aur* (ms. 2921, f. 56); este scena răscumpărării cadavrului lui Hector, de către Priam (Cf. II., XXIV). Toate tablourile de mai sus reprezintă scene din *Iliada*.

5 Este vorba de luptătorii din ţinuturi orientale, de

etiopienii al căror rege, Memnon, fiul Aurorei, fusese ucis de Ahile. Legenda lui este posthomerică.

9 Episodul venirii amazoanelor în sprijinul Troiei este relatat de legendele posthomerice. Despre Penthesilea, regina lor, ucisă de Ahile, a scris poetul grec Quintus din Smirna (sec. IV e.n.).

Dido, cu pasul încet, nespus de frumoasa regină. Astfel, la râul Eurotas1 pe mal, ori pe Cynthus2, pe culme, flori drăgălaşe se-ntind, cu Diana la mijloc. În gloate Mii de-oreade3 se strâng şi de-aici şi de-acolo; dar zâna

500 Arcul pe umeri purtându-l, le-ntrece pe toate la umblet, Când de tăcută plăcere se zguduie pieptul Latonei4. Dido de-asemeni era. Prin şiruri ea trece de-asemeni, Veselă, plină de-ndemn la domnia pe care-o clădeşte. Iat-o, sosită la poartă, sub bolta măreţului templu.

505 Şade pe tronul înalt, iar armele-n juru-i ţin pază.5

Drepturi împarte şi legi, de pe tron, iar trudirile muncii Ori le năimeşte pe plac chibzuind, ori le scoate din urnă. Iată, prin gloate ce curg, Aeneas zăreşte deodată Coifuri troiene: pe Antheus, pe Sergest şi pe bunul

Cloanthuse

510 Şi-alţii cu dânşii, pe care, smulgându-i mânia furtunii, Mării i-a dat, azvârlindu-i cu vremea pe malul potrivnic. El de mirare-a-mpietrit, şi-mpietrit-a eu dânsul Achates. Plini sunt de spaimă şi veseli cu totul şi-ntruna-i frământă

Dorul să-i strângă de mâini, dar teama de rău îi opreşte;

515 Deci se prefac şi din norul cel gol ispitesc pe tovarăşi: Cine sunt dânşii, ce neam? Şi flota pe unde-o lăsară? Care li-e dorul, de-aleargă trimişi din corăbii, din toate, Bună primire cerând, şi cu vuiet se-ndeasă spre templu?

După ce-ntrară, iar Dido, chemându-i, le dete cuvântul.

520 Moşul Ilioneus zis-a cu vorbe-aşezate cuvântub

„Ţie, căreia ţi-a-dat al zeilor tată menirea
Neamuri viteze să cârmui, urzind stăpânirea cea nouă, Ţie-n genunchi îţi cădem, noi, bieţii din Troia, răzleţii Mării şi duşii de vânturi; să nu ne dai foc la corăbii.

1 Râu din Laconia.

2 Munte din insula Delos, unde se născuseră Diana şi Apollo.

3 Nimfe ale munţilor.

4 Mama Dianei şi a lui Apollo, celebră pentru orgoliul ei matern. 6 În descrierea templului şi a funcţiunilor sale se poate recunoaşte un templu roman din epoca lui Augustus. Dido, de asemenea, îşi îndeplineşte îndatoririle ca un magistrat roman.

6 îşi fac apariţia troienii pe care Aeneas îi credea pieriţi în furtună; de aici uimirea şi emoţia lui.

525 Cruţă cucernicul neam1 şi-ndură-te plânsului nostru! Nu ca să facem pierzarea penaţilor voştri venirăm.
Nici pustiire să facem la maluri şi jafuri cu fierul;
Nu sunt învinşii – aşa tari şi nici n-au atâta-ndrăzneală! Este departe-un pământ – Hesperia2 grecul îi zice – 530 Plin de mărire, bogat în ogoare şi-n lupte puternic.
Neamul oenotric3 acolo trăit-a prin vremuri; cei tineri însă, precum auzim, Italia-i zic, căci Italus4 Domn e pe-acolo. Şi-acolo mergeam…5
Însă, deodată, cu ploi, stârneşte vârtejuri Orion6;
535 Orb el ne-azvârle la vad, ne prinde-n amestec de vânturi Iuţi şi ne-ndeasă-n vâltori şi pe-adâncuri turbate ne-mpinge Stâncilor. Iată, puţini, la marginea voastră sosirăm, însă, ce oameni găsim? Şi-n care pământuri se iartă Nelegiuiri ca şi-acestea? Ne-nchid primitoarele maluri.
540 Sar cu bătaia, ne-opresc să punem în ţară piciorul! Dacă nimic nu vă pasă de arme, nimic de-omenie.
Zeii, să ştiţi voi, din cer ţin seamă de bune şi rele! Regele7 nostru Aeneas a fost; nu-i nimeni ca dânsul Blând şi nu-i nimeni mai drept, mai tare-n războaie nu-i nimeni!
545 Dacă pe-acesta-l avem mântuit de pieire şi dacă

Viu e pe lume şi nu scoborât la grozavele umbre.

N-ai nicio teamă! Că-n veci rău n-are să-ţi pară de fapta Bună ce-o faci. Cetăţi şi pe malul siculic sunt multe, Arme şi-acolo găsim şi-avem pe troianul Acestes.

550 Lasă deci flota zdrobită de vânturi s-o tragem pe maluri, Bârne-n păduri să tăiem şi vâsle s-alegem din codri.

1 De vreme ce troienii vor fi strămoşii poporului roman, era firesc ca nu numai Aeneas, ci toţi, să se distingă prin acea trăsătură tradiţională (*pietas*), considerată în timpul lui Augustus una dintre cele patru virtuţi cardinale ce înnobilau cetăţeanul ideal.

2 Hesperia (Ţara Apusului) desemna când Italia, ca aici, când Spania.

3 Descendenţii lui Oenotros, fiul regelui arcadian Lycaon, stabilit în Italia cu cinci secole înaintea războiului troian.

4 Aristotel şi alţi autori antici îl consideră pe Italus rege al oenotrienilor, în timp ce Tucidide face din el un rege şicul.

5 Toate versurile neterminate respectă originalul. (Vezi *Nota asupra ediţiei*.)

6 Constelaţie în timpul vizibilităţii căreia se dezlănţuiau furtuni violente.

7 Aeneas nu era regele, ci conducătorul lor.

4*

Ca să putem, cu tovarăşii dragi şi cu regele nostru, Veseli s-ajungem în Latium, de cumva ni-e dat să-l ajungem.

Dacă-i pierdută scăparea şi dacă pe tine, Aeneas.

555 Libyce valuri te-au stins şi-i stinsă nădejdea şi-n Iulus.

Dă-ne prundişul măcar, s-avem adăposturi – Şicana – Unde-am sosit, căutând pe regele-Acestes al nostru”. 1 Astea le zise bătrânul. Şi freamătă-n juru-i cu toţii Dardanii.

560 Scurt a vorbit, şi ţinându-şi plecate privirile, Dido: „Nu vă mai temeţi, troieni, şi grija goniţi-o din suflet!

Grelele noastre nevoi m-au silit – şi domnia cea nouă –
Astfel să fac şi prin pază să-mi apăr hotarele ţării.
Cine nu ştie de neamul Aeneas2, de-a Troiei cetate?
565 Faptele lor şi bărbaţii şi cruntele lupte şi focul?
N-avem doar suflete-n noi lipsite-ntr-atâta de milă,
Nici nu răsare doar Foeb aşa de departe de-aicea! 3 Ori că
v-alegeţi Hesperia voi şi pământul saturnic4.
Ori al lui Eryx5 ţinut sau ţara domnită de Acestes.
570 Eu ajutoare vă dau orişiunde şi sprijin la toate.
Dacă voiţi ca tovarăşi să staţi în pământul acesta.
Fie şi-a voastră cetatea ce-o fac! Daţi luntrile-n prunduri,
Puni şi troieni îmi vor fi totuna şi fără-osebire.
Doamne, de-ar fi şi Aeneas, mânat tot de-aceeaşi furtună.
575 Regele vostru, aici! Dibaci voi trimite pe maluri
Oameni şi da-voi porunci să-l cate prin Libya toată.
Poate-i pierdut prin păduri ori umblă răzleţ prin oraşe".
Vesel de vorbă, cu grija pieritǎ, sta bunul Achates;
Tatăl6 Aeneas, de-asemeni. Ei ard de dorinţa să rumpă
580 Norul din jur mai curând. Şi-Achates întâiul întreabă:

1 Textual: *Măcar să plecăm spre marea Siculiei, la aşezările pregătite pentru noi, / de unde am fost purtaţi până aici, şi la regele Acestes*.

2 Neamul lui Aeneas, Aeneazii.

3 Se credea că oamenii din ţinuturile calde, deci mai aproape de soare, erau mai sensibili şi mai generoşi decât cei din nord.

4 Italia era considerată ţara lui Saturn (tatăl lui Jupiter), pentru că acolo domnise zeul, după alungarea sa din Olimp; sub domnia lui era imaginată vârsta de aur a omenirii (cf. *Georgice*, II).

5 Legendar rege al Siciliei, eponimul unui munte din nord-vestul insulei, pe care se înălţa un vestit templu al mamei sale, Venus.

6 Atribut solemn al lui Aeneas, ca deţinător al unei misiuni sacre.

„Ce hotărâre-ai luat, tu fiu al zeiţei, ce gânduri?

Toate sunt sigure-n jur şi flota cu soţii scăpată.

Unul lipseşte1 din ei, pe care-l văzurăm în valuri înşine, cum a căzut. Încolo, cuvintele mamei!”

585 Dânsul a zis. Şi cu grabă din jur li se rupe deodată Vălul de neguri; deschis în lumina cea largă de eter, Iată-l, Aeneas, măreţ strălucind în albimea luminii, Nalt de statură, puternic în umeri ca zeii, căci Venus însăşi făptură voinică şi plete de tânăr îi dete.

590 Blând răsădindu-i în ochi zâmbirca bărbaţilor nobili. Fildeşul astfel mai nobil îl faci prin cioplire, mai mândră Piatra de Paros, când este tivită pe margini cu aur.2 Dânsul se-ntoarce spre Dido măreţ şi-n mare-mirarea Celor de faţă, vorbi: „Căutaţi pe Aeneas şi iată-l!

595 Eu sunt Aeneas troianul, scăpatul din libyce valuri. Milă tu singur-având de Troia cea demnă de milă.

Dido, pe noi, rămăşiţa mâniei danae, pe bieţii Oameni pe mări aruncaţi, pe goniţii din ţară, tu Dido, Astăzi în casă-i primeşti. Răsplată să dăm vredniciei

600 N-avem putere, regino, nici noi şi nici nimeni din mulţii Noştri tovarăşi dardani, câţi mişuie-n lumile toate.3 Zeii de cumva iubesc virtutea şi dacă mai este Undeva-n lume vreun drept şi-un suflet cu-ncredere-n faptă-i4.

Zeii-ţi vor da răsplătirea ce meriţi. Pe tine ce timpuri.

605 Ce fericiri te-au născut? Ce nobili părinţi într-atâta? Râuri în mare cât timp vor curge şi umbra roţi-vă Vârful stâncoşilor munţi şi pământul pluţi-vă prin stele5, Vecinic tu slavă şi nume şi laude-avea-vei tu vecinic, Orice pământ îmi va fi hotărât!” Şi cu dragoste prinse

610 Pe Ilioneus la dreapta, la stânga pe-amicul Serestuse.

1 Orontes. (Cf. v. 115 – 117.)

2 Pasaj inspirat din Homer (Cd., VI, 229 şi urm.).

3 Dintre troienii care nu îl însoţiseră pe Aeneas, unii fuseseră duşi în Grecia, ca prizonieri, alţii se stabiliseră pe diverse ţărmuri străine.

4 Cu *conştiinţa curată*.

5 Textual: *Şi cât timp cerul va Hrăni stelele* (cf. Lucretius, I, 231). Anticii credeau că partea cea mai subtilă

a aerului, eterul, hrănea focul aştrilor, menţinându-le strălucirea.

6 Nu trebuie confundat cu Sergestus, numit anterior.

Pe-alţii la urmă, pe Gyas cel bun şi pe bunul Cloanthus. [Stete cu totul mirată de-această privelişte Dido.

Dar mai ales de minunea-ntâmplării. Zice-apoi astfel: „Fiu al zeiţei, ce sorţi mi te-aruncă pe tine-ntr-atâtea

615 Spaime şi groaze? Ce zeu la maluri străine te-azvârle? Tu eşti Aeneas acela, pe care la râul Simois Venus cea sfântă-l născu lui tatăl închises, dardanul? Ţin pe Teucros aminte şi-acum; venise la Sidon Bietul, din ţară gonit, cerând ajutorul lui Belus.

620 Ca să-şi găsească regatul altinderi. Şi-n Cyprus intrat-a Belus, prădându-l de-avere şi-n jugul supunerii dându-l.1 Eu de pe-atunci vă cunosc şi poporul troienic, şi soarta Troiei, şi numele tău, şi pe regii pelasgici2 de-acolo. Însuşi Teucros, al vostru duşman, lăuda pe teucri3.

625 Fală făcându-şi că este născut din troienică viţă4.

Fără de grijă veniţi, deci, tineri, în casele noastre.

Tot deopotrivă cu voi, prin multe-aruncatu-m-a soarta chiar şi pe mine, şi-aici de-abia mi-am găsit aşezare. Ştiu ce-i amarul şi eu; am milă de oameni ce sufăr”.

630 Astfel de vorbe zicând, ea duce-n palat pe Aeneas; Lui spre mărire serbări5 statorit-a prin temple, tutindeni. Soţilor lui de pe mal le trimise-ntr-aceea regina Treizeci6 de tauri şi-o sută de porci cu groaznice coame, Mari şi puternici, şi-o sută de miei cu mame-ngrăşate7.

635 Toate ca dar al veselei zile.

Însănăuntru-n palat e prisos de podoabă tutindeni:

Masa de-ospăţ o gătesc cu belşug în odaia din mijloc, Roşii de purpură-aştern măiestrit împletite covoare; Masa luceşte de-argint şi-n aur cioplite, pe dânsa.

1 Fiu al lui Telamon, regele Salaminei, Teucros (sau Teucer) fusese exilat de tatăl său, pentru că nu-şi împiedicase fratele, pe Aias, să se sinucidă. Recurgând la ajutorul lui Belus, regele Sidonului, a întemeiat o nouă Salamina, în insula Cipru.

2 Denumire generică pentru greci, de la numele populaţiei străvechi ce-i precedase pe aceleaşi teritorii.

8 Troienii, urmaşi ai unui alt Teucros decât cel menţionat mai sus.

4 Se înrudea, într-adevăr, cu troienii prin mama sa, soră cu Priam.

6 Serbările speciale sunt organizate de Dido după obiceiul roman, pentru a se aduce sacrificii de mulţumire.

6 Douăzeci. Taurul figura în sacrificiile dedicate lui Jupiter, Bacchus şi Neptun; cei o sută de porci reprezintă o hecatombă, iar mieii cu mamele lor, o dublă hecatombă, sacrificii cu caracter de purificare.

7 De miei graşi, *împreună cu mamele lor*.

640 Faptele moşilor morţi, cu-atâtea podoabe-nşirate
Câţi sunt bărbaţii ieşiţi din vechiul părinte-al tulpinii.
Însă Aeneas, cu gândul de-a pururi la fiul său, Iulus,
Grabnic porneşte la flotă pe Achates, ca-n grabă să-i ducă
Veste de toate lui lui şi-aici să-l aducă cu grabă

645 (Numai la micul său fiu e cu gândul şi grija i-o poartă). Să mai aducă, i-a spus, şi daruri scăpate din focul Troiei: mantaua cea grea de podoabe şi de-aur şi haina Cea cu-nflorite figuri, tivită cu galben acantus.

Care fusese, de mult, o podoabă a Elenei, adusă chiar din Mycene de ea, de fugita de-acasă, la Troia.

650 (Leda1 ţesuse-acest dar, lipsit de pereche pe lume).

Să mai aducă şi sceptrul purtat de copila lui Priam Cea mai bătrână2; s-aducă ghiordanul cel greu de mărgeanuri3

Scumpe, şi-o dublă coroană cu multe-aurite podoabe. Ca să le-aducă, dă zor spre maluri Achates în fugă.

655 Dar Cytherea din nou cu planuri frământă-şi gândirea, Apucături iscodind, ca-n locul lui Iulus să vie Amor, cu mers prefăcut şi cu faţa schimbată, s-aprindă Inima bietei regine prin daruri, s-o mistuie-n flăcări. Căci guralivul oraş şi făţarnicii4 puni o-nspăimântă.

660 Iuno-i tot face-n necaz; de grijă, nici noaptea nu doarme» Aste cuvinte-a rostit aşadar zburătorului Amor:

„Fiule5, singur al meu şi puterea mea singură-n lume, Care te uiţi cu dispreţ la fulgerul sfânt al lui Joe, Iată, cu rugă eu vin, cerându-ţi copile-ajutorul.

665 Cum rătăceşte din maluri la maluri iubitul Aeneas, Fratele tău, prigonit de Iuno cea fără de milă.

Asta o ştii; căci adesea mâhnitu-te-a marea-mi mâhnire. Dido mi-l ţine pe Aeneas acum, feniciană, cu vorbe Dulci amăgindu-l; mi-e groază la câte-o să ajungă Iunona

6 70 Cu ospeţiile ei! Nu-i moale ea-n treburi de-acestea6! Deci mă socot dintru-ntâi s-acapăr regina şi-n pieptu-i

1 Soţia lui Tyndareus, mama Elenei şi a Clitemnestrei, a lui Castor şi Pollux.

2 Ilione.

3 Colierul de perle.

4 Aluzie la reaua-credinţă punică (*fides Punica*).

5 Amor, zeul iubirii, era fiul Venerei.

6 într-o împrejurare atât de importantă.

55 e

Dulce văpaie s-aprind, ca gândul să nu i-l mai schimbe Nimeni, ci vecinic s-o am legată de bunul Aeneas.

Iată şi planul gătit, cum cred eu să-mi faci tu acestea:

675 Iulus, de dragul său tată chemat, în cetatea Carthago

Are de gând să se ducă – drăguţul şi grija mea toată! –, Daruri scăpate de mări şi de flacăra Troiei să ducă. Însă pe dânsul, în somn ameţindu-l, pe culmea Cytherei Ori în locaşul cel sfânt îl voi duce, pe vârful idalic1.

680 Nici să nu ştie nimic, nici planul să nu mi-l sminteascâ. Numai o noapte tu, deci, o singură noapte, minteşte-i Faţa şi statul2, luând copile-al copilului umblet.

Astfel ca Dido, de veselă-n chef, legănându-te-n poală Colo la masa bogată, sub flăcări din via Lyaeusă.

685 Când te va strânge spre ea, sărutându-ţi şi ochii şi gura, Foc tăinuit tu să-i verşi în suflet şi-otrava-ţi s-o turbe4!”

Amor ascultă cu drag cuvintele mamei; dezbracă

Micile-i aripi şi pleacă în calea menită lui Iulus. Însă prin trupul întreg al micului Iulus revarsă

690 Venus repausul beat şi-n poală-ncălzindu-l îl duce Sus în păduri, pe Idalia, unde plăcut busuiocul Dulcele-odor răspândind, în umbră de flori îl adoarme. După cuvânt a plecat, ducând în Carthago deci, Amor, Multele daruri de rege şi vesel urmează pe Achates.

695 El la sosire-a găsit pe Dido, pe mândre covoare

Stând pe-auritul ei tron5 şi gătită, la mijlocul mesei, însuşi Aeneas acolo şi tot tineretul din Troia Intră sumeţi şi s-aşază pe purpura-ntinsă pe laviţi6. Sclavii dau cupele-n mâini la oaspeţi7 şi codri de pâine

700 Dânşii din coşuri împart, pun moi prosopele pe masă. Cincizeci de roabe cu zorul au grijă să fiarbă bucate, Rânduri de rânduri, şi-ncing penaţilor focul 8 întruna. Altele o sută şi-o sută de sclavi, cu toţii de-o vârstă.

1 Idalia, munte şi oraş din Cipru cu un vestit templu al Venerei. *3 Ia* / *înfăţişarea* (*lui Iulus*).

3 Nume al zeului Bacchus; *via* (lui) *Lyaeus* semnifică *vinul*.

4 S-*o tulbure*.

5 Pat (*sponda*); este vorba de paturile de banchet pe care romanii se întindeau când luau masa.

6 Cf. nota precedentă. „Sumeţi” nu figurează în original.

7 Le aduc apă să-şi spele mâinile.

8 Focul de pe altare, pe care ardeau mirodenii parfumate.

Îngrămădesc la mâncări pe masă şi umplu pahare.1 705 Punii s-adună şi ei, tot cete de cete; pe jeţuri

Mândru pictate şi-n şir rânduite de Dido s-aşază.

Beţi de mirare privesc la darul acneic, la Iulus.

Cată la zeul2 cu ochii aprinşi şi cu vorba mascată, Haina-i o văd şi mantaua tivită cu galben acantus.

710 Dar mai cu zorul sărmana3, menită pieirii curânde, Dido nu poate nicicum să-şi astâmpere sufletul lacom; Arde de drag şi se uită mereu şi la lui şi la daruri.

lui, după ce-a sărutat şi-n gât a sărit lui Aeneas,

Sufletul ars potolind măgulitului tată, ştrengarul

715 Fuge la Dido, zâmbind. Cu ochii la dânsul, cu toată Inima, Dido-l ridică pe poală, pe frunte-l dezmiardă. Biata, ea nici nu visează ce zeu îi surâde! Iar dânsul Vorbele tale-ascultând, o Venus, pe-ncetul omoară Traiul trăit cu Sychaeus şi-ncearcă s-aprindă cu flăcări

720 Inima-i rece de mult şi de mult potolitele-i patimi.4

Deci, isprăvind de mâncat şi masa scoţând-o din sală.

Grabnic aduc pântecoasele oluri şi-şi torn apoi vinul. Geme de clocot palatul, de râs şi de chiot sunt pline Şalele largi, iar lampe ce-atârnă din bolta de aur

725 Biruie negru-ntunerec şi ard şi făcliile-alături.

Cupa cea grea-mpovărată de aur şi pietre şi-o cere

Dido şi-o umple cu vin; dintr-asta băuse şi Belus Cândva şi-n urma lui toţi. Acum e tăcere-n iatacuri.5

1 Printr-un intenţionat anacronism, luxul, opulenţa şi rafinamentul ospăţului din palatul Didonei nu au nicio legătură cu epoca prezentată; ele reflectă atmosfera romană de la începutul imperiului, consecinţă – la rândul ei – a corupătoarei seducţii orientale de mai târziu.

2 Amor, luat drept Iulus.

3 În original: *infelix* (nefericita); epitetul, care de acum o va însoţi adesea pe regină, se insinuează ca un preludiu tragic pe fondul aureolat al sărbătorii; intervenţie cu atât mai tulburătoare, cu cât frumoasă, nobila şi generoasa Dido este pe punctul de a deveni victimă tocmai într-un moment de deplină strălucire feminină şi regală.

4 Intervenţia divină imprimă un caracter de fatalitate pasiunii Didonei pentru Aeneas, dându-i o motivaţie simbolică; de remarcat, însă, că ea se suprapune doar ca un reflex evoluţiei fireşti a unui sentiment uman, urmărit cu neîntrecut simţ psihologic în gradaţia sa de la compasiune şi admiraţie, de la simpatia reciprocă, până la dezlănţuirea iubirii; noua flacără ar fi umbrit oricum imaginea lui Sychaeus, din ce în ce mai inconsistentă.

6 În palat se făcu tăcere; va urma momentul solemn, de o tragică ironie în subtext, al proclamării prieteniei

între puni şi troieni.

„Jupiter, cel ce te chemi păzitorul primirii de oaspeţi, 730 Veselă fă-ne tu ziua de azi! Troienii şi punii

Fraţi să se facă! De dânsa cu drag să vorbească nepoţii. Bacchus cel vesel, cu noi! Şi Iuno, cea plină de zâmbet! Tyrii, serbaţi-mi cântând, din inima toată, ospăţul!”

Zise, ca jertfă vărsând din vinul cel nobil pe masă.1 735 însăşi apoi a lipit de marginea gurii paharul.

Dându-l cu-ndemnul să beie lui Bitias[34], care rădică Cupa spumată şi auru-i soarbe, golind-o cu totul.

Alţii veniră la rând, fruntaşii. Iar Iopas[5] pletosul Sun-aurita cithară, el fost ucenicul lui Atlas.

740 Luna cea-n veci rătăcind şi-ai soarelui umblet îl cântă, De-unde e vântul, şi focul şi ploaia, şi neamul de oameni, Carul-cel-mic şi ploioasa Hyadă[6] şi Carul-cel-mare; Cântă de soarele jalnic ce-n zilele iernii s-afundă Seara-n Ocean şi de ce sunt târzii înnoptările verii.

745 Punii din palme cu chiot lovesc şi troienii-i urmează.

Astfel, cu oaspeţii stând de vorbă, sărmana regină

Noaptea şi-o trece cu râset şi bând o nebună iubire. Multe de toate-ntrebat-a de Priam pe-aceia, de Hector şi de născutul zeiţei, de Memnon – ce steme purtase?

750 Cât de frumos e Achilles? Şi carul ce-avea Diomedes? „Spune, mai bine, din capăt ce-a fost, tu oaspete-al nostru”.

Zice, „şi-ncepe dintâi de cursa danae, de-al vostru Umblet degeaba pe mări, căci şapte sunt anii umblării

3 Libație romană.

43 Fruntaș cartaginez.

5 Cîntăreț pun, amintind aezii întîlniți în Odiseea, dar cîntînd subiecte pe măsura gustului erudit și stilat al contemporanilor lui Vergilius. Inspirat de Apollo, zeul cithared, este, în același timp, discipolul întru astronomie al lui Atlas, gigantul ce ținea pe umeri bolta cerească și pe care legende tardive îl investesc cu știința astrelor.

6 Hyadele sînt fiicele lui Atlas, metamorfozate în șapte stele din constelația Taurului, aducătoare de ploaie. Lipsește în traducere steaua Arcturus, din constelația Bouarului, aducătoare de furtuni.

Voastre, pierduţi şi răzleţi prin ţări şi pe mările toate!”

CARTEA A II-A

Toţi au tăcut împrejur, întorcându-şi privirea spre dânsul.

Tatăl Aeneas atunci, din scaun de sus1, le vorbeşte? „Dido, tu ceri o-nnoire nespusului vaier al nostru.

Cum risipiră danaii puterea troiană şi statul 5 Nefericit şi pe câte văzutu-Ie-am, bietul, eu însumi.

Şi-ntre părtaşii de frunte le-am fost. Spunându-le, cine, Fie dardan ori dolop2, ori amic lui Ulixe-ndârjitul, Poate să-şi ţină plânsoarea? Şi-n urmă şi umeda noapte Cade din cer3 şi ne cheamă la somn scăpătatele stele.

10 însă – aşa mult de doreşti să ne-asculţi pătimirile noastre şi să cunoşti tu pe scurt zvârcolirea din urmă a cetăţii, Onşicât sufle tu-mi este-ngrozit de-amintiri şi de-amaruri, Am să te-ascult4. De soartă-ncurcaţi şi sătui de războaie, Regii danaici, în scurgerea mulţilor ani5, îşi durară.

15 Mare cât munţii, un cal, prin nobila artă a Minervei6.

1 De pe patul înalt.

8 Războinic al lui Ahile.

8 Se grăbeşte să părăsească cerul.

4 Voi începe (să vorbesc). Sfâşierea sufletească sub semnul căreia începe povestirea, precum şi faptul că nu, autorul, ci un participant la evenimente le relatează, transmiţând auditoriului propria-i emoţie, vor da întregii cărţi o forţă dramatică demnă de tragedie.

5 Zece ani.

8 Minerva (identificată cu Athena din mitologia greacă) era protectoarea artelor, meşteşugurilor, a ingeniozităţii şi, în general, a oricărei activităţi inteligente.

Coastele nalte-i cu scânduri de brad le podesc şi, făţarnici, Vot1 al întoarcerii-n pace-l numesc. Acesta fu zvonul, însă-n lăuntrul cel gol s-ascund pe furişul vitejii Cei prin sorţire năimiţi2 şi-n jur, prin tăcutele colţuri.

20 Pântecul său uriaş e plin de-narmaţii războinici.

Zace-n ajunsul vederii o insulă-n mare, vestita

Tenedosă, plină de-averi cât timp o domnise troienii,
Astăzi un mal pustiit şi-ndoielnic popas de corăbii. Grecii-
ntr-acolo s-au dus şi s-ascunseră-n sterpele maluri.

25 Noi am crezut că fugiră pe mări, alergând spre
Mycene4; Astfel Troada de-acum e scăpată de jalea cea
lungă. Porţile larg le deschidem şi mergem la lagărul
doric5, Locul deşert să-l vedem, pe malul rămas singuratic.
Iat-al dolopilor cort; şi-acolo Achille-avea cortul;

30 Flota sta-n şiruri aici; dincoace e câmpul de luptă.
Unii se miră de darul6 de-a-pururi-fecioarei Minerva:
Cât e de mare-acest cal! Şi-ntâiul din gloate, Thymoetes,
Sfatul ne dete să-l ducem cu noi şi-n cetate să-l punem (Ori
prin trădare-a vorbit, ori sorţile Troiei voiră7).

35 Capys, cu dânsul mai mulţi, cu gânduri mai
limpezi în suflet, Cere grăbit s-aruncăm bănuitele daruri în
mare.

Calul e cursă danae – zicea – şi să-l punem în flăcări,
Ori să-l desfacem la piept, ispitind tăinuitele-i goluri.
Nedumeritul popor dezlipit e-n păreri osebite.

40 Iată, din culmea cetăţii, urmat de-o năvalnică
gloată, Foc de mânie Laocoon8 vine, strigând de departe:
«Credeţi, sărmani, că dolopii sunt duşi? Şi v-a prins
nebunia?

Credeţi că fără să umble cu gânduri mişele va face
Grecul vreun dar? Aşa mi-l cunoaşteţi pe grecul Ulixes9?

1 Dar (*volum*) închinat Minervei, pentru a le asigura întoarcerea acasă.1

2 Aleşi prin tragere la sorţi.

8 Mică insulă în Marea Egee, în apropiere de Troia.

4 Cetatea lui Agamemnon; aici desemnează Grecia, în general. *6 Tabăra grecilor*.

6 Darul *fatal* (pentru noi). Cf. ms. 2921, f. 89.

7 Thymoetes avea motive să-l urască pe Priam, care, în urma unei prevestiri, poruncise pieirea fiului şi a soţiei lui; dar nu putea fi acuzat cu certitudine de trădare.

8 Frate al lui închises şi preot al lui Apollo.

9 Ideea vicleniei cu calul aparţinea, într-adevăr, lui Ulise.

45 Ori mirmidoni1 înarmaţi ni s-ascunseră-n lemnul acesta, Ori e unealtă-anumit gătită-mpotriva cetăţii.

Ca să ne vadă de sus prin locaşuri, de sus să ne-atace, Ori că s-ascunde vreun altfel de rău. Nu credeţi voi calul! Fie ce-o fi, mi-e teamă de greci chiar dându-ne daruri.2»

50 Zise şi suliţa-n vânt învârtind-o cu multă putere, Grabnic izbeşte-o de sus în adânc boltuitele vintre. Fierul stătu tremurând şi-n jalnic răsunet gemut-a Pântecul gol, zguduit, şi vuiet urlat-a-n adâncuri.

Dacă voit-ar fi zeii şi-aveam şi noi minte mai multă.

55 Grabnici cu fierul să scoatem din cal pe-argivii3 pândareţi, Troia, tu azi ai trăi şi-ai fi tu cetate regească!

Iată-ntr-aceea aduc la rege păstorii, cu zgomot Mare, pe-un tânăr legat cu mâinile strânse la spate.

Cărora ne-mpotrivit li se dete de-a gata să-l prindă.

60 Ca să ne-nşele pe toţi şi la greci să descuie cetatea.

Om încâinit şi-ndărătnic şi gata la una din două:

Ori să-şi plinească-nşelarea, ori morţii s-alerge de-a dreptul.

Oamenii Troiei grăbesc de tutindeni şi-aleargă năvalnici, Vreau ca să-l vadă şi râd pe-ntreeute, cu hohot, de dânsul.

65 Vezi mişelia danaică-acum şi pe greci; şi, dintr-unul, Dido, cunoaşte-i pe toţi.

Ca zăpăcit de priviri, sta singur acela la mijloc.

Fără de arme, din ochi măsurând pe troienii din gloată. «Care pământuri, de-acum, vai – zise – de mine purta-vor

70 Milă, sărmanul? Ce mări? Şi care mi-e soarta pe lume? Nici la danai nu găsesc un locaş şi-acum m-ameninţă chiar şi-amărâţii4 dardani şi pedeapsă cu sânge dorescu-mi!»

Plânsetul lui mulcomit-a pe-ai noştri5; şi-amarul mâniei

1 Greci de sub comanda lui Ahile.

2 Celebrul vers: *Quidquid id est, timeo Danaos et*

dona ferentes.

3 Greci din Argos.

4 Mâniosii.

5 întreruperea episodului prin apariţia prizonierului grec în momentul cel mai dramatic, dovedeşte o magistrală artă a compoziţiei; abilitatea grecului va putea manevra uşor spiritele deconcertate, oscilând între diverse păreri, conducându-le spre formarea unei opinii care va motiva psihologic actul iraţional de mai târziu al troienilor.

Stinsu-s-a-n piepturi. Noi cerem răspuns şi de unde-i şi cine-i.

75 Care-i e dorul şi care-i încrederea noastră1, s-o spuie. Dânsul, în fire venit din cutremurul spaimei, vorbeşte:

«Totul, chiar ce va fi, pe bună dreptate rosti voi, a Rege! Şi nu mă feresc să spun că-s din neamul argolic. Asta, dintâi. Căci norocul de-a vrut ca să facă pe Sinon9

80 Nenorocit, nu doresc să-l mai facă şi rău şi nemernic! Poate vreodată, prin zvonuri vorbite, venitu-ţi-a, rege, Veste de numele celui din Belus născut, de-acel

Palamedes4.

Care, puternic şi bun, fusese-osândit la pieire Nevinovat, ca fiind trădător, de danaii bârfelnici.

85 Pentru că nu vrea războiul. Iar azi îl jeleşte mulţimea. Lui, ca tovarăş de arme, fiindu-i şi rudă de sânge.

Tata, de multe lipsit, mă dete din anii mei tineri.

Până stătuse şi dânsul în capul poruncii şi-n sfatul Celor puternici, aveam şi noi oarecâtăva vază;

90 însă de-ndată ce el a pierit prin nevrednica pizmă (Lucruri ştiute vă spun), prin nelegiuitul Ulixes.

Eu amărât îmi târam în nevoie viaţa şi-n jale.

Trist amintindu-mi mereu de-amicul cel mort pe nedreptul.

De-aş fi tăcut eu, nebunul, măcar!

— Vreodată, vrând soarta.

95 Dacă va fi să mă-ntorc biruind, în ţara mea-n Argos, Am să urzesc răzbunări şi ura s-o mişc prin cuvinte!

6 Răul de-aici mi-a pornit. Ulixe-ntruna-mi găseşte Nelegiuiri şi bârfeli pe furişul întruna şi zvonuri Duce prin gloate, cătând şi făţiş lovituri pe nedreptul.

1 în sensul: *pe ce îşi bazează el, captiv, încrederea în noi*?

2 Orice mi s-ar întâmpla, voi spune adevărul.

8 Personajul nu apare nici la Homer, nici la alt autor antic cunoscut; este, probabil, o creaţie a lui Vergilius.

4 Fiul lui Nauplius, regele Eubeei, descendent al lui Belus, rege al Egiptului. Ulise, pe care acesta îl demascase când, pentru a se sustrage războiului troian, simulase nebunia, se răzbunase atrăgând asupra lui falsa învinuire de trădare.

6 Fraza reproduce ameninţarea pe care Sinon ar fi adresat-o grecilor.

100 Nici nu s-astâmpără, până ce-n urmă, prin gura lui

Calchas1…

Însă la ce mai vorbesc eu de-aceste nevrednice lucruri? Ce mai aştept? Căci de credeţi că grecii sunt toţi deopotrivă

(Asta mi-ajunge de-o spuneţi), hai, daţi-mi mai iute pedeapsa!

Asta şi Ulixe-o dorea şi v-or da mulţumire şi Atrizii.» 105 însă mai tare ne-aprindem acum să cunoaştem temeiul, 2

Căci nedeprinşi noi eram cu asemeni tertipuri pelasge. Prinde cuvântul din nou, tremurând şi cu vorbă smerită:

«Vrut-au adesea trudiţii danai să se-ntoarcă şi-n pace Troia s-o lase, punând un sfârşit şi războiului jalnic.

110 De-ar fi făcut-o măcar! De multe ori însă le-nchise Iarna cărarea pe mări şi furtuna-ngrozea călătorii, însă pe când, plăsmuitul din bârne, sta calul acesta Gata, de-odată-ncepu să geamă văzduhul de vifor.

Noi, zăpăciţi3, trimitem atunci pe EurypyP să ceară

115 Sfatul lui Phoebus4. Şi-un jalnic răspuns Eurypyl ne-aduce?

— Voi domolirăţi furtuna prin jertfa fecioarei6, prin sânge, Când vă gătirăţi, danai, cu plecarea spre văile Troiei; Suflet6 vă cere şi-ntorsul acasă; un suflet argolic7 Cere-mpăcarea8. De-abia ce poporul aude răspunsul.

120 Toţi de mirare-nlemnesc şi-un tremur de gheaţă pătrunde Oasele noastre? pe cine vrea zeul? Şi soarta, pe cine?

1 Vestit prezicător grec; îi însoţise pe ahei la asediul Troiei.

3 Uzând de toate subtilităţile retorice, discursul lui Sinon capătă aparenţa adevărului; el va convinge (aşa cum au remarcat adesea comentatorii), prin suscitarea gradată a curiozităţii, uimirii, compasiunii, încrederii.

3 Neliniştiţi.

4 Eurypylus, basileu tesalian participant la războiul troian, este trimis să consulte oracolul lui Apollo, la Delphi.

6 După tradiţia posthomerică, obţinerea vânturilor favorabile plecării armatelor greceşti la Troia ar fi fost condiţionată de sacrificarea Iphigeniei, fiica lui Agamemnon şi a Clitemnestrei; subiectul a fost tratat de Euripide (*Iphigenia în Aulis*) şi reprezentat în arta plastică. (Era celebru tabloul pictorului grec Timanthes.)

6 Sânge (cf. ms. 2921, f. 98).

7 Grec.

8 împăcarea zeilor.

Însă-ntre gloate Ulixes târând cu de-a valma pe Calchas, Fără de voile sale, pe Calchas, pe vrednicul preot.

Cere să-i tâlcuie spusa lui Phoebus. Cântatu-mi-au unii

125 Multe, că eu sunt ales, şi-aşteptam viitoru-n tăcere.

Zile de două ori cinci, sub mantă-i întruna bătrânul Tace, nevrând a numi vreun om, ca să-l zvârle pieirii. Însă, la urmă, de Ulixes silit şi de gura-i cea multă, Rupe cuvântul năimit1: mă meneşte jertfirii pe mine.

130 Toţi se făcură senini şi de ce se tremură cu toţii

Dânşii văzură, cu drag2, că s-azvârle pe capul meu singur. Ziua cea tristă sosea. Vedeam pregătindu-mi

altarul, Ah, şi-aluatul sărat şi sfinţitele panglici pe tâmple! 3 Dar recunosc c-am fugit de pieire, rupându-mi cătuşa.

135 Stat-am în bălţi cu noroi, ascuns în trestişuri, o noapte, Până să-ntindă vintrele-n vânt. Şi le-ntinseră-n urmă. Vecinic eu n-am să mai văd de-acum strămoşeasca mea ţară.

Nici pe doriţii copii şi nici pe iubitul părinte!

Poate grăbi-se-vor grecii pe toţi să-i omoare, spăşindu-mi

140 Fuga, şi bieţi-mi copii plăti-mi-vor cu moarte greşeala! Deci şi pe zeii de sus, pe puteri ce-ocrotesc adevărul, Ah, şi de cumv-a rămas o credinţă pe lume, pe-această Neprihănită credinţă, te rog să te-nduri de durerea Bietului Sinon, de omul ce piere bătut de năpaste!»

145 Dacă-l văzurăm plângând, de milă-i lăsarăm viaţa. Priam, dintâiul, poruncă ne-a dat să-i scoatem lui Sinon Strâmtele mâneci şi lanţul din mâini şi cu milă vorbeşte-i: «Uită, oricine să fii, pe grecii netrebnici, tu uită-i! Sinon al nostru să fii! 4 Dar spune-mi, te rog, adevărul:

150 Calul acela grozav ce-nseamnă? Şi cine-l făcuse?

Are vreun ţel? Ori e zeilor dar? Ori poate-i vreo armă?»

1 ÎI olărit.

2 Uşuraţi.

3 Pregătirea victimei pentru sacrificiu, presărându-i-se pe creştet fainã amestecată cu sare şi încingându-i-se tâmplele cu panglici, era un obicei roman; victimele erau, însă, animale. Jertfirea unui om, reminiscenţă a unor timpuri primitive (ca cele înfăţişate aici), avea loc în cazuri excepţionale, când se eştea o favoare deosebită de la zei.

4 După Servius, unul dintre comentatorii antici ai *Eneidei*, formula „oricine ai fi, vei fi al nostru” era utilizată de generalii romani, când acceptau un transfug.

Zise. Iar Sinon, cel plin de-nşelări şi nemernic ca grecii, Palmele-abia mântuite din lanţ le rădică spre stele: «Vecinice flăcări, de mărturi vă iau, cu nebiruita

155 Voastră putere! Şi temple, şi voi – ah, de care

fugit-am-Nelegiuite pumnale, voi funii1 purtate de mine!

Astăzi am dreptul să rup ale patriei drepturi sfinţite, Da, pe popor să-l urăsc şi totul să trâmbiţ în lume, Câte-a greşit; legături cu ţara mea n-am azi niciuna!

160 însă tu vorba s-o ţii, tu, Troia servită de mine.

Dac-adevăr îţi vorbesc, serveşte-mi cu daruri credinţa! Numai în Pallas şi-au pus încrederea toată danaii.

Toată nădejdea-n război. Dar după ce nelegiuitul Rege Tydides şi-al relelor cap – ticălosul Ulixes – 165 Smuls-au din templul cel sfânt Palladiul2 fatal al Minervei, înşişi tăind pe străjerii cei nevinovaţi ai cetăţii.

Chipul cel sacru târându-l pe jos şi cu mâinile crunte3 Vălul de fată-fecioar-al zeiţei l-au rupt4, ticăloşii.

Toată nădejdea danaii de-atunci sfărmată o văzură.

170 Franţe puterile lor, iar Pallas cu suflet potrivnic.

Nu cu-ndoielnice semne ne dete de ştire Minerva: Chipul5 de-abia-l aşezară în câmp şi flăcări ieşiră Lucii din ochii-i spre ceruri ţintiţi şi sărată sudoare Curse-i de-a lungul pe trup şi însăşi de trei ori-minune! – 175 Ea tresărit-a, jucându-i în tremur şi lancea şi scutul. Calchas ne-nvaţă s-o rupem curând la fugă pe mare: Pergamu-n veci nu va fi dărâmat de puterea danae, Dacă n-aducem din nou mântuirea6, din Argos, şi votul7

1 Panglici (de sacrificiu).

2 Palladium era statuia Athenei (Minerva), aşezată în templul dedicat zeiţei în incinta sacră a Troiei; cum se spunea că de soarta ei depindea destinul Troiei, Ulise şi Diomedes au furat-o, ca să grăbească cucerirea cetăţii.

8 Însângerate. Ei săvârşesc astfel o impietate în plus, pentru că atingerea obiectelor sacre înainte ca mâinile să fie purificate era interzisă de ritual.

4 I-au rupt panglicile ce-i înconjurau capul; Minerva era o zeiţă fecioară, ca şi Diana.

5 Statuia.

6 în original: *omina* (semnele divine, auspiciile); la romani exista obiceiul ca generalul care suferise un eşec să nu reia lupta înainte de a se întoarce la Roma (aici, la Argos), pentru a lua auspiciile.

7 Favoarea zeilor (*numen*) pl în înapoierea statuii.

5 – Eneida

Care-l jurarăm, plecând pe mare cu strâmbete luntri1.180 Iată-i acum spre Mycene plutind, spre casă, prin vânturi.

Arme şi zei înfrăţiţi2 să ne-aducă, şi iată-i, pe mare Grabnici de-odată se-ntorc3, cu semnele spuse de Calchas. Deci aşezară drept dar de-mpăcare zeiţei mâhnite Chipul acesta4, de teamă spăşindu-şi nemernica faptă.

185 Calchas ne dete porunca grozav într-atâta să-l facem Calul acesta şi-atâta de-nalt şi din bârne-mpletite.

Ca să nu fie nici porţi să-l încapă, nici zid să-l cuprindă, Nici să nu poată troienii s-aducă slăvire zeiţei.

De-aţi pângări, o troieni, cu mâinile darul Minervei.

190 Multă pierzare veni-va (spre Calchas întoarcă-se toată, Zeilor mari!) în poporul şi-n frigica ţară a lui Priam, însă cu mâinile voastre de-l duceţi cu voi în cetate, însăşi la zidul pelopic5 cu multe războaie veni-va Asia voastră şi-ai voştri nepoţi răsplăti-ne-vor totul.»

195 Astfel orbiţi de nemernicul Sinon, la vorbe mişele Dăm crezământ; şi prin oarbe minciuni şi prin silnice lacrimi

Noi ne vândurăm, cei nebiruiţi de Agamemnon şi Achilles7 Cei ce potrivnici am stat ani zece la mii6 de corăbii!

Dar o privelişte-acum ni s-arată, cu mult mai grozavă.

200 Tristă icoană-ncîn gând cu fiori zăpăcitele piepturi. Preot sorţit lui Neptunus, Laocoon8 taie pe maluri Taurul groaznic, jertfindu-l pe sfintele vetre-n altare. Iată, pe-al apelor luciu tăcut, vin repede-n cercuri, Fără măsură de mari doi şerpi (şi-a spune mi-e groază!).

205 Repezi prin valuri se-ntind şi cărarea li-e ţintă spre maluri.

1 Corăbiile scobite, arcuite.

8 Favorabili.

8 Se vor întoarce pe neaşteptate (ca să vă atace).

4 Calul.

6 Grecia (desemnată astfel prin extensie).

6 O mie.

7 Este subliniată ideea că dezastrul Troiei nu s-a datorat inferiorităţii luptătorilor ei, ci vicleniei adversarilor; troienii, viitorii strămoşi ai romanilor, sunt, aşadar, pe plan uman, victime nevinovate ale înşelătoriei.

8 Laocoon, deşi preot al lui Apollo, fusese ales prin tragere la sorţi să-l înlocuiască pe preotul lui Neptun, lapidat de troieni fiindcă nu izbutise să împiedice debarcarea grecilor.

Pieptul le iese din apă şi-umflată de sângele vânăt
Creasta şi-o poartă pe sus, iar trupul şi-l joacă prin apă;
Rostogolind îşi zgârcesc şi-şi întind uriaşele spete.
Apa se zbate cu vuiet şi spumegă – iată-i pe maluri!
210 Ochii le scapără foc şi le fulgeră, roşii de sânge;
Şuieră şerpii „cu limbi tremurate lingându-şi gâtlejul.
Galbeni de spaimă, troienii s-ascund. Iar şerpii de-a dreptul
Pleacă spre altare, spre preot, şi-ntâise-ncleştează mprejurul
Celor doi mici copilaşi, strângându-le trupul în cercuri.
215 se-ncolăcesc şi le muşcă din carne cu dinţii puternici, însuşi pe tatăl, acum, alergând cu săgeata s-ajute, Repede-l prind şi-mpletesc împrejuru-i scârboasele noduri.
Spetele negre de solzi îi încing de două ori trupul,
Gâtul de două ori, stând cu grumajii şi capul în aer.
220 Bietul se luptă din mâini să-nlăture strânsele noduri; 1 Plină de bale murdare şi de vi nete-otrăvuri i-e faţa. Muget nebun de durere ridică sărmanul spre ceruri – Astfel un taur rănit, când scapă de preoţi, mugeşte, Grabnic fugind de toporul izbit, ce-i zguduie ceafa.2
225 însă cu repede mers fug3 şerpii spre culmea cetăţii, Repezi aleargă la templul mâhnitei Tritonii4 şi-acolo Repezi sub scutul boltit se-ascund, la picioarele zânei.

Groază năprasnic-acum a răzbit speriatele piepturi. Tremură toţi. «A spăsit – ei strigă – Laocoon vina.

230 Vrednic de dânsa, căci el pângărit-a sfinţita clădire, Calul zeiţei izbindu-l în piept cu nevrednice suliţi.5

1 Aceeaşi scenă este reprezentată de celebrul grup statuar *Laocoon*, operă a rodienilor Agesandros, Athenodoros şi Polydoros, din care s-a inspirat, probabil, Vergilius. (Despre raportul dintre reprezentarea plastică şi cea literară, vezi studiul despre artă al lui Lessing, *Laokoon*.)

2 Comparaţia accentuează tragismul scenei; agonizând, Laocoon evocă tocmai victima pe care era pe punctul de a o jertfi.

8 Alunecă.

4 Supranume al Minervei, care, după unele legende, s-ar fi născut pe ţărmurile lacului Triton, în Libya.

6 Sfârşitul terifiant al lui Laocoon şi refugiul şerpilor în templul Minervei întăresc, în mintea troienilor, valabilitatea spuselor lui Sinon. Ironia tragică atinge aici un punct culminant: nu este de ajuns că spiritul lucid, clarvăzător şi devotat este înfrânt de triumful înşelătoriei; el trebuie să sufere şi nedreptatea absurdei învinuiri de profanare.

5*

Chipul să-l ducem – ei strigă – la templu şi marii zeiţe Rugi de iertare să-i dăm!»

Zidul curând îl tăiem1 şi deschidem cu grabă şi poarta. 235 Toţi ca la muncă-şi suflulcă veşmântul; şi punem şi roate

Calului, jos sub copite; şi-n jurul grumazului, funii Groase, de cânepă. Iute spre ziduri se urcă fatalul Cal, îndesat cu oşteni. Copii şi fecioare-mprejuru-i Cântă şi veseli se simt să-ntindă de funii şi dânşii.

240 Calul tot suie, căzând prăbuşit în sărmana cetate. Ilion2, zeilor cuib, cetăţuia strămoşilor noştri.

Mare-n războaie, dardanico tu! De patru ori calul Stete la praguri oprit3, de patru ori golul sunat-a De-arme cu zăngăt. Dar noi, orbiţi de prostie, ne ducem – 245 Seamă nimic nu băgăm – cu monstrul pieirii-n cetate! Iată, vesteşte-ne-acum de pieirea ce vine Cassandra, Dar, dup-al

zeului sfat, nicicând n-o crezură troienii.4 Noi chiotim în cetate, sărmanii, şi trecem în chiot Ziua din urmă, mbrăcând şi templele sfinte cu frunze.5

250 Ceru-ntr-aceea s-apleacă6 şi noaptea se-nalţa din mare; Umbrele-i mari învălesc şi pământul şi cerul şi multă Grecilor nelegiuire.7 Şi-n jur, în cetate, dardanii Zac în neştire, iar somnul răzbate-obositele trupuri. Iată-ne gătite corăbii, din Tenedos pleacă falanga

255 Grecilor, noaptea plutind, prin galbena linişte-a lunii8, Calea ţinând-o spre malul ştiut; şi, iată, pe vasul

1 în orbirea lor, troienii comit un act de impietate, incintele cetăţilor fiind considerate sacre şi inviolabile.

8 Troia.

8 La romani, poticnirea în prag era considerată semn rău.

4 Cassandra, cea mai frumoasă dintre fiicele lui Priam, primise de la Apollo, îndrăgostit de ea, darul profeţiei; dar cum ea îl respinsese pe zeu, acesta a blestemat-o să nu fie niciodată crezută.

6 Prin acea suprapunere de planuri specific vergiliană, concomitenta sugerare a aparenţei şi substratului capătă efectul perspectivei interioare a transparenţei unui lavis strălucitor pe o pânză sumbră.

6 Anticii credeau, conform concepţiei lor geocentrice, că cerul se rotea în jurul pământului, într-o mişcare de revoluţie ce dura o zi.

7 încadrarea în elemente cosmice dă nelegiuirii grecilor proporţii înfricoşătoare, sentiment accentuat (în original) de apăsarea lugubră a ritmului spondaic. (Despre motivul nopţii în *Eneida*, a se vedea prefaţa lui E. Papu la ediţia Lovinescu, 1969).

8 Frumoasa imagine din traducere omite nuanţa de complicitate (*amica*) în tăcerea lunii.

Regelui flăcări s-aprind1; iar Sinon, păzitul de zeii Noştri potrivnici, acum îi descuie din bârne pe grecii Cei ce se-ascunseră-n cal. Deschis, îi revarsă prin noapte

260 Calul, în stoluri; şi veseli din goala-ncăpere scoboară Ducii2 Sthenelus, Thessandrus şi nebiruitul 3

Ulixes.

Toţi lunecând pe tăcutele funii; şi Acamas şi Thoas, Pyrrhus apoi, din Achilles născutul, şi-n urmă Machaon, Menelaus; iese şi Epeos, chiar el, clăditoru-nşelării.

265 Iuţi năvălesc în cetatea de somn şi de vin ameţită.

Repezi ucid pe străjeri; prin poarta deschisă vin repezi Soţii de-afară şi-n pripă se strâng plănuitele stoluri.

Tocmai era pe timpul când primul repaus cuprinde ochii trudiţi, furişându-se-ncet şi cu daruri din ceruri4.

270 Iată, prin vis mi s-arată şi-n faţă-mi s-opreşte jălitul

Hector, cel vrednic de plâns, şi plânge cu râuri de lacrămi, Negru de praful cel crunt5 şi-ntocmai ca-n ziua târârii, Ah, şi curelele-i trec prin picioarele vânăt-umflate. e Doamne, dar cum mai era! Şi cât de mai altfel ca Hector

275 Cel care-odată s-a-ntors în pieptarul răpit lui Achilles, 7 Cel ce cu frigice flăcări aprinse corăbii danae! 8 Barba-i zbârlită şi-n barbă şi-n plete cu ţurţuri de sânge, Trupul tutindeni ciuntit de rănile fără de număr.

Toate de dânsul primite sub ziduri. Şi-n plângere multă.

280 Parc-am voit să-l întreb şi triste cuvinte-nceput-am: «Soare al Troiei, tu Hector, şi-a Troiei nădejde din urmă, Unde-ai rămas pân-acum? Din care pământuri, o, Hector, Vii tu, de mult aşteptate? Vai, mulţi mai periră de-ai noştri.

1 Semnalul luminos de pe corabia lui Agamemnon, conform înţelegerii cu Sinon.

2 Toţi cei enumeraţi mai jos sunt căpetenii (lat. *duces*} ale grecilor;

Machaon, fiul lui Asclepios, era medicul lor; Epeos construise calul imaginat de Ulise.

3 Crudul.

4 Ca un dar divin.

5 Însângerat.

6 Este ultima imagine a lui Hector, când, ucis de Ahile, fusese târât de carul acestuia în jurul cetăţii (cf. *ÎL*,

XXII); aspectul lui, ca şi chipul întunecat de tristeţe (*maestissimus*), se acordă cu vestea funestă pe care o aduce.

7 Armura lui Patrocle, pe care Hector o luase drept pradă de război după ce-l ucisese, aparţinea lui Ahile (cf. *ÎL*, XVII).

8 A se vedea *Iliada*, *XN-XXU*.

Hector, de-atunci! Şi prin câte-a trecut şi cetatea şi neamul!

285 Cum te-aşteptam, istoviţii! Ce lucru nevrednic scârbit-a1 Vecinic seninul tău chip? De când eşti rănit, o, viteze2?»

Dânsul, nimic; şi răspuns nu-mi dete-ntrebării degeaba3.

Ci din adâncuri de suflet suspine gemut-a cu vaiet: «Fugi, o, născut al zeiţei, el zice, vai, fugi de perire!

290 Troia e-n mâini la potrivnici şi cade din creştet azi Troia. Noi ne-am luptat îndestul; de-ar fi fost cu putinţă să-mi apăr

Troia cu braţele, vai, de mult ar fi fost mântuită! Troia-ţi încrede de-acum şi penaţii şi sfintele4 sale. Pleacă; tovarăşi să-i ai şi găseşte-le cuibul aiurea.

295 Cuibul, pe mări rătăcind, tu-n urmă clădi-l-vei puternic.5» Zise şi-apoi a plecat, scoţând pe puternica Vesta

Din nepătrunsele-odăi6, deodată cu focul cel vecinic.7 Ici şi dincolo-ntr-aceea, prin ziduri răsună-un amestec

Jalnic de ţipete mari, întruna mai tare şi-ntruna.

300 Casa părintelui meu deşi depărtată şi-ascunsă între copaci, s-aud văierări şi zăngăt, pe-aproape, de arme.

Sar cu grăbire din pat şi mă urc penălţimile casei, Pe-acoperişul din vârf, şi stau încordându-mi auzul: Tocmai precum un vârtej furios pe câmpia de spice

305 Trece cu flăcări, sau cum în năvală pârâul din munte

1 A sluţit.

8 De ce văd aceste răni?

8 Deşarte.

4 Obiectele de cult (*sacra*).

6 Visele cu caracter premonitoriu (aici – prima revelare a misiunii sacre cu care va fi investit Aeneas) au o veche tradiţie în poezie; în *Eneida* vor marca întotdeauna momente decisive. Bar ceea ce a surprins pe mulţi comentatori este uimitoarea intuiţie a procesului psihologic implicat de vis ca fenomen. Sondând cu acuitate zonele obscure ale fiinţei, Vergilius luminează fabulaţia poetică cu accentele adevărului – ale unui adevăr psihic: percepem visul lui Aeneas nu ca pe un artificiu poetic, ci ca pe un vis real, cu toate aparenţele lui contradicţii.

6 Din tăinuitul sanctuar.

7 Hector îi aduce cu mâinile sale statuia Vestei, bentiţele şi focul sacru a cărui păzitoare era; arderea neîntreruptă a focului sacru din vatra cetăţii simboliza perpetuitatea statului.

Înnămoleşte câmpia şi-a boilor muncă şi holda
Smulge şi duce păduri şi, neştiutor, de pe vârful Stâncii
priveşte păstorul şi-ascultă-n uimire la zgomot „1 într-
adevărul acum ni se dete pe faţă, credinţa danae

310 Şi vicleniile lor. Lui Deiphobus2, iată, sub flăcări,
Casa-n ruină-i căzu. Vecinul Ucalegon3 arde.

Golful Sigeic4 în zări străluceşte de focul cetăţii.
Zgomot sălbatic de oameni şi vuiet de trâmbiţi răsună.5
Armele-mi iau năucit, dar nu ştiam unde-mi stă capul;

315 Una prin suflet m-ardea: să m-adun cu tovarăşii-
n luptă şi s-aparăm cetăţuia. Mânia şi-amarul mă mână;
Moartea sub arme-mi părea o moarte frumoasă cu totul.6

Iată-l pe Panthus acum, scăpat de săgeţile-ahive,
Panthus, născut din Othrvas şi-n Pergamos preot lui
Phoebus, 7

320 Târâie sfintele-odăjdij8 şi zeii fugari9 şi de mână
Duce pe micul nepot şi-aleargă-n neştire spre poartă.

«Unde-i scăparea din urmă, tu Panthus, şi undeadăpostul?»

Nu-mi isprăvisem cuvântul de tot şi-mi răspunse
suspine

«Ziua de-apoi e sosită şi timpul cel fără scăpare!
325 Fost-am odată troieni şi Ilion fost-a şi naltul
Nume-al teucrilor fu.10 Căci Jupiter cel fără milă

1 Comparaţie de tip homeric, liber tratată.

2 Unul dintre fiii lui Priam, care, după moartea lui Paris, devenise soţul Elenei. Figura lui va reapărea în cartea a VI-a.

3 Bătrân din sfatul regelui (cf. II., II).

4 Golf la nord-vest de Troia.

5 Conjugarea de imagini auditive şi vizuale într-un ritm din ce în ce mai precipitat conduce spre viziunea – fulgerătoare şi haotică totodată – a iminenţei catastrofei.

6 Dezorientat de brusca trezire ce pare o stranie prelungire a visului, Aeneas pare să fi uitat îndemnul lui Hector; într-un impuls aproape inconştient, instinctul patriotic îl va arunca într-o luptă fără şanse, cu acel curaj al disperării ce pare a căuta, în moarte, un ultim refugiu.

7 în *Iliada*, Panthus figurează printre bătrânii ce-l înconjoară pe Priam; Vergilius a adoptat tradiţia posthomerică.

8 Obiectele de cult; termenul din traducere este impropriu.

9 învinşi. Bineînţeles, statuile lor.

10 Cuvintele lui Panthus amintesc versurile 648 – 649 din cântul VI al *Iliadei*, exprimate de Hector ca pe o presimţire.

Toate le-aduse spre noi1; stăpâni sunt danaii-n cetate! Groaznic în mijlocul nostru puternicul cal îşi revarsă Oameni armaţi şi, râzând cu hohote, Sinon ne pune
330 Caselor foc! Năvălesc prin deschisele-ntrări ale porţii Miile câte-a trimis spre a noastră pieire Mycene2.
Alţii eu suliţi s-azvârl, închizându-ne-ngustele drumuri; Scânteie fierul în mâini şi cu luciu tăiş ameninţă, Grabnic şi gata de-omor; de-abia mai cutează străjerii
335 Primelor porţi să se lupte-apărându-se-n oarbă izbire.» Întărâtat de cuvintele lui şi de zeii puternici.
Iute-ntre gloate m-arunc, prin flacără, p-unde mă cheamă Trista Erinysă şi zgomotul surd ce vuieşte spre

ceruri. Soţi mi s-adună Ripheus şi-al armelor meşter destoinic

340 Epytus, Dymas, Hypanis apoi; şi prin noaptea cu lună Vin, pe de lături strângând pe de-ai noştri; şi vine Fiul lui Mygdon4, Coroebus. Acesta sosise la Troia Numai acum, de curând, mânat de-o iubire nebună Pentru Cassandra şi-acum el ca mire lui Priam ajută-i.

345 Nefericitul de el, căci sfatul5 logodnicei sale Nu-l ascultase.

Când îi văzui adunaţi împrejuru-mi şi gata de luptă, Astă povaţă le-am spus-o: «Voi, tineri, voi piepturi degeaba

Tari şi viteze! De-aveţi voi dorinţa de-a merge pe drumul

350 Celor din urmă-ncercări (şi vedea-veţi ce-aduce-va soarta;

Zeii fugiră, lăsând şi temple şi sfinte locaşuri.

Toţi, prin a căror putere stătuse regatul acesta6), Haideţi curând; să murim şi să mergem de-a dreptul în luptă!

Una-i scăparea la-nvinşi: să nu mai aştepte scăpare.7»

1 Textual: *toate acestea le-a încredinţat grecilor*.

1 Aici desemnează întreaga Grecie.

8 Cele trei Erinii, zeiţe ale răzbunării în mitologia greacă, erau genii infernale ce pedepseau fărădelegile muritorilor; aici, sensul este metaforic, simbolizând nebunia încleştărilor războiului.

4 Rege al Frigiei. Celelalte personaje sunt fictive.

6 Profeţia.

6 Anticii credeau că zeii părăseau cetatea care se afla pe punctul de a fi învinsă.

7 Celebrul vers: *Una salus victis, nullam sperare salutem*.

355 Astfel le-am zis şi-aprinşi îi văzui pe războinici, ca lupii Cei ce prin neguri adânci aleargă să prade, când foamea Groaznic le chinuie trupul, purtându-i orbeşte, şi-acasă Puii-n culcuş îi aşteaptă cu gâturi uscate de sete.

Astfel prin suliţi, prin fum, ne ducem de-a dreptul

spre moarte.

360 Mergem spre Pergam. Cu negrele-i umbre ne-acoperă noaptea.

Cine să poată vorbi de vărsarea de sânge, de-atâta Moarte? Şi cine-ar putea să ne plângă-ndeajuns nenorocul? Pulbere-i vechiul oraş, stăpânul atâtora veacuri!

Fără de număr pe drumuri zac trupuri ciuntite, de oameni.

365 Multe prin case şi multe prin temple şi sfinte locaşuri1, însă nu singuri teucrii s-aştern răzbunării ca jertfă; Celui învins uneori i s-aprinde virtutea luptării:

Mulţi din ahei au pierit. Şi colo şi colo s-arată Spaimă şi vaier şi plâns şi perire-ntr-o mie de chipuri.

370 Iată-l, Androgeus2, întâiul aheu ni s-amestecă-n valul Cetelor noastre, crezându-ne gloate de greci, şi cu chiot, Neştiutor, ne salută strigând cu glas de prieten: «Repede, vrednici bărbaţi! Ce zăbavă târzie vă face Leneşi? Când alţii răpesc şi duc în robie dărmatul

375 Pergamos, voi scoborâţi de-abia din înaltele luntri!»

Zise, dar iată, pe loc – căci nimeni nu-i dete prin vorbe

Semn să se-ncreadă – văzu că-n potrivnice stoluri căzuse.

Stete năuc şi-mpietrit îi rămase şi pasul şi glasul. Tocmai precum, un drumeţ călcând fără veste-n tufişuri.

380 Vipera-ntinsă-ntre spini în lături cu spaimă s-azvârle, Până ce-n furie-amenințe şi-ncrăstuie gâtul ei vânăt, Astfel, Androgeus, cuprins de cutremurul spaimei nebune.3 Noi năvălim şi-l aşternem, izbindu-l cu desele suliţi, Iar pe-nlemniţii lui soţi îi tăiem, pe neştiutorii

385 Locului. Astfel norocul zâmbit-a-nceputului nostru.

Vesel de-aceasta, Coroebus cu flăcări în vorbă ne strigă:

1 Uciderea celui ce se refugia într-un templu constituia un sacrilegiu.

2 Personajul nu apare decât la Vergilius.

3 Comparaţie homerică (cf. II., III, 33 şi urm.), prelucrată de

Vergilius în mod original.

«Iată, norocul acum, tovarăşi, ne-arată cărarea Luptei, vestindu-ne bunul sfârşit; deci urmaţi-l cu toţii! Scutul schimbaţi-l şi arma schimbaţi-o degrabă cu grecii:

390 Nimeni nu-ntreabă-n război de-ai fost un mişel sau puternic!

Arme ei înşişi ne dau!» A zis şi pe creştet îşi pune Coiful danaic, cu coamă de cal, şi frumoasă podoabă Pune pe scut şi-şi încinge cu paloş argivic mijlocul. Dymas ca el, şi Ripheus, şi-ntreg tineretul s-armează;

395 Toţi în curând au primit de curând despuiatele arme.

Noi, cei de zei părăsiţi, năvălim în danai cu de-a valma, Crâncene lupte ne batem prin orbu-ntunerec al nopţii, Trecem danaii prin fier şi pe mulţi îi trimitem în Orcus1. Grecii iau fuga spre luntri şi-ajung pe vegheatele maluri.

400 Alţii de frică s-ascund în calul puternic, cu groază, Paza ruşinii cătând-o-n golimea din pântece-ij iarăşi.

Ah, dar în paza duşmăniilor zei nicicând nu te-ncrede!

Iată, târâtă de păr din templul Minervei, Cassandra, Fata lui Priam, acum, întorcând cu rugare spre ceruri

405 Ochii de flăcări, vai, ochii, şi singur2 cu ochii spre ceruri, Pentru că mâinile-i gem sângerate de grelele lanţuri. Groaznic acum şi turbat şi cu urlet sălbatic Coroebus Sare, cu totul robit desperării, la moarte-ntre stoluri; Noi năvălim după el, prin cele mai dese şiraguri.

410 însă de sus, de pe templu, deschid săgetările-ai noştri, Jalnice-omoruri făcând în cetele noastre, căci dânşii Greci ne socot, înşelaţi şi de suliţi greceşti şi de coifuri. Sar şi danaii din gloate, turbaţi că le smulgem fecioara, Pâlcuri asupră-ne sar, cu vuiet, sălbaticul Aiasă.

415 Fraţii născuţi din Atreus4 şi potopul navalei dolope. Astfel se bat în vârtej uneori, din potrivnice laturi,

Volburi de vânt: şi Zefirul şi Notus şi, groaznic cu roibii, Eurus, din zori5; şi se zbuciumă codrii şi-n spumeg turbează

1 Infernul, după numele zeului morţii din credinţa populară romană, identificat mai târziu cu Hades.

2 Numai.

8 Fiul lui Oileus (nu trebuie confundat cu Aias Telamonianul).

4 Agamemnon şi Menelaos.

5 Textual: *şi Eurus*, *mind.ru de caii Aurorei*, care-l aduceau din răsărit, ţinutul Aurorei.

Nereus1, cu furca-i lovind şi-n adânc zguduind oceanul. 420 Chiar şi-amăgiţii, pe care prin umbrele desc-ale nopţii

Iuţi îi gonirăm de-a valma cu spaimă de-a lungul cetăţii, înşişi şi-aceia sosesc şi, văzând mincinoasele coifuri, Scutul minţit, ne cunosc din străinele voci ale gurii. Totu-i pierdut! Ei sunt mulţi. Coroebus întâiul din gloată

425 Moare2 şi sângele lui a-mproşcat prin altarul Minervei. Cade Ripheus ucis, bărbatul cel nobil al Troiei.

Unul din cei mai gătiţi să te-ajute şi dreptul să-ţi facă. Altu-i al zeilor sfat! 3 Căzut-au Hypanis şi Dymas.

Vai, de tovarăşi 4 ucişi! Nici ţie, cucernice Panthus.

430 Nu-ţi e nimic de folos bunătatea şi haina de preot! Mărtur, cenuşă a cetăţii, să-mi fii tu, flacără, mărtur, Dac-am fugit, în clipita perini cetăţii, de suliţi Ori de-nglodirea danae şi, dacă voit-ar fi soarta, Vrednic am fost ca să mor.5 Şi iar ne pornirăm spre culme;

435 Iphitus8 vine şi Pelias7, bieţii (căci Iphitus umbla

Gârbov de vârstă şi-al doilea rănit e, sărmanul, de Ulixes). Mergem, căci zgomot sălbatic ne cheamă spre casa lui

Priam.

Parcă-n oraşul întreg e linişte-adâncă, ’ntr-atâta Fierbe războiul aici, şi parcă tutindeni nu moare

440 Nimeni, aşa de vrăjmaşi îi văd cum s-aruncă danaii. Valuri se varsă şi vifor ei vin şi cu vifor de scuturi, Scări de pereţi alipesc şi pe scări ei prin poduri se urcă,

Pe-acoperişuri ei tind şi cu stânga răstoarnă lovirea Lăncii, cu scutul, şi repezi cu dreapta s-apuca de streşini.

445 însă dardanii se luptă şi zguduie turnuri şi sfarmă

Coamele casei tutindeni, căci dânşii, sfârşirea văzând-o, Vreau cu ruină să-şi apere moartea, ca-ntocmai cu suliţi. Bârne-aurite, de sus, podoaba de veci a clădirii.

1 Zeu marin, tatăl nereidelor, protector al corăbierilor; rolul violent din acest pasaj nu-l caracterizează.

1 Ucis de Peneleus, al cărui nume, luat din *Iliada*, desemnează alt personaj decât acolo.

3 Textual: *Dar zeii altfel au socotit*.

4 Care fuseseră induşi în eroare de armurile lor greceşti.

6 S-ar putea ca versurile de mai sus să fie o justificare faţă de învinuirea de fugă laşă pe care unele dintre variantele legendei lui Aeneas o aduc eroului.

6 7 Nume mitologice cunoscute, date de Vergilius unor personaje create de el.

Iuţi le răstoarnă pe greci; iar alţii, cu pieptul în poartă

450 Pavăză stau, vâjâind din oţel şi-ndesându-se-ntruna. Braţul acum lise-ncoardă din nou, apărându-şi palatul, Căci ajutorul sosit dă slabilor iarăşi putere.1

Uşi tăinuite pe-acolo ştiam şi-ntunerec de ganguri, Până-n iatacul lui Priam, şi-odăi neştiute de lume.

455 Colo deoparte. Pe-acolo, cât timp înflorit-a regatul.

Singur-Andromache2, biata, venea plângătoare la socri, Tristă-aducând la bunici pe Aslyanax3 micul de mână. Grabnic pe-acolo pe streşini mă sui şi pe case deasupra, De-unde degeaba săgeţi aruncau strâmtoraţii teucri.

460 Sta-ngrozitor ridicat un turn penălţimile casei.

Până la cer, şi vedeai din vârfu-i întregul cetăţii.

Flota danae din port şi câmpul aheic, departe.

Turnul acesta cu fieru-l scurmăm şi-ncheiatele bârne

Repezi le rumpem şi-l smulgem din tălpi şi curând îl împingem;

465 El, clătinat, se răstoarnă şi-n vuiet căzând, năruitul, Mii4 cotropite de greci le-ngroapă-n grozava ruină. Însă vin alţii la loc. Nici pietre, nici praştii-ntr-aceea Nu s-odihnesc şi nici alte-aruncări.

Tocmai la pragul dintâi, obraznic5, acolo, la-ntrare.

470 Pyrrhus, un fulger de-oţel şi-o lucoare de-aramă, stă-ntocmai

Şarpelui care, hrănit cu ierbi otrăvite-n pământul Cel îngheţat şi cu brumă-nvelit, suferit-a tot gerul Iernii şi-n urmă, schimbând învelişul şi tânăr Neteda piele făcându-l, îşi umflă şi pieptul şi-ncoardă-şi

475 Trupul, în soarele cald, şi-i scânteie tripla sa limbă.6 Periphas, una cu dânsul, şi cel ce purta lui Achilles Carul şi lancea-n război, Automedon; tot tineretul

1 Textual: *Mă însufleţesc din nou ca să apăr palatul regelui, / să vin în ajutorul celor ce luptau şi să sporesc forţele învinşilor*.

2 Văduva lui Hector (de aici, epitetul *infelix*, tradus *biata*); va reapărea în cartea a ÎI I-a.

8 Fiul lui Hector şi al Andromacăi, numit şi Scamandrius (cf. *IL*.

VI, 402).

4 Traducere hiperbolizantă, pentru a sugera mulţimea grecilor

(în original: *agmina* – trupe, cete.

6 Semeţ, mândru.

6 Comparaţie homerică (cf. *IL*, XXII, 93), dezvoltată de Vergilius cu simţ realist şi subtilitate psihologică.

Scyric1 se-ndeasa-n palat şi-aruncă tăciuni pe case. Pyrrhus, măciuca-nvârtind-o pe-acolo, la-ntiile praguri

480 Sparge-ndoitele uşi şi sfărmate le smulge cu vuiet, Rupe ţâţâna de fier şi, tăind în puternice bârne.

Sfarmă stejarul şi-n zid el deschide-o lărgime de poartă.

Iată, cu lungile-odăi, deschis e-năuntru palatul, Unde şi Priam trăit-a şi regii bătrânelor timpuri.

485 Gloată de-oşteni se zăresc de pază la pragul intrării, însă palatu-n adânc zguduit e de guri în amestec, Umblet de-a valma se vede tutindeni şi-odăile goale Urlă de plâns de femei şi spre stele se-nalţă strigarea2. Mame, cu groază ţipând, năvălesc prin întinsele ganguri.

490 Stâlpii-i cuprind şi rămân cu gura lipită de dânşii.

Pyrrhus pătrunde cu soţi ahileici3. Şi nu-l mai opreşte Niciun zăvor şi nici înşişi străjerii. Sub desul berbece4 Frânge-se poarta şi-n ţăndări se sparg izbitele bârne. Rumpe puterea cărări, se-nglotesc şi răstoarnă pe-ai noştri.

495 Intră tutindeni şi repezi sosind se revarsă tutindeni. Nu ca acum un râu5 spumegat, când îşi rupe zăgazul, Iese din matcă, răpind în vârtej apărările casei.

Fierbe-n mânie şi duce cu sine de-a largul câmpiei Vite şi grajduri; văzui spumegând în turbarea s-omoare

500 însumi pe Pyrrhus, văzui pe la praguri pe Atrizii cei gemeni6

Şi, cu nurorile ei7, văzui pe Hecuba; pe Priam.

1 Pyrrhus (sau Neoptolemus), fiu al lui Ahile şi al Deidamiei, fusese crescut pe insula Scyros din Marea Egee, de unde venise la Troia, după moartea tatălui său, împreună cu o trupă de războinici.

8 în original: *ferit aurea sidera clamor*, a cărui traducere literală este poate cea mai expresivă: *strigătul izbeşte stelele de aur*, ceea ce sugerează nu numai ecoul hiperbolic al deznădejdii umane, ci şi contrastul între sumbra sa reverberaţie şi luminozitatea stelelor, a căror metalică strălucire pare să-l respingă. Ultimul punct de rezistenţă troiană, palatul lui Priam, se prăbuşeşte în cosmica nepăsare a nopţii senine.

3 Textual: *cu forţa violentă moştenită de la tatăl său.*

4 Sub loviturile dese ale berbecelui.

6 Niciun râu… adică: furia lor era mai mare decât un râu…

6 Erau fraţi, dar nu gemeni.

7 Cele cincizeci de nurori (Priam şi Hecuba aveau

cincizeci de fii şi cincizeci de fiice).

Cum pângărea cu sângele-i focul sfinţit1 chiar de dânsul. Cincizeci de-odăi, a nepoţilor dulce speranţă, iatacuri, Cad în ruină; şi stâlpii cu aur barbar şi cu pleanuri2

505 Cad prăbuşiţi. Şi ce scapă de foc hărăzeşte3 argivul.

Poate-ai dori să cunoşti şi perirea lui Priam, regină.4

Când a văzut prăbuşirea cetăţii şi porţile casei Rupte şi-adânc în palat prin odăi năvălindu-i duşmanii, Arme de mult dezvăţate şi-a pus şi zadarnice-oţeluri

510 Bietul, pe umerii slabi. Cu fierul slăbieise-ncinse.

Goană spre moarte-alergând spre desele şiruri de suliţi. Sta-mprejmuit de-ncăperi şi deschis rotitoarelor ceruri5 Nalt un altar în palat şi, bătrân cu frunzişul, un dafin, Care, spre altare plecat, încingea cu-ntunerec penaţii.

515 Tristă, cu fetele sale, sub dafin acolo, Hecuba.

Ca turturelele-n6 noapte mânate de spaima furtunii îndesuite stăteau, sărutând ale zeilor chipuri.

Când a văzut ea pe Priam gătit de război ca un tânăr: «Nefericitul meu soţ, ea suspină, ce gânduri te poartă

520 Arme pe tine să-mbraci şi unde ţi-e graba, vai, unde? Rege, nu astfel de om, nici astfel de braţe ne cere Timpul, vai, nu! De-ar trăi chiar însuşi iubitul meu

Hector!

Vino curând! 7 Şi pe toţi să ne mântuie-altarul acesta8, Ori să murim la un loc!» Ea zise, trăgându-l aproape.

525 Iute-aşezând pe moşneag sub sfintele ramuri, la vatră.

Iată, scăpând pe furiş de perirea9 lui Pyrrhus, Polites.

Unul din fiii lui Priam, prin şiruri de suliţi duşmane 1 De pe altare.

8 Arhaism pentru *pradă*, care constă, aici, în aurul cucerit de Priam în luptele cu barbarii.

8 Ia în stăpânire.

4 Pe fundalul haotic şi precipitat al catastrofei generale, episodul lui Priam se va detaşa cu măreţia sumbră a unui final de tragedie. (A fost remarcat, de altfel, caracterul de tragedie narată al întregii cărţi a II-a).

6 Altarul se afla în a doua curte interioară, care, în edificiile romane, era consacrată zeilor.

6 Ca porumbiţele.

7 Vino mai bine aici 1

8 Altarele zeilor fiind inviolabile, constituiau un loc de refugiu.

9 Măcelul.

Fuge, prin şalele lungi şi prin largile ganguri1, şi-i curge Sângele-n şipot din răni. Cu fierul perini goneşte-l

530 Pyrrhus turbatul, şi-aproape să-l prindă, şi-aproape să-l taie.

Îns-ajungând la penaţi, sub ochii părinţilor jalnici, Cade şi-n mult gâlgâit de sânge pe gură el moare.

Priam acum, orişicât îngrădit de perire tutindeni.

Nu se mai poate răbda să-şi înece mânia şi vorba:

535 «Proclete, tu! a strigat, mişel ucigaş şi nemernic, Dacă mai este vreo milă2 la zeii cari judecă fapte.

Au să-ţi plătească pe drept şi vrednică dă-ţi-vor pedeapsa Cea cuvenită! Tu care făcut-ai să văd eu perirea Fiului meu, pângărind prin omor a părintelui faţă!

540 Altfel acela, de care minţeşti că-ţi e tată, făcut-a.

Altfel Achilles, cu Priam duşmanul! Credinţă şi milă Rugilor mele-a purtat3; şi-mi dete să-ngrop pe rănitul Hector al meu, iar pe mine trimisu-m-a iarăşi în scaun!»

Astfel a zis, aruncând nerăzboinica suliţă-n Pyrrhus.

545 Fără putere; dar ea, abătută de-asprimile-arămii4, Lunecă, stând atârnată-n zadar de-al scutului ivăr5.

Pyrrhus cu hohot: «Vesteşte-i deci asta şi sol la părintele-Achilles

Du-te! Nu cumva să uiţi să-i faci tu ştire de toate Relele câte-am făcut şi ce mare nemernic e Pyrrhus.

550 Mori deci acum!» El a zis şi, târându-l pe plinul de tremur Grabnic spre altare, prin sângele scurs din

copilul lui

Priam.

Stânga i-o-ncleaştă prin păr şi cu dreapta ridică pumnalul6

1 în original sunt menţionate porticuri şi atrii, arhitectura palatului lui Priam reproducând-o pe cea a caselor patricienilor romani.

2 în original: *pietas*, care, referindu-se la zei, semnifică echitatea. 8 Textual: *El a respectat dreptul şi securitatea celui ce se roagă*; era un drept religios, a cărui încălcare ar fi însemnat o gravă impietate. Despre atitudinea umană a lui Ahile faţă de Priam, care venise să implore înapoierea cadavrului fiului său, a se vedea *Iliada*, XXIV, 507 şi urm.

4 Arama scutului lui Pyrrhus.

6 Partea centrală, bombată, a scutului.

6 Sabia.

Luciu şi până-n mănunchi adânc i-l ascunde sub coaste.1 Priamus astfel peri. Sfârşitul acesta-l avură

555 Sorţile lui! El care dărmată văzu şi-n perire

Troia, puternic stăpân al Asiei dânsul, căci multe Neamuri viteze-a domnit! Cadavrul îi zace pe maluri, Capul din umeri tăiat, şi trunchiul e fără de nume.2

Groază de data dintâi străbătutu-m-a rece şi-n tremur

560 Stetei pierdut. La sărmanul meu tată zburatu-mi-a gândul.

Când am văzut eu pe regele-asemeni la vârstă că-şi dete Sufletul, scurs din răniri, şi la chipul sărmanei Creusa3, La pustiitu-mi locaş şi la soarta plăpândului Iulus. Caut degrabă-mprejur, să văd ce fârtaţi am de razim;

565 Mulţi, de-obosiţi, au fugit; iar o seamă săriră, de spaimă, Jos de pe casă şi mulţi, de-ngrozire, sărit-au în flăcări.

Singur pe-acolo steteam. Când iată, la porţile Vestei Singură stând, tăinuită la loc de tăcere şi-ascunsă, Fata lui Tindar! 4 O văd – în zare, văpaia de flăcări – 570 Ochii-mi în jur rătăcesc şi totul se vede ca ziua.

Teamă purtând de troienii-amărâţi5 şi de pierderea

Troiei, Teamă de soţu-nşelat6 şi-a grecilor ură temând-o, Patriei sale şi Troiei deodată fiind o Erinys Grabnic fugit-a pe-ascuns şi stătea, ticăloasa7, prin templu.

575 Sufletu-mi prinse văpăi. Doream să răzbun în femeia Asta nevrednică, acum, căzutul imperiu al nostru.

Ce? Se cuvine de-acum să vadă Mycene şi Sparta.

1 Atrocitatea gestului, subliniată de faptul că se îndreaptă asupra unui om incapabil de a se apăra, dă uciderii lui Priam, într-un loc inviolabil, caracterul unei crime. În altă ordine de idei, moartea regelui reprezintă, simbolic, definitiva cădere a Troiei.

2 Scriitorii antici au văzut, în imaginea cadavrului lui Priam (imagine prin care Vergilius se abate de la tradiţia aleasă de el), o aluzie la decapitarea lui Pompei, în anul 48 î.e.n., pe ţărmul egiptean.

3 Soţia lui Aeneas şi fiică a lui Priam.

4 Elena. Despre acest episod, comentatorul antic Servius spune că fusese suprimat de primii editori ai *Eneidei* (Tucca şi Varius), fie pentru că aceştia consideraseră nedemn de Aeneas să vrea să ucidă o femeie, fie pentru că pare să contrazică relatarea lui Deiphobus din cartea a VI-a.

5 Duşmănoşi (din cauza căderii Troiei.

6 Menelaos, regele Spartei.

7 în original: *invisa* (ascunsă, nevăzută).

Neprihănita1, mergând ca regină gătită-n triumfuri? Chiar şi bărbatul de-acum să-şi-l vadă, şi casă, şi tata.

580 Dardani având ea ca robi şi roabe neveste din Troia? Priam să zacă-njunghiat şi să fumege Troia-n ruină? Malul dardanic s-asude în plâns şi potopuri de sânge? Ba! Şi, cu toate că nume nu-şi face menit amintirii Cela ce-omoară femei şi laudă-nvingerea-i n-are.

585 Totuşi) voi fi lăudat că dat-am o dreaptă răsplată

Celui mişel şi c-am stins pe-un nemernic; şi-i dulce să-ţi stâmperi

Sufletul ars de răzbun şi să-mpaci şi pe morţii din groapă! Astfel în mine fierbând, eu plec cu mânie de flăcări.

Însă, deodată, cum nu pân-acuma nicicând, mi s-arată

590 Limpede-n ochi şi-n alba lumină dând zare prin noapte, Mama, ca zână2, şi-aşa cum s-arată şi celor din ceruri, Toată-n mărirea-i de tot. Iar dânsa de mână mă prinse, Grabnic m-opri şi duios din gură rostitu-mi-a vorbe:

«Care dureri aşa mari îţi aprind uriaşa mânie.

595 Fiule? Ce te zoreşti? Tu n-ai nicio grijă de-ai noştri? Nu vrei să vezi tu locaşul în care-a rămas sub povara Vârstei închises, părintele tău? Şi trăieşte Creusa? Micul Ascanius? Pe toţi ameninţă-i potopul şi arma Grailor3, jur-împrejur! De n-aveam eu grijă de dânşii.

600 Focul de mult i-ar fi ars ori spada-i tăia fără milă.

Nici urgisita4 făptur-a spartanei, din Tyndar născută, Nici vinovatul de Paris, ci zeii cei fără de milă.

Zeii ne surpă puterea şi-aruncă cetatea-n ruină.5 Caută-n jur, căci norul ce-acum îţi întunecă văzul

605 Ochilor tăi muritori, învelindu-l în umede neguri.

Am să-l ridic, ca să vezi6. Tu fără temere-ascultă

1 Nevătămată.

2 Ca zeiţă, în toată măreţia şi splendoarea, lucru neobişnuit în epopee (doar lui Ahile i se mai arătase astfel Atena, în *Iliada* I, 194); de obicei, zeii se arată muritorilor sub înfăţişări umane.

8 Apelativ latin pentru greci.

4 Duşmănită.

6 Oprindu-l pe Aeneas de la un gest nedrept şi dezonorant, Venus îi dezvăluie semnificaţia mai adâncă a distrugerii Troiei – voinţa zeilor –, nemailăsând loc nici unei speranţe privitoare la destinul cetăţii.

6 Rară favoare pentru un muritor, marcând aici un moment decisiv: Aeneas trebuie convins să părăsească Troia.

Vorbele mele; să nu fii potrivnic poveţelor mamei. Colo, pe unde sfărmate clădiri şi stânci risipite Zboară din stâncă, iar fumul se-nvolbură-amestee cu praful.

610 Uite cum scutură zidul Neptun cu puternica-i furcă, Sapă sub el, zguduind temelia cetăţii, şi-o surpă

Toată din locul. Şi-acolo, turbată, pe Scaeica poartă1, Iuno e-n rândul dintâi şi-ncînsă cu paloş ea cheamă Gloata de soţi2 din corăbii.

615 Uite pe culmea cetăţii pe Pallas Tritonia însăşi

Cum ameninţă cu nori3 şi cu scutul grozavei Gorgone4. Jupiter însuşi ajută pe-ahei şi le-aprinde cu-ndemnuri Sufletul crunt şi-ntărâtă pe zei împotriva cetăţii.

Du-te, grăbeşte-ţi fugirea şi lucrului pune-i un capăt! 5

620 Eu te-nsoţesc şi vegheat te voi duce spre a tatălui casă.» Zise şi-apoi a pierit prin desu-ntunerec al nopţii.

Iată, vedenii grozave zăresc, pe-ai cetăţii potrivnici: Zeii cei plini de putere.

Troia-mi părea-ntr-adevăr că-n foc se scufundă cu totul.

625 Smulsă din talpă cădea prăbuşită neptunica6 Troie.

Astfel ţăranii, pe vârfuri de munţi, cu toporul năprasnic, Taie, cu fierul izbind, molidul bătrân şi puternic, Repezi scurmându-l; şi-ntruna zbătut, ameninţă copacul, Coama-i se clatină-n vuiet şi vârfu-i se zguduie-ntruna.

630 Până ce, frânt de răniri, pe-ncetul din creştet spre poate Geme şi, smuls, se răstoarnă, târând după sine tot dealul.

Eu mă scobor şi, purtat şi de zei, prin suliţi şi flăcări Trec, iar săgeţile lor fac loc, se dă-n lături şi focul, însă, la urmă, sosind la vechiul palat şi la pragul

635 Casei părintelui meu, cu gândul să-l mântui pe tata, Bietul, şi colo pe munte să-l duc, cu-ndârjire bătrânul.

1 Porţile Troiei dinspre tabăra grecilor.

3 Trupele greceşti.

3 Textual: *strălucind într-un nor*.

4 Gorgonele erau trei monştri cu păr de şerpi şi priviri ce pietrificau; Pallas Athena purta ca emblemă pe scut capul uneia dintre ele, Medusa, dăruit de Perseus, care o ucisese cu ajutorul zeiţei.

8 îndemnul Venerei, întărindu-l pe cel al lui Hector,

va da o justificare divină plecării lui Aeneas din Troia.

6 Zidurile Troiei fuseseră ridicate de Neptun şi Apollo pentru regele Laomedon, care-i înşelase, neplătindu-le datoria promisă.

Stete potrivnic vieţii, văzând că e Troia căzută.

Nu vrea să plece-n exil. «Voi, zice, voi tineri, al căror Sânge e-ntreg şi puterea bărbată din suflet întreagă.

640 Voi vă grăbiţi cu fugirea!

De mi-ar fi dat o viaţă mai lungă stăpânii din ceruri, Mi-ar fi cruţat locuinţa. Destul şi prea mult eu văzut-am Ce-i o risipă şi, iată, trăiesc în robita cetate! 1 Trupul aşa să mi-l puneţi şi-adio să-mi ziceţi voi astfel.

645 însumi cu mâna2 mi-oi face perirea. Şi-avea-va duşmanul Milă şi-ntinde-va fierul. Şi-uşor e comându-ngropării3. Eu, urgisitul de ceruri, îmi târâi de mult – un netrebnic – Anii, de când al pământului rege şi-al zeilor tată Fulger spre mine-a trimis şi cu focul furtunii m-atinse.6»

650 Astfel a zis, hotărât, păstrând neclintită voinţa-i. Însă cu plâns îl rugăm şi eu şi soţia Creusa;

Plânge şi Iulus şi plângem ai casei cu toţii, căci dânsul Neamul ni-l pierde cu el şi toate le-azvârle perini.

Dar neclintit el pe loc, ca şi-n hotărâre, rămâne.

655 Iarăşi mi-e gândul la luptă să plec şi perirea s-o caut; Nu-mi aşteptam nici alt sfat să găsesc şi nici altă menire. «Ah, sunt în stare să plec lăsându-te singur, părinte? Asta credeai? Şi-ai putut să rosteşti aşa fioroase cuvinte? Zeii de vor ca să nu mai rămâie nimic din cetate.

660 Dacă ţi-ai pus tu de gând să te-adaugi cetăţii ce moare, Dând şi pe-ai tăi, să deschidem duşmanilor drumul intrării!

Pyrrhus cu sânge din Priam pe mâini în curând năvăli-va, Proclet ce-omoară pe fiu sub privirile tatii, pe tată chiar în altar! Şi de-aceea m-ai scos din potopul de suliţi.

665 Mamă, din foc, ca să văd potrivnicii-n mijlocul casei? Mort pe părintele meu şi pe Iulus al meu, pe Creusa? Ah, şi ciuntiţi eu să-i văd stând unul în sângele-

altuia?

1 Textual: *E destul şi prea destul că am văzut* [*prima cădere a cetăţii şi că ani supravieţuit după cucerirea ei*. (Închises se referă la o distrugere anterioară a Troiei, de către Hercule.)

2 Cu braţul meu (încercând să lupt).

8 Îmi va fi uşor să mă lipsesc de mormânt. Afirmaţia vine în contradicţie cu credinţele anticilor, care condamnau la o sută de ani de rătăcire pe malul Styxului sufletele celor neîngropaţi.

4 în sensul de *nefolositor*.

6 Închises fusese pedepsit de Jupiter pentru indiscreţia privitoare la legătura sa sentimentală cu Venus.

6*

Arme, vreau arme! Pe-nvinşi îi cheamă clipita din urmă! Iar îndărăt la danai mă lăsaţi, să revăd înglotirea

670 Oştilor! Nu vom pieri doar nerăzbunaţi noi cu toţii.»

Iarăşi cu fierul mă-ncing cu grăbire şi-n stânga-mi atârnă

Scutul puternic şi ies din casă cu umblet năvalnic.

Iată, nevasta-mi la prag, cu plânset genunchii-mi cuprinde.

Strânşi ea mi-i ţine şi-n sus îmi rădică spre mine pe Iulus.

675 «Dacă tu pleci ca să mori, o du-ne cu tine, tu du-ne! însă – o nădejde de pui în vrednic încinsele-ţi arme, Apără-ţi casa dintâi! Vai, cui să rămâie copilul?

Tatăl tău, cui? Şi cui femeia ce-ţi fuse nevastă?» Astfel cu vaiet vorbind, umplea locuinţa de bocet.

680 Iată, deodat-am văzut – mirare de spus! – o minune: Iată, pe când îl ţineam în braţe, şi-acolo, sub ochii Noştri cei plânşi, s-a ivit pe creştetul micului Iulus Albă lucoare de foc, mergându-i prelinsă-mprejurul Tâmplelor; flăcări în plete-i s-aprind, dar fără să-l ardă.

685 Noi, speriaţi, tremurăm de-ngrozire şi-aprinsele plete Le scuturăm şi cereştile flăcări le stingem cu apă. Însă bătrânul închises spre cer azvârlind căutarea1,

Palmele vesel spre cer le-ntinse, cu vorbele-acestea: «Jupiter, dacă te mişcă, puternice tată, vreo rugă.

690 Asta tu, una, s-o vezi2! Şi fă-mă de mila ta vrednic.

Dă-ne-ajutorul, părinte, şi-această minune-ntăreşte-o! 3»

Vorbele-abia le rostise bătrânul şi-n stânga4 deodată Tunet vuieşte şi-o stea-nflăcărată zvâcnit-a din ceruri Grabnic, prin noapte, lăsând un fuior de lumină pe urmă-i;

695 Iar dup-aceea, trecând pe deasupra locaşului nostru, Noi luminoasă-o văzurăm căzând în codrul idaic5.

1 Hidicindu-şi privirea (cf. ms. 2921, f. 177).

2 Aruncă o privire spre noi I

8 Dându-şi seama că prevestirea era favorabilă, închises cere, aşa cum se obişnuia în astfel de cazuri (cf. Servius), confirmarea zeilor. Semnul divin este legat de persoana micului Iulus, pentru că în el va sta speranţa marilor destine viitoare ale troienilor.

4 Contrar regulii generale, partea stângă era considerată favorabilă în cercetarea fulgerului (în practica augurală).

6 Pădurea de pe muntele Ida, din apropierea Troiei (care nu trebuie confundat cu muntele Ida din Creta).

Semne pe ceruri lăsând1; cruciş lunecată ei dungă Pară vărsa şi-mprejur fumega de pucioasă văzduhul. Capul cu fală spre cer biruitul Anchisc-l ridică.

700 Cheamă pe zeii de sus şi pe steaua cea sfântă o salută:

«Nu mai e vreme de stat! Oriunde mă duceţi, voi merge. Zeii părinţilor mei, păstraţi-mi2 nepotul şi casa!

Voi ne vestiră̆ţi acestea şi vouă vi-e-n pază cetatea! Iată copile-ţi urmez, cu drag însoţindu-ţi, cărarea.»

705 Dânsul a zis şi prin ziduri cu vuiet năprasnic pătrunde Focul şi-ntruna spre noi se-ntinde văpaia de flăcări.

«Vino, părinte iubit, pe umerii mei de te-aşază!» Umerii grabnic îi plec; nu simt oboseala poverii.

«Orice să fie de-acum, pericolu-i unul şi-acelaşi;

710 Una şi-aceeaşi va fi şi scăparea! Şi micul meu Iulus
Vie-mi, de mână, ca soţ, iar alături să-mi meargă nevasta3. Voi, slujitorii din casă, ce spun ascultaţi-mă bine;
Este, ieşind din oraş, o colină; şi-un templu din vremuri, Fost al uitatei Demetra4, şi-aproape de-acolo
715 Stă chiparosul5, cruţat de părinţii cucernici, prin veacuri. Noi, pe-osebite cărări, cu toţii să mergem acolo.
Tată, tu-n mână să duci penaţii şi sfintele lucruri;
Mie, re-ntorsul din cruntul omor şi din crâncena luptă, Nu mi-e iertat să le-ating, înainte de-a face spălarea
720 Mâinii în râul cel viu.»
Astfel vorbit-am, plecând şi puternicii umeri şi gâtul;
Pielea gălbuie de leu şi-o haină pe umeri punându-mi, Dulcea povară-mi ridic. Mititelul de mină mă prinde, Iulus, cu paşii mai scurţi, pe drum însoţind pe părinte.
725 Vine-mi soţia de-alături6. Prin locuri noptatece trecem, Pline de groază. Şi eu, pe care furtuna de suliţi Nu m-a-ngrozit şi nici gloate de-ahei năvălite-mpotrivă-mi.

1 Aceste semne le indică direcţia drumului pe care trebuie să-l urmeze.

2 Ocrotiţi-mi.

3 Textual: *soţia să mă urmeze de departe*. Grupul trebuia să înainteze dispersat, ca să nu atragă atenţia duşmanilor.

4 Se referă la faptul că vechiul templu era părăsit.

6 Aşezat lângă templul Demetrei (Ceres), chiparosul – arbore funerar – simbolizează durerea zeiţei pentru pierderea fiicei sale, Proserpina, răpită de Pluto (zeul Infernului).

6 În urmă.

Tremur la fiece vânt şi mă sperii de fiece zgomot.
Stau pe cărare şi-ascult, îngrijat şi de soţi şi de tata.1
730 M-apropiasem de porţi şi greul cel mult al cărării Eu biruit îl credeam, când iată, năvalnic un vuiet Sună deodată, ca tropot de paşi. Cu ochii prin noapte Tata pândind: «Vai, fugi, o copile! S-apropie! strigă. Scuturi eu văd strălucind, văd săbii ce tremură-n aer.»

735 Mie, vai, nu ştiu ce zeu duşman îmi răpise deodată
Mintea-nvrăjbită2 şi-am stat tremurând. Căci drumu-ntr-o parte
Când l-am cotit, căutând cunoscuta cărare pe-acolo.
Vai, îmi rămase pe drum, răpită de soartă, Creusa.
Ori rătăcită pe căi, ori stând obosită, pe drumuri.
740 Nu ştiu, căci ochii-mi, de-atunci, o pierdură cu totul de-a pururi3.
Însă eu nu mi-am întors nici ochii spre dânsa, nici gândul, Până ce nu ne văzurăm ajunşi pe colină, la templul Vechi al zeiţei. Şi-aici, în urmă-adunându-ne-n gloată, Singură dânsa lipsea, mâhnindu-şi bărbatul şi soţii.
745 Vină pe toţi aruncam, în durerea-mi, pe zei şi pe oameni. Ce, mai grozav, în cetate văzui, mai grozav decât asta? Dau la tovarăşi în pază penaţi şi copil şi părinte.
Ceata departe-o-ndosesc, prin adâncuri cotite-ale văii; Grabnic cu paloşul luciu mă-ncing şi dau goană-n cetate.
750 Iarăşi prin toate să trec ale Troiei primejdii, pe toate iar să le-ncerc şi s-alerg spre pieire – acesta mi-e gândul.
Grabnic alerg mai întâi la zid, la noptateca poartă, Pe-unde-am venit, şi cu zor bătutele urme pe drumuri cu de-amănuntul le-ncerc, ispitind cu privirea prin noapte.
755 Spaimă tutindeni în jur; chiar liniştea-i plină de spaimă. Drumul spre casă-l alerg; ea poate-i aici, e acasă!

1 S-a remarcat asemănarea acestui pasaj cu un fragment păstrat din tragedia *Laocoon* de Sofocle, din care este posibil ca Vergilius să se fi inspirat.

2 Tulburată.

8 în alte variante ale legendei, ca şi în replicile lor ilustrate (scene pe vase, monede etc.), Creusa este înfăţişată printre troienele captive sau fugind împreună cu Aeneas. Versiunea aleasă de Vergilius era necesară pentru a face posibilă căsătoria lui Aeneas în Italia, cu Lavinia.

Însă de cete de greci mi-e plină şi casa şi curtea; Mistuitoare prin vânt se-nvolbura-n streşini aprinse Flăcări

cu nalte văpăi şi răzbit e văzduhul de pară.

760 Plec înainte, să văd cetăţuia şi casa regească.

Iată, prin sale pustii, la sfântul altar al Iunonei, Phoenix1 se-nvârte străjer, cu nelegiuitul Ulixes, Prada păzind-o. Şi-n jur, pe scânduri, tutindeni averea Troiei, tutindeni comori răpite din templele-aprinse.

765 Vase din aur curat şi pristoluri2 şi haine de preot3.

Toate-n grămezi. Şi copii plângători şi mame-nspăimate Tremură-n şiruri întinse, împrejur.4

Eu îndrăznesc să şi strig prin noapte, cu vuiet, de-a lungul.

Umplu cărările-n jur de strigare şi jalnic: Creusa!

770 Strig, în zadar; şi-apoi iarăşi eu strig, mai puternic, şi iarăşi.

Iată, pe când amăril5 o caut pe drumuri întruna, Nefericitul ei chip şi făptura6 Creusei prin noapte Vine nainte-mi şi stă, mai naltă7 decât o ştiusem. Păru-mi se face vâlvoi, stau piatră şi glasu-mi se stinge.

775 Dânsa, cu vorbele dulci mângâindu-mă, zis-a cuvântul: «Cum de te laşi biruit de-o durere nebună-ntr-atâta, Scumpul meu soţ? Nu fără de voia cerească se-ntâmplă Pierderea mea. Şi de-aici nu poate să plece Creusa; Soarta şi zeul 8 din naltul Olvmp îmi opreşte plecarea.

780 Lungul exil ţi-e menit, rătăcirea de-a lungului mării.

1 Fiul lui Amyntor (regele dolopilor) şi educatorul lui Ahile.

2 Textual: mesele zeilor (*mensae deorum*), adică mesele de ofrandă, situate în interiorul templelor, în faţa statuilor zeilor. (Coşbuc utilizează adesea termenii echivalenţi din religia ortodoxă, mai familiari, dar improprii spiritualităţii antice).

3 în original: *vestis*, care poate desemna îmbrăcăminte sau ţesături (covoare, tapiserii etc.).

4 Femeile şi copiii aşteaptă să fie împărţiţi, ca sclavi, între şefii armatelor greceşti. Dezolanta lor imagine este

accentuată de liniştea pustie, care nu a luat locul tumultului anterior decât pentru a întinde asupra cetăţii amprenta nefiinţei.

5 Scos din minţi (*furens*).

6 Creusa nu-l întâmpină în carne şi oase, ci ca apariţie spectrală, fantoma ei înseşi (*simulacrum atque ipsius umbra*), ceea ce explică stupoarea lui Aeneas, în versurile următoare.

7 Aşa cum erau reprezentaţi zeii şi muritorii zeificaţi.

8 Textual: *cel ce stăpâneşte înaltul Olimp*, adică Jupiter.

Până ce-n malul hesperic sosi-vei, pe unde străbate Tibrul, cu blândul său curs, bogatele-Ausoniei1 câmpuri. Zile senine, regat şi-o nevastă născută din rege.

Asta ţi-e partea.2 De-acum, nu plânge pe draga-ţi Creusa!

785 N-am să privesc eu nicicând măreţe palaturi dolope.

Nici mirmidonice-averi, nici mamele graice-n slujbă Nu m-or avea, eu, copila lui Dardan3 şi nora Cythereei. Mama cea nobilă a zeilor4 însă m-opreşte pe-aicea.

Fii sănătos şi păstrează copilului nostru iubire!»

790 După ce-a zis şi, cu lacrămi, eu gata stăteam cu răspunsuri

Multe de toate, grăbit se făcu nevăzută-n văzduhuri. Braţul de trei ori în sus eu mi-l dusei, voindu-mi-o-n braţe.

Prinsă, de trei ori din braţe scăpat-am icoana cea-ntocmai Vântului lin bătător sau somnului celui cu aripi.

795 Astfel şi noaptea trecută fiind, eu mă-ntorc la tovarăşi. Iată, mirat eu găsesc, adunaţi de tutindeni cu grabă, Mii de tovarăşi, femei şi bărbaţi, înglotiţi de tutindeni, Tineri de fugă gătiţi, de plânset o vrednică gloată.

Toţi împrejuru-mi se strâng, îmbiindu-şi curajul şi-avutul.

800 Orişice ţară, pe mări căutând-o, le-aş da locuinţă.

Iată, luceafărul5 alb răsărit-a pe creştetul Idei.

Ziua-aducând; iar danaii ţineau sub vegheată putere

Porţile toate şi nu mai era vreo nădejde-a scăpării. Sorţii mă plec şi pe iată-l ridic şi ne ducem pe munte.

1 Italia.

2 Prevestirea Creusei, deşi păstrând ambiguitatea oraculară, aduce mai multe detalii precise privitoare la destinul lui Aeneas, care se va dezvălui progresiv de-a lungul poemului.

3 în sensul de *descendentă*.

4 Cybele, mama zeilor, identificată mai târziu cu Rhea; era venerată în mod special în Asia Mică.

6 Astrul Venerei, care-i va călăuzi pe mare, simbolizând aici renaşterea speranţei.

CARTEA A III-A

După ce zeii găsiră cu cale să surpe puterea Asiei, fără de vină stârpind pe poporul lui Priam.

Ilion dacă a perit şi-n fum scufundatu – s-a Troia, Dezmoşteniţi s-alergăm, căutându-ne goale ţinuturi.

5 Noi străduirăm, minaţi de semne din ceruri. Clădirăm Flota sub muntele-Antandros1 şi sus, prin pădurile Idei, Neştiutori în ce părţi ne vom duce şi unde ni-e ţinta.2 Deci ne-adunarăm, bărbaţii. De-abia-n primăvară dădusef când ne zori ca să-ntindem norocului pânzele-Anchises.

10 Eu părăsesc lăcrămând şi portul şi câmpii pe care

Troia stătuse şi ţara-mi străbună. Şi plec ca fugarii3, Mării-ncrezând pe copil şi pe zei4, pe penaţi şi tovarăşi.

Este departe-un pământ, al lui Mavors5, cu-n tinderi şi şesurl;

1 Antandros era, de fapt, un oraş şi port din vecinătatea Troiei clădit pe coasta muntelui Ida.

2 Misiunea lui Aeneas apare derutantă şi neliniştitoare, profeţiile de până acum oferindu-i doar o orientare generală, vagă.

3 Plec în exil.

4 În original: *magnis dis* (cu marii zei). Aşa erau numiţi de obicei Cabirii, divinităţi misterioase de origine obscură (probabil feniciană), pronunţarea numelui lor fiind interzisă. Interpretarea naturii şi originii acestora fiind

foarte controversată în autografia antică, s-a ajuna la confundarea lor cu penaţii, Dioscurii sau cu alţi zei. Ambiguitatea interpretării este sensibilă şi în textul vergilian şi s-ar putea să fie voită.

8 Adică Marte; obiceiurile războinice ale tracilor explică de ce se aflau sub protecţia lui.

Tracii-l sădesc. Mai de mult, domnitu-l-a asprul

Lycurgus1.

15 Vechi un prieten al Troiei şi-un soţ al penaţilor noştri2, Până fusesem noi tari. Acolo, pe strâmbete maluri.

Ziduri încep să clădesc, şi-adus de duşmana-ntâmplare3, Soţilor4 nume le dau – Aeneazi – după nume-mi.

Aeneas.

Mamei Dionice5-apoi i-adusei jertfirea şi multor

20 Prevestitoare puteri6 de bune-nceputuri; şi-un taur Alb înjunghiat-am pe maluri părintelui rege din ceruri. Naltă o colină pe-aproape era; sălbatici crescură Cornii cei tineri şi mirtul spinos cu sălbatice ţepe. Mersei acolo cu grabă şi-n vreme ce caut a smulge

25 Verde frunziş din pământ, ea s-acopăr cu ramuri altarul, Văd o nespus de grozavă minune, scârboasă vederii. Iată, pe când, truditor să rup din pământ rădăcina, Scutur tufişul, deodată un sânge împroaşcă dintr-însul, Vânăt, şi curge mânjind cu picurii putrezi pământul.

30 Spaimă cu frig m-a cuprins, îngheţându-mi tot sângele-n vine.

Plec deci să smulg din pământ al doilea tufiş, o mlădiţă Slabă, voind să cunosc deodată şi-ascunsele pricini. Iată, şi-aceasta lăsă din ramuri să picure sânge. Neliniştit şi mirat, chem nimfele-acestor ţinuturi.

35 Chem pe stăpânul pământului getic7, pe tatăl Gradivus

1 Rege legendar al Tracici, cunoscut pentru a se fi opus introducerii cultului lui Dionysos în ţara sa.

2 Referire la legăturile de rudenie dintre cele două case regale.

3 Soartă.

4 Textul se referă la *oraşul* căruia Aeneas îi dă, după tradiţia eroilor eponimi, numele său; se pare că este vorba de Aenos, situat la gurile Hebrului.

5 Venerei, fiică a Dionei.

6 Celorlalţi zei.

7 Vergilius confundă pe traci cu geţii, vecinii lor din nord. *Gradivus*, epitet al zeului Marte, este echivalent cu *Maspiter* (*Mars pater*), vechi apelativ religios al acestuia; ambigua semnificaţie a cuvântului a fost pusă în legătură cu verbul *graţii* – a înainta (în război) sau cu *grandire* (a face să crească), pentru că Marte, străveche divinitate italică, avusese printre atributele iniţiale pe acela de zeu agricol, ca aici, unde apare drept ocrotitor al pământurilor cultivate (*arva*). Etimologia lui rămâne, însă, incertă.

Ca să-mi întoarcă spre bine minunea, să-nlăture piaza. Însă, voind şi pe-al treilea să-l smulg, cu mai multă putere şi-n străduinţă mă lupt, în ţărână proptindu-mi genunchii…

Ah, să vorbesc, ori să tac? Un geamăt de-o jalnică mila 40 Iese din negrul pământ şi-mi sună-n ureche bocirea:

«Spune, de ce mă sfâşii, Aeneas? O, cruţă tu mortul! Nu-ţi pângări cu păcate cucernica mână! Căci Troia Nu m-a crescut ca străin; nu lemnul îţi sânger-acuma! 1 Fugi de pământul cu sângiuri2, o, fugi tu de malul cel lacom!

45 Iată, Polydor3 sunt eu. Şi ploi mă-gropară-n ţărână, Ploi oţelite, ce-au curs din norul izbitelor suliţi!» 4 Galben şi prins de-un cutremur al spaimei nebune, cu totul.

Stetei năuc şi cu părul zbârlit şi lipsit de suflare.

Aur grămezi încrezându-i, pe fiul Polydor, odată.

50 Priam sărmanul pe-ascuns l-a trimis ajutoare să ceară Regelui tracic5, căci el puţintică nădejde-n oştirea Troiei avea şi duşmanii ţineau îngrădită cetatea.

Bupă ce Troia căzu şi se-ntoarse norocul, mişelul Trece pe partea puterii spartane şi-a celui mai tare.

55 Calcă şi rupe-orice drept6, şi-omorând pe Polydor, îi smulge

Banii cu sila.7 La câte nu-mpingi, la rele, pe oameni,
Foame scârboasă de bani8! Din spaimă venindu-mi în fire,
Celor aleşi din popor şi fruntaşilor noştri şi tatii

1 Pasajul pare să fi inspirat pe Dante *Infernul*, XIII, 31 şi urm.); de altfel, motivul metamorfozei are vechi rădăcini folclorice, la toate popoarele.

2 Crud.

8 Cel mai tânăr dintre fiii lui Priam, deci cumnat al lui Aeneas.

4 Textual: *Aici m-a străpuns şi m-a îngropat lanul de fier / al săgeţilor, ce au crescut* (*apoi*) *deasupra mea, cu vârfuri ascuţite*. (La fel, la Ovidius, *Metamorfoze*, XV, 560, lancea lui Romulus, înfiptă pe Palatin, se transformă în arbore.)

6 Polymnestor, căsătorit cu Ilione, fiica lui Priam.

Legile rudeniei şi ospeţiei.

7 Vergilius adoptă o variantă posthomerică, uşor modificată, a legendei, în timp ce în *Iliada*, XX, 407 Polydor este ucis de Ahile.

8 Auri sacra fames (blestemată lăcomie de aur).

Ştire le dau de vestirea din cer şi le cer hotărârea.1
60 Toţi deopotrivă rostesc să fugim de pământul cu sângiuri2.

Malul spurcat3 să-l lăsăm şi grabnic să-ntindem vântrele. Deci lui Polydor îi facem comându-14; din verzile brazde Nalt ridicarăm mormântul şi-altare manilor6 facem,
Veştede frunze-mpletim şi sădim chiparoşii cei jalnici.6

65 Plâng ca la moarte-mprejur şi-l bocesc, despletite, troience. Laptele cald şi-nspumat din potire-l stropim şi, din cupe, Sângele sfânt7 îl vărsăm; şi, dându-i al gropii repaus Bietului suflet, pe mort îl chemăm cu chemarea din urmă.8

Dându-ne marea-n sfârşit încredere-n valuri, făcând-o

70 Pacinică iarăşi şi-n larguri chemându-ne-o boare plăcută, Soţii vântrelele-ntind şi umplu de chiot pământul9; Portu-l lăsăm şi-ndărăt aleargă şi-oraşe şi câmpuri.

Sfântă se-nalţă din mări, la mijloc, o ţară mănoasă10,

Dragă lui tatăl Neptunus şi mamei nereice11 dragă;

75 Zeul cel vecinic cu arc12, răzleţită văzând-o cum umblă, Maluri şi coaste-ocolind, de Myconos şi de Gyaros13 Strâns o lipi, ca să stea neclintită şi vânturi să-nfrunte. Mergem acolo; şi, frânţi de cărări, cu drag14 ne primeşte

1 Aeneas procedează asemeni unui magistrat roman, care convoacă senatul.

2 Nelegiuit.

3 Locul în care a fost profanată legea ospeţiei.

4 Înmormântarea. Ca în atâtea alte pasaje, troienilor li se atribuie obiceiuri romane, care capătă, astfel, autoritatea şi misterul unor străvechi origini. Înmormântarea lui Polydor reflectă întreaga culoare şi succesiune a actelor ritualului funerar roman.

5 Sufletele morţilor, invocate ca genii protectoare.

6 Textual: (*împodobite*) *cu bentiţe de doliu şi cu ramuri de negru chiparos*.

7 Provenit de la jertfe.

8 Formula, transmisă de Servius, era: *Adio*, *adio*, *adio*! *Noi toţi, în ordinea îngăduită de natură, te vom urma I*

9 Umplu ţărmurile (cu mulţimea lor).

10 Insula Delos, din Marea Egee, în care Latona găsise un adăpost ca să-i nască pe Apollo şi Diana; legenda spune că ea plutise în voia valurilor, până când Apollo, din recunoştinţă, o făcuse stabilă.

11 Mamei nereidelor, adică Doris, soţia lui Nereus, fiică a lui Oceanos.

12 Apollo, purtător al unui arc de argint (cf. II., *A*, 37).

13 Insule din arhipelagul Cycladelor, ca şi Delos.

14 Cu apele foarte liniştite, calme.

Delos, în port. Scoborâm, salutând fortăreaţa1 lui Phoebus. 80 Anius2, rege-n cetate şi preot lui Phoebus deodată.

Sfinte cordele purtând împletite şi dafini3 pe tâmple, Vine spre noi şi-şi cunoaşte-amicul din vremuri, pe

Anebises;

Mâinile-n mâini ni le strângem şi mergem prin case4, ca oaspeţi.

Templul lui Phoebus, clăditul din mucede5 pietre, slăvindu-l:

85 «Dă-ne, Thymbraeuse, pământuri şi nouă! Dă slabilor ziduri.

Neam stătător şi cetăţi! 7 Păstrează tu Troiei pe-al doilea Pergam şi tot ce-a scăpat de greci şi de Achilles cumplitul!

Unde ne duci? Şi pe cine-l urmăm? Şi pe unde ni-e ţara? 8 Dă-ne, părinte, vreun semn şi revarsă pricepere-n inimi9!»

90 Zisei. Şi iată-neceput-a cu vuiet să tremure malul, Dealul se clatină-n jur, fierb codrii de dafin şi muge Muntele-adânc zguduit şi-n muget10 deschide-se-altarul. Iuţi la pământ noi cucernici cădem, iar glasul vorbeşte: «Neam înăsprit în război! în care pământ începurăţi

95 Dardani a fi, din strămoşul dintâi, în acelaşi primi-va Locul cel vesel pe-ntorşi; cercaţi-vă vârstnica11 mamă! Neamul Aeneas12 acolo domni-va şi ţară şi neamuri, 13 El şi copii şi nepoţi şi câţi se vor naşte dintr-însul!»

1 Oraşul.

2 Se pare că era fiu al lui Apollo.

3 Laurul sacru; dafinul (laurul, era arborele consacrat lui Apollo.

4 Intrăm, în casă.

5 Străvechi.

6 Apollo avea un vestit templu la Thymbra, orăşel din Troada.

7 Dă celor istoviţi (de drumuri) *urmaşi / şi o cetate stabilă*.

8 Textual: *Pe cine să urmăm*? *încotro ne porunceşti să mergem*? *Unde să ne stabilim aşezările*?

9 Coboară în sufletele noastre (ca să ne iluminezi).

10 Cel care mugeşte este trepiedul (*cortina*), netradus aici; este vorba de trepiedul pythic aşezat în sanctuarul templului.

11 Străvechea. Profeţia se referă la Italia, dar ambiguitatea exprimării oracolului va crea confuzii, aşa cum se va vedea mai departe.

12 Neamul (*urmaşii*) *lui Aeneas*.

18 Va domni peste toate ţinuturile. Profeţia apare şi în *Iliada*, *XX*, 307, dar limitând stăpânirea urmaşilor lui Aeneas doar asupra troienilor; Vergilius o extinde la tot pământul.

Phoebus acestea; şi-n chiot acum răzvrătite1 se mişcă 100 Cetele-n jur; şi se-ntreabă cu toţii ce ziduri sunt astea. Phoebus spre care pământ îi porneşte-n răzleţul lor umblet?

Tata-amintindu-şi atunci făpturile fostelor neamuri2: «Principi, el zice, ascultaţi de unde ne vine nădejdea! Patria marelui Joe clădită e-n mijlocul mării.

105 Creta8, şi-aici e şi Ida şi leagănul neamului nostru.

Ei locuiesc în bogate cetăţi, într-o sută4 Ia număr. Chiar şi strămoşul Teucrus, de nu m-amăgeşte-amintirea, însuşi venit-a pe malul rhoeteic6 cu luntri-alegându-l Loc de domnie. Şi n-aveau fiinţă nici Troia, nici culmea

110 Pergamos încă, pe-atunci; prin văi îşi aveau locuinţa. Cybele mama6, de-aici e; de-aici, corybanticul cântec7, Codrul idaic, de-aici; şi taina jertfirii cea vecinic Mută8 şi leii-nhămaţi la carul înaltei zeiţe! 9 Iute, tovarăşi, urmaţi-i pe zei, oriunde v-or duce!

115 Vântul prin jertfe-mpăcându-l, spre gnosice10 maluri ni-e drumul.

Calea ni-e scurtă de-acolo11 şi, dacă şi cerul ne-ajută, Până-n trei zile-alipim corăbii de marginea Cretei.»

1 învălmăşite.

2 Textual: *răscolind în memorie tradiţiile oamenilor de altă dată*.

3 Conform tradiţiei legendare, Jupiter fusese născut şi crescut pe muntele Ida din Creta.

< Cf. *ÎL*, II, 649.

5 Rhoetion era un promontoriu al Troadei.

6 Textual: *Mama zeilor*, *de pe muntele Cybele*; se

spunea că numele zeiţei ar fi venit de la cel al muntelui Cybele din Frigia.

7 Corybanţii erau preoţi ai Cybelei, ale căror dansuri erau acompaniate de muzica stridentă a unor instrumente de aramă; ca urmare a asimilării Cybelei cu zeiţa Rhea, sunt adesea confundaţi, ca aici, cu curenţii, originari din Creta.

8 Este vorba de misterele legate de cultul zeiţei, care au supravieţuit până târziu în imperiul roman.

9 Cybele era reprezentată într-un car tras de lei, purtând pe cap o coroană de turnuri.

10 Cretane, după numele capitalei insulei, Cnossos.

11 Până acolo.

Astfel a zis şi pe-altare-a junghiat cuvenitele jertfe.

Taur sfinţit lui Neptun şi-un taur frumosului Phoebus,
120 Albă mioară Zefirului blând şi, neagră, Furtunii1.

Veste mergea că-i fugar şi gonit dintr-al taţilor scaun Regele Idomeneus2 şi deşartă e-ntinderea Cretei.

Gol de potrivnici e locul, pustii ale ţării ţinuturi.

Strigăt din sute de piepturi pe-ntrecere-nalţă vâslaşii.

125 Soţii se-ndeamnă-ntre ei: «străbunii cercaţi-i şi Creta!» Portul ortygic3 acum părăsindu-l, prin spume ni-e zborul. Naxos eu munţii săi beţi4 şi plină de codri Donusa.

Paros cel nins5 şi Olcarose şi-n mări răzleţite Cyclade Noi ocolim şi cotite strâmtori prin stol de pământuri;

130 Vântul, în pânze bătând, urmăreşte cărările noastre. Iată-ne sfârşit vâjâind ajungem la malul cureţic7.

Repede ziduri clădesc şi dorite-ntăriri de cetate, Pergamos nume le dau şi-ndemn pe tovarăşii veseli Dragă să-şi aibă cetatea, locaşuri clădindu-şi într-însa.

135 Trase pe prunduri de mult, zăceau părăsitele luntri; Câmpuri arăm şi-n curând şi nunţi făptuiră flăcăii. Detei pământuri şi legi; când iată că toamna ne-aduce Boli sosite din aer stricat şi ne mistuie trupul.

Holde şi pomi istovind, perirea năprasnei ducând-o8.

140 Sufletul mulţi şi l-au dat, iar alţii se luptă târându-şi Trupul bolnav. Rămas-a pustie de secetă ţara;

Arsele ierburi piereau şi câmpii mureau de văpaie.

Iarăşi pe mare la Phoebus s-alerg, îndurare cerându-i, Tata mă-ndeamnă, să plec îndărăt la oraclul ortygic:

1 în antichitate erau divinizate şi fenomenele atmosferice; Furtuna fiind considerată ca o divinitate infernală, i se sacrificau victime de culoare închisă.

2 La întoarcerea acasă, după cucerirea Troiei, Idomeneus, fiind surprins de o furtună, promisese zeilor să le jertfească prima fiinţă întâlnită; cum aceasta fusese chiar fiul său, trebuise să-l sacrifice. Mai târziu, când în insulă a izbucnit ciuma, locuitorii considerându-l responsabil, datorită crimei sale, de apariţia epidemiei, îl alungaseră.

3 Ortygia era un vechi nume al insulei Delos.

4 Haşurând de strigătele bacantelor; insula Naxos era vestită pentru cultul bahic.

6 Aluzie la vestita marmoră de Paros, de o albeaţă strălucitoare.

6 Toate insulele de mai sus fac parte din arhipelagul Cycladelor.

7 Creta.

8 Rezumat al descrierii epidemiei de ciumă din *Georgice*, III.

145 Care-i menitul sfârşit durerilor noastre şi unde
Vrea să ne-aducă-ajutor şi care ni-e drumul pe valuri?
Noaptea domneşte pe văi; pe pământ e tutindeni răpaos.
Iată că sfintele chipuri şi zeii troienici pe care Vecinic cu mine-i purtam, mântuiţi din focul al Troiei
150 Lacom1, în faţă-mi îi văd, în vreme ce-n patu-mi
Stau şi mă lupt ca s-adorm, şi-n limpede zare s-arată, Colo-n lumina ce-o zvârle prin geamuri2 o lună rotundă.3 Astfel de vorbe-au rostit, stingându-mi durerea4 din suflet:
«Ceea ce ţie, sosit în pământul ortygic, îţi spuse
155 Phoebus, îţi spune şi-acuma prin noi, prin trimişii la tine. Noi, ce-ţi urmarăm prin mări şi prin suliţi, din arderea
Troiei.
Noi, pe-ale tale corăbii drumeţi pe-adâncimile mării,

Noi pe nepoţii tăi dragi ridică-i-vom la stele prin timpuri,
Dându-le-ntinse domnii5. Puternice ziduri clădeşte

160 Celor puternici. Şi nu fi mâhnit de-oboseala cărării; Mută-ţi locaşul. Căci Phoebus nu-ţi spuse de-aceste pământuri.

Nu, şi el n-a dorit să-ţi faci adăposturi în Creta. Este-un pământ – şi-l numesc Pământul Apusului grecii-Locuri străvechi de mărire, vestite-n viteji şi-n ogoare;

165 Neamul oenotric prin veacuri acolo trăit-a; cei tineri Astăzi Italia-i zic, pe-al domnului nume, Italus.6 Asta ni-e ţara. De-acolo-i Dardanus născut şi, de-acolo, Iasius7 tatăl, ei doi – părinţi ai poporului nostru.

1 Variantă: *scăpalii din Troia*, *din miezul*/*Focului lacom* (ms. 2921, *î*. 205). Sunt penaţii, pe care Aeneas îi smulsese din mijlocul flăcărilor (*mediisque ex ignibus*) în noaptea fatală.

2 Nu este vorba, desigur, de geamuri, ci de deschizăturile în zid ce serveau drept ferestre.

3 Tăcerea calmă a nopţii, cu care poetul învăluie visele şi viziunile lui Aeneas, creează acea atmosferă favorabilă concentrării şi meditaţiei, astfel încât, sub aparenţa miracolului, simţim cum revelaţia urcă din chiar adâncurile limpezite ale conştiinţei eroului.

4 Alungindu-mi îngrijorarea.

5 O nouă aluzie la viitoarea măreţie a Romei lui Augustus, o nouă justificare mitică a pretenţiilor ei dominatoare.

6 Pentru versurile 163 – 166, a se vedea mai sus, I, 529 – 532 şi notele respective.

7 Frate al lui Dardanus.

Scoală curând şi vesteşte căruntului tată tu totul.

170 Fără-ocolire vorbim: să cate-Ausonia şi-oraşul

Corythus1. Joe te-opreşte să şezi prin câmpiile Dietei2.» Prins de cutremur de-aceste vedenii, de vorba zeiască

(N-au fost părere şi visuri, căci limpede-n faţă văzut-am Chipuri şi guri vorbitoare şi pletele-ncinse cu dafin3.

175 Trupul întreg îl aveam scăldat în sudoare de

gheaţă), Fără zăbavă mă scol din calde-aşternuturi; spre stele Mâinile-ntoarse le-nalţ cu strigăt şi focului vecinic Vin4 de jertfire-i aduc. Şi vesel, cu jertfa-mplinită, Dau lui închises de ştire, de toate de-a rândul vestindu-l.

180 El recunoaşte-ncrângărea strămoşilor gemeni în două şi că pământul cel vechi îl schimbase prin noua greşeală.5 Zice: «Iubitul meu fiu, prigonitul de sorţile Troiei, Asta e ţara cea-ntruna cântată6 de biata Cassandra! Astea – ştiu bine acum – sunt neamului nostru jurate:

185 Des ea de ţărmul hesperic vorbea şi de malul italic! Cine să creadă pe-atunci că noi o s-ajungem vreodată Malul hesperic? Şi cine-asculta cu-ncredere spusul

Cassandrei?

Faceţi lui Phoebus pe plac; urmaţi, deci, mai bunelor sfaturi!»

Zise şi noi îi primirăm voioşi şi cu chiot cuvântul.

190 Malul degrabă-l golim; şi, lăsând pe vreo câţiva la coaste7, Pânzele-ntindem şi-n larguri zburăm cu scobite corăbii. După ce-ajunsem în larg şi nu se zărea nicăierea Niciun pământ, ci tutindeni tot cer, şi tot apă tutindeni, Vânăt un nor s-a lăsat spre flotă deasupra, de-a dreptul.

195 Vânt aducând şi-ntuneric, iar marea gemea-nfiorată. Vânturi întruna răzbat zguduitele-adâncuri; se-nalţă Groaznice valuri şi noi rătăcim azvârliţi de vârtejuri. Ziua s-ascunde sub nori; din cer se revarsă pe-ntinderi

1 Numele grec al Cortonei, oraş din Etruria.

2 Creta, după numele muntelui. Diete existent pe insulă.

3 Cu bentiţe.

4 Libaţie cu vin pur (*murtera* (*intemerata*).

5 Cei doi strămoşi (care nu erau gemeni, ci reprezintă două ramuri în neamul troian) sunt italicul Dardanus şi cretanul Teucrjs; a doua greşeală la care se referă închises este aceea de a se fi îndreptat spre Creta, prima fiind cea a debarcării în Tracia.

6 Prorocită.

7 în noul Pergamos.

7 – Eneida

Umeda noapte1 şi norii cei rupţi se frământă de fulger; 200 Pierdem cărarea şi orbi pipăim răzvrătirile mării.

Nici să cunoască pe cer de-i ziuă sau noapte, nici drumul Pe-unde-i nu-l poate găsi Palinur2 prin atâta-ntunerec. Zile de-acestea noi, trei, îngropaţi în adâncul de neguri, Orbi pribegim în neştire pe mări, trei nopţi ca mormântul.

205 Maluri, în ziua de-a patra, de-abia ni s-arată la urmă, Munţi în adâncuri de zare vedem şi fum ce se-nalţă. Pânzele cad în grăbire, dăm vâslelor braţe şi repezi Spumele noi despicând, nimicim depărtările-albastre.

Iată pe mine, scăpatul din valuri, acum mă primeşte

210 Malul strophadic, de greci strophadic numitul pe nume3: Insule mici risipite pe mare; şi-acolo trăieşte Cruda Celaeno, cu Harpii4, din ceasul în care din casă Phineuse gonitu-Ie-a-n munţi, nemaivrând să le dea de mâncare.

Monştri pe lume mai crunţi nu sunt nicăirea şi blăstăm

215 Nu s-a născut mai grozav din iad şi urgie cerească.

Păsări cu chipul de fată fecioară, dar groaznicul vintre Plin de puroaie ce curg, eu gheare la mâini şi cu faţa Vecinic topită de foame.

După ce-ntrarăm în port cu plutirea, pe câmpuri întinse

220 Iată zărim o mulţime de vaci răzleţite tutindeni.

Fără de niciun păstor, şi turme de capre tutindeni. Repezi cu fierul năvală noi dăm şi din pradă-ne o parte Zeilor jertfă-o tăiem, şi lui Jupiter însuşi, şi masă

1 În sensul de *întunecime* (provocată de furtună).

1 Cel mai bun cârmaci al flotei troienilor pribegi, care conducea chiar vasul lui Aeneas.

8 Strophadele erau două mici insule din Marea Ioniană, care înairte se numiseră *Plotai* (Insulele plutitoare).

4 Cu celelalte Harpii. Celaeno („întunecata”), Aello („Năvalnica”) şi Ocypete („Iuţea”) erau cele trei Harpii, monştri înaripaţi cu corp de pasăre de pradă şi cap de femeie, care aveau obiceiul să-şi răpească victimele, de unde şi numele lor (echivalând cu „Răpitoarele”). La Homer şi Hesiod apar ca personificări ale furtunii şi uraganelor; Vergilius le atribuie darul profeţiei şi le va situa, printre alţi monştri, la intrarea Infernului (cf. c. VI, 289).

6 Rege trac, urmărit de Harpii din porunca lui Jupiter, drept pedeapsă pentru că îşi orbise fiii din prima căsătorie; a scăpat de ele datorită argonauţilor, care le-au alungat în Insulele Strophade.

Noi ne-aşezăm pe cotitele maluri şi-ospăţul întindem.

225 însă deodată din munţi dau repede-n vale năvală

Harpii şi scutură-n vânt cu vuiet puternicele-aripi, Prânzul cu sila ni-l smulg şi ne spurcă, murdarele, totul; Glasul sălbatic al lor e şuier răzbit de duhoare.

Iarăşi în văile largi, sub stânca scobită de fulger.

230 Colo-n desiş de copaci, la umbra cea groasă a pădurii, Mese ne-aşternem pe jos, ne-aprindem iar focul pe vetre, însă din cerul din stânga1, din negre ponoare, vin iarăşi Cete de Harpii2 cu vuiet şi prada eu ghearele-apucă, Prânzul cu bale mânjindu-l. Îndemn pe tovarăşi s-apuce

235 Armele-atunci şi război să purtăm cu dihăniile-astea. Vorbele mele cu drag mi le-ascultă; prin naltele ierburi Săbii ascund împrejur şi-nşiruie-ascunsele scuturi.

Iată că-n urmă când vin, făcând gălăgie de-a lungul Malului, semn a suflat din goala-i aramă Misenusă.

240 Cel ce stetea ca străjer; sar soţii la nemaivăzuta

Luptă, cu fierul să-njunghie-ale mării4 spurcate dihănii, însă nici rană prin carne nu simt, nici altă putere Rău nu le face; ’n văzduh cu pripită năvală s-aruncă, Roase lăsând rămăşiţe pe jos şi urme murdare.

245 Una ea singură a stat, pe stâncanălţată, Celaeno.

O vestitoare de rele, şi rupse din gură cuvântul:

«Pentru răpitele vaci şi junghiata cireadă de tauri, Tineri din Troia5, cu răul săriţi, cu bătaia? Şi Harpii

Nevinovate goniţi din pământul strămoşilor noştri?

250 Bine! Cuvântul ce-l spun ascultaţi-l, în suflet primindu-l; Ceea ce Phoebus, stăpânul de veci, aceea ce Phoebus Mie-mi vestise6, vă spun eu, cea mai bătrână din Furii7. Voi spre pământul italic vă duceţi şi vânturi8 voi cereţi; Voi veţi ajunge la port, ajunge-veţi malul italic.

1 Din partea cealaltă a cerului.

8 Nu sunt, de fapt, decât cele trei, numite mai sus.

3 Unul dintre troienii din preajma lui Aeneas, gornistul flotei lor

4 După Hesiod, ele sunt fiicele Oceanidei Electra.

6 Textual: *Urmaşi ai lui Laomedon*, ceea ce implică o nuanţă dispreţuitoare, amintind perfidia acestuia. (Vezi II, 625).

6 Sens corect: *Ceea ce atotputernicul tată* (adică Jupiter) *ti vestise lui Phoebus*, *iar Phoebus / mi-a vestit mie*.

7 Sunt asimilate aici Harpiile cu Furiile, care erau, ca şi ele, genii infernale.

3 Favorabile.

7*

255 însă voi n-o să vă-ncingeţi cu zid juruita cetate.

Până ce foamea grozavă şi-uciderea silnic-a noastră1 N-o să vă facă să roadeţi de foame soioasele2 mese!»

Zise, zburând în păduri, înălţată cu vuiet de aripi, însă de spaimă-a-ngheţat prin vine puterea-n tovarăşi.

260 Fără de suflet stăteau şi nu cu puteri înarmate.

Nu, ci cu jertfe şi rugă se-ndeamnă la cererea păcii.

Fie ce-or fi, zeităţi ori păsări grozave de-urgie. Însă părintele-Anchises, pe maluri, cu mâinile-ntinse, Strigă puternicii zei, rostind datorită rugare:

265 «Piedică puneţi la rău şi-n lături blăstemul feriţi-l! Sprijin cucernici vă cerem, plângând!» 3 Şi-mparte poruncă Lanţul să-l rupem din mal, întinzând ghemuitele funii. Vântul se umflă prin pânze, zburăm prin spumoasele valuri, Astfel precum ne mână cârmaciul în cale şi vântul.

270 Iată, la mijlocul mării vedem pădurosul Zacyntbos şi Dulichium şi Same şi Neritos4, stâncă cea-

naltă, Ithaca – malul stâncos, pământul lacrtic5; pe-acesta îl ocolim, blestemând pe Ulixe-ncruntatul6 şi ţara Care-l hrăneşte. Leucates7 cu neguri pe-al munţilor creştet

275 Iese din mări şi temutul de toţi corăbierii, Apollo8.

Noi, obosiţi, într-acolo plutim, spre mărunta9 cetate; Ciocul stă-n mare-ancorat, iar coada10 legată de maluri. Astfel, în urmă, călcând pe pământul cel fără nădejde11, Jertfe lui Jupiter dăm şi-aprindem tămâia pe-altare.

280 Sărbătorim şi prin jocuri troiene pământul acesta12:

1 Textual: *drept pedeapsă pentru încercarea voastră de a ne ucide*.

2 Nu figurează în original.

3 Textual: *Ocrotiţi cu bunăvoinţa voastră pe cei care vă venerează*.

4 Insule din Marea Ionică.

5 Tatăl lui Ulise, căruia-i aparţinea insula Ithaca, se numea

Laertes.

6 Crudul.

7 Promontoriu al insulei Leucadia, din Marea Ionică.

8 Templul lui Apollo de pe promontoriul Leucates.

9 Orăşelul în care se afla templul.

10 Pupa.

11 La care nu mai speram să ajungem.

12 Ţărmul Actiumului. Pentru comemorarea victoriei de la Actium

(31 î.e.n.) şi pentru a-l cinsti pe Apollo, Augustus instituise aici Jocurile Actiace, după modelul celor *panelenice*. Vergilius le înnobilează cu o tradiţie legendară, aducând astfel un discret omagiu lui Augustus şi victoriei sale.

Goi în ulei lunecos îşi deprind iscusinţa la jocuri1 Soţii şi veseli suntem că scăpărăm de-atâtea oraşe Pline de greci, lunecând prin mijlocul multor potrivnici.

Soarele-ntr-asta-mplinise, rotindu-şi cărările-i, anul; 285 Iarna prin gheţuri acum înăsprit-a oceanul2 cu crivăţ.

Gol3 şi de-aramă un scut, purtat de puternicul Abas4, însumi pe-un stâlp îl implânt şi faptei dau nume-n scrisoare: SCUTUL ACESTA, DE GRECI CARE-NVINSERĂ-N

LUPTĂ, AENEAS5. Portul apoi să-l lăsăm poruncesc şi să trecem pe laviţe.

290 Soţii pe-ntrecere sar în apă şi mătură marea.

Culmile-nalte-ale ţării6 la spate le-ascundem în fugă; Malul Epir îl prelingem în mers şi-n portul chaonic7 Grabnici intrăm, năzuind spre nalta cetate, Buthrotos.

Veste de lucruri ce n-au crezământ auzirăm acolo:

295 Helenus8, fiul lui Priam, e rege-al pământului graic, Sceptrul primind şi, deodată cu el, pe nevasta9 lui Pyrrhus, şi că din nou măritată-i Andromache-n casă-nrudită10. Stetei mirat şi m-ardea o dorinţă nebună prin suflet, Faţă să dau cu Helenus, s-ascult negrăita minune.

300 Plec cu grăbire din port, las malul şi flota-mi pe maluri. Iată că-n faţa cetăţii, cu prânzul de paos11 cu daruri Falnice, colo-n dumbrăvi, întocmai părând la Simois12.

1 Jocurile strămoşeşti. Exerciţiile la care se referă textul erau în realitate de origine greacă.

2 Marea.

3 Concav.

4 Legendar rege al Argosului.

5 Versul aminteşte stilul eliptic al inscripţiilor latine. Trebuie citit: *Aeneas dedică aceste arme, luate de la danaii învingători*. Se poate observa nuanţa ironică a dedicaţiei.

6 Ale ţării facilor, locuitori ai insulei Corcyra (azi, Corfu), cunoscut! din cartea a VI-a a *Odiseei*.

7 Chaonia era partea nordică a Epirului, unde se afla oraşul Buthrotos (sau Buthrotum), situat în faţa insulei Corcyra.

8 Frate geamăn al Cassandrei, având, ca şi ea, darul profeţiei; după căderea Troiei, devenise sclav al lui Pyrrhus.

9 Andromaca, văduva lui Hector, care se număra, de

asemenea, printre sclavii ce-i reveniseră lui Pyrrhus.

10 Prin căsătoria cu Helenus, ea reintra în familia lui Priam.

11 Ofrandă.

12 Din nostalgie pentru patria pierdută, troienii încercaseră să reconstituie peisajul familiar, dând noilor locuri şi construcţii denumirile celor pe care le părăsiseră, aşa cum se va vedea şi mai jos.[7]

Manii regina-i chema, cenuşii1 prinos aducându-i.

Stând la mormântul lui Hector, clăditul din brazdele goale2.

305 Două-mprejuru-i având altare, mari pricini de plânset.3

Când m-a văzut ea că vin, când galbenă-moartă-mprejuru-i

Arme troiene-a văzut, năucă de-aceste vedenii4.

Stete cu ochi pironiţi şi căldura-i pierise din oase;

Frântă căzu şi târziu, revenindu-şi în fire, ea zise:

310 «Sol în aievea tu-mi vii şi-aievea-n făptură-ţi te-apropii.

Fiu al zeiţei? Trăieşti? Iar dacă lumina ţi-e stinsă.

Unde mi-e Hector?» A zis şi plânse cu hohot şi-n juru-i Codrul dă clocot de vaietul ei. Şi puţine, cu glasul Stins, eu de-abia bâlbâiesc, sărmanei cu gemete, acestea:

315 «Iacă, trăiesc. Şi din lipsuri viaţa-mi în lipsuri o târâi.

Nu te-ndoi, căci vorbesc adevărul.

Vai, dar pe tine ce soartă – aşa jos mi te-aduse din culmea

Celei dintâi cununii? Ţi-e dată vreo soartă mai bună?

Tu a lui Hector, tu eşti şi acum ţiitoarea lui Pyrrhus? 6» 320 Ochii plecându-i grăbit, ea zise cu vocea-necată:

«O, fericită mai mult decât toate e fata6 lui Priam Care-a murit pe-un mormânt de duşman, pe sub zidul Troiei, scutită să-ndure durerea şi-amarul ruşinii, Nesiluită, de cei ce-au învins, să le fie nevastă!

325 După-pierirea cetăţii, eu, mări străbătând pe

7

corăbii.

Roabă trufaşului tânăr cel vrednic de crudul Achilles, 1 Cenuşii lui Hector.

1 Este vorba de un cenotaf, trupul lui Hector aflându-se înmormântat la Troia.

Figura Andromacăi, a cărei nobleţe tragică a inspirat de-a lungul secolelor atâţia poeţi, artişti plastici sau muzicieni, păstrează, la Vergilius, arhaica puritate din *Iliada* (VI şi XXIV). Suferinţele şi umilinţele sclaviei, rănindu-i adânc sufletul, nu-i pot atinge înălţimea morală aproape inumană, lăsând-o ca pe o întruchipare absolută a devotamentului feminin şi matern. Absentă într-un prezent pe care nu-l poate îndura, ea nu mai trăieşte decât într-un timp interior, suspendat în afara timpului însuşi. „Anulând timpul, Vergilius o fixează într-o imagine aproape hieratică". (*Guţu*.)

4 Andromaca îl crezuse mort în noaptea fatală.

4 Textual: *Ce soartă ţi-a fost dat să înduri după ce ai rămas fără / un asemenea bărbat*? *Ai avut oare parte de o situaţie demnă / de Andromaca lui Hector*? *Mai eşti soţia lui P-yrrkus*?

Polyxene, jertfită de greci pe mormântul lui Ahile.

Jug am purtat1; iar în urmă, când Pyrrhus lua pe nepoata Ledei, Hermione2, nunta spartană a lui Pyrrhus urmat-a; însuşi, ca roabă, mă dete robitului Helen soţie.

330 însă pe Pyrrhus, nebun de iubirea soţiei răpite3

Şi răzvrătit de păcat şi de Furii4 pândindu-l Orestes, Grabnic îl prinse pe-ascuns în templul străbun, ucigându-L Pyrrhus murind, a căzut o parte din ţară-i în mâna Soţului meu. Şi numitu-şi-a ţara Helenus, de-atuncea.

335 Câmpul chaonic, în chipul domniei5 troianului Chaon, Troia clădind-o pe culmi şi Pergamos iarăşi clădindu-l. Însă pe tine ce vânt mi te-aduce? Ce soartă te mână? Care din zei mi te-azvârle pe-aici şi te poartă-n neştire? 6 Micul Ascanius ce face, drăguţul? Trăieşte, e-n viaţă?

340 Care-ţi fusese, când Troia…

Dacă mai simte durerea şi-acum de pierderea

mamei? 7 Dacă-n virtuţile vechi vă samănă vouă şi-l mână Tatăl Aeneas şi unchiul său, Hector, spre fapte viteze?»

Astfel, cu lacrimi, a zis şi plânse cu hohot un plânset

345 Lung şi degeaba, când iată-l, de multele gloate-nsoţitul Helenus, vine spre noi, din Priam născutul războinic.

El recunoaşte pe-ai săi şi vesel ne duce-n palatu-i, Lacrimi amare vărsând la fiece vorbă rostită.

Plec şi cetatea o văd; o Troie mai mică, icoana

350 Marelui Pergam şi râul cu ape puţine, numitul

Xanthus; şi-n braţe cuprind toţi stâlpii la Scaeica poartă. Vin şi dardanii, cu drag cercetând înfrăţită cetate. Regele-n salele-i largi primeşte-n ospeţe pe-ai noştri; Spumegă vinul, curgând prin largile cupe, şi-n curte

355 Mese-aşternute cu aur stau şir şi cu toţii-au pahare.

1 Am născut în sclavie. Este vorba de Molossus, fiul ei şi al lui

Pyrrhus.

2 Fiica Elenei şi a lui Menelaos.

3 înainte de a fi fost făgăduită lui Pyrrhus, Hermione era logodită cu Orestes, vărul ei.

4 Furiile (sau Eriniile) îl urmăreau pe Orestes pentru uciderea mamei sale, Clitemnestra.

6 După numele. Chaon, frate cu Helenus, fusese ucis din greşeală de acesta, într-un accident de vânătoare.

6 Ce zeu te-a adus, fără să ştii, pe meleagurile noastre?

7 Dacă versul anterior nu ar fi rămas neterminat, ar fi explicat, probabil, cum aflase Andromaca de dispariţia Creusei.

Iată, trecuse şi-o zi şi-a doua trecuse; şi vântul Cere vântrele şi gem umflatele pânze-n bătaia Austrului. Chem pe profet1, cu vorbele-acesteantrebându-l:

«Fiu2 al lui Tros şi tâlmaci zeităţilor, tu, priceputul 360 Semnelor date de dafin3, de Phoeb şi de sfântul tripede.

Date de stele din cer, de zbor şi de cântec de păsări,

Spune (căci umbletul meu tot numai spre bine-l arată Totul ce-oraclul ne-a spus, iar semnele zeilor, toate, Spun înspre Latium să merg, căutând depărtate pământuri4;

365 Singură una mi-a spus tot rele, grozava Celaeno.

Nemaigrăite nevoi prevestindu-mi şi-o foame grozavă, Ură şi lupte), tu spune pe care nevoi să le-nlătur5?

Ce să urmez ca să pot birui atâtea primejdii?»

Helen, dintâi tăind o junincă cerută de lege6.

370 Zeilor pacea7 le-o cere. Şi-apoi îşi dezleagă din jurul Tâmplelor sfânta cordea8 şi ţie, la praguri, o Phoebus, Dânsul mă duce cu el, deşi tremuram să m-apropii9. Vorbele-acestea le-a zis al zeilor preot din gură10:

«Fiu al zeiţei, mânat de semne divine, pe-ntinsul

375 Mării ţi-e drumul ce-l baţi; al zeilor rege-ţi urseşte

Astfel menirea şi-al sorţilor drum; şi-acesta-i ursitul, însă puţine din multe, că11 larguri de mări prietenoase Tu vei12 străbate tihnit şi-n port ausonic întra-vei.

1 Helenus.

2 în sensul de *urmaş*.

3 Textul original se referă la păduricea de lauri ce înconjura vestitul templu al lui Apollo din oraşul Ionian Claros; acolo, după ce băuseră din apa unui izvor ascuns într-o grotă, preoţii lui Apollo transmiteau, în versuri, profeţiile.

4 Asigurările îi fuseseră date de Creusa, Apollo din Delos, apoi de penaţi, întărind îndemnurile lui Hector şi ale Venerei.

5 Să le înlătur mai întâi.

6 Tăind, (pentru sacrificiu), *după datină*, *tauri* «*ineri*.

7 Bunăvoinţa, favoarea.

8 Conform ritualului, bentiţele cu care preotul îşi încingea tâmplele pentru sacrificiu trebuiau dezlegate când prorocea, lăsând capul descoperit şi pletele libere.

9 Aeneas era tulburat de puterea divină (*numen*) transmisă preotului inspirat.

10 Le-a zis preotul din gura-i divină (inspirată de zeu).

n» *12 Ca… tu să* (trebuie citit la subjonctiv până la sfârşitul versului.)

Am să-ţi vestesc prin cuvânt. Căci Parcele-opresc pe Helenus

380 Ca să cunoască mai mult, iar Iuno-mi opreşte cuvântul 1. Iată, Italia ta, de care te crezi tu aproape.

Nepriceput2 socotind-o vecină ca-n porturi să intri.

Ah, e departe şi drum nebătut o desparte de lume3. Vâsla coţi-vă dintâi prin ape spre malul trinacric4.

385 Mări ausonice-n5 drum ocolit despica-va catargul.

Lacuri ce dorm sub pământ6 şi câmpul sălbaticei Circe7, Până ce-n sigur ţinut putea-vei clădi o cetate.

Semne eu ţie-ţi vestesc; tu ţine-le-aminte, Aeneas. Unde găsi-vei tu, cel îngrijat, vreodată pe malul

390 Râului celui ascuns8, sub stejarul puternic, o scroafă, 9 Care-a fătat de curând, treizeci ocolind-o purceii.

Albă, pe pajişte stând, şi albi godăceii la uger.

Loc de cetate să-l faci şi statornic repaus acolo!

Nici muşcăturile mesei10 nu-ţi facă de-acum îngrozire;

395 Sorţile calea şi-o merg şi veni-va chematul Apollo.

Dar de pământul ce-l vezi tu la margini, pe malul italic, Cel ce-i bătut mai întâi de vântul din ţările noastre.

Fugi, căci tutindeni pe-aici locaşuri au grecii nemernici11. Ziduri acolo-a clădit poporul narycic de locri12;

400 Chiar şi stăpânul pe lycţi13 umplut-a de-o vreme pământul De la Salent cu oşteni; iar mica Petelia ţine

1 Astfel se vor explica o serie de episoade neanunţate de niciunul dintre oracole, cel mai întins fiind cel al poposirii la Cartagina.

2 Neştiutor.

3 De ea te desparte un drum, lung şi greu, peste

ţinuturi întinse. Într-adevăr, deşi Italia era aproape, la ţărmul indicat de oracole nu se putea ajunge decât ocolind prin sudul peninsulei.

4 Sicilia.

5 Marea Tireniană.

6 Lacurile Infernului, adică Avernus.

7 Aeaea, *insula Circei*, vestita vrăjitoare care-şi metamorfoza oaspeţii în animale, cunoscută din *Odiseea* (X) şi din legendele argonauţilor.

8 Solitar. Este vorba de Tibru.

Sub stejarii de pe ţărm, *o uriaşă scroafă*.

10 Roaderea meselor.

11 Sudul Italiei şi răsăritul Siciliei erau înţesate de colonii greceşti, de unde şi numele de *Graecia Magna*.

12 Locrienii din Narycia fondaseră, în sudul Italiei, colonia Locri.

13 Idomeneus, regele izgonit din Creta, era originar din oraşul Eyctos; venind în Italia, el ocupă ţinutul salenţilor, în Calabria.

Sub Philoctetes război, cu viteazul cel bun, Meliboeus1. Însă pe mare dincolo văzându-ţi tu flota-nşirată.

Zeilor voturi plătind2 pe mal în altare clădite.

405 Pletele tale sub vălul de purpur le-acoperă-aseunse3, ia să nu-ţi vadă vreodată obrazul aprins de văpaia Sfintelor rugi vreun duşman, tulburându-ţi cucernica faptă.

Asta să-ţi fie obiceiul şi-al tău şi-alor tăi la-nchinare, Cult să le fie pe veci, cucernic, nepoţilor voştri.

410 însă, plecând, arunca-te-va vântul spre malul siculic, Unde se face mai largă Pelorum4, strâmtoarea ceangustă; Mână spre stânga; cu lungă-ocolire de maluri, spre stânga Mană pe mări şi să fugi de pământul şi marea din dreapta. Rupt de-o putere-n adânc, acolo, de mult, prin cutremur

415 (Astfel de multe preface şi timpul prin lungile veacuri), Locul – se zice – a crăpat, căci două pământuri făcut-au Tot o tărie pe-atunci; năvălită-ntre dânsele, marea

Rupse din mal ausonie Siculia; şi câmpuri şi-oraşe Stau despicate pe prunduri spălate de-o strâmtă vâltoare6.

420 Scylla e-n malul cel drept, iar nebiruita Charybdise Vâjâie-n stânga la mal; de trei ori ea soarbe-n adâncuri Apele-n groaznic vârtej şi iarăşi cu vuiet le-aruncă Sus în văzduhuri, stropind tot cerul cu spumele mării, însă, pitită-ntre stânci, stă Scylla-n etern întuneric7.

425 Capul şi-l scoate pe-ascuns şi corăbii ea soarbe spre jgheaburi8.

1 Textual: *acolo, apărată de un zid, se află mica Petelia a lui Philoctetes, şeful meliboeilor*. Alungat din oraşul său, Meliboea (în Tesalia), Philoctet ar fi întemeiat în sudul Italiei mai multe cetăţi, printre care Petelia.

3 Aducând ofrandele promise.

8 Ritualul de rugăciune al romanilor le cerea să poarte capul acoperit cu un văl negru (dacă invocau divinităţile infernale) sau de purpură (pentru invocarea celor din cer).

4 Capul Pelorum constituia unul dintre ţărmurile strâmtorii Messina.

6 Anticii credeau că Sicilia şi Italia formaseră cândva un pământ compact, despicat apoi prin acţiunea seismelor sau a apelor.

6 Monstru marin care, împreună cu Scylla, străjuia strâmtoarea Messina, înghiţind de trei ori pe zi apa mării, împreună cu corăbiile ce se aventurau în viitoarea ei. Descrierea de mai jos este inspirată din *Odiseea*, XII.

7 în întunericul peşterii.

8 Stânci.

Ea e făptură de om, cu pieptul rotund de fecioară, Până la brâu; dar monstru sălbatic e trupu-i încolo, Pântece-având de lupoaică şi coadă ca peştii1 din mare. Deci e mai bine s-apuci spre malul trinacric Pachynus2.

430 însă cu ochii deschişi şi făcând îndelungile-ocoluri, Numai să nu te-ntâlneşti cu Scylla, cu monstrul din peşteri.

Nici cu sălbaticii3 câini, care umplu văzduhul de urlet. Una de cumva mai am vreo pricepere-n suflet şi dacă

Crezi tu pe preot şi crezi că şi Phoeb îmi rosteşte-adevărul.

435 Una, copil al zeiţei, mai am înainte de toate.

Una să-ţi spun şi-apoi iarăşi s-o spun, repetându-ţi-o iarăşi.

Rugă şi jertfe să-i juri întruna puternicei Iuno.

Voturi cu inima dragă să-i cânţi4 şi, prin daruri cu rugă, Nalta stăpână s-o-mbuni! Şi-aşa, biruind-o la urmă.

440 Tu din Şicania pleca-vei cu bine spre otarul italic.

Dacă, sosind, tu pe-aproape vei fi de oraşul cumaeic5, Lacul cel sfânt o să-l vezi şi Avernusă umbritul de codri; Cată pe fata lui Phoeb inspirată6, cea care-n ponorul Stâncilor judecă sorţi7 şi frunzelor semne le-ncrede.

445 Sorţile câte le-a scris zgâriate, fecioara, pe frunze.

Dânsa le-nchide-n ponor şi le-nşiră de-a rândul, pe număr. Ele rămân neclintite la loc, nu-şi schimbă nici şirul; însă oricât de puţin la deschiderea uşii de suflă Vântul şi grabnic pe uşi se răsfiră-mprăştiatele frunze.

450 Nu se gândeşte mai mult să le-aducă-n ponor de prin vânturi.

1 Coada de delfin.

2 Promontoriu din sud-estul Siciliei (azi Capul Passaro).

8 în original: *caierulei – albaştri-verzui*, ca apele mării, pe care le simbolizează. Sunt câinii ce însoţesc imaginea mitologică a Scyllei.

4 Rugăciunile sau promisiunile adresate zeilor erau formule (*carmina*) ritmate.

6 Cumae, oraş şi port în Campania, la nord de Napoli (cf. VI, 2).

6 în original: *insanam vatern* (pe profeta în delir); este vorba de celebra Sibylla din Cumae, preoteasă a lui Apollo, devenită oracolul oficial al romanilor. Până în timpul lui Augustus se aflau depuse în templul lui Jupiter Capitolinul aşa-numitele cărţi sibiline (*secreta carmina*), culegere de prescripţii religioase, păstrate şi consultate de

magistraţi speciali, în împrejurări excepţionale.

7 Rosteşte profeţiile, pe care le scria pe frunze, sub formă de versuri.

Nici să le-aşeze la loc, întregindu-le una cu una; Frunzele zboară-n pustiu, urgisind1 locuinţa Sibyllei. Oricât să-ţi pară de rău, nu-ţi face tu preget acolo2; Ori că striga-vor fârtăţii zorind, ori că marea va cere

455 Drumuri, cu-ndemnul că poţi să lărgeşti boltuitele pânze, Lasă-le toate! Şi mergi la Sibylla şi roag-o de sfaturi! însăşi să cânte şi gura deschid-o la spusuri ea însăşi 3. Dânsa de neamuri, de toate-n pământul ital, de războaie, Cum şi de care nevoi tu să fugi şi cum să le mântui.

460 Ştire-ţi va da şi-ajutor, preamărită4, cărărilor tale.

Astea sunt toate pe care-a le spune mă-ngăduie soarta. Du-te-aşadar şi ridică prin fapte la ceruri tu Troia!»

După ce vorbele-acestea le spuse cu suflet de prieten, Dete poruncă să ducă la flotă-ne daruri de aur.

465 Multe, din5 fildeş cioplite; şi-ndeasă prin largile luntri Multul argint în grămezi, dodonice vase6 ne-aduce, Platoşă mare-mpletită cu firul în trei şi din sârmă De-aur, şi-un coif fulgerând de lucoare, şi-o creastăncomată.

Armele lui Neoptolem. Mari daruri şi tatii aduce.

470 Roibi el ne-aduce şi-aduce stăvari7.

El ne-ntregeşte corăbii, ne-aduce câte de toate8. Grabnic vântrelele-acum să le-ntindem închises ne-n de anină.

Nu vreo zăbavă cumva să ne schimbe şi vântul şi calea. Preotul marelui Phoeb îi rosteşte cuvântul măririi:

475 «Tu-nvrednicite să dormi cu puternica Venus, închises! Zeilor prieten, scăpatul de dată-ndoită din focul Troiei! Aici e pământul italic, pluteşte-ntr-acolo.

1 Cei care, din cauza risipirii frunzelor, rămâneau fără răspuns, blestemau peştera Sibyllei.

2 Textual: *Să nu-ţi pară rău de zăbovirea ta acolo*.

3 Pentru ca Aeneas să fie sigur că va primi profeţia.

4 Venerată de tine.

6 Şi din.

6 Vase de aramă, prevăzute cu lănţişoare, pe care preoţii obişnuiau să le agaţe de crengile stejarilor din dumbrava sacră a vestitului oracol de la Dodona (în Epir); sunetele produse de acestea, la adierea vântului, erau interpretate ca oracole.

7 Cir maci.

8 Textual: *Ne completează numărul vâslaşilor şi-i înzestrează pe însoţitorii (mei) cu arme*.

Însă silit ai s-aluneci departe de dânsul tu totuşi; Malul de Apollo jurat1 e departe prin vremuri, departe!

480 Mergi, fericit prin iubirea2 copilului tău, prin Aeneas, însă de ce mai vorbesc, zăbovindu-ţi grăbitele vânturi?»

Iată şi Andromache-acum, plângând de durerea plecării, Haine cusute cu flori şi cu poalele de-aur3 aduce;

Pentru copil, o cămaşă ca-n Troia4. Cu darnică voie

485 Biata-l încarcă de daruri ţesute şi zice cu plânset:

«Ţine şi-acestea, şi-acestea! Şi-aducere-aminte de mine Fie-ţi, copile, ca martori ce mult îi fuseseşi tu dragă Bietei neveste-a lui Hector. Dar uite şi darul din urmă5; Singur pe lume tu-mi porţi pe Aslyanax bietu-n icoană;

490 Astfel ca tine-şi purta el braţul şi faţa şi ochii.

Ah, şi de-o vârstă cu tine mi-ar fie şi mi-ar creşte ca tine!»

Vorbe, la urmă, plecând, le zisei cu lacrimi în gură7: «Fiţi sănătoşi şi ferice, voi cei ce văzurăţi cu ochii Visul menirii! Pe noi o menire ne-azvârle spre o alta!

495 Vouă repaus vi-e dat; nici marea s-o treceţi brăzdând-o Nici să căutaţi fugătorul de-a pururi pământ ausonic! Voi în repaus priviţi şi chipul 8 lui Xanthus şi Troia Cea reclădită de voi şi – asculte-mă zeii! – menită Sorţii mai bune, nestând în drumul mâniei danae!

500 Dacă la Tibru sosi-voi şi-n şesuri vecine cu Tibrul, Când voi vedea şi pe-ai mei în de mult aşteptata cetate, Neamuri de-un sânge cu noi şi cetăţi înrudite cu Troia9, Malul hesperie şi Epirul un tată – pe Dardan –

avându-l.

1 Dezvăluit prin profeţie.

2 Originalul exprimă o nuanţă în plus: iubirea, respectul şi devotamentul (*pietas*).

3 Cu fir de aur.

4 Hlamidă frigiană; era o mantie bogat ornamentată cu broderii, de unde şi epitetul de frigiană (frigienii trecând drept inventatori ai broderiei).

5 Primeşte ultimele daruri de la ai tăi.

6 Astyanax, fiul ei şi al lui Hector, fusese aruncat de greci de pe zidul Troiei.

7 Cu ochii în lacrimi.

8 Imaginea.

9 Textual: *Cele două oraşe înrudite şi cele două neamuri de acelaşi sânge*; versul se referă la cetatea lui Helenus şi la cea pe care Aeneas o va fonda în Italia.

Sorţi deopotrivă-ndurând, în gând le vom face pe-
acestea 505 Numai o Troie şi-n veci un popor să ne fie nepoţii!” 1

Mergem pe mare mereu, trecând pe sub malul ceraunic2;

Către Italia pe-aici e cea mai de-a dreptul cărare. Soarele-apune-ntr-aceea şi-n noapte scufundă-se munţii. Noi, obosiţi, poposim în sânul doritelor maluri;

510 Sorţi pe vântrele-aruncând3, ne-aşternem ici-colo pe prunduri.

Marea ne cântă la cap şi tăcerii s-alătură somnul. Noaptea la mijlocul căii clipitele-abia şi le-aduse.

Când, silitor din culcuşuri sărind, Palinurus la vânturi Bagă de seamă şi-ascultă cum sună răcorile nopţii;

515 Umblă cu ochii pe cer la stele ce-alunecă-n taină, Vede şi Carul cum stă, ploioasele Osii şi Cloşca.

Vede frumos scăpărând puternica Raliţă-n aur.4 Dacă a văzut că pe cer sunt semne de vreme senină, Suflă din trâmbiţă lung; noi iute sărim în picioare.

520 Largilor drumuri ne-ncredem şi pânzelor aripi le-ntindem.

Zorile, stele-alungând din văzduhuri, roşiseră cerul.

Când risipite prin neguri zărim de departe coline: Joasa5 Italie! Şi-ntâi «O, Italia», strigă Achates.

Chiot «Italia!» în jur se ridică, din sute de piepturi6.

525 însă bătrânul închises paharul7 cu flori încunună.

Vesel îl umple cu vin şi pe zeii din ceruri îi cheamă, Sus, de pe coama8 corăbii, vorbind:

1 S-a văzut, în aceste cuvinte, o aluzie la faptul că Augustus, după victoria de la Actium, fondase în Epir oraşul Nicopolis, decretându-i pe locuitori rude (*cognati*) ale poporului roman.

2 Munţii Ceraunia formau un lanţ pe coasta Epirului.

8 Trăgând la sorţi vâslaşii, pentru a-i desemna pe cei care trebuiau să rămână pe corăbii în timpul nopţii.

4 Sunt numite aici Arcturus, Hyadele, cele două Urse şi Orion, constelaţie a cărei imagine sugera anticilor pe aceea a unui războinic cu armură (în text: *Orion cu armura-i de aur*.)

6 Fiind încă departe, ţărmul Italiei abia se zărea, părând scund.

6 în tensiunea acestui strigăt ce concentrează un adevărat tumult de trăiri, se poate ghici bucuria paralizantă, dublată de surpriză, reacţie caracteristică celui care, prea îndelung obsedat de o speranţă, îi primeşte împlinirea aproape cu neîncredere.

7 Craterul, un vas mare pentru vin, împodobit cu flori pentru că urma o libaţie.

8 Pupa, locul rezervat imaginilor zeilor protectori ai corabiei.

«Zei cu putere pe mări şi pe maluri şi domni ai furtunii, Drumul uşor să ni-l faceţi prin vânt şi suflaţi-ne boare!»

530 Zuzuie boarea cu zor, aşteptată; s-arată şi portul Tot mai aproape; vedem şi templul pe culmea Minervei1. Pânzele-n pripă le strângem şi-ntoarcem şi ciocul spre maluri.

Strâmb cum e arcul şi-ntins spre ţărmurul ostie2 e portul; Colţuri de stâncă-l încing, spumegând în stropire de

valuri.

535 Portu-i ascuns şi-i ţinut puternic în braţe de două
Ziduri de stânci turnuite; iar templu-i departe pe-o culme3.

Patru, ca semnul dintâi4, văzut-am acolo prin ierburi
Cai ce păşteau pe câmpie de-a lungul, toţi albi ca zăpada.
Tatăl închises: «Purtaţi5, primitoarelor coaste, războaie;

540 Caii sunt arme-n război. Războiul c-a stavelor spaimă6, însă de mult sunt deprinşi s-alunge cu vuiete carul7, Blânzi suferind uneori şi robia-nfrăţitelor frâie.

Poate-i şi pace pe-aici8!», el zice. Războinicei Pallas
Rugănălţăm, căci pe noi cei veseli ea – ntâi ne primise;

545 Capul sub frigicul văl îl ascundem, cucernici, în templu, însă, ce Helenus mai cu zorire-a cerut, după lege
Noi datoritele jertfe-i aducem argivicei9 Iuno.

1 Apare şi templul Minervei, pe o colină; dacă este cel pe care-l menţionează Strabon, vorbind despre *Castrum Minervae*, poate fi localizat în Calabria, pe teritoriul actualului oraş Castro.

2 Răsăritean.

3 Iar templul se îndepărtează de ţărm – senzaţie dată de schimbarea unghiurilor perspectivei, odată cu apropierea; de remarcat simţul sigur al observaţiei şi forţa de sugestie a acestui pasaj, prin limpezirea gradată a imaginii şi îmbogăţirea progresivă a detaliilor.

4 Ca o primă prevestire.

5 Anunţaţi.

6 Textual: *Pentru război sunt echipaţi* (*de obicei*) *caii*; *cu războiul ne ameninţă herghelia asta*. Închises face consideraţiuni generale cu privire la ce ar fi putut semnifica prezenţa acelor cai; nu este vorba de o directă şi reală ameninţare.

7 Să fie înhămaţi.

8 Atunci sunt o speranţă de pace.

9 Adică protectoare a argeenilor, deci a grecilor. Argosul era una dintre cetăţile favorite ale zeiţei, unde avea un templu celebru.[8]

Fără de preget, având împlinită şi ruga şi jertfa, Coarnele1 marilor luntri cu pânze spre adâncuri le-ntoarcem.

550 Repezi fugind de ţinutul grecesc, de prepusele2 câmpuri. Sânul Tarentum aici, de este-adevăr în zvonire3.

Noi îl vedem. Iar dincolo Lacinia4 sumeţ se ridică, Zidul caulonic apoi şi-al corăbiilor prăpăd, Scylaceum5. Noi de pe mare văzurăm şi Actna-n afunduri de zare.

555 Muget năvalnic de valuri izbite de stânci spumegoase Vreme-ndelungă-auzim şi zgomote frânte la maluri; Vaduri sălbatice gem şi fierbe nămolu-n6 vârtejuri.

Tatăl închises: «Eu cred că pe-aici e numita

Charybdis;

Helen de-această vâltoare spunea şi de stâncile-acestea.

560 Mâna cu toţii, flăcăi, şi vâslele prindeţi cu suflet!»

Facem cu drag ce ne spuse; şi-n valuri se-ntoarce spre stânga

Coama corăbii, ce geme pocnind. Dintâi Palinurus, Toţi după dânsul, la stânga se-ntorc cu vâsla şi vântul. Iată, ne-azvârle-n văzduhuri vâltoarea zvâcnită şi valuri

565 Repezi ne-afundă-n adânc, sub marca-n vârtejuri, spre Tartar!

Răcnet de trei ori prin stânci boltuite răcnit-a vârtejul, Spumă de trei ori văzurăm ţâşnind spre mproşcatele stele. Noi, istoviţi de tot, lipsiţi şi de vânt şi de soare, Neştiutori ai sărării, la malul cyclopic ajungem.

570 Pacinic, de vânturi scutit, stă larg în întindere-i portul; însă cu muget acum îl răs-zguduie focul din Aetna.

1 Catargele.

2 Suspectele. Se afL.u în regiunea colonizată de greci, deci printre duşmani. (Colonizarea începuse cu mult după perioada descrisă în *Eneida*, anacronismul fiind însă, ca de obicei, intenţionat.)

8 Textual: *Golful şi oraşul Tarentum, fondat de Hercules, dacă este adevărat ce se spune*. Îndoiala provine de la varietatea legendelor ce circulau în legătură cu

fondatorul cetăţii, considerat uneori Hercule, alteori Taras, fiul lui Neptun etc.

4 Templul Iunonei Lacinia, numită astfel după promontoriul pe care se înălţa (Lacinium), la intrarea în golful Tarentumului.

5 Caulon era un oraş din Bruttium, iar Scylaceum – promontoriu în Calabria.

6 Nisipul.

Nori de-ntunerec răsar şi se zbat, fumegând în văzduhuri, Volburi ca zgura răşinii se-ntind şi plouă ca fulgii1, Limbi se ridică de foc şi-nspăimântă prelinsele stele.

Din zguduitul său pântec sălbaticul munte revarsă Pietre-n vârtejuri şi-aruncă topitele stânci în văzduhuri, Urlet şi pocnet vuieşte şi fierbe-n adâncuri pământul. Spun2 că, de fulger pârlit, Enceladusă zace cu trupul Greu apăsat de povară şi-ntreagă pe dânsul e pusă

Aetna şi flăcări de foc el răsuflă pe coşuri crăpate. Când, de-obosit, se-nvârteşte pe-o dungă, se zguduie-n urlet

Malul trinacric întreg şi fumul învolbură cerul.

Deci, pitulaţi în păduri, ascultăm îngrozirea din aer.

Cât a fost noaptea, şi nici nu vedem ce e cauza urlării.

Pentru că nici licărire de stele n-a fost şi nicio lucire Sus, în adâncuri de cer, ci negru tot cerul de neguri; Luna pierită zăcea-n întuneric adânc îmbrăcată.

Iată şi ziua soseşte-nsoţită de roşul luceafăr.

Şi revărsatele zori risipesc întunericul umed.

Când din pădure, grăbit, cu faţa grozav de topită4, Necunoscut un bărbat, cu hainele numai o zdreanţă, Iese cu spaimă şi-ntinde spre maluri, cu plânsete5, dreapta.

Noi îl privim. E murdar, sălbatic zbârlită-i e barba; Zdrenţele, prinse cu spini ca s-acopere golul6; încolo.

Grec, şi cu arme greceşti, dintre cele trimise spre Troia. Dânsul, văzând de departe şi coifuri dardane şi portul Celor din Troia, tresare cu rece fior şi, de spaimă,

Piatră rămâne pe loc; dar iute, cu rugă prin lacrimi.

1 Şi din cenuşa arzândă.

2 Se spune.

3 Activitatea vulcanului Etna era atribuită de legende zvârcolirilor gigantului Enceladus, unul dintre Titani, peste care Jupiter prăvălise muntele, după ce-l lovise cu fulgerul, drept pedeapsă pentru uneltirile lui. Tot ca o încercare de explicare a fenomenului vulcanic pare să fi fost şi localizarea, în această zonă, a ciclopilor. Unii dintre ei erau socotiţi meşteri făurari, zguduind pământul cu activitatea lor din grote subterane; alţii, ca Polyphemus, despre care va fi vorba mai jos, erau uriaşi păstori antropofagi.

4 Mistuit de slăbiciune.

5 Rugător.

6 Goliciunea.

Pleacă năvalnic spre noi şi strigă: «Iau zeii ca mărturi, 600 Stelele sfinte le iau şi lumina cea sfântă a vieţii.

Ah, să mă duceţi cu voi, troieni, oriunde vă duceţi! Asta-mi ajunge! Mă ştiu un tovarăş al flotei danae, Mărturisesc c-am plecat cu război spre penaţii troienici. Dacă-i atât de grozav păcatul greşelilor mele.

605 Voi arunca-ţi-mă-n mări şi-necaţi-mă-n valuri turbate; Chiar şi să mor, ah, ce dulce-i să mori de mână-omenească!»

Zise şi, stând ghemuit, el genunchii mi-i strânse la pieptu-i1.

Astfel genunchii-mi ţinând. Ce om şi ce neam e, să spuie, Noi întrebăm, şi ce vânturi îl poartă prin locul acesta.

610 însuşi închises îi dete străinului mâna-ntărindu-i

Sufletul, astfel chezaş stând vorbelor, fără de preget. Dânsul, venindu-şi în fire din spaimă, rosteşte la urmă:

«Sunt din Ithaca, fârtat cu mult prigonitul Ulixes; Achaemenides2 mă chem şi Adamaştus pe tata. Şi mersei.

615 De sărăcie pornit (de-aş fi tot acelaşi!), la Troia.

Soţii, cu spaimă fugind de cruntul locaş, mă lăsară Singur pe-aici, la cyclopi, să mor în ponorul cel groaznic,

Ah, în locaşul mâncării de sânge şi-al cărnii-n puroaie!
Plin de-ntunerec şi mare-i locaşul. Cyclopul atinge
620 Stele cu fruntea (voi, zei, scutiţi de-aşa bale3 pământul!), Nici la privire nu-i blând, nici nu-i prietenos la vorbire Bieţii, mâncatu-le-a carnea, sorbindu-le vânătul sânge! 4 însumi văzui cum pe doi din ceata fârtaţilor noştri Prinse-i cu lungile braţe şi-n peşteră-ntrând cu grăbire5
625 El îi zdrobi de păreţi; şi pragul se-umpluse de-atâta Sânge-mproşcat; şi scârbos el le roase strivitele cărnuri Pline de-un negru puroi şi scrâşneau sfărâmatele oase! însă pedeapsa-l sosi, căci Ulixe-şi pierduse răbdarea

1 Gest de implorare.

3 Apariţia acestui personaj, inventat de Vergilius, este un artificiu ce permite reluarea episodului homeric despre Polyphemus (Od., IX); influenţei homerice i se datorează şi caracterul naturalist al descrierii ciclopului.

3 Pacoste.

4 Se hrăneşte cu măruntaiele şi sângele vânăt al bietelor victime.

5 Culcat pe spate.

(Nici nu-şi uita la nevoie Ulixes că-i rege pe dânsul!) 1, 630 Căci în curând, îndopat de mâncări şi-ngropat în beţie.
Gâtul cel ţapăn plecându-l, zăcea ca buşteanul în larga Peşteră, groaznic vărsând prin somn tocătură de carne, Zamă murdară de vin şi de sânge. Noi, zeii rugându-i, Sorţi aruncarăm şi-apoi, în grămadă, cu toţii pe unul
635 Grabnici sărim, sfredelindu-i cu vârful buşteanului ochiul, Care-n grozava lui frunte năprasnic sta singur sub plete, Mare cât scutul argolic şi-aprins cum e discul lui Phoebus2. Veseli eram că-am putut răzbuna pe ucişii tovarăşi… însă fugiţi, o, sărmanii de voi, şi lanţul din maluri
640 Rumpeţi-l!
Iată, la fel de grozavi ca Polyphem de colo din peşteri, Unde-şi închide lânoasele oi şi le mulge-n găleată.
Alţii vreo sută pe-acolea trăiesc, pe stâncoasele maluri, Neam urâcios de cyclopi, şi-aleargă pe coame de

munte.

645 Coarnele lunii primiră de trei ori rotundă lumină.

Singur de când rătăcesc prin codri cu negre culcuşuri, Pline de fiare; şi-n văi eu mă uit de pe stâncă la dânşii, Tueşi 3 cum umblă, şi tremur la pasul şi glasul de tunet. Hrană de tot ticăloasă găsesc prin tufişuri: pietroase

650 Coarne şi mură; şi pasc4, de flămând, dezgropatele ierburi. Totul în jur iscodind, văzut-am dintâi5 pe această Flotă la maluri şi-n pripă-am venit – oricine să fie – Ca să mă plâng; mi-e destul să mă scap de norodul nemernic.

Voi să mă-ucideţi mai bine6, cu orişice feluri de moarte!»

655 Nici nu sfârşise cuvântul şi iată, pe-un creştet de munte, Mare la pas şi greoi, în mijlocul turmelor vine chiar Polyphem, năzuind sprbineştiutele maluri, Groaznic la chip şi pocit şi cu ochiul strivit în orbită; Smulsul copac din mână-i conduce, proptindu-i, umblarea.

1 Versul se referă la viclenia şi ingeniozitatea care-l caracterizau pe Ulise.

1 Textul original pune în evidenţă forma *rotundă* a scutului argolic şi a soarelui, cu care este comparat ochiul ciclopului (însuşi cuvântul *cyclops* însemnând, în greacă, *ochi rotund*}.

3 Masivi.

4 Mă hrănesc cu.

6 Pentru prima oară (de când rătăcesc pe-aici).

6 Subînţeles: *decât să rămân pe mina ciclopilor*. Grozăvia celor descrise mai sus dă afirmaţiei accentele unei reale şi patetice sincerităţi.

8*

660 E-nconjurat de miţoasele oi, de comoara sa toată, Singura lui mângâiere-n dureri.1 El, ajungând la malul înalt şi-n urmă la mare.

Sângele negru-nchegat din goala-i orbită şi-l spală, Geme, scrâşnind cu putere din dinţi, şi-n mijlocul mării

665 Intră, dar apele mari de-abia-l învălesc până-n şolduri. Grabnic o rupem la fugă-ngroziţi şi luăm şi pe

bietul Grec – căci vrednic era –, dezlegăm în tăcere şi lanţul, Ne-ncovoiem şi cu grabă pe-ntrecere vâslele-ntoarcem. El ne-a simţit şi s-a-ntors cu paşii spre sunetul nostru.

670 însă, fiindcă nimic n-avea ce s-azvârle din mână.

Nici nu putea să străbată curând depărtările apei, Dânsul ridică spre cer un urlet, încât, zguduite.

Undele fierb în adânc şi departe2 pământul italic Geme-ngrozit şi din peşteri adânci răzbunuje Aetna.

675 Iată, tot neamul cyclopic atunci din munţi şi din codri Iese, dă goană spre port şi-aleargă şi urlă pe maluri. Noi îi vedem cum stau cu ochii năvalnici şi-n sânge Fraţii cyclopi, cum izbesc cu voinicul lor creştet văzduhul (Gloată ce-ţi lasă fiori!), cum stau în pădure stejarii

680 Vârful clătindu-l în cer, sau cum chiparoşii cei rodnici Stau îndesaţi în dumbrava lui Joe şi-n codrul Dianei3. Iute, de groază minaţi (oriunde ne-am duce!), ne-ntindem Lanţul tutindeni şi vânt adunăm în grăbitele pânze. Helenus însă ne-a spus că printre Charybdis şi Scylla

685 Drumu-i oprit, căci e drum ce ne duce spre otarul pieririi

Dacă nu facem ocol; hotărâm, aşadar, a ne-ntoarce. Iată-l, din strâmtul locaş al Pelorului, Boreas suflă, Proaspăt şi blând. Şi-ocolim în cărare şi stânca cea vie şi-ale Pantagiei4 guri şi sânul megaric5 şi Thapsuse.

1 S-a văzut aici o nuanţă de umanizare, amintind de Teocrit; dar, aşa cum remarcă A. Bellessort, şi la Homer atrocele uriaş manifestă duioşie faţă de turma sa.

2 Până departe.

3 Stejarul era consacrat lui Jupiter, iar chiparosul – arborele funerar prin excelenţă – Hecatei, divinitate a Infernului identificată cu Diana.

4 Râu sicilian.

5 Golful Megarei, colonie a grecilor din Megara, situată la nord de Syracusa.

6 Peninsulă între Megara şi Syracusa.

690 Maluri, pe care-ndărăt le străbatem cu mersul,

pe toate Achaemenid ni le-arată, părtaş în umblări cu Ulixes.

Zace, de sânul siculic1 alături, o insulă-n faţa Malului vecinic bătut de furtună, Plemyrium2; bătrânii Numele-Ortvgia3 i-au dat. E zvon că Elisul acolo

695 Duse pe Alpheos pe-ascunsul sub mare şi râul, de-atuncea, Apa cu tine-Aretbusa şi-o mestecă-n valul siculic4. Zeii de-aici, ascultând pe Helen, îi primirăm5 cu jertfe. Trecem pe lângă Heloruse apoi, cel plin de mocirle, Grabnici atingem în cale Pachynus, cu naltele-i coaste

700 Pline de stânci, şi departe zărim Camarina, menită Sorţilor fără răgaz şi schimbare7, şi câmpii geloici.

Gela vedem-o, numită cu nume de fluviu sălbatic8. Ziduri puternice-apoi de departe vedem, delurosul Atragas9, care va creşte, prin vremuri, cai nobili şi mândri.

705 Vesel de vânturi, te las, păduratic10 Selinus, de-o parte şi lilybeice stânci11 ascunse prin vaduri le-nconjur; Drepanum12, malul pustiu, în portul nevesel în urmă Flota-mi primeşte. Şi-aici, zdrobit de furtuni de pe mare.

1 Golful Syracuse! cel mai mare din Sicilia.

2 Promontoriu sicilian.

3 Numele de Ortygia, acelaşi cu vechiul nume al Delosului, era legat de cultul Dianei, pentru care insula era celebră.

4 După o legendă, fluviul Alpheos din Pelopones nu s-ar fi vărsat în mare ci, curgând subteran până în Sicilia, ar fi revenit la suprafaţă piin izvorul Arethusa.

5 îi cinstirăm.

6 Râu sicilian ce se varsă în mare la sud de Syracusa.

7 în apropierea oraşului sicilian Camarina se afla o mlaştină, pe care oracolul delfic le interzisese locuitorilor s-a asaneze; cum ei nu respectaseră voinţa zeului, au dat duşmanilor posibilitatea să-i atace, venind prin albia secată.

8 Oraşul Gela purta numele fluviului sicilian pe malul căruia era aşezat, renumit pentru vârtej urile sale.

9 Una dintre cele mai puternice cetăţi greceşti din Sicilia, numita de către romani Agrigentum (azi, Girgenti);

cu vestiţi! lor cai, locuitorii au învins adesea la Jocurile Olympice sau Pythice şi au fost glorificaţi în odele lui Pindar.

10 Bogat în palmieri. Selinus era tot o colonie greacă, situată la vest de Atragas.

11 Lilybaeum era numele unui promontoriu din vestul Siciliei.

12 Localitate din nord-vestul Siciliei, în apropierea muntelui Eryx.

Iată, pe închises, pe cel mântuit de nevoi şi de lipsuri1, 710 Pierd, pe iubitul meu tată. Vai, tată, mă Laşi tu pe lume

Nemângâiat şi degeaba scăpat de potop de primejdii! Helenus oricât de multe grozave dureri îmi vestise, Astă durere el nu mi-a vestit-o, nici el, nici Celaeno! Asta-i sfârşitul durerii şi, capăt umblărilor, asta.

715 Zeii, de-acolo plecând, m-au adus pe-ale voastre pământuri. ce

Astfel, Aeneas. Cu toţii priveau cu-ncordare la unul2. Soarta menită o spusese şi calea bătută de dânsul. Glasu-i în urmă-amuţi. Şi, sfârşind, el s-a dus să se culce.

1 Textual: *singura mea mângâiere în mijlocul grijilor şi suferinţelor*. 1 Simetria acestui vers cu cel în care începe povestirea (II, 1, sugerează maxima şi continua curiozitate cu care Aeneas fusese ascultat; că magnetismul exercitat asupra auditoriului se datora autenticităţii şi profunzimii emoţiei transmise (el nu povestise, ci *retrăise* povestind) se poate ghici şi din ultimul verb (*quievit*) tradus *s-a dus să se culce*, dar care poate fi interpretat şi *s-a liniştit* (ceea ce presupune o anterioară tulburare). Pe plan psihologic, toate acestea pregătesc firesc

„Romanul Didonei", cum a fost uneori numită cartea a IV-a.

CARTEA A IV-A

Dar pe regina răzbită de mult de văpaia iubirii, Crunta-i durere sporind, o topesc tăinuitele flăcări. Ea – şi aminteşte pe Aeneas mereu şi virtutea şi neamul Nobil al lui; iar adânc în suflet îi poartă făptura.

5 Vorbele-i poartă. De chinuri, nu-şi află doritul repaus.

Iarăşi schimbase1 din nou Aurora pământul cu Lampa-i Phoebică2, grabnic gonind rouratele umbre din ceruri, Când spre iubita3 ei soră s-a-ntors cea pierdută cu firea;

„Anna, ce visuri pustii mă zbuciumă noaptea cu spaime!

10 Ce curios4 e străinul sosit la casele noastre!

Cât e de nalt şi voinic şi cât e de vrednic în arme! Uite, eu cred – şi pe dreptul – că dânsul din zei se scoboară.

Frica vădeşte pe oamenii josnici5. Vai, cum îl mai mână

1 Lumină.

2 Razele soarelui.

8 în original: *unanima* (cea care simte la fel, cu acelaşi suflet), ceea ce permite Annei rolul de confidentă, personaj caracteristic tragediei antice, prilejuind dezvăluirea zbuciumului sufletesc al protagonistului. (De fapt, întreaga carte a IV-a este construită după tehnica dramatică).

4 Neobişnuit.

6 Spre deosebire de Aeneas.

Soarta pe-aici! Şi de câte războaie purtate vorbeşte1! 15 Dacă eu n-aş fi jurat – şi n-aş vrea să rup jurământul – Vecinic cu nimeni de-acum să nu mă mărit după moartea

Celui dintâi iubit şi-a fostului unic tovarăş.

Iată-mă, poate s-ajung doborâtă de-această ispită.2 Anna, vreau totul să-ţi spun. De când e sărmanul

Sychaeus.

20 Soţul meu, mort şi de când picurară de sânge penaţii3, Singur Aeneas mi-a-ntors şi gândirea şi bietul meu suflet Pusu-l-a-n foc şi eu simt că-mi renasc potolitele flăcări4, însă mai bine voiesc să mă-nghită de vie pământul, Tatăl puternic din ceruri cu fulger să-mi mistuie trupul.

25 Palidă umbră prin Iad să mă târâi prin negura

nopţii, Dacă te vatăm pe tine, Ruşine5, Călcând jurământul. Tânăru-mi soţ a luat iubirea nevestei cu sine;

Aibă-o de-acum în etern prin noaptea cea vecinică a morţii!”

Zise şi-amarele lacrimi îi râură-n şipote pieptul6.

30 „Soro, ca ochii-mi din cap de iubită, răspunse-apoi Anna.

1 Verbul *canebat* existent în textul latin exprimă mai mult decât o simplă relatare, conţinând efectul de vrajă sub care se află încă regina; ea se lăsase subjugată de povestirea lui Aeneas ca de o celebrare epică din cântul unui aed şi totodată (cf. Marie Desport) ca de o incantaţie.

2 Traducere liberă pentru: *Dacă n-aş păstra în suflet hotărârea fermă şi de neclintit / să nu mă leg cu nimeni prin lanţul căsătoriei / după ce prima dragoste m-a înşelat prin moartea (soţului meu), / dacă nu m-ar dezgusta patul şi făcliile nupţiale, [numai de această greşeală m-aş lăsa, poate, învinsă*. Noua iubire, abia definită, o tulbură încă de pe acum pe regină cu sentimentul vinei (*culpa*) faţă de memoria soţului mort, declanşând conflictul dintre pasiune şi datorie. Dido reacţionează ca o femeie romană, care, deşi se putea recăsători legal, nu se bucura, prin tradiţie, de întreaga consideraţie decât dacă aparţinuse unui singur soţ (*univira*).

3 Prin crima fratelui meu. (Cf. I, 346 – 350.)

4 Textual: *Singur el mi-a atins coardele sensibile ale sufletului / şi <et făcut să mi se clatine voinţa*; *recunosc semnele flăcării de demult*. Ultimele cuvinte, devenite celebre, au inspirat pe Dante, Racine şi pe mulţi alţi poeţi.

5 Pudor, înaltul ideal de virtute spre care aspira Dido, era personificarea sentimentului onoarei feminine, al respectului faţă de sine. Zeificată, *Pudor* (sau *Pudicitia*) avea la Roma două sanctuare, unde nu era permis accesul decât femeilor căsătorite o singură dată.

6 Hotărârea Didonei devine vulnerabilă prin însăşi durerea pe care i-o provoacă.

Anii cei tineri socoţi să-i treci singuratică-n jale.

Fără de dulcii copii şi fără dulceaţa iubirii?

Morţilor poate tu crezi că le pasă de lucruri de-acestea? Fie, că niciun bărbat nu-ţi robise iubirii mâhnirea.

35 Nici în Carthago şi nici, mai-nainte, prin Sidon. Iarbas1 Fuge gonit şi vitejii născuţi în bogata-n triumfuri Africa, fug2; iar acum tu te lupţi cu o iubire iubită? Nu ţi-a venit ţie-n cap ce pământ ţi-ai ales tu şederii? Colea getulii-n cetăţi, un neam nărăvit3 în războaie;

40 Gloate-mprejur de numizi certăreţi4 şi grozavele Syrtes5; Colo, pustiuri cu sterpe călduri, dincolo barceii6, Neamul turbat; şi, ca vârf, războaie pornite din Tyrus, Fratele7 care-amenință.

Soră, prin sfinte-ajutoare de zei şi prin mila Iunonei

45 Cred că-şi luară prin vânturi cărarea troienii-ntr-acoace. Ce mai cetate-ai vedea din Carthago, ce-avânt al domniei, Dido, prin astfel de soţ! Având pe teucri tovarăşi.

Cât de puternic atunci ridică-ţi-s-ar numele punic! Ba să te-nchini tu la zei şi prin jertfe să-i rogi, împăcându-i.

50 Soro, şi-amână-ospeţia şi cată tu pricini zăbavei:

Ba că mai geme pe mări vijelia şi Orion ploiosul.

Ba că li-e flota slăbită de-dtum şi nedrumnic e cerul? 6 Astfel vorbind, aţâţata iubire-o preface-n văpaie, Dându-i un rost clătinării-n păreri şi topindu-i ruşinea.8

1 Regele maxitanilor (populaţie nomadă din Africa), pretendent al Didonei.

2 Sunt respinşi.

3 Neînfrânt. Getulii locuiau în sudul Numidiei, în deşert.

4 Fără frâu; se spunea despre ei că nu-şi mânau caii cu frâul (cf.

Titus Livius, XXI, 44, 1). Locuiau pe actualul teritoriu al Algeriei.

5 Neospitalierele Syrtes.

6 Nomazi de pe teritoriul pe care, mai târziu, se va ridica cetatea

Barce (în Libya).

7 Pygmalion.

8 Dialogul cu Anna este mai degrabă o dezbatere interioară, provocată de lupta impulsurilor contrarii într-un

suflet nehotărât; argumentele surorii se suprapun doar ca o motivare exterioară pentru Dido în autoamăgirea conştiinţei, a cărei fragilitate cedează în faţa pasiunii, fără a-şi găsi astfel şi împăcarea cu sine. Că această *topire a rezervei* este numai un paliativ, o vor arăta versurile următoare: aparenta linişte sub care Dido cutreieră templele, cercetând semnele divine, nu este decât expresia tăcută a unei mari încordări şi înfrigurate nelinişti, specifică celui ce se lasă mistuit de o dilemă nemărturisită.

55 Pleacă-mpreună la temple de-aici şi-altarelor pacea

Inimii ele şi-o cer; jertfesc alese mioare lui Phoebus, Ţie, Lyaeus1, şi ţie, de-legi-dătătoare-zeiţă2, însă Iunonei dintâi, căci ea cununiile leagă, însăşi în dreapta potirul ţinând, nespus de frumoasa

60 Dido revarsă din vas agheasma-ntre coarnele vacii3. Umblă de-aici pân-acolo, mereu gânditoare, prin templu. Ziua şi-o trece cu daruri4 şi-n pieptul junghiatelor vite Cată cu ochi pironiţi, cercetând măruntaiele calde: Cât de săraci sunt cu duhul augurii! 5 Dar ce să-i ajute

65 Bietei femei jurământul şi-altarul? Căci flăcări întruna Sufletu-i ard şi tăcut i se zbuciumă-n suflet durerea. Biata, cu gânduri de foc, cutreieră-ntruna cetatea, Cât e de lungă; şi pare-o cerboaică pe care-n pădurea Cresică6 fără de veste-o lovi7, prigonind-o din urmă.

70 Arcul păstorului care, lăsând zburătoarea săgeată, Nu mai goneşte cerboaica, dar dânsa, prin văile Dietei, Zboară prin deset şi-adânc e-nfiptă sub coaste-i perirea. Poartă cu sine de-a lungul cetăţii pe bunul Aeneas, Grabnic gătitul oraş i-l arată şi-averea din Sidon.

75 Vrea să răspice-un cuvânt şi se-mpiedică-n mijlocul vorbei.

Iarăşi, de-ndată ce ziua-se stinge, petrece-n beţie; Luptele Troiei, nebuna, din nou să le-audă doreşte, Ah, şi cu ochii ţintiţi e-n gura viteazului iarăşi. Singură-apoi rămânând când zările lunii se-ngână

1 Apelativ al lui Bacchus, căruia Dido i se adresează

nu numai pentru că acesta elibera de griji (gr. *lyein* – a dezlega), ci şi în calitate de protector al căsătoriei.

2 Ceres, zeiţa agriculturii, căreia i se atribuia şi instituirea legilor căsătoriei; zeii pe care-i invocă acum Dido sunt aleşi cu scop precis.

3 Unei vaci albe. Gestul de a vărsa conţinutul unei cupe (de obicei vin; pentru *agheasmă*, vezill, 765) între coarnele unui animal făcea parte din preliminariile sacrificiului.

4 Jertfe închinate zeilor.

6 Exclamaţia poate fi interpretată fie ca orbire a Didonei, care refuză să vadă altceva decât doreşte, adică prevestirile rele, fie ca scepticism al autorului faţă de practica haruspiciilor. (Aceasta consta în examinarea măruntaielor jertfelor pentru prevestirea viitorului.)

6 Din Creta.

7 Lovind-o fără să-şi dea seama, *neştiutor*. Ca şi păstorul, Aeneas nu era conştient de dureroasa pasiune pe care, fără voie, i-o inspirase Didonei.

80 Stinse de zori, când la somn o poftesc scăpătatele stele, Singură-n golul iatac1 se plânge şi cade pe patu-i2, Tristă. Pe cel depărtat depărtata-l aude şi-l vede.

Iar pe copilul, pe lui, fermecată de tată-său, biata, Ziua-l ţinea pe genunchi, amăgindu-şi amarul iubirii.3

85 Nu se mai urcă spre cer începutele turnuri; şi-n arme Tinerii nu se deprind; la port şi la-ntinsele şanţuri4 Nu mai clădesc şi-ntrerupte zac toate: şi ziduri Care-ameninţă5, şi porţi, şi cât cerul de nalte castele6.

Însă pierdută-ntr-atâta văzând-o soţia lui Joe

90 Şi că ruşine ea nici nu mai poartă de gurile rele7.

Merge la Venus, zicându-i regina Saturnică8-acestea:

„Crede-mă, fală-ţi făcuşi şi vrednică pradă găsit-ai Tu şi copilul9 ce-l ai! Vezi doamne, vitează e fapta: Prin înşeâare, doi zei să biruie-o biată femeie!

95 Nici nu mi-e lucrul ascuns, că-ngrozită de-a noastră cetate10.

Tu-n bănuieli ai avut locuinţele-naltei Carthago.

Rogu-te, unde ţinteşti? Şi la ce mi te-aprinzi într-

atâta? Pacea de veci şi-nsoţirea menită11 mai bine ne lege! Toate pe care le-aveai tu de gând, gătite sunt toate;

100 Dido de dragoste-i foc şi de patimă-i fulgeră-n suflet. Deci, cu puteri deopotrivă şi-o pază12 de-asemeni, să ducem

1 Palat.

2 Pe patul de banchet pe care stătuse Aeneas.

3 O intuiţie atât de profundă şi nuanţată a psihologiei pasiunii îl proiectează pe Vergilius dincolo de epoca sa (chiar dacă, aşa cum s-a semnalat, unele trăsături din pasajul de mai sus amintesc de Medeea lui Apollonios din Rhodos sau de Ariadna lui Catul). Capodoperele lui Racine sunt dovada cea mai elocventă a influenţei poetului latin asupra literaturii de mai târziu.

4 întăriturile militare.

8 Prin înălţimea lor.

6 Schele. De remarcat efectul devastator al irosirii de sine asupra întregii cetăţi; iubirea este nebunie (*furor*), prin care femeia a substituit regina, anulând-o.

7 Şi că nici grija pentru reputaţie nu-i mai putea stăvili patima.

6 Iuno era numită Saturnia, ca fiică a lui Saturn.

Amor.

10 Cartagina se afla sub protecţia Iunonei (cf. I, 15 – 18).

11 încheierea căsătoriei.

12 Guvernare.

Neamul spre bine. Căci ea bucuroasă1 vrea soţ pe troianul; Ţie, ca zestre, pe punii războinici ţi-i dă bucuroasă”.

Dânsei (căci bine-a văzut ce făţarnic vorbit-a cu gândul.

105 Numai s-abată pe libyce maluri imperiul italic), 2 Venus îi zise: „Te rog, dar cine-i nebună să zică Nu la cuvântu-ţi? Şi cine să-şi prindă cu tine puterea? Numai de-ar fi, precum zici, (ericită-nsoţirea prin vremuri!

Nedumerită eu totuşi mă simt; vrea Jupiter oare

110 Tot o cetate să-şi aibă fugiţii din Troia cu punii,

Dacă-nfrăţirea le-o vrea şi doreşte-un amestec de neamuri?

Tu, ca nevastă ce-i eşti, ispiteşte-i prin rugă dorinţa. Haide, curând, că-ţi urmez!” Iar Iuno regina răspunse: „Asta tu las-o pe mine. Dar drumul de-a duce-n plinire

115 Astfel cum trebuie tot, ascultă-l în câteva vorbe:

Are de gând la vânăt cu Aeneas în codri să plece Dido, sărmana, cu el, îndată ce Titan3 ieşi-va Alb, din vărsarea de zori, şi cu foc lumina-va pământul. Eu desfunda-voi atunci, cu piatră-n amestec, văzduhul

120 Negru de neguri, pe când alerga-vor gonacii săntindă Mreje de-a lungul prin văi, şi cu tunet umplea-voi tot cerul.

Cei ce-o-nsoţesc vor fugi să s-ascundă prin noaptea pădurii.

Dido cu prinţul troienic intra-va-ntr-aceeaşi speluncă4; Fi-voi acolo şi eu şi, dacă ţi-e vrerea vegheată, 5

125 Am să i-o dau de nevastă, statornică a lui să rămâie.

1 Originalul exprimă îngăduinţa din partea Iunonei ca Dido să se căsătorească cu Aeneas.

2 Iuno ar fi vrut, din cauzele expuse în I, 19 – 23, să abată destinul troienilor.

3 Soarele.

4 Peşteră.

5 Statoraică.

Astfel nuntitul 1 va fi/6 Şi, ne-mpotrivită dorinţei, Dete din cap şi de-aflata-nşelare-a zâmbit Cytherea.2

Zori le-ntr-asta pornite pe cer se ridică din mare. Grabnici pe poartă, din zori, ies stoluri alese de tineri.

130 Mreje şi laţuri3 ei duc, şi puternice suliţi, şi-n frunte Merg călăreţii massylici4 şi câinii cei tari în adulmec. Încă-ntârzie-n iatacuri regina şi-afară fruntaşii Punici aşteaptă la prag; strălucind în mătăsuri şi-n aur, Tropotă roibul şi-amestecă spuma ce-o picură frâul.

135 Iese la urmă şi ea – mprejmuită de-al cetelor număr, Falnic încinsă-n veşmântul sidonic, şi roşu e brâul, Tolba-i e numai un aur şi-n aur înnoadă-şi ea părul;

Purpura hainei, la poală, sumeasă e-n copcii de aur.5 Vin şi bărbaţii din Troia, ca soţi, şi copilul cel vesel.

140 Iulus. El însuşi, pe toţi întrecându-i cu multul frum seţii, Pasă cu gloata Aeneas şi falnic alaiu-l încheie.6 Astfel precum, părăsind şi năvalnicul Xanthus şi iarna Lycică7, vine la Delos, în văile mamei, Apollo.

Hora s-o-ncingă din nou, şi-n jurul altarelor cântă

1 Nunta plănuită de Iuno va avea loc într-o grotă sacră, după tradiţia nunţii sacre (*hieros gamos*) din epoca legendară, prezidată de ea însăşi şi de Hymenaeus, zeul căsătoriei; dar nu va avea caracterul unei căsătorii oficiale, ceea ce, din punctul de vedere al unui roman, nu avea valabilitate juridică.

8 Alianţa celor două zeiţe în scopul intereselor proprii va face din Dido o victimă demnă de compasiune: iubirea nestăvilită i-a fost insuflată de forţe ce transcend voinţa umană şi tot acestea o vor conduce spre greşeala de a lua drept căsătorie împlinirea iubirii. Astfel motivată, dezlănţuirea pasională nu o va coborî pe regină, ci o va duce spre un deznodământ demn de un erou tragic.

3 Plase dese şi laţuri cu ochiuri rare, unele pentru animale, celelalte pentru păsări.

4 Neam numid din vecinătatea Cartaginei.

5 De remarcat caracterul pictural al descrierii, dublat de un fond sonor sugestiv. În acelaşi timp, revărsarea de bogăţie a veşmintelor şi fastul alaiului reliefează contrastul dintre strălucirea exterioară şi destinul nefericit.

6 Textual: *Alăturindu-se* (*reginei*), *Aeneas uneşte cele două alaiuri*

7 Se spunea despre Apollo că-şi petrecea iernile în Lycia, la Patara, unde avea un templu lângă râul Xanthus (care nu trebuie confundat cu omonimul său troian); reîntoarcerea zeului în insula natală, primăvara, era celebrată prin strălucitoare serbări, la care participau reprezentanţi nu numai ai grecilor, ci şi ai lumii barbare.

145 Dryopi1 şi joacă cretani, cu văpsiţi agathyrşi 2 în amestec, însuşi pe Cynthus8 se suie şi pletele-i râură fruntea, însă le-opreşte cu roşii cununi4 şi cu cercul de

aur; Sună şi tolba pe umeri5; tot astfel de viu6 şi Aeneas
Pasă-n alai, iar frum seţea-i străluce din chipul său nobil.
150 După sosirea prin munţi, prin nestrăbătute
desişuri, Capre sălbatice sar de pe culmea stâncoaselor
vârfuri, Bete-n prăpăstii căzând7; dincolo, spre larguri,
aleargă Cerbii şi zboară pe câmpi şi-n cârduri speriate s-
adună; Pulverea-n nori ridicând, părăsesc al pădurii-
ntunerec.
155 însă pe roibul sălbatic Ascanius dă goană de-a
lungul Văilor, vesel, şi-ntrece când pe-unii când pe-alţii-n
gonire; Ca să scoboare mistreţul cu colţii spumateci se
roagă, Galben un leu să s-arate din munţi la glotaşii
netrebnici8.
Cerul să fiarbă-ntr-acestea cu vuiet sălbatic începe.
160 Tot mai sălbatic, şi ploaia cu grindină cade-n
amestec. Bepede gloata de puni şi-ntreg tineretul din Troia
Fug, şi nepotul dardanicei Venus9, de groază, prin peşteri
Caută-adăposturi; şi curg de pe coaste pâraiele-n
şipot. Dido cu prinţul troienic atunci într-aceeaşi
speluncă10
165 Caută-adăpost11. Şi-n curând şi Pământul şi
Iuno, ca vornici12.
Deteră semn; ştiutor de nuntire, s-aprinse tot cerul.

1 Populaţie pelasgică din ţinutul viitoarei Tesalii.

2 Neam de sciţi aşezaţi în Dacia, pe teritoriul actualei Transilvanii; obişnuiau să-şi tatueze corpul în albastru.

3 Munte din insula Delos.

4 Le încinge cu frunze fragede.

6 Imagine tradiţională a lui Apollo (cf. *IL*, I, 46).

6 Sprinten. Tabloul de factură alexandrină prin care Aeneas este comparat cu Apollo este simetric cu cel în care Dido este asemuită Dianei (I, 496 – 503).

7 Coborând în goană coastele.

8 Din munţi, printre atâtea animale fricoase.

9 Dardanicul nepot al Venerei, adică Ascanius.

10 Peşteră.

11 Nimeresc.

12 Termenul latin (*pronuba* – cea care prezidează

căsătoriile) se referă la Iuno; Pământul (*Tellus*), străveche divinitate, mama tuturor zeilor, era, de asemenea, invocat cu prilejul ceremoniilor nupţiale.

Fulgere scapără; plâng, tânguindu-se, nimfe prin codri.1 Ceasul acesta-nceputul perini fusese şi ceasul Relelor toate. De-acum nici batjocuri n-o mişcă, nici hulă; 2

170 Nici pe furişul de-acum nu-şi găteşte plăcerile Dido. Căsătorită se crede, ndulcindu-şi păcatul prin nume.3

Merge de-a lungul oraşelor Zvonul4 prin Libya-n grabă, Zvonul cel iute cum nu-i mişelie pe lume mai iute; El se-narmează prin umblet şi-n mers dă puterii-şi adaos.

175 Slab şi sfios la-nceput, în curând el s-avântă-n văzduhuri, Mişcă-n ţărână piciorul, dar capul în nori i s-ascunde. Mama Ţărână pe-acesta, mâhnită prin zeii-ndărătnici5, Spun6 că-l născuse la urmă de tot, ca pe frate lui Coeus şi lui Encăladus, dându-i chiar aripi călcâielor repezi.

180 Monstru de spaimă! Şi câte pe trupu-i sunt pene, pe-atâţia ochii sub ele, de-a pururi tot treji şi (mirare mi-e spusul!) Număr acelaşi de limbi, de-urechi şi de guri vuitoare. Zboară-ntre cer şi pământ şi chiar noaptea, prin negru-ntunerec;

Plin e de şuier, iar ochilor lui străinatec li-e somnul.

185 Ziua de pază el stă, pitulat penălţimile casei

Ori pe vreun turn, îngrozind oraşele pline de neamuri.

1 Fulgerele înlocuiesc făcliile, tânguirile nimfelor – cântecul hyraeneului, simbolizând – în această „parodie celestă a ceremonialului nupţial” (Constans) – funeste prevestiri.

3 Nu-i mai pasă nici de convenienţe, nici de reputaţie.

8 Dido este victimă, dar o victimă culpabilă, asemeni eroilor tragici; lăsându-se absorbită de pasiune, după ce se lăsase amăgită de simulacrul căsătoriei, ea va comite un exces, intrând astfel în conflict cu destinul.

4 Fama, personificare a „zvonului public”,

simbolizează, prin nenumăraţii ei ochi, urechi şi guri, monstruozitatea curiozităţii meschine şi a clevetirii calomniatoare. Figura alegorică creată de Vergilius (foarte puţin inspirată din cea a Discordiei din *Iliada*, IV), a devenit celebră, fiind imitată de numeroşi autori, atât în antichitate (Ovidius, Statius, Valerius Flaccus), cât şi mai târziu (Boileau, Voltaire, Beaumarchais etc.)

6 Zeii olimpieni azvârliseră în Tartar pe Titani (printre care, Coeus) şi-i nimiciseră pe Giganţi (printre care Enceladus) şi unii şi alţii fiind copiii Terrei şi ai lui Uranus.

6 Se spune.

Numai minciuni şi bârfeli adunând – şi le zice-adevăruri1. El răspândit-a prin ţări cuvinte de-o mie de feluri, Vesel că poate scorni răspândind şi ce e şi ce nu e:

190 Cum că a venit un Aeneas, un nobil din sânge troienic, Căruia Dido, frumoasă, cu sârg i se dete nevastă.

Că-n dezmierdări îşi petrec de-o iarnă tot timpul iubiţii, Nu mai gândesc la domnie, cuprinşi de-njositele patimi. Astfel de vorbe-nfunda, scârbosul, în guri tuturora.

195 Drumul dintâi l-a bătut la regele libyc Iarbas.

Sufletul lui aprinzându-l de tot şi sporindu-i mânia. Fiu al lui Hammon2 şi-al nimfei răpite de el, Garamantis, Temple-a durat3 el o sută de-a lungul prin ţară, lui Joe, Focuri o sută pe-altare-a-nălţat4 cu nestinsă văpaie.

200 Zeilor strajă de veci; şi de-al turmelor sânge pământul Geme sătul şi sătule de flori sunt templele-i vecinic. Scos şi din minte şi-aprins şi de-amarul hulirii prin vorbe, Dânsu-n altare la zei Îi s-a plâns şi lui Jupiter rugă Multă-i adusenălţând cu plângere mâinile-ntoarse5:

205 „Totului-tare, tu tată, cui neamul mauric6, pe paturi Pline de flori7, chefuind în mărire-ţi, bea vinul lenaeic8, Vezi tu ceva9? Tremurăm când fulgere-azvârli tu-n văzduhuri.

Tată, degeaba? Sau ce? Te joci tu cu flăcări ce vără Spaimă prin lume-n zadar, căci pier într-un vuiet degeaba?

210 Uite-o pribeagă clădind la hotare-mi, femeia, oraşul Mic şi sărac şi pe pre (10 – că-i detei de milă eu voie

Malul să-l are şi corturi să-ntindă – potrivnică-mi este

1 Tot atât de perseverent în povestirea lucrurilor mincinoase ca şi în a celor adevărate.

2 Zeu al deşerturilor libiene, identificat de greci cu Zeus şi de romani cu Jupiter. Nimfa Garamantis era fiica unui legendar rege al libienilor şi a dat numele unor africani din interiorul continentului (garamanţii).

3 4 Durase… înălţase (înainte de răspândirea zvonului).

6 Rugătoare.

6 Maurii desemnează aici popoarele africane, în general.

7 Acoperite cu stofe brodate.

8 Aduc libaţii de vin. Lenaeus era una dintre denumirile lui Bacchus (ca ocrotitor al teascurilor).

6 Acestea. (Cele ce se petrec.)

16 Cf. I, 366 – 367.

Nunţii cu dânsa; şi-acum îmi primeşte pe prinţul Aeneas1! Paris acesta-nsoţit de-oşteni ca piticii2, neoameni3.

215 Toţi pe sub bărbi înnodând şi căciuli de Maeonia4 şi plete Pline de-unsoare5, din mână să-mi fure pe Dido! 6 Noi daruri

Parcă-n zadar îţi aducem, vestindu-ţi zadarnicul nume!” Celui ce-altarul ţinându-l venit-a cu rugile-acestea.

Zeul îi dete-ascultare. Spre naltul palat îşi întoarse 220 Ochii, spre cei ce-n iubire-şi uitară de-un nume mai vrednic.

Astfel atunci lui Mercurius i-a zis, poruncindu-i acestea: „Du-te şi cheamă zefirii, copile, şi-alunecă pe-aripi7; Prinţului Troiei, ce-acum zăboveşte cu punii-n Carthago, Nesocotind să mai cate pământuri menite de soartă.

225 Fă-i dojenire şi du-i mustrarea-mi cu sârg prin eteruri.

Nu la de-aceste purtări îl menise8 frumoasa lui mamă, Două vieţi mântuindu-i9 din suliţi ahaice-n luptă;

Ci-n născătorul pământ de războaie şi regi să

domnească Malul italic prin veci şi neamul din sânge teuşic

230 Să-l răspândească şi legi popoarelor lumii să facă! 10

Ne-nsufleţit de se simte de-atâta mărire-mplinită, 11
Dacă nu-i vrednic de-ajuns prin muncă s-ajungă la nume,
Vede-n cetăţi ale Romei, ca tată, cu pizmă pe Ascanius? Ce se socoate şi ce zăboveşte sperând la potrivnici.

I îl primeşte pe Aeneas, ca pe un stăpân, în ţara ei.

3 Efeminaţi. Vergilius pune în cuvintele lui Iarbas dispreţul romanilor faţă de moliciunea obiceiurilor frigiene.

4 Ţinut din Lydia (în Asia Mică), aici desemnând Frigia, unde bărbaţii purtau aşa-numitele scufii frigiene, uneori în formă de turban, alteori cu clape înnodate sub bărbie; sunt menţionate tot în sens peiorativ.

5 Parfumate.

6 Comparându-l pe Aeneas cu Paris, Iarbas vorbeşte ca un soţ ultragiat, deşi, în realitate, fusese respins de Dido; dar tocmai această umilire a orgoliului masculin şi indignarea amestecată cu invidie dau tonului său accente de trufaşă fanfaronadă.

7 Mercur (identificat cu Hermes grec), mesagerul zeilor, era înfăţişat cu aripi la picioare.

8 Nu un astfel de om promisese.

9 Venus îl salvase de la moarte în timpul luptei cu Diomedes (II., V, 311) şi în noaptea incendiului Troiei (*Eneida*, II, 589 şi urm.)

10 Jupiter pronunţă a doua mare profeţie despre destinul măreţ al romanilor (Cf. I, 257 – 296).

II *Dacă nu-l înflăcărează gloria îndeplinirii unor fapte atât de măreţe*.

235 Câmpii lavinici uitându-i şi neamul latinic, cu totul? Plece, şi-atâta e tot! Vesteşte-i tu vrerile noastre!”

Zise. Mercur e gătit să ducă-n plinire porunca Tatălui. Leagă dintâi vântrele-aurite la glezne;

Astfel, pe aripi suit, prin ţări şi pe-adâncuri de mare

240 Zboară cu repede zbor, asemeni suflării de vânturi. Prinde toiagul 1 în mâini; cu dânsul ei cheamă din Orcus Suflete moarte2 sau jos în jalnicul Tartar le-alungă, Somn el aduce şi-l ia şi morţilor dă-le viaţă3.

Vânturi el mână-ajutat4 şi tulburii nori îi despică.

245 Iată că vede, din zbor, piezişele coaste şi coama Naltului Atlas, acela ce-nfulecă5 cerul pe creştet, Atlas, al căruia vârf încingat de urâte brădeturi Vecinic bătut e de ploi şi de vânt şi de negru-ntunerec; Umerii-i zac înveliţi în zăpadă şi-i râură râuri

250 Repezi pe-obrazul bătrân şi-n barba-i urâtă6 zac gheţuri. Aripi la fel plutitoare7 le pleacă Cyllenul cu totul – (Ifcabnic pe-aici şi, plecat pe deasupra câmpiilor mării, Zboară ca pasărea-ntocmai ce-n preajmă, pe maluri şi-n jurul

Stâncii rotite de peşti, pe-al apelor luciu se pleacă.

255 Zboară de cer depărtat ca şi de pământ deopotrivă, Spintecă vântul şi trece spre Libya cea plină de prunduri;

Astfel se duce mereu spre8 moşul său fiul Cyllenic. Corturi la urmă-atingând cu tălpile-i strânse sub aripi.

Vede cum urcă cetăţi spre ceruri Aeneas şi-nalţa

260 Case. Aeneas la brâu o spadă-nstelată cu iaspis

1 Caduceul sau bagheta magică, atribut al lui Mercur, cu care călăuzea sufletele morţilor în Infern (cf. şi Horatius, *Ode* I, 10); se pare că avea un rol şi în magie (cf. Apuleius, *Apologia*, 31).

2 Palide.

3 Le redeschide ochii, pentru ca ei să vadă drumul în Infern. (Poate de aceea la Roma exista obiceiul de a se deschide pleoapele mortului la aşezarea pe rugul funerar – cf. Plinius, XI, 55, 3).

4 Ajutat de baghetă.

5 Sprijină.

6 Zbârlită, hirsută. Vergilius îmbină în descrierea lui Atlas trăsături ale titanului pedepsit de Jupiter să poarte pe umeri bolta cerească cu elemente din peisajul muntelui cu acelaşi nume din nordul Africii.

7 în zbor planat. Mercur era numit Gyllenius după numele muntelui Cyllene din Arcadia, unde se născuse.

8 Dinspre, lăsându-l în urmă pe Atlas, bunicul său dinspre mamă.

Galben avea şi-o mantaua de purpur de Tyrus, căzându-i Râu de pe umeri, un dar pe care chiar Dido-l ţesuse, Dido, cu fire subţiri, şi cusându-l tutindeni cu aur. Strigă deodată răstit: „Temeiul înaltei Carthago

265 Văd că-l aşezi şi ridici pompoasa cetate, uitându-ţi Toate-ale tale şi tot, tu, lacom de-amorul femeii1! însuşi al zeilor tată din naltul Olymp mă trimite, Jupiter cel cu putere să-nvârte pământul şi cerul, însuşi îmi spuse s-aduc dojenirea, prin repezi văzduhuri.

270 Ce tot clădeşti tu pe-aici? Ce gânduri te-opresc în pământul

Libyc? Şi dacă nimic de fapte măreţe nu-ţi pasă (Dacă tu însuţi nu vrei grăbirea-mplinirii prin muncă), Iată-l, Ascanius, voinic, el – mugur2 al celor din Iulus-Sorţile-i deteră lui şi pământul italic şi-a Romei

275 Mare domnie/6 Spunându-le-acestea, heraldul cyllenic Rupse la mijloc cuvântul, fugind din ajunsul vederii Repede-n vânăt văzduh şi s-ascunse departe, prin neguri3.

Fără de suflet Aeneas a stat; de-ngrozirea vedenii, Spaima zbârlitu-i-a părut şi glasul din suflet i-l stinse.

280 Arde de dorul să fugă, să lase iubitele maluri4.

Frică purtând de cuvântul zeiesc şi de-atâta mustrare, însă nu ştie-n ce chip. Şi cum să cuteze să-i afle Vorbe cu-nconjur reginei5? Şi cum să-şi înceapă cuvântul? Gândul îi fulgeră-acum o povaţă şi-acum i-o resfiră.

285 Poartă-l prin multe năuc şi prin toate de-a valma-l aruncă.

Rostul acesta-l găsi buimăcitul mai bun decât toate:

1 în original: *uxorius*, termen ce-l defineşte pe bărbatul devenit dependent de soţie; însuşi aspectul lui Aeneas, elocvent pentru noua lui situaţie, justifică tonul de dojana zeflemitoare din cuvintele lui Mercur.

2 Ascanius care creşte, el, speranţă (întru

întemeierea viitorului neam).

3 Textual: *îşi părăsi, în timp ce vorbea, înfăţişarea omenească / şi pieri de sub ochii (lui Aeneas) departe, în văzduhul străveziu*.

4 Deşi se supune necondiţionat mesajului lui Jupiter, reacţia interioară a lui Aeneas trădează, discret, înfruntarea dintre două tendinţe contradictorii: *eroul*, care, mustrat de propria-i conştiinţă, arde de dorinţa de a pleca să-şi împlinească datoria, şi *omul individual*, căruia-i este greu să renunţe la sine.

6 Reginei copleşite de dragoste (căreia dragostea-i luase minţile).

9*

Grabnic pe Mnestheus să-l cheme, pe bunul 1 Serest şi Sergestus.

Flota s-o-ntoarcă pe-ascuns şi pe maluri s-adune fârtăţii, Arme gătind, şi temeiul acestor gătiri să-l ascundă;

290 însuşi să caute-apoi (căci, plină de-ncredere2, Dido, Nici n-ai trăsneşte prin cap că iubirea-i se poate şi

…frânăe)

Însuşi să caute vreme şi loc cu-ndemâna vorbirii, Lucrului dându-i curând potrivita sfârşire. Şi, veseli, Toţi îl ascultă cu drag, grăbind împlinirea poruncii.

295 însă regina (căci poţi s-amăgeşti tu iubirea?) presimte Răul 3 şi-n cel mai din urmă-amănunt bănuia viitorul, Teamă purtând şi de cele vegheate4. Mişelele zvonuri5 Ştire i-au dat de gătirile fugii, de-a flotei gătire. Scoasă din fire, turbează6; şi-aprinsă, de-a lungul cetăţii

300 Umblă nebună, precum la vederea sfinţitelor vase Thyas s-azvârle, când sunetul bacchic aprinde urgia Betelor patimi, şi geme de chiot prin noapte Cithaeron7. Astfel de vorbe, gemând, îi aruncă-n sfârşit8 lui Aeneas:

„Fapta-ţi atât de mişca tu credeai, un nemernic9, că-n tainăă

1 Destoinicul.

2 Buna, generoasa.

3 Vicleşugul.

4 Ea, care se temea şi de ceea ce era sigură. (Fie

pentru că prea marea fericire îi inspira o teamă superstiţioasă, fie pentru că sentimentul vinei plana ca o presimţire.)

5 Acelaşi Zvon nemilos.

6 Se dezlănţuie.

7 Din doi în doi ani se celebrau, pe muntele Cithaeron din Beoţia, orgii în cinstea lui Dionysos (Bacchus), al căror semnal era dat de scoaterea obiectelor sacre din templul zeului. Thyadele, preotesele lui Bacchus, se dezlănţuiau, cu acest prilej, în frenetice procesiuni nocturne, cutreierând muntele în ţipete şi dansuri delirante, cu părul despletit, agitând tirsurile. Delirul bacchic sugerează aici agitaţia reginei ce şi-a pierdut stăpânirea de sine.

8 Luându-i-o înainte. Greşeală de tact (motivată psihologic de starea Didonei), care pe Aeneas îl va pune în imposibilitatea de a se explica, iar pe regină în imposibilitatea de a înţelege. Amestecul de invective şi implorări, de furie şi duioşie ce trădează răvăşirea sufletească este sugerat cu subtilitate şi de ritm, prin variaţia cezurilor într-o aparentă dezordine.

9 Perfidule.

305 Poţi să mi-o ţii şi să fugi pe furiş de hotarele noastre? Nu te mai ţine nici mâna ce-ai strâns-o jurând şi iubirea Nu te mai ţine? Nici eu, omorâta-n curând de durere? 1 Flota-n picioare ţi-o pui tu-n vreme de iarnă, pe viscol, Vrând tu s-alergi, ca gonit, pe zbătutele-adâncuri prin iarnă?

310 Suflet de fiară ce eşti! De n-ai căuta tu străine

Ţări şi pământuri străine, şi Troia de-ar fi stătătoare, Tu prin vârtejuri de mări te-ai duce de-a dreptul la

Troia?

Fugi tu de mine? 2 Pe dreapta-ţi vitează, pe plânsele-mi lacrimi

(Pentru că nu mi-am păstrat nimic decât lacrimi, sărmana).

315 Pe cununie te rog şi pe noaptea dintâi a nuntirii.

Dacă-ţi făcusem vreun bine vreodată şi dacă-ţi fusese

Drag al Didonei ceva, de casa ce piere fă-ţi milă.

Dacă vreo rugă mai vrei tu s-auzi3, vai, leapădă gândul! Prinţii nomadici, din pricina ta, şi-ale Libyei neamuri

320 Ura mi-o poartă; şi tyrii murmură. Mi-e stinsă ruşinea Numai din pricina ta! Şi ce mă-nălţase la ceruri Bunul meu nume4! Dar cui mă laşi tu perini, tu oaspe? (Singură-această numire-mi rămâne din soţul Aeneas!) Centârziez? 5 Ori aştept pe Pygmalion până să-mi surpe

325 Zidul cetăţii sau până mă duce ca roabă Iarbas?

De-aş fi putut eu măcar să primesc, înainte de fugă-ţi, Sarcina dragostei, vai, să se joace prin curte şi-n juru-mi

1 Se strecoară de pe acum gândul sinuciderii.

2 Aşadar, *de mine fugi*? Pentru Dido, a cărei singură raţiune.de a fi devenise iubirea, concluzia este singura posibilă.

3 Dacă mai este loc pentru rugăminţi.

4 Bunul meu nume, *înainte de a te cunoaşte*. În Dido se naşte acum chinuitoarea remuşcare a reginei ce şi-a călcat demnitatea pentru un sentiment trădat; de aici şi adresarea distantă ce urmează: *oaspe*. Se poate ghici, în această înstrăinare faţă de Aeneas, şi începutul unei înstrăinări faţă de sine a celei ce nu mai poate găsi, în propria-i fiinţă, niciun suport moral.

5 Sens: *De ce mai continui să trăiesc*? Gândul inutilităţii vieţii va deveni un leit-motiv, de fiecare dată amplificat.

Micul Aeneas al meu, cel asemeni cu tine-n făptură, Nu m-aş simţi părăsită-ntr-atât şi pustiului dată1!”

330 Scurt îi răspunse-n sfârşit: „Oricâte tu fapte să numeri Bune, regină, nicicând a-ţi ascunde2 cerca-voi vreo faptă Vrednică a ta şi nici rău n-o să-mi pară gândind la

Elissa3.

Cât va fi gândul meu viu şi-un suflet avea-voi prin oase. Iată-mi dar păsul, pe scurt4: c-am fost împăcat eu cu gândul

335 Fugii pe-ascuns, să nu-ţi mai închipui; şi nici nu cătasem

Facle nuntirii vreodată, şi nici nu dorisem eu nunta.5 îngăduit de mi-ar fi pe plac să-mi petrec eu viaţa, Dacă-aş putea să-ntocmesc dorinţele-mi toate pe voie, Grijă dintâi de cetatea troiană-aş avea şi de restul

340 Scumpilor mei6; şi clădită-aş avea cetăţuia lui Priam.

Celor înfrânţi le-aş renaşte din pulvere Pergamul nostru, însă la malul italic Apollo Gryneus7 mă mână.

Lycicul 8 zeu mi-a rostit spre pământul hesperic [cărarea!

1 Nu m-aş simţi cu totul înşelată şi părăsită. Traducerea omite două versuri ce urmează spuselor reginei: *Astfel vorbi*. *Iar Aeneas stătea cu privirile împietrite*, / *luptându-se să-şi înăbuşe în suflet suferinţa*. Aceste cuvinte, singurele care exprimă starea sufletească a lui Aeneas, dezvăluind efortul său de a se domina, îi explică duritatea răspunsului; el va lăsa să vorbească purtătorul misiunii sacre ce-l depăşeşte, constrângând omul din el la autosacrificiu. Numai astfel va fi salvat eroul epic, numai astfel îl poate accepta concepţia romană despre raportul dintre stat şi individ.

2 A tăgădui.

3 Şi nici nu voi înceta să mă gândesc la Elissa… Elissa este vechiul nume sub care Dido apărea în legende.

4 îmi voi apăra cauza în câteva vorbe. Aeneas îşi anunţă discursul prin cuvinte asemănătoare unei formule juridice, în acord cu tonul oficial pe care-l va adopta.

5 Brutala disculpare a lui Aeneas, care acceptase, totuşi, situaţia (deşi Vergilius nu numeşte niciodată *culpa* slăbiciunea eroului, sugerând-o doar cu discreţie), poate şoca cititorul modern. Dar, indiferent dacă judecăm sau nu atitudinea lui Aeneas (care a stârnit vehemente comentarii, fie profe contra), important ni se pare acel adevăr psihic cu care arta vergiliană ne confruntă în permanenţă; dramatismul dialogului se naşte tocmai din necontenita disjuncţie între nuanţele ce reflectă mişcarea psihică a fiecăruia dintre eroi, creând contrastul a două voci contrapunctice, marcat de note paroxistice, necesar

unui *anumit* deznodământ şi nu altuia.

8 De dragile rămăşiţe / ale morţilor mei.

7» 8 Epitete date lui Apollo după templul său din Grynium (în Lydia) şi oracolul de la Patara, în Lycia.

Dorul acolo mă mână şi-acolo mi-e ţara.1 Pe tine2 345 Dacă te-opreşte Carthago şi-oraşul tău libyc de-ţi place.

Spune, de ce pizmuieşti pe teucri că-n mal ausonic Caută-adăposturi? E drept3 să cercăm o domnie şi-altinderi.

Însuşi părintele-Anchises, de-ndată ce noaptea-şi scoboară

Umbra cea umedă-n văi şi se-nflacără stele-n văzduhuri, 350 Jalnic mă mustră prin somn şi jalnicu-i chip mă-nspăimântă.

Ah, şi nedreptul ce-l fac eu copilului drag, lui Ascanius, Căci îl despoi de regatul hesperie, de ţara menită! 4 Solul din ceruri acum, trimisul lui Jupiter însuşi (Mărtur mi-e capul, şi-al tău), prin repezi văzduhuri mi-aduse

355 Vorbă să plec. Şi pe zeu îl văzui întrupat în lumină Cum a venit; şi sunatu-i-a vorba-n urechile mele.

Nu m-amărî şi pe mine cu plânset mereu şi pe tine! Fără de voie5 mă duc în Italia? 6

Dido, pe cel ce vorbea privindu-l mereu dintr-o parte.

360 Ochii-şi încruntă şi-apoi, cu tăcută privire, din creştet Până la tălpi îl măsoară şi-şi geme-n mânie cuvântul: „Nici nu ţi-e mamă zeiţa, mişele6, şi nici lui Dardanus Nu-i eşti nepot! Te-a născut Caucasul cel groaznic din aspra

Stâncă; tigroaicele lapte ţi-au dat în pustiul hyrcanic! 7

1 Textual: *Aceasta îmi e dragostea, aceasta îmi e ţara*. Versul pune în lumină cheia conflictului: „lumea de valori la care fiecare dintre cei doi apelează este prea diferită de a celuilalt pentru a exista o autentică comunicare” (I. Lana).

2 Pe tine, o feniciană (deci, o străină de ţinutul pe

care-l stăpâneşti).

3 Şi nouă ne este îngăduit (de zei).

4 Fără îndoială, aceste mustrări de conştiinţă trebuie să le fi resimţit Aeneas în permanenţă; mesajul zeului nu face decât să i le confirme.

5 Mărturisire în care coexistă refuzul individului la voinţa supremă şi obedienţa eroului la aceeaşi voinţă; refuzul individului nedepăşind însă modul volitiv, va suna neconvingător pentru Dido.

6 Victeanule, *perfidule*.

7 Ţinut aflat la sud-est de *Hyrcanum Mare* (Marea Caspică), în apropierea munţilor Caucaz, imaginat de antici ca o regiune sălbatică, populată de triburi crude şi necivilizate. Sarcasmul cuvintelor Didonei este nu numai o voită insultă la adresa lui Aeneas, ci şi o autoflagelare a celei ce se consideră înşelată de propria-i impresie anterioară (vezi începutul dialogului cu Anna.

365 Ce mai ascund1? Şi la câte m-aşteptja mai mari decât asta? Poate-ai gemut când am plâns? Întors-ai tu ochii spre mine? 2

Lacrimi vărsat-ai vreodată? Şi-avut-ai de mine vreo milă? 3

Cari să le cred mai întâi? 4 Nici Iuno, nici tatăl saturnic5 N-o să se uite cu ochi liniştiţi la lucruri de-acestea!

370 Nu-i nicăieri o credinţă! Primesc eu la sân pe golanul6 Şi pe-azvârlitul de mări şi-i dau şi pământ7 eu, nebuna, Scap de pierire pe-ai lui, şi pe el, şi pe-ntreaga sa flotă. Ah, eu turbez de necaz! 8 Acum îl vesteşte Apollo, Sorţile lyciee-acum, ba iată-l, acum îi aduce

375 Solul lui Jupiter însuşi porunca plecării, prin aer! Parcă toţi zeii n-au alta de lucru, stau numai de-acestea! Lasă-i pe zei! Că eu nu mi te-opresc şi-ţi cred şi cuvântul9.

Mergi spre Hesperia ta şi caută-ţi domnia prin valuri! Am o credinţă că tu – de sunt zeităţi milostive10 – 380 Vina pe mare spăşi-o-vei tu şi degeaba striga-vei

Numele Dido! Şi-n veci eu cu flăcări de Furii turbate11 Te voi goni, nevăzută. Şi moartea cea rece

topindu-mi Viaţa din trup, te-oi urma ca nălucă. Spăşi-vei tu totul!

I În sensul: *pentru ce m-aş mai amăgi cu vreo nădejde*?

2>3 În textul original, persoana a II-a a adresării de până acum este semnificativ înlocuită cu a III-a: *Poate-a gemut… întors-a el ochii… Lacrimi vărsat-a… Şi-av*ut-*a*… Schimbarea tonului, convertind dialogul într-un monolog ce ignoră voit jignitor prezenţa lui Aeneas, are efectul intensificării violenţei reproşurilor până la limita supremă; totodată, trecând în registrul persoanei a III-a, mânia capătă şi o nuanţă reflexivă, mergând până la deschiderea spre consideraţiuni generale din versul 370, pentru a se trezi, în strigătul prin care Dido pare să ia cunoştinţă de propria-i stare de spirit (versul 373), ia o bruscă şi efemeră luciditate.

4 Sens: *ce rău mai mare ar putea exista*?

5 Jupiter.

6 Pe cel lipsit de toate cele.

7 Şi-mpart cu el domnia.

8 Furia m-a aprins, vai, şi mă poartă cu ea.

9 Şi nici nu-ţi resping argumentele (pe care, de fapt, le luase drept pretexte, în mintea ei nemaiavând loc decât obsesia abandonării).

10 Drepte.

II *Cu negrele torţe*, cu care Furiile, zeiţele răzbunării, urmăreau vinovăţii de crimă.

Eu, din adâncuri de mari, veşti vesele-atuncea primi-
voi1/6

385 Zise. Şi-n mijlocul vorbei rumpându-şi cuvântul, se duce

Grabnic, bolnavă de drag2, îi piere din ochi şi s-ascunde Celui ce sta şovăit de cutremur3 şi gata să zică Multe. Pe braţe-o cuprind grăbitele sclave şi trupul Cel leşinat în iatacuri de marmură-l duc ca să-l culce.

390 însă viteazul4, oricât de zorit ar dori5 să-i aline

Chinul reginei cel mult, uşurându-i prin vorbe durerea, Palid de gemet şi-aprinse de-o neţărmurită iubire,

Totuşi porunca din cer o-mplini şi se duse la flotă.

Umărul pun şi lucrează teucrii cu suflet; din prunduri

395 Multe7 corăbii le-mping iar în apă; s-afundă iar unsa Talpă; vântrele-şi aduc, negata8, din codri, şi bârne Mari, necioplite, şi fierb în pripa cea multă a fugirii. Iată-i drumeţi şi năvalnici, cu droaia fugind din cetate, Cum în năvală de roi s-adună furnicile-n fugă

400 Peste-o grămadă de-alac9 şi-l duc ca să-l aibă pe iarnă. Negru e câmpul de ele; şi târâie-n pripă prin ierburi Prada, pe strâmte poteci; o seamă cu trudnicii umeri Mişcă grăunţele mari şi-ndeamnă poporul 10 o seamă, Mustră pe cele trândave şi geme poteca de muncă.

405 Dido, ce gânduri te zbuciumă-acuma, privindu-le-aceste a?

Cât ai gemut de dureri, când tu, de pe culmea cetăţii.

1 Şi vestea va ajunge până la mine, în adâncurile infernului. Ura manifestată în blestemul Didonei nu este decât o latură conţinută a pasiunii (analizată în acest sens de Lucretius, în cartea a IV-a, 1079 – 1083), amintind de acel *odi et am o* catulian; de aici – incapacitatea iubirii pasionale, închisă în fatala exacerbare a eului, de a se proiecta în afara ei pentru a înţelege raţiunile celuilalt.

2 Sfârşită, epuizată.

3 De teamă – teama că, vorbind, i-ar spori durerea, fără a se poate face înţeles.

4 Pius, acoperind aici o dublă semnificaţie: atât compasiunea faţă de Dido, cât şi fidelitatea faţă de datorie.

5 Variantă: *oricât de tare doreşte* (ms, 2921, f. 303).

6 Zbuciumat, torturat.

7 Nalte (cf. mss. 2921, f. 305 şi 2923 A, f. 161).

8 Cu frunze încă pe ele.

9 Grâu.

10 Mulţimea (de furnici).

Malu-l vedeai furnicând de bărbaţi şi apele toate Tu le vedeai zbuciumate gemând de-al vâslaşilor chiot? Ah, dar la câte sileşti tu pe oameni, tu crudă iubire! 1

410 Lacrimi să-ncerce din nou, cu ruga să-şi plece genunchii, Asta-i e gândul, prin plânset să-mbune pe cel

îndărătnic, Fără-ncercare nimic să nu lase, ea biata, ce moare2.

„Anna, tu vezi ce grăbire, ce chiot pe maluri! S-adună Toţi de tutindeni şi-n vânt catargul pe tineri îi cheamă;

415 Veseli, cu flori3 lopătarii-şi încinseră podul corăbii. De-aş fi putut eu să ştiu că-mi vine-o durere-aşa mare, Aş fi putut-o răbda! mai fă-mi deci atâta, tu Anna, Mie, sărmanei. Căci el, trădătorul, încredere-avuse Numai în tine şi chiar tăinuiri el îţi dete-n păstrare;

420 Singură tu-i cunoşteai şi timpul şi-ntrările-ascunse4. Mergi şi vorbeşte-i duşmanului cel îndărătnic5, rugându-l: Nu eu jurat-am în portul aulic6 vreodată, cu grecii, Neamul troian să-l stârpesc, nici flote trimis-am la Troia, Nici lui închises eu nu i-am clintit nici cenuşa, nici manii7.

425 Dânsul de ce-i dar tiran şi potrivnic rugărilor mele8? Unde se duce? Şi-ngăduie-mi darul din urmă-al iubirii: Fugă s-aştepte măcar mai uşoară şi vânturi mai bune! Nu mă mai rog ca nevasta lui fostă, pe care-o-nşelase, Nici să-l abat din cărări şi nici să-l lipsesc de domnie.

1 Cf. *Bucolice*, VIII, 50. Versul pare un ecou stoic: pasiunea, prin întunecarea raţiunii, subminează demnitatea.

2 Ca să nu moară zadarnic. Moartea, ultima soluţie, ar fi fost fără rest dacă, existând un mijloc de a-l reţine pe Aeneas, nu l-ar fi folosit.

3 Când se pregăteau de plecare, corăbierii obişnuiau să împodobească cu flori pupa corabiei, pentru a cinsti zeul protector, a cărui imagine era aşezată acolo. Versul este identic cu *Georgice*, I, 304.

4 Sens corect: *Numai tu ştii să găseşti calea şi momentul favorabil de a pătrunde în sufletul lui*.

5 Trufaşului duşman; termenul de *duşman* este discutabil, deşi nu exclus, mai plauzibil fiind sensul de *străin* (Servius, comentatorul antic, propune chiar *oaspetele*}. De remarcat înstrăinarea progresivă, trădând o dezarmare progresivă, în modul de a-l numi pe Aeneas:

soţ (*coniunx*) – v. 323; *oaspe* (*hospes*) – v. 322; *străin* (*hoştis*) – *v*. 421.

6 Aulis, port din Beoţia, unde armatele greceşti se reuniseră sub comanda lui Agamemnon pentru a pleca în expediţia troiană.

7 Aluzie la o legendă după care mormântul lui închises ar fi fost violat de Diomedes (nemenţionată însă de Vergilius în cartea a III-a).

8 De ce refuză cu cruzime să-mi asculte vorbele?

430 Goală-amânare eu cer, zăbovire şi-odihnă mâniei.

Până-oi putea să mă-nvăţ, biruită, să-mi sufăr amarul. Numai atât îi mai cer să-mi îngăduie, ’ndură-te soră! Dacă mi-o faci, îţi plătesc o-nsutită răsplată, cu moartea1”.

Astfel se plânge; prin plânset tot astfel şi jalnica soră

435 Iarăşi şi iarăşi se plânge2. Dar nicio plânsoare nu-i mişcă Mila din suflet, căci el îndărătnic la toate rămâne; Sorţile nu se-nvoiesc şi-un zeu îi împiedică-auzul. Astfel precum pe-un stejar străvechi, cu bărbată tulpină, Crivăţul aspru din Alpi, izbindu-l de-aici şi de-acolo.

440 Toată puterea şi-o pune să-l rupă din locul şi frunza Trunchiului cel zguduit cu vuiet o-mprăştie-n vânturi, Ţapăn înfipt e copacul în stânci şi, pe cât îi ajunge Capu-n văzduhuri, pe-atât rădăcina-i se-ntinde spre

Tartar.

Astfel Aeneasă, izbit şi de-aici şi de colo de vorbe

445 Pline de zor.4 Şi-necat el îşi geme din suflet amarul5; Sufletu-i însă stejar; şi pe-obraji îi curg lacrimi degeaba6.

Însă-ngrozită de sorţi, pierdută cu sufletul, Dido Moartea şi-o cere; de cer se-ngrozeşte7 să-i vadă lumina. Cât mai curând8 să-mplinească ce-şi puse de gând şi să moară.

450 Vede, când daruri ea puse pe-altarul eu fum de tămâie (Vorbă grozavă de spus!), că sfinţita-i agheasmă-nnegreşte.

1 Lectio incerta, dând naştere la interpretări incerte; o altă variantă, preferată de cei mai mulţi editori, este: *dacă el îmi va îndeplini această dorinţă*, îl *voi răsplăti cu*

prisosinţă, *prin moarte*, ceea ce poate însemna *prin moartea mea* (surprinzătoare deconspirare a Didonei faţă de sora sa, căreia îi va ascunde gândul sinuciderii) sau *prin moartea lui* (cf. Ps.

— Servius, care face o legătură cu v. 597), sens la fel de puţin probabil; prezenţa versului în acest context este oricum greu de explicat şi s-ar putea datora faptului că Vergilius nu a avut timp să-şi revadă opera.

2 Şi biata ei soră / îi tot ducea lui Aeneas plângerile.

3 În text: *eroul* (*heros*), subliniind reintegrarea lui Aeneas în postura cerută de destin.

4 Insistente.

5 marele lui suflet e răscolit de zbucium.

6 Este posibilă şi o altă interpretare: *Şi lacrimile Didonei* (sau ale Annei) *curg în van*, fără a-l putea clinti.

7 Se dezgustă. Expresie a depresiunii sufleteşti totale.

8 Şi, pentru ca mai curând.

Vede că vinul vărsat în bale se schimbă şi-n sânge1. Însă la nimeni n-a spus ce văzuse, surorii nici însăi2. Templu de marmură-avea ridicat în palat, înăuntru.

455 Fostului soţ închinat, şi-ngrijit cu zeloasă iubire.

Alb ca zăpada de piei3 şi cu flori de podoabă tutindeni. Glasuri păreau că răsună de-acolo şi-o cheamă bărbatul, Vorbe rostindu-i, când noaptea prin văi scobora cu-ntunerec.

Iar de pe casă plângea singuratică-n nopţi cucuvaia.

460 Moarte vestind, şi-ndelung îi gemea tânguitul ei jalnic. Spusele-apoi, fioroasele spuse de vraci cu credinţă4, Toate-o-ngrozeau cu grozave preziceri. Sălbatic Aeneas Noaptea prin vis o alungă5; şi vecinic ea biata se vede Singură-n vis, părăsită, şi singură-aleargă ea vecinic

465 Lungile drumuri şi cată pe puni prin pustiile maluri. Cum a văzut furiosul Pentheuse pe Furii-n năvală, Soare precum a văzut îndoit şi-ndoită o Thebă.

Cum prigonitul Orestes pe scenă, născut de Agamemnon, Mama-narmată cu şerpii cei negri gonindu-l cu facii7.

470 Fuge şi-n prag, căutând răzbunare, stau negrele Furii8.

Deci, biruită de-amar, cu nebunele gânduri în suflet.

Ea, hotărâtă să moară, de felul şi timpul perini Poartă de grijă; mâhnitei surori liniştită vorbindu-i.

1 În sânge rău prevestitor se preface.

2 Semnele funeste trimise de zei erau considerate un mister despre care nu este îngăduit să se vorbească (cf. şi Sofocle, *Oedip la Colonos*, 1429 – 1430) … z

8 Panglici de lină (*albă*), utilizate la sacrificii.

4 După o altă lecţiune: *vraci de demult*; ar putea fi o referinţă la prevestirile augurilor (v. 64) pe care Dido nu le luase în consideraţie sau la obişnuitele superstiţii şi prevestiri, ce invadează o minte cuprinsă de anxietate.

5 O urmăreşte pe cea cu mintea răvăşită.

6 Legendar rege al Thebei, care, opunându-se introducerii cultului lui Bacchus, a fost pedepsit de zeu cu nebunia şi, mai târziu, sfâşiat de bacante. În piesa *Bacantele* de Euripide, la care se face aluzie aici, Pentheus, pradă nebuniei, vedea doi sori, două Thebe etc.

7 Făclii.

8 Aluzie la scene din prigonirea lui Orestes de către Eumenide, motiv prezent în piesele lui Eschil, Euripide sau la autorul roman Pacuvius. Comparaţiile, ca şi prevestirile sau coşmarurile, evocă stadiul patologic al neliniştii.

Gându-şi ascunde prin zâmbet şi-n ochi ea – şi surâde nădejdea1.

475 „Soră, găsit-am, te bucură, soră, găsit-am mijlocul care mi-l dă pe iubitu-ndărăt ori mă scapă de dânsul2. Este, vecin cu apusul din urmă, la marginea mării, 3 Cel mai din urmă pământ etiopic4 şi Atlas, acolo, Cerul cu stele de foc semănat îl învârte pe umeri.

480 O vrăjitoare5, din neamul massylic, de-acolo-mi sosise, Care străjer la templul hesperie6 a fost şi-un balaur Dânsa-ngrijea (şi sfinţitelor crengi păzitoare fusese), Umedă miere din flori întinzându-i şi macul ce-adoarme. Vrednică ea mi se ţine prin vrajă să-ntoarcă şi capul7

485 Oricui voieşte şi rău să trimită şi chinuri la alţii.

Râuri să-mpiedice-n curs şi stele-ndărăt să-ţi întoarcă. Cheamă noptateci strigoi din morminte şi face să-ţi urle

Negrul pământ de sub ea şi brazii8 din munţi îi scoboară. Crede, pe zei, surioară, pe tine, iubito, pe scumpii-ţi

490 Ochi, că mi-e silă s-ajung la boscoane şi lucruri făcute9! Mergi şi pe-ascunsul un rug tu clădeşte-mi spre ceruri, în curte.

1 Nădejdea simulată, ca să nu se trădeze. Versul a fost imitat de

Racine, în *Fedra*.

2 Textual: *Care mi-l va reda sau mă va elibera de iubirea pentru el*.

Dido evită acum chiar şi să mai pronunţe numele celui care, totuşi, îi acaparează mintea.

3 Este, aproape de hotarele Oceanului, acolo unde apune soarele, adică la marginea lumii, pe care o concepţie arhaică o considera înconjurată de fluviul numit Oceanos, semnificând, mai târziu, hotarul vestic al lumii locuite.

4 Etiopieni erau numiţi adesea toţi locuitorii ţărilor tropicale, datorită feţei lor arse de soare (gr. *ops* = faţă şi *aitho* = a arde).

5 Preoteasă.

6 Hesperidele, fiice ale Nopţii (după Hesiod), ale lui Zeus sau Atlas (după tradiţii mai noi), păzeau, cu ajutorul unui dragon cu o sută de capete, grădina cu merele de aur oferite Herei de către Terra, situată la extremitatea vestică a lumii.

7 Să elibereze inima de griji.

8 Frasinii.

9 Că fără să vreau am ajuns să recurg la magie. Cuvintele Didonei sună ca o dezvinovăţire, pentru că romanii – şi ea vorbeşte ca o romană – condamnau asemenea practici, interzise de altfel prin Legea celor douăsprezece table. De fapt, ea simulează doar scena de magie, pentru a-şi induce în eroare sora. *Boscoane* –

regionalism pentru *vrăji* (cf. ms. 2921, f. 316).

Pune şi spada din cui, pe care-a lăsat-o mişelul 1
Colo-n iatac, şi veşmintele lui şi mai pune deasupra
Patul iubirii, vai, patul pieririi! Că-i bine s-aprindem

495 Toate-ale celui netrebnic2 şi-o cere şi farmecul ăsta/6
Astfel vorbind a tăcut şi ca varul de albă se face.

Annei nici gând nu i-a dat că-n chipul jertfirii-şi ascunde
Dido perirea; şi-atâta turbare ea nici n-o pricepe.

Nici de-un mai rău nu se teme decât că Sychaeus îi moare3.

500 Deci împlineşte porunca.

Dido, când rugu-n palat, acolo-n iatacuri4, spre ceruri

Stă ridicat, din gorun despicat, picurat cu răşină,
Umple iatacul5 de flori împletite-n cunună şi-aduce
Frunzele morţii şi-aşază şi straiul şi spada uitată.

505 Chipu-i6 în urmă, pe rug, şi stă judecând viitorul7.

Jur-împrejur sunt altare. Cu pletele-n vânt8, preoteasa
Strigă de trei ori cu ţipăt pe-o sută de zei9, şi pe
Chaos, şi pe-ntreita la trup10, şi pe cea cu trei guri11, pe
Diana. Toarnă şi-aghiasmă-mprejur din izvorul cu chipul de
Avernus12.

I în original: *impius* (lipsit de credinţă, nemilos), opusul epitetului ce-l caracterizează pe Aeneas.

3 Nelegiuit (*nefandus*). Epitetele cu care Dido îl numeşte acum pe Aeneas evocă lipsa de credinţă, sacrilegiul, crima.

3 Nici nu se teme ca s-ar putea întâmpla ceva mai rău decât *când murise Sychaeus*.

4 în curtea interioară.

6 Locul.

6 în ceremoniile magice, persoana vizată era reprezentată printr-o imagine de ceară.

7 Nu neştiutoare de ceea ce va urma, adică având conştiinţa că ceremonialul magic maschează pregătirile pentru propria-i moarte. Această simulare va accentua efectul dramatic al sfârşitului Didonei.

8 Nelegate, cum cerea ritualul magic.

8 Numărul zeilor invocaţi în asemenea împrejurări era nelimitat; cifra trei avea semnificaţie magică.

10 Cea cu trei corpuri sau cu trei capete, cum era reprezentată Hecate, zeiţa magiei, a spectrelor şi tenebrelor Infernului, asimilată Dianei, care intră, astfel, în ciclul divinităţilor infernale. Chaos şi Erebos (omis în traducere) sunt invocaţi ca personificări ale Infernului.

II *Cu trei chipuri*, de unde şi denumirea de *diva triformis* (cf. Horatius, *Ode*, III, 22, 4).

12 împrăştiase în jur apă care să simuleze apele nurilor din Infern, cum se obişnuia în ceremonialul magic.

510 Cată şi ierburi tăiate1 la zare de lună pe câmpuri, Ierburi ce-mproaşcă stropind înnegritele zămuri de-otravă;

Cată şi ceea ce-a lins2 sugătorilor mânzi de pe frunte Lacoma iepelor limbă.

Însăşi, curată pe mini3, la altar, cu făină de jertfă, 515 Smuls din nojiţe-un4 picior avându-l şi haina descinsă.

Strigă, de moarte gătită, şi zei şi de sorţi ştiutoare Stele din cer, zeităţi de tutindeni cari poartă de seamă, Dând şi pedepse şi drepturi la câţi nu iubesc deopotrivă5.

Noapte-n văzduhuri era şi-obosite zăceau în repaus 520 Câte sunt vii pe pământ; şi păduri şi zbătutele-adâncuri Dorm în ocean, şi pe cer rotitoarele stele spre culme Suie, şi văile tac, şi vitele-n câmp şi pestriţele păsări

Câte locaşul pe linele lacuri îl au, şi prin lunci cu desişuri

Câte trăiesc, adormind în tăcute răcori ale nopţii.

525 /Blând îşi alină de griji şi de muncă zbătutele piepturi/6.

Numai regina, ea nu, părăsită de soartă, căci somnul N-o mai cuprinde de mult; şi nici ochii-i nu-i află, nici pieptul.

Linişte-n noapte. S-adaog dureri la durere şi-o zbate Patima-i trează mereu zvârcolind-o-n mânie cu zbucium7.

530 Sufletul trist şi-l frământă cu gânduri şi-l face-ndărătnic8:

1 Tăiate cu seceră de aramă. În magie se foloseau instrumentele cele mai vechi, ale vârstei de bronz.

2 Excrescenţa neagră de pe fruntea mânjilor abia născuţi, pe care iepele obişnuiesc s-o mănânce, era utilizată în magie la prepararea filtrului afrodiziac.

3 Cu mâinile purificate prin abluţiuni.

4 Descălţat. Toate detaliile acestei scene compun ritualul magic.

5 Şi, dacă există vreo divinitate dreaptă / şi căreia-i pasă de cei înşelaţi în dragoste, ti cere răzbunare.

6 Vers interpolat, omis de manuscrisele cele mai bune, necomentat de Servius. Cf. IX, 225.

7 Pasajul atinge una din acele culmi ale artei vergiliene, amplificând la vaste dimensiuni rezonanţele emoţionale; proiectarea zbuciumului solitar pe fundalul de linişte calmă a odihnei universale o singularizează, prin contrast, pe Dido, dezintegrând-o din legile firii, din armonia universală.

8 îl face să persiste în hotărârea de a muri”.

„Ce să mă fac? Să-mi întorc peţitorii pe care-i gonisem Batjocorindu-i, să-l rog de logodnă-n genunchi pe nomadul 1?

Ah, dar odată-i gonii, ca oameni nevrednici de mine! Flota troiană-aşadar s-o urmez şi s-ascult eu poruncii

535 Celei mai josnice-a2 lor? îi bucură poate-ajutorul 3? Poate că-aminte-şi aduc că făcutu-le-am bine vreodată? Cine să-mi dea ajutor, de l-aş cere, primind pe-urgisita4 Dido-n corăbii mândrite? Tu nu ştii, nebuno, ce suflet Josnic e-n dânşii, ce neam de nemernici e neamul din

Troia5?

540 Ce dar! Răzleaţă s-alerg şi pe beţii de chiot să-i urmec? Ori cu războinici din Tyr şi cu cete-adunate-mprejuru-mi Goană să dau6? Şi pe cei ce de-abia-i adusesem din Sidon Iarăşi pe mări să-i arunc şi să-i las să se lupte cu vântul? Mori, căci vrednică eşti, şi cu fierul să-ţi vindeci durerea!

545 Tu, biruită prin plânsetul meu, adunat-ai amarul

Relelor, soro, trădând la duşman7 pe sărmana ta

soră! N-a fost iertat să trăiesc, nebătută de zei, o viaţă Necununată, ca fiara din munţi8, şi să scap de durere! Nu ţi-am păstrat credinţa jurată, sărmane Sychaeus!”

550 Astfel îşi smulge din suflet grozavele-i plânsete Dido. Dar, hotărât a fugi, viteazul pe podul corăbii Fără de grijă9 dormea şi gătite-i sunt toate de cale. Zeul atunci, întrupat în făptura-i adese primită10.

Iar i s-arată prin vis şi-l mustră cu vorba, grăindu-i

555 Blând, lui Mercurius asemeni la toate, la chip şi la vorbă, Galbene plete purtând şi voinic la statură şi tânăr:

1 înjosindu-mă astfel şi să cerşesc nomazilor căsătoria?

2 Umilitoare.

3 îmi şi foloseşte că i-am ajutat!

4 Nedorita, urâtă (de ei).

5 Ce neam de sperjuri e neamul lui Laomedon.

6 Pentru a-i urma pe troieni.

7 Lăsând pradă duşmanului. Sensul este mai mult de regret decât de reproş.

8 Adică în afara legilor umane, ale civilizaţiei. Amarnicul regret, amplificat de remuşcarea din versul următor, sună ca o reflecţie asupra nefericirii inevitabile provocate de încălcarea acestor legi.

9 Liniştea eroului o izolează cu şi mai multă cruzime pe Dido; niciun suflet nu-i mai este solidar.

10 Imaginea zeului, revenind cu acelaşi chip (pe care-l mai văzuse o dată).

„Fiu al zeiţei, tu dormi pe-o vreme-a perini ca asta? Nici nu te uiţi împrejur ce primejdii-ţi găteşte-ntâmplarea? Vânturi domoale n-auzi zuzăindu-ţi de ducă, nebune?

560 Chip răzbunării şi chip de-nşelări plănuieşte regina, E hotărâtă să moară şi fierbe-n vârtejul mâniei.

Dacă tu grabnic nu fugi, cât timp mai e vreme de fugă, Vuiet gemut de corăbii1!! curând tu vedea-vei pe mare, Facle trosni-vor pe mal şi va geme de flăcări pământul.

565 Dacă zăbavnic pe tine găsi-te-vor zorile-n

prunduri. Fără zăbavă să pleci; nestatornică este de-a pururi şi schimbăcioasă femeia!” Zicând, el s-amestecă-n noapte.

Umbra, cu zoru-i cel mult, pe viteaz îl umpluse de spaimă;

Dânsul răsare din somn şi cu zgomot zoreşte-şi fârtăţii:

570 „Iute-n picioare, tovarăşi, cu grabă pe laviţe, la vâsle! Repede, pânzele-n vânt! Un zeu din albastrele ceruri, Funii cu sârg să tăiem de pe mal şi la fugă-n pripire Iarăşi ne-ndeamnă cu zor! îţi urmăm, zeitate-arătată, Veseli, oricine să fii2, şi cu chiot3 plinimu-ţi porunca.

575 Mila să-ţi fie cu noi, şi-ajutorul, şi până la stele

Tu ne ridică4!” Zicând, el spada şi-o smulge din teacă, Fulger de-oţel, şi-o ridică şi funia din maluri o taie5. Toţi deopotrivă dau zor; şi-i vuiet pe mal, e năvală. Repede ţărmu-l golesc, şi sub bârne se zvârcole-adâncul.

580 Spintecă spuma şi-n vânt despică-albăstrimile zării.

Iată, de-a lungul prin ţări răvărsă-ntinerită lumina

Alba-Auroră, lăsându-şi în pat de şofran pe Tithonuse. Dido, de sus din zăbrele7, de-ndată ce vede lucoarea

1 Se referă la corăbiile punilor, pe care regina i-ar fi putut trimite împotriva troienilor.

2 Nefiind sigur dacă Mercur era zeul care-i apăruse în vis, Aeneas îl invocă printr-o expresie generală, conformându-se credinţei antice că numirea unui zeu cu numele altuia constituie o gravă greşeală.

3 Cu bucurie.

4 Şi adu-ne pe cer / stele călăuzitoare.

5 Gest cu valoare simbolică, exprimând decizia irevocabilă a conştiinţei redevenite eroice.

6 Aurora, zeiţa dimineţii, cea „cu degete trandafirii”, soră cu Soarele şi Luna, era căsătorită cu unul dintre fiii lui Laomedon, Tithonus, căruia Jupiter, la rugămintea ei, îi dăruise nemurirea.

7 Din înălţimile palatului.

Io

Zilei şi flota zburând cu de-asemeni grăbite vântrele,
Ţărmurii goi de troieni şi pustiu de corăbii tot portul.

Pieptul rotund şi-l sfâşie-n durere şi-l bate cu pumnii,
Smulge-şi şi galbenul păr şi: „Jupiter, dânsul se duce –
Strigă – şi-şi bate el joc, veneticul, de ţara Didonei! Punii la
săbii nu sar, năvălind din întregul cetăţii?

Nimeni n-opreşte din drum fugătoarele luntri? O, mergeţi! Repede-aduceţi tăciuni! Vântrelele-n vânt! Şi la vâsle! Unde sunt eu? Şi eu ce burguiesc? Şi ce gânduri mă poartă1?

Nelegiuirile-i azi te mâhnesc, o, nemernică2 Dido? Vreme-ai avut, când îi daseşi tu sceptrul! O vezi-i credinţa?

Spun3 că pe mare ducea, pe corăbii, penaţii din ţară, Spun că pe umeri a smuls pe bătrânul său tată din flăcări4!

N-am putut5 eu să mi-l tai pe golan6 şi bucăţi să-l împrăştii

Mării? Pe soţi să-i dumic şi pe Iulus să-l spintec cu fierul, Carnea-i, frigând-o, s-o dau s-o mănânce mişelul său tată?

Poate mi-ar fi cu-ndoială norocul în luptă! Dar fie-mi!

Moartea mi-o vreau şi de ce m-aş mai teme! Şi-aş duce prin lagăr

Foc şi pierire-n corăbii şi flăcări; pe fiu şi pe tată însămi i-aş stinge cu neamu-Ie-ntreg şi pe mine la urmă! 7 Soare, tu cel ce priveşti făpturile toate din drumu-ţi.

Mijlocitoarea durerii şi-n toate-mi părtaşă, tu Iuno.

Hecate-n carul noptatec urlată cu vuiet de neamuri8.

1 Ce nebunie îmi tulbură mintea?

2 Nefericită.

3 Se spune.

4 Se spune că l-a purtat pe umeri pe bătrânul său tată.

5 Nu puteam oare.

6 Nu figurează în original.

7 Versurile 600 – 603, care exprimă o ipoteză ireală, trebuie citite la un timp trecut (*Poate mi-ar fi fost cu-ndoială…* etc.). Cruzimea cu totul gratuită din cuvintele Didonei ar risca să-i contureze o imagine monstruoasă, dacă ea n-ar fi expresia acelei ultime energii prin care degradarea psihică desăvârşeşte autodistrucţia unui suflet deznădăjduit.

8 Hecate, invocată noaptea cu strigăte la răsptntiile oraşelor. Hecate era şi zeiţa răspântiilor (de unde supranumele *Trivia*), care erau considerate locuri potrivite pentru magie.

Răzbunătoarelor Furii şi zei ai Didonei ce moare, Ruga primiţi-mi şi vrednică daţi o pedeapsă-nşelării! Ah, şi-ascultaţi-mi cuvântul! De-i scris la limanuri s-ajungă

610 Omul acesta mişel, de-i scris să scoboare pe maluri, Dacă-i dorinţa lui Jupiter asta şi-i ţintă menită.

El, strâmtorat cu război de-ndărătnice neamuri în luptă, Peste hotare-alungat şi răzleţ de iubitul său Iulus.

Milă să ceară-n genunchi, şi-ajutor, şi să-şi vadă fârtăţii

615 Morţi de-o nevrednică moarte şi, chiar şi cerşindu-şi o pace

Josnică, n-aibă nici zile senine, nici ţară să n-aibă, Moară cu zile şi zacă lipsit de-ngropare prin şanţuri1! Asta mi-e ruga şi-o-nec, ca pe cea mai din urmă, în sânge.

Tyrii, deprindeţi-mi voi pe nepoţi şi pe cei ce veni-vor 620 Ură să-i poarte şi-aduceţi-mi oaselor mele ca jertfă

Ura de veci! Şi-nfrăţire cu dânşii să n-aibă Carthago! Răzbunător de s-ar naşte oricine din oasele mele2, Care cu fier şi cu foc să gonească pe-ai Asiei roinici3, Azi şi de-a pururi şi-oricând mai găsi-se-vor braţe prin veacuri!

625 Maluri cu maluri în luptă şi valuri cu valuri să geamă.

Taberi cu taberi, şi-n veci să se bată şi ei şi nepoţii! 61 Zise şi sufletul ei într-o mie de gânduri şi-l fierbe.

Cât mai degrabă cătând de-urgisita4 lumină să scape. Roagă pe doica bărbatului ei, cu puţine6, pe Barce

1 Evenimentele din ultimele cărţi ale *Eneidei* vor

confirma împlinirea blestemului Didonei; despre moartea lui Aeneas, la care nu asistăm în epopee, unele legende spuneau că ar fi survenit doar la trei ani după încheierea păcii cu latinii, iar corpul său rămăsese neîngropat, pe malul unui râu în care se înecase.

2 Celebrele cuvinte: ce *ossibus ultor* (cu care Coşbuc şi-a intitulat una dintre poezii), sunt o aluzie la Hannibal. Privite din perspectiva unui blestem mitic, războaiele punice, care au constituit unul dintre momentele cele mai dramatice ale istoriei Romei, capătă o sumbră şi misterioasă justificare.

3 Colonizatorii dardanieni.

4 Nesuferită.

5 Cu puţine cuvinte.

Io.

630 (Pentru că-n vechiul pământ1 zăcea sub pământ a Didonei):

„Draga mea doică, să chemi pe iubita mea soră, pe Anna.

Spune-i să-şi spele curând tot trupul cu limpede-agheasmă2.

Mieii s-aducă şi cele gătite spăşirii3, cu dânsa.

Iute să vie! Pe tâmple tu-ncinge-ţi cordelele sfinte.

635 Jertfa-ncepută s-o fac, pe lege, stăpânului stygic4.

Vreau s-o sfârşesc şi să pun atâtor amaruri un capăt; Rugul voiesc să-l aprind, cu toate-ale5 celui dardanic/6

Zise. Cu paşii mărunţi, grăbită se duse bătrână. Prinsă de tremur acum şi zbătută de gândul sălbatic.

640 Rostogolindu-şi în sânge privirea şi-obrajii ei tulburi Pete prinzând, zguduită de-aproapea-i perire şi albă, Dido-n iatac6 năvăleşte şi-n suflet adânc răzvrătită7 Urcă pe rugul cel nalt şi spada dardanică-o scoate, Darul păstrat, un oţel nedeprins cu ucideri de-acestea8.

645 Sus, de pe rug, ea se uită la hainele Troiei9, la patul Dragostei lor; zăbovind o clipită, stă-n gânduri şi plânge, Grabnic s-azvârle, cu cel mai din urmă-al ei ţipăt, pe pernă.

„Dulcilor daruri10, cât timp o voise şi zeul şi soarta! Sufletul meu obosit primiţi-l, topindu-mi amarul.

650 Viaţa menită de sorţi am trăit-o, cu fapte-am trăit-o, însă la umbre scoboară de-acum gloriosul meu suflet. Strălucitoare-am clădit o cetate şi ziduri clădit-am.

1 în vechea patrie.

2 Apă lustrală.

3 Obiectele prescrise pentru sacrificiul expiatoriu.

4 în original: *Jupiter Stygius*, identificat cu Pluto, stăpânul Infernului. J. Carcopino, în cadrul unei mai largi demonstraţii, opinează că în viziunea *Eneidei* acesta nu este decât o ipostază a lui Jupiter, zeul prin excelenţă, zeul unic (vezi şi X, 99).

5 Cu chipul lui Aeneas, simbolizat prin efigia de ceară.

6 în curtea interioară.

T în original: *furibunda* (cuprinsă de delir).

8 Pe care i-o ceruse în dar (*lui Aeneas*), *nu în acest scop*. I-o ceruse, desigur, în semn de dragoste.

9 Troiene.

10 Dulci amintiri (*Dulces exuviae...*). Sunt celebre aceste ultime cuvinte ale Didonei, care, stingând într-o suava melancolie furia şi ardoarea, o reumanizează.

Cruntului frate pedeapsă i-am dat, răzbunându-mi bărbatul 1.

Ah, fericita şi prea fericită, tu Dido, corăbii troiene 655 Dacă nicicând nu veneau pe pământul regatului nostru!” 2

Capul în perne-ngropându-l: „Eu, mor, vai, nerăzbunată!

Bine că mor! Aşa mi se cade să merg în adâncuri! Pască-şi privirea tiranul dardan, de pe mare, pe-aceste Flăcări şi-urmeze-l pe mări perirea-mi ca piază de-a pururi!”

660 Zise şi-n mijlocul vorbei deodată străpunsă cu fierul 3 Roabele dânsei o văd, şi tăişul cu spume de sânge Plin, şi ea plină de sânge pe mână. Şi-ascuţitul ei ţipăt Umple iatacul şi vestea ei umple şi zguduie-oraşul. Vuiet şi

vaiet e-n fiece casă, şi bocet, şi urlă

665 Plâns de femei şi de strigătul jalnic răsună văzduhul. N-ar fi fost altfel când oşti de potrivnici dărmat-ar fi totul

Cât e-n Carthago, pe Tyrus bătrânul surpându-14, şi flăcări Dat-ar fi goană prin streşini de case şi coame de temple.

Beată de spaimă-i aude strigarea şi-n fugă cu zgomot

670 Soră-sa vine-n iatac5 şi pe moartă o cheamă pe nume; Unghii-n obraji împlântând şi pieptul cu pumnii bătându-şi

„Asta voiai tu s-o faci? Să mă minţi tu pe mine, tu Dido!

Rugul acesta şi-altarul şi focul, acestea-mi voiră?

Ce mă mai plâng eu, sărmana! Tu nu mă voiseşi cu tine

1 Contemplându-se pe sine, regina poate fi împăcată: şi-a împlinit datoria; dar, neputând armoniza în ea regina şi femeia, supravieţuirea nu e posibilă.

2 Este o notă caracteristică la Vergilius conceperea fericirii ca „paradis pierdut” (Lana), ca negaţie (niciodată împlinire, ci *absenţă a suferinţei*).

8 Gestul Didonei (de a se sinucide ca un bărbat, cu sabia) are grandoarea eroică a multor figuri feminine din istoria romană.

4 Sau când vechiul Tyr s-ar fi surpat.

5 Se năpusteşte prin mulţime.

675 Soaţă la moarte! De ce nu m-ai dus la pierire de-asemeni.

Tot o durere s-avem amândouă şi-o moarte de spadă? Ah, şi cu mâinile mele-am clădit1 şi chemat-am pe zeii Taţilor noştri2, ca eu să lipsesc când fi-vei tu moartă! Soră, pe mine ucisu-m-ai tu, şi pe tine, şi neamul

680 Punilor, vai, şi cetatea de tine clădită! Vai, daţi-mi Apă, de sânge s-o spăl, şi de zboară deasupră-i suflarea Cea mai din urmă, s-o-ntoarcem în gură3! < Ea zice şi-aleargă.

Strânge cu gemet la piept, ca s-o facă mai caldă, pe

sora Cea muritoare4, cu haina ştergându-i sudoarea de sânge.

685 Ochii-ngheţaţi să-i ridicese-ncearcă regina, dar grabnici

Dânşiise-nchid; şi sub coaste-i îi horcăie rana străpunsă. Biata, de trei ori se-nalţă, cu sprijin pe coate, dar slabă Cade-ndărăt de trei ori; şi pe sus rătăcindu-i privirea, Cată lumina pe cer şi zâmbeşte cu gemet aflând-o5.

690 Milă puternica Iuno purtând de trudele morţii.

Milă de silnica moarte, din ceruri trimite pe Iris Lupta s-o curme, suflării rupând legătura cu trupul. Nici ca menită perini nu moare, şi nici prin osândă, Nu, ci cu zile, cuprinsă deodată de patimă, Dido;

695 Părul cel galben de-aceea Proserpina-n viţă din creştet Nu i-l tăie, osândindu-i pedepselor stygice capul6.

1 Rugul.

2 Zeii strămoşeşti.

3 Să i-o sorb cu buzele mele. Sorbirea ultimei suflări a muribunzilor era un obicei roman (Cf. şi Cicero, *Verr.*, V).

4 Muribundă.

5 Textual: *Şi geme aflând-o*. (Regretând-o şi nesuportând-o, în aceeaşi tresărire a inumanei suferinţe).

6 Textual: *Nu i-l smulsese încă şi nici capul nu i-l consacrase lui*

Orcus Stygianul. Aşa cum animalelor de jertfă li se tăia, înainte de sacrificiu, un smoc de păr de pe frunte (părul trecând, după o veche credinţă, drept principiu al vieţii), se credea că Proserpina smulgea muribunzilor o şuviţă, consacrând-o soţului ei, zeul Infernului. Întârzierea Proserpinei în îndeplinirea acestui oficiu sugerează dezaprobarea sinuciderii, prin care termenul vieţii, stabilit de zei, era nesocotit.

Iris, cu galbene-aripi de şofran, prin văzduhul cel umed, Mândru spre soare-ntinzând curcubeu-ntr-o mie de feţe1, Zboară la capul reginei şi, stându-i în preajmă: „Pe-acesta.

700 Dar îl voi duce lui Dis2; iar pe tine te mântui de

zile”. Zise şi părul i-l taie cu dreapta. Şi toată căldura Zboară deodată din trup, risipindu-se-n vânturi viaţa.

1 Iris, mesagera înaripată a zeilor, al cărei văl transparent irizează toate culorile, simboliza curcubeul şi legătura lumii celeste cu cea a pământenilor. Prezenţa sa, topind sumbrele culori ale zbuciumului într-o împăcare aureolată, pare a restabili, prin purificare, ordinea universală.

2 Zeu italic al lumii subpământene, identificat cu Pluto.

CARTEA A V-A

Însă-ntr-aceea pluteşte spre mijlocul mării Aeneas, Neşovăit, spintecând în amurg întunericul apei1; Caută spre ziduri ades, că lucesc fumegând de văpaia Bietei Elissa2. Ce foc într-atât de puternic să fie.

5 Asta e tainã. Dar cruntele chinuri stârnite de-amarul Dragostei mari3 – şi ştiind şi ce poate-o femeie-n turbare – Multe năşteau presimţiri troienilor groaznice-n suflet.

După ce-ajunseră-n larg şi nu se zărea nicăirea Niciun pământ, ci tutindeni tot cer şi tot apă tutindeni.

10 Vânăt un nor s-a lăsat spre flotă deasupra, de-a dreptul, Vânt aducând şi-ntunerec, şi marea gemea-nfiorată. Însuşi cârmaciul acum, Palinurus, de sus de pe coamă4: „Doamne, dar cum a-nnoptat de-atâta-nnorare văzduhul! Ce ne găteşti tu, părinte Neptun?” Şi, cu vorbele-acestea.

15 Pânza s-o strângă a strigat şi vârtos să lovească din vâsle. De-a curmezişul se-ntoarse5 spre vânt şi vorbit-a cuvântul:

„Nebiruite viteaz, să-mi jure chiar Jupiter vorba, N-am eu nădejde s-ajung Italia pe-o vreme ca asta! Vântul ne bate din lături, şi-urlând din amurgul cel umed6.

1 Spintecând apele întunecate de Aquiton (vânt din nord).

2 Cf. IV, 332.

3 Unei mari dragoste profanate (prin trădare).

4 De la pupa înaltă”.

5 Întoarse pânzele.

Dinspre apusul întunecat (de nori).

20 Vâjâie-n pripă stârnit şi-un nor e văzduhul tutindeni.

Nici împotrivă să stăm vijeliei şi nici să mai mergem N-avem putere. Dar dacă ne cheamă norocul, urmaţi-l.1 Unde ne cheamă, într-acolo să-ntoarcem. Căci malul cel sigur.

Eryx, al fraţilor2, nu e departe, socot, şi Şicania.

25 De-mi amintesc pe deplin şi-acum îndrumarea pe stele!”

Blândul Aeneas atunci: „Văzusem de mult că furtunii

Asta-i e gândul! Iar tu mi te lupţi împotrivă-i degeaba. Rupe deci drumul în lături. Căci este vreo ţară mai dragă.

Unde-aş dori eu mai mult s-odihnesc obosita mea flotă, 30 Este vreo ţară mai dragă decât mi-e Şicania şi malul

Cel ce-mi ascunde-n pământul iubit pe iubitul meu tată? 66 Zise. Şi-aleargă spre port şi vânturi cu blândă suflare

Pânzele-ntind; şi prin valuri grăbit se strecoară cu flota. Veseli în urmă-au ajuns prundişul, pe maluri ştiute.

35 Sus, de pe culme de deal, cu multă mirare priveşte

Pânzele-Acestes şi vine să-ntâmpine-n drum pe tovarăşi. Praştie-n3 mână şi-o piele zbârlită de-ursoaică pe spate Poartă născutul din mamă troiană şi râul Crinisus4. Dânsul de neamul străvechi al părinţilor minte-şi aduce;

40 Vesel primeşte-i cu drag pe troieni pe câmpiile sale.

Blând îi mângâie cu vorbe frăţeşti şi le jură-ajutorul. Când viitoare pe cer fugărit-a cu limpede-alboare

Ziua pe-al nopţii-ntuneric, fârtăţii şi-i clieamă-mprejuru-i, Grabnic, Aeneas pe mal şi le zice din creştet de colnic:

45 „Vrednici ai luptei troieni şi purceşi din Olympos5 cu neamul!

Anul din luni rotitoare pe cer împlinitu-şi-a cercul,
Sfânta cenuşă de când am lăsat-o-n pământul acesta,
Oasele tatălui meu, îngropate sub vetrele sfinte. Astăzi (de
nu rătăcesc6) e ziua de-a pururi menită

1 Pentru ca soarta e mai puternică decât noi, s-o urmăm.

2 Al fratelui tău, Eryx. Fiind fiu al Venerei, acesta era frate cu Aeneas.

3 Două suliţe.

4 Acestes era fiul Egestei, fiica troianului Hippotes, şi al zeului râului sicilian Crinisus.

5 Din neam de zei (prin strămoşul lor Dardanus, fiu al lui Jupiter).

6 Dacă nu mă insei.

50 Jalei, căci zeii voiră, şi ziua serbării de-a pururi.
Ori1 în getulice Syrte trăi-voi, departe de ţară.
Ori2 aruncat pe-ale grecilor mări, ba chiar în Mycene, Totuşi, în fiece an, prin cântec şi-alai3 al serbării,
Vreau s-o petrecem şi jertfă s-aducem sfinţitelor vetre.
55 Iată, la oasele lui, la cenuşa iubitului tată.
Vântul ne-aduse; eu cred că din sfat şi din voie cerească Astăzi intrăm, abătuţii de vifor, în port la prieteni!
Toţi, aşadar ă, cu drag serbaţi-mi iubita serbare. Vânturi să cerem prin rugă; şi jertfa-mi aceasta-n tot anul
60 Noi să-i aducem, prin temple de-acum, cât fi-va cetatea4. Boi de tăiat bucuros vă-mparte-nruditul Acestes.
Tot câte doi la un vas. Înfrăţiţi-vă5 zeii de-acasă.
Zeii troienici, cu zeii slăviţi de Acestes cel darnic!
Iar mai târziu, într-a noua din zile, când zorile-n ceruri
65 Pline de farmec ieşi-vor, umplând de lucoare pământul, Jocuri6 întâi am să fac de-ntrecere-n repezi corăbii; Cinese-ncrede la fugă şi cine-i voinicul virtuţii Fie-n izbitul de suliţi şi fie-n ţintirea cu arcul.
Cine-i destoinic lovirii cu pumnul legat în curele.
70 Toţi să se-adune-aşteptând o răsplată-nvâncelii, de-i vrednic7.
Grai priitor să-mi aveţi8 şi capul cu mirt vi-l

încingeţi”. Zise, din ramuri de mirt împletindu-şi pe tâmple cunună;

8 Chiar dacă… aş…

8 Procesiuni religioase.

4 Să-mi îngăduie să i-o aduc, în temple pe care i le voi dedica, după ce voi fi întemeiat cetatea.

6 Chemaţi la ospăţ. Zeii, şi ai unora şi ai altora, sunt penaţii.

6 Aeneas va organiza în cinstea tatălui său aşa-numitele *jocuri funerare* legate de cultul morţilor, frecvente în antichitate, a căror amplă descrierea din *Iliada*, XXIII, l-a inspirat pe Vergilius; el va înlocui aici cursa de care cu o întrecere specific romană, navomahia, rezervată (cum precizează textul original) troienilor. La celelalte probe vor lua parte şi sicilienii.

7 Răsplata meritatei frunze de palmier. Aceasta reprezenta semnul distinctiv al învingătorului, imediat după întrecere, la jocurile panelenice, instituite mult mai târziu; dar, ca de obicei, poetul dă o coloratură modernă unor obiceiuri arhaice.

8 Păstraţi cu toţii reculegere. Formulă rituală, prin care se impunea tăcerea în ceremoniile religioase. Cununile de frunze (aici, de mirt, consacrat Venerei) făceau parte şi ele din ritual.

Helymus1 face de-asemeni, şi Acestes, cu vârsta-ntrecutul, însuşi Ascanius; şi-apoi, întreg tineretul din gloată.

75 Mii îşi adună-mprejur şi pleacă-n alai la mormântul Tatălui, grabnic urmat de-al cetelor număr, Aeneas. Două pahare de vin a vărsat pe ţărână, ca jertfă, Două de lapte curat şi două pahare de sânge2.

Roşii pe groapă-aruncând trandafirii, vorbit-a cuvântul:

80 „Tată, cu bine rămâi, şi iarăşi, şi iarăşi! 3 Cu bine Oaselor, voi, mântuite degeaba! Cu bine, tu spirit4! Sorţile nu te lăsară s-ajungi pe pământul italic.

Nici să cercăm împreună-ausonicul Tibru pe unde-i/6

Zise. Şi iată, din sfinte dumbrăvi5, un şarpe balaur

85 Şapte6 inele târaşte şi groaznice şapte vârtejuri;

Pacinic a stat pe mormânt şi-altaru-l încinge cu cercuri. Vânăt pe spate, iar solzii tutindeni, cu petele de-aur, Fulgeră-aprinşi de lucori; pestriţ curcubeul întocmai Luce, potrivnic luminelor stând, într-o mie de feţe.

90 Spaimă prin suflet i-a dat lui Aeneas; dar şarpele-n umblet

Lung se târaşte şi-alene spre cupe, spre lucii pahare, Gustă din sfinte mâncări şi-n urmă se-ntoarce şi pacinic Iarăşi se duce spre crâng, părăsind cotolitele-altare7. Însă din nou, mai cu zel, el8 aduce-nceputele jertfe;

95 Geniul9 acestui pământ, ori trimisul părintelui fost-a? Stă la-ndoială. Doi miei cu vârstă mioară mai taie.

1 Prieten al lui Acestes, fondatorul mai multor cetăţi din Sicilia.

2 O jertfă după datină, cu *vin curat*, *lapte proaspăt* şi *sânge sacru* (de la victime).

3 Textual: *Te salut din nou*, *sfântul meu tată*. S-a văzut, în această adresare, invocarea lui închise ca semizeu; este, însă, mult mai plauzibil să vedem în ea veneraţia fiului pios faţă de memoria părintelui (care, murind, intra oricum în rândul manilor).

4 Textual: *Vă salut*, *suflet şi umbră ale tatălui meu*. După o concepţie antică, în om se distingeau trei părţi: corpul, care era înmormântat, sufletul, care urca la cer, şi umbra, care cobora în Infern. (Alte doctrine identificau umbra şi sufletul, considerându-le un fel de dublu al corpului.)

6 Din adâncul mormântului.

6 Număr considerat sacru.

7 Altarele golite de mâncare.

8 Aeneas.

9 Se credea că fiecare loc avea o divinitate tutelară, un *genius*, reprezentat de obicei printr-un şarpe, căruia i se dedica inscripţia sacră: *Genic loci* (geniului locului).

Scroafe pe-atâtea şi-atâtea viţele cu spetele negre1. Toarnă părintelui vin şi marele-i suflet îl cheamă, Vrednicii mani din adâncuri îi cheamă2, cu strigăt, din noapte.

100 Vin şi fârtăţii şi-aduc – tot omul cât poate s-aducă – Daruri, cu drag; şi le-aşază pe-altare şi taie viţeii.

Unii căldări pironesc pe tăciuni; şi se-nşiră pe iarbă Toţi, ca să-ntoarcă frigări, rumenind la văpaie friptura.

Iată că ziua dorită a sosit şi-n senină lucoare

105 Ziua de-a noua pe cer se rădică din carul lui Phoebusă. Strigăt de crainic4 şi numele-Acestes adună vecinii Ţârilor; malul e plin de-adunatele mii de tutindeni. Mulţi au venit ca să vadă troieni, iar alţii cu dorul Luptei. Şi-n mijloc întâi, tuturor la vedere, s-aşază

110 Cele de plată: cununi de frunziş şi sfinţitul tripodiu, Mândre coroane, ca preţ învâncelii, şi haine cu firul Roşu, de Sidon, şi-n urmă talantul de-argint şi de aur5. Trâmbiţă sună de sus din colină, de-nceperea luptei. Iată-i, la luptă pornesc, cu vâslele-asemeni de grele.

115 Patru puternice luntri, pe-alesul gătite din flotă.

Chitul mânat e de Mnestheus, o luntre năvalnică-n goană.

1 Animalele sacrificate divinităţilor infernale, deci şi manilor, trebuiau să fie de culoare închisă. Jertfirea împreună a animalelor de mai sus constituia un important sacrificiu expiatoriu, numit *suovet aur ilia*.

2 Anticii credeau că sufletele morţilor (manii), veneau, din lumea subpământeană, pentru a gusta din ofrandele ce li se aduceau.

3 în original este numit Phaethon („Strălucitorul”), fiul Soarelui (Helios – la greci, Sol – la romani). Aici, el echivalează cu Soarele însuşi, care străbate cerul într-un car de foc, tras de cai iuţi, ce revarsă lumină pe nări.

4 Faima jocurilor.

5 La jocurile funerare se primea o răsplată materială, în timp ce, la cele panelenice, organizate după principiile etice ale unui stadiu de civilizaţie avansat, răsplata era doar simbolică (o cunună de frunze). Vergilius, familiarizat cu jocurile de tip panelenic, adoptate de Roma contemporană lui şi încurajate de Augustus, îmbină cele două caracteristici, ce marcau, în realitate, o deosebire esenţială.

Mnestheus, aproape-un ital, şi strămoş al poporului memmic2.

Gyas puternicul mână puternica-n bârne, *Himera*.

Cât o cetate; de tineri troieni în trei şiruri ea geme.

120 Plină-ndesatănălţând spre ceruri trei rânduri de vâsle. Bunul Sergestus, pe-al căruia nume au Sergii numirea, Mână pe-naltul *Centaur*; pe *Scylla3* cea vânătă o mână Grabnic Cloanthus, strămoşul familiei de-astăzi, Cluenţii.

Este departe, la larg, o stâncă pe mare şi-n faţa

125 Malului celui spumos; adese, de valuri ascunsă.

Fierbe-n vârtejuri, pe când năvăleşte iernaticul Corus4. Tace pe timp liniştit şi câmp ea se-nalţă din luciul Neted şi acolo cu drag stau cei ce se scaldă, la soare5. Creangă de verde stejar Aeneas, acolo, ca ţintă

130 Pune-n pământ, şi ca semn al vâslaşilor ageri, şi-acolo Au să se-ntoarcă, plutind dintâi împrejurul câmpiei. Locul prin soarte-l aleg6. Şi sus, de pe coame, mai-marii7, Plini de podoabe de Sidon, par fulgere-n straiele de-aur. Însă cu frunză de plop8 e gătită mulţimea de tineri

135 Zdraveni, cu umerii goi şi unşi cu uleiul cel neted9. Şiruri pe laviţe stau şi cu braţe-ncordate pe vâsle; Nerăbdători să pornească mai iute, ei semnul aşteaptă.

1 în curând un.

2 După moda instituită de Caesar, care pretindea că *gens Iulia* se trăgea din neamul lui Aeneas (şi, prin el, din Venus), multe familii patriciene din Roma îşi atribuiau, datorită unei vagi asemănări de nume, o origine troiană, ca semn de mare nobleţe (cum este cazul familiilor menţionate aici); despre astfel de genealogii, Varro scrisese puţin înainte o lucrare (*De familiis troienis*).

3 Chitul (sau *Balena*}, ca şi celelalte nume ale corăbiilor ce participă la întrecerea navală sunt date de numele monştrilor mitologici a căror imagine le orna prora. Termenul de *luntre* (utilizat în traducere din cauza cerinţelor ritmului, probabil) nu trebuie să inducă în eroare: este vorba de triremele cu care troienii navigaseră de-a lungul călătoriei lor, deci de vase mari.

4 Vânt de la nord-vest.

5 Scufundacii iubitori de soare, adică păsările de mare.

6 Ordinea plecării era stabilită prin tragere la sorţi.

7 Comandanţii corăbiilor (*ductores*).

8 Plopul era consacrat lui Hercule, zeul forţei, care prezida întrecerile atletice; coroanele din frunză de plop purtate de participanţii la jocurile funebre o evocau pe aceea purtată de zeu, când revenise din infern.

9 Practicarea exerciţiilor cu corpul gol şi uns cu ulei era un obicei grec, inventat mult după epoca descrisă aici.

Pieptul li-e-n zbucium de teamă, li-e-n zbucium de-a laudei poftă.

Limpede sunet de trâmbiţi răsună şi pleacă năvalnic
Toţi de tutindeni, acum, şi de chiote geme văzduhul,
Geme şi marea şi spumegă-n lături, bătută de vâsle.

Toţi deopotrivă trag dungi1; şi-n adânc de lopeţi spintecată
Fierbe şi-n larg despicată de ciocuri se zbuciumă marea. Nu năvălesc într-un circ cu goană mai groaznică roibii.

Carul smulgându-l, când ies din deschisa prinsoare, cu vuiet.

Nici nu zoresc scuturatele frâne-ale jugului grabnic
Iuţii mânaci mai cu zor, aplecaţi înainte cu biciul2. Sună de strigăt şi fierbe de freamăt şi urlă de-ndemnul Gurilor codru-mprejur; şi, pe malul cu-nalte coline.

Geme de hohot şi sună răsunet din culmi clocotite.

Repede-ntrece-i pe toţi şi-alunecă-n frunte cu zborul Gyas, în freamăt de guri şi-n răcnire de gloate; Cloanthus
Vine pe urmă, cu vâsle mai bune, dar piedică-i face Multă povară de brad3; iar Chitul, de-o seamă la goană

Stă cu Centauru-n urmă şi-aprinşi ei zoresc să se-ntreacă. Chitul e-ntâiul acum, dar iată-l întrece deodată
Naltul Centaur şi iată că-aleargă, ca prinse de mână,
Repezi pe-un pas şi prin vaduri sărate grindeiul4

brăzdează.

Iată-i pe-aproape de stânci cum aleargă şi-aproape de ţintă.

160 Când de pe-adâncuri, fălos că e-ntâiul şi-şi biruie soţii, Gyas începe răstit a mustra pe cârmaciul Menoetes:

„Unde te duci tu la dreapta mereu? Ia drumul încoace!

Ţine tu malul! Şi-adună-mi la coasta din stânga luntraşii; Ducă-se alţii la larg!” El a zis. Dar Menoetes, de groaza

1 Brăzdează apa cu lopeţile.

2 Comparaţia, prin caracterul ei roman, trebuie să fi fost foarte gustată de contemporanii lui Vergilius, care manifestau o adevărată pasiune pentru cursele de cai desfăşurate în circuri.

3 Greutatea corabiei.

4 Corpul alungit al navei.

165 Stâncilor oarbe1, cu graba se-ntoarse la dreapta, spre larguri.

„Unde te duci ca nebun? Spre stâncă te-ntoarce.

Menoetes66.

Strigă din nou şi cu patimă Gyas. Şi iată-l, Cloanthus. Gyas îl vede la spate-i venind şi pe-o cale mai scurtă. Strâns şi de coastele pline de stânci şi de luntrea lui Gyas.

170 Drumul spre stânga-l coti, pe la mijloc, Cloanthus şi, iată-l.

Trece nainte cu zborul grăbit şi s-avântă pe l-ai guri2. Ciuda prin oase ca focul a-ncins cu putere pe Gyas;

Lacrimi din gene i-au curs şi, prinzând pe trândavul Menoetesă.

Grabnic îl dete de sus de pe coama corăbii-n adâncuri.

175 însuşi la cârmă se duce, cârmaci şi mai-mare deodată, Soţii-şi îndeamnă la vâsle şi-ntoarce corabia spre stâncă. Însă cu greu din adânc ivindu-se iarăşi Menoetes.

Om mai în vârstă, curgându-i din haine şiroaiele mării, Sus se suise pe-o stâncă şi sta pe uscatele lespezi.

180 Râs-au troienii văzându-i căderea şi-notul prin mare, Râs-au văzându-l scuipând din gură-nghiţitele valuri.

Mnestheus acum şi Sergest, cei doi luptători mai din urmă.

Multă nădejde trăgeau să-ntreacă pe leneşul Gyas. Locul dintâi îl apucă Sergestus şi-aleargă spre stâncă.

185 însă nu poate de tot să-ntreacă tot locul cu luntrea: Parte-nainte şi-o parte-ntrecută de Chit e cu ciocul. Zornic pe podul corăbii prin şiruri4 aleargă tutindeni Mnestheus şi-ndeamnă pe soţi: „Odată şi-odată5, la vâsle! Vrednici fârtaţi ai lui Hector, pe care mi-i dete tovarăşi

190 Troia murind, dezveliţi6 vitejeasca putere din piepturi, Sufletul cel ce vă dete tăria să treceţi prin Syrte.

1 Ascunse.

2 Pasaj inspirat din *Iliada*, XXIII, unde, la cursa de care, se petrece un incident asemănător între Menelaos şi Antilochos.

3 în original urmează versul (omis aici): *Uitând de propria-i demnitate şi de viaţa tovarăşilor săi*.

4 Şirurile de vâslaşi.

5 Acum, acum opintiţi-vă.

6 Acum dezveliţi-vă. Îndemnul pune accentul pe *acum*, fiind un moment decisiv.

Ionice mări să răzbiţi şi Malea1 cea groaznică-n valuri! Nici nu mă lupt eu, Mnestheus, cu gândul să birui, nu asta;

Totuşi…2 Să biruie, deci, cui tatăl Neptun îi ajută! 195 Cei mai din urmă să fim e ruşine! Să-nvingeţi ruşinea!

Tineri, ruşinea s-o-nvingeţi!” Şi-aceia-n zorirea din urmă Vâslele-ntorc; de loviri se cutremură-arama corăbii, Apa se trage-ndărăt; şi din gâturi uscate zvâcneşte Tremur de iuţi gâfâiri şi sudoarea le curge pâraie.

200 însuşi norocul a-mpins pe bărbaţi la dorita mărire;

Căci, alergând furtunatec spre stânci ca nebunii, Sergestus, Silă corăbii făcând s-o strecoare prin strâmtele locuri, Ţapăn rămâne-ncleştat prin colţuri de stâncă, sărmanul. Urlet se zbate prin stânci şi, răzbite-n izbirea de stâncă.

205 Vâslele ţăndări se frâng, iar vasul în aer atârnă.

Sar cu de-a valma, cu multă strigare, vâslaşii, n zăbavă; Căngii cu vârf ascuţit îşi aduc şi prăjini ferecate, Zdravăn împing şi-şi culeg din vârtejuri sfărmatele vâsle. Mnestheus acum, îndrăzneţ şi-aprins de-o putere bărbată.

210 Grabnic iuţit şi de vâslele tari şi de vânturi chemate.

Iese pe mare la larg şi-aleargă deschisele-ntinderi. Cum, speriat, porumbelul, gonit de prin scorburi de stâncă (Cel ce-n crăpatele stânci adăpostul şi-l face şi cuibul), Trece de-a lungul prin văi şi cu multă bătaie de aripi

215 Zboară dintâi, dar apoi, ridicat în văzduhul cel pacinic.

Fulgeră-n repede zbor şi nici nu mai mişcă din aripi, Astfel şi Mnestheus, tot astfel şi Chitul ia-n goană câmpia Mărilor largi şi de sine-şi dă vânt şi corabia-ntocmai3. Lasă-ndărăt mai întâi prin îngustele vaduri, cu vasul

220 Prins între stânci, pe Sergestus, luptându-se-acolo degeaba.

Fără-ajutor, şi zorind a pluti cu lopeţi sfărâmate. Repede-ajunge pe Gyas, pe groaznica-n bârne Himera, Repede-o-ntrece, căci n-are cârmaci şi se clatină-n umblet.

1 Cap din sudul Peloponesului, reputat ca foarte primejdios.

2 Deşi… Mnestheus îşi dă seama că nu mai poate învinge, dar gândul lăsat în suspensie dovedeşte că nici nu exclude o astfel de speranţă.

3 Comparaţia plutirii rapide a navei cu zborul unei păsări, ce apare, ca motiv, şi la Homer *Odiseea*, XIII, 86) şi Apollonios din Rhodos *ţărgonauticele*, II, 932) este elocventă, prin forţa de sugestie a detaliilor, pentru modul creator în care Vergilius obişnuieşte să se inspire.

Singur, departe, la larg1, mai fuge-nainte-i Cloanthus. 225 însă-l goneşte, zorind din întregul puterii spre dânsul.

Strigăt se naşte din nou; pe Mnestheus cu toţii-l „Îndeamnă.

Partea i-o ţin; şi de vuiet de guri zguduit e văzduhul. Ei2, furioşi că mândri a ce-o vor şi dorita mărire N-au s-o

vădească, sunt tari ca să-şi facă renume prin moarte3.

230 Sprijin izbânda le dă; ei pot, căci se vede-o putinţă. Poate deodată-amândoi biruiau, cu plutitul alături, Dacă, întinzându-şi spre mare grăbitele palme, Cloanthus N-ar fi rugat plângător şi cu voturi5 pe zei să-l ajute: „Zei prea-puternici ai mării pe care-o străbatem acuma.

235 Vouă pe maluri aici cu drag înjunghia-voi pe-altare Taurul alb, ca răsplată-ajutării, şi-n valuri sărate Sfinte-aruncând măruntaie, turna-voi şi vinul ca jertfă!”

Zise. Şi-adânc a pătruns rugămintea sub mări; şi-l aude

Phorcus şi ceata6 nereică-n rând, Panopea fecioara;

240 însuşi, cu mâinile tari, îl împinge şi tatăl Portunus7, Iute, spre port. Şi, grăbit ca săgeata din coardă, ca vântul.

Clâant’ajunge la maluri, în port ţintuindu-şi cărarea. După-obicei, pe tovarăşi adună-i degrabă viteazul 8.

Biruitor pe Cloanthus vestindu-l, prin strigăt de crainic;

245 Deci o cunună pe frunte i-a pus, din frunze de dafin. Dă şi la cei din corăbii, ca dar să-şi aleagă, trei9 tauri; Vinuri le dă şi talantul întreg, să-şi împartă argintul.

1 Pe-aproape de ţinta.

2 Cloanthus şi corăbierii săi.

3 Sunt gata să-şi dea viaţa pentru glorie.

4 Acum este vorba de echipajul lui Mnestheus, însufleţit de succes; ultimele cuvinte din vers au sensul: *ei pot, pentru că au convingerea că pot*.

6 Cu făgăduieli. Intervenţia zeilor în favoarea concurentului care-i invocă este un fapt obişnuit în poemele epice.

6 În original: *corul* nereidelor, pe care legenda le înfăţişează torcând cu fuse de aur şi cântând în adâncurile mării, unde locuiau; Panopea este una dintre ele, iar Phorcus – fratele tatălui lor, Nereus.

7 Zeu roman, protector al porturilor.

8 Aeneas (în text: *născutul din închises*, ei. ms. 2921, f. 375, pentru ca în această calitate organizase el jocurile).

9 Câte trei (de corabie).

11 – Eneida

— „r însă, cu multe măriri, pe mai-mari dăruit-a cu daruri: Mândtu suman, în urzeală de aur, a dat lui Cloanthus.

250 Purpură-având pe la poala-mprejur, cu dungă-ndoită. Fiul de rege e-n chip pe pulpanele hainei, cum fuge, Cerbi obosind cu gonire şi suliţi prin codri, pe Ida. Însă pe cel ostenit îl răpeşte la ceruri deodată, Repede-n ghearele iuţi, purtătorul de arme-al lui Joe1;

255 Mâinile-nalţă degeaba spre cer păzitorii cei vârstnici şi de lătratul cel mult de copoi zguduit e văzduhul.

Celui ce locul, apoi, prin virtute-l avuse de-al doilea2, Mândră cămaşă de zale cu ochii mărunţi şi cu firul De-aur în trei împletit, răpită pe culmile Troiei.

260 însuşi de el lui Demoleusă la Simois, râul cel iute, Dânsul i-o dă ca podoabă şi scut în aprinderi de luptă. Robii de-abia biruiau să i-o ducă, proptindu-se-n umeri, Sagaris robul şi Phegeus de-abia, dar într-însa-mbrăcatul Demoleus, des fugărit-a pe tinerii Troiei, gonindu-i.

265 Două lighianuri apoi, de-aramă, e darul al treilea; Aspre la chip şi de-argint li-e capacul, iar forma, de luntre4.

Toţi deci cu daruri plecară şi mândri de scumpele daruri.

Tâmplele-nciiise purtând cu frunze şi roşii cordele. Smuls cu trudiri şi cu greu din vârtejul strâmtorii de stâncă.

270 Iată-l, cu vâslele frânte şi rupt un părete târându-şi, Vine Sergest amărât, cu corabia, n râsul mulţimii. Tocmai precum5 uneori pe-o bătută cărare vreun şarpe, Căruia roata de fier îi curmase mijlocul sau trupul Groaznic strivit i-l lăsase drumeţul, lovindu-l puternic.

275 Trupul şi-l bate-n zadar, zvârcolindu-se-n cercuri să fugă; Parte-i turbat şi cu flăcări în ochi şi cu şuier rădică Gâtul, dar fără mişcări e partea strivită de rană.

1 Vulturul lui Jupiter. Broderia înfăţişează legenda

răpirii lui

Ganymedes (cf. I, 28).

2 Pe locul al doilea se afla Mnestheus.

3 Acest erou grec, numit Demoleos, nu apare în *Iliada*.

4 Textual: *Şi cupe de argint cizelate în relief*.

5 Comparaţia din versurile următoare, ce preia realismul observaţiei din descrierea lui Lucretius (III, 655 şi urm.), se îmbogăţeşte, în viziunea lui Vergilius, cu o tentă dramatică.

Şi-astfel se luptă-nnodat şi-n trupul său propriu-se-ncurcă. Astfel Sergest îşi aduce corabia cu vâsle strivite;

280 Pânzele-ntind şi, cu pânzele pline, la maluri sosit-au. Însă cu dar juruit dărui pe Sergestus Aeneas.

Vesel de luntrea scăpată de rău şi de-ntorşii tovarăşi. Lui deci o roabă i-a dat, iscusită-n ştiinţa Minervei1, Pholoe, fată din Creta, la sân cu băieţii săi gemeni.

285 Jocul acesta sfârşindu-l, Aeneas acum năzuieşte2 Colo, pe netedul câmp, pe care-l încing de tutindeni Nalte coline cu sihle3 pe creştet. În mijlocul văii Loc de-alergare-au găsit şi cu multele-i gloate acolo Merse viteazul, şezând la mijloc de bănci suitoare4.

290 însuşi pe cei doritori să se-ntreacă la repezi alerguri Vesel îndeamnă-i cu lucruri de preţ, cu statornice premii. Vin de tutindeni troieni, înglotiţi cu şicani, şi s-adună. Nisus întâi a venit şi Euryalus5;

Tânăr frumos, Euryal, ales prin voinica statură.

295 Nisus, amic al acestui Euryal. Pe-aceştia-i urmează Prinţul, din nobilul neam al lui Priam născutul, Diores. Salius apoi şi Patronos: din neamul acarnic acesta, Altul din sângele-arcadic purces, din tegeică viţă6. Tinerii Helym-apoi şi Panopes, din neamul trinacric7.

300 Tari călăuze prin codri şi soţi lui Acestes moşneagul. Alţii, la urmă, pe care în uitare povestea-i ascunde.

Astfel, din mijloc, le-a zis acestora bunul Aeneas: „Prindeţi în inimi cuvântul şi veseli în suflet primiţi-l! Nedăruit nu voiesc să-mi plece (niciunul din gloată.

305 Suliţi de Gnosia8 dau lucitoare, o păreche, din neted

1 începută la ţesut. (Minerva trecea drept protectoare a meşteşugurilor şi artelor).

2 Se îndreaptă.

3 Păduri, desişuri.

4 Locul ales pentru alergare forma un fel de amfiteatru natural, pantele colinelor ţinând loc de gradene, iar pajiştea, de arenă.

5 Acest cuplu de prieteni va reveni în cartea a IX-a, într-un episod devenit celebru.

6 Salius era din Acarnania, regiune situată în Grecia, la sud de Epir; iar Patron din Tegeea, cetate din Pelopones.

7 Helymus şi Panopes erau sicilieni.

8 Forma corectă este: *de Gnossos* (oraş din Creta cunoscut sub varianta Cnossos). Armele lucrate acolo erau celebre prin meşteşugul lor.

11*

Fier, cu secure de-argint lămurit1 şi cu două tăişuri. Unul – acesta – e dar tuturor a2. Răsplata primi-vor Trei şi podoaba de-albastru3 măslin le voi pune pe tâmple;

Da-voi un roib înfrânat4 la cela ce-ajunge-va-ntâiul, 310 Altuia însa-i voi da, cum poartă-amazoanele, tolbă

Plină de repezi5 săgeţi şi-ncinsă6 cât latul de mână, Numai cu aur curat, şi-un mărgean îi va fi catarama. Coiful argolic7 de-aici răsplată primească-l al treilea.

Astfel a zis. Şi se-nşiră la loc şi, la semnul pornirii, 315 Ei, dezlipiţi de ţărână, s-aruncă-n năvală pe câmpuri; Repezi ca grindina cad; ţin ochii-nainte, spre ţintă. Iată-l, întâiul din toţi şi departe pe câmp se strecoară8 Nisus, ca vântul, purtat şi de vânt, pe cărări, ca un fulger;

Cel mai aproape de dânsul – dar lungă-ntre dânşii cărarea – 320 Salius vine şi-n urmă, pierdut prin întinderea zării, Vine şi-al treilea, Euryalus.

Helymus grabnic pe-acesta-l urmează; lui Helymus însă Vine-i, frecând de picioarele sale piciorul, Diores, Razim cătându-i pe umăr; şi, dacă mai ţine cărarea.

325 Poate să-i treacă-nainte sau poate s-ajungă

deodată.

Grabnici la cea mai din urmă cărare şi-aproape de ţintă

Dânşii sosesc obosiţi, când iată-l, alunecă bietul Nisus, în sângele care din vite junghiate la jertfă Baltă se scurse pe câmpi, umezind înspicatele ierburi.

330 Vesel şi-n preajma ţintirii9, nu poate s-aşeze flăcăul Talpa, ce-i lunecă-n sârg pe pământul cel umed, şi grabnic

1 Cu minerul încrustat cu argint.

2 Fiecare va primi câte două suliţe şi o secure, la fel.

3 Auriu.

4 Cu frâul bogat împodobit cu *phalerae* (plăci rotunde de metal preţios, cizelat cu figuri în relief).

5 Trace, din ţinutul în care se credea că trăiesc amazoanele.

6 Şi o cingătoare.

7 Din Argos, deci luat de la un războinic grec, în timpul războiului troian.

8 Ţâşneşte, *se avântă*.

9 De pe acum bucurându-se de victorie.

Cade-n murdare scursori de gunoi cu de sânge-n amestec1. Insă-aducându-şi de Euryal aminte, pe-acesta iubindu-l, El să ridică din bălţi şi lui Salius în drum i s-aşază2;

335 Salius, izbit, se răstoarnă-ndărăt, în nămolul mocirlei. Grabnic Euryalus zboară-ajutat de prieten şi-ajunge Ţinta şi pleacă-napoi, în chiot sălbatic de glasuri. Helym soseşte-n curând şi soseşte şi-al treilea, Diores. Însă cu capul întors spre toată-adunarea, cu vuiet3.

340 Salius, spre ntâiele bănci ale taţilor4, strigă puternic, Strigă şi-şi cere-ndărăt pe nedrept5 răpita-i cunună, însă pe Euryal, hatârul şi plânsul ce-l plânge sprijină-l, Căci virtutea ne place mai mult, frumos când e omul. Strigă cât poate şi-ajută cu gura chiar însuşi Diores.

345 Căci biruise, şi-acum, ca cel mai din urmă, la premiu N-ar fi ajuns, de-ar fi dat ei lui Salius întâia cunună.

Tatăl Aeneas atunci: „Voi, tineri, statornic vi-e darul,
Zice, şi rândul ştiut la premii nu-l clatină nimeni.
Dar mi se cade s-ajut pe nevinovat la nevoie/6
350 Zise, lui Salius blană de leu din Gaetulia dându-i,
Groaznică, plină de păr şi cu gheare suflate cu aur.
Nisus atunci: „De cinsteşti biruiţii cu daruri de-acestea.
Dacă ţi-e milă de cei ce-au căzut, ce vrednice daruri
Da-vei lui Nisus? Căci eu ajungeam la cunună de-a dreptul.
355 Dacă duşmanul noroc nu mă da, ca pe Salius, căderii/6 Astfel zicând, îşi arată şi faţa şi trupul, cu totul
Plin de murdarul noroi. Şi-a râs şi Aeneas de-aceasta.
Grabnic aduse-i un coif6, pe care-l făcu Didymaon, Coif
implântat ca prinos lui Neptun de danai pe-o columnă.7
360 Astfel, cu vrednicul dar, a-mpacat şi pe vrednicul tânăr.

1 Incidentul evocă *Iliada*, XXIII, 775.

2 Deşi izvorât din prietenie, gestul lui Nisus este lipsit de lealitate şi va fi dezaprobat cu bunăvoinţă de Aeneas.

3 Vociferând, protestând.

4 Ale bătrânilor şi căpeteniilor, care, după obiceiul roman, ocupau locurile din faţă.

5 Prin înşelare.

6 Scut.

7 Textual: *Scut smuls de către danai de pe uşile sacre ale templului lui Neptun* (din Troia). După cum se vede, scutul fusese recuperat de troieni.

Fuga sfârşită fiind şi răsplăţile toate-mpărţite: „Cine-i puternic, acum, şi cu suflet şi tare de înger1, Vie, şi pumnii-ncordaţi în curele de luptă2 ridice-i!” Zise şi-apoi o-ndoită răsplată statornică pune:
365 Taur încins cu cordele-aurite la cel ce va bate.
Spadă şi coif lucitor biruitul, să-şi mângâie-amarul.
Fără de preget acum, cu putere năprasnică, Dares Faţa-şi arată şi-n zgomot de guri3 el trufaş se rădică;
Singur din toţi îndrăznea să se prindă cu Paris la trântă
370 Dares, acel ce-a ucis4 la mormântul ne-nfrântului

Hector, Numai cu pumnul, pe Butes cel groaznic de trupeş, pe

Butes

Biruitorul, născut din Amycus, trufaşul din ţara Bebrys5, şi fără suflări l-a-ntins pe nisipul cel galben. Dares rădică deci capul sumeţ şi e gata de luptă.

375 Haina-şi sumete arătându-şi spătoşii săi umeri şi-ntinde Braţele goale şi-n vânt izbeşte cu pumnii, rotindu-i. Deci i se cată potrivnic. Dar poftă să-nceapă cu dânsul N-are niciunul din gloate, nici pumnii să-şi strângă-n curele.

Astfel, obraznic, crezând că privit e de gloate ca-ntâiul6.

380 Cade-n genunchi lui Aeneas7 şi, fără s-aştepte sfârşitul, Prinde cu stânga pe taur de corn, fălosul, şi zice:

1 Pugilatul, una dintre cele mai grele şi mai periculoase lupte de arenă, cerea o deosebită forţă şi îndrăzneală. Alternând probele violente, de încleştare dramatică, cu altele de îndemânare sau repeziciune, Vergilius creează un joc de ritmuri vioi, ce captează continuu interesul.

2 Pugiliştii luptau cu braţul înfăşurat până la cot în aşa-numitele ceste (*caestus*), fâşii din piele de bou încrucişate, întărite cu ţinte metalice.

3 Stârnind un murmur de admiraţie.

4 Ce l-a lăsat aproape mort. Pasajul se referă la jocurile funerare în onoarea lui Hector. Cât despre Paris, altminteri privit ca un laş, tradiţia posthomerică îl prezintă ca pe un pugilist neîntrecut.

5 Numele corect este Bebrycia (mai târziu, Bithynia), ţinut situat în Asia Mică, locuit de populaţii trace, al căror rege legendar, Amycus, provoca la pugilat pe orice străin aflat în trecere; el a fost învins şi ucis într-o astfel de luptă de Pollux (cf. Teocrit, *Idile*, XXII şi Apollonios din Rhodos, *Argonauticele*, II, 1 – 97).

6 Vesel, crezând că toţi renunţă la disputarea premiului.

7 Se proţâpeşte în faţa lui Aeneas.

„Fiu al zeiţei, când nimeni din toţi nuse-ncrede

puterii, Cât am să stau şi s-aştept? Şi când mi se cade-a mă duce?

Dă-mi răsplătirea, să plec! 66 Şi-n jur fremătară cu toţii, 385 Dardanii, parte ţinându-i, să-i dea juruitele daruri1.

Multă dojană-i aruncă Acestes acum lui Entellus2.

Cel ce stătea tolănit mai aproape de rege, pe iarbă: „Fost-ai degeaba, Entellus, viteazul vitejilor noştri, Dacă tu suferi să-ţi fure-o răsplată – aşa vrednică Dares.

390 Fără s-alergi să te baţi! Ei, unde ni-i Eryx3, al cărui

Vrednic şcolar tu te lauzi degeaba? Şi vestea ce-ţi merse Cât e Şicania şi prăzile tale din cuie, de-acasă?”

Dânsul: „Nici numele stins, nici pofta de glorii nu-i stinsă.

Temerii dându-i răgaz; dar simt, de slăbiile vârstei, 395 Sângele scurs şi puterile-n trupul cel veşted topite.

Dacă-aş mai fi cum am fost, să fiu ca nemernicul ăsta, Care se-ngâmfă trufaş, şi să-i am eu şi-acum tinereţea, Crede-mă, n-aş aştepta nici daruri, nici tauri răsplată; Nu mă prea uit eu la daruri! 66 Şi-ndată ce-şi zise cuvântul.

400 Grabnic azvârle povara cea groaznică a multor curele.

Cestul în care-şi purtase năvalnicul Eryx în lupte Pumnii adese-nvăliţi în pielea cea groasă de taur.

Toţi de mirare-nlemnesc: din pături de piele de bivol4 Cestu-i făcut şi cu pături de plumb şi de fier în amestec.

405 Dares, mai mult decât toţi, înlemneşte; stă-n cumpănă-o clipă.

Însă Aeneas rădică la urmă povara şi-o joacă pe palme, Cât e de grea, şi din mâini preţuieşte cureaua, sucind-o. Strigă bătrânul atunci din pieptu-i, cu strigăt puternic:

„Ce! Să fi fost tu să vezi ce curele-mi avea, şi ce ghioagă.

410 Hercul, şi-n maluri aici ce luptă grozavă se-ncinse!

Cestul acesta-l purtase prin vremuri şi frate-tău,

Eryx.

1 Fiecare împrejurare a întrecerilor este pentru poet un prilej de reliefare a psihologiei personajelor, atitudinilor, reacţiilor; lăudăroşenia arogantă a lui Dares izbuteşte să influenţeze opinia spectatorilor, mai întâi intimidându-i, apoi cucerindu-i ca partizani.

2 Erou troian, fondator al oraşului sicilian Entella.

3 Cf. I, 569. Deşi neîntrecut pugilist, Eryx fusese ucis de Hercule într-o întrecere.

4 Din pielea a şapte tauri.

Uite, sunt urme de creieri sfărmaţi şi de sânge pe dânsul! Eryx cu el a stătut împotriva lui Hercul şi-n urmă,
Eu, cu puteri cât eram şi cu sângele tânăr şi vârsta
415 Nu-mi semănase cărunt, nemiloasa, pe capul ineu părul, însă de nu e-nvoit să se lupte cu-aceste curele
Dares, şi Aeneas o cere, şi vrea-ndemnătorul Acestes,
Lupta s-o facem la fel. Eu lapăd cureaua lui Eryx, Nu te-ngrozi! Şi pe mână tu-ncinge-ţi cureaua din Troia.1”.
420 Zise, aruncând de pe umeri mantaua cea-n două cusută.

Ţapene oase şi muşchii puternici şi groaznicii umeri
les la iveală şi-n mijloc el stă, uriaş, pe ţărână.

Iute curele la fel le aduce viteazul troienic.

Mâinile lor încingându-le-n arme la fel amânduror.
425 Repezi pe degete-acum se ridică potrivnici, deodată, Braţele-n vânt pe deasupra le poartă, plesnindu-le-n aer, Capul pe spate şi-l dau, ferind izbitura cu pumnul,
Mânile-n mână şi le-ncleaştă şi-aprinşi mi se-neaeră-n luptă.

Repede-i unu-n mişcări şi-ndărătnic la trântă, că-i tânăr.
430 Greu şi puternic la trup e bătrânul. Dar iată că-n tremur Joacă genunchii-i târzii şi-i gâfâie trupul puternic.
Multe şi-au dat izbituri luptătorii degeaba, cu pumnul,
Multe şi ghionturi în coaste, iar zdravăn lovitele piepturi
Vuietă groaznic; şi-adese spre tâmple şi-urechi rătăceşte
435 Pumnul, iar fălcile sună, pocnind de lovirea-ndesată. Greu şi ca stânca şi fără clătire stă ţeapăn

Entellus; Numai cu ochii vegheaţi şi cu trupul fereşte lovirea. Dares, precum te-ai lupta c-un turn de cetate puternic, Ori c-un puternic castel2 de pe munţi îngrădit cu oştire.

440 Astfelse-ncearcă şi-aici şi dincolo, degeaba cătându-şi Chipuri s-apuce, şi-ntruna se zbate-n zadarnice-aiepturi3. Dreapta-i Entellus acum o ridică-ntinzând-o şi-o-nalţă; însă, din vreme văzând lovitura pornită spre creştet, Dares s-azvârle-ndărăt şi cu grabă-şi înlătură trupul.

1 Venind din partea unui om defavorizat de vârstă, gestul lui

Entellus înseamnă nu numai echitate sportivă; este o manifestare de generozitate (dictată, e drept, şi de o mândrie uşor dispreţuitoare) şi o lecţie.

2 Fortăreaţă.

3 Atacuri.

445 Toate puterile-n vânt şi le scutură moşul şi iată-l.

Cât e de lung, cu povara-i cea multă, s-aşterne ţărânii, Tocmai precum, scorburos, se răstoarnă din creştetul

Idei.

Ori de pe culmi, pe Erymant1, smulgând rădăcina, molidul.

Sar cu grăbire din bănci şi troienii şi gloata Şicanei.

450 Strigăt se-nalţă spre cer şi Acestes aleargă dintâiul, ia să ridice pe bietul amic şi pe-al vârstei tovarăş.

Nici îngrozit de cădere şi nici buimăcit nu e moşul2; Sare cu mult mai aprins şi mânia-i încordează puterea, Ciuda-l frământă şi-l doare virtutea pe care şi-o simte3.

455 Iată-l goneşte de-a lungul pe câmp pe fugarnicul Dares, Pumni şi cu stânga-ndesându-i vârtos şi cu dreapta-ntreindu-i.

Fără zăbavă şi fără răgaz; şi, cum sună pe case Grindina verii-n potop, aşa cu loviri îndesate Dânsul tot schimbă din mini şi-l izbeşte pe Dares – a gonindu-l.

460 însă părintele-atunci4 o stavilă pune mâniei.

Nemailâsându-l pe Entellus să-şi zbuciume firea-n turbare;

Luptei el pune sfârşit, mântuind de bătaie pe bietul Dares, şi zice, vorbind cu multă blândeţe cuvântul:

„Nesocotite! Să-ţi pierzi într-atâta şi capul, şi firea!

465 Altă putere tu nu recunoşti? N-ai frică de trăsnet? Teme pe zei! 5«A vorbit şi cu strigăt desparte bătaia, însă pe Dares acum, târându-şi genunchii pe cale.

Capul încoace şi-ncolo scăpându-l, din gură cum scuipă Sânge-nchegat cu mişele şi dinţi în amestec, la flotă

1 Munte din Arcadia.

2 în text: *heros* (eroul). Deşi bătrân, el îşi păstrează înfăţişarea falnică.

3 Ruşinea (*pudor*) *şi conştiinţa vitejiei* (*virtus*) *îi dezlănţuie puterea*. Orgoliul aţâţat şi mânia vor face ca lupta, desfăşurată până atunci în respectul regulilor, să degenereze în sete de răzbunare, stăvilită de intervenţia înţeleaptă a lui Aeneas.

4 Tatăl Aeneas, calificativ ce-l investeşte cu autoritate.

5 Textual: *Nu simţi că forţele tale nu mai sunt aceleaşi şi că puterea divină e îndreptată împotriva ta*? [*Cedează în faţa divinităţii*. (Aeneas i se adresează lui Dares.)

470 Dragii tovarăşi îl duc; şi spada jurată şi coiful

Dânşii le iau, lui Entellus lăsându-i cunună şi taur.

Dar de izbândă sumeţ, şi voios şi de taur, Entellus: „Fiu al zeiţei şi voi, să-mi prindeţi, troienilor, minte1, Câtă putere-am avut, el zice, când tânăr fusesem

475 Şi de la ce fel de moarte scăpărăţi pe Dares al vostru!”

Zise; şi-ntorsului taur el stete-i potrivnic în faţă – Cel ce ca dar al luptării era – şi-aducându-şi el pumnul, Cel în curele-nvăscut, îl izbi cu putere-ntre coarne, Ţapăn, de sus; şi din ţeasta sfărmată toţi creierii-mproaşcă.2

480 Taurul fără simţiri pe nisip, tremurând, se răstoarnă. Stându-i deasupra plecat, cu glasul puternic el urlă:

„Moartea lui Dares acum ţi-o plătesc c-un suflet mai vrednic.

Eryx! Şi de-azi, biruind, de cest şi de luptă mă lapăd!”

Grabnic Aeneas la-ntreceri acum, cu iuţea săgeată,
485 Cheamă pe cei ce doresc şi-un premiu le pune statornic. Drept ridicând un catarg, cu puternica-i mână, Serestusă.

Mreajă de funii făcând, el atârnă legat porumbelul Sus, pe catargul înalt, la vârf, ca ţintire săgeţii.

Vin de tutindeni arcaşi; iar coiful de-aramă primeşte

490 Sorţile-n el grămădite4; şi-ntâiul, cu multă strigare, Iese la sorţi Hippocoon5, fiu lui Hyrtacus, întâiul.

Iese şi Mnestheus apoi, acel ce la lupta de luntri Fuse-al izbânzii, Mnestheus, încinsul cu frunze de dafin. Iese şi-al treilea, Eurytion, frate cu tine, tu mare

495 Pandarus, care, de mult, la porunca să rupem frăţia6.

1 Judecaţi şi voi.

2 Chiar dacă prin acest gest, de o inutilă şi excesivă brutalitate.

Vergilius vrea să sublinieze latura eroică a personajului, naturalismul descrierii nu poate stârni decât uimire şi oroare; este, poate (aşa cum observă E. Papu, în prefaţa la ediţia Lovinescu, 1979), tocmai transmiterea involuntară a sentimentului pe care Vergilius însuşi îl resimţise în faţa atrocităţii evenimentelor sângeroase.

3 Catargul este ridicat de Aeneas, pe nava lui Serestus.

4 Sorţii erau aruncaţi într-un coif.

5 Personaj inventat de Vergilius; Hyrtacus, care apare în *Iliada*, avea un alt fiu.

6 Alianţa. Instigat de Pallas Athena, Pandaros, fiul lui Lycaon, nul dintre şefii lycienilor veniţi în sprijinul Troiei, trăsese o săgeată în Menelaos, rupând astfel armistiţiul dintre greci şi troieni (cf. II., IV, 88 şi urm.).

Cel mai dintâi azvârlit-ai săgeţi în aheii năvalnici.

Dar mai pe urma, la fund, rămase bătrânul Acestes, Cel ce cu braţu-ndrăznea să s-alăture luptei de tineri.

Toţi cu grăbite puteri1 îşi încordează vânjoasele

arcuri, 500 Astfel cât poate-un bărbat, şi săgeţi îşi adună din tolbă. Primul, Hippocoon, trage din arcul ce zbârnâie-n ceruri; Zboară cu zuzăt săgeata cântând şi despintecă vântul, Trece şi vâjâie-n brad, străbătând pe din faţă catargul. Bradul vuind s-a clătit şi cu spaimă bătea porumbelul.

505 Iute, din aripi. De vuiet de guri clocotit-a pământul. Agerul Mnestheus, la rând, stă gata cu mâna pe coardă; Pune la ochi2, încordându-şi deodată săgeata şi ochii, însă cu grabnicul fier nici el să lovească nu poate, Pasărea, bietul; a rupt legătura frânghiei şi nodul

510 Care-o ţinea de picioare legată de bârna cea-naltă.

Pasărea-n vânt a scăpat şi zburat-a spre negrele neguri3. Repede-atunci, căci ţinea săgeata gătită pe coardă, Cheamă4 pe fratele său, juruindu-l, Eurytion, grabnic; Pasărea cea prin senin5 plutitoare cu vesele zboruri.

515 Aripi uşoare bătând, o ţinteşte prin norii cei negri. Rostogolită de sus, ea-şi lasă prin stele viaţa.

Moartă ea cade, aducându-şi săgeata pieirii cu sine.

După pierzarea cununii6, rămas-a bătrânul Acestes. Dânsul, de-asemeni, prin cer aruncat-a săgeata, cu zuzăt.

520 Vrând ca s-arate, moşneagul, cât poate şi dânsul cu arcul. Iată, minune deodată cu ochii vedem-o7, de lucruri Mari vestitoare (târziu ni le-arată sfârşitul cel groaznic, Ah, şi târziu ni le-au spus vrăjitorii, prin vorbe cu spaimă) 8. Iată, zburând prin senine văzduhuri, s-aprinde săgeata.

525 Drumul prin cer însemnându-l cu flăcări, şi-ncet mistuită Arde, topindu-se-n vânt; adese, răzbite de flăcări.

1 Din toate puterile.

8 Ţinteşte.

3 Nori.

4 Invocă *umbra* fratelui său (care murise la Troia).

5 Prin văzduh.

6 Care fusese câştigată de cel ce ucisese porumbelul.

7 Li se arată.

8 Ambiguitatea textului, care nu precizează ce evenimente anume au confirmat prevestirile, a dat naştere la interpretări diverse, niciuna prea convingătoare; singurul lucru vizibil este o nouă ironie la adresa augurilor.

Stelele-ntocmai aleargă, târându-şi aprinsele plete. Spaimă prin suflet le-a dat şi pe zei îi rugară, cucernici, Dardanii toţi şi şicanii; chiar însuşi Aencas primit-a

530 Semnul, cu suflet uimit1, şi la suflet pe Acestes voiosul Vesel îl strânse şi, daruri făcându-i, vorbit-a cuvântul:

„Tată, primeşte! Prin semnul acesta, stăpânul din ceruri

Vrut-a s-arate că tu biruieşti chiar fără de luptă! Darul de-aici, al bătrânului tată, tu rege, primeşte-l:

535 Olul acesta, cu chipuri săpate pe dânsul, de Cisseus2 Tracicul dat lui închises, părintele nostru, ca vrednic Dar şi ca semn al iubirii de-amic şi de-aducere-aminte! 66

Zise şi tâmplele lui i le-a-ncins cu frunzişul de dafin, Biruitor stătorindu-l, ca-ntâiul din gloate, pe Acestesă.

540 Nici supărat de răpitele-onoruri Eurytion nu e

(Pasărea sus în văzduhuri doar4 el o străpunse cu fierul). Lui mai aproape de daruri e cela ce sfoara o rupse, Cel mai din urmă e cel ce-a străpuns cu săgeata catargul.

Tatăl Aeneas apoi, înainte de-nchiderea luptei.

545 Cheamă pe fiul lui Epytos, paznic năimit şi tovarăş Micului Iulus, zicând5 credinciosului vorbele-acestea: „Du-te curând şi lui lui, de-i gătit cu copiii şi-i stolul Gata de luptă şi caii sunt dreşi încurării, tu spune-i Moşului său6 să-i aducă deci stolul şi-arată-se-n arme! *6

550 Zise şi însuşi apoi depărtează din larga-ncăpere7 Desetul marii mulţimi, poruncind să deschidă câmpia.

Intră copiii. Şi-n şiruri, sub ochii părinţilor, falnici Pasă pe caii-nfrânaţi; şi-n umblet urmându-i cu ochii.

1 Dar marele Aeneas, / nevăzând în prevestire un semn rău.

2 Rege trac, care, după autorii tragici (urmaţi aici de Vergilius), era tatăl Hecubei, soţia lui Priam.

3 Ca semn de înaltă cinstire, independent de suita învingătorilor propriu-zişi.

4 Deşi.

5 Şoptindu-i la ureche. Era vorba de o surpriză, şi anume *Luduş*

Troiae (Cavalcada troiană), care nu mai este o întrecere propriu-zisă, ci un spectacol. Aceste jocuri, pe care Vergilius de face să coboare în legendă, fuseseră iniţiate de Sulla, pe la începutul sec. I î.e.n., şi reluate de Caesar şi Augustus; erau celebrate din cinci în cinci ani, la ele pârticipând tineri din familii aristocrate. (Cf. Suetonius şi Di o Cassius.)

6 Bunicului său, adică lui închises, în onoarea lui.

7 Din spaţiul ce închipuia arena.

Tac de mirare şicanii, dar freamătă tinerii Troiei1.555 Toţi la un fel au pe cap retezată cunună de frunze;

Suliţi de corn, oţelite la vârf, tot insul cu două; Tolbă pe umerii goi şi, pe goalele piepturi, colane Gâtu-ncîn gând, strălucesc împletite* din aurul galben. Iată, trei cete de cai şi trei căpetenii de cete

560 Tropotă-n frunte; de patru ori trei sunt la număr copiii Cetei şi fulgeră repezi în cete-osebite şi-asemeni Trei sunt măeştrii2. Pe-o ceată de tineri o cârmuie micul Priamos, nume ca moşul purtând şi născut din Polites, Tânăr menit să-nflorească-n pământul italic3. E tracic

565 Calul sub dânsul şi-i alb şi cu pete stropit şi cu glezne Albe la cel dinainte picior şi cu fruntea ca iarna.

Atys, din care purces-au în Latium Aţii4, e-al doilea; Atys cel mic, un copil iubit de copilul Ascanius.

Însă pe toţi cu frumseţea-ntrecându-i, răsare la urmă

570 Iulus pe roibul din Sidon, pe care, că semn al iubirii, Dido i-l dete, frumoasă, să-l aibă de-aducere-aminte. Ceilalţi pe cai din Trinacria vin, dăruiţi de bătrânul Rege, de Acestes.

Veseli pe cei sfiicioşi îi primesc privitorii, cu chiot;

575 Inima râde-n troieni; ei cunosc strămoşeştile chipuri5.

După ce toţi au trecut de-a lungu-ndesatelor laviţe.

Tutor din bănci6 pe sub ochi, de departe gătiţilor data Fiul lui Epyt-un semn – de plesnet se zbuciumă biciul. Dânşii perechi se despart şi-şi împrăştie stolul, făcându-l

1 Tinerimea siciliana şi troiană freamătă de admiraţie. Jocul era o surpriză şi pentru unii, şi pentru alţii.

2 Fiecare ceată cuprinde câte doisprezece copii, împărţi şi în câte două şiruri, fiecare cu câte un fruntaş (deci „măeştrii" sunt câte doi la număr).

3 Vergilius atribuie lui Priamos, fiul lui Polites (a cărui ucidere este relatată în cartea a I I-a) întemeierea în Latium a oraşului Politorium, care, după altă tradiţie, fusese fondat chiar de Polites.

4 Atys este un nume ales de poet pentru a sugera originea troiană a familiei romane Atia, din care făcuse parte (prin soţul ei) sora lui Caesar, bunica lui Augustus; prietenia dintre cei doi copii prefigurează, astfel, viitoarea alianţă dintre familia Atia şi Iulia.

5 Ei recunosc, pe figurile copiilor, trăsăturile strămoşeşti.

6 Nu era vorba, desigur, nici de laviţe, nici de bănci – amfiteatrul fiind natural – ci de denivelările terenului.

580 Trei felurite şiraguri; şi iarăşi, la strigăt, cu graba Sar îndărăt şi-adunaţi se-ncaieră-n luptă de suliţi. Astfel acum făptuiesc o-ncurare, din nou, şi-o lovire; Stau duşmăneşte făţiş şi-n rotire pe rând se-mpresoară Roată1, şi-aşanchipuiesc călărimea-n izbirile luptei.

585 Spatele n fugă-şi descopăr acum; se-ntorc şi cu suliţi Scapără-acum, iar acum, împăcaţi, dau goană pe câmpuri2. Tocmai precum Labirintul 3 odată, pe coastele Cretei, Oarbe-ncăperi în amestec având şi-ncurcat împletite, Mii de cărări abătute din drum, ca să-nşele şi semnul

590 Urmei, nici locul aflării să-l ştii şi nici drumul centoarce, Astfel cărările lor şi le-ncurcă şi tinerii Troiei.

Fug în amestec, se-ntorc şi-n jocuri închipuie lupta. Astfel delfinii-notând în stoluri, prin mare despică Valul carpathic4 şi libycul val şi se joacă prin valuri.

595 Aste-obiceiuri şi-aceste-ncurări statoritu-le-a Iulus După-ngrădirea cu zid a temeinicei Alba cea Lungă5, Sărbătoririi făcând început cu strămoşii latinici.

Astfel precum a făcut cu băieţii din Troia şi dânsul. Alba-nvăţat-a pe-ai săi; din Alba primit-a, prin veacuri.

600 Roma cea tare şi-n veci a păstrat moştenitele jocuri. „Troia666 şi-acum se numesc; şi „troienica ceată66 copiii.

Luptele-atât au ţinut, ca prinoase lui tatăl închisesânsă din nou dezvelit-a norocul schimbarea credinţei.7 Până ce fac ei serbări amintirii, cu lupte şi jocuri.

605 Iuno trimis-a din ceruri, saturnica doamnă, la flota

1 în cercuri întretăiate.

2 Înaintează în rânduri simetrice.

3 Construcţie complicată, cu nenumărate galerii, atribuită legendarului arhitect Daedalus şi servind drept închisoare pentru Minotaur. După săpăturile de la Cnossos, Evans şi alţi cercetători au identificat Labirintul cu palatul lui Minos; respingând această ipoteză, exegeţii mai noi consideră că era vorba de un ansamblu de galerii subterane săpate în stâncă, la distanţă de Cnossos, cu destinaţie religioasă.

4 Marea ce înconjura insula Carpathos, situată între Rhodos şi Creta.

6 Alba Longa. (Coşbuc traduce uneori numele proprii.)

6 Jocul troian, numit când *Troia*, când *Troianus ludus* (ambele forme apărând la Suetonius), când *Troiae ludus* sau *Troiae ludicrum* (la Tacit).

7 în sensul că norocul încetează a mai fi de partea troienilor.

Troiei pe Iris, pornind a zeiţei cărare pe vânturi, Multe dorind1, căci era nesătulă de vechea-i mânie.

Grabnică-n drum scoborâtă prin arcu-ntr-o mie de feţe2.

Vine cu zor, nevăzută, pe repedea cale, fecioara.

610 Vede-adunarea de neamuri acolo şi, malul privindu-l, Vede că portul e gol şi pustie cu totul e flota, însă departe, pe mal, la loc singuratic3, în gloată Mame din Troia pe închises îl plâng, pe mortul, şi-n urlet

Marea privind-o-n adâncuri albastre: „Vai, trudă prin vaduri.

615 Câtă! Şi câte nevoi!”, plâng toate şi gem într-un suflet. Vetre şi-oraşe doresc, li-e groază de trudele mării.

Iris, în mijloc venind, purtată de gândul pierzării, Iese grăbită, schimbându-şi făptura-i de zână şi portul; Beroe-acum se preface4, bătrână, soţia lui Tmarus5.

620 Căruia prunci i-a născut, cu neam de nepoţi şi cu nume. Astfel s-amestecă zâna prin cârdul de mame troiene.

„Biete femei, ea le strigă, pe care mânia danae Nu v-a răpus în război sub ziduri, la Troia! Tu vecinic Neam al durerii! Ştiţi voi ce rele găteşte-vă soarta?

625 Şapte sunt anii-mpliniţi de când risipită e Troia.

Mări şi pământuri de când ocolindu-le toate, răbdat-am Zodii duşmane şi stânci ucigaşe; prin umede-adâncuri Malul italic ce fuge-l cătăm şi ne zbatem cu marea! Iată frăţescul pământ al lui Eryx, pe Acestes cel darnic;

630 Cine-i opreşte să-nalţe cetăţi şi temeiuri, bărbaţii? Ţara străbună, voi zei mântuiţi de peire degeaba.

N-o s-o găsim nicăieri? Şi locaşuri troiene? nicindeni Simois n-o să-l vedem, nici hectorice râuri şi Xanthus? Haideţi s-aprindem curând, că-i izvor răutăţilor, flota!

635 Chipul fecioarei prin vis în aievea mi-a zis, al Cassandrei.

1 Multe punând, la cale.

2 Curcubeul.

3 în antichitate femeilor le era interzis să asiste la jocurile publice

(lege care, în vremea lui Vergilius, îşi pierduse valabilitatea).

4 Ia înfăţişarea Beroei.

5 Soţia lui Doryclus din Tmaros (munte din Epir).

Flota s-o ardem1. «Aici – ea zise – călaţi-vă Troia! Asta vi-e casă, de-acum!» Şi-i timp potrivit făptuirii; Nu

zăboviţi o poruncă din cer! Altarele, colo.

Patru; chiar însuşi Neptun ne dă şi-ndemnare şi flăcări/6

640 Astfel grăind, a şi «smuls, ea – ntâia, duşmanul tăciune, Sus îl învârt3 cu minanălţată şi-ncins de văpaie Iute-l azvârle. Cu murmur se uită şi bete de spaimă Mamele. Însă din stol o femeie bătrână cu totul, Pyrgo2, cea care pe mulţi ai lui Priam copii îi crescuse:

645 „Nu e B croe, f mei, nu-i astarboet ica3, mame! Nu-i a lui Doryclos ea! E chipul frum seţii din ceruri: Ochii-i de flăcări vedeţi-i! Şi cât de-nţekaptă cu duhul! Ce mai obraji! Şi ce vorbe, de-ţi par al drumeţului umblet! 4

Însămi pe Berce-n pat am lăsat-o – şi-ac', de-o clipită – 650 Slabă şi foc de necaz că singură dânsa lipseşte

Astăzi serbării, nedând doritul prinos lui închises/6 Astfel a zis.

Mamele, ntâi amărâte, cu ochi pizmătăreţi în urmă, Stând la-ndoială, priveau la corăbii cu gândul în două:

655 Dragostea ţării de-aici şi-a celei de zei juruită.

Când, ridicată spre cer cu zboruri într-una de repezi, Iris pe-naltul său arc s-ascunse cu grabă prin neguri. Parcă trăsnisc-ntre dânsele-acum şi, nebune cu totul, Ţipă cu zgomot şi smulg de pe vetrele casei5 văpaia.

660 Multe despoaie şi-altare şi frunze şi vreascuri şi aşchii Strâng şi le-azvârl; şi sălbatic se duce şi fără de cumpăt Focul, prin vâsle şi bănci şi-nvelişuri de pestriţe scânduri6.

1 Textual: *Chipul profetesei Cassandra mi-a apărut prin vis*, / *întinzându-mi făclii aprinse*.

2 Ca şi Beroe şi Doryclos, Pyrgo este un personaj necunoscut în altă parte. „Ea este interpreta raţiunii care protestează împotriva abandonării de sine" (Lejay).

3 Troiana.

4 Şi ce sunet al vocii, ce mers / Toate trăsăturile de mai sus sunt tot atâtea semne (*signa*) divine prin care zeii, chiar travestiţi, îşi trădează condiţia. (Cf. I, 404.)

5 De pe vetrele sacre din câmpul troian, unde focul ardea în faţa imaginilor penaţilor.

6 la pupele de brad, pictate. Exista obiceiul ca pupa navelor, care purta imaginea zeului protector, să fie pictată.

Iute, la-naltul mormânt şi la trainic clăditul teatru1, Vestea că flota li-e-n foc Eumelus a dus-o. Ei înşişi

665 Zgura prin aer zăresc şi scântei risipite cu fumul.

Iulus cu grabă şi-ntâiul, precum îşi ducea la-ncurare Stolul, aleargă spre maluri cu roibul în spume, la castrul Dat răzvrătirii; Ti zadar păzitoru-i tot strigă din urmă.

„Ce nebunie v-a prins? se răsteşte. Şi care vi-e gândul.

670 Nesocotite femei? Nu duşmani şi taberi argive

Nu, ci v-aprindeţi averea ce-aveţi. Şi iată-mă, Iulus, Iulus al vostru!” Şi coiful din cap în ţărână-l azvârle2, Coiful purtat la-ncurări, în jocuri ce-nchipuie lupta. Grabnic Acneas scoboară din deal; curg gloatele-n urmă-i.

675 Însă femeile-n grabă, de frică, rup fuga pe maluri, Care-ncotro, şi s-ascund prin tufişuri şi peşteri şi-n totul Unde se pot îndosi. Li-e ruşine de faptă. Schimbate Iarăşi bărbaţii le văd; iar Iuno-şi făcuse pe poftă3, însă de-aceeа nu piere văpaia şi, nesăturată, puterea

630 Focului nu s-odihneşte; se-ncing pe sub umede bârne Câlţii şi-nvolbură fumul alene; iar abur fierbinte Roade pereţii pe-ncet; tutindeni ia foc putregaiul4. Nici ajutor de bărbaţi, nici râuri stropite n-ajută.

Iată că bunul5 Aeneas, smulgând6 de pe umeri veşmântul.

685 Cere-ndurare la zei, şi-ajutor, şi mânile-ntinde:

„Jupiter, dacă nu vrei să stârpeşti pe teucri de-a rândul.

Până la unul, şi dacă ţi-e mila de-a pururi7 spre bieţii Oameni întoarsă, o, smulge-ne flota din flăcări, părinte! Cruţă puţinul avut ce-l avem şi ni-l scapă de moarte.

690 Ori puţintelul rămas cu duşmanul tău fulger striveşte-], Vrednic de sunt8, şi sfărâmă-l cu dreapta şi-l surpă-n adâncuri!”

1 Şi la spectatorii din amfiteatru, care, după cum s-a văzut mai sus, nu era construit, ci improvizat.

2 Pentru ca femeile să-l recunoască.

3 Textual: *Şi, eliberate / de nebunia pe care Iuno le-o inoculase*, îşi *revin, recunoscându-i pe ai lor*.

4 Focul cuprinde întreg corpul corăbiilor.

5 Piosul.

6 Sfâşiindu-şi, în semn de disperare sau de doliu, obicei caracteristic, în asemenea situaţii, la popoarele antice.

7 De odinioară.

8 Dacă merit aşa ceva.

Iată, la rugă răspuns, cu ruptură de nori o furtună Urlă-n văzduh cu turbate iuţeli şi de tunet pământul Muge zbătut şi câmpiile gem şi, din cer prăbuşite.

695 Ploi cotropind se revarsă potop şi cu vânt în amestec. Ape s-adună pe pod1, se preling pe tăciunii din bârne, Curg de tutindeni şi totul îneacă, stingându-le toate; Flota de moarte-a scăpat, dar patru corăbii periră. Însă, de-acest nenoroc amărât în adâncu-i, Aeneas

700 Trist îşi frământă cu gânduri întruna mutate zbătutul Suflet de griji: să rămâie-n pământul siculic să-l are, Nemaipăsându-i de sorţi, ori s-alerge spre malul italic? Nautes bătrânul atunci, cui singur tritonica Pallas Ochii-i deschise-nzestrându-l cu darul grăbitei priceperi2

705 (Pallas poveţe i-a dat – atât ce-ameninţă mânia

Zeilor nobili3, precum şi ce şiruri de fapte vrea soarta), El lui Aeneas i-a zis, cu rostu-ntăririi de suflet:

„Unde te duc şi te-aduc, urmează menirilor tale! Orice să fie, tu birui oricare necaz prin răbdare4.

710 Iată, din viţă de zei, tu-l ai pe dardanul Acestes;

Ia-l deci tovarăş la sfat şi, de-o vrea, părtaş îl primeşte. Cei din pierdutele luntri tu-ncrede-i acestuia-n pază, Dă-i şi pe cei obosiţi de cărări şi de marea ta ţintă, Dă-i pe bătrânii cei slabi şi pe babe-obosite de drumuri;

715 Tot ce-mprejuru-ţi tu vezi slăbit şi-ngrozit de primejdii Pune de-o parte şi lasă-i aici să-şi clădească locaşuri. Nume cetăţii să-i dea numirea-nvoita5: Acesta.

1 Deasupra pupelor.

2 Se spunea despre Nautes, pe care familia romană

Nautia şi-l reclama drept strămoş, că salvase din incendiul Troiei statuia zeiţei Pallas, pe care Aeneas i-o lăsase, după aceea, în grijă; zeiţa îl înzestrase cu virtuţi profetice, dar sfatul pe care i-l va da mai jos lui Aeneas este, evident, expresia unei clar viziuni raţionale şi nu mistice.

3 Pallas ti inspira răspunsurile, atât în ce priveşte marea mânie a zeilor, cât şi…

4 îndemnul de a domina nenorocirile prin tărie sufletească şi supunere la destin trădează o influenţă stoică.

5 Numele acordat (*de tine*). Aeneas va renunţa, în favoarea lui Acestes, la dreptul pe care-l avea, ca fondator, să dea cetăţii numele său. Prima menţiune despre fondarea troiană a acestui oraş apare la Tucidide, sub numele de Egesta; romanii îl vor numi Segesta (azi Castellamare).

Astfel, mai mult aţâţat prin cuvântul bătrânului prieten.

Trist îşi frământă-n zadarnice gânduri amarul din suflet1.720 Noaptea-n teleaga cu roibi alerga-ntunecată prin ceruri.

Iată, din cer scoborând, un chip i s-arată, cu totul Mortului tată la fel, şi vorbeşte cuvintele-acestea:

„Fiule, tu, mai iubit decât viaţa, când viaţă-avusesem.

Scumpe copile-aruncat de menirile Troiei tutindeni, 725 Vin din porunca lui Joe la tine, cel care-ţi scăpase

Flota de foc şi din cer în sfârşit te-a văzut cu-ndurare. Sfatul cuminte, cel dat de bătrânul Nautes, ascultă-l; Numai pe cei mai cu suflet voinic şi, pe-alesul, pe tineri Du-i în pământul latin. Căci un neam fioros în deprinderi

730 Ai să dobori cu războiul acolo. Ci-ntâi tu scoboară

Jos în locaşul lui Pluto-n Infern şi, prin largul Avernus Plinul de peşteri2, la mine să vii! Căci nu-n întuneric Umblu prin Tartarul nelegiuit, ci pe lunci în Elysium3 Stau, cu cei drepţi la un loc. Curata Sibylla, prin jertfa

735 Sângelui mult al mioarelor negre, te-aduce la mine.

Neamu-ţi întreg o să-l vezi şi-o să vezi juruita cetate. Fii sănătos! Umezită, la mijloc de drumuri e Noaptea; Rece4, vărsarea de zori cu roibi sforăind mă soseşte!”

Zise, ca fumul perind în răcori aburite-ale nopţii. 740 „Unde-mi alergi? încotro mi te duci? se jeleşte Aeneas. Fugi tu de mine? Şi cine te-alungă din braţele mele?” Astfel plângând, el aţâţă-adormitele flăcări şi spuza;

Larul5 pergamic în urmă şi vetrele Vestei cărunte

1 Momentele de incertitudine şi reflectare, privite de unii comentatori ca slăbiciune şi lipsă de decizie, sunt cele care dau veridicitate personajului şi superioritate morală; Aeneas este un conducător cu un pronunţat simţ al datoriei, care nu se aventurează în a lua hotărâri superficiale.

2 Adâncul.

3 Toate umbrele morţilor coborau, potrivit mitologiei, în infern; dar în timp ce vinovăţii se chinuiau în Tartar, cei buni îşi aflau sălaşul în Câmpiile Élysée (cf. VI, 637 şi urm.).

4 Crudă, pentru că-i obliga să se despartă; umbrelor morţilor nu le era îngăduit să viziteze muritorii decât în timpul nopţii.

5 larul şi penaţii (cu care este confundat aici) formau trilogia divinităţilor protectoare ale familiei romane; imaginile lor erau aşezate lângă foc, prin care era personificată Vesta.

12*

Iute cu grâul cel sfânt şi cu fum de tămâie le-ncinge1.

745 Repede cheamă-mprejur pe tovarăşi, şi-n frunte pe Acestes.

Nalta poruncă din cer Le-o vesteşte şi-ntocmai şi vorba Tatălui său, ispitind2 chibzuitele rosturi din suflet.

Nici nu-ntârzie cu sfatul şi nici nu-i potrivnic Acestes. Grabnic pe babe le-aleg şi pe cei ce voiesc să rămâie.

750 Suflete fără de-avânt şi nepoftitoare de glorii.

Laviţe mai bune-şi cioplesc, cârpesc la corăbii şi-aşază Bârne trecute prin flăcări şi vâsle mai bune şi funii; Numai un pumn de bărbaţi, dar zdravene braţe de luptă,

însă-ntr-aceea cu plugul Aeneas le-mprejmuie-oraşul 3.

755 Casc4 le-mparte prin sorţi şi le spune că Troia-i acolo, Ilion ici5. Şi se bucură-Acestes de-oraşul troienic6, Loc de-adunare le dă, statorind şi juraţii şi Dreptul7. Grabnic pe Eryx, pe culmea vecină cu cerul, aşază Templul idalicei Venus8. Şi-un preot ia-n pază mormântul

760 Cel ce-odihneşte pe Anebises, în sfânta dumbravă de-acolo9.

Zile de trei ori tot trei trecut-a-n ospeţe mulţimea, Daruri pe-altare punând. Dar vânturi stârnite pe mare, Blând, şi, cu molcome bori, şi Austrul, îi cheamă pe-adâncuri.

1 Le-ncinge, înălţând rugăciuni. Ora incertă, în care umbrele nopţii încă nu s-au risipit, adânceşte semnificaţiile tainice ale ofrandei: se pare că este vorba de *mola salsa* (făină amestecată cu sare), grâul reprezentând cel mai preţios dintre bunuri, iar sarea (pe care Homer o califică drept divină – *theios Hals*) fiind simbolul purităţii sufletului.

2! rupărtăsindu-le.

3 După obiceiul antic al fondării unui oraş, Aeneas trasează cu plugul locul unde se vor înălţa zidurile cetăţii.

4 Locurile viitoarelor case.

5 Ilion reprezintă aici oraşul propriu-zis, iar Troia – teritoriul.

6 Acestes se bucură de *domnia* asupra cetăţii.

7 Structura politico-administrativă a cetăţii este fixată după modelul roman; locul de adunare este *forum-uX*, iar legile de drept (*tura*) sunt cele ale senatorilor.

8 Templul Venerei de pe muntele Eryx (unde era îngropat eroul cu acelaşi nume) era celebru în antichitate, rivalizând cu cel din Paphos (cf. Suetonius, Tacit).

9 Lui închises i se stabileşte un cult (după obiceiul grec), asemeni unui erou.

Plângere groaznică-acum se rădică pe strâmbete1 maluri.

765 Gem şi se-ncleaştă cuprinşi şi se vacră ziua şi noaptea, înseşi şi mamele, căror odată grozavă-ntr-atâta

Marea părută le-a fost, nevrând nici de nume-i s-audă, Cearcă să plece şi fuga s-o-ndure şi trudele mării.

Blând le mângâie, vorbind cu suflet de prieten, Aeneas.

770 Dându-le-n seamă, cu lacrimi în ochi, lui Aceste-nruditul. Tauri lui Eryx2 să-nj unghie trei şi-o mioară Furtunii3 Dete poruncă şi-apoi să dezlege-nşiratele funii.

Fruntea cu foi de măslin rătezat încingând-o, el însuşi Stă pe-nvelişul corăbii şi-n mână cu paharul aruncă

775 Vinu-n4 săratul adânc şi curat îl aduce ca jertfă.

Toţi pe-ntrecute răsar şi vâslează şi mătură marea; Vântul, din pânze stârnit5, urmăreşte-le-n zuzăt cărarea.

Venus într-asta, cu spaimele-n suflet, se-ntoarce cu graiul

Către Neptun şi, plângând, tânguioase cuvinte-i vorbeşte:

780 „Cruda Iunonei mânie şi nesăturatul ei suflet.

Iată, cu sila mă duc la-njosiri şi la totul, 6 Neptune. Nici îndelungul durerii n-o mişcă, nici multul virtuţii, Nici de porunca lui Joe n-ascultă şi nici de-a menirii. Nu e de-ajuns că prin foc nimicit-a poporului frigic7

785 Naltul oraş, cu spurcata ei ură, şi-n trude-aruncat-a ** Restul troienic8; acum prigoneşte cenuşa troiană.

Oasele moarte! Temeiul mâniei şi-l ştie ea însăşi! însuţi mi-ai fost de curând în apele Libyei mărtur:

Ce de furtuni9 a pornit din senin! făcuse-un amestec

790 Cerul cu marea, pe vânturi lăsându-le-n voie să bată; Asta-ndrăznise-n domniile tale.

Chiar pe femei îndrăznind să le-ndemne la fărădelege, Foc în corăbii le-a pus şi, prin lipsa de loc în corăbii, Ea l-a silit pe pământuri străine să-şi lase fârtăţii.

1 Arcuitele.

2 Ca unui erou al locului.

3 Furtunilor li se dedicase, la Roma, un templu.

4 După datină, Aeneas aruncă în apă măruntaiele victimelor

(*exta*) şi vin.

5 Suflând de la pupă.

6 Mă obligă să mă cobor la tot felul de rugăminţi.

7 Troian.

8 Supravieţuitorii.

9 Ce mai furtună (se referă la furtuna din cartea I, v. 84 şi urm.) *

795 Celor rămaşi, eu te rog, despica-le-n mările tale

Drumuri vegheate, să poată cu pace s-ajungă la Tibru – Dacă mă rog ce-i cu drept – şi cetăţi să le-ngăduie soarta1/6

Zise-i saturnicul2 domn al adâncului mării cuvântul: „Venus, cuminte-ai gândit să te-ncrezi în puterile mele3.

800 Cărora fiică le eşti4. Sunt vrednic5; căci pus-am adese Frâne turbărilor mării şi cerului frâne mâniei;

Nu mai puţin şi pe-uscat – mi-e Simois mărtur şi

Xanthus – Grijă purtat-am de Aeneas al tău. Când Achilles cu goană Cetele fără de suflet6 le-mpinse, strivite, spre ziduri.

805 Mii de troieni azvârlindu-i peirii, când groaznic spumară Râuri umplute de morţi, că nu mai putea să-şi răzbată Apele Xanthus spre mări, nici drumul să-şi afle7, pe Aeneas.

Prins cu Pelidul 8 la luptă şi-n zei şi puteri neasemeni, însumi în nori l-am ascuns9; căci vrut-am10 din talpă să macin

810 Zidul de mine durat, al Troiei cea fără credinţă11.

Gândul 12 de-atunci mi-e şi-acum tot acelaşi. Alungă tu teama!

Dânsul vegheat, cum o ceri, în portul Avernus13 intra-va, însă pe unul din toţi, pe unu-l va pierde-n adâncuri; Unul, cu capul, spăşi-va pe toţi14/6

1 Şi dacă Parcele îngăduie acele ziduri (adică ridicarea cetăţii).

2 Neptun era fiu al lui Saturn.

3 În împărăţia mea (adică apele mării).

4 Aluzie la legenda după care Venus (Afrodita) s-ar fi născut din spuma mării (gr. *aphros* = spumă, de unde şi

numele zeiţei); datorită acestei legende, ea era numită adesea Anadyomene („cea care iese din valuri”), aşa cum a fost reprezentată de celebrul tablou al lui Apelles.

5 De încrederea ta.

6 Înspăimânta ale se referă la troieni.

7 Cf. *Iliada*, XXI.

8 Ahile, fiu al lui Peleus.

9 Cf. *Iliada*, XX.

10 Deşi voiam.

11 Sperjură. Aluzie la sperjurul lui Laomedon.

12 Grija (pentru Aeneas).

13 în portul Avernului, pe ţărmul oraşului Cumae, unde va debarca Aeneas.

14 La multe popoare antice exista credinţa că o victimă expiatorie (care aici va fi Palinurus) era necesară salvării unei comunităţi.

815 Jalnicul suflet prin vorbele-aceste-alinându-l zeiţei, Roibii-şi înhamă la car aurit şi-nspumate zăbale Dă răzvrătitelor guri şi le scutură frâiele-ntruna1. Carul albastru pe luciu de mări se grăbeşte cu zborul; Undele cad şi se frâng şi sub plină de vuiet săcure2

820 Apele neted se-ntind, fug norii cu spaimă prin aer3. Iată tovarăşi răsar felurite-arătări din adâncuri, Glaucus4 cu soţii bătrâni şi din Ino născutul Palaemon5, şi-nvălmăşiţii tritoni şi-n capul oştirilor, Phorcus, Melite-n stânga, şi Thetis, şi fata din mări Panopea.

825 Spio, Nesaee, apoi Cymodoce şi-n urmă Thalia6.

Însă7 lui tatăl Aeneas, trecându-i amarul, în urmă

Inima iar îi venise la loc. Şi poruncă-n pripire Dă să ridice catarge şi vaselor aripi să-ntindă. Mersul şi-l schimbă mereu; o dată s-abate la stânga

830 Pieptul corăbii, şi-o dată la dreapta, şi coarnele repezi Fără sfârşire se-ntorc8 şi vâjâie flota prin vânturi. Tutor în frunte plutea Palinurus, cărarea-ndrumând-o Desului roi; ceilalţi urmăreau îndrumată cărare.

Umeda noapte pe cer ajunsese pe-aproape de ţinta

835 Cea mai de sus9; îşi întind în plăcute beţii de repaus Trupul, sub vâsle culcaţi, corăbierii, pe-aspritele

laviţe.

1 Şi le slăbeşte hăţurile.

8 Osie.

8 Fug norii prin vastul eter.

4 Pescar beoţian care, aruncându-se în mare după ce gustase anumite ierburi, a devenit un zeu marin (Cf. Ovidius, *Metamorfoze*, XIII, 837 şi urm. şi Vergilius, *Georgice*, I, 437).

6 Numele dat lui Melikertes, după ce, aruncându-se în mare împreună cu mama sa, ca să scape de nebunia tatălui său, a fost transformat în divinitate marină; la romani, era identificat cu Portunus.

6 Toate sunt nereide, alcătuind, împreună cu divinităţile de mai sus, cortegiul zeului Neptun (traducerea omite *balenele enorme*). Tabloul fiind un subiect predilect pentru artele plastice, s-ar putea ca descrierea lui Vergilius să se fi inspirat din astfel de reprezentări (dintre care celebru era grupul statuar de Scopas, existent la Roma).

7 Atunci.

8 Versurile de mai sus descriu manevrele executate pe corăbii. Textual: *Toate corăbiile fixează în acelaşi timp colţul de jos al velei şi, tot în acelaşi timp, / destind pânzele, când la stânga, când la dreapta; răsucesc, în acelaşi timp, într-o parte şi alta, / capetele de sus ale vergelor*.

9 Era aproape de miezul nopţii.

Iată, cu line mişcări, din adâncul seninului, Somnul 1 Lunecă-n umbră, de sus, despicând răcorosu-ntunerec. Vine la tine-aducând, Palinure, tu nevinovate.

849 Jalnice visuri2. Stătea-nşelător pe podul corăbii Zeul, cu Phorbasă asemeni, vorbind chiar în glasul lui

Phorbas:

„Marea de sineşi, născute din Iasius, vă cârmuie flota, Vintu-i domol şi mereu; ai vreme şi tu de repaus. Culcă-te-acum şi mai cruţă de munci obositele gene;

845 însumi puţin, până-atunci, voi sta-nlocuindu-te cârmei/6

Ochii de-abia ridicându-i de somn4, a răspuns
Palinurus:
„Vrei să mă-nveţi tu pe mine-a cunoaşte făţarnicul mării Zâmbet şi liniştea ei? Pe mine, să cred într-un monstru? Vântului plin de-nşelări – cum altfel! – să-l las pe
Aeneas.
850 Cerului carele-ades m-a-nşelat pe furiş cu seninu-i? 66
Astfel de zise-a vorbit şi strâns s-alipeşte de cârmă, Nici nu şi-o Iasă din mână şi calea şi-o cată pe stele, însă cu ramura lui, cea-n râul lethaeic5 muiată şi-n somnoroasele valuri de Styx6, îl stropeşte pe tâmple.
855 Dânsul se luptă, dar blând ameţeala-l cuprinde pe-ncetul. Iată, de-abia i-a răzbit prin trup furişatul răpaos, Când, împingându-l de sus, cu scândura ruptă din podul Vasului slab şi cu cârmă cu tot, îl izbeşte-n adâncuri Rostogolindu-l, pe când el striga pe tovarăşi degeaba.
860 Aripi apoi întinzând7, zburat-a-n adâncuri de zare.
Nu mai puţin cu veghere8 pe mări îşi alunecă flota
Drumul, ferit de Neptunus, şi fără de frică se duce.

1 Somnus, zeul somnului în mitologia romană, era fiul Nopţii
(*Nox*), frate geamăn cu Moartea (*Mors*) şi tatăl Viselor (*Somnia*).

2 O somnolenţă funestă, care-l va duce la pieire.

3 Personajul apare în *Iliada*, ca tată al lui Ilioneus.

4 Nu de somn, ci pentru că atenţia îi era absorbită de manevrarea cârmei.

5 Lethe, unul dintre râurile Infernului, aducea uitarea. Numai astfel zeul somnului îl poate sili pe devotatul Palinurus să-şi abandoneze datoria; se reliefează aici ideea că un destin mare nu se poate împlini decât cu preţul unor dureroase sacrificii.

6 Textual: *şi căreia Styxul ti dăduse putere adormitoare*; Vergilius atribuie aici râului morţii din Infern proprietatea râului Lethe.

7 Somnul, care era adesea reprezentat cu aripi la

tâmple sau în păr.

8 în siguranţă.

184 K:

Trece pe-aproape de stânci, de Sirene1, de malul cu peşteri Greu de trecut oarecând2 şi alb de mulţimea de oase;

865 Asprele stânci vuietau îndelung, răzbătute de valuri. Tatăl3 acolo, simţind că se zbuciumă vasul întruna, Fără cârmaci, îl conduce el însuşi prin spumegul nopţii4, Trist şi gemut şi cu suflet jălit de durerea-ntâmplării. „Prea cu veghere-ncrezutule-n ceruri senine şi-n vânturi, Gol5 în pământul străin, Palinure, de-a pururi zăcea-vei!”

1 Se spunea despre Sirene (a căror înfăţişare de păsări cu chip de femeie este adesea reprezentată pe vasele antice) cât locuiau pe o insulă din apropiere de Napoli, unde corăbierii, atraşi de vraja cântecului lor, îşi găseau moartea; sortite să trăiască până când un muritor le va rezista, ele ar fi fost metamorfozate, după trecerea lui Ulise (*Od.*, XII), în stânci. Mai târziu, urmând tradiţia pitagoreică şi platonică (vezi celebra interpretare cosmologică din Platon, *Rep.*, X, 617 b), s-a scris o întreagă literatură hermeneutică în jurul acestui mit, modificându-i fundamental sensurile primare.

3 Cândva.

8 Aeneas.

4 Prin undele întunecate de noapte.

5 Neîngropat. Moartea pe un pământ străin şi lipsa mormântului constituiau o dublă nenorocire.

CARTEA A VI-A

a

Astfel vorbeşte1 cu lacrimi şi cârmele flotei le-ntoarce, Lunecă-n urmă şi-ajunge la malul euboic, la Cumae2. Vasele ciocul spre larguri îl au3; cu dintele trainic Doarme cătuşa-n4 adânc. Şi stau boltuite la maluri

5 Vasele-n şir îndesat. Cutreieră malul hesperic Tinerii veseli5, cătând o seamă dintr-înşii sămânţa Focului celui ascuns prin vinele cremenii; şi-alţii Deset de codri răpesc6; dau nume la râuri aflate7.

Însă, cucernic, Aeneas s-a dus pe colina cu templul
10 Naltului Phoebus; şi-n urmă departe-n adâncile peşteri
Ale grozavei Sibylle, pe care şi-n gânduri şi-n vorbe
Zeul din Delos8 o-nspiră şi-i face făţiş9 viitorul.

1 Aeneas.

2 Colonie a oraşului Chalcis din insula Eubeea, fondată în sudul! Italiei în sec. VIII î.e.n., mult după venirea troienilor; era importantă pentru că de aici civilizaţia greacă începuse să pătrundă la Roma.

3 îl întorc. Acostaseră cu prorele spre mare, pentru a fi pregătitesă-şi reia călătoria.

4 Ancora (cf. ms. 2921, f. 461).

6 Nerăbdători, tinerii / dau năvală pe ţărmul hesperic (italic).

6 Străbat în grabă.

7 îşi arată unii altora râurile pe care le descoperă. Vioiciunea tabloului se acordă cu sentimentul de eliberare şi curiozitate al pribegilor care, în sfârşit, au descoperit pământul promis.

8 Apollo. Templul său de pe vârful muntelui din Cumae, pe care legendele îl considerau operă a lui Daedalus şi pe care Augustus îl: restaurase, era celebru.

6 îi dezvăluie.

Iată-i, spre Trivia1 merg, în dumbrăvi cu palatul2 de aur.

Daedalus – astfel e zvonul – fugind din regatul lui Minos
15 Pe-aripi uşoare, ’ndrăzneţ cutezând să despice văzduhul, Ne-ndătinatul său drum3 zburându-l spre Ursa gheţoasă4, Stete la urmă din zbor deasupra cetăţii chalcide.

Unde fusese ţarinii redat, el, Phoebus, acolo Aripi uşoare-ţi jertfi, rădicându-ţi puternicul templu5.
20 Androgeos e la-ntrare, murind; şi născuţii din Cecropse, Bieţii, pe şapte flăcăi, o pedeapsă tirană-n tot anul Dându-i zălog7; iar în chip stau urnele sfinte-ale sorţii. Gnosice8 maluri din mări se ridică dincolo şi-n maluri Dragostea plină de scârbă c-un taur se vede şi biata

25 Scoasă din minţi, Pasiphae, şi neamul de-amestec şi monstrul

Taur, din Minos născut9: un semn al scârboaselor10 patimi.

1 Spre dumbrava sacră a Triviei (Hecate, ipostaza infernală a Dianei).

2 Templul.

8 Zborul, lucru cu totul neobişnuit.

4 Spre nord, adică spre Cumae (care se afla, de fapt, la nord-vest de Creta).

5 Ca ex-voto.

6 Primul rege al Atenei transmis de tradiţia legendară.

7 După maniera alexandrină a descrierii unor opere de artă, Vergilius înfăţişează aici (adăugând, ca de obicei, un accent patetic) scenele sculpturale ce împodobeau uşile templului lui Apollo, reprezentând evenimente la care participase Daedalus: Androgeos, fiul lui Minos, ucis de atenieni după ce învinsese la toate întrecerile atletice din cadrul Panatheneelor; cei şapte băieţi şi şapte fete destinaţi jertfirii pentru Minotaur, tribut uman anual impus de Minos Atenei (după ce o subjugase), drept răzbunare.

8 Cretane.

8 Textual: *Şi progenitura corcită, jumătate om, jumătate taur*. Minotaurul se născuse din Pasiphae, soţia lui Minos, şi un taur. Legenda trebuie pusă în legătură cu taurul sacru căruia în Creta minoică îi era dedicat un cult şi a cărui efigie (om cu cap de taur) o poartă monedele descoperite la Cnossos.

10 Nelegiuitelor.

Colo-i ciudatul palat1, cu nedescurcatele drumuri; însă, cu mila văzând pe regina răpusă de patimi2, Daedal dezleagă-nşelarea cărării-ncurcate-a zidirii.

30 Căci stăpâneşte prin fir încâlcitele drumuri. La totul Dacă lipsit-ar fi plânsul, avut-ai fi, Icarus, parte; Tatăl de două ori vru să-ţi închipuie-n aur căderea, Mâna de două ori însă-i căzu3. Şi pe toate de-acolo Dânşii doreau să le poată vedea, dar trimisul Achates

35 Vine-nsoţit de-a lui Phoebus şi-a Triviei sfântă fecioară, Fata lui Glaucus, Deiphobe, 4 vorbe rostind lui Aeneas:

„Rege, nu-i timpul acum să ne-oprim la privelişti de-acestea!

Şapte să-nj unghii tu junei din turma cea fără prihană5, Zeilor, asta s-o faci, şi şapte mioare pe-alesul6”.

40 Astfel i-a zis lui Aeneas; şi, fără de preget, bărbaţii Toate-n plinire le duc; şi-n templu ea cheamă troienii. Gurile peşterii zac scobite-n puternica stâncă;

Mergi înăuntru pe-o sută de guri şi peeo sută de ganguri7, Vuiete-o sută vuiesc în adâncuri, din gura Sibyllei.

45 Dânsul la-ntrare-a sosit, iar fecioara: „Tu-ntreabă-ţi ursita!”

Zice, şi: „Zeul, e zeul, oh iată-l!” Şi-acolo, la-ntrare, Până a vorbit, nici roşeaţa-n obraji şi nici chipul acelaşi

1 Labirintul.

2 De o mare iubire. Textul se referă la Ariadna, fiica lui Minos, care, îndrăgostindu-se de Theseus, fiul regelui Atenei, venit să ucidă Minotaurul, îl ajutase, la sfatul lui Daedalus, să iasă din Labirint, cu ajutorul celebrului fir.

3 Din cauza durerii, a cărei intensitate este puternic sugerată prin cezură.

4 Sibylla, din care Vergilius face o fiică a zeului marin Glaucus, el însuşi înzestrat cu darul profeţiei. I se atribuie în acest pasaj o dublă calitate: preoteasă a lui Apollo (deci interpretă a oracolelor) şi preoteasă a Hecatei, postură ce explică, prin funcţia de păzitoare a intrării în Infern, rolul ei de călăuză a lui Acneas în lumea umbrelor.

5 Care n-au fost puse încă la jug.

6 Alese după datină.

7 Descrierea lui Vergilius a fost confirmată de cercetările arheologice; una dintre numeroasele grote de pe muntele din Cumae, aflată chiar sub templul lui Apollo, se deschide, după un lung coridor, într-o sală vastă, din care se ramifică nenumărate galerii; după unele mărturii din antichitate, în afară de vasta sală unde se aflau trei

bazine de purificare, se mai afla o încăpere retrasă, în care, aşezată pe un scaun înalt, Sibylla transmitea oracolele.

Nu-i rămăsese, nici păru-mpletit; i se zguduie pieptul Şi inima-n piept i se zbate turbând; şi mai naltă ea pare.

50 Glasul nu-i sună ca glas omenesc şi ea simte răsuflu 1 Zeului care venea.1 „Tu pregeţi rugarea cu voturi2, Zice, troiene, tu pregeţi? Dar nu se deschid mai nainte3 Porţile mari în locaşul cel groaznic4!” Cu vorbele-acestea, Fata tăcu. Şi prin oase troienii simţiră, ca gerul.

55 Groază cu tremur. Şi iată, din suflet Aeneas se roagă: „Phoebus, tu-n veci milostive cu mult încercata-ne Troie!

Cel ce lui Paris şi mâna i-ai dres-o5 şi lancea dardană, ia să pătrundă-n născutul din Aeacuse! Mări ce-nconjoară Late pământuri bătut-am, de tine condus, şi văzut-am

60 Neamul massylic, departe, şi coastele-ncinse de Syrte. Iată-mă-ajuns şi la malul italic, în urmă, la malul Cel fugător7. Ce duşmană ne-a fost ursita de-a pururi8! Dar se cuvine să fiţi milostivi cu poporul pergamic, Zei şi zeiţe, voi toţi cei cu pizmă pe Troia şi-naltul

65 Nâime dardanic! Şi tu, preoteasă, şi tu, ştiutoarca Celor ce-or fi, te rugăm (nu cer stăpâniri ne menite Mie de sorţi), să ne dai9 locuinţe statornice-n Latium, Zeilor noştri fugari şi-azvârliţilor oameni ai Troiei. Hecatei temple din marmură-atunci şi lui Phoebus clădi-voi10.

1 Transfigurarea preotesei în delir, căreia suflul divin îi dă caracteristici supraumane, ca şi straniile şi înfricoşătoarele ecouri ale peşterii „cu o sută de guri”, pregătesc atmosfera misterioasei exp? rienţe de iniţiere, coborârea (*gr*. *katabasis*) în lumea subterană.

2 Cu făgăduieli.

3 înainte de a te ruga.

4 în original: *attonita de mus* – locaşul cutremurat şi în acelaşi timp inspirator de spaimă religioasă, la apropierea divinităţii; epitetul, aplicat la grotă, capătă o putere de expresie cu atât mai mare cu cât în mod obişnuit

se aplică numai oamenilor.

5 I-ai îndreptat-o.

6 Bunicul lui Ahile. Săgeata otrăvită cu care Paris îl ucisese pe Ahile fusese dirijată de Apollo.

7 Care fugea mereu de ei, la care nu puteau ajunge.

8 Fie ca soarta troiană ce ne-a urmărit să sfârşească aici /

9 Sibylla nu le putea oferi decât profeţia şi aceasta îi şi cere Aeneas, dar pe un ton imperativ.

10 Aluzie la templul ridicat de Augustus pe Palatin în onoarea lui Apollo şi a Dianei.

70 Mari sărbători voi lega şi menite pe numele Phoebus1, Ţie chiar, nobil locaş statori-ţi-vom în ţările noastre2, Unde voi pune şi sorţi, o Sibyllo, şi taine şi toate Câte le-ai spus tu poporului meu şi, spre tâlc, statori-voi

Preoţi.3 Dar numai să nu-mi statoreşti tu cântarea pe frunze.

75 Ca să nu zboare prin cer, risipite de-a vântului grabă; Cântă-mi cu gura, te rog!" 4 Şi cuvintelor piedică pus-a, însă nelinişte-având întruna de Phoebus5, Sibylla Spumegă-n zbucium gemând, doar poate să-şi scuture zeul Cel îndărătnic, din piept; dar zeul, întruna, mai groaznic

80 Gura-i înstrâmbă-mblânzind răzvrătitul ei suflet şi-o fierbe6.

Grabnic, o sută de porţi îşi deschide locaşul puternic, Toate de sine7, şi-aduc la larguri8 răspunsul Sibyllei:

„Grele-nduraseşi, Aeneas, nevoile mării, pe toate, însă te-aşteaptă mai grele pe-uscat. În pământul italic9

85 Iată-i, dardanii sosesc; alungă tu frica din suflet! însă dori-vor să nu fi venit! Războaie cumplite văd eu, războaie, şi groaznic cum spumegă Tibrul de sânge

Simois n-o să-ţi lipsească, nici Xanthus şi lagărul doric10; Ager şi-n Latium tu vei găsi pe-un Achilles, pe-al doilea.

1 Tot Augustus restaurase jocurile în cinstea lui Apollo (*Ludi Apollinares*), instituite de către senat în timpul celui de-al doilea război punic.

2 În ţara stăpânită de mine.

3 Cărţile sibiline, iniţial păstrate în templul lui Jupiter de pe Capitoliu, fuseseră reconstituite, în urma unui incendiu, şi depuse de către Augustus în templul lui Apollo.

4 Cf. III, 445 – 453.

5 Luptându-se cu zeul, nesupusă încă.

6 Şi o domină, o supune.

7 Uşile se deschid de la sine, printr-o mişcare spontană şi miraculoasă, atinse de aceleaşi efluvii divine.

8 Poartă prin aer.

9 Originalul precizează: *în ţinutul Lavinium-ului*; este prima dată când un oracol îi indică lui Aeneas locul precis în care se va stabili.

10 Textul exprimă ideea că războaiele pe care troienii le vor purta pe pământul italic vor fi la fel de crâncene ca şi cel cu grecii.

90 Tot din zeiţă născut1. Iar Iuno, potrivnica Troiei.

N-o să vă piardă din ochi, când tu, rugător, în nevoie Multor popoare cu plânset şi-oraşelor milă vei cere. Iarăşi isca-se-va răul din cearta femeii, din cauza Prietenei voastre, şi iarăşi din patul străin.2

95 însă tu nu te lăsa, ci mergi mai cu suflet spre ţintă, Pe-unde-ţi va face menirea cărări. Începutunălţării, De-unde visezi mai puţin, din oraşul cel graic3, veni-va/6

Astfel din largul ponor rosteşte Sibylla din Cumae, Cântă-ndoielnice spusuri4 şi urlă din peşteri şi vorbe

100 Limpezi le spune-n amestec cu tulburi5, căci astfel de frâne

Scutură-i Phoebus nebunei şi-n pieptu-i cu bolduri străbate.

Dar potolindu-şi mânia6 şi gura stingându-şi spumarea.

4. Zise-i eroul Aeneas: „Fecioară, din multele-amaruri, Nu mi s-arată niciunul ca nou şi fără de veste!

105 Toate de mult le-am pătruns, chibzuindu-le-n suflet pe toate.7

Una te rog: cum aud, intrarea în Orcus8, la domnul

1 Aluzie la Turnus, căpetenia rutulilor, viitorul adversar al lui

Aeneas.

2 Textual: *Cauza unei nenorociri atât de mari pentru troieni va fi din nou o femeie străină, / din nou o căsătorie străină*. Lavinia, mai întâi logodnica lui Turnus, apoi soţia lui Aeneas, este comparată cu Elena, ambele cauzând războiul din acelaşi motiv.

3 Oraşul arcadianului Euandrus, ridicat pe Palatin (vezi cartea a VIII-a).

4 Cumplitele taine ale oracolului.

5 Oracolele lui Apollo erau renumite pentru sensurile lor echivoce, pentru învăluirea enigmatică a cuvintelor, trăsătură datorită căreia grecii îl supranumiseră pe zeu *Loxias* (piezişul).

6 Delirul profetic.

7 La îndemnul stoic al Sibyllei (v. 95 – 96), Aeneas răspunde cu o fermitate stoică pe care Seneca (*Epist.*, 76) o va cita ca atitudine a înţeleptului; cuvintele sale exprimă atât maturizarea prin reflecţie (asupra propriei experienţe) cât şi încrederea şi siguranţa insuflate de contactul cu pământul destinat.

8 în Infern.

Morţii, pe-aici e, şi balta cea neagră1 din Acheron scursă; Voie tu dă-mi2 să m-apropii de scumpul meu tată, de dânsul.

Drumul pe-aici mi-l arată şi-ntrările sfinte deschide-mi. 110 Bietul! Pe umeri l-am smuls din foc şi din goana de suliţi

Cea năvălită spre noi, din mijlocul morţii cumplite; El, ca tovarăş de drum, îndurat-a pe-adâncuri de mare Toate-ale mărilor trude şi spaimele cerului toate.

Slab şi cu vârsta-ntrecut şi dincolo de marginea sorţii3.

115 Iată, cu ruga sa viu; să m-apropii de pragul acesta.

Dânsul mi-a spus-o cu limbă de moarte4. De fiu şi de tată Fie-ţi dar milă, te rog, iubito5 (căci totul ţi-e-n voie, Hecate nu de-n zadar ţi-a dat stăpânirea pe codru-i6). Dacă şi Orplieus a putut să-şi recheme pe moarta soţie

120 Numai prin tracicul cânt al citharei, gemându-l pe coarde7.

Dacă de moartea pe rând8 pe Castor scăpatu-l-a Pollux, Cab-a bătând-o cu dusul şi-nlorsul întruna… de Alcides9 Ce să mai spun, de Theseus! Strămoş mi-e şi mie doar

Joe10!”

Astă rugare-o vorbi şi-altarul în braţc-l cuprinde. 125 Iar preoteasa i-a zis: „Troiene, vlăstare zeiască.

1 Lacul vulcanic Avernus, despre care se presupunea că ar fi fost alimentat de apele râului infernal Acheron, se afla în zona Gumei. Vaporii de sulf emanaţi de numeroasele fisuri ale craterului, flăcările ce se vedeau uneori ieşind din sol, pustietatea locului, au dus la credinţa populară că între acest crater şi lumea subterană ar exista o misterioasă comunicare.

2 Fie-mi îngăduit.

3 Mai mult decât îi permiteau puterile şi vârsta.

4 Nu cu limbă de moarte i-a încredinţat închises această misiune, ci după ce murise, în viziunea din cartea a V-a v. 721 – 734.

5 Venerabile, binefăcătoareo (*alma*).

6 Pe dumbrăvile sacre ale Avernului.

7 Aluzie la coborârea în Infern a celebrului cântăreţ trac, în căutarea soţiei sale, Eurydice. (Cf. *Georgice*, IV.)

6 Prin moartea alternativă. Castor şi Pollux, vestiţi prin marea afecţiune ce-i lega, erau fiii Ledei, primul având ca tată un muritor (Tyndarcus), celălalt pe Jupiter; nesuportând moartea fratelui său muritor, Pollux obţine de la Jupiter permisiunea de a-şi petrece împreună timpul, şase luni în cer, şase în Infern.

9 Hercule. Şi el şi Theseus coborâseră în Infern.

19 Exemplele de coborâri în lumea subterană, ca şi invocarea originii sale divine, sunt tot atâtea argumente cu care Aeneas vrea s-o convingă pe Sibyllă să-l conducă acolo.

Fiu din închises născut, uşor e să mergi în Avernus; Poarta lui Pluto cel negru deschisă-i şi ziua şi noaptea, însă

ieşirea la lumea de sus şi re-ntoarcerea-n lume, Asta e greul şi răul 1. Puţinii pe care-i iubeşte

130 Jupiter domnul, pe care-i ridică la stele virtutea.

Pot; şi născuţii din zei. Pădurile-nchid de tutindeni Calea2; cu negru trestiş şi cu bălţi o-ngrădeşte Cocytusă. Dar de te mână-ntr-atâta voinţa şi dorul te-alungă4 Styxul şi-ncolo şi-ncoace să-l treci şi de dată-ndoită5

135 Tartarul negru să-l vezi, de-ţi plac aşa fapte nebune, Iată ce-i zorul dintâi: o creangă cu frunzele de-aur Creşte-n umbrosul copac, şi de-aur mlădiţele-i zvelte, Sfântă Iunonei din Iad6. Dar codri sălbatici ascund-o, Văi nepătrunse-o-nvelesc în nestrăbătut întuneric.

140 însă-n adâncul de jos al lumii nu-i chip de-a răzbate Până nu rupi din copac vlăstarea cu mugurii de-aur; Asta Proserpina-o cere, frumoasă, ea dar ce-şi alese însăşi. Iar dacă dezbini tu pe-ntâia mlădiţă, deodată Licură a doua şi cresc foiţele-aceluiaşi aur.

145 Tu ştiriceşte-aşadar7 cu privirea şi, când vei găsi-o, Rupe-o cu mâna8. Căci dânsa cu drag şi de sine-ţi urmează.

1 Şi primejdia.

2 Regiunea intermediară între intrarea subterană şi împărăţia lui

Pluto.

3 Cocytus („Râul plângerii”), înconjurând Tartarul şi amestecându-şi apele cu cele ale Acheronului, formează mlaştinile Styxului.

4 Te-mboldeşte. (ms. 2921, f; 476: *te mină*).

6 De două ori – acum şi după moarte, când umbra ar fi coborât inevitabil în Infern.

6 Consacrată Proserpinei, regina Infernului. Vergilius operează aici un multiplu transfer (ce a stârnit semne de întrebare): creanga de aur era atribuită cultului Dianei, asimilată cu Hecate, la rândul ei asimilată (aici) cu Proserpina şi Proserpina cu Iuno (într-o ipostază – sau echivalenţă – chtoniană). Esenţială rămâne, însă, calitatea în care este invocată zeiţa; s-ar putea ca intenţiile poetului să se încadreze în sistemul despre care vorbeşte J.

Carcopino: zeii intervin adesea la Vergilius doar ca *încarnaţii* sau *simboluri*, reprezentând câte un aspect al unei substanţe divine unice, absolute, acelaşi aspect putând fi exprimat la rândul lui de mai mulţi zei, cu nume diferite, dar cu atribuţii identice.

7 Iscodeşte.

8 Ritualul interzicea folosirea metalului, ce ar fi îndepărtat de ramură proprietăţile magice.

13 – Eneida

Dacă ţi-e scrisul s-o rupi; dar altfel, cu nicio putere
N-o s-o dezbini şi degeaba cercare-ai s-o tai tu cu fierul.1
De altfel îţi zace pe maluri amicul cel fără suflare2

150 (Nici nu visezi!), pângărind întreaga ta flotă prin
moarte-i3, Până ce sfat tu ne ceri, zăbovind în ponoare la mine. Du-te şi-ngroapă-l dintâi şi-nalţă-i locaşul de-odihnă,
Taie-i şi mieii cei negri, ca-ntâiul prinos al spăşirii; Stygicii codri prin care viu nimeni nu poate să treacă.

155 Astfel vedea-i-vei4/6 A zis şi-nchisa ei gură-amuţeşte. Însă cu ochii plecaţi şi umezi de jale, Aeneas

Pleacă-ndărăt din ponor şi-n suflet ascunsele drumuri
Trist le măsoară cu gândul. Şi-alături iubitul Achates Vine şi el, scufundat într-aceleaşi nevolnice gânduri.

160 Multe de toate vorbesc, schimbând între dânşii cuvântul: Cine-i tovarăşul mort, văzut de Sibylla, pe cine
Au să-l îngroape?... Venind la sterpele maluri, în urmă, Văd pe Misenus, ah, văd pe născutul din Aeol, de-o moarte

Jalnică, bietul, răpit; Misenus cel care, prin cântec.

165 Lupta s-aprindă ştia, ca nimeni al doilea, şi-n arme

Oameni să-mbrace6! Mult timp lui Hector fârtat îi fusese.

1 Legenda despre creanga de aur, de origine italică şi comparabilă cu unele legende celtice, a rămas, cu toate cercetările savante, învăluită în obscuritate. E. Norden şi alţi comentatori au încercat s-o identifice cu vâscul (de asemenea venerat ca plantă magică), dar faptul că Vergilius *o compară* cu „vâscul (v. 205) infirmă această ipoteză. Enigmatică rămâne şi funcţia crengii de aur în

legătură cu lumea infernală; o ipoteză, pe care textul ne-o sugerează, este de a vedea în ea un atribut al iniţierii (coborârea însăşi având o valoare iniţiatică), la care nu pot accede decât cei capabili de o evoluţie spirituală. (Acest sens ermetic pare să fie preluat de Sadoveanu, într-o altă desfăşurare, în romanul *Creanga de aur*.)

2 Textual: *Pe lângă aceasta, corpul unuia dintre prietenii tăi zace neînsufleţit*.

3 Prezenţa unui cadavru neîngropat contaminând locul şi oamenii cu impuritatea, făcea necesare ceremonii expiatorii.

4 Ca şi Palinurus, Misenus este o victimă expiatorie. (Comentatorul antic Servius afirmă că orice legătură cu lumea infernală era condiţionată de moartea unui om, ceea ce corespunde concepţiilor arhaice despre necesitatea sacrificiului uman în anumite împrejurări, tradiţie a cărei cruzime Vergilius o atenuează, printr-o moarte survenită spontan.)

6 Să-i incite la luptă.

Coiful şi scutul şi lancea lui Hector ducând-o în luptă1. Însă de când jefuit-a lui Hector trufaşul Achilles
Zilele-n luptă, ca soţ s-alipise Misenus, voinicul.

170 Prinţului troie, nevrând să urmeze pe-un om mai nevrednic2.

Scoica cea goală vuia din gură-i pe-al mărilor luciu,
Zeii, nebunul, adesea chemându-i la-ntrecere-n cântec.
Însă, pândindu-l pe mări (de-i bine să credem3), rivalul
Triton îl prinse-ntre stânci, târându-l în spumegul mării.4

175 Astfel în juru-i boceau, tânguindu-se-n hohot cu toţii5, însă mai jalnic Aeneas. În urmă, porunca Sibyllei Ei,
lăcrămaţi, o-mplinesc cu grăbire: din arbori altarul Arderii
dânşii-l gătesc, ridicându-l spre ceruri în pripă. Merg în
bătrâne păduri, în bătrâne culcuşuri de fiară;

180 Brazii cu vuiete cad şi-n paltin6 dă vuiet toporul.
Bârne de frasin trosnind le despică măciuca şi crapă
Trunchiuri bătrâne; din culmi se răstoarnă molizii7

năprasnici.

Însuşi Aeneas, pe soţi cu vorba mustrându-i8, zoreşte

Lucrul, tutindeni fiind şi-n mână cu-aceleaşi unelte.

185 Jalnic9, cu ochii pierduţi prin codrul cel fără de margini, Stat-a pe gânduri Aeneas şi zise cu rugă din suflet10:

„Dacă-am putea să găsim copacul cu ramura de-aur, Creanga-ntr-atâta desiş! Căci totul, Misenus, vai, totul Sfânt adevăr a cântat până-aici profeteasa, de tine/6

190 Vorba de-abia o rosti şi iată, din ceruri, porumbii Gemeni, aproape zburând sub ochi lui Aeneas, s-aşază

1 Textual: *Şi, alături de Hector, / înfrunta luptele, vestit şi ca trompetist, şi ca mânuitor de lance*.

3 Neurmând astfel o soartă mai puţin vrednică. (Aeneas este, deci, comparabil cu Hector, cel mai viteaz dintre troieni.)

3 Dacă acestea merită să fie crezute, cuvinte ce reflectă scepticismul poetului faţă de astfel de concepţii religioase.

4 Scoica era un atribut al lui Triton. Ca şi alţi eroi mitici care s-au încumetat, în orgoliul lor, să se ia la întrecere cu zeii, stârnindu-le gelozia, Misenus este pedepsit.

6 Scenă de lamentaţie funebră, specifică înmormântărilor romane.

6 Stejar.

7 Frasinii.

8 îndemnându-i.

8 Cu inima plină de tristeţe.

10 Rugându-se întâmplător (pe neaşteptate). Ruga lui Aeneas, care venise în pădure cu alt scop decât cel de a căuta creanga de aur, îi este inspirată aproape fără voie, printre multele gânduri ce-l preocupau.

13*

Jos, pe pământu-nverzit. Îndată cunoaşte viteazul Sfintele păsări, de Venus trimise1, şi vesel se roagă:

„Dacă vreun drum e pe-aici, arătaţi-l! Prin aer cu zborul

195 Voi îndreptaţi-mă-n crâng, la ramura care-şi aruncă Umbra pe huma mănoasă. Tu, mamă zeiţă, n nevoie

Nu mă lăsa!” Şi, rostind, el îşi face zăbavă din umblet2; Cată la păsări, cercând după semne ce drum au s-apuce. Ele, cu zborul pe jos, de ici până colo s-avântă.

200 Ca să le poată mereu urmări, să le aibă-n vedere.

Peste prăpastie-ajungând, la plinul de aburi Avernus, Ele s-aruncă-n văzduh şi despică seninele-ntinderi şi pe doritul copac se lasă deodată-amândouă.

Unde prin crengi cenuşii străluce mlădiţa de aur.

205 Astfel precum, în păduri, prin gerul iernatec e vâscul

Verde la frunze, pe care n-ar vrea să le aibă copacul 3, şi cu roşcatul său rod mlădiţele zvelte le-ncinge.

Tot de-o făptură4 era, pe stejarul cel plin de-ntunerec, Aurul verde şi-n vânt dau frunzele sunet de aur.

210 Repede-apucă mlădiţa şi lacom pe cea tremurată5 Dânsul o rupe, plecând îndărăt în locaşul Sibyllei.

Însă-ntr-aceea, la mal teucrii boceau pe Misenus, Nemulţumitei6 cenuşe plătindu-i prinosul din irmă. Rugul, dintâi, îl clădesc bogat în răşină, din multe

215 Despicături de molid, şi-i pun împletite pe margini Veştede7 frunze şi-n jur răsădesc chiparoşii cei jalnici8; Albe de-oţel9 ei pe rug pun armele, drept o podoabă.

1 Porumbelul era consacrat Venerei, care răspunde, astfel, rugăciunii.

3 Rămâne nemişcat, atitudine a augurului după rugăciune (cf. Servius.)

8 Care creşte pe un arbore străin (vâscul fiind o plantă parazită).

4 La fel.

6 Cea care întârzia să se desprindă; aceasta era numai impresia lui Aeneas, precizare ce-i pune în relief nerăbdarea.

8 Nepăsătoarei. Sentiment al inutilităţii, exprimat adesea de epitafurile romane.

7 întunecate la culoare, în semn de doliu. Toate

detaliile pasajului constituie descrierea amănunţită a ceremonialului funerar roman.

8 Chiparoşii funebri.

9 Strălucitoare. Armele şi obiectele preţioase erau depuse pe rug şi arse odată cu defunctul.

Unii uncropul 1 aduc în căldări ce de clocot revarsă Apele lor şi pe mort îl scaldă, cu miruri ungându-L

220 Vaiet e-n jur.2 Şi pe-un pat ei aşază pe mult jeluitul.

Mantă de purpură-ntind pe deasupra, sfinţitele haine, 3 Alţii puternicul pat îl ridică cu gemet pe umeri – Jalnic oficiu! Şi-apoi, urmând obiceiuri străbune, Faclele-aprinse le ţin întoarse-mprejuru-i4. Tămâia

225 Fumegă tristă, şi smirna, şi licură-n candeli uleiul5. După ce toată a căzut cenuşa şi focul se stinse.

Restul îl udă cu vin şi cu săruri ce sug îl presară6. Oasele-n vasul de fier7 le-ascunde-adunate Corynaeus; Dânsu-nconjoară pe soţi de trei ori cu olul de-agheasmă8.

230 Rouă pe dânşii stropind cu crengi din măslinul ferice9, Binecuvântă-i10 pe toţi şi rosteşte chemarea din urmă. BLândul Aeneas apoi un mormânt fără seamăn ridică Mortului; pune-i la cap şi lancea11, şi cornul, şi vâsla, Colo sub muntele-nalt; Misenus de-atunci se numeşte

235 Muntele-acela, păstrând eternul său nume prin veacuri12.

Ei după-aceea-mplinesc cu zorire porunca Sibyllei.

Peşteră-acolo era, despicată-n adâncuri, ponoare Largi, apărate-mprejur de pustiile lacuri13, de codri

1 Apa fiartă.

2 Bocetul ritual, oficiu îndeplinit de obicei de bocitoare speciale

(*praeficae*), aici – de troiene.

3 „Purpura, la funeralii, rămăsese simbolul şi succedaneul sângelui victimelor umane care, în timpuri primitive, erau jertfite cu această ocazie” (Guillemin).

4 Textual: *Şi, cu capetele întoarse, ţin torţa sub rug*; atitudine rituală a aprinderii rugului funerar.

5 Textual: *Ard grămezi de tămâie, carnea victimelor şi craterele cu uleiul vărsat din ele*.

6 Textual: *Spală cu vin rămăşiţele şi cenuşa fierbinte, care-l absoarbe*.

7 Urna de aramă. Uzaj străvechi, întâlnit şi în poemele homerice.

8 Apa lustrală.

9 Aici cu sensul de *roditor*.

10 îi purifică.

11 Însemnele, adică *trompeta şi vâsla*, simbolizând ocupaţiile din timpul vieţii.

12 Capul Misenus (azi Punta di Miseno), situat la vest de Puteoli. Servind explicării unui nume geografic, episodul Misenus se înscrie printre legendele etiologice (ca şi Palinurus sau Caieta).

13 De un lac negru. Este vorba de Avernus, pe malul căruia va avea loc scena magică a sacrificiului premergător coborârii în Infern, într-o grotă care nu trebuie confundată cu cea a Sibyllei.

Plini de-ntunerec; pe-acolo n-aveau o putinţă s-alerge
240 Nepedepsite nici păsări în grabnice zboruri, căci astfel
Aburi1 din negrele guri îşi urcă-ameţeala spre ceruri.
/Locul, de-aceea, de greci e numit cu nume de Aornon2. /
Patru juninci, cu părul ca noaptea de negru, acolo Rând le pusese Sibylla, vărsându-le vinul pe frunte.

245 Fire le smulse de păr, pe cele mai lungi, dintre coarne, Toate, ca-ntâiele vrăji3, azvârlindu-le-n sfintele flăcări. Lung pe stăpâna din cer4 şi din iaduri, pe Hecate, o strigă. Alţii din ugere mulg şi vasele iau în primire Lapte-aburind.5 Şi cu spada străpunge chiar însuşi
Aeneas
250 Mielul cel negru, jertfit născătoarei de Furii din Tartar6. Ţie, Proserpina-apoi, îţi sugrumă juninca cea neagră7. Pentru stăpânul din Iad el noptatece-altare8 clădeşte, Pune la urmă pe foc de-a-ntregul un taur9 ca jertfă, Friptelor lui măruntăi turnându-le-uleiuri bogate.

255 Iată-ne alboarea de zori şi-n timp ce lumina se varsă, Urlă pământul sub dânşii şi munţii cu vuiet se

mişcă, Codrul se zbate şi-n văi gem urlete, parcă de câne10: Vine zeiţa! „Fugiţi cei fără chemare, fugiţi-mi! «IL Strigă Sibylla vuind. „Fugiţi-mi departe din codru!

1 Exalaţiile de sulf. Varro menţionează fenomenul, iar Lucretius încearcă să-l explice raţional.

2 „Fără păsări". Versul este considerat o interpolare.

3 Ca primă ofrandă.

4 Ipostaza celestă a Hecatei este Luna, identificată cu Diana. 6 Textual: *Alţii înjunghie animalele de jertfă cu cuţitul şi strâng în cupe J sângele cald*.

6 Noaptea (*Nox*), divinitate infernală. În text figurează şi sora ei, Pământul.

7 O vacă stearpă, pentru că Proserpina nu avea copii. (Cf. ms.

2921, f. 489: *o stearpă junincă*.)

8 Sacrificiile pentru zeii din Infern aveau loc noaptea.

Tauri întregi, care, în astfel de sacrificii, erau arşi în întregime.

Datorită preciziei detaliilor şi a termenilor, această scenă de magie a fost considerată un model al genului.

10 Haita de căţele sălbatice ce formau cortegiul Hecatei, ale căror urlete anunţă, împreună cu semnele terifiante ale cutremurului, apropierea zeiţei.

11 Formulă magică de îndepărtare a neiniţiaţilor.

260 însă tu pleacă1 grăbit şi din teacă tu paloşul smulge-12, Suflet îţi trebuie-acum şi tărie de înger, Aeneas!" Numai atât3. Şi năvală turbată dă-n peştera largă.

El, călăuza urmându-şi, el intră de-asemeni năvalnic.

Zeii puterii, stăpânii pe suflete, umbre-amuţite.

265 Chaos şi Phlegethon tu, voi locuri tăcute-ale nopţii, Fie-mi iertat să vestesc ce-auzit-am acolo, ce-ascunde Vechiul pământ în adâncuri şi-n noapte, prin voi să descopăr! 4

Merg singuratici prin neguri5 acum şi pe-umbroasele drumuri.

Trec prin ţinutul lui Dis şi prin goluri şi locuri deşerte6.

270 Cum la-ndoielnice zări de slabă lumină de lună
Trece-o potecă prin codri, când Jupiter îmbrobodeşte
Cerul cu nori şi-n amurg zac toate, pierzându-şi culoarea.7

1 Tu vino.

2 Pentru a îndepărta spiritele rele (cf. *Od.*, XI, 48).

8 Numai atât rosti.

4 Prin invocarea zeilor infernali (înlocuind aici obişnuita invocare a muzei la începutul unui episod important), poetul apelează la îngăduinţa legii divine (*fas*) de a dezvălui misterele rezervate lumii subterane (în care, conform tradiţiei literaturii eschatologice, el însuşi ar fi fost iniţiat de către alţii – „cele ce-auzit-am"); fără această îngăduinţă, dezvăluirea ar fi trecut drept sacrilegiu. Tulburătoarea rezonanţă a versurilor sporeşte prin invocarea, odată cu zeii, a întregului tărâm al morţii. Chaos, divinitatea primordială, reprezentând stadiul iniţial, amorf, al universului, înainte de crearea lumii, vidul infinit, devenit apoi divinitate infernală, se confundă aici cu Infernul însuşi (cf. *Georgice*, IV, 347); Phlegethon (sau Pyriphlegethon) este „râul de foc" ce înconjoară Tartarul.

5 Printr-o hypallage devenită celebră, textul original inversează datele primare, aplicând nopţii întunecate epitetul de singuratică (*sola*) şi singuraticilor călători pe cel de întunecaţi (*obscuri*), conturând astfel o stranie atmosferă, ce amplifică senzaţia de apăsare şi incertitudine sugerată de ritmul spondaic.

6 Infernul face impresia pustiei vastităţi a vidului, pentru că este locuit numai de umbre.

7 Cu fiecare element descriptiv, senzaţia de înaintare pe un tărâm nesigur şi înfricoşător se accentuează; în lumina spectrală a unei luni incerte, în estomparea contururilor într-o vagă şi fantomatică inconsistenţă datorită pierderii culorilor s-a văzut un „concept negativ la care Vergilius va recurge adesea pentru a reprezenta inexistentul şi anorganicul" (Guillemin).

Tocmai în pragul dintâi1 şi-n gurile Iadului, gloata
Grijilor neiertătoare stătea şi, cu dânsele – Amarul.
275 Veştede Boale-mprejur şi plină de chin

Bătrâneţe.

Foamea ce-ndeamnă la rele, şi Groaza, şi mult urgisita Lipsă – grozave vedenii – şi Moartea, şi Truda muncirii, Somnul, cu Moartea-nfrăţitul, şi lacoma Poftă, ce-n inimi

Naşte păcate; şi plinul de-ucideri, Războiul cel jalnic.

280 Negre iatacuri de Furii se văd şi Vrajba-ndrăcită:

Părul îi curge ca şerpii, desprins din cordelele crunte2.

Groaznice ramuri, la mijloc3, un ulm şi le-ntinde noptatec.

Braţe de sute de ani, şi-acolo deşartele Visuri Cuibul şi-l au, aţipind câte-un vis pe sub fiece frunză.

285 însă vedenii mai mari şi mai pline de spaimă4 s-aleargă Altele multe, sub porţi, Centauri şi Scylle biforme, Geamăn de-o sută de ori Briareus şi monstrul din Lerna, Plin de grozav şuierat; şi-narmată cu flăcări Chimaera, Harpii la urmă, Gorgone şi-n trei întrupatul balaur5.

290 Prins de cutremur aici şi de-o spaimă cu ţipăt, apucă Fierul Aeneas şi ţine tăişul întins spre balaur6;

Dacă nu cumva-i spunea păţita7 Sibylla că viaţa-i

1 l-.:

1 Vergilius imaginează Infernul într-o compartimentare diferenţiată, corespunzând simbolic clasificărilor morale, ideilor despre purificare, transmigrate a sufletelor etc., vehiculate în epoca sa. La începutul primei secţiuni (*vestibulum*) el situează figurile alegorice ale grijilor şi nenorocirilor ce torturează viaţa umană, în a căror enumerare comentatorii au văzut un reflex al sentimentului melancolic ce a marcat societatea romană în urma războaielor civile.

2 Cu părul de şerpi prins în panglici însângerate.

3 La mijlocul vestibulului.

4 A doua categorie o formează umbrele unor celebri monştri mitologici: Centaurii – jumătate oameni jumătate cai, Scylla (multiplicată aici) – femeie cu şoldurile formate din capete de câini, Briareus – gigant cu o sută de braţe şi cincizeci de capete, Hydra din Lerna – monstru cu

nenumărate capete, ucis de Hercule, Chimaera

— Monstru cu cap de leu, corp de capră şi coadă de şarpe, ucis de Bellerophon, Harpiile – păsări răpitoare cu cap de femeie, Gorgonele

— Femei monstruoase cu păr de şerpi şi priviri ce împietreau, Geryon – 2 monstru triform cu şase braţe, ucis de Hercule.

5 Umbra lui Geryon, cel cu trei corpuri.

6 Spre (arătările) care-i veneau în întâmpinare; într-un involuntar şi inutil gest de apărare.

7 Ştiutoarca (*docta*), epitet dat poeţilor şi profeţilor, consideraţi ca ştiutori a ceea ce pentru restul muritorilor este ascuns.

Flutură fără de trup şi că-i aer în chip de nălucă.

Ar fi lovit, spintecând degeaba cu fierul o umbră.

295 Drumul acum îl apucă spre râul cel negru1 din Tartar; Tulbure-aici de nămoluri, vârtejul se-nvolbură-n valuri, Vâjâie surd, tăvălind spre Cocytus năvalnic nămolul. Apele-atâtor vâltori vuitoare prin vaduri grozave Charon le ţine, luntraşul zbârlit în veşminte murdare;

300 Surele-i ţepi ise-ncurcă pe-obraz şi-i scapără ochii.

Haina-i atârnă pe umeri, soioasă, din copcii desprinsă2. Luntrea-mpingând-o cu lunga prăjină, dă vâslelor umblet3, Umbre cu sine ducând în luntrea cea-n faţa ruginii.4 El e bătrân, dar voinic şi-n multă putere e zeul5.

305 Ceata de suflete-acum de pe maluri cu zgomot se-ndeasă6, Mame şi tineri bărbaţi şi vieţile stinse din trupuri De-ale vitejilor nobili, copii şi copile fecioare.

Tineri pe rug aruncaţi7 sub ochii părinţilor jalnici, Fără de număr! întocmai, de brumă, la-nceperea toamnei.

310 Frunzele veştede cad sau, fără de număr, întocmai Păsări s-adună din văi, când frigul în stoluri le mână Peste cuprinderi de mări, departe-n mai calde pământuri.8

1 Acheronul, adevărata graniţă a lumii umbrelor, traversat de suflete în barca lui Charon; în *Georgice*, II,

492 acest râu este calificat drept *avarus*, pentru că nu înapoiază niciodată prada, cine-l trece nemaiputându-se reîntoarce.

2 Prinsă într-un nod, în loc de obişnuita fibulă. Figura luntraşului din Infern, nemenţionată de Homer, dar întâlnită la tragicii greci şi figurată plastic (de pildă de Polygnotos), aminteşte, la Vergilius, mai ales de asprimea înfiorătoare a lui Charon etrusc, fără a-i păstra însă atributele (aripi, ciocan, păr de şerpi). Amestecul de sordid şi duritate din înfăţişarea sa (preluat de Dante în cântul III al *Infernului*) subliniază o dată mai mult deprimanta tristeţe a locurilor.

3 O face să înainteze cu ajutorul pânzelor.

4 Cea de culoarea ruginii.

6 Ca un zeu.

6 Textual: *Mulţimea de suflete, risipită, se îmbulzeşte spre maluri*.

7 Depuşi pe rug, pentru ritualul incinerării.

8 Este remarcabilă arta cu care Vergilius creează o atmosferă unică prin asocierea unor senzaţii opuse: inconsistenţa materială căreia i se imprimă o mişcare inertă (comparabilă cu cea a frunzelor moarte), densitatea grea, sufocantă, rezultată din aglomerarea de umbre suave; tăcerea străbătută de o mută anxietate, ca un ţipăt interior, evocând cârdurile de păsări, nu în voioşia zborului, ci în aşteptarea pribegiei. Cele două comparaţii, preluate de Vergilius de la Homer (şi de Dante de la Vergilius, în *Inf.*, III şi V), capătă aici cu totul alte conotaţii afective.

Toate se roagă cu plânset dintâi să le treacă pe ele,
Mâinile-ntind şi se uită cu jale1 pe maluri dincolo.

315 Tristul2 luntraş îi alege de-aici şi de-acolo pe unii.

Pe-alţii-i alungă-azvârlind în ei cu nămoluri din baltă.

Însă, mirat de răscoala3 din maluri, cuprins şi de milă, „Spune-mi – Aeneas a zis – ce-nseamnă-nglotirea pe maluri?

Umbrele-acestea ce vor? Cu jale şi galbeni o seamă

320 Fug de pe maluri, iar alţii trec râul cu luntrea dincolo4/6

Scurt îi răspunse, vorbindu-i acestea, cărunta Sibyllă: „Fiu din închises, odraslă tu fără-ndoială din ceruri! Vechea mocirlă Cocytus5 o vezi şi stygica baltă;

Zeilor înşişi li-e teamă să jure pe ea şi s-o mintă6.

325 Gloata ce-o vezi7 e fără mormânt, nevoiaşă cu totul.

Charon de colo-i luntraşul 8 şi-n luntre se duc îngropaţii. Însă dincolo de râul sălbatic, dincolo de râpă9.

Nimeni nu trece cât timp n-au oasele-n groapă repaus. Jalnici o sută de ani ei umblă şi-aşteaptă pe maluri;

330 Numai atunci îi primeşte şi Charon şi balta dorită/6 Stete cu jale viteazul pe loc, oprindu-se-n cale.

Multe de toate gândind, şi soarta cea tristă10 le-o plânge. Vede-şi pe jalnicii soţi, pe lipsiţii de-onoarea-ngropării, Vede pe bietul Leucaspis, pe Orontes, cârmaciul corăbii11.

1 Cu jind, (ms. 2921, f. 495: *cu dor*), pentru a afla mai repede ce-i aşteaptă, pentru a scăpa de chinul incertitudinii.

2 Aici cu sensul de *inflexibil*, punând în evidenţă, prin contrast, neajutorarea umbrelor.

3 Agitaţia.

4 Textual: *Din ce cauză unele / se îndepărtează de mai, iar celelalte mătură cu vâslele palidele ape*? După o tradiţie adoptată şi de alţi poeţi, umbrele admise de Charon în barcă vâsleau, în timp ce el o dirija cu prăjina.

6 Adâncile mlaştini ale Cocytului.

6 încălcarea jurământului pe Styx (râul despre care se spunea că înconjoară de nouă ori Infernul) aducea zeilor cele mai grave prejudicii (enumerate de Hesiod în *Theog.*, 784 şi urm.).

7 Cea rămasă pe mal.

8 Luntraşul de colo-i Charon.

9 De malurile îngrozitoare.

10 Nedreaptă (*iniqua*), pentru că sufletele rămase fără mormânt nu puteau fi responsabile de neîndeplinirea

unui oficiu pe care alţii îl datorau.

11 Şeful corabiei lyciene, pierit în naufragiu, împreună cu tovarăşii săi (vezi cartea I, v. 113 – 117). Leucaspis este necunoscut.

335 Cei ce, din Troia deodată porniţi pe-adâncime eu vifor, Vântul îi smulse-ngropând şi corăbii şi oameni sub apă.

Iată-l cârmaciul acum, Palinurus, le-ntâmpină calea, Cel ce pe drum, de curând, cu ochii stând ţintă la stele, Bietul căzu de pe pod1, adâncindu-se-n negrele valuri.

340 Trist şi de-abia cunoscându-l pe bietul, prin umbra cea multă.

Astfel îi zise viteazul: „Ce zeu te-a răpit, Palinure, Cetelor noastre? Ce zeu te-a târât la pieire-n adâncuri? Spune, căci mie, nicicând amăgit mai-nainte de dânsul (Singur2 acum m-a-nşelat, prin rostirea ce-mi dete, Apollo)

345 Zeul de tine-mi spunea că-n malul sperărilor noastre Nevătămat vei sosi. Ori asta-i credinţa jurată?”

Dânsul, cu gemet: „Nu-ţi spuse amăgire căldarea3 lui Phoebus.

Principe, nici înecat n-am fost de vreun zeu4 oarecare, Cârma corăbii fusese de trudele mării slăbită.

350 Deci, întărind-o5 pe când străjuiam, cărarea cătând-o, Mă prăbuşisem cu dânsa cu tot. Pe mări şi pe vânturi Jur, că de mine mi-a fost nu temere-atât de grozavă, Câtă de voi; de cârmaci despuiată şi fără maestru6, Fricămi era că se pierde corabia noastră prin valuri.

355 Lungi şi gheţoase trei nopţi pe-adâncuri izbitu-m-a vântul, Fără de-astâmpăr scurmând oceanul7; şi-n ziua de-a patra, Sus de pe-o creastă de val zărit-am pământul italic. Slab înotat-am spre ţărm şi iată-mă sigur 3 a stâncă.

Dar un popor ticălos, când, greu de-umezeala din haine.

360 Eu mă luptam ca s-apuc cu mâinile colţuri de stâncă, Neştiutori au sărit cu topoare, crezându-mă pradă. Iarăşi în apă mă-ntorc, iar vântul m-azvârle pe-adâncuri8. Deci, pe lumina cea dulce din cer şi pe-al vieţii răsuflet

1 De la pupa corabiei.

2 Numai.

8 Trepiedul pythic, aici semnificând oracolul însuşi.

4 Palinurus nu ştie nici acum că Somnus (cf. V, 855 – 859) îl aruncase în mare.

5 Ţinând-o strâns.

6 Cu cârma pierdută şi lipsită de cârmaci.

7 Marea.

8 Textual: *Acum mă au în stăpânire valurile, iar vânturile mă tot aruncă pe ţărm*. Versul se referă la trupul neîngropat al lui Palinurus.

Şi pe părinte-ţi te jur1, pe nădejdea cea-n mugur – pe Iulus.

365 Scoate-mă, nebiruite, din rău! Şi presară-mi ţărână.

Du-te, căci singur o poţi, o du-te în portul Velinus2, Ori, de se poate vreun drum arătat de divina ta mamă (Pentru că tu, cum o văd, nu fără-o putere din ceruri Treci netrecutele râuri din Tartar şi stygica baltă).

370 Ia-mă de mână, te rog, şi du-mă cu tine pe marc3.

Bietul, în moarte măcar să-mi aflu repaus şi-odihnă!”

Astfel a zis, dar grăbit îi răspunse Sibylla, mustrându-l:

„O, Palinure, dar cum ai ajuns la dorinţe de-acestea4? Neîngropat tu voieşti să vezi şi Styxul şi râul

375 Cel furios5 şi să mergi, cel fără chemare6, la maluri? Las nebunia de-a crede că-ndupicci cu plânsetul zeii! 7 însă m-ascultă ce-ţi spun, ca leac al durerii grozave: Iată, vecinii-mprejur, prin desele-oraşe, de spaima Multor vedenii8 cereşti, aduce-ţi-vor oaselor paos9.

380 Vor ridica şi-un mormânt şi cu jertfe-aşeza-vor mormântul; Şi Palinurus, ca tine, prin veacuri numi-se-va locul/610

1 Te conjur, (ms. 2921, f. 502: *te rog*).

2 Velia, oraş ce va fi fondat abia în sec. VI î.e.n., în apropiere de Capul Palinurus.

3 Du-mă cu tine peste apele (*râului*); el cere o

favoare care ar încălca legea divină privitoare la soarta celor fără mormânt, ceea ce explică indignarea din răspunsul Sibyllei.

4 La o dorinţă atât de nelegiuită.

5 Temutul râu al Eumenidelor (la romani, Furiile).

6 Fără să ai dreptul.

7 Este proclamată aici, solemn şi neîndurător, imuabilitatea legii divine (*fata deum*), idee pe care Seneca, pornind de la acest vers, o va dezvolta într-una dintre epistolele sale către Lucilius (77, 10).

8 Minuni. După o legendă menţionată de Servius, pe coasta pe care pierise Palinurus izbucnise o epidemie, drept pedeapsă pentru cruzimea locuitorilor.

9 Ofrande.

10 A.M. Guillemin distinge în episodul Palinurus întrepătrunderea mai multor teme poetice: cea a naufragiatului masacrat de către locuitorii unui ţărm, pedepsiţi apoi prin epidemia de care nu scapă decât aducând onoruri deosebite victimei lor; cea a mortului neîngropat, care imploră pe cei vii să îndeplinească, fie şi simbolic, ritualul („presară-mi ţărână” – cf. şi Horatius, *Ode*, I, 28); cea a explicării unui nume geografic (cf. legenda lui Misenus, v. 164 şi urm.)

Grija-i pieri prin acestea; şi-n suflet amarul durerii
Parcă s-a stins1 şi e vesel de ţara cu numele-asemeni.

Merg pe-apucatele căi şi s-apropie grabnic de maluri.

385 însă luntraşul văzându-i că dânşii spre râu îşi iau
drumul, Paşii spre mal îndreptându-i prin vecinic tăcuta
dumbravă Sare cu vorba la ei şi le strigă cu multă răstire:

„Spune-mi, oricine să fii, tu spune-mi, de-acolo, ce
cauţi?

Cum de te-apropii de maluri? N-auzi? Şi-opreşte-
teodată!

390 Umbre pe-aici locuiesc şi searbăda2 Noapte şi
Somnul; Soarta m-opreşte pe vii să-i primesc în stygica
luntre. Nu mi-a făcut bucurie nici Hercul, primitul de mine
Colea pe lac3; nici Theseus, nici dânsul, şi nici Pirithous,
Nu! Şi măcar ei din zei scoborau4, ne-nfrânţi în putere!

395 Unul în lanţuri mi-a pus pe străjerul din Tartar, 5 smulgându-l

Chiar de pe tronul regesc6, şi-l duse de ceafă târându-l; fără cei doi îndrăzniră să-i fure lui Pluton nevasta7!”

Scurtă răspundere-atunci îi dete Sibylla cu vorbe: „Nu cu-nşelare venim – alungă neliniştea, Charon! – 400 Nici cu săgeţi şi cu sila! De-a pururi portarul cel groaznic Latre la poartă-ngrozindu-ţi pe umbrele fără de sânge, Doarmă Proserpina-n pat părintesc8 ca fecioară de-a pururi!

Vrednicul armelor azi, Aeneas, vestit de cucernic.

1 Pentru că era salvat, astfel, de chinuitoarea rătăcire de o sută de ani pe malurile Styxului.

2 Adormitoarea.

3 Pentru această îngăduinţă, Charon primise pedeapsa de a sta un an în lanţuri.

4 Theseus trecea drept fiu al lui Neptun, Hercule şi Pirithous

(regele lapiţilor) – fii ai lui Jupiter.

5 Câinele Cerber, pentru răpirea căruia Hercule coborâse în Infern.

6 Unde se refugiase, de frică (originalul îl prezintă tremurând

— *Trementem*). S-a observat, în acest pasaj, prezenţa discretă a unor trăsături specifice comediei de moravuri (cf. Norden, Lejay), sesizabile atât în atitudini cât şi în lexic, explicabile (cf. Guillemin) prin tradiţia literaturii parodistice legate de coborârile în Infern (Aristofan, *Broaştele*, Lucian, *Dialogurile morţilor* etc.).

7 Proserpina, pe care Charon o numeşte, de fapt, *domina* (stăpâna).

8 În „*patul unchiului ei*, Ceres (mama Proserpinei) fiind soră cu

Pluto.

Vrea la părintele său să scoboare-n noptatecul Orcus.

405 Dacă şi culmea virtuţii1 ce-o vezi nu-ţi înduplecă gândul, Iată tu creanga (şi-a scos de sub haină mlădiţele

de-aur): Poate-o cunoşti?” Şi turbarea din suflet2 topitu – s-a toată. Niciun cuvânt mai departe. Privind strălucitul fecioarei Dar vestitor de ursite3, pe care de mult nu-l văzuse.

410 Charon întoarce luntriţa-i albastră şi-o-mpinge spre maluri.

Gloata de suflete-apoi, care stau şi-l aşteaptă pe laviţe, Dânsul le-alungă şi face cărare şi-n luntre primeşte Grabnic pe Aeneas eroul4. Şi geme de multul greimii Luntrea de trestii5, crăpată, sugând din nămolul mocirlei.

415 însă, la urmă, dincolo de râu pe bărbat şi femeie

Nevătămaţi i-a lăsat în trestişul din sterpele prunduri6.

Cerber, trei guri7 ridicând, la praguri8 cu vuiete latră, Urlă şi-ntinde scârbosul9 său trup în ponoarele stâncii, Gâtul cu şerpi încomat zbârlindu-l. Dar zâna10-i aruncă

420 Bulzul 11 cu miere gătit şi cu tari pregătitele zămuri.

Dânsul trei gâturi căscând, turbat de flămânde, cu pocnet Lacom înghite, şi-apoi îşi întinde grozava spinare, Cască şi-n urmă lungit el de-a lungul intrării se culcă. Grabnic Aeneas, văzându-l răpus de beţie pe Cerber.

425 Intră şi-aleargă spre mal, spre vecinic ne-ntoarsele râuri12.

1 Pietatea filială de care Aeneas dă dovadă.

2 Din sufletul lui Charon.

8 Textual: *Privind cu uimire darul sacru / al crengii fatale*.

4 Pe uriaşul Aeneas, hiperbolă ce pune în contrast greutatea reală a corpului cu imponderabilitatea umbrelor.

6 Luntrea cârpită.

6 Din nulul dezgustător – imagine, alături de barcă şi luntraş, a paraginii şi decrepitudinii.

7 Monstruosul paznic al Infernului era un câine cu trei capete

(sau cincizeci, după Hesiod), cu gâtul înconjurat de şerpi şi coada, de asemenea, de şarpe; avea’s sarcina de a

nu permite intrarea decât umbrelor şi de a opri ieşirea oricui pătrunsese în acele locuri.

8 La intrarea peşterii ce-i servea drept sălaş.

Enormul.

10 Profeta (*vates*).

11 Bulzul adormitor.

12 Pe ţărmurile de unde nu există întoarcere.

Iată, deodată-mprejur scâncire s-aude şi vaier; 1 Suflete-n prag2, de copii, plâng jalnice plânsuri – pe dânşii, Cei ce la sânuri de-abia s-au deprins să zâmbească măicuţei, Noaptea-ngropării i-a smuls, aruncându-i eternelor neguri.

430 Cei mai de-aproape de-aici sunt cei osândiţi prin năpaste3.

Însă locaşu-l au toţi prin judeţ hotărât şi prin soarte4. Minos ascultă şi scoate din urnă sortirea şi cheamă Multele gloate-mprejur şi le judecă fapta şi totul5.

Cei amărâţi locuiesc pe câmpia din faţă6, cei care 435 Singuri prin crime-şi curmară viaţa7 şi-urându-şi lumina

Sufletu-n ei l-au strivit. Şi-acum ei şi muncă şi lipsuri Cât de cu drag le-ar trăi pe lumea din care fugiră! Legea-i8 opreşte! Şi jalnici se uită la trista mocirlă: Styxul cu nouă vărsări le-nchide cărarea prin ape.

440 Nu-n depărtare de-acolo, pe-ntinderea fără de margini.

Câmpii durerii, se văd – aşa se numesc ei pe nume.

1 în prima parte a ţinutului de dincolo de Styx, Vergilius situează sufletele celor ce, murind prematur, nu şi-au împlinit destinul pământean (copii, victime ale unor condamnări nedrepte, sinucigaşi, victime ale pasiunii, războinici căzuţi în lupte).

2 La intrarea în această secţiune.

8 Osândiţi datorită unei false acuzaţii.

4 Juraţii sunt traşi la sorţi, după modelul tribunalului roman (pasajul cuprinde numeroşi termeni juridici); dar, spre deosebire de nedreptatea ce se poate strecura în procesele de pe pământ (versul anterior), judecata din

Infern este infailibilă.

6 Le judecă viaţa şi greşelile. Datorită spiritului său de dreptate, Minos devenise, după moarte, unul dintre judecătorii din Infern, alături de Aeacus şi Rhadamantus. Minos poartă calificativul celui ce prezidează un tribunal (*quaesitor*).

6 Locuiesc în apropiere.

7 Nevinovăţii (*care cu mina lor îşi curmară viaţa*. Sinuciderea, condamnată de tradiţia romană, ca şi de concepţiile pitagoreice sau platoniciene, era admisă şi chiar recomandată, în unele cazuri, de doctrina stoică. Vergilius, care în timpul războaielor civile avusese ocazia să vadă mulţi concetăţeni constrânşi să recurgă la actul suprem al sinuciderii pentru a-şi salva demnitatea sau convingerile, manifestă compasiune, nu fără a reflecta asupra caracterului amăgitor al unei astfel de soluţii.

8 Destinul.

8 Câmpiile plângerii (*Campi lugentes*), a căror vastitate îngăduie sufletelor rănite în dragoste să-şi consume în umbră şi izolare suferinţa.

Cei ce din multă iubire-au pierit, în aprinderea poftei1.

Stau prin dumbrava de mirt2, pe poteci singuraticeaieargă

Jalnici, prin umbră; nici morţi, durerilor n-află repaus. 445 Vede pe Procris aici şi pe Phaedra; şi trist Eriphyla

Plânge-arătându-şi grozavele răni3 făptuite de Alcmeon;

Iată Pasiphae-n rând, Euadnis şi Laodamia.

Merg cu băiatul alături, dar astăzi fecioară, cu Caenis, Iarăşi schimbată de zei în vechea făptură de fată.4

450 Dido şi ea, de curând omorâta de răni5, feniciană, Jalnică trece prin codrul întins. Eroul din Troia Vine spre dânsa dintâi, stă-n loc şi-i cunoaşte prin umbră Chipul de-abia luminat6; la-nceperea lunii întocmai Vezi înadins, ori îţi pare că vezi, prin negură, luna.

455 Plâns năpădindu-l acum, el îi zice cu multă

iubire:

„Dido sărmană, aşadar îmi vestise curate-adevăruri

Solul7, că moartă tu eşti; tu moartă, străpunsă cu fierul! Vai, şi din mine ţi-a fost perirea! Dar uite, pe stele Jur şi pe zei – sub pământ de mai este-o credinţă a urării –

1 Textual: *Cei pe care nemiloasa iubire i-a mistuit cu cruda ei otravă*. Este dominantă în opera lui Vergilius conceperea dragostei ca suferinţă, condamnare la solitudine, imposibilitate de comunicare; departe de a-şi găsi fericirea, cel atins de acest sentiment, căruia calificativele *durus* şi *crudelis* nu-i lipsesc aproape niciodată, devine o victimă demnă de plâns.

2 Mirtul era consacrat Venerei, zeiţa dragostei.

3 Umbrele păstrează semnele rănilor ce le-au provocat moartea.

4 Procris, soţia regelui Cephalus, se sinucisese într-un acces de gelozie; Phaedra, după ce se răzbunase pe Hippolytus, fiul vitreg ce-i respinsese iubirea, se sinucisese; Eriphyla, soţia prezicătorului Amphiaraus, fusese ucisă de propriu-i fiu, Alcmeon, după ce-şi trădase soţul; Pasiphae, soţia regelui Minos, fusese cuprinsă de o dragoste nefirească pentru un taur; Euadnis, neputând suporta moartea soţului ei, se aruncase pe rug; Laodamia îşi urmase în Infern soţul, pe Protesilaus, primul dintre greci ucis de Hector, iar Caenis, iubită de Neptun şi metamorfozată la rugămintea ei în bărbat, redevenise femeie în Infern.

5 Cu rana încă proaspătă. Epitetul *jalnică* din versul următor nu figurează în original, unde este prezentată doar *rătăcind* prin codru.

6 Nu numai obscuritatea locurilor, ci însăşi evanescenţa chipului îl face greu de recunoscut, mai mult ghicit; dar s-ar putea ca paşii lui Aeneas să se oprească nu numai din cauza incertitudinii percepţiei, ci şi a emoţiei neaşteptate.

7 Acest sol (sau veste), despre care nu s-a făcut nicio aluzie până acum, era probabil un zvon ce ajunsese până la el.

460 Jur că silit am plecat, regină, din ţările talc!
Zeii puternici, acei ce pe-aici pe la umbre mă poartă, Mlaştini să trec mă silesc şi mocirle şi-adâncu-ntunerec, Ei mă siliră să plec. Dar nici nu crezusem vreodată că despărţindu-ne-ţi fac o durere grozavă-ntr-atâta!
465 Nu te grăbi tu privirilor mele şi-opreşte-ţi cărarea!
Fugi tu de mine? 1 Vai, azi mi te văd eu de data din urmă!”
Astfel cu vorbele dulci încearcă Aeneas, văzând-o Plină de flăcări şi-aşa-ntunecată cu firea, s-o-mbune2. Dânsa deoparte-n pământ îşi ţinea pironită privirea;
470 Nu-şi încreţeşte, la vorba-ncepută3, albimile feţei. Aspru granit şi marmură-acolo cioplită ea pare.4 însă la urmă, neordându-şi cu trudă puterile, n umbra Codrului pleacă-amărâtă5, iar fostul Sichaeus acolo, Soţu-i, răspunde cu drag la cuvinte-i, cu drag o dezmiardă.6
475 însă şi bându-l Aeneas, mâhnit de duioasa-ntâmplare7.
1 S-a văzut, în acest „epilog” al romanului de dragoste din cartea a IV-a, o replică inversată a scenei despărţirii, atribuind de data aceasta lui Aeneas tandreţea, iar Didonei inflexibilitatea; dar rolurile nu sunt preluate întocmai, acolo vorbind intensitatea unei pasiuni dezlănţuite, aici – compasiunea, care nu pot fi confundate.
2 Textul original spune mai mult: Aeneas încearcă *să-i stoarcă o lacrimă*, aşa cum, în cartea a IV-a, încercase Dido faţă de el.
3 La cuvintele lui Aeneas, întrerupte de surpriza tăcerii ei.
4 Forţa de expresie a tăcerii Didonei este comparabilă cu cea a lui Aias (*Od.*, XI), în care autorul anonim al *Tratatului despre sublim* recunoştea „ceva măreţ şi mai sublim decât orice vorbă” sau, în alt limbaj, cu tăcerea lui Agamemnon din celebrul tablou al sacrificiului Iphigeniei, la care Cicero admira ideea pictorului Timanthes de a fi acoperit chipul personajului, „dându-şi seama că penelul n-ar fi putut exprima o durere

atât de adâncă” (*Orator*, 74).

5 Se smulge (*din încremejiire*), *ostilă*. Rapiditatea mişcării ce succede imobilităţii de până atunci poate fi un semn exterior al tulburării, provocate mai degrabă de indignare şi de brusca revelare a imposibilităţii oricărei comunicări cu cel care se putea mira că-i pricinuise o asemenea durere.

6 Consolare pe care Dante (*Inf.*, V) i-o va refuza, lăsând-o însingurată printre femeile adultere.

7 Mâhnit de întâmplarea nedreaptă, adică de moartea tragică a Didonei.

Lung o petrece din ochi şi-i plăteşte plecarea cu plânset1.

Pleacă şi dânsul apoi pe drumul ursitei. La câmpii Cei mai din urmă sosesc. Războinici acolo s-adună, Strălucitorii. Tydeus îl întâmpină-ntâi şi măiestrul

480 Armelor Parthenopaeus şi, galben de-a pururi, Adrastus2. Iat-o, cea plânsă şi-aici, dar plânsă mai tare deasupra3, Ceata perită-n război, troienii! Din lungile şiruri.

Dânşii gemând îl privesc4; şi Glaucus, şi Medon, şi-alesul Zânei pe veci5, Poliboet; şi Thersilochus şi Antenorizii.

485 Trei, şi pe cel ce şi-aici e-n teleagă şi-n arme, Idaeuse. Umbre din dreapta se strâng şi-n juru-i din stânga s-adună. Nu li-e văzutul de-ajuns; ei vreau să rămâie cu dânsul, Veseli pe cale-l petrec şi de ţinta venirii-l întreabă, însă fruntaşii danai şi cei stăpâniţi de Agamemnon.

490 Albe văzând pe viteaz cum îi fulgeră armele-n noapte, Galbeni de groază tresar şi cu vuiet7 o seamă din dânşii Fuge, precum au fugit şi din luntri8, şi bâlbâie-o seamă: Ţipăt să scoată voiau, dar largile guri îl pierdură9.

Fiul lui Priam acum, cu trupul o singură rană.

495 Iată-l, Deiphobus, trist rădicând sfâşiata sa faţă.

Faţa şi mâinile-n sus şi tâmpla ce-i picură sânge (Rupte şi-urechile-i sunt şi nasul, de-o rană scârboasă).

1 S-ar părea că sentimentul cu care se desparte Aeneas este un amestec de remuşcări şi resemnare; dacă

adoptăm opinia lui T.S. Eliot (în eseul *Ce este un clasic*?), reacţia Didonei poate apărea ca o proiecţie a conştiinţei eroului, care nu se poate ierta pe sine, deşi ştie că tot ceea ce a făcut a fost dictat de destin.

2 Războinicii enumeraţi făcuseră parte dintre cei şapte eroi care, atacând Teba, muriseră la porţile cetăţii; dintre ei numai Adrastus supravieţuise, salvându-se prin fugă (ceea ce ar explica, după Servius, epitetul dat de Vergilius palid „de teamă").

3 Aici se afla şi mult jeluita pe pământ.

4 Cel care priveşte gemând este Aeneas, priveliştea lor readucându-i în minte nenorocirile trecute.

6 Şi preotul / zeiţei Ceres.

6 Sunt amintiţi câţiva eroi troieni căzuţi în războiul cu grecii. Cei trei Antenorizi sunt fiii lui Antenor iar Idaeus – vizitiul lui Priam.

7 Nu figurează în original – umbrele sunt tăcute.

8 Precum odinioară, când se îndreptau spre corăbii.

8 Din neputinţa de a articula, par să mimeze doar strigătul, ceea ce dă masei înfricoşate de umbre ale duşmanilor troienilor o uşoară notă de ridicol, imediat anulată de imaginea mutilatului Deiphobus.

Dânsul pe cel sfiicios1 de-abia-l cunoscu, pe rănitul
Cel într-atât de grozav. Şi-n glas cunoscut îi vorbeşte:

500 „Nobile-al Troiei vlăstar, Deiphobus, fulger al luptei, Inima cui a putut barbară-ntr-atâta să fie?

Cui îi fusese iertată şi-aceasta? Că-n noaptea din urmă Tu prăbuşit de-oboseală-ai căzut (aşa mi se spuse), Frânt, după-atâtea ucideri, pe morţii grămadă de-a valma.

505 însumi pe malul rhoeteic din brazde făcut-am mormântul Gol înăuntru2, chemând şi pe mani cu-ntreita strigare. Arme şi nume vădesc locaşul. Pe tine, iubite.

Nu te-am găsit, să te-ngrop la plecarea-mi din ţara străbună/6

Fiul lui Priam, atunci: „Nimic n-ai trecut cu vederea.

510 Totu-i plătit cenuşii răcite şi-amicului, totul.

Soarta m-a dus la pedepsele-acestea şi scoasa din lege Faptă a spartanei3; şi drept amintire-mi lăsase ea

astea4. Cum în deşerte plăceri de-nşelare-amăgiţi petrecurăm Noaptea din urmă, tu ştii şi nu-i trebuinţă de-a spune.

515 Când al ursitelor cal a sosit spre perire-n vestitul
Pergamos, greu şi-ndesat de-narmaţii războinici prin goluri.

Ea, făţărind, cu neveste din Frigia, corul5, ea însăşi Veselă-n frunte mergea, şi-n mijloc cu facla-n urgie, însăşi cântă şi pe greci îi chema6, de pe zidul cetăţii;

520 Eu, obositul de griji şi cuprinsul de somn, într-acestea, Stăm în iatacul cel fără de lege7 şi-adânc mă furase Somnul cel dulce şi greu şi cu moartea cea pacinică – asemeni.

Vrednică-ntr-asta soţia-mi8 ascunde din casă cu grabă Armele mele, luând pe furiş de sub capu-mi şi spada.

525 Pe Menelaos îl cheamă-n iatacuri şi uşa-i deschide;

1 Pe cel care, speriat, încerca să-şi ascundă îngrozitoarele răni.

3 Aeneas îi ridicase un cenotaf, îndeplinind întreg ritualul cerut.

3 Elena, care, după moartea lui Paris, devenise soţia lui Deiphobus; în noaptea incendierii Troiei îl ajutase pe Menelaos să-l ucidă.

4 Rănile.

5 Ea, prefăcându-se a conduce un cor ce-l celebra pe Bacchus.

6 Le dădea semnalul, prin agitarea torţei, în timp ce simula orgia bacchică.

7 Cel aducător de nenorocire.

8 Aleasa mea soţie, demnă de laudă (în sens ironic).

14*

Poate credea că prin asta-mbunat va primi-o iubitul 1, Multul păcatelor vechi spălându-l prin chipul trădării. Ce să mai spun? în iatacuri vin grecii, soseşte şi Ulixes, Sfătuitor mişeliei. Întoarceţi voi grecilor toate.

530 Zeilor, dacă vă cer din suflet cucernic pedeapsa!
Însă pe tine, trăind, ce soartă te-aduce? Mai spune-

mi! Poate tu vii aruncat de furtună pe-adâncuri de mare? Poate de zei eşti trimis? Ce piază pe tine te-azvârle, Câmpii cei fără de soare să-i baţi şi-ntunerecul vecinie2?”

535 Vorbe pe când ei schimbau, în teleaga de flori3 Aurora trece-n văzduhuri fugind prin osia lumii, prin mijloc4. Dânşii tot timpul cel dat5 erau să şi-l piardă-n cuvinte, însă, mustrându-i, le-a zis călăuza6, cu vorbe puţine:

„Noaptea zoreşte spre zori7 şi pierdem cu plânsetul vremea!

540 Locul aici e, de unde se-mpart cărările-n două8:

Drumul din dreapta spre Dis şi spre ziduri puternice9 pleacă;

Noi ne vom duce pe-aici în Elysium. Spre plinul de crime Duce, spre Tartar, în stânga, că-i drumul spăşirii de rele”. Însă Deiphobus atunci: „Zeiţă, mai curmă pripirea10!

1 Prinul soţ.

2 Termenul din original – *loca turbida* – exprimă mai multe nuanţe: locuri de o întunecime tulbure şi totodată aflate sub imperiul dezordinii, ceea ce, împreună cu lipsa luminii, constituie caracteristicile constante ale lumii subpământene.

3 Trandafirie.

4 Ziua ajunsese la amiază. (Coborârea avusese loc în zori.)

5 Timpul acordat vizitei lui Aeneas, strict delimitat.

6 Sibylla.

7 Textual: *Se apropie noaptea*.

8 Bifurcarea drumurilor (reprezentată simbolic prin Y pitagoreic) şi cele două diviziuni ale Infernului propriu-zis corespunzătoare celor două direcţii, reprezentând lumea nelegiuiţilor (Tartarul) şi pe cea a drepţilor (Câmpiile Élysée) urmează doctrina orfico-pitagoreică. Această topografie a fost confirmată de tăbliţele orfice descoperite în mormintele din Sudul Italici, pe care se află îndemnul de a o lua la dreapta, „de-a lungul pajiştilor şi dumbrăvii sacre a Proserpinei”. Menţiuni în acest sens se află şi în

fragmentele din threnosurile lui Pindar, în dialogurile lui Platon (*Gorgias*, 524 a, *Phaidros*, 248 b, *Rep.*, 616 e) etc.

8 Spre palatul puternicului Dis, zeul Infernului.

10 Nu te mânia, mare preoteasă.

545 Plec şi vă las şi mă-ntorc iar în noapte şi numărumi umplu1.

Mergi, o, podoabă troiană, şi-o soartă mai bună găseşte-ţi!"

Astfel a zis şi cu vorba deodată-şi întoarse şi pasul. Fără de voie se uită viteazu-ndărăt şi, la stânga.

Vede-o cetate sub stânci, de trei ori cu ziduri încinsă. 550 Larg o-mpresoară cu flăcări de foc cu apele repezi

Phlegethon, râul din Iad, şi stânci vuitoare târăşte.

Gem uriaşele-i porţi şi de greu diamant îi sunt stâlpii, Nicio putere de om şi nici zeii să n-aibă putere la să-i sfărâme; şi-un turn2 se ridică puternic în aer.

555 însă Tisiphone3 stă, suflulcându-şi mantaua cea cruntă, Fără de somn şi veghează la praguri şi ziua şi noaptea. Gemet răsună de-acolo şi plesnete crunte cu biciul, Vaiet şi zăngăt de fiare şi zornet de lanţuri târâte4. Galben Aeneas s-opreşte şi-ascultă la zgomot cu spaimă.

560 „Care făpturi de păcate5, Sibyllo, tu spune-mi şi care-i Felul pedepsei ce-o sufăr? Ce gemet de groază-i acolo?"

Zise Sibylla din nou: „Alesule principe-al Troiei, Nu se cuvine să vadă cei buni locuinţele crimei! 6 Dar stăpânirea pe codrul avernic Proserpina dându-mi.

565 Ea pretutindeni m-a dus, arătându-mi pedepsele toate. Gnosicul ţine pe-aici, Rhadamanthus7, grozava domnie, Dă răutăţii pedepse şi-ascultă, silind să-şi vădească Relele cel ce pe lume mereu îşi dosise păcatul.

Lung amânându-şi pedeapsa mereu, istovind-o prin moarte.

1 Să completez numărul (*umbrelor*), din rândul cărora se desprinsese pentru a conversa cu Aeneas.

2 De fier.

3 Una dintre Furii. „Cruntă", adică *însângerată*.

4 Armonie imitativă, remarcabil redata în traducere.

5 Ce fel de păcate.

6 Un om pur (*castus*), cum este Aeneas, nu trebuie contaminat nici cu spectacolul unor astfel de orori, pe care le va afla doar din povestirea Sibyllei. „Prin acest mijloc, Vergilius, care nu are imaginaţia torturilor ca Dante şi nici asprimea lui amară, nu va înfăţişa decât din auzite chinurile damnaţilor eterni” (Guţu).

7 Fiu al lui Jupiter şi frate al lui Minos, vestit pentru înţelepciunea şi spiritul său de dreptate, Rhadamanthus devine, după moarte, unul dintre cei trei judecători ai Infernului. (Despre raţiunea alegerii acestor judecători, a se vedea Platon, *Gorgias*, 523 e – 524 a).

570 Răzbunătoare, cu biciu-narmată, Tisiphone-ntruna1 Bate pe cei păcătoşi, dojenindu-i, şi-n stânga ea mişcă şerpii-mpletiţi2 şi pe Furii3 Ie cheamă să-i dea ajutoare. Iată, cu zgomot sălbatic acum, în rotitele cardeni, Poarta se-nvârte.4 Tu vezi pe străjerul5 din poartă.

575 Groaznic la faţă? Ce chip de spaimă păzeşte la praguri? însă cu cincizeci de guri spurcate stă crâncena Hydra Colonăuntru, cu mult mai grozavă6. Iar Tartarul însuşi Merge-n adânc întuneric în jos de trei ori7 pe-atâta Cât se rădică de sus, de-asupră-ne, ceru-n văzduhuri!

580 Vechiul pământului neam e pe-aici, tineretul titanic8, Cel ce, de fulger izbit, în adâncul din urmă se zbate.

Şi pe AIoizi i-am văzut, pe gemeni9, scârboşi la făptură, Cei ce-ndrăzniră cu-ntinsele braţe să zguduie cerul, însuşi pe Jupiter vrând să-l răstoarne din cer de pe scaun.

585 Şi pe Salmoneus acolo-l văzui, sângerat al pedepsei, Pentru că vrut-a, ca zeii, să facă şi tunet şi fulger10; Patru-nhămase el caii la car şi, cu zbucium de facle.

Cât e pământul grecesc şi de-a lungul oraşului Elis

1 Imediat după judecată.

2 Şi cu mâna stângă întinde (*spre ei*) / *şerpii ameninţători*.

8 Pe celelalte două. În text: *sălbatica ceată a*

surorilor ei.

4 Textual: *Numai atunci, scârţâind din asurzitoarele ţâţâni, / blestematele porţi se deschid*.

5 Tisiphone.

8 Nu este vorba de Hydra din Lerna (pe care Aeneas o întâlnise la intrarea Infernului), ci de un alt monstru înspăimântător, care-i torturează pe vinovăţii din Tartar.

7 De două ori. (Originalul se referă la dublul distanţei dintre pământ şi vârful Olimpului.)

8 în această primă parte a descrierii Tartarului, Vergilius grupează câţiva dintre damnaţii tradiţionali, cei mitologici. Titanii, fiii lui Uranus şi ai Gaeaei, care, alături de fratele lor Cronus, luptaseră împotriva olimpienilor, fuseseră învinşi şi aruncaţi de către Jupiter, drept pedeapsă, în Tartar.

9 Cei doi fraţi. Aloizii erau doi giganţi (Otus şi Ephialtes) care, pentru a ajunge la cer ca să lupte cu zeii, puseseră peste Olimp alţi doi munţi. Drept pedeapsă, fuseseră fulgeraţi de Jupiter sau (după Homer) ucişi de Apollo.

10 Textual: *Supus la crude pedepse / pentru că imitase fulgerele lui Jupiter şi trăsnetele Olimpului*. Salmoneus, rege în Elida, voind să rivalizeze cu stăpânul zeilor, a pretins să i se aducă jertfe ca lui Jupiter şi a început să arunce torţe aprinse, trecând într-un car de bronz pe un pod tot de bronz, pentru a imita tunetul. A sfârşit prin a fi fulgerat de Jupiter.

Goană cu chiot a dat şi cerea preamărire, ca zeii.

590 Tunet, nebunul, voit-a şi fulgerul fără de seamăn

Singur să-l facă, prin tropot de roibi şi prin zăngăt de-aramă.

Însă din norii cei deşi a-totul-puternic întoarse Joe săgeata1, nu facle şi flăcări cu fum al răşinii;

Iată-l răstoarnă cu capul în jos, în vârtejul cel vecinic!

595 Tityos2, fiul crescut de-a-totnăscătoarea Ţărână.

Dânsul, de-asemeni, e-n Tartar; şi nouă pogoane cuprinde-i Trupu-i lungit; şi, cu ciocul său gârbov, năprasnic un vultur

Roade-i ficatul cel fără de moarte şi carnea ce-i creşte Iarăşi la loc şi i-o scurmă, cătându-şi mâncare, şi-n pieptu-i

600 Doarme şi-o clipă nu dă renăscutelor cărnuri repaus. Ce să-ţi mai spun de Pirithous şi ce de lapithul Ixion3? Muceda4 stâncă gătită să cadă-ameninţă pe-aceştia, Vecinic deasupră-le stând. Iar dânşii pe-naltele paturi Stau, pe podoabele de-aur5; şi-n faţă, gătite bucate.

605 Toate-n prisos, ca la regi; dar cea mai bătrână din Furii Stă-le pe cap şi, de vor să se-ntindă cu mâna spre masă, Sare cu biciul6 şi urlă sălbatic şi-i umple de tremur. Ceia7 ce, până-au trăit, pe fraţi prigonit-au, urându-i.

1 F Algerul.

2 Unul dintre giganţi, ucis de săgeţile lui Apollo şi ale Dianei, drept pedeapsă pentru că o insultase pe Latona, mama acestora.

3 Ixion, regele poporului mitic al lapiţilor, a fost pedepsit de

Jupiter, pentru o jignire adusă Iunonei, să se chinuie veşnic pe o roată de foc; Pirithous, fiul său, care încercase s-o răpească pe Proserpina, primise de la Pluto pedeapsa de a sta legat în lanţuri de o stâncă.

4 Neagră.

6 Pe-naltele paturi de-ospăţ / strălucesc rezemători de aur.

6 Sare, ridicând torţa.

7 în catalogul de vicii care urmează, Vergilius, păstrând şi aici tradiţia literaturii eschatologice, include ideea de vină şi pedeapsă nu numai pentru eroii mitici, ci şi pentru oamenii ce au trăit în nelegiuire (cf. şi Pindar, *OL* II sau Platon, *Gorgias*, 523 b); în aceste categorii abstracte se pot ghici aluzii la impietăţile şi violenţele săvârşite în timpul războaielor civile, prezente încă în memoria contemporanilor lui.

Ori au gonit1 pe părinţi, ori în curse vârât-au pe prieteni2, 610 Ori, lăcomind, au păstrat bogăţii cu zgârcenie-adunate.

Singuri, lăsându-i pe-ai săi să cerşească (şi mulţi sunt

aceştia).

Cei ce prin dragoste case-au stricat3, ori acei ce porniră Vrajbe mişele4 şi-acei ce vreun bine-l plătiră cu rele5, Toţi îşi aşteaptă pedepsele-nchişi. Nu cere ştiinţă6

615 Care pedepse-ameninţă pe răi şi care li-e chipul7.

Unii de-a dura dau stânci uriaşe, iar spiţe de roată Pe-alţii-i dezbină-n bucăţi8; ici şade şi vecinic şede-va Nenorocitul Theseus; poveţe tutindeni sărmanul Phlegyas9 dă şi cu vaiet prin negru-ntunerec se plânge10:

620 „Cearcă dreptatea s-o faci şi să n-ai în batjocură zeii!” Ţara pe-arginţi şi-o vânduse acesta; iar volnic acela Pravili pe plată a făcut şi pe plată elpravili stricat-a.11 Ăsta la fată-n12 iatac a pătruns şi la paturi oprite.

I Au lovit. O veche lege romană blestema pe fiul care-şi lovea tatăl.

8 Ori cei care au urzit curse clienţilor. Clienţii erau oameni de obicei săraci, protejaţi de un *patronus*, căruia-i aduceau servicii. Legea celor douăsprezece table (citată de Servius) pedepsea patronul ce-şi înşela clienţii.

8 Cei ucişi din pricina adulterului. În vechiul drept roman, soţul înşelat îşi putea ucide soţia adulteră, îngăduinţă păstrată, în caz de flagrant delict, chiar şi după atenuarea acestei legi de către Augustus.

4 Cei ce au urmat armele nelegiuite. Aluzie la încălcarea, în timpul războaielor civile, a tradiţiilor romane privitoare la stat şi familie.

5 Şi cei care nu s-au sfiit să însele credinţa jurată stăpânilor. Este vorba de sclavii care, în schimbul libertăţii, îşi denunţau stăpânii în timpul proscripţiilor.

6 Nu căuta să afli.

7 Şi ce soartă i-a făcut să piară.

8 Aluzie la legenda lui Sisif şi la cea a lui Ixion. (Majoritatea ediţiilor situează versurile 616 – 620 după versul 601, ordine care pare să fi fost cea iniţială şi care respectă logica pasajului).

9 Rege al lapiţilor, tatăl lui Ixion, pedepsit pentru a fi incendiat templul lui Apollo de la Delfi. În text este numit

„cel mai nefericit (dintre toţi)”, pentru că, în afară de propria-i pedeapsă, era nevoit să asiste la supliciul fiului său.

10 Declară.

II Textual: *Acesta şi-a vândut ţara pentru aur şi i-a impus / un stăpân autoritar*; *a făcut şi a desfăcut legi*, *pentru bani*. Se pare că este o aluzie la Antonius, pe care Cicero (*Phil.*, XIII, 5) îl acuzase de a fi falsificat *Acta Caesaris*.

12 La propria-i fiică. Urmează versul (omis în traducere): *Toţi au îndrăznit să comită monstruoase nelegiuiri şi au profitat de pe urma îndrăznelii lor*.

Dacă-aş avea eu şi-o sută de guri şi gâtlejuri o sută, 1
625 Toate eu tot n-aş putea să le număr, de-oţel având glasul.

Relelor lor şi să-nşir şi pedepsele toate pe nume! 66
Vorbele-acestea le zise cărunta Sibyllă a lui Phoebus.

„Haide, să mergem acum, împlineşte-ţi solia2 primită. Haide, mai grabnic! a zis. Turnat în cuptorul cyclopic.

630 Iată-l, năprasnicul zid3 cu sumeţ boltuita sa poartă, Unde poruncă de sus4 ni s-a dat ca s-aducem noi darul! 66 Zice şi pleacă mai iute pe drumul cel plin de-ntunerec. Locul din mijloc îl scad5 şi s-apropie repezi de poarta. Zornic Aeneas a-ntrat şi, cu proaspătă rouă stropindu-şi

635 Trupul6, împlântă mlădiţa din mână în creştetul porţii. Dacă o făcură şi-aceasta şi zânei i-aduseră darul.

Intră-n fericele locuri şi-n lunca cea verde de-a pururi, Codrii meniţi desfătării, locaş al eternului bine7. Eteru-nvăluie câmpul de-aici în lumină mai largă.

640 Purpură-i zarea; şi soarele-i altul şi altul e cerul 8.

Trupul o seamă la luptă-şi deprind pe praturi cu iarbă, Jocuri de-ntrecere fac şi frământă nisipul cel galben, Alţii frământă pământul cu tropot de horă şi cântă.9 însuşi în hainele-i lungi, cântându-le, tracicul preot10.

645 Bate cu osul de fildeş o dată, şi-odată cu mâna11.

1 Cf. *Georgice*, II, 43 (vers imitat după Homer, *IL*, II, 489 – 490).

2 îndatorirea, care consta în a atârna de poarta Proserpinei creanga de aur.

3 Palatul lui Pluto.

4 Oracolul.

6 îl parcurg.

6 Act de purificare, necesar înaintea pătrunderii în locurile sacre.

7 începe descrierea Câmpiilor Élysée, locaşurile fericiţilor (*sedes beataie*), în care se pot distinge mai multe surse de inspiraţie: Homer, *Od.*, IV; Hesiod, *Munci şi zile*, 170; Pindar, *OL*, ÎI şi câteva fragmente din threnosuri; Platon, *Rep.*, *X* etc.

8 Textual: (*Locurile acestea*) *cunosc un soare propriu şi stele proprii*. (Cf. Platon, *Rep.*, X). Schimbarea atmosferei, devenită pură, luminoasă, surâzătoare este sugerată în textul original şi de armonia ritmului.

9 Umbrele îşi continuă activităţile care le-au plăcut în viaţă, conform străvechii credinţe după care, moartea nefiind o încetare totală a existenţei, prelungeşte viaţa într-un chip mai palid şi lipsit de consistenţă.

10 Orfeu, fondatorul mitic al doctrinei orfice, legată de nemurirea sufletului. Lui i se atribuia şi inventarea lirei.

11 Ciupea coardele lirei când cu plectrul, când cu degetele.

Tactul, pe coardele lirei cu plânset de şapte rasunuri. Neamul străbun e pe-aici; cu-ntreaga sa viţă, Teucrus, Neşovăiţii viteji şi născuţii mai bunelor vremuri1, Dardan şi Ilus, ai Troiei părinţi, şi Assaracus moşul2.

650 Iată pe-aproape şi scuturi şi coifuri şi carele goale3; Suliţi se văd împlântate-n pământ şi pe şesuri de-a lungul Roibii răzleţi rătăcesc. Iubirea pe care-au avut-o Până-au trăit, şi de car şi coif şi de scut, şi iubirea Cailor dânşii şi-o duc în mormânt şi-o păstrează şi-n moarte.

655 Vede şi pe-alţii, răzleţi, şi-n dreapta şi-n stânga prin iarbă Stau, s-ospătează şi cântă cu drag săltăreţe peane, Veseli, sub dafinii plini de miros, 4 în dumbrăvile

pe-unde Vuietă-n jos de pe vârfuri Eridanus5 plinul de ape.

Cei ce răniţi s-au întors din război, apărându-şi moşia6.

660 Cei ce trăind au păstrat o curată chemare ca preoţi, Nobili poeţi ce cântară tot numai ce-i vrednic de Apollo, Inventatorii şi-acei ce prin şcoli luminează poporul, 7 Cei ce prin meritul lor au lăsat amintire prin veacuri, Tâmplele-ncinse le-au toţi eu cordele ca iernile de-albe8.

665 Astfel pe cei ce-mprejur rătăceau îi întreabă Sibylla (însă dintâi pe Musaeus9, căci multă-mprejuru-i e gloata, Nalt şi pe toţi întrecându-i din umeri, e-ntâiul vederii):

1 Aluzie la legendara epocă de fericire, vârsta de aur.

2 Eroii enumeraţi sunt strămoşi legendari ai troienilor; din Assaracus descindea Aeneas.

3 Fantomatice, lipsite de consistenţă, ca tot ce popula Infernul.

4 Elogiul vieţii campestre, aspiraţia spre plăcerile simple, constituie un motiv predilect în poezia latină (cf. Lucretius, Horatius sau Vergilius, *Georgice*).

5 Râul Câmpiilor Élysée, identificat cel mai adesea cu Padul, care curge subteran pe o porţiune din apropiere de izvoare.

6 Patria.

7 Textual: *Şi cei care*, *inventând*, *artele*, *au înfrumuseţat viaţa*. Versul se referă probabil, în general, la marii civilizatori.

8 După Servius, toţi aceştia, reprezentaţi asemeni zeilor cu panglici pe tâmple, au meritat onoruri divine. Ei sunt astfel recompensaţi pentru binele pe care l-au adus umanităţii.

9 Poet, preot şi cântăreţ legendar din ciclul orfic (după unii, discipol al lui Orfeu), căruia tradiţia îi atribuia scrieri sacre şi cântec cu puteri miraculoase.

„Suflete vrednice1, voi, tu vrednice preot, să-mi spuneţi Unde-i închises, ce locuri îl ţin. Căci noi pentru dânsul

670 Umblet avem, năzuind prin Erebus râul cel

groaznic2? 6 Ei, cu puţine cuvinte, răspuns îi întoarce eroul:

„N-are niciunul locaş anumit. Prin umbra dumbrăvii Noi locuim şi prin râpi şi pe maluri cu dulce răcoare Paturi ne-aşternem. Dar voi, de vă mână dorinţa din suflet.

675 Treceţi colina de colo. Vă duc eu pe drumuri bătute.66 Zise şi însuşi le pleacă-nainte; şi vesele câmpuri

Dânsul le-arată de sus şi-n urmă scoboară din culme. Tatăl închises, în valea cea verde şi-n mijlocul cetei

Blândelor suflete care pe lume deasupra ieşi-vor3.

680 Sta căutând cu iubire-mprejur şi pe-ai săi numărându-i4.

Tinere-odrasle, pe toţi, pe nepoţii cei vrednici, şi-n suflet Judecă faptele lor şi menirea şi viaţa şi totul.

Când a văzut pe Aeneas venind pe câmpia cea verde, Grabnic spre dânsul întins-a voioasele braţe cu chiot5.

685 Lacrimi din gene-i curgeau şi smuls izbucnit-a-n cuvinte6:

„Ah, în sfârşit, îmi soseşti! Virtutea-ţi de mine-ncercată

Biruie7 drumul cel greu şi dat mi-e să văd eu, copile, Chipul tău drag şi s-aud cuvintele tale iubite8! Sufletul mie-mi spunea şi-ncrezut aşteptam viitorul9.

690 Timpul în gând măsurându-l; şi nu m-a-nşelat presimţirea10!

1 Fericite.

8 Textual: *Şi am traversat marile fluvii ale Brebului* (personificare a Infernului).

8 Care se vor reîntoarce pe pământ. Închises nu era în mijlocul lor, ci le contempla de la distanţă, ele aflându-se într-o zonă distinctă de Câmpiile Élysée, ca un fel de prelungire a acestora. Aici se aflau sufletele care, după teoria orfico-pitagoreică a metempsihozei (dezvoltată de Platon, *Rep.*, *X* şi expusă şi de Vergilius mai departe), nefiind încă pe deplin purificate, erau destinate unor succesive reîncarnări.

4 Închises trecea în revistă sufletele ce se vor întrupa în personalităţi ale istoriei romane.

5 Cu bucurie.

6 Şi cuvintele i se smulseră de pe buze. Scena întâlnirii dintre Aeneas şi tatăl său, prin simplitatea şi profunzimea ei lirică, a fost considerată, pe drept cuvânt, una dintre cele mai emoţionante pagini din *Eneida*.

7 Pietatea atât de mult aşteptată de părintele tău de la tine / a biruit.

8 Să-ţi aud glasul cunoscut şi să-ţi răspund.

9 încrezător îţi aşteptam venirea.

10 Speranţa neliniştită (*cura*). Neliniştea lui închises era provocată nu de gândul venirii lui Aeneas în Infern, ci de dificultăţile îndeplinirii unui asemenea act.

Ah, şi prin care pământuri purtat şi prin care vârtejuri, Iar mi te văd? Şi prin câte trudiri aruncat, o, copile! Cât m-am temut eu de mult că-n libycul mal ai să suferi1!”

Dânsul: „Iubitul tău chip, ahy chipul tău jalnic2, părinte.

695 Mie prin vis îmi spunea să scobor în aceste locaşuri! Flota mi-e-n malul tyrrhenic3. Dă-mi tată, iubita ta mână, Dă-mi-o şi nu te feri de cuprinderea braţelor mele!”

Astfel a zis şi pe-obraji i se scurseră râuri de lacrimi. Braţul de trei ori în sus îl ridică, voindu-l în braţe.

700 Prinsă, de trei ori din mână lunecat-a icoana ceantocmai Vântului lin bătător sau somnului celui cu aripi4.

Jalnic Aeneas apoi priveşte spre valea tăcută; Vedendesate păduri şi codri cu freamăt spre vârfuri6, Vede lethaeicul râu6 îngrădind fericitele câmpuri.

705 Neamuri şi multe popoare-alergau pe câmpia cu vuiet7, Tocmai cum zboară pe şes albinele-n zile de vară, Flori colorate cătând, şi cu gloata s-adună-mprejurul Crinului celui de-argint şi fierbe tot câmpul de zumzet. Iată, fiori îl cuprind şi de ţinta răzleţului umblet

710 Neştiutor a-ntrebat şi de râul de-acolo şi-n urmă

Ce e-nglotirea bărbaţilor strânşi cu de-a valma pe maluri.

Tatăl închises, atunci: „Sunt suflete cărora soarta

Trupuri din nou le va da. Beau apa din râul lethaeic, Cea stârpitoare de griji, şi-uitarea de tot şi de-a pururi.

715 Iată, de mult am dorit să-ţi arăt, dezvălindu-ţi acestea, Neamul nepoţilor tăi am dorit să ţi-l număr de-a rândul, ia să te bucuri, cu mine, mai mult de găsitele maluri8".

1 Aluzie discretă la episodul cartaginez, când Aeneas fusese în pericolul de a-şi abandona datoria încredinţată de destin.

2 Mâhnit.

3 Italic.

4 Acelaşi sentiment de frustrare ca şi în versurile (identice) din

II, 792 – 794, când vrea să îmbrăţişeze imaginea evanescentă a Creusei.

6 Textual: *în timpul acesta Aeneas văzu*, *într-o vale retrasă*, / *o dumbravă solitară şi păduri cu tufişuri foşnitoare*. Este locul, separat de Câmpiile Élysée, destinat expiaţiunii temporare a sufletelor ce se vor reîncarna.

6 Râul Lethe, care aducea, celor ce sorbeau din apele sale, uitarea existenţelor anterioare.

7 Zburau pe malurile râului.

8 Ale Italiei.

„Tată, dar cum e să cred că din nou se ridică spre ceruri

Sufletul liber de-aici şi se-ntoarce din nou să primească 720 Trupul târât1? Şi ce dor nebunesc de viaţă-i acesta? 2

„Fiule, iată că-ţi spun, ca să nu mi te las îndoielii66.

Zice şi-ncepe bătrânul să-i spuie de toate, de-a rândul? „Cerul întreg şi pământul şi-adâncul cel umed al mării.

Luna cu globu-i de foc şi-al Soarelui astru titanic3.

725 Toate hrănite trăiesc4 de un spirit; prin totul străbate

Sufletul, unul, mişcând pe toate-n întregul cel vecinie5. (Oameni, de-acolo6, şi soiuri de vite şi vesele păsări, Monştri pe care-i ascund zguduitele mări7 în

adâncuri). Germene vecinic, din cer, şi putere de foc în oricare

730 Sâmbure este8, cât timp stricăcioase materii nu-l umplu, îmbolnăvind peritoarele părţi şi făptura ţărânii9.

Frică, de-aici, şi plăceri şi durere şi dor10; şi spre soare Nu se mai uită, dorind închisoarea şi-adâncu-ntuneric11.

1 Trupuri greoaie.

8 Reflecţie amară privitoare la destinul uman, neobişnuită pentru un erou epic, înrudită mai curând cu maximele pesimiste din literatura dramatică; este, fără îndoială, ecoul unui sentiment al poetului însuşi.

8 Soarele şi Luna erau copii ai titanului Hyperion.

4 Sunt însufleţite din interior.

5 Literal: şi, *răspândit în membrele* (*universului*), / *spiritul pune în mişcare întreaga materie şi se amestecă cu acest mare corp*. Viziunea cosmologică înfăţişată aici se bazează în mod predominant pe concepţia stoică despre univers şi pe reminiscenţe platonice, coborând, la rândul lor, până în obscuritatea miturilor orfice (cf. *Hymn*, *or ph.*, 66, după care principiul universal este focul invincibil, elementul pur, zeul ce sălăşluieşte în corpul muritor). Conform acestei concepţii, universul, produs al fuziunii dintre spirit (*spiritus*, *mens*) şi materie (pe care o însufleţeşte – *mens agitat molem*), este guvernat de spirit ca principiu hegemonie, raţiune perfectă, eternă fZogos-ul divin din doctrina stoică, identificabil cu *logos-ul* din noi).

6 Din acţiunea principiului spiritual asupra materiei.

7 Apele mărilor, cu luciul lor marmorean.

8 Sufletul, ca emanaţie a spiritului universal, are (conform doctrinei stoice) origine divină şi forţă ignee.

6 Cât timp nu-l îngreuiază corpul vătămător (*prin impuritate*) (*şi cât timp nu-l slăbesc membrele pământeşti şi învelişul muritor*.

10 Prin unirea cu corpul impur, sufletul este supus pasiunilor, aici fiind numite cele patru categorii esenţiale.

11 *şi nu mai pot privi spre cer*, / *închise în întunericul oarbei temniţe*. Imagine platoniciană a

corpului, ca închisoare ce apasă şi limitează sufletul (cf. *Phaidon*, 82 d).

Chiar părăsindu-şi ei1 viaţa, cu stinsul luminii
deodată, 735 N-au mântuire de-ntregul lor rău; ce-i putred în trupuri

N-are perire de tot şi vârâte rămân în adâncuri
Multe, crescute-ndelung şi pe-ncet şi cu trupul întruna.
Chinuri de-aceea se dau, şi pedepse, şi trupul2 spăşeşte
Relele vechi prin torturi.3 Căci unii4 plutesc în bătaia

740 Vântului, sus în văzduh, iar alţii-n5 vârtejul de valuri

Spală-şi păcatele vechi6 şi flacăra-i arde pe-o seamă.7 Toţi suferim ale noastre, ca morţi.8 Prin Elysiul
ferice Trecem apoi (şi puţini locuim prin câmpiile-acestea),
Până ce ziua de-apoi, împlinindu-se număr de veacuri.

745 Tot ce e putred9 spălând, va lăsa curăţit cu deplinul

Simţul eteric din trupuri şi lamura flăcării simple10.
După ce-n mii11 de rotiri împlini-se-vor anii, pe-aceştia12
Gloată chema-i-va pe toţi un zeu la râul lethaeic.

Ca să revadă din nou boltuita tărie şi, iarăşi.

750 Neştiutori de ce-a fost, ei volnici să-nceapă trăirea13" Zice bătrânul şi-apoi pe copil şi pe fata lui Phoebus14

Duce-i de mână-ntre şiruri şi-n gloatele pline de vuiet15.

1 Ele, sufletele.

2 Sufletul.

3 Contactul cu materia impură şi pasiunile – consecinţe ale acestui contact – fac necesare suferinţele expiatorii şi reîncarnările succesive, pentru readucerea sufletului la puritatea iniţială.

— *Unele*.

6 Altele.

6 De care sunt impregnate.

7 Cele trei elemente de purificare (aerul, apa, focul) apăreau în practicile simbolice ale misterelor.

8 Textual: *Fiecare îşi suportă manii proprii*. Frază

obscură, în care s-a văzut o referire la cei doi daimoni (unul bun, altul rău) pe care doctrina pitagoreică îi considera legaţi de fiecare suflet, impunându-i după moarte expiaţiunile în raport cu stadiul de impuritate în care se afla. (Acelaşi rol activ al daimonului, după moarte, apare şi la Platon, *Phaidon*.) Am putea presupune în ei un fel de personificare a propriei conştiinţe.

9 Pătat, impur.

10 Textual: *Principiul eteric al sufletului şi scânteia cerească, pură*. În Câmpiile Élysée rămân pentru totdeauna sufletele ce şi-au desăvârşit ciclul purificărilor, revenind la condiţia originară.

11 O mie. Este durata dintre două încarnări.

12 Toate celelalte suflete (a căror purificare continuă).

13 Să se reîncarneze.

14 Pe fiu şi pe Sibyllă.

15 în mijlocul umbrelor.

Urcă pe culme cu ei, căci pot să privească de-acolo Oamenii-n1 faţă şi văd tuturor trecătorilor chipul.

755 „Iată-ne-acum! Ce renume prin timpuri urma-ne-va neamul

Cel din Dardan, ce nepoţi pe pământul italic avea-vom, Suflete mari oarecând2 şi urmaşi ai numelui nostru, Iată, prin vorbe-ţi vestesc, dezvălind şi menirile tale3. Tânărul colo, tu-l vezi, proptit de voinica lui armă4.

760 Vine pe lume ca-ntâiul sortit şi ca-ntâiul în eter

Suie la viaţă, dardan de-amestec cu sânge italic: Silvius, odraslă târzie din tine şi-un nume din Alba5. Codrii-l vor creşte, târziu, la sfârşitul cărărilor6 tale.

Dus de Lavinia ta; şi regi se vor naşte din rege.

765 Alba cea Lungă de-atunci7 ai noştri nepoţi stăpânind-o. Colo e Procas apoi, el, fala poporului Troiei;

Capys şi Numitor vin şi cela ce numele-ţi poartă, Silvius Aeneas, asemeni de blând şi de tare ca tine; Plin de mărire-ar fi fost, când dânsul ajuns-ar-fi-n scaun8.

770 Iată, ce tineri! Şi-n umblet bărbată putere ce-arată!

1 Umbrele ce le veneau în întâmpinare.

8 Ce vor veni cândva (pe pământ).

8 Teoria metempsihozei, expusă anterior de închises, îşi va găsi justificarea şi încununarea în celebra revistă a figurilor ilustre din istoria Romei, punct culminant al întregului poem, această viziune anticipată a viitorului dând imaginii Romei o deosebită grandoare. Defilarea exemplelor de eroi are nu numai rolul de a stimula energia şi curajul lui Aeneas, desăvârşindu-i experienţa spirituală, ci şi de a exalta tradiţia glorioasă (pe care Augustus încerca s-o reînvie) şi de a face o adevărată apoteoză geniului roman.

4 De suliţa fără fier. Suliţa în întregime din lemn reprezenta răsplata simbolică pentru un act de curaj.

6 Nume alban. Cf. Titus Livius, toţi regii Albei Longa purtaseră supranumele de Silvius, aşa cum mai târziu împăraţii îl purtaseră pe acela de Caesar sau Augustus.

6 Vieţii. O variantă a legendei lui Silvius spunea că, după moartea lui Aeneas, căruia-i era fiu, ar fi fost crescut în pădure, de unde şi numele lui (*silva* – pădure; el domnise la Alba Longa după moartea lui Ascanius (sau, după altă variantă, deposedându-l pe acesta de puterea regală şi lăsându-i doar funcţii sacerdotale.)

7 Începând cu el.

8 La fel de vestit, dacă va putea obţine vreodată domnia Albei. Într-adevăr, până la o vârstă înaintată, Silvius Aeneas fusese îndepărtat de tron de către tutorele său. Atât el cât şi celelalte figuri enumerate mai sus sunt regi legendari ai Albei Longa.

Frunză de nobil stejar1 umbreşte-le fruntea voinică.
Unii clădi-vor Nomentum şi Gabii, iar unii Fidena, Alţii de-
a lungul prin munţi cetăţi collatine-nşira-vor, Castrul Inuie
apoi şi Pometii, şi Boia, şi Cora;
775 Numele-acestea vor fi, dar ţări fără nume sunt
astăzi2. Moşului3 iată, ca soţ, din câmpul mavortic4 răsare
Romul, din sânge-assaracic5, de Rhea născut, de-o
fecioară.
Cum îl slăveşte chiar tatăl din cer cu cereasca-i

mărire! 6 Vezi-i tu coiful voinic eu creasta-ndoită, pe creştet?

780 Roma-nflori-va spre cer, copile, sub paza lui Romul, Doamnă pe-o mie de ţări şi rivală-n puteri cu Olympul7. Şapte coline va-ncinge cu ziduri unita cetate Cea fericită-n viteji, cum trece prin frigice-oraşe Cybele mama şi-n car îi stau crinii-n troiene cât turnul 8.

785 Vesela neamului său9, şi-o sută nepoţii-o-nconjoară, Toţi cu putere de zei10 şi-n ceruri avându-şi locaşul.

Ochii tu-ntoarce-i acum şi-acolo priveşte-ţi tu neamul, Colo, pe-ai tăi, pe romani; pe Caesar şi-urmaşii lui Iulus11.

1 Coroana civică, una dintre cele mai înalte distincţii romane, acordată fondatorilor de cetăţi şi celor care-şi salvaseră compatrioţii în război. Ea fusese decernată şi lui Augustus, în anul 27 î.e.n.

2 Acestea vor fi atunci numele (*locurilor*) *care acum sunt pământuri fără nume*. Este vorba despre câteva dintre oraşele ligii albane.

3 Bunicului, adică lui Numitor, căruia-i va urma la tron.

4 Născut din Marte. Cf. I, 273 – 274 şi notele.

5 Din neamul lui Assaracus, rege troian. Vergilius atribuie aici lui Romulus o origine troiană (în acest scop indicând în text şi numele Ilia pentru Rhea Silvia).

6 Adică imprimându-i pe chip măreţia sa zeiască. Aluzie la apoteoza lui Romulus, divinizat sub numele de Quirinus.

7 Textual: *Va stăpâni întreg pământul şi va egala Olimpul* în *suflete viteze*.

8 Cybele mama în carul ei, purtând, pe tâmple coroana crenelată. Zeiţa era reprezentată purtând o coroană de turnuri (*corona muralis*), ca simbol al calităţii de a prezida fondarea oraşelor. Cum ea este identificată cu Pământul, Marea Mamă a zeilor şi oamenilor, a tot ce e viu (cf. Lucretius, II, 600 şi urm.), comparaţia sugerează măreţia neîntrecută a imperiului roman.

9 Mândră de neamul ei zeiesc.

10 Toţi stăpânind în înalturi, adică toţi fiind zei.

11 Ginta Iulia, din care făcea parte Caius Iulius Caesar, marele om politic şi scriitor din sec. I î.e.n. şi care-şi proclamase descendenţa din Iulus.

Neamul întreg, ridicatul spre cer prin puterea virtuţii1.790 El e bărbatul de care-auzi-vei prin veacuri ca vine2.

Caesar Augustus, născutul din cei de-o făptură cu zeii3, Cel ce-n domnitul cândva de Saturnus, în Latium, aduce Zilele de-aur din nou4 şi-ntinde dincolo de Indii5 Sceptrul; şi-i zace dincolo de stele pământul, din calea

795 Soarelui nostru ieşit6, pe unde pe umeri întoarce

Polul7 cu sorii-i aprinşi păzitorul văzduhului, Atlas. Spaima de el de pe-acum stăpânirile caspice-o poartă (Toate-nspăimate prin rostul zeiesc8) şi-ngrozit e

Maeotius9.

Nilul cu şapte vărsări se zbate de groază-i cu zbucium10.

800 N-a străbătut nici Alcidul 11, el însuşi, atâtea pământuri, Cerb cu picioare de-aramă gonind, ori răpaos în codri Dând Erymanthului, ori îngrozind-o pe Lerna cu arcul; Nici chiar acel ce cu frâne din frunză-n triumfuri aduce Carul din creştetul Nysei, mânându-şi panterele, Liber12.

805 încă şi-acum pregetăm virtuţi să renaştem prin fapte? Frica ne-mpiedică-n cale să-ntrăm în pământ ausonic? 13

1 Care va veni sub marea boltă a cerului.

2 Care adesea ţi-a fost promis.

3 Caesar Octavianus Augustus era fiul adoptiv al lui C. Iulius

Caesar, apoteozat după moarte; din acest motiv Augustus purta, în unele inscripţii, titlul de *Divi filius*.

4 Pacea instaurată de Augustus după sumbra perioadă a războaielor civile este privită ca o speranţă în revenirea Vârstei de aur, proclamată şi în *Bucolice*, IV.

6 Dincolo de garamanţi şi inzi, adică dincolo de extremităţile vestice şi estice ale lumii cunoscute în

antichitate.

6 Pământul acesta se întinde până dincolo de stele, / dincolo de căile anului şi ale soarelui. Elogiu adus puterii Romei augusteice, prin extinderea hiperbolică dincolo de limitele imaginate ale lumii.

7 Cerul.

8 Prin oracole, care prevesteau cucerirea lor de către Augustus.

9 Ţinutul Maeotiei, în apropiere de Marea de Azov, reprezentând limitele nordice ale cuceririlor lui Augustus.

10 Aluzie la cucerirea Egiptului, în 31 î.e.n.

11 Hercule, amintit aici ca erou pacificator şi civilizator, comparaţia cu el învăluind în cea mai strălucitoare lumină figura lui Augustus.

13 Bacchus, cuceritor al Nysei (legendar munte şi oraş din India), deci al celor mai îndepărtate ţinuturi (Cf. Horatius, *Ode*, III, 3).

13 încheiere parenetică a primei părţi a discursului, destinată prin exemplele sale (gr. *paradigmata*) să spulbere şi ultimele ezitări ale eroului. Partea care urmează va pune în evidenţă virtuţile tradiţionale, şi mple şi solide, pe care Augustus voia să le reînvie.

15 – Eneida

Cine-i acela cu frunze de dafin1 pe tâmple şi-n mâna
Sfintele-odăjdii2? Cunosc pe regele Romei din barba-i
Albă, din păru-i cărunt; prin legi viitoarea cetate
810 Va-ntemeia-o, trimisul de micile Curii3, de josul
Şi de săracul popor, la cârma cea-naltă. Şi-n urmă-i
Tullus4, ce-nfrânge-a poporului pace şi-ndeamnă la arme
Oameni trândavi, primenind dezvăţatele datini de luptă.
Iată, urmează pe tron trufaşul cu inima, Ancus.
815 Chiar de pe-acum mlădios ca s-ajungă la vrerile
gloatei5. Vrei tu să vezi şi pe regii Tarquini6, pe
sălbaticul7 suflet Brutus, menit răzbunării şi fascelor iarăşi
primite? Dânsul puternic topor şi putere de consul avea-va,
Primul 8; şi tata pe fii, când ei înnoi-vor războiul9.
820 Da-i-va pieririi, jertfind şi pe-ai săi libertăţii cea
sfântă10. Bietul! Oricum judeca-vor frumoasa lui faptă cei

tineri11.

Biruie-a ţării iubire şi pofta cea mare de glorii.

Iată departe pe Decii, pe Drusii şi pe-asprul Torquatus.

1 De măslin.

2 Purtând obiectele sacre. Este vorba de al doilea rege legendar al Romei, Numa Pompilius, considerat organizator al religiei romane şi primul legislator.

3 De micul oraş Cures, din ţinutul sabin.

4 Tullus Hostilius, rege vestit ca războinic.

6 încă de pe acum prea sensibil la simpatia mulţimii. Ancus Martius era reputat ca rege paşnic şi constructor.

— Tarquinius Priscus, ginerele său Servius Tullius şi ginerele acestuia din urmă, Tarquinius Superbus, ultimul rege al Romei.

7 Mândrul.

8 Brutus, detronându-l pe Tarquinius Superbus, instaurează republica (în 509 î.e.n.), care va fi condusă de câte doi consuli aleşi anual. Fasciile – mănunchi de nuiele legate de o secure – simbolizau puterea consulară.

8 Fiii lui Brutus, aliindu-se cu Tarquinii în scopul reinstaurării regalităţii, au fost condamnaţi la moarte de tatăl lor.

10 Ideea de libertate (*libertas*) era, la romani, inseparabilă de ideea de republică. Aşa se explică de ce Augustus, conducând statul în mod absolutist, a respectat, totuşi, formele republicane.

11 Oricum îi vor judeca urmaşii fapta.

Iată-l pe cel ce ne-aduce pierdutele steaguri, Camillus! 1 825 Cei doi de colo pe care tu-i vezi în asemenea arme2.

Prieteni la gând până-acum, căci3 noaptea-i învăluie-n umbră.

Când vor ieşi la lumina vieţii ce crunte războaie

Dânşii purta-vor şi, vai, ce de sângiuri4 şi-omor între dânşii!

Socrul din creştet de Alpi venind cu glotaşi din Monoecus5.

830 Grabnicul ginere-oşteni aducând de prin ostice plaiuri6. Nu vă deprindeţi, copii, vai nu, cu războaie-aşa crunte, Vai, şi spre al patriei piept nu-ntoarceţi puterile voastre! Tu mai întâi, tu cruţă, tu cel din Olympus cu neamul, Fiul meu scump, azvârle săgeata din mâni7!

835 Iată cum mână-n triumfuri acela ce-nvinse Corintul Carul spre nalt Capitol, un slăvit prin ahivii daţi morţii8. Dânsul9 preface-n pământ şi pământul mycenic şi Argos; Bate pe cel din Aeacus născut, pe vlăstarul pelidic10 Moşii troieni răzbunându-i şi templul mâhnitei Minerve11.

1 Familia Deciilor era vestită pentru acte de devotament faţă de patrie; Livius Drusus Salinator, învingătorul lui Hasdrubal, era strămoş al Liviei, soţia lui Augustus; Manlius Torquatus îşi condamnase la moarte fiul pentru încălcarea ordinelor militare, deşi adusese o victorie; dictatorul Camillus recucerise de la gali steagurile romane capturate. Astfel de fapte, înscrise mult timp printre exemplele demne de urmat (*exempla*) sunt privite de Vergilius cu rezervă când comport a un aspect de cruzime.

2 Strălucind în armuri la fel. Cei doi sunt Caesar şi Pompei.

3 Cât timp.

4 Măceluri.

6 Coborând din cetatea Monoecus (azi Monaco).

6 Din Orient. Aluzie la războiul civil dintre Pompei şi Caesar. Pompei, căsătorit cu Iulia, fiica lui Caesar, îşi adunase armată din Egipt şi Asia Mică, pentru a lupta împotriva socrului său.

7 Textual: *Aruncă armele din mină, tu cel din sângele meu*! Închises se adresează lui Caesar, urmaşul său.

8 L. Mummius, după ce distrusese Corintul, în 146 î.e.n., transformase Grecia în provincie romană. Pe colina Capitoliu, unde se aflau templele zeilor, aveau loc cortegiile triumfale ale generalilor învingători.

9 Celălalt. Se referă la Paulus Aemilius, învingătorul lui Perseus, regele Macedoniei, în 168 î.e.n.

10 Pe urmaşul preaputernicului în arme Ahile. (Perseus se pretindea descendent al lui Ahile).

(11 *Şi templele pângărite* (*de greci*) *ale Minervei*. Nu este prima dată când Vergilius găseşte această justificare legendară pentru cucerirea Greciei de către romani.

15*

840 Cine tăcea-va de tine1, tu Cossus, de tine, tu Cato?

Cine de Gracchi? Şi de gemeni2, de-al luptelor fulger, perirea

Libyei, doi Scipiazi? De Fabricius, cel mare şi-n lipsuri? Cine, de cela ce brazde trăgea, de-oşteanul Serranus? Unde mai duceţi pe cel obosit3, voi, Fabii? Tu, Mare4.

845 Tu ne găteşti mântuirea din nou, cu-ndelungul tău preget.5 Alţii cioplească vieţi, prin artă dând suflet aramei6, Alţii! Şi scoată scobind din marmură-o vie făptură, Vorbe mai tari să rostească-n judeţe şi-n mână cu cercul7 Afle-ale stelelor căi şi-ale cerului margini rotunde8.

850 Tu să domneşti stăpânind ale lumilor neamuri, romane, Asta ţi-e arta pe veci! Şi păcii să-i fii tu străjerul:

Cruţă pe cel umilit şi doboară pe cel îndărătnic9!”

1 Cine ar putea să te treacă sub tăcere pe tine.

2 Şi de cei doi.

3 Pe mine, obosit.

4 Maximus (nume propriu).

6 Sunt menţionate aici alte figuri ilustre din istoria romană:

A. Cornelius Cossus, învingător al etruscilor (sec. V î.e.n.)., M. Porcius Cato, supranumit Cenzorul, om politic vestit pentru severitatea şi integritatea lui (sec. II î.e.n.), T. Sempronius Gracchus şi fiii săi, Tiberius şi Caius, tribuni ai poporului ce au luptat pentru cauze democratice (sec. II î.e.n.), P. Cornelius Scipio, învingătorul lui Hannibal (204 î.e.n.) şi nepotul său, Scipio Aemilianus, care a distrus Cartagina (146 î.e.n.), C. Fabricius Fascinus, învingător al samniţilor, vestit pentru incoruptibilitate (sec. III î.e.n.), M.

Attilius Regulus Serranus, consul în primul război punic (sec. III î.e.n.), ginta patriotă a Fabiilor, dintre care cel mai cunoscut, C. Fabius Maximus Cunctator, a salvat Roma asediată de Hannibal, printr-o inteligentă şi prudentă tactică.

6 Bronzului.

7 Cu compasul.

8 Aluzie la greci, cărora li se recunoaşte superioritatea în artă, oratorie, ştiinţă.

9 Definind aici rolurile complementare (cf. Constans) ale Greciei şi Romei în civilizarea lumii mediteraneene, Vergilius proclamă supremaţia politică a Romei, justificând-o prin urmărirea păcii ca scop dominant. Dar dacă Roma civilizase într-adevăr popoarele supuse, nu se poate trece cu vederea faptul că, sub pretextul păcii şi organizării, ea se impusese cel mai adesea cu forţa. Justificarea dominaţiei romane prin împlinirea unui destin istoric dă versurilor o solemnitate subliniată de faptul că închises nu se mai adresează lui Aeneas, ci întregului popor roman.

Astfel1 părintele-Anchises, sporindu-i mirarea prin astea:

„Iată cum pasă Marcellus2 în arme de el cucerite.

855 Arme viteze de regi, şi-ntrece pe toţi în izbândă!

Dânsul 3 în valul vârtej al marii răscoale păstra-va Roma, pe puni de pe cal risipindu-i, pe galii-ndărătnici4, Pradă lui tatăl Quirin atârnându-i de rândul al treilea5? 6

Însă Aeneas văzând că merge cu dânsul alături.

860 Ne-nchipuit de frumos şi-n arme de fulger, un tânăr6

Trist şi cu ochii-n pământ şi cu fruntea-nnorată de neguri: „Cine e, tată, voinicul acel ce-nsoţeşte bărbatul?

Poate-i e fiu, ori nepot din puternică viţă, flăcăul?

Ah, ce de freamăt e-n jur, de tovarăşi! Şi-i seamănă-n toate7!

865 însă mâhnitul său cap e-nvelit în duios8 întuneric? 6

Tatăl închises atunci, podidit de năvalnice lacrimi9:

„Fiule, nu cerceta nenorocul 10 nepoţilor noştri!
Numai s-arate pe-acesta voi-va menirea şi-n urmă Nu-l va lăsa pe pământ. Oh, zei, vi se pare că Roma
870 Prea se-ntăreşte-n puteri, lăsând pe Marcel să trăiască? 11 Gemete triste va geme, vai, câte va geme câmpia Naltei cetăţi a lui Mavors! Ce jalnic atuncea vedea-vei
1 Astfel vorbi.
2 M. Claudius Marcellus, învingător al lui Hannibal la Nota (216 î.e.n.) şi al galilor cisalpini. „Pasă”, adică *înaintează*.
8 Acest cavaler.
4 Culcându-i la pământ pe puni şi pe galii răzvrătiţi. «=
5 Marcellus era cel de-al treilea, după Romulus, care consacrase *spolia opima* (armele comandantului ucis, luate ca pradă de către învingător). Quirinus este Romulus divinizat.
6 Tânărul este M. Claudius Marcellus, urmaş al celui menţionat mai sus, fiul Octaviei, sora lui Augustus, care-l desemnase ca succesor la domnie; dar moartea sa prematură a împiedicat acest proiect.
7 Şi ce nobleţe în înfăţişare I
8 Negru.
9 Închises va pronunţa elogiul funebru al lui Marcellus.
10 Imensa jale (ms. 2923 A, f. 296: *amarul*).
11 După exaltarea virtuţilor şi gloriilor romane, pateticul pasaj despre moartea lui Marcellus este ca o readucere în memorie a limitelor fericirii umane, ca un „semn al prezenţei destinului şi al voinţei zeilor, care nu suportă înălţarea peste măsură a ceea ce este omenesc” (Guţu).
Tu, Tiberinus, spre noul mormânt cum trece convoiul 1! Niciun băiat din tulpina lui lui înălţa-va vreodată
875 Dulcea nădejde-n bătrânii din Roma2, ca dânsul; şi nimeni, Nimeni mai bun nu va fi ca să poarte domnia lui Romul 3! Ah, tu virtute şi tu, strămoşească credinţă, voi

piepturi Nebiruite4, căci fără pedeapsă lui nimeni în cale
Nu i-ar fi stat, de-ar fi dat el pedestru năvală prin gloate.
880 Ori pe-nspumatul său roib, cu pintenii-n coastencruntându-15!
Tinere vrednic de plâns! De-ai rumpe tu aspra-ţi ursită, Vecinic Marcellus ne-ai fi! Din mâinile pline-aruncaţi-i Crinii! De purpură-aşterne-i-voi flori! Pe nepot, prin prinosul
Slab veselindu-16, plini-voi zadarnica mea-ndatorire
885 Mortului nostru". Pe rând, prin toate câmpiile morţii Dânşii de-a lungul se duc şi-n părţile toate se uită.
După ce tatăl închises tutindeni îşi duse copilul, Sufletul lui aprinzându-l cu dorul domniei ce vine, Toate războaiele-apoi purtate cari fi-vor le-nşiră.
890 Spune-i de neamul latinic, de-a regelui7 tare cetate; Cum să-şi îndure şi cum să se scape de griji îl învaţă.
Somnul pe două ieşiri ne soseşte; numită-i o poartă Cornul 8 şi-uşoare pe-aici se strecoară vedenii de-aievea. Albă de tot e a doua, din fildeşul neted cioplită.
895 însă prin dânsa trimit vedenii zadarnice manii.
Tatăl închises, pe-ncetul, aici ajunsese cu fiul
1 Funeraliile tânărului, la care Augustus însuşi pronunţase elogiul funebru, avuseseră loc pe Câmpul lui Marte, situat între incinta Romei şi Tibru. Acolo, în mausoleul lui Augustus, s-a descoperit piatra funerară cu numele lui Marcellus.
2 A strămoşilor lui latini.
3 işf *niciodată ţara lui Romulus nu se va mândri atâta cu vreunul dintre fiii ei.*
4 Tu, braţ / nebiruit în război.
5 împungindu-l.
6 Acoperindu-i cel puţin sufletul.
1 Latinus.
8 Textual: *în Infern există două porţi ale Somnului, dintre care despre una se spune / că e de corn.*
Şi cu Sibylla, lăsându-i să iasă pe poarta de fildeş.1 Grabnic se duce spre flotă viteazul şi-şi află fârtăţii.

Drumul de-a dreptul apoi îl taie spre portul Caieta2.900 Vasul spre larg de cătuşă-i oprit, iar la maluri de funii3.

1 Despre semnificaţia celor două porţi s-au emis mai multe ipoteze, una dintre ele fiind aceea că ar reprezenta ora (se credea că pe poarta de fildeş ieşeau visele înşelătoare, înainte de miezul nopţii, iar după miezul nopţii cele reale, pe poarta de corn); această credinţă, foarte răspândită în antichitate, apare încă la Homer, *Od.*, XIX, 562 – 566 (pe care-l imită aici Vergilius) şi este amintită de Horatius, *Od.*, III, 27, 40. S-au emis, de asemenea, mai multe ipoteze privitoare la alegerea porţii de fildeş pentru Aeneas, pe care E. Paratore o explică astfel: umbrele reale (*verae umbrae*) sunt *dublurile* celor ce au murit, trimise pe poarta viselor reale pentru a prevesti oamenilor adevărul; Aeneas, fiind un om viu, căruia iniţierea i-a dat caracterul providenţial al sufletelor *celor ce vor veni*, nu trebuie să apară nimănui în somn, deci va ieşi pe poarta viziunilor înşelătoare.

2 Oraş din sudul Latiumului.

8 Vers probabil interpolat. Identic cu III, 277.

CARTEA A VII-A

Însăţi şi tu, o Caieta, pământului nostru prin moarte-ţi Datu-i-ai nume pe veci, tu, doica viteazului nostru! încă şi-acum e-n mărire mormântul, iar numele-arată Oasele tale-n pământul italic, de-i glorie şi-aceasta1.

5 însă pe lege-mplinindu-ţi cu jertfe comându-12, Aeneas Nalţă datoarea movilă şi-n urmă, când pacinic adâncul Stete de vânt, el întinde vântrele şi-apucă spre larguri. Suflă prin noapte răcori; cu zare şi luna le-ajută Drumul şi scânteie-n larg tremurata lumină pe-adâncuri3.

10 Dânşii cu mersul preling pământul din malul circeic4, Unde copila lui Sol cu vecinicu-i cântec răzbate5 Nestrăbătute păduri şi, pe vetrele sfinte-n palatu-i.

Arde de-a lungul prin nopţi răşină cu bune mirosuri. Zornică, fire de tort ea străcoară prin grabnicii piepteni8.

1 Ca şi în cazul lui Misenus şi Palinurus, Vergilius explică un nume geografic printr-o legendă etiologică, cu

intenţia implicită de a da locurilor amprenta unei amintiri troiene. (După Strabon, V, 3, 6, 233, numele ar fi fost dat de colonizatorii laconieni, datorită numeroaselor grote din jur, *caieta* însemnând în greacă *peşteră* sau *scobitură*).

2 Funeraliile.

8 Imagini ca aceasta (atât de poetic tradusă de Coşbuc) au făcut să se vorbească despre clarobscurul vergilian.

4 Despre insula vrăjitoarei Circe (*Aeaeala* Homer, cf. şi-n., III, 386), pe care Strabon V, 3, 6, 232 o localizează la Circeii, s-a spus mai târziu că, unindu-se cu ţărmul Italiei, ar fi format promontoriul numit azi Monte Circello; asemenea localizări sunt, bineînţeles, fanteziste.

8 în sensul: *face să răsune cu cântecul ei*.

6 Suveica vioaie sau cu *sunet ascuţit* (cf. *Georg.*, I, 294).

15 Urlete-acolo puternice scot, în mânia lor, leii.

Scutură lanţul pe trup şi mugesc în târziile-amurguri; Scroafa cu perii zbârliţi grohoteşte şi-n staule urşii Mormăie lung şi sălbaticii lupi dau urletul spaimei. Zâna grozavă pe toţi, cu vrăjitele ierburi, din oameni

20 Astfel îi schimbă-n făptură de fiare şi-n chip de dihănii1. Dar ca să fie scutiţi de grozave prefaceri troienii.

Nici să n-ajungă prin port, aţinând urâcioasele2 maluri, Pânzele Troiei Neptun le sprijină cu vânturi stârnite, Grabă fugirii le dă şi le scapă de vadul cu clocot.

25 Zorile-acum rumenesc oceanul 3 şi-n nalte seninuri Galbenă-n caru-i de flori4 străluceşte-n alboare-Aurora; Vântul tăcuse de tot şi se stinse deodată murmurul Marilor mări; lopătarii se luptă cu marmura mării5. Vede viteazul din larguri acum, de departe, frumoşii6

30 Codri, din care s-azvârle spre văi, vâjâind, Tiberinus, Repezi vârtejuri având în vâltori şi, de multe nămoluri7, Galben, cum fuge spre mări. Felurite, împrejur şi deasupra, Păsări, deprinse cu patul cel umed8, cu maluri râpoase.

Zboară, de cântec umplând tot cerul şi-al codrului deset.

35 Drumul acum îl cotesc; spre ţărmuri dau flotei cărarea, Veseli ei intră cântând pe râul cel plin de-ntunerec?

Ce domnitori, ajută-mă-acum, tu Erato10, ce timpuri

Fost-au în Latium, ce stare de lucruri, pe vremea venirii

1 Metamorfozele săvârşite de Circe sunt descrise de Homer, *Od.*, X, Apollonios din Rhodos, *Argon.*, IV, Ovidius, *Met.*, XIV.

2 Blestematele.

3 Marea.

4 Trandafiriu, culoarea zorilor.

6 Cu marmura încremenită a mării. Suspendarea bruscă a oricărei mişcări auditive sau vizuale într-o încremenire supranaturală fixează momentul revelaţiei: ivirea ţărmului predestinat. În jocul polifonic al întregului început al cărţii a VI I-a acest moment de tăcere pare pauza încărcată de semnificaţii dinaintea unui acord final – aici luminos şi senin: paradisul terestru cu care Tibrul salută troienilor sosirea.

6 întins îi („cât vezi cu ochii”).

7 Nisipuri.

8 Albia fluviului.

9 Umbrit (de arbori).

10 Invocaţia anunţă a doua parte a poemului, numită adesea „Iliada romană”; muza invocată este cea a poeziei erotice, pentru că motivul conflictelor va fi mâna unei femei – Lavinia.

Celui străin cu corăbii şi-oştiri în ţinutul italic.

40 Ca să vestesc şi să spun de-nceputul întâilor lupte.

Muză, tu-nspiră poetul! Cânta-voi grozave războaie, Taberi cânta-voi şi regi ce periră-n vărsare de sânge1, Oastea tyrrhenică2-apoi şi-adunată sub steaguri întreagă Ţara hesperică. Şir de fapte mai vrednice-ncepem;

45 Lucru mai mare-ndrăznim.3 Cetăţi şi mănoase ţinuturi Regele, vârstnic acum, Latinus, le cârmuie-n pace, Fiul lui Faun şi-al nimfei din crâng laurentic, Marica4; Astfel s-aude. Pe Faun născutu-l-a Picus5; pe-acesta Tatăl

Saturn preamări tul, dintâiul strămoş al seminţei.

50 Regelui fiu, din voinţa de sus, şi băiat să-l urmeze.

Nu i s-a dat; el, tânăr, trăia ca o veştedă floare6.

Grijă-i purta de locaşul tăcut şi de larga sa casă Fata7, cea-n vârstă de-ajuns şi cu ani împliniţi măritării. Mulţi o cerură, din Latium, din cât e pământul hesperie.

55 Dar mai cu zor o ceruse, din toţi, decât toţi mai frumosul Turnus8, născutul din nobili strămoşi, şi pe care să-l facă Ginere-n casă dorea, cu râvnă din suflet, regina9, însă cu multe vedenii de groază-i împiedică zeii.

1 Şi regi pe care aprinderea mâniei i-a împins spre măcel.

2 Etruscă.

3 Alegându-şi ca subiect originile poporului roman, în care va exalta gloria propriei patrii, Vergilius are conştiinţa – mărturisită aici – a dificultăţilor şi totodată a gravităţii răspunderii asumate, aceea de a crea marea epopee naţională.

4 După Hesiod, Latinus, eroul eponim al neamului latin, ar fi fost fiul Circei şi al lui Ulise (cf. *Theog.*, 1013); Vergilius, preferând ca de obicei o veche legendă italică, îl consideră fiu al nimfei Marica, adesea confundată cu Circe (care era fiica Soarelui), şi al străvechiului zeu campestru Faun, adorat pe Palatin sub apelativul de Lupercus (cf. VIII, 344).

5 Veche divinitate campestră, ca şi Faun, despre care Ovidius, *Met.*, XIV, 372 spune că, dispreţuind dragostea Circei, fusese transformat de aceasta în ciocănitoare (ceea ce, de fapt semnifică chiar numele lui), pasăre consacrată lui Marte. I se atribuia darul profeţiei, ca şi lui Faun. Descendenţa lui Latinus din Saturn – prin acest strămoş – are în *Eneida* o semnificaţie adâncă.

6 îi murise în fragedă tinereţe.

7 Singura moştenitoare a casei şi averii era/o fiică (Lavinia).

8 Regele rutulilor.

9 Amata, soţia lui Latinus.

Sta-mprejmuit de-ncăperi, în mijlocul casei1, un dafin

60 Sfânt cu frunzişul, prin veacuri păstrat de strămoşii cucernici.

Tatăl2 pe-acesta-l aflase punând temelia cetăţii.

Zice-se, deci l-a-nchinat de-atunci lui Apollo, Latinus, Dând după numele lui pe veci colonilor3 nume.

Roiul de-albine-oarecând4 – mirare mi-e spusul! – venit-a

65 Des, prin seninul văzduh, cu zumzet întruna, şi-n urmă Roiul pe dafin s-opri şi, legându-şi picior de picioare, Roiul întreg a rămas atârnând dintr-odată de ramuri. Vraciul, atunci: „Năzuind din pământuri străine, bărbatul, Iată-l, vedem! Şi din părţile-acelea cu cete spre aceleaşi

70 Părţi va pătrunde5 şi, mândru, pe culmi în cetate domni-va”.

Iată, pe când luminau altarul cu sfântă răşină.

Fata Lavinia stând cu tatăl alături acolo.

Flăcări părură6 că-aprind despletitul ei păr şi – minune!

Toate podoabele-n şir îi pocnesc şi se zbuciumă-n flăcări. 75 Părul copilei de rege-i aprins, şi-aprinsă coroana

Cea cu senine lucori de mărgeanuri, şi-n galbenă zare Fata e-ncînsă şi-n fum, şi de-a lungu-n odăi e văpaie. Astă minune le-a fost de mirare cu totul, de groază, Pentru că mare prin sorţi şi mărită prin glorii ea fi-va – 80 Zis-au7 – dar sânge şi-omor aduce-va neamului dânsei.

Deci, îngrozit de vedenii, Latinus pe-oracolul faunic, Vraciul părintelui său8, îl întreabă ducându-se-n codri.

1 într-una dintre curţile interioare.

2 Latinus.

3 Locuitorilor. Se spunea că numele acestora, de *laurentini*, ar fi venit de la mulţimea de lauri ce creşteau în jurul cetăţii.

4 Cândva, într-o zi.

6 Spre aceleaşi părţi ca şi roiul de albine, adică spre palatul lui Latinus.

6 Se *văzură*.

7 Augurii.

8 Oracolul faunic] al tatălui său, care era prezicător.

Oracolele lui Faunus sunt amintite şi de Ovidius, *Fasti*, III şi IV.

Sub Albunea1; mai sfânt decât toate fântânele-acesta
Sună-n izvor şi-ntunerecu-i varsă mefiticii aburi2.

85 Neamuri italice-aici şi toţi din pământul oenotric3
Cearcă răspunsuri la vreme de rău4. Când preotul face
Jertfa şi-n liniştea nopţii pe piei de curând jupuite Jos pe
câmpie6 se culcă şi-ncepe s-adoarmă-n răcoare, Vede
zburându-i în jur mulţimi de ciudate vedenii.

90 Glasuri aude cum freamătă-n nopţi şi cu zeii de
vorbă Stă şoptind şi vorbeşte cu cei din adânc prin
Avernuse. Tatăl Latinus aici, căutându-şi el singur
răspunsul.

Taie lânoasele oi, o sută cu vârstă mioară.

Şi pe-aşternutele piei, de curând jupuite, se culcă.

95 Glas din adâncul pădurii-ncepu dintr-odată să
cânte:

„Nu căuta să măriţi pe copilă-n pământul italic7.

Fiule-al neamului meu, nu crede-n gătite iatacuri8.
Ginerii vin de pe mări şi numele sângelui nostru Ei ni-l
rădică la ceruri! Şi-avea-vor nepoţii supuse

100 Loru-şi pe câte le vede cu umbletul vecinicul
soare

Până la margini de mări9. Domni-vor şi bate-vor
totul/6

Însă răspunsul cel dat de părintele Faun, în noaptea
Plină de linişte-n codru, nu-l ţine ca taină Latinus; Vestea
de-a lungul zburând, prin cetăţi ausonice duce-l.

1 Pădure şi izvor în care sălăşluia nimfa profetă cu acelaşi nume. Oracolul la care se referă pasajul a fost localizat de J. Carcopino în apropierea actualului lac La Zolforata, unde sumbra pustietate a locurilor, datorată exalaţiilor de sulf, crea o atmosferă inspiratoare de mister şi spaimă religioasă.

2 Vaporii de sulf, care, prin provocarea ameţelii, explică inspiraţia profetică.

3 Italia, (cf. J, 531).

4 în situaţii incerte.

6 Pe pământ.

6 Este descrisă aici o foarte veche formă de divinaţie (*incubaţie*), comună grecilor şi romanilor, care consta în a dormi pe pieile animalelor jertfite, în templul zeului căruia i se solicita o favoare sau un răspuns (sub forma unui vis, interpretat apoi). La acest caracter oniromantic, Vergilius adaugă oracolului lui Faunus şi unul necromantic, apele sulfuroase din zonele vulcanice trecând drept locuri de comunicare cu lumea subpământeană (personificată aici de Avernus).

7 Cu un soţ din Italia.

8 Nunta pregătită de Amata pentru fiica ei şi Turnus.

8 De la o margine a Oceanului la alta (*utrumque Oceanum*), adică de la o extremitate a lumii la alta. (Vezi IV, 477).

105 Tocmai pe când tineretul din sângele laomedontic Leagă de malul ierbos sosite corăbii, la iazuri1.

Tatăl Aeneas, şi-ntâii fruntaşi din corăbii, şi Iulus»
Toţi sub umbroasele coame de pomi de pe maluri s-aşază.
Prânzul prin iarbă-şi gătesc şi-aştern cu grăbire prin iarbă

110 Turte de-alac2 sub mâncări (chiar Jupiter astfel le spuse3). Iar pe-aşternut de lipii grămădesc adunatele poame. După ce totul mâncară ce-aveau şi nu-i săturase,
Dinşii-ncepură, flămânzi, din proastele4 turte să muşte;
Rup şi cu mâna şi rod cu gura grăbită rotundul

115 Turtei5 şi ronţăie-n dinţi aluatul făcut din tărâţe.

„Vai, că şi mesele-acum ni le roadem”, glumeşte şi tace Iulus, apoi. Dar cuvântul acesta cu spaimă-l aude Tatăl dintâi, judecându-l, uimit de puterea zeiască6.

Repede: „Fii cu noroc, pământ juruit al menirii!

120 Voi, cu noroc, credincioşilor zei7 ai troienilor, zice. Iată-ne casa şi ţara. Căci tatăl închises acestea Spusu-le-a (bine-mi8 aduc aminte) ca taine-ale sorţii: «Unde, pe maluri străine sosit, tu copile, de foame Roade-vei, nemaiavând de mâncare, tu roade-vei mese.

125 Loc de răpaos ţi-e dat obosirii şi-acolo temeiuri
Tu străduieşte să-nalţi şi cu zid întăreşte-ţi locaşul.»

Foamea, deci, asta ne-a fost; şi cea mai din urmă, deci, asta.

Lipselor capăt punând.

1 La întăriturile de pământ de pe ţărm (*gramineo ab aggere*), de care se fixează cablurile corăbiilor.

2 Turte din făină, lapte şi ouă, care serveau drept platou pentru ofrandele aduse zeilor (în special penaţilor).

3 îi inspira (pentru ca astfel să se împlinească profeţia Celaenei, din III, 255 – 257).

4 Subţirile.

5 Textual: *Violează cu mâinile şi maxilarele îndrăzneţe marginea / turtei predestinate*. Consumarea turtelor oferite penaţilor era interzisă; acestea de aici erau, însă, predestinate să fie consumate, datorită rolului lor în împlinirea profeţiei.

8 Textual: *îndată ce auzi această vorbă, care anunţa sfârşitul nenorocirilor Aeneas o şi sorbi de pe buzele celui ce o spusese şi, uimit de împlinirea oracolului, chibzui în sine*.

7 Se adresează penaţilor, a căror profeţie din III, 167 se împlineşte acum.

8 Acum îmi.

Veseli gătiţi-vă, dar, şi din faptul vărsării de ziuă.

130 Locul de-aici, şi ce oameni îl ţin, şi ce ziduri au dânşii.

Să-l ispitim; şi din port, iscodind, să ne-abatem tutindeni. Vinul acum închinaţi-l din ploscă1 lui Joe, cu rugă Veseli pe închises chemaţi2 şi prânzul cu vin să-l petrecem/6

Zise şi tâmplele-n sârg şi le-ncinse cu verzile ramuri?
135 Cheamă pe geniul acestui pământ3 şi pe Tellus, pe-ntâiul4

Zeilor mari, şi pe nimfe şi necunoscutelor râuri Rugă le-aduce; şi Noaptea, şi semnele-ntoarcerii Nopţii5 Dânsul le cheamă; pe Jupiter Idaeus, pe frigica Mamă6 Şi pe părinţii-amândoi, din cer şi din Ereb7 îi cheamă.

140 Însă, din cerul senin, puternicul tată tunat-a

Tunet atunci, întreit, şi-n lucoare-aurită-n văzduhuri

Tremură-un nor luminos, cu puternică mână mânându-l.8 Şoaptă de zvonuri începe s-alerge prin gloatele Troiei Cum că sosit e şi timpul să-nalţe cetate9 troienii.

145 Iuţi pregătesc pe-ntrecute mâncarea şi-urându-şi de bine10 Veseli ei cupele-aduc şi cu vin le-ncunună pe toate.

Când viitoarele zori luminară cu facla pământul, Dânşii, răzleţi, ispitesc şi cetatea şi malul şi ţara Celor de-aici; mocirlosul Numicus11 e colo, pârâul;

150 Tibrul aici, iar aici au locaşuri latinii cei trainici12.

1 Din cupe. Troienii vor vărsa câteva picături de vin, pentru libaţie.

2 Invocaţi-l.

8 Genius loci, divinitatea tutelară pe care o avea fiecare loc. Servius, comentatorul antic, invocând versul 395 din c. III, presupune că aici ar fi vorba despre Apollo, în timp ce J. Carcopino îl identifică cu Tiberinus, zeul fluviului Tibru (cf. VIII, 31), pe malul căruia se aflau.

4 Pe-nttia; Tellus (sau Terra) Mater, divinitate primitivă în toate religiile popoarelor agrare, era concepută ca principiu şi mamă a tot ce există.

5 Stelele.

6 Cybele.

7 Venus, fiind zeiţă, locuia în cer; Închises era în Infern (Ereb).

8 Prevestire favorabilă.

9 Cetatea promisă (de destin).

10 Bucuroşi de marea prevestire.

11 Râu mlăştinos ce curgea paralel cu Tibrul, identificat de J. Carcopino cu actualul Canale dello Stagno. După una dintre legende, în apele lui s-ar fi înecat Aeneas.

12 Vvnjoşi, viteji.

Insă-anchiseicul fiu, din treptele toate-şi alege Vornici o sută, năimiţi1 să pornească la rege-n cetatea Cea rădicată spre nori şi toţi, cu măslinii de pace, Daruri să-i ducă şi-n schimb troienilor pace s-aducă.

155 Fără zăbavă trimişii pornesc şi pe căile repezi

Umblă grăbiţi. Şi cu şanţuri Acneas cetatea o-
nseamnă2, Face-ntăriri şi pământului descălecării pe
maluri Chipul de tabără-i dă, cu gard şi cu zid3
încingându-L
Iată-i pe drum, călători. Văd turnuri latine bărbaţii.
160 Văd învelişuri de case şi fum şi se suie spre
ziduri. Tineri de-abia răsăriţi şi copii dinaintea cetăţii Stau
şi se-ncură pe roibi şi prin pulvere mână teleaga,
îndemânatec întind săgeţi şi cu zuzăt aruncă Suliţi cu trup
mlădios şi la fugă se-ntrec şi la trântă.
165 Solul, pe-un cal îndemnat4, bătrânului rege-n
cetate Grabnică veste i-a dus că la ziduri sosescu-le
oameni Nalţi şi spătoşi şi cu portul străin. În locaşuri îi
cheamă Regele, stând îngrădit cu de-ai săi5, pe-al
strămoşilor scaun.
Mare, palatul stătea răzimat pe picioare6, pe-o sută.
170 Cel mai înalt din oraş7 şi măreţ, rădicatul de
Ficus, Groaznic încins cu păduri, fioros cu-nvechitele-i
ziduri8. Semnele-ntâiei domnii, şi toiagul aici să-l
primească, Sfânt obicei îl păstraseră regii; şi templul,
acolo – *1 însărcinaţi*. Este o solie de pace asemeni celor
trimise de romani; dar în timp ce romanii alegeau solii
numai dintre senatori (în număr de maximum zece),
Aeneas îi alege din toate rangurile („treptele”) oştirii sale.

3 După ritualul roman, Aeneas trasează cu plugul incinta viitoarei cetăţi, pe care J. Carcopino, bazându-se pe serioase cercetări arheologice, o situează pe locul unde Roma va crea colonia Ostia.

3 Cu creneluri şi zid, de apărare.

4 Unul dintre tineri, luându-le-o înainte în goana calului.

6 înconjurat de sfetnici.

6 Coloane.

7 în partea cea mai înaltă a oraşului.

8 Inspirând, prin tradiţia strămoşilor, o teamă religioasă. Reşedinţa regală a lui Picus era şi loc de cult.

9 Să vadă ridicându-se primele fascii, adică să primească investitura. Ca şi în versurile ce urmează,

Vergilius atribuie laurentinilor tradiţii romane.

Locul de sfat şi de-ospeţe ale jertfei; şi-acolo, bătrânii1, 175 Sfântul berbece tăindu-l, şedeau la-nşiratele mese.

Chipuri în şir pe păreţi, de strămoşi ai seminţei latine, Vechi şi din cedru cioplite2: Italus şi tatăl Sabinus, Vrednic vier3, şi sub chip şi-acum îi atârnă cosorul. Ianus, cu gemene frunţi4, şi bătrânul Saturn în icoană

180 Stau prin întinsele tinzi, şi-alţi principi5 ai primelor vremuri.

Câţi prin războaie muriră răniţi, apărându-şi moşia. Arme pe stâlpi atârnate luceau, şi de-o sută de feluri.

1 Senatorii (*patres*); *locul de sfat* este locul de reunire a senatului (*curia*). În epoca sa cea mai veche, senatul fusese alcătuit din capii ginţilor, fiind realmente un „sfat al bătrânilor” (lat. *senex* = bătrân, de unde-i vine numele).

2 Statuile cele mai vechi erau cele sculptate în lemn (gr. *xoana*), prezenţa lor aici adăugându-se elementelor arhaice ale decorului. Sobrietatea rustică şi arhaică a palatului lui Latinus, afirmarea valorilor umane şi războinice care constituiau idealul vechiului roman, legat de virtuţile şi obiceiurile simple ale strămoşilor, constituie un evident şi voit contrast cu luxul palatului cartaginez; dacă acela fusese o capcană corupătoare, acesta este un simbol al celor mai pure tradiţii romane.

8 Plantator de viţă de vie. Sabinus, legendar strămoş al populaţiei căreia i-a dat numele (situată în centrul Italiei), trecea drept iniţiator al culturii de viţă de vie. Despre Italus, cf. I, 532.

4 Legendar rege al Latiumului, divinizat după moarte, Ianus este nu numai unul dintre zeii cei mai importanţi ai religiei arhaice romane, ci şi unul dintre cei mai interesanţi. Macrobius, care enumera în *Saturnalia*, I, 9, l-16 atât atributele lui cât şi diversele lor interpretări, spune că în străvechile imnuri ale preoţilor salieni era invocat ca zeu al zeilor (*Ianus pater*), iar mai târziu şi cu apelativele de *Iunonius*, ca prezidând începutul lunilor şi al

anului, *Consivius*, ca autor al propagării neamului omenesc, *Quirinus*, ca zeu al războiului (de la suliţa pe care sabinii o numesc *curis*), *Patulcius* şi *Clusivius*, pentru că în timpul războiului porţile templului lui se deschideau (*părere*), iar în timp de pace rămâneau închise (*claudi*); în sfârşit, *Geminus*, tradiţionala sa reprezentare cu două chipuri fiind interpretată de unii ca simbol al cunoaşterii trecutului şi prevederii viitorului, de alţii ca indicându-l drept portar al cerului şi infernului, sau – înfăţişat cu patru chipuri – ca îmbrăţişând, prin măreţia lui, cele patru puncte cardinale. Despre calitatea sa de zeu al porţii (*ianua*) şi protector al drumurilor se spunea că i s-ar fi acordat drept recunoştinţă pentru a fi insuflat oamenilor puritatea morală şi evlavia. Unii l-au identificat cu Apollo şi Diana (ca formând în el o unitate), alţii cu Soarele sau chiar cu Universul. Domnia lui în Latium este legată de venirea lui Saturn şi vârstă de aur.

6 Regi.

Smulse din lupte: telegi ferecate şi strâmbe topoare, Creste de coifuri şi chei şi zăvoare de porţi uriaşe.

185 Suliţi şi săbii şi scuturi şi ciocuri de frânte corăbii.

Însuşi în chip se vedea, cu toiagul quirinic1 în mână, Picus, în scurtul suman2 îmbrăcat şi cu stânga pe tolbă3, Bun călăre (4 şi destoinic, pe care soţia sa Circe.

Prinsă de patimi, cu băţul5 lovindu-l, schimbatu-l-a-n graur

190 Şi-aripi pestriţe-i făcu, stropindu-l cu zămuri vrăjite.

Astfel, în templul atât de măreţ, pe-al strămoşilor scaun.

Tatăl Latinus şedea şi la tron el chemat-a troienii. Dânşii veniră; şi, blând şi cu linişte-n suflet, le zice:

„Spuneţi, războinici dardani – căci nu mi-e străină cetatea

195 Troiei şi neamul; de mult am ştiut eu de numele vostru6 – Care vi-e dorul? Pe cine cătând şi de care nevoie Flota răzbit-a pe mări7 spume gând prin atâtea vârtejuri?

Ori vă pierdurăţi pe drum? Ori vântul schimbatu-v-a calea?

(Pentru că-adese, pe mări, se plâng corăbierii de vânturi8).

200 Văd că-mi intrarăţi pe râu şi la maluri în port vă-aşezarăţi;

Staţi-mi cu-ncredere-aici şi cunoaşteţi-mi neamul latinic9, Neam iubitor ai dreptăţii, dar nu prin silire şi lege.

Nu, ci din vrerile lui, ţinător la bătrânele-obiceiuri10.

1 Bastonul augural (*lituus*), de care se servise Romulus la fondarea Romei, era o baghetă curbată, de origine etruscă, utilizată în practica augurală.

2 Trabea, tunică scurtă de purpură, purtată iniţial de regi, auguri şi flamini, apoi, în împrejurări solemne, de cavaleri şi consuli.

3 Şi cu scutul în stânga. Este vorba aici de un scut sacru, asemeni celui căzut misterios din cer în timpul regelui Numa. Picus este reprezentat cu însemnele acestuia şi ale lui Romulus.

4 Textual: *îmblânzitor de cai*.

5 Băţul de aur, bagheta magică cu care-l preschimbase nu în *graur*, ci în *ciocănitoare* (cf. VII, 48).

6 Am auzit că vă îndreptaţi (*încoace*) *drumul pe apă*.

7 Până la ţărmul ausonie.

8 Au multe de îndurat corăbierii.

9 Neamul lui Saturn (din care se trăgea Latinus, prin Picus).

10 Ţinător la datina bătrânului lor zeu, adică a lui Saturn, în timpul domniei căruia poeţii situau, ca o trăsătură a vârstei de aur, obiceiul supunerii spontane la justiţie.

Iată şi-aminte mi-aduc – nelimpede-i zvonul prin veacuri – 205 Ce-mi povestiră bătrâni aurunci1: că, de-aici de pe maluri, Dardan odată, demult, a răzbit pe pământul idaic.

Până la tracicul Samos, numit Samothracia2 astăzi. Dânsul din Corythus fost-a, de-aici, de pe malul tyrrhenic; Astăzi e-n ceruri3 primit, în palatul de stele, pe tronul

210 De-aur, şi, însuşi un zeu, altarelor noastre-i adaos/6 Zise, iar lui i-a răspuns Ilioneus vorbele-acestea:

„Rege, tu vrednic vlăstar din Faun! Nici viscolul mării Nu ne-a silit, cu furtuni, să ne-abatem spre latura voastră.

Nici înşelaţi de vreun mal, şi nici nu pierdurăm cărarea4.

215 Noi într-adinsul venim, cu sfatul obştirii5, spre malul Vostru goniţi din regatul ce-odată, la margini de lume, Cel mai puternic a fost din câte-s văzute de soare.

Rege, din Joe purcedem! Poporul troienic pe Joe Are-l strămoş. Şi, purces din neamul lui Joe, cucernic

220 Rege pe Aeneas avem; şi el ne trimise la tine.

Câte furtuni a stârnit turbata Mycene prin câmpii Idei, venind cu războaie, şi cât de-ndârjit Europa Stat-a cu Asia-n de-a valma şi lume cu lume-n amestec6, Asta şi cei ce trăiesc despărţiţi de-adâncimile mării.

225 Cel mai din urmă pământ7, o ştiu, şi pierduţii-n văpaia

1 Veche populaţie din sudul Latiumului.

2 Insulă din Marea Egee, situată în apropiere de coastele Tracici. 8 În cer se află sufletul (cf. V, 81) lui Dardanus divinizat, în timp ce umbra îi sălăşluieşte în Câmpiile Élysée (cf. VI, 649); legenda lui duce la concluzia că Aeneas, purtând spre Italia penaţii troieni, nu făcuse decât să-i readucă în patria originară.

4 Textul original precizează că nu s-au rătăcit din cauza necunoaşterii *ţărmurilor* sau a observaţiei greşite a *aştrilor* (cele două puncte de reper care, în lipsa busolei, îi dirijau pe navigatorii antici).

6 Din proprie voinţă.

6 Textual: *Şi de ce soartă minate / pământul Asiei şi al Europei s-au înfruntat.*

7 Şi cei pe care cel mai îndepărtat pământ, / care trimite înapoi *apele Oceanului, îi desparte* (*de restul lumii*). Cf. Homer, II., XVIII, 399, care numeşte *apsorroos* („cel care curge înapoi”) fluviul Oceanos, pentru că acesta, înconjurând pământul, ajungea inevitabil la punctul de pornire, de unde apele, continuând să curgă, păreau să se

întoarcă înapoi.

Soarelui care-i încinge cu brâuri de flăcări, cu patru1. Noi, din potopul2 acela fugiţi pe pustiile-adâncuri.

Noi de-adăpost pentru zei te rugăm; şi un petec din maluri5

Dă-ne şi bunul obştesc al tutora: aer şi apă!

230 Nici nu vom face ruşine regatului vostru; şi-al vostru

Numene4 nu va scădea, nici binele da-l-vom uitării, Nici cu părere de rău nu-ţi fi de pe urmele noastre5. Crede, pe soartă mă jur şi pe dreapta lui tatăl

Aenease

(Cea de temut7 în război şi cu soţii cea-n veci cu credinţă), 235 Multe popoare, dar multe – să nu ne priveşti peste umăr

Dacă venim cu frunzişul 8 în mână şi cu vorba rugată – Dornice-au fost să le fim prietenoşi şi fârtaţi9 să ne aibă.

Însă puternicii zei ne meniră, cu sila poruncii.

Ca să ne-abatem la voi. De-aici e şi Dardan cu neamul

240 Şi-azi ne re-ntoarcem. Şi-aici ne zoreşte cu multă-ndemnare10

1 Este vorba de cei care trăiesc în ţinutul soarelui torid (*plaga soils iniqui*), în mijlocul celor patru zone terestre (*plagarum quattuor in medio*), corespunzătoare celor patru zone ale cerului (cf. *Georg.*, I, 233). Evocarea acestei zone ca extremitate sudică şi a celei de pe malul Oceanului ca extremitate nordică a pământului, sugerează hiperbolic marele răsunet al războiului troian.

2 Sens metaforic pentru: *pustiirea*, *devastarea*.

3 în original: *litus… innocuum* (un ţărm nevătămător), interpretat de unii: *în care să fim în siguranţă*, de alţii: *în care să nu vătămăm pe nimeni*; este de presupus că poetul a avut în vedere ambele sensuri.

4 Renume (*fama*).

5 Şi nici Italia nu va regreta că a primit în sânul ei pe troieni.

6 Mă jur pe soarta lui Aeneas şi pe dreapta tui puternică.

7 încercată. Credinţa (*fides*) se referă la lealitatea în tratatele de alianţă.

8 Cu panglicile, care ornau ramurile de măslin ce simbolizau solia de pace (numite, din acest motiv, *velamenta*).

9 Aliaţi.

10 Cf. III, 96.

16*

Phoebus, la Tibrul tyrrhenic1 şi plinul de mlaştini
Numicus2.
Iată-ţi trimite şi-un dar, rămăşiţă din flăcări scăpată,
Mic acest dar, şi puţin, din multul averii ce-avusem! Vinul
închise-l jertfea din ulciorul acesta de aur;
245 Astea sunt haine3 purtate de Priam, când multelor neamuri
Drepturi le da-n adunări: toiagul şi sfânta tiară4.
Haine5 cusute cu fir de neveste din Troia/6
Astfel Ilioneus zis-a, iar tatăl Latinus, din scaun,
Fruntea-n pământ o ţinea şi-ntruna plecată, pe gânduri.
250 Ochii-nvârtindu-i ţintiţi. Nici purpura-n aur cusută,
Nici strălucitul toiag nu-I dau frământării-ntr-atâta6, Cât se frământă de mult cu soarta copilei7 şi-n suflet
Judecă spusul rostit de-oracolul vechiului8 Faun.
Poate că omul acesta, sosit cu corăbii din lume.
255 Poate că dânsu-i menit de ginere-ales să domnească Ţara cu el la un loc, din care măreţ răsări-va
Neamul acel ce pe veci umili-va-n războaie pământul9?
Vesel în urmă strigat-a: „Ajută-ne zeii-nceputul!
Zeii cu vrerile lor! 10 Troiene, ce-mi ceri tu avea-vei!
260 Darul trimis îl primesc. Cât timp stăpâni-va Latinus, N-o s-aveţi lipsă de-ogoare mai bune, de-averile
Troiei. Însuşi Aeneas, de vrea din sufletul tot să mă vadă.

1 Etrusc (în partea superioară a cursului său, în Etruria).

2 Şi la apele sacre ale râului Numicus. În religia romană, fiecărei ape îi era consacrată o divinitate tutelară, de unde şi caracterul lor sacru. Numicus este legat de Jupiter Indiges, zeu primitiv roman, adorat la Lavinium,

unde avea şi un templu, a cărui inscripţie este transmisă de Dionysios din Halicarnas: „Templul zeului *Pater Indiges*, care stăpâneşte apele râului Numicus” (*Antiq. rom.*, I, 64, 5). La acest templu, ridicat după tradiţie de Ascanius, pe locul unde dispăruse Aeneas, consulii şi pontifii romani veneau în procesiuni anuale, aducând sacrificii (cf. Schol. Veron. *ad Aen.*, I, 260).

3 însemnele regale.

4 Bonetă înaltă de formă conică, de care atârnau panglici, pe care regii o purtau dreaptă (*recta tiara*), iar supuşii – înclinată.

5 Veşmintele de paradă purtate de rege.

6 Nu-l impresionează-ntr-atâta.

7 Cu căsătoria şi nunta fetei.

8 Bătrânului.

6 Textual: *Viitorul neam, care va străluci prin virtute şi care, prin forţa sa, va stăpâni întreg pământul*.

10 (*împlinească-se*) *prevestirile lor*.

Oaspete-al nostru să fie şi-al nostru tovarăş să-l cheme1. Vie curând! Şi să n-aibă-nfricare să vadă pe-un prieten;

265 Parte de pace mai multă avea-voi2 strângându-i eu dreapta.

Duceţi-i regelui vostru, din parte-mi, răspunsul acesta. Am şi-o copilă, pe care s-o leg c-un bărbat din poporul Nostru nici soarta3 nu vrea, nici cerul, cu multele-ale sale Semne de rău; de prin lume veni-va ursitul în Latium – 270 Astfel menit e de sorţi, ni se spune – şi dânsunălţa-va Numele-i4 până la ceruri. Şi cred că ursitul de soartă El e şi, dacă presimt adevărul, din suflet dorescu-l”.

Astfel vorbit-a şi roibi din staule-alese bătrânul. Roibii, trei sute, stăteau lucitori pe sub ieslele-nalte.

275 Deci poruncit-a curând să s-aducă troienilor roibii

Repezi ca vântul5, cu purpură-ncinşi şi cu straie-aurite6; Galben le-atârnă pe piept din aur gătite lănţuguri.

Aur pe şolduri şi-n gură frământă zăbalele de-aur.

Iar lui Aeneas7, un car cu murgi de-o potrivă şi gemeni.

280 Placări pe nări azvârlind, şi răsad din sămânţă de flăcări8 (Viţă de cai din fugarii pe care iscusit îi furase Circe lui Sol, aducând armăsarii la mamă străină). Astfel, cu vorbe-ndulciţi şi cu dar dăruiţi de Latinus, Pleacă troienii, călări, ducând prietenie şi pace.

285 Iată, din Argos9 acum, tot plină de ură se-ntoarce Iuno, soţia lui Joe, şi trece grăbită10 prin aer.

Vede departe din cer, din Pachynul siculic, pe Aeneas Vesel şi vede prin zări dardanica flotă pe prunduri.

1 Şi să se numească aliatul nostru.

2 Va fi pentru mine un început de alianţă.

8 în text: *Nici oracolul din sanctuarul tatălui meu.*

4 Numele nostru.

5 în original: *alipedes* (cu aripi la picioare), numire poetica a cailor înşişi (singurul exemplu de substantivizare a acestui adjectiv), care s-ar putea traduce, aici, „picioare-ntr-aripate”.

6 Brodate.

7 Lui Acneas, care nu era de faţă (îi trimite).

8 în original: *şemine ab aetherio* (din sămânţă cerească), pentru că se trăgeau din caii zeului Sol.

9 Din Argosul inachic, numit astfel pentru că fusese fondat de Inachus, tatăl lui Io; acolo Iuno se bucura de un cult deosebit.

10 Trasă de car.

Iată-i, locaşuri clădesc şi, iată-i, ogoare brăzdează.

290 Iată-i cu totul uitaţi de corăbii1! Stă-n loc oţărâtă2.

Scutură capul, gemând, şi-i râură vorbe cu vuiet3:

„Ah, urgisitule4 neam! Voi, sorţilor mele duşmane, Sorţi ale Troiei! în câmpul sigeic ei tot nu pieiră5? Prinşii nu-mi fuseră prinşi? Şi scrum în văpăile Troiei

295 Nu se făcură? Prin râuri de suliţi, prin râuri de flăcări Dânşii găsiseră drum! Ori poate că-mi simt istovită Toată puterea, că stau şi mâniei găsit-am astâmpăr?! Asta-i! Pe cei alungaţi din ţară, şi-acum şi de-a pururi Am să-i

gonesc6 şi pe mări să le stau de-a crucişul tutindeni.

300 Loru-le-n cap să le vărs şi-a mării şi-a cerului groază.

Syrtele ce-mi folosiră, cum văd? Şi Charybdis, şi Scylla! Iată-i, pe plac îmi intrară cu chiot pe-a Tibrului gură, Nemaivoind să mai ştie de mări şi de mine! 7 Putut-a Mars pe lapiţii cei crunţi să-i ucidă? Şi-i dete Dianei

305 Jupiter voie-n ruină să-ngroape Calydon, oraşul? 8 Ce mai greşise-aşa mult şi Calydon, ce-atâta lapiţii?

Ah, şi sărmana de mine, soţia cea-naltă a lui Joe.

Tot9 ce putui încercat-am, cu toţi şi cu toate-ndrăznit-am, Sunt biruită de Aeneas! Şi dacă mi-e slabă puterea.

310 Ce mă tot plâng şi nu cer ajutorul de-oriunde se poate? Dacă nu-nduplec pe zeii din cer, răscula-voi tot iadul!

1 Iată-i cum, încrezându-se în pământ, au părăsit corăbiile.

2 Străpunsă de o aprigă durere.

3 Cu mânie. O nouă intervenţie a Iunonei, precedată de un nou monolog (cf. I, 37 şi urm.), de data aceasta dezlănţuit cu şi mai mare violenţă, va motiva noua răsturnare de situaţii.

4 Odiosule.

5 Nu puteau să piară? Câmpul sigeic este câmpia Troiei din jurul promontoriului Sigeum.

6 I-am gonit... etc. Sensul întregii fraze este la trecut.

7 Textual: *Iată-i cum stau ascunşi de mult dorita albie a Tibrului, / la adăpost (fără să se teamă) de mare şi de mine*.

8 Marte, singurul zeu neinvitat de lapiţi la nunta lui Pirithous cu Hippodamia, i-a pedepsit pentru ofensă provocând, chiar în timpul nunţii, lupta dintre aceştia şi centauri (Cf. Ovidius, *Met.*, XII, 210 şi urm.). Diana, nefiind inclusă printre zeiţele cărora Oeneus, regele oraşului etolian Calydon, le instituise un cult, s-a răzbunat, trimiţând un mistreţ monstruos, ucis de Meleagru, provocând apoi războiul între etolieni şi curenţii veniţi în sprijinul lor pentru uciderea mistreţului (Cf. Hom., *IL*, IX,

529 şi urm. şi Ov., *Met.*, VIII, 270 şi urm.).

9 Eu, care tot.

Nu-i cu putinţă să-mpiedic troianului sceptrul latinic,
Căci neclintită-i menirea să-i fie Lavinia soţie; însă eu pot să-l amân şi s-aduc zăbăvire-mplinirii.

315 Ambele neamuri eu pot să le sting, pe regi despoindu-i1; Asta să fie deci preţu-nfrăţirii de gineri şi socri!

Sânge troienic îţi dau şi rutulic, fecioară, ca zestre.

Şi pe Bellona ca naşă2! Nu singură flăcări primit-a Hecuba-n sân cu menirea să nască şi facle şi flăcări3;

320 Venus ca dânsa va fi şi născutu-i – un Paris al doilea – Facle ce-or pune din nou în flacără Pergamul troie! u

Astfel a zis şi, turbată de-un gând4, pe pământ ea scoboară;

Cheamă din negrul locaş şi din negru-ntunerec pe Allecto5, Cea născătoare de plâns şi de jale şi-al căreia suflet

325 Vrajbă cloceşte mereu şi bârfiri şi războaie şi blăstăm6, Monstru pe care-l urăşte chiar Pluto şi ura i-o poartă

1 Ba chiar pot nimici popoarele ambilor regi. Se poate observa în acest pasaj, ca şi în altele, evoluţia concepţiei despre divinitate în raport cu eposul homeric, unde zeii – creatori ei înşişi ai destinului – au latitudinea de a-l schimba după plac, în timp ce zeii *Eneidei* nu pot interveni decât întârziindu-i împlinirea, destinul rămânând forţa imuabilă, implacabilă.

2 Pronuba, calitate deţinută de Iuno. Sunt de o sumbră ironie cuvintele Iunonei, care o promit îndeplinind acest oficiu pe Bellona, zeiţa războiului, înfăţişată cu păr de şerpi şi având ca însemne o torţă aprinsă, lance şi bici. De origine probabil sabină, considerată soră sau soţie a lui Marte, Bellona a fost mai târziu identificată cu Enyo, zeiţa similară din mitologia greacă (amintită în *Iliada*, V, 592), iar după contactul romanilor cu religia orientală, cultul ei, amestecându-se cu cel al zeiţei Ma, adorată în Capadocia,

a căpătat un caracter orgiastic.

3 Textual: *Nu numai Hecuba, însărcinată cu o torţă, a născut un incendiu nupţial*. Aluzie la visul Hecubei, înainte de a-l naşte pe Paris, că ar fi purtat o torţă în sân, interpretat ca simbol al fiului care, prin căsătoria cu Elena, va incendia Troia; faptul că în versurile următoare Venus este comparată cu Hecuba sugerează dezastrul pe care-l va dezlănţui căsătoria lui Aeneas cu Lavinia.

4 Înspăimântătoare (în furia ei).

5 Cheamă din locaşul cumplitelor zeiţe şi din tenebrele infernale pe AUecto. Cumplitele zeiţe (*dirae deae*) sunt cele trei Furii, fiice ale Nopţii, genii infernale care chinuiau damnaţii din Tartar (cf. VI, 555 – 556). Allecto este una dintre ele.

6 Şi înşelătorii.

Înseşi surorile ei1; într-astfel de chipuri se schimbă, Şerpii cei negri-ntr-atât îi umplu grozava ei faţă.

Furia dânsei acum înteţeşte-o prin vorbe regina2:

330 „Dă-mi ajutorul şi fă-mi, tu fată născută din Noapte, Lucrul acesta, ca razim măririi să-l am şi să mântui Numele meu de bârfeli3. Cuscriei troiene tu pune-i Piedici şi fă-i pe troieni să nuse-ncuibeze prin Latium. Case prin ură tu strici şi cu biciul bârfirii4 le nărui.

335 Vrajbă tu poţi arunca şi-n fraţii cei una de-a pururi, Faclele morţii le-aduci, tu cea cu o mie de numeni5, Mii de prilejuri6 tu ştii! Deci scutură-ţi pieptul cel putred7, Rupe tu pacea-ncheiată şi-mprăştie sâmburii luptei: Arme să ceară şi săbii s-apuce, şi suliţi, bărbaţii! 66

340 Iată, cu pieptu-mbălat de gorgonice-otrăvuri, Allecto Vine cu grabă şi-ntâi, furişată, pătrunde-n locaşul Regelui; intră pe-ascuns în tăcutul iatac al Amatei8, Căreia nunta cu Turnus şi-ajungerea celor din Troia

şu Multă mânie-i făceau şi necaz, ca femeii, şi ciudă9.

345 Repede-azvârle din părul ei vânăt un şarpe Allecto

Bietei regine pe piept, spre inimă tocmai sub haină10, la, tulburată de el, să răstoarne de-a valma palatul. Şarpele-ncet lunecând pe sub haină, pe netede

sânuri, Fără să fie simţit, în inima celei turbate11

1 Surorile ei din Tartar, Megaera şi Tisiphone.

2 Iuno.

8 Şi să nu-mi scadăfrenumele.

4 Cu tulburările pe care le provoci.

6 Cu o mie de nume, ceea ce presupune o multitudine de atribute.

6 Mijloace de a face rău.

7 Mintea-ţi fecundă (*inventivă*).

8 Foarte atent la vechile tradiţii, Vergilius imprimă în numele, înfăţişarea şi rolul reginei amprenta arhaică a religiei din Lavinium, unde îşi avea originea – oficial recunoscută – cultul Vestei. *Amata* era denumirea dată vestalelor Romei, la a căror consacrare *pontifex maximus* pronunţa formula încheiată cu cuvintele: itate, *Amata*, *capio* (cf. Aulus Gellius, *Noct. Att.*, I, 12, 14), în amintirea primei fecioare destinate acestui cult (*ibidem*, I, 12, 19). Latinus şi Amata reprezentau cele două mari culte din Lavinium, cel al lui Jupiter Indiges şi cel al Vestei.

8 îi mistuiau sufletul aprins, cu mânii şi griji femeieşti.

10 în adâncul inimii.

11 Tulburate.

350 Suflă spurcatele-i1 bori; acum i se face-mprejurul Gâtului alb un colan2, şi-acum o panglică, şi-ncinge Părumpletit şi pe-ascunsul pe trup se străcoară tutindeni. Până ce molima-n piept cu umede bale de-otrăvuri Simţul să-l piardă cu totul 3 şi flăcări să-ncingă prin oase.

355 Până ce sufletul ei să se umple de flăcări cu totul.

Dânsa vorbeşte-aşezat şi cu vorbe de mamă durută, Soarta copilei plângând-o şi nunta cu prinţul troienic:

„Vrei tu să dai pe copilă departe şi-acestui fugarnic? Iată-i eşti tu? Şi nici milă să n-ai nici de ea şi de tine.

360 Milă de mine deloc? La-ntâia suflare de crivăţ.

O să mă lase plângând, tâlharul, ducându-mi4 copila! Nu tot aşa-n Lacedemon venit-a şi Paris păstorul, Când a răpit pe născuta din Leda cu el, pe Helena? Unde-i credinţa ce-o juri? Şi grija de-ai tăi şi de tine?

365 Unde ţi-e dreapta ce-ai dat-o lui Turnus, nepotul, întruna? Ginere dacă-i menit latinilor unul din lume5.

Dacă tu vrei şi răspunsul lui Faun cu sila te-mpinge, Iată, oricare străin de toiagul şi ţările noastre Este din lume, cred eu, şi-aşa o-nţelege şi Faun6.

370 Deci e din lume şi Turnus, de-i cerci de la-ncepere neamul:

Inachus moş îi fusese, şi Acrisius, veniţi din Mycene7”. Însă, degeaba-ncercând ispitit pe Latinus să-l vadă.

1 Otrăvitele-i.

1 De aur. Ca intervenţie supranaturală, se poate descifra în acest şarpe simbolul exterior al insinuării naturale a unei stări sufleteşti motivate psihologic; dar, într-o foarte fină analiză, J. Carcopino remarcă şi suprapunerea simbolului unor elemente rituale, ce dau Amatei anticul caracter sacerdotal, specific lavinian. Prin compararea descrierii vergiliene cu imaginile de vestale descoperite în forumul roman, J. Carcopino deduce că şarpele pe care Allecto îl scoate din păr şi care se identifică pe rând cu colierul de la gâtul reginei, cu panglicile ce-i strângeau părul, reprezintă emblema consacrării ei ca vestală.

3 Să se infiltreze în simţuri.

4 Ducându-mi pe mare.

6 Unul dintr-o familie străină. Turnus era fiul Veniliei, sora Amatei.

6 Şi asta au vrut să spună şi zeii.

7 Din Mycene, *din mijlocul Greciei*. Inachus era fondatorul Argeşului, Acrisius – rege legendar al aceleiaşi cetăţi.

Şarpele-n suflet adânc şi-n adâncul întreg al vieţii Balele-ncet îşi revarsă, pe-ncetul răzbind-o cu totul;

375 Iat-o, sărmana, zbătută-n grozavul turbărilor spumeg2, Fără ruşine, de-a lungul cetăţii cu vuiet3 aleargă;

Astfel precum un prisnel4, izbit cu putere, se-nvârte, Când adunaţii copii pe maidanuri stau roată-mprejuru-i,

Cercuri cu dânsul făcând (azvârlit din întinderea sfoarei.

380 Fuge-n rotite vârtejuri şi, nepricepându-i temeiul.

Stau şi se-nhoalbă copiii, miraţi că se zbuciumă lemnul şi că turbează5 de-l baţi), tot astfel, cu fugă nebună Ea năvăleşte-n oraş, în vederea mulţimii mirate6.

Chiar prin păduri, ca zbătută de sfânta suflare-a lui Bacchus7.

385 Lucruri grozave făcând şi nesocotinţe grozave.

Fuge nebună-ascunzându-şi copila prin munţii cu sihle, ia să le smulgă mireasa de-acum urgisiţilor Troiei8. „Euhoe, strigă, tu Bacchus, tu singur eşti vrednic de fată, Ţie să-ţi poarte de-acum toiagul din papură moale9.

390 Horă-mprejuru-ţi jucând, şi ca jertfă şi părul să-şi tundă10! 66

Vestea prin ţară a ieşit şi mame turbate de-aceleaşi Furii, cu flăcări în suflet aleargă spre codru de-a valma.

1 Răul, otrava.

2 Tulburată de îngrozitoare vedenii.

3 Cuprinsă de delir (*lymphata*); termenul semnifică rătăcirea provocată de o influenţă divină.

4 Titirez, prâsnel.

5 Se animă (accelerându-şi mişcarea).

6 în mijlocul oraşului şi al aprinsului popor.

7 Ca şi când s-ar fi aflat sub influenţa puterii divine a lui Bacchus, adică *simulind* nebunia bahică. Originalul exprimă foarte nuanţat gradarea progresivă a nebuniei reginei şi a puterii de contaminare asupra celorlalte femei, culminând cu scena de orgie bahică, în care J. Carcopino a văzut o nouă aluzie la tradiţiile pur lavinate, la celebrele serbări din Latium în cinstea lui *Liber pater*, numite *Liberalia* (pe care Augustin le critică în a sa *Civitas Dei*, VII, 21).

8 Ca să le împiedice troienilor nunta şi să întârzie făcliile nupţiale.

9 Tirsul mlădios, bagheta purtată de bacante, care nu era din papură, ci *împodobită cu frunze de viţă*.

10 Şi să-şi lase să-i crească părul, consacrat ţie. Spre

deosebire de tinerele care, înainte de căsătorie, îşi tăiau părul pentru a-l consacra unui zeu, bacantele îl lăsau să crească, pentru Bacchus (cf. şi Euripide, *Bacantele*, 493).

Toate din case răsar, dau vântului părul şi gâtul 1.

Unele lălăie-n chiot şi umplu văzduhul de urlet.

395 Toate-mbrăcate cu piei şi-n mână cu toiege de viţă. Însă, la mijloc, regina, cu spume la gură, cu faclă, 2 Gintă fecioarei şi cântă lui Turnus un cântec de nuntă. Ochii-nvârtindu-i în sânge, eu glas de-ntunerec şi groază, Vuietă: „Io! 3 Şi voi auziţi-mă, mame latine!

400 Dacă-n cucernice piepturi păstraţi încercatei Amata Milă şi dacă purtaţi vreo grijă de dreptul de mamă, Părul desfaceţi-l toate, serbaţi-mi orgia cu mine! 66 Astfel prin codrii bătrâni, Allecto, prin cuiburi de fiară, Poartă pe Amata tutindeni, turbată de-urgia4 lui

Bacchus.

405 Zâna văzând împlinit începutul pierzării latine5, Gândul bătrânului rege sfărmat şi stricată şi casa-i.

Aripi scârboase6-ntinzând, zbură-ntunecată la Turnus. Merse la cel îndrăzneţ, la rutul, în cetatea cea tare.

Nalt rădicata spre cer de Danae cu neamul acrisic.

410 Neam azvârlit de furtună, se zice7. Strămoşii numiră

Ardea locul; numit e şi-acum cu străvechiul său nume, Dar strălucirea-i peri. Şi-acolea-n palatul cel falnic, Turnus în dulce răpaos dormea-n adâncimile nopţii, întunecatul său chip şi grozavul său trup părăsindu-l

415 Iată, primit-a făptură de babă cu totul Allecto, Fruntea-i brăzdând-o scârbos cu zbârcitele creţe8, şi-aruncă

1 Atitudine caracteristică de figurare plastică a bacantelor (de răsturnare a capului pe spate, cu pletele desfăcute), aşa cum este reprezentată celebra *Menadă* a lui Scopas.

2 Regina, cuprinsă de delir, ţinând în mână o torţă de pin aprinsă.

8 Interjecţie reproducând, ca şi *euhoe*, strigătul

bacantelor.

4 Aţtţarea, nebunia.

6 Părându-i-se că a aţâţat destul primele accente ale furiei.

6 Sinistre, negre.

7 Despre Danae, fiica regelui Acrisius, Vergilius alege o variantă a legendei după care aceasta, închisă într-un cufăr şi aruncată în mare de tatăl ei (în urma unei profeţii), ajunsese pe coastele Latiumului. Acolo se căsătorise cu Pilumnus, strămoşul lui Turnus, şi fondase cetatea Ardea, capitala rutulilor, vestită în timpuri arhaice dar căzută an desuetudine în timpul lui Vergilius.

8 Riduri.

Val1 şi pe părul cărunt şi-mpletit cu măslinul cel verde: Calybe ea s-a făcut, păzitoarea la templul Iunonei2. Vine la tânăr şi, stând în vedere-i, vorbit-a cuvântul:

420 „Turnus, atâtea-ncercări tu le laşi să se piardă degeaba? Sceptrul tu-l laşi să ţi-l smulgă din mână fugarnicul Troiei, Laşi şi copila şi zestrea cea ţie prin sânge păstrată3? Regele vrea pe-un străin urmaş al domniei să-l aibă. Du-te şi-nfruntă primejdii, că-n schimb tu batjocuri afla-vei!

425 Mergi, risipeşte-ţi oştirea şi-mbracă latinii-n răpaos4! însăşi poruncă mi-a dat puternica Iuno din ceruri Aste cuvinte prin somn să-ţi vestesc, în tăcerile nopţii! Scoală-te! Tineri curând înarmează şi, plin de putere, Sari cu voinicii la zid5; pe cei ce sosiră pe râul

430 Thybris aprinde-i cu foc şi le-aprinde pestriţele luntri. Asta e vrerea de sus a zeilor. Însuşi Latinus Dacă nici fata nu vrea să ţi-o deie, nici vorba s-o ţie, Fă-mi-l să simtă şi-nvaţă-l cu fierul să-l ştie pe Turnusice

Tânărul însă, luând-o-n bătaie de joc, îi răspunse:

435 „Vestea că multe corăbii sosiră de-o vreme pe Tibru Nu e străină, cum crezi, urechilor mele cu totul.

Umbli şi tu să mă sperii cu lucruri scornite. Iar Iuno Nu m-a uitat într-atât.

Însă, cum văd, bătrâneţea, furându-ţi şi mintea puţină.

440 Babo, te face să vezi zadarnice spaime! Iar regii

Dacă tu-i vezi în război, eşti proroc al minciunii, fricoaso! 6 Du-te, păzeşte-ţi altarul şi templul, căci asta ţi-e treaba;

1 îşi pune / o panglică. Panglica şi cununa de măslin o individualizează ca preoteasă.

2 Bătrâna preoteasă a templului Iunonei. *Iuno Regina* avea la

Ardea un templu, decorat de un pictor grec (cf. Plinius, *Nat. Hist.* * XXXV, 115).

3 Dobândită prin sângele tău. Turnus luptase alături de latini împotriva etruscilor.

4 Doboară trupele etrusce şi ocroteşte-i pe latini cu pacea.

5 Dincolo de porţi.

6 Tonul ireverenţios imprimat de traducere cuvintelor lui Turnus este absent în original, unde ele exprimă mai degrabă o reflecţie menită să îndepărteze nişte griji absurde. Textual: *Dar pe tine, maică> vlăguită de vârstă, bătrâneţea care nu mai poate înţelege adevărul [te încearcă cu griji neîntemeiate şi-ţi joacă feste, cu false spaime despre luptele regilor*.

Lasă războiul să-l poarte bărbaţii, c-al lor e războiul! 66 Turnus a zis, iar Allectose-ncinse de focul mâniei.

445 încă pe când el vorbea, un tremur prin oase-i străbate; Ochii-i rămân împietriţi: cum şuieră şerpii şi muşcă!

Ce grozăvenii s-arată, ce chip1! Şi, cu ochii de flăcări, Grabnic pe cel buimăcit şi-ncşrcând să vorbească mai multe

Dânsa-l împinge-ndărât, doi şerpi ţintuindu-i spre tâmple2.

450 „Iată, slăbită de vârstă, pierzându-mi şi mintea puţină, Regii de-i văd în amestec, mă sperie frica degeaba! Uite, mă vezi? 3 Am sosit din cuibarul grozavelor Furii; Mâna mea poartă război şi perire! 66.

Zise, cu grabă-aruncând spre războinic făclia, lipindu-i

455 Flacăra neagră a răşinii de piept, cu funingini şi zgură4. Spaima deşteaptă din somn pe voinic; şi prin oase, prin carne.

Simte cutremur şi-i curge pârâu de tutindeni sudoarea. „Arme! 66, vuieşte.5 Şi săbii el cată prin pat şi prin casă, Groaznic aprinde-l cumplirea de-omor şi-a războiului jalnic

460 Multă mânie, precum, pâlpâind, o văpaie de flăcări Bate-n căldarea ce fierbe cu clocot, din braţul de vreascuri.

Apa s-azvârle vuind, se revarsă şi geme-n adâncu-i.

Unda se zbate de multă vâlvoare şi-n spumeg să-nvârte, Nu mai încape şi-n aer se-nnegură tulburii aburi6.

465 Deci va porni în război cu Latinus, căci pacea o rupse7., Cheamă pe principii săi, rânduind să gătească războiul, Ţara străbună s-o scape de rău şi s-alunge străinii;

1 Allecto îşi reluase, în faţa lui Turnus, adevărata înfăţişare.

3 Traducerea omite: *Şi, pocnind din bici, îi spuse cu mânie*.

3 Priveşte acestea (adică biciul, şerpii şi torţa, atribute ale Furiilor).

4 Înfigându-i / în inimă flacăra fumegândă, cu neagra ei lumină.

5 Scos din minţi, cere arme. Ca toţi eroii vergilieni destinaţi să devină victime, Turnus va acţiona de acum sub imperiul nebuniei insuflate de o forţă divină; intrând astfel în sfera iraţionalului, el va comite, prin mânie şi orgoliu, acel exces (*hybris*) ce va da o nuanţă dramatică celui mai tipic personaj epic al poemului („al doilea Ahile16, cum este anunţat în VI, 89).

6 Cf. *Iliada*, XXI, 362 şi urm.

7 O încalcă (Latinus).

Singur de-ajuns1 e cu doi – cu dardani şi latini – să se bată.

Dând şi porunci2 şi ehemând şi pe zei cu rugare şi voturi.

470 Toţi din rutulicul neam se-ndeamnă la luptă cu suflet; Tânăra vârstă3 pe-acesta-l zoreşte şi trupul său trupeş, Pe-altul familia-i de regi şi-ncrederea-n braţe pe-al treilea.

Până ce Turnus zorea pe rutuli, îndemnându-i la luptă, Zboară pe câmpul troienic Allecto, cu aripi din Tartar.

475 Loc potrivit căutând înşelărilor nouă pe malul Unde cu goană şi laţuri adurmecă fiarele Iulus.

Fata din Tartar pe-aici întărită şi-asmuţă căpăii Celor din Troia şi-n nări cunoscute mirosuri le-aduce.

Ca să gonească prin codri pe-un cerb. Acesta-nceputul

480 Relelor fost-a, căci el răscolit-a ţăranii la luptă.

Cerbul puternic era, şi frumos, şi cu coarne-ncrăngate;

Tineri Tyrrhidici4 pe-acesta-l crescură, răpindu-l cerboaicei încă de mic (ai părintelui Tyrrhus, al turmelor paznic, Cel ce de rege năimit priveghea pe moşiile-ntinse).

485 Silvia, fata, pe cerb îl deprinse s-asculte poruncii.

Roşii5 cununi împletite-i punea ca podoabă prin coarne, Părul în limpezi fântâni i-l spăla, netezindu-l cu piepteni. Cerbul, cuminte şi blând, mânca la o masă cu fata; Ziua-n păduri rătăcea şi-n amurg la iubita căscioară6

490 Singur venea, uneori şi târziu în adâncuri de noapte. Cânii lui Iulus acum, cu goană turbată goniră Cerbul acesta, pe când, scăldat în răcorile apei.

Singur pe verdele mal s-odihnea de văpaie, la umbră, însuşi, sălbatic aprins de lacoma poftă a măririi7.

495 Iulus din strâmbul 8 său arc fulgerat-a săgeata spre ţintă. Dreapta de-un zeu îi fusese-ndreptată: cu vuiet pătrunde

1 îşi este de ajuns sieşi (adică este destul de puternic) pentru a se lupta cu doi duşmani.

2 După ce spuse acestea. *Voturile* sunt făgăduieli.

8 A lui Turnus. Toate atributele din aceste două versuri se referă la puterea de atracţie a persoanei lui.

4 Copiii lui Tyrrhus.

6 Mlădioase.

6 La cunoscutul prag.

7 Traducerea exagerează nuanţa din original: *înflăcărat de dorinţa unei laude deosebite*.

8 Curbatul.

Fierul prin vintre şi-adânci măruntăi străbătute despică. Cerbul, cu rane ce curg, aleargă spre staul acasă.

Geme şi cade mugind, se zvârcole-n balta de sânge.

500 Parcă-ajutor ar striga, şi umple locaşul de plânset. Silvia, iat-o dintâi, cu mână sfâşiate de milă.

Cere-ajutor, răzvrătind ţărănimea cea arsă de soare. Iată-i (aşa, pe tăcut, prin codri răzbate pojarul 1).

Vin furtunateci: un par acesta-nvârteşte, iar altul

505 Plină de noduri măciucă şi care pe ce-şi aruncase Mâna-n mânie. Cu clocot îşi strigă şi Tyrrhus flăcăii.

Cel ce-n pădure crăpa cu icuri vârâte stejarul;

Vine, turbat sforăind de mânie, şi-nvârte toporul, însă zeiţa2, pândind, aşteptat-a clipita pierzării:

510 Zboară pe deal şi, pe-o creastă de staul, de-acolo din culme, Cântă-al păstorilor semn; din trâmbiţa strâmbă3 răsună Urlet tartaric prin văi şi de sunet răsună cu clocot Codrii-mprejur şi, gemând din adâncuri, răzbunuie codrii. Vuietu-n zări a răspuns la lacul Dianei4, departe.

515 Colo la Nărui cel alb de pucioasă, la bălţi la Velinus5. Iute la vuiet atunci, din cât ajunsese pe câmpuri Semnul din bucin6, răsar de tutindeni armaţi voinicește, Groaznici la fire, ciobanii. Curând şi troienii din lagăr Valuri-nvârtejuri sosesc, în gloate, s-ajute lui Iulus.

520 Luptase-ncinge pe câmp. Dar nu se mai bat ca ţăranii, Nu cu ciomag noduros şi cu druguri fierbinţi la un capăt; Săbii cu două tăişuri izbesc şi se-ntunecă-n zare Câmpul, de săbii-n amestec; şi-n soare frângându-şi lucirea Albele scuturi de-aramă, văzduhul e numai un fulger.

525 Marea tot astfel, când vântul începe pe-adâncuri, se zbate Albă de spume şi-ncetul se-nalţă şi-ntruna-şi înalţă Apele mari şi-n sfârşit din adânc ea spre ceruri s-azvârle.

Iată-ntre primii luptaci, lovit de iuţimea săgeţii, Cade băiatul lui Tyrrhus, întâiul băiat cu născarea.

1 în text: *căci ciuma de Allecto stă ascunsa în tăcutele păduri*.

2 Sălbatica zeiţă.

3 Arcuită.

4 Lac de la poalele munţilor Albani, azi Lago di Nemi, pe malul căruia se afla un celebru templu al zeiţei.

6 Afluent al Narului, la rândul său afluent al Tibrului. Este omis din traducere versul: *Şi mamele, speriate, îşi strânseră copiii la piept*.

6 Din înspăimântătorul corn (trâmbiţa era din corn de bou).

530 Almo, prin gât străbătându-i săgeata, şi drumul

Umedei voci şi-a suflării vieţii-nchizându-l cu sânge. Mulţi s-aşternură voinicii pe câmp, şi căruntul Galaesus1, Cel ce la mijloc sărit-a să-mpace bătaia: ca dânsul Nimeni mai drept şi bogat în ogoare-ausonice nimeni!

535 Cinci de mioare şi cinci de vite cornute-avea dânsul

Turme pe câmp şi brăzda şi pământul cu o sută de pluguri.

Până ce dânşii se bat şi-n cumpănă stă-le norocul, Zâna, plinindu-şi cuvântul jurat şi văzând şi câmpia Udă de sângele mort şi-ntâiele jertfe-aşternute.

540 Lasă pământul hesperic şi zboară grăbită spre ceruri, Astfel Iunonei vorbindu-i, cu glasul mândrit al izbândei: „Iuno, prin jalnic război făptuit-am ruptura cu totul! Fă-mi-i tu prieteni de-acum şi-nfrăţeşte-i să fie tovarăşi, După ce-n sânge-ausonic scăldat-am pe-ai Troiei războinici!

545 Una mai am de făcut de-mi eşti cu credinţă vegheată2: Am să răscol pe la margini popoarele3 toate prin zvonuri, Sufletul lor să-l aprind cu spurcata iubire de luptă, şi-astfel s-aduc ajutor şi de taberi să-ţi umplu pământul!” Iuno, potrivnică-atunci: „Ajunge-ncleştarea4 şi groaza!

550 Pricini de luptă-am găsit şi, iată-i, vecinii se

luptă. Armele cari le găsiră dintâi sunt pătate cu sânge;

Astfel de nuntă doresc, de-aceste serbări să-mi serbeze Prinţul din Venus născut şi vrednicul rege Latinus. Însă ca tu să te plimbi întruna turbata5 prin lume.

555 Asta de-acum înainte n-o suferă tatăl din ceruri.

Poţi să te duci! Ce mai e de făcut în ajungerea ţintei Face-voi însămi". Vorbit-a saturnica Iuno cuvântul şi, ridicându-şi Allecto din şerpi împletitele-i aripi6, Zboară spre Tartarul ei, fugind de lumina din ceruri.

560 Zace sub poate de munţi, în pământul italic la mijloc, Loc roditor şi vestit din margini la margini de lume.

1 Nume de râu, ca şi Almo. Aşa cum observă Servius, Vergilius are obiceiul să dea războinicilor lui nume geografice, mai ales de ape.

2 Dacă aş fi sigură că o vrei.

3 Am să răscol cetăţile vecine.

4 Viclenia.

5 Liberă.

6 Textul pune accentul pe o senzaţie auditivă: *aripile şuierătoare de şerpi*.

Valea cu numele-Ampsanctus1: eu negre desişuri de codri Coastele văii se-nfig pe de lături şi-n mijloc, cu vuiet, Curge-un pârâu prăvălit de pe stânci, cu vârtejuri cotite.

565 Groaznic aici un ponor, o gură ce-ntruna răsuflă

Aburi de-ai negrului Dis, prăpăstii spre Tartar crăpate, Guri cu putoare-nciumată deschid şi pe-acolo Erinys, Groaznica zână, fugind, luminează pământul şi cerul2.

Însă-ntr-aceea mereu întăreşte saturnica Iuno

570 Flacăra luptei. Din câmp3 dau zornici năvală-n cetate Toţi îndârjiţii ciobani şi pe morţi îi scoboară cu dânşii, Pe-Almo băiatu-l aduc, pe ciuntitul de tot, pe Galaesus, Cheamă cu strigăt pe zei şi regelui cer răzbunare.

Vine şi Turnus şi, stându-le-n mijloc acolo-n de-a valma.

575 El mai măreşte-nspăimarea: să cheme troienii la rege şi să-i amestece-n sârg cu latinii, pe Aeneas gonindu-

14. Iată şi-acei ale cărora mame, turbate de Bacchus, Joacă prin codri-n orgii, orbite de numele-Ama tei.

Vin de tutindeni în gloată şi cer cu năvală războiul.

580 Toţi îndărătnici, nevrând să mai ştie de semne5; potrivnici Zeilor, cer pierzătorul război şi-n orbirile minţii Toţi cu-nglotire se strâng şi-mpresoară cu zgomot palatul, însă, ca stâncă din mări, stă tare-mpotrivă Latinus, Tare ca stâncă bătută de spumegul mării turbate;

585 Ţapăn prin sineşi ea stă, oricât de cu vuiet s-aruncă Valul; iar piatra-mprejur şi zbătutele colţuri în spumă Urlă degeaba şi muşchiu-nfloreşte pe coastele stâncii6. Dar nicăiri vreo putere găsind ca să stâmpere focul Oarbei mânii (căci de Iuno sunt toate-ocrotite, cu ţintă).

1 Lac de origine vulcanică din centrul Italiei, pe teritoriul locuit de samniţi, ale cărui emanaţii sulfuroase făceau să se creadă că grotele din jur erau intrări în Infern; în apropierea lui era răspândit cultul zeiţei italice Mephitis (personificare a exalaţiilor mefitice), despre ale cărei victime pentru sacrificiu Servius spune că nu erau înjunghiate, ci sufocate de vaporii lacului.

2 Textual: *eliberează pământul şi cerul* (de prezenţa ei). Erinys este Allecto.

3 Din câmpul de luptă.

4 Textual: (*spunând*) *că teucrii au fost chemaţi la domnie / pentru ca neamul frigian să se amestece* (*cu latinii*) *şi că el, Turnus, este izgonit de la palat*.

5 Semne divine.

6 Iar algele sfâşiate sunt azvârlite înapoi. Comparaţie homerică (cf. II., XV, 618 şi urm.), ce va fi reluată şi dezvoltată în cartea a X-a.

590 Mărturi pe zei a luat şi pe sfintele1 vânturi şi jalnic

Strigă: „Pierim! Şi ne bate blăstămul! Ne duce furtuna! O să plătiţi voi cu sângele vostru călcarea credinţei, Răilor2! Turnus, pe tine blăstămul, pe tine păcatul, Moartea cu chinuri te-aşteaptă! Târziu5 tu ruga-

vei toţi zeii!

595 Partea de-ac’ mi-e răpaos, că-n portul cel vecinic eu intru;

Nu mă lăsaţi nici să mor fericit!” Şi nimic nu mai zise; Singurse-ncuie-n palat şi lasă şi cârma domniei.

Sfânt obicei îl aveau în hespericul Latium, pe care Moşii din Alba-l primiră, iar Roma, de când e stăpâna

600 Lumii-l primise şi ea, când pleacă-n războaie cu taberi, Ori că-amenință pe geţi cu războiul cel umed de lacrămi, Ori pe hyrcani şi pe-arabi, ori pleacă spre Indii şi-n fundul Lumii4, voind de la părţi să smulgă romanicii vulturi5? Două năprasnice porţi noi avem – şi „Războiul” 6 se cheamă – 605 Sfinte prin groaza cumplitului Mars şi prin vechea credinţă.

Vecinice druguri de fier şi zăvoare le-acopăr, o sută, Toate de-aramă, iar Ianus străjerul în praguri e vecinic, însă când rostul bătrânilor suri7 hotărăşte războiul, Consulul însuşi, încins ca gabinii-n8 veşmântul lui Romul.

610 Vulturi pe haină purtând9, vuitoarele porţi le descuie, însuşi el strigă: „război!” 10 şi răspuns când îi dă tineretul

1 Uşoarele, *vanele*.

8 Nenorociţilor.

8 Prea târziu.

4 Şi spre răsărit.

6 Să ia înapoi steagurile romane. Aluzie la recucerirea, în anul

20 î.e.n., de către Augustus, a steagurilor capturate de părţi de la Crassus (în 53 î.e.n.).

6 „Porţile Războiului66. Vezi I, 294.

7 Senatul. (Cf. VII, 174.)

8 Toga purtată de locuitorii cetăţii Gabii acoperea, cu unul dintre capetele ei, capul celui ce o purta (cf. Servius). „Veşmântul lui Romul” este *trabea quirinală* (cf. VII, 187).

9 Nu figurează în original.

10 Când anunţa războiul, consulul pronunţa formula: *Qui rem publicam salvam esse vuit, me sequatur* (Cine vrea ca republica să fie «alvată, să mă urmeze).

Fierbe tot templu-n adânc, zguduit de răsunet de trâmbiţi1.

Deci îl sileau pe Latinus acum să rostească2 războiul Celor din Troia şi-n sârg să descuie şi poarta perini.

615 însă bătrânul nici mâna n-a pus-o, nevrând să-mplinească Lucrul aşa de-urgisit: şi s-aseunse cu scârbă-n iatacuri, însă regina din cer3, venind prin adâncuri de zare, însăşi împinse-ndărăt războinica poartă4; şi-n cardeni Uşa-nvârtind-o, le-a scos războiul închis sub zăvoare.

620 Pacinicul mal ausonic acum e deodată-n răscoală. Unii de drum se gătesc5 în război, iar alţii-şi frământă Caii, turbându-i prin colburi de căi; cer arme cu toţii. Scuturi o seamă gătesc şi nadă6 pe netede săbii Pun şi cu-uleiuri le ung; şi-ascut pe tocilă toporul.

625 Repezi din case răsar, cu coiful pe creştet; şi repezi Cai la căruţe silesc; cu scut şi cu platoşă de-aur Trupu-şi acopăr cu sârg şi-ncing credincioasele săbii. Steaguri să poarte doresc şi vuiet de trâmbiţi s-audă.

Cinci întărite cetăţi cu năimite ciocane lucrează

630 Arme din nou: bogata Alina şi Tibur cel mândru, Ardea, Crtistuminum şi Antemna cea groaznică-n turnuri7.

Capului mulţi îşi gătesc apărări; dincolo, din sălcii Scutului margini îi fac împletite; dincoace, de-aramă, Paveze fac; şi-apărări din argintul cel moale, pe glezne.

635 Sapa şi secera stau cu dispreţ aruncate; şi plugul N-are cătare; fierarii călesc strămoşeştile săbii.

Trâmbiţa vuietă semnul şi zboară tutindeni lozinca8.

1 Acest obicei roman, pe care Vergilius îl atribuie unor timpuri mult mai îndepărtate, este consemnat de Titus Livius (I, 19, 2) ca fiind iniţiat de regele Numa.

2 După datină.

2 Iuno.

4 Porţile ce tntirziau să se deschidă. De remarcat că războiul se declanşează împotriva voinţei lui Latinus.

6 Se pregătesc să plece ca pedeştri.

Grăsime. Majoritatea editorilor situează v. 625 – 627 după 637.

7 Alina, cetate a volscilor, se afla la poalele

Apeninilor, Tibur (azi Tivoli), pe râul Anio; Crustuminum (sau Crustumerium) şi Antemna erau oraşe sabine.

8 Semn de recunoaştere pentru aliaţi, un fel de parolă, scrisă pe tăbliţe numite *tesserae*.

17*

Muze, deschideţi acum Heliconul 1 şi-aprindeţi-mi versul:

Cari domnitori răscoliră perirea şi care şi-a cărui 640 Taberi umplut-au câmpia şi care bărbaţi înfloriră încă pe-atunci în pământul ital, strălucitori ai luptării. Voi v-amintiţi şi puteţi şi putere să-mi daţi amintirii; Până la noi a pătruns de-abia vreo poveste slăbită.

Aspru, din malul tyrrhenic, întâiul plecat-a cu taberi 645 Urgisitorul de zei2, cu multă putere, Mezentius.

Soţ el avea pe băiatul, pe Lausus, pe care-n frum seţă Nimeni întrece-l la trup, afară de tânărul Turnus; Lausus, ce-nfrână fugarii turbaţi şi cu fiare se luptă, Duce degeaba bărbaţi luptători din cetatea Agyllei3.

650 Vrednici, o mie; flăcău de porunci mai cucernice vrednic, însuşi el vrednic de-a nu fi avut pe Mezentius părinte.

Carul apoi, strălucit al izbândei la-ntreceri4, pe câmpuri Duce-l, şi caii sumeţi şi purceşi din fugarii lui Hercul5, Mândrul la chip Aventinus; pe scut a părintelui stemă

655 Poart-o: de-o sută de şerpi îngrădită la mijloc, o Hydră. Rhea pe-acesta de mult, preoteasa, n păduri aventine, Rhea pe-ascuns îl născu şi-l dete luminii vieţii.

Hercul fiindu-i bărbat (după ce pe-aventinice dealuri6.

Dând pe Geryone morţii, venit-a viteazul tirynthic.

1 Munte din Beoţia, consacrat lui Apollo şi muzelor, a căror invocare anunţă aici vestita defilare a trupelor italice reunite împotriva troienilor, inspirată – ca procedeu – de catalogul navelor din *Iliada*, II. Originalitatea lui Vergilius străbate din interesul etnografic al evocării pline de culoare a unei Italii arhaice (a cărei imagine risca tot mai mult să se piardă) şi din nota de patriotism ce pune în

relief virtuţile strămoşilor poporului roman.

2 în text: *contemptor divum* (dispreţuitorul zeilor), calificativ explicat de Macrobius (Sat, III, 5, 10) prin pretenţia lui Mezentius de a i se oferi trufandalele recoltelor (*primitiae*), care erau consacrate zeilor; astfel, dispreţul lui se traducea nu prin ireligiozitate, ci prin aroganţa de a pretinde onoruri divine.

3 Vechiul nume al cetăţii etrusce care (azi Cerveteri), al cărei rege fusese Mezentius, izgonit de compatrioţi.

4 Semnul acestei victorii era *palma* (ramura de palmier), menţionată în original. (Vezi V, 70.)

5 Originalul se referă la Aventinus, ca *purces din Hercule*; acest personaj, care poartă numele uneia dintre colinele Romei, este creat de Vergilius, el nefigurând printre fiii latini pe care tradiţia îi atribuia lui Hercule. „Sumeţi", pentru *învingători*.

6 Pe câmpuri laurentine.

660 Boii hiberici scăldându-i sumeţ în hesperice râuri1).

Suliţi ei2 poartă-n război şi năprasnice paloşe-aruncă, Ghioagă sabelică duc şi-nvârtesc buzdugane cu ghinturi. Însuşi, pe jos, şi purtând o blană de-a leului libyc, Lungă, cu coama ce-ţi lasă fiori şi cu colţii năprasnici.

665 Trasă cu totul pe cap; şi-aşa la palat el soseşte.

Groaznic la chip şi ca Hercul pe trup înnodându-şi cojocul.

Fraţii cei gemeni apoi părăsesc tiburtinice ziduri, Cei din poporul numit cu frăţească numire Tiburtusă, Tineri argivici: Catillus şi, asemeni cu trăsnetul, Coras.

670 Vin cu-ndrăzneţele suliţi în fruntea-narmatelor stoluri; Astfel pe creastă de munţi, centaurii gemeni4, născuţii Norilor5, vin furtunatici, lăsându-i în urmă pe Othrys şi pe Homole cel plin de zăpezi: toţi codrii din cale Drum le deschid şi cu vuiet se frâng răzbătutele crânguri.

675 Vine şi cel ce pusese temeiuri cetăţii Praeneste.

Fiu lui Vulcan şi crescut cu cerbii din codru şi-aflatul Tânăr pe-o vatră-n păduri (aşa se crezuse de-a pururi), Caeculuse. Vine cu el tinerimea-narmată, cu droaia: Cei ce-

mprejurul Praenestei pe dealuri trăiesc şi pe câmpul

1 în fluviul tirenian (Tibrul). După ce, ucigându-l pe Geryon

(monstrul cu trei capete amintit în VI, 289), îi luase boii, Hercule trecuse prin Italia, unde fusese oaspete al unor regi, printre care Euandrus (cf. VIII, 201 şi urm.). Reşedinţa lui Geryon era, după Hesiod, *Theog.*, 290, legendara insulă Erytheia („Purpuria"), numită astfel după culoarea razelor la apus, pe care Herodot, IV, 8 o identifică cu Gades (Cadix) şi căreia Hecataios din Milet (la Arrianos, *Exped. Alex.*, II, 16) îi contestă existenţa, afirmând că Geryon ar fi fost regele Ambraciei şi Amphilochiei, în Acarnania.

2 Oştenii lui Aventinus.

3 După numele fratelui lor, Tiburtus. O legendă atribuia fondarea

Tiburului (azi Tivoli) celor trei fraţi din Argos: Tiburtus, Catillus şi Coras.

4 Doi centauri.

5 Centaurii erau fiii lui Ixion, regele lapiţilor, şi ai unui nor (în latină *nubes*, de gen feminin), pe care Jupiter i-l trimisese sub înfăţişarea Iunonei. Ei trăiau în Tesalia, unde se aflau munţii Othrys şi Homole.

6 După o veche legendă, Caeculus, fiu al lui Vulcan, se născuse dintr-o scânteie şi fusese găsit pe altarul unui templu al lui Jupiter. Numele lui este diminutivul lui *caecus* – orb, pentru că, stând mereu pe lângă foc, ar fi avut vederea slabă. Cetatea Praeneste, al cărei fondator era considerat, se afla în Latium.

680 Sfânt al Iunonei Gabine1 şi-n umedul Anio şi-n malul Plin de pâraie-al stâncoasei Hernica şi-n şesul anagnic2. Vin şi de-ai tăi, fericite-Amasenusă; n-au însă cu toţii Arme şi scuturi, nici care cu vuiet; o parte ghiulele4 Poartă, turnate din vânătul plumb, şi-o seamă duc suliţi.

685 Două-ntr-o mână, şi-n cap ei poartă gălbuia căciulă Largă, din piele de lup, şi piciorul cel stâng îl aruncă Gol spre duşman, iar cel drept şi-l acopăr cu piele de bivol5.

Însă Messapus, născut din Neptunus, a cailor spaimă6, Cărui nu poate vreun rău nici fierul să-i facă, nici focul.

690 Neamuri trândave-a7 sculat; şi, de mult dezvăţată de luptă.

Cheamă mulţimea-n război şi din somn el deşteaptă oţelul. Unii pe deal la Fescennium trăiesc şi pe şesul Falerii8, Alţii pe culmi la Soracte9, iar alţii-n flavinice câmpuri, Ori la Ciminus prin munţi şi pe lacuri şi-n codri cape nici10;

695 Pasă-n asemeni de grabnice stoluri11 şi cântă pe rege. Astfel ades, pe sub norii cei albi, ca zăpada de albe.

1 Iuno se bucura de un cult deosebit în oraşul Gabii, fondat de siculi în apropiere de Praeneste.

2 Anio (azi Teverone) este un afluent al Tibrului; Anagnia era capitala hernicilor, populaţie din Latium ce locuia la nord de rutuli, în munţii Herniei.

8 Râu din Latium, cu izvoarele în ţinutul volscilor.

4 Gloanţe ce se aruncau cu praştia.

6 Obiceiul de a purta piciorul stâng gol (despre care se credea că ar facilita mişcările cu mâna dreaptă), pe care Macrobius (*Sat.*, V, 18, 13), citându-l pe Euripide, îl considera etolian, se pare că era pelasgic. De remarcat arta cu care Vergilius, acest „amanţissimus antiquitatis", cum îl numeşte Quintilian (*Inst. Oral.*, I, 7, 18), izbuteşte să imprime, prin schiţarea celor mai caracteristice trăsături, culoarea arhaică şi locală.

6 îmblânzitorul de cai. Neptun, care-i era tată, trecea drept creator al calului, pe care-l făcuse să răsară din pământ printr-o lovitură de trident (cf. *Georg.*, I, 12 – 14).

7 Care trăiau în linişte.

8 Oraşe în Etruria.

6 Munte din apropiere de Falerii, care putea fi văzut şi de la Roma (cf. Hor., *Ode*, I, 9, 2).

10 Capena, oraş de pe malul Tibrului, se afla în apropiere de Soracte, ca şi muntele şi lacul Ciminus.

11 în acelaşi ritm, încolonaţi, ceea ce denotă un grad de civilizaţie mai avansat, aşa cum confirmă şi datele

arheologice.

Lebede zboară venind de pe culmi păşunate şi cântă Dulcele cântec din lungul lor gât şi răsună de cântec Râul 1 şi-al Asiei lac mlăştinos.

700 Nici nu puteai să gândeşti că mulţimea de-aici e gătită Suliţi s-amestece-n luptă, ci păsări de-a valma, ce zboară Repezi pe-al mărilor luciu, cântând în amestec2, spre maluri.

Iată, din sângele vechi al sabinilor, Clausus aduce Groaznică-o gloată, părând în umblet el însuşi o gloată3.

705 Astăzi din dânsul se-ntinde poporul şi viţa de Claudii, Mare prin Latium, de când se-nfrăţiră sabinii cu Roma4. Vin5 amiternii, puternic un stol, şi bătrânii quiritii6, Tot ce-i voinic în Eretum şi-n plina de-uleiuri Mutusca, Cei ce trăiesc în cetatea Nomentum, pe şesul Velinus7.

710 Tetrica plină de stânci cu prăpăstii şi munţii Severus, Cei din Casperia, Foruli şi cei de la râul Himella.

Cei ce din Fabaris beau şi din Tibru, pe câţi îi trimise Nursia plină de ger şi hortini şi popoare latine.

Cei de pe Alba vin, de pe râul cu nume-al durerii8.

715 Câte se zbuciumă valuri pe libyca mare, pe-ntinderi, Când prin iernatice valuri s-ascunde cu plânset Orion9, Câte se coc, rumenind, la-ntoarcerea soarelui, spice

1 Caystrus, fluviu din Asia Mică, celebru pentru lebedele sale.

2 Cu *glas răguşii*.

8 Textual: *O mare armată*, *valorând el însuşi cât o mare armată*. 4 Vergilius se referă la strămoşul sabinului Atta Clausus, despre care Titus Livius (II, 16) spune că venise la Roma după expulzarea regilor, împreună cu cinci mii de clienţi, care au primit cetăţenie romană; romanizându-şi numele în Appius Claudius, el a întemeiat *gens Claudia*.

6 împreună cu el.

6 Străvechii locuitori ai oraşului sabin Cures.

7 Ogoarele Roseei, din apropiere de lacul Velinus.

8 Textual: *şi cei pe care-i desparte cu apele sale Allia, nume nefast*. (Aici romanii fuseseră învinşi de gali, în 390 î.e.n., aniversarea acestei bătălii fiind considerată o zi nefastă). Toate numele de râuri, munţi şi oraşe menţionate mai sus ca locuri de origine ale războinicilor lui Clausus aparţin părţii centrale a Apeninilor, unde locuiau sabini amestecaţi cu etrusci şi latini.

9 Sălbaticul Orion (cf. I, 534).

Dese, la Hermus1 pe şes şi pe galbene-ogoare la lycii,
Zăngăne scuturi şi geme de tropot şi plânge2 pământul.

720 Numelui troie duşman şi născut de Agamemnon, puternic

Vine Halaesusă, în carul cu repezii roibi, aducându-i
Mii4 de războinice neamuri lui Turnus: pe cei ce lui

Bacchus

Câmpii massici5 cu sapa-i sădesc şi pe cei de pe
dealuri Sfinte6, trimişi de-aurunci, şi pe cei ce păzesc Sidicinum.

725 Plinul de şesuri; veniţii din Cales şi cei de pe râul

Multelor vaduri, Volturn; şi saticulii, neamul războinic, Oscii, cu multe puteri. Ei poartă săgeţi lungăreţe7, însă le ţin de-obicei atârnate-n curele la coardă, Scuturi de piele pe braţul cel stâng şi paloşe strâmbe8.

730 Nu mi te pierde nici tu slăvirii cântărilor mele,
Oebalus, tânăr născut din nimfa Sebethis şi Telon (încă pe
când stăpânea teleboicul mal al Capreei.

Regele Telon9). Dar nu se-nvoise Oebalus, fiul, cu ţara Moşilor săi. De pe-atunci, cu puteri trăinicite-ocrotit-a10

735 Neamuri sarrastice dânsul şi Sarnus cel umed, la
mare, Ţările Rufrae şi câmpii batulici şi şesul Celemna.

1 Fluviu din Asia Mică.

2 Se cutremură.

3 După una dintre versiuni, acest fiu al lui Agamemnon se refugiase, în urma morţii tatălui său, în Italia; după altele, ar fi fost fiu al lui Neptun (cf. Servius *ad Aen.*, VIII, 285) sau al unui ghicitor (cum va apărea în

cartea a X-a).

4 O mie.

5 Muntele Massicus, din Campania, era celebru pentru vinurile sale, ca şi oraşul Cales. Toate localităţile menţionate în acest pasaj se află în Campania, în Italia meridională.

6 înalte.

7 în text: *aclydes* – un fel de suliţe scurte şi rotunjite; este unul dintre numeroşii termeni arhaici cu care Vergilius defineşte armele personajelor sale, pentru fidelitate cu atmosfera de ansamblu a epocii descrise, ceea ce reiese şi din comentariul lui Servius, care afirmă: „Sunt arme atât de vechi, încât nici măcar amintirea nu li se mai păstrează în război”.

8 Săbii încovoiate, pentru lupta corp la corp.

9 Căpetenie a teleboenilor, locuitori din Acarnania care colonizaseră insula Capreae (azi Capri).

10 A supus.

Locul cel rodnic apoi, Abella cea plină de mere1,
Praştie-n chip teutonic2 ei ştiu să-nvârtească-n războaie;
Poartă pe cap învelişuri tăiate din scoarţă de paltin.

740 Scuturi de-aramă-nvârtesc şi răsfulgeră săbii de-aramă.

Nersa3 cea plină de munţi te-a trimis şi pe tine la luptă.

Ufens, vestitule-n fapte şi mult fericitule-n arme.
Aspru ţi-e neamul cum nu e niciunul şi-n codri sălbatici

El cu vânatu-i deprins: aequiculi cu şesuri pietroase.
745 Dânşii-narmaţi îşi lucrează pământul şi prăzii de-a pururi

Pradă s-adune doresc şi le place trăirea din jafuri.
Iată, din neamul marruvic4, plecat-a cu taberi un preot;

Foi de măslin fericit5 podoabă-i fac coifului neted.

El e de regele-Archippus trimis, e puternicul Umbro6.

750 Cel ce năpârci şi hidre-otrăvite la suflet putut-a

Numai prin cântec s-adoarmă şi, numai prin tinderea mânii.

Să le-mblânzească-n mânii şi să vindece rana

muşcării. Însă rănirii făcute de suliţi dardanice leacul Nu i-l ştia; şi nimic nu-i ajută descântecul rănii.

755 Ierburi vrăjite nimic, culese pe muntele marsic.

Codrul angitic7 pe tine, Fucinus cu limpezi izvoare Plânsu-te-au, vai, şi tăcutele lacuri!

1 Sarraştii locuiau pe malurile Sarnului (azi Sarno), în ţinutul hirpinilor; Rufrae, Batulum, Celemna şi Abella erau oraşe în Campania.

2 Este vorba de *cateia*, un fel de măciucă-bumerang, folosită de popoare barbare, printre care teutonii.

3 Oraş din ţinutul ecvilor, situat la sud de teritoriile sabine. Ufens este nume de fluviu.

4 Marruvium era capitala marsilor, popor războinic şi cunoscut pentru practica magiei.

5 Roditor.

6 Numele unui fluviu din Etruria, de unde şi denumirea de Umbria şi umbrieni, care treceau drept cea mai veche populaţie din Italia.

7 Numele Angitiei, divinitate a marsilor, a cărei dumbravă sacră se afla pe malul sudic al lacului Fucinus, era legat de practicile magice ale acestora, motiv pentru care trecea drept soră a Medeei sau era chiar identificată cu magiciana greacă.

Iată-ndrăzneţul născut din Hippolytus vine, semeţul

Vorbius1, rege trimis de cetatea bătrânei Aricii.

760 Tânăr crescut în desişul egeric2, pe umede maluri.

Unde, bogat şi ca semn împăcării, stă templul Dianei3.

El4, mişeleşte ucis, se zice, de vitrega-i mamă.

Astfel cu sânge spăşindu-şi blestemele mortului tată.

După ce fost-a strivit de fugarii5 sălbatici, venit-a 765 Iarăşi spre cerul cu stele, deasupra-n lumina vieţii.

Viu prin iubirea Dianei făcut şi prin ierburi vrăjite.

Jupiter însă turba de necaz că din plinul de spaime Orcus un mort se ridică din nou la viaţă-n lumină. Deci, pe-aflătoru-ndrăzne (6 al acestor boscoane de farmec.

770 Joe cu fulger din cer prăbuşitu-l-a-n focul din

Tartar, însă Diana l-a dus pe Hippolyt în codri pe-ascunsul şi tăinuit îl ţinea sub paza egericei nimfe.

Necunoscut să trăiască-n păduri singuratece-acolo,
Fără de numele-avut, el Vorbius străinul să fie.

775 (De-unde şi-acum se feresc s-alerge cu roibii spre templul Sfânt şi prin codrul Dianei, căci roibii pe maluri răstoarnă Carul cu tineri cu tot, speriaţi de-ale mării dihănii7, însă tot astfel de dârz pricepea şi băiatul 8 să-ncure Roibii sălbatici pe şes şi zbura cu teleaga la lupte.)

780 însuşi, în mijlocul celor dintâi şi cu armele-n mână.

Turnus se-nvârte, frumos, şi pe toţi întrecându-i cu capuj.

1 Deşi Vergilius îl prezintă ca fiu al lui Hippolyt, tradiţia îl identifica cu acesta, care, la rugămintea Dianei, ar fi fost readus la viaţă de Asclepios; tot Diana îl adusese în Italia, în pădurea consacrată nimfei Ancia, cu care Hippolyt se căsătorise. Cultul lui Vorbius era asociat cu cel al Egeriei şi trecea drept primul preot al templului Dianei de pe malul lacului Nemi (cf. v. 514); atingerea imaginii sale, ascunsă în pădurea Anciei, era interzisă, iar caii nu aveau acces în pădure.

2 Cultul nimfei Egeria, despre care se spunea că fusese soţia şi inspiratoarea regelui Numa, era originar tot din Ancia. I se atribuiau daruri profetice, ca şi celor mai multe dintre nimfele apelor.

8 Unde se află templul bogat al îndurătoarei Diana.

4 Hippolyt.

5 Caii.

6 Asclepios, fiul lui Phoebus Apollo (*Phoebigena* în text).

7 Textual: *De când* (*caii*), *speriaţi / de un monstru marin, au răsturnat şi carul şi pe tânăr*. Aluzie la moartea lui Hippolyt; monstrul marin de care se speriaseră caii fusese trimis de Poseidon la rugămintea lui Theseus; acesta, indus în eroare de Fedra, îşi pedepsea astfel fiul pentru falsa învinuire de a fi încercat să-şi seducă mama vitregă.

8 Băiatul său, Vorbius.

Coiful îi flutură-n vânt trei coame de cal şi-o himeră Are pe coif, fioroasă, din gură vărsând, ca şi Aetna, Flacări; pe cât de turbată ea scoate văpăi şi vuieşte.

785 Lupta pe-atât de grozav se-nflacără-n râuri de sânge. Netedu-i scut străluceşte-arătând în cioplire-aurită Chipul cum Io, cu coarnele-n vânt, se schimbă-ntr-o vacă (Fără de seamăn izvodi), iar Argus e paznic fecioarei; Inachus, tatăl, revarsă pârâul din urna cioplită.1

790 Nor îl urmează mulţimea pe jos, cu puternice scuturi; Vin şi se-ndeasă şi-acopăr câmpia şi tineri argivici.

Cete de-aurunci şi rutuli şi neamuri străvechi din Şicania, Şiruri de repezi sacrani şi labicii2 cu scuturi pestriţe, Cei ce trăiesc penălţimi, pe la Tibru, şi cei ce cu plugu

795 Ară Numicus, sfinţitul pământ3, şi rutulice dealuri.

Cei din circeicul mal şi din lumea pe care-o iubeşte Jupiter Anxur4, cu drag petrecând la Feronia-n codru, Cei din Satura5 cea verde de bălţi şi din văi străbătute De-Ufens cel rece şi-ntruna cotit cu cărare spre mare.

800 Lor ca tovarăş sosit-a, din volscica viţă, Camilla, Stol călăreţ aducând şi gloate-mbrăcate-n aramă. Fată cu suflet războinic! Nu fusul şi tortul Minervei Stă-ndemânatec în mâinile ei; ci în lupte s-azvârle Fata şi-n asprul omor şi-n fugă ea – ntrece furtuna.

805 Chiar şi pe câmpul de-abia răsărit cu spice ea fuge6

Fără s-atingă vreun fir şi să-ndoaie vreo fragedă iarbă.

1 Io, fiica regelui Inachus din Argos (mai târziu metamorfozat într-un râu), fusese transformată de Jupiter într-o junincă, pentru a o feri de gelozia Iunonei. Aceasta trimisese însă pe Argus, monstrul cu o sută de ochi, s-o păzească. Scena de pe coiful lui Turnus este o aluzie la descendenţa lui din Inachus (cf. v. 371).

2 Sacranii erau din Ardea, labicii din Labicium, oraş din Latium; şicanii, veche populaţie din Latium, îl

părăsiseră de timpuriu, pentru a se stabili în Sicilia.

3 Ară malul sacru al (*râului*) *Numicus*. (Cf. VII, 149 şi 241.)

4 Zeul suprem al volscilor, al cărui templu se afla în oraşul cu acelaşi nume (mai târziu, Terracina); în apropiere se întindea pădurea consacrată Feroniei, veche divinitate italică a izvoarelor şi vegetaţiei, asimilată cu Iuno.

5 Saturae palus definea o parte din mlaştinile din apropierea oraşului voise Pontia, unde apele râului Ufens se vărsau în cele ale lui Amasenus.

8 Ar putea zbura... etc. Toate verbele din v. 805 – 808 păstrează sensul ipotetic.

Chiar şi pe luciu de mări ea zboară pe creţele valuri, însă grăbitele-i tălpi n-ating umezeala pe-adâncuri. Tinerii-n urmele ei s-adună din case, din câmpuri;

810 Mamele-n cârduri se strâng şi-o petrec pe cărare cu ochii, Lung şi cu suflet pierdut de mirare: cum flutură-n aer Purpura hainei pe umerii albi, cum înnoadă ea părul Strâns în cordelele de-aur, cum duce ea tolba, cum poartă Suliţa-n chip păstoresc cu podoabe din frunze de dafin1!

1 Originalul indică suliţa ciobănească a Camillei printr-o expresie metaforică: *mirtul pastoral cu vârf de lance*. Imaginea aproape ireală a reginei volscilor, care pentru moment este schiţată doar prin câteva trăsături exterioare, evocând o amazoană, a fost imitată de Quintus din Smirna (sec. IV e.n.) în portretul Penthesileei sale.

CARTEA A VIII-A

După ce semn de război ridicat-a-n cetatea latină1 Turnus şi trâmbiţi vuiră cu vuiet năvalnic prin aer, Tropot de roibi ropotind şi lucind zăngănitele scuturi, Toţi dintr-odată turbară cu firea, porniţi spre răscoală.

5 Latium întreg răzvrătit se rădică şi fierb frământateci Tinerii ţării. Iar capii dintâi, Messapus şi Ufens, şi-urgisitorul de zei, Mezentius, adună tutindeni Gloate-mprejur, pustiind de-a lungul muncitele-ogoare.

Venulus merge ca sol la vestitul erou Diomedes2, 10 Braţe să-i ceară-ajutor, să-i spuie că-n Latium sosiră

Oameni troieni, că Aeneas sosit e cu flota şi-aduce Zei biruiţi şi vorbeşte că el e menit de ursită Rege pe-aici; şi că neamuri mulţime-s ajunse3 cu dânsul să-l însoţească-n război şi că numele-i sună tutindeni.

15 Ce se socoate să-nceapă şi, dacă norocu-l ajută.

Gare-i sfârşitul acestui război? Căci poate4 să-l vadă t Limpede, nu ca bătrânul Latin şi ca tânărul Turnus.

Astfel5, prin Latium. Viteazul laomedontic cu grijă

1 Laurentină.

2 Devenit rege al Argosului, Diomedes fusese alungat de la domnie după întoarcerea de la Troia şi se refugiase în Italia meridională, unde fondase câteva cetăţi; printre ele se număra Argyrippa, despre care este vorba aici. Venulus, necunoscut, apare numai în *Eneida*.

3 Aliate.

4 El, Diomedes, căruia-i este adresată întrebarea.

5 Acestea se petreceau. *Viteazul laomedontic* este Aeneas.

Toate le vede şi fierbe-n vârtejul durutelor gânduri;

20 Unul îi pare mai bun, şi-l azvârle, şi iar îl primeşte.

Zboară cu gândul la toate şi totuşi nimic nu gândeşte1. Astfel, în vasul de-aramă şi-n tremurul apei mişcate, Când se răsfrânge de sus al soarelui chip ori al lunii, Chipul se mişcă mereu şi cu iuţi fulgerări şi, prin aer.

25 Sus se ridică şi scânteie roşu pe podul2 odăii.

Noapte era şi tutindeni şi tot ce-i cu suflet pe lume.

Oameni şi păsări şi fiare-obosite zăceau în răpaos. Tatăl Aeneas pe mal, sub cerul senin, în răcoarea Nopţii, adânc tulburat în suflet de-atâtea războaie3.

30 Trist se culcase şi somnul târziu îl răzbise la urmă. Zeul tăcutului râu, Tiberinus, acum din murmurul Mulcom al apei ieşind sub plopii ce vâjâie-n noapte, Vine-n veşmânt albăstriu de cânepă4 toarsă subţire, Părul pletos şi cărunt umbrit de-o cunună de trestii.

35 Dânsul vorbit-a, zicând cu rostu-ntăririi de suflet:

„Nobil răsad din Olimp, tu cel ce scăpat-ai din flăcări Troia şi-acum ne-o redai, mântuindu-ne Troia de-a pururi5,

Câmpii latinici pe tine te-aşteaptă pe malul italic.

Casa temeinică, aici; şi-ncuiba-vei penaţii temeinic.

40 Nu şovăi şi să nu mi te temi! Potolitu-şi-au zeii Multul amar şi mânia, n sfârşit.

Şi, ca să nu te socoţi amăgit de zadarnice visuri.

1 nu se opreşte la niciunul.

2 Tavanul. Comparaţie imitată după Apollonios din Rhodos.

Argon., III, 754 – 758 şi Lucretius, IV, 211 şi urm.

8 De crudul război (cel care abia se pregătea).

4 De in Acest veşmânt (care nu este caracteristic pentru zeii fluviilor) i-a deconcertat pe comentatorii antici, ca şi faptul că Tiberinus nu transmite, ci pronunţă direct, în numele său, o profeţie, privilegiu pe care numai Jupiter îl avea (cum observă Macrobius, *Sat.*, III, 22 şi Servius *ad Aen.*, I, 20). e Punând în discuţie această unică excepţie (ceilalţi zei din *Eneida*, chiar şi Apollo, nefiind decât *interpreţii* oracolelor lui Jupiter), J. Carcopino presupune că Vergilius, care dovedeşte o profundă cunoaştere a religiei primitive italice, l-ar fi conceput pe zeul Tibrului ca pe una dintre vechile încarnări ale suveranităţii (numen-ului) acelui „tip primitiv al zeului universal adorat ca *deus patriusu* ce ocupase, într-o perioadă iniţială, poziţia deţinută ulterior de Jupiter în religia romană.

5 Păstrând de-a pururi Pergamul. Pergamul (nucleul religios al Troiei) trebuia să fie etern, pentru că el reprezintă legătura spirituală ce va asigura perpetuitatea Romei, de asemenea eternă în ochii anticilor.

Iată, pe mal în dumbravă găsi-vei puternica scroafă,
Stând cu purceii născuţi, treizeci godăceii la număr.

45 Albă pe pajişti zăcând şi albi şi purceii, ca dânsa;

Loc de cetate şi trudelor capăt acolo să-ţi fie.1 Anii de zece ori trei se vor scurge şi Ascanius, acolo, Naltă clădi-va cetatea cu vecinicul2 nume de Alba.

Nu cu-nşelare-ţi vorbesc. Dar care-i cărarea pe care

50 Drumul te duce spre ţel, ascultă-mă-n câteva vorbe. Neamul arcadic trăieşte pe-aici, purcesul din Pallas, Care, pe prinţul Euandru-nsoţindu-l şi stemele sale, Locul

acesta-l alese, clădindu-şi cetatea pe munte, Numene dându-i pe numele vechi de strămoş: Pallanteum3.

55 Dânşii cu neamul latinic trăiesc în de-a pururea vrajbă; Ia-i de tovarăşi pe-aceştia şi-ncheie cu dânşii frăţie, însumi pe râu te voi duce de-a dreptul pe maluri acolo, ia să pluteşti mai uşor şi vegheată şi calea să-ţi fie. Scoală-te, fiu al zeiţei, şi când vor începe să piară

60 Stelele, fă rugăciuni Iunonei şi-mpacă-i prin jertfe

Ciuda şi-amarul4 prin rugi. Iar mie, de-i fi cu izbândă, Adu-mi tu jertfe. Eu sunt – mă vezi în puternica matcă

1 Cf. III, 390 – 393. Legenda scroafei albe, foarte răspândită şi circulând în mai multe versiuni, era legată de ciclul de mituri privitor la fondarea oraşelor (pe locul unde un animal destinat sacrificării se oprea, după ce scăpase din mâna sacrificatorului). În ce priveşte numărul purceilor, Cato, Fabius Pictor şi unii istorici târzii văd în el, ca şi Vergilius, simbolul celor treizeci de ani ce se vor scurge până la fondarea Albei Longa (al cărei nume este pus în legătură cu culoarea scroafei – *alba sus*); o formă mai veche a legendei (cf. Lycophron) îl consideră simbolul celor treizeci de oraşe ale confederaţiei latine, simbol prezent şi pe monedele mai multor regiuni.

2 Vestitul.

8 Tradiţia privitoare la Euandrus este incertă. După majoritatea legendelor, el ar fi fost nepotul lui Pallas (fondatorul eponim al oraşului arcadian Pallanteum) şi fiul lui Hermes şi al nimfei italice Carmenta. Se spunea că fondase oraşul Pallanteum pe colina Palatin a viitoarei Rome, unde instituise cultul lui Faunus Lupercus. Anumite trăsături ce i se atribuiau îl apropiau de zeul arcadian Pan, asimilat de romani cu Faunus, fapt care-l face pe P. Lejay să se întrebe dacă povestea sa nu este „o foarte veche versiune savantă a acestei legende, un produs al elenismului”.

4 Ameninţările.

271 >.

Ţărmuri udând şi bogate câmpii şi tăindu-le-n mersumi – Tibrul cel vânăt eu sunt şi-n cer sunt întâiu-ntre râuri;

65 Mare mi-e casa pe-aici şi-n nalte cetăţi mi-e izvorul 1/6 Astfel a zis şi, căzând îndărăt, se scufundă-n adâncuri

Râul, în albia lui. Părăsit şi de somn şi de noapte, Prinţul se scoală şi-ntors spre soare cu faţa, spre faptul Zilei cucernic se pleacă şi ia-n boltuitele palme

70 Apă din râu2 şi spre cer tânguitele vorbe revarsă:

„Nimfe3 din care se nasc izvoare latiniee, nimfel

Tibrule, tu, cu sfinţitele valuri, părinte puternic! Vouă mă-ncred şi vă rog să-mi fiţi apărare-n primejdii. Tibrule, tu ce jeleşti4 durerile noastre, de-a pururi

75 Unde vei curge, de-oriunde curat din ţărână ieşi-vei, Vecinic mărire-ţi vom da şi daruri bogate-ţi vom arde. Rege-al grăbitelor râuri din câmpul hesperie, o Thybrise, Vino, te rog, şi-ntăreşte prin faptă cuvintele tale! 66

Zise; şi două corăbii-şi alege, cu rânduri6 de vâsle.

80 Pune lopeţile-n şir şi pe soţi îi găteşte de cale.

Iată, minune zăresc cu toţii, deodată: sub poala

Codrului, albă de tot, şi albi şi purceii ca dânsa, Scroafa pe pajişti zăcea culcată pe maluri. Aeneas Grabnic o taie; şi ţie, puternică Iuno, jertfind-o

1 „Casa” zeului este locul de la gurile Tibrului, unde mai târziu i se va consacra un templu (cf. CIL, XIV, 376), iar *naltele cetăţi* – oraşele etrusce.

2 Ritual purificator ce se îndeplinea după un vis sau o apariţie miraculoasă.

3 Nimfe laurentine.

4 Tu ce ai milă de.

5 Cele două nume ale Tibrului existente în epoca lui Vergilius – *Tiberis* în limbajul uzual, *Tiberinus* (*pater*) în cel religios – apar în *Eneida* când vorbeşte poetul. Personajele, însă, pronunţă invariabil forma mai veche, *Thybris*, din fidelitate pentru timpul în care sunt situate. Traducerea omite în invocarea fluviului epitetul *cor Niger* (purtător de coarne), frecvent în poezie şi explicabil, se pare, prin aceea că figurările arhaice ale apelor curgătoare aveau înfăţişarea unui taur cu chip uman (influenţă orientală adoptată într-o foarte veche perioadă de greci şi, mai

târziu, de romani).

6 Cu două rânduri. Sunt aşa-numitele *biremes*.

85 Ţie pe-altar, cu rugare la foc cu tovarăşii stete1.

Tibrul, curgând domolit, ţinut-a prin noapte de-a lungul

Apele-n frâu şi murmurul atât de tăcut îl făcuse.

Cum e pe lacul tăcut; şi-asemeni de neted ca lacul Apele lui s-au întins, ca să facă plutirii-nlesnire.

90 Drumu-nceput şi-l grăbesc pe luciu, cu freamăt de doină2. Lunecă bradul prin vad, iar undele-n matcă se miră; Codrii se miră-mprejur, că nemaivăzute văd scuturi Albe cum fulgeră-n râu, cum zboară pestriţe corăbii. Noaptea deplină se duc; vâslează şi ziua deplină.

95 Fac ocoliri îndelungi şi trec pe sub boite de sălcii.

Taie şi-umbroase păduri oglindite-n răpaosul apei3. Soarele-n flacări stătea la mijlocul bolţii senine.

Când de departe-au zărit cetatea şi case mărunte.

Rari şi sărace, pe care puterea cea groaznică a Romei.

100 Una cu cerul le-a fapt. Domnea-n sărăcie Euandrus.

Grabnic ei ciocul întorc şi s-apropie-n grabă de maluri.

Tocmai o zi de serbări rânduindu-şi arcadicul rege, Jertfe lui Hercule-n crâng şi zeilor jertfe făcuse.

Colo, la margini de-oraş. Şi Pallas, băiatul5, acolo;

105 Tineri fruntaşi, cu tămâie-afumând, şi la mijloc săracul Sfat de bătrâni; şi de sângele cald s-aburise pământul.

1 Textual: *Ţie, o aşează împreună cu purceii pe altar*. J. Carcopino, pornind de la observaţia că ritualul cerea ca Iunonei să i se sacrifice vaci albe cu coarne aurite, în timp ce scroafa, ca simbol obişnuit al fecundităţii în religiile primitive, era sacrificată Maiei (cf. Macrob., *Sat.*, I), presupune că Iuno este identificată aici cu vechea divinitate primitivă, Marea Mamă ce personifică pământul. Asemenea substituiri divine, care nu sunt rare în *Eneida* (cf. şi VIII, 33), sunt considerate de savantul francez

necesare pentru a oferi o măsură comună limbajului şi concepţiilor contemporanilor (care, după atâtea secole de evoluţie a mitologiei, n-ar mai fi perceput semnificaţia elementelor arhaice prezentate ca atare).

2 Cu freamăt de bucurie sau *cu veselă rumoare*.

8 Imaginea, pe care anticul Servius a simţit nevoia s-o explice, se integrează în acele „ecouri vergiliene" ce-l apropie pe poet de poezia timpurilor moderne. „Aici, răsfrângerea codrilor într-un mediu care concentrează o întreită sugestie – vizuală, auditivă şi motrice – de *oglindă*, de *tăcere* şi de *imuabilitate absorbantă*, creează o adâncă stare dispoziţională (...) de factură romantică" (E. Papu).

4 Pe care acum puterea romană. (Se referă la Roma lui Augustus.)

5 Fiul lui Euandrus.

Dânşii văzând rădicate corăbii cum lunecă grabnic Printre păduri cu-ntunerec, cum vin cu tăcutele vâsle, Stau şi de spaimă-nlemnesc şi grăbit se ridică, lăsându-şi

110 Mesele goale. Dar Pallas le spune să nu-şi contenească Jertfa şi-aleargă-ndrăzneţ spre maluri, cu spadanălţată, şi, de departe din deal: „Voi, tineri de-acolo, el strigă, Care nevoie vă poartă pe drumuri străine? Ce gânduri? Cine şi de-unde sunteţi? Şi cu ceartă veniţi, ori cu pace? 66

115 Tatăl Aeneas atunci, de sus, de pe culmea corăbii, Pacinică-n1 mână rădicând o creangă a măslinului verde: „Tineri din Troia tu vezi şi vrăjmaşi ai latinilor suntem, Pentru că-n loc să ne deie locaş, ne goniră cu fierul. Noi pe Euandru-l cătăm. Dă-i veste şi spune-i că tineri

120 Principi ai Troiei sosesc, ajutor şi frăţie cerându-i! 66

Astfel de nume-auzind, cu spaimă miratu-s-a2 Pallas.

„Vină, oricine să fii, a strigat, şi vorbeşte cu tata! Caselor noastre-nfrăţit tu să fii şi oaspete-al nostru! 66 Mâna-ntinzând-o i-a strâns troianului mâna cea-ntinsă;

125 Pleacă spre crâng amândoi şi se suie pe coastă bărbaţii.

Vorbele-acestea de pace le-a zis lui Euandrus Aeneas:

„Soarta, tu cel mai cucernic fruntaş al Greciei3, la tine Azi mă trimite cu rugă şi-n mână cu măslinul acesta.

Nu mi-e nici teamă să viu, cu toate că tu eşti arcadic.

130 Principe grec, şi cu neamul Atrizilor rude de-aproape. Multa-mi virtute ce-o simt şi zeii cu multele-ndemnuri, Taţii prin vremi înrudiţi şi vestea ce-ţi merse prin lume, Astea m-aduseră-aici, cu drag urmărindu-mi ursita. Dardanus, moşul dintâi – căci Ilion el îl durase – 135 Fiu al Electrei (aşa s-a zvonit4), al născutei din Atlas, Merse-n pământul troadic; iar tatăl Electrei e-naltul Atlas, acel ce ridică tot cerul purtându-l pe umeri.

Voi din Mercurius purcedeţi, pe care pe munţi zămislindu-l.

Maia frumoasa-l născu, pe Cyllene5 cel plin de zăpadă.

140 Însă pe Maia, de credem şi noi ce-auzim, o născuse Atlas, chiar Atlas acela ce poartă tot cerul pe umeri.

1 Purtătoare de pace (*pacifera*).

3 A încremenit de uimire (nu de spaimă).

8 Tu, cel mai bun dintre greci.

4 După cum spun grecii.

6 Munte din Arcadia.

Deci amândoi, răzleţiţi, din acelaşi părinte1 purcedem. Astfel, cu-ncredere-n voi, nici soli nu trimisem la tine, Nici ispitiri şi spioni, ci singur în mâinile tale

145 Capul mi-l dau şi pe-ai mei2 şi smerit eu de tine m-apropii. Iată, poporul daunic3, acel ce şi-n tine loveşte.

Dacă ne-alungă pe noi, vedea-l-vei obraznic cu totul.

Şi că puţin îi lipseşte să bată pământul italic.

Tot, şi din mare să-ntindă domnia de-a latul la mare»

150 Ia-ne şi dă-ne credinţă. Căci trainice braţe şi suflet

Vrednic avem în război şi-ncercată putere de tineri”.

Astfel a zis, iar Euandru-ndelung ispitindu-i întruna ochii şi faţa şi chipul întreg măsurându-l cu ochii.

Zise puţinul cuvânt: „Tu, cel mai puternic al Troiei.

155 Ah, cu ce drag te primesc! Şi te ştiu! Şi cum semeni la vorbă.

Semeni la chip cu bătrânul închises, la-ntreaga făptură! Minte pe Priam îl ţin, că, voind să cunoască regatul Salamis, unde domnea Hesiona4, sora lui Priam.

Dânsul pe drum s-abătu şi-n Arcadia, plină de gheţuri.

160 Eu, că de-abia-mi răsărise pe-atunci tinereţea pe faţă, Stăm năucit şi priveam pe fruntaşii troienici, pe Priam însuşi; dar, trupeş, închises, în frunte pe toţi întrecându-i, Plin de-ale vârstei văpăi, m-ardea pătimaşa dorinţă Vorbe cu dânsul să schimb şi mâna-mi să-l strângă de mână.

165 M-apropiai; şi l-am dus cu drag la Pheneos5 la ziduri.

El la plecare mi-a dat săgeţi lyciene, mai multe, Strânse-ntr-o tolbă de-argint, şi-un strai cu urzeala de aur, Frâie-aurite mi-a dat o pereche; şi-azi Pallas le are.

Ceea ce cauţi e gata; iar strângerea mânii: frăţie! 6

170 Iată, când ziua de mâne din nou lumina-va pământul.

O să te-ntorci mulţămit de-ajutor şi de sprijin puternic.

1 Sânge.

4 Ci m-am expus/ pe mine însumi şi capul meu.

3 Rutulii, al căror rege, Turnus, era fiul lui Daunus (după versiunea lui Vergilius).

4 Fiică a regelui Troiei, Laomedon, şi soră a lui Priam, era căsătorită cu Telamon, regele Salaminei.

5 Cetate din Arcadia, în apropiere de muntele Cyllene.

6 Euandrus spune, de fapt, că alianţa pe care Aeneas i-o cere este de mult încheiată, prin prietenia ce l-a legat de închises.

18*

Iar că veniră̆ţi ca fraţi, serbaţi-mi voi jertfele-acestea1 – Cărora nu mi-e iertată-amânarea – cu noi împreună.

Să vă deprindeţi de-acum cu starea la mese-nfrăţite/6

175 Astfel a zis, poruncind să-nnoiască mâncarea şi cupe Duse s-aducă şi-a pus pe troieni pe răzoare2, la masă; însă la loc mai de cinste, pe-un scaun de paltin, pe care Piele zbârlită de leu aşternut-a, el duse pe Aeneas. Harnicii tineri, pe-alesul, în frunte c-un preot3, cu zorul

180 Friptele cărnuri de taur le-aduc şi prin coşuri încarcă Daruri dospite, de grâu, şi toarnă-n ulcioare ps Bacchus. Stă şi-ospătează vârtos şi Aeneas, şi tinerii Troiei.

Rup prisosite fripturi şi-mbucă din carnea de jertfă4.

Deci potolindu-şi şi foamea şi pofta mâncării cumplând-o.

185 Tatăl Euandru-ncepu: „Serbarea pe care-o gătirăm, Prânzul acesta şi-altarul atât de puternic5 de colo Nu sunt credinţe deşarte, căci nu ne-abăturăm din calea Vechilor zei6: statorite le-avem, tu oaspete troie.

Drept răsplătire c-am fost scăpaţi de grozave primejdii.

190 Uită-te colo şi vezi prăbuşită spre adâncuri o stâncă:

Ce bolovani împrejur azvârliţi şi ce peşteră-n munte, Goală de tot; şi, sfărmate-n bucăţi, ce de pietre grămadă!

1 Anuale. Este vorba de ceremonia anuală ce avea loc în cinstea lui Hercule.

2 Pe paturi de iarbă.

3 Preotul altarului. Altarul este *Ara Maxima* (cf. VIII, 271).

4 Măruntaiele victimelor (*exta*), care la toate sacrificiile erau arse sau aruncate în mare, în afară de cele aduse lui Hercule pe *Ara Maxima*, consumate de participanţi. Sacrificiile pentru Hercule aveau un caracter expiatoriu sau de purificare (de aceea în text apare termenul *exta lustralia*).

5 Altarul unui zeu atât de mare, adică al lui Hercule, numit adesea *Victor* (învingătorul) sau *Invictus* (Neînvinsul).

6 Faţă de vechii zei italici, cultul lui Hercule (Heracles), de origine greacă, era relativ recent în Italia

(numele lui latinizat apărând în sec. VI, pe monumentele etrusce). Titus Livius (I, 7, 3) afirmă că acest cult fusese instituit de Euandrus. Din amănuntele contradictorii ale diverselor versiuni se poate conclude însă că legenda latină a lui Hercule a rezultat din îmbinarea unui mit grec cu unul italic.

Peştera fuse locaş cu drumuri adânc îngropate.

Căci jumătate de om o ţinea, spăimântatecul Cacus1.

195 Soarele-n veci nu pătrunse-n ponor şi de-a pururi într-însul

Cald de ucideri pământul era; şi, la groaznica-i poartă, Capete de-oameni în pari atârnau putrezite, de-a pururi. Tatăl acestui balaur2 Vulcanus a fost; scuipându-şi din gură

Negre funingini, sări cu scuipatul şi Cacus greoiul 3.200 însă şi nouă, târziu, ne sosi mângâierea dorită:

Hercul venit-a la noi, puternic şi-aprins de mânie4. Mândru că-n urmă a ucis pe Geryone5 cel cu trei trupuri, Zeul venit-a mânând puternicii tauri, voinicul6, Tocmai pe-aceste cărări; şi cârdul umplut-a câmpia.

205 Cacus, de patimi târât, nu poate să-şi stâmpere focul.

Totul să-ncerce, ndrăznind înşelări şi hoţie tutindeni. Repede două părechi de tauri îi fură, puternici Tauri; şi-atâtea7 juninci frumoase mai fură din staul. Dar, ca să nu se cunoască din urma picioarelor furtul.

210 El îi rădică8 de cozi şi, cu urmele-ntoarse pe cale.

Grabnic îi târâie-n deal şi-i ascunde-n noptateca râpă. Hercul degeaba cătat-a; nici urma să-l ducă spre peşteri.

1 Fiu al lui Vulcan, uriaş vestit pentru fărădelegile lui, avându-şi sălaşul într-o peşteră de la poalele Aventinului. Episodul luptei dintre el şi Hercule, descris mai jos cu o forţă dramatică deosebită, are rolul de a explica originea cultului lui Hercule pe malurile Tibrului, origine misterioasă şi controversată. Subiectul a fost tratat adesea de autorii latini (Tit. Liv., I, 7; Valerius Flaccus, IV, 177; Dionysios din Halicarnas, I, 59; Propertius, IV, 9 şi

Ovidius, *Fasti*, I, 543 şi urm. s-au inspirat din Vergilius); dar cea mai mare grandoare epică, denotând „un profund sentiment al poeziei vechilor mituri” (Constans), o are episodul vergilian.

2 Monstru.

3 Textual: (*Cacus*) *îşi purta corpul uriaş*, / *vărsând din gură negrele flăcări* (*ale lui Vulcan*).

4 în original: *maximus ultor* (marele răzbunător), epitet dat lui Hercule ca distrugător de monştri şi, prin urmare, ca erou protector şi civilizator. Iii aceeaşi calitate era onorat şi sub apelativul de „salvator” (*soter*) sau „eliberator” (*alexicacos*).

5 Cf. VII, 660.

6 Învingătorul.

7 Şi tot atâtea.

8 îi trage, pentru ca, înaintând cu spatele, urmele lor să indice o direcţie înşelătoare.

Însă-ntr-aceea, voinicul pornindu-şi sătule din staul Vitele-n cârd, gătit să plece cu dânsele-altinderi.

215 Boii-ncepură pe drum să mugească şi-umplură de vuiet Jalnicii codri1; plângeau de durerea plecării din câmpuri. Iată o junincă le dete răspuns şi-n ponorul cel groaznic Jalnic mugit-a-nşelând vegheatului Cacus nădejdea. Hercule-atunci se zbârli de mânie şi fierea dintr-însul

220 Foc se făcu de necaz; el arma şi-o prinde şi-apucă Groaznic ciomagul cu noduri2 şi-aleargă năvalnic pe munte.

Oamenii noştri-au văzut întâi în viaţă pe Cacus Prins de cutremur şi tulbure-n ochi. Şi ca vântul de iute Fuge cu spaimă-n ponor, căci groaza-l făcuse cu aripi.

225 Grabnicse-nchide, rupând grozavele lanţuri pe care Sta plutitoare-n văzduh o năprasnică stâncă, legată Sus de Vulcan, şi zăvor aruncat-a pe poarta de bârne. Iată-l, turbat de mânie, soseşte viteazul tirynthic;

Cată cu ochii-mprejur, ispitind vreo cărare, tutindeni.

230 Dinţii scrâşnindu-i cu vuiet. De trei ori, urlând, înconjoară Muntele-ntrare cătând, de trei ori cu umerii-

mpinge

— *W* Poarta-n zadar, de trei ori stă-n vale să-i vie răsuflet. Stâncă de cremene-acolo, subţire la vârf şi cu colţuri Multe, stătea rădicată la spatele peşterii-n aer.

235 Loc de-adăpost şi de cuiburi în veci răpitoarelor păsări; Pe-asta – plecată spre râu la stânga, pe repedea râpă – Hercule-o-mpinge la dreapta, clătind-o puternic, şi-i smulge

Talpa din loc, şi grăbit el o culcă şi-n văi o răstoarnă. Urlă văzduhul de zgomot şi dealul se surpă şi rupe

240 Malul; şi râul, de spaimă, cu vuiet în lături s-azvârle. Însă locaşul cel larg al lui Cacus acum, şi ponorul, Geme deschis şi, deschise-n adânc, văgăunile nopţii; Astfel ar fi când vreodată-ar crăpa-n adâncime pământul, Negre-arătând ale morţii locaşuri cu lânceda lume

245 Cea de desupt, urgisita de zei; şi, de sus, în adâncuri Noi am vedea cum se zbat, îngroziţi de lumină, toţi morţii3.

1 Şi-umplură cu tânguirile lor / tot codrul.

1 Măciuca.

8 Comparaţie inspirată din *Iliada*, XX, 62 – 65.

Astfel, pe Cacus, speriat de neaşteptata lumină, Prins în ponorul cel larg şi-urlând cum el nu mai uriaşe, Hercule-l strânge la colţ, rotind cu măciuca, şi face

250 Arme din totul: şi trunchiuri şi pietre le-azvârle spre dânsul.

Cacus, acum, neavând niciun drum de scăpare peirii, Scuipă – mirare mi-e spusul! – din gât o funingine groasă.

Fumuri ce-acopăr şi-mbracă ponorul în negru-ntunerec, Ochilor astfel răpindu-le văzul, şi-n peşteră-ntruna

255 îngrămădeşte-ntunerec de fum, scăpărându-l cu flăcări.

Nu-l mai ţinea de mânie pământul pe Hercul 1 şi, iată-l, Sare prin foc, cu năvalnicul piept, spre cea mai turbată Undă de fum şi pe unde de neguri mai plin e ponorul. Grabnic pe cel ce scuipa şi zgură şi flacări degeaba

260 Hercule-l prinde de gât, cu năprasnice noduri2, şi-i strânge
Ochii ce-i crapă şi gâtul ce-i hârâie fără de sânge.
Poarta grozavului loc se deschide, sfărmată cu totul; Taurii cei cu-nşelare furaţi şi hoţia jurată3
Zilei s-arată, şi-un groaznic cadavru, târât de picioare. 265 Oamenii noştri-mprejur n-au ochi îndeajuns să privească
Ochii sălbatici, şi faţa grozavă, şi pieptul al cărui Păr e ca blana de fiară, şi gura cu zgură ca hornul.
Jertfe de-atunci îi aducem; cucernici, nepoţii păstrară
Ziua de-atunci. Şi Potitius, făcând începutul serbării, 270 Şi-ocrotitorii jertfirii lui Hercul, născuţii Pinarici.
Ei rădicară-un altar în dumbravă şi Marele4 dânsul.

1 Hercule nu-şi mai putea stăpâni mânia.

2 Ca într-un nod.

3 Tăgăduită.

4 Ara Maxima („Altarul cel mai mare” sau „Marele altar”), unul dintre monumentele religioase cele mai respectate de romani, închinat cultului lui Hercule, situat la poalele Aventinului, în *Forum boarium*, în apropiere de *Circus Maximus*. Tradiţia acestui cult este controversată; după unele versiuni, el ar fi fost instituit şi slujit timp de câteva secole de două vechi familii din Latium, Poliţii – care deţineau rolul principal şi Pinarii – care-i secondau pe primii. Mai târziu, ceremonialul a fost oficiat de *praetor urbanus*, la sărbătoarea anuală care avea loc la 12 august şi consta în sacrificarea unui taur sau a unei juninci. După alte versiuni, iniţiatorul cultului ar fi fost Euandrus, care ar fi ridicat altarul chiar în prezenţa zeului.

Astfel precum e numit, de-a pururi avea-l-vom ca mare. Tineri, veniţi aşadar şi-n lauda sfântă a măririi1 Părul cu frunze-l încingeţi şi-n mână ridicaţi-mi paharul.
275 El deopotrivă ni-e zeu2; chemaţi-l, jertfindu-i din cupe! 66
Zise şi frunze de plop tremurat, de copac al lui
Hercul 3.
Capu-i încing, fluturându-i prin păr, şi-n umbră-l

acopăr. Cupa cea sfântă4 cu vin el o-nalţă cu dreapta; cu toţii Picură stropii din cupe pe jos şi zeilor cântă5.

280 însă-ntr-aceea spre văi scoboară din ceruri Amurgul6. Preoţii-n şir, cu Potitius în frunte, spre altare sendreaptă;

Umerii-n piei învăscându-i7, ei pasă cu faclele-n mână. Prânzul 8 din nou îl gătesc şi-acopăr cu alt fel de daruri Mesele lor şi pe-altar pun talgere pline de poame.

285 Sălii, gătiţi sunt de cântec şi-n jurul sfinţitelor focuri Stau şi pe tâmple cu sârg cununi de mesteacăn10 îşi leagă. Corul de tineri e ici, al bătrânilor colo; şi-n horă

1 La sărbătoarea sacră a strălucitei fapte fa lui Hercule).

2 Datorită alianţei încheiate între arcadieni şi troieni, zeii pe care-i cinsteau deveneau comuni.

3 încoronarea cu ramuri de plop, arborele consacrat lui Hercule era un obicei grec, deosebit de uzajul roman, care cerea acoperirea capului cu un văl în timpul rugăciunilor adresate zeilor (cf. III, 405).

4 Se spunea că ar fi fost chiar cupa de lemn pe care Hercule ar fi adus-o cu el în Italia.

6 Se roagă.

6 în text: *Vesper*, luceafărul de seară.

7 Obicei primitiv al colegiului preoţilor luperci, instituit în onoarea lui Faunus Lupercus.

8 Ospăţul.

9 Preoţi ai zeului Marte, numiţi astfel după dansurile (*satâre* – a dansa) executate de ei cu scuturile sacre (*ancilia*). Instituirea colegiului lor era atribuită de tradiţie regelui Numa (cf. Tit. Liv., I, 20), după căderea din cer a scutului sacru, pe care-l încredinţase spre păstrare acestor preoţi. Vergilius este singurul poet care menţionează participarea salienilor la ceremonialul de la *Ara Maxima*. Dar în doctrina oficială a pontifilor se pare că Hercule era apropiat de Marte (cf. Servius *ad*, *Aen*. VIII, 275), datorită celebrării la Tibur, tot de către preoţi salieni, a cultului lui *Hercules Victor*.

10 De plop.

Laude cântă lui Hercul şi faptele lui: „Sugrumat-a încă din leagăn, tu vitregă mamă, balaurii gemeni1;

290 Mândre cetăţi prăbuşit-a-n ruină, prin lupte purtate, Troia şi Oechalia-nalta2, şi mii de trudiri biruit-a, Silnic de Eurystheus mânat şi purtat de mânia Iunonei3. Monştri cu două făpturi, pe născuţii din neguri, viteze Nebiruit, ai ucis, pe Hylaeus şi Pholus, pe monstrul

295 Cretei perini l-ai dat, pe leul din codrul nemeic!

Lung tremurat-a de tine şi Styxul şi-al Orcului paznic, Cel ce-n ponoru-ncruntat zăcea pe grămada de oase. Nicio făptură pe tine, nici însuşi grozavul Typhoeus4 Nu te-a-ngrozit, înarmatul. Nici Hydra cu şerpii sălbatici.

300 Capete-o sută mişcând, nu poate să-ţi tulbure firea. Tu-ntr-adevărul din zei5 şi-al zeilor falnic adaos.

Vino cu pas priincios şi-ntăreşte-ne jertfele tale!”

Astfel de cântece cântă cu toţii şi-adaog cântării Peştera, n chip arătând cu flacări în gură pe Cacus.

305 Urlă pădurea de vuiet în jur şi răzbunuie dealul.6

Jertfa-mplinită fiind, cu toţii se-ntorc în cetate.

Slab şi cu vârsta-ntrecut, Euandrus pe lungile drumuri

1 Cei doi şerpi trimişi de mama lui vitregă. Iuno, mâniată de naşterea lui Hercule (fiu al lui Jupiter şi al Alcmenei), încercase să se răzbune, trimiţând la leagănul copilului doi şerpi uriaşi, pe care acesta însă îi strangulase (subiect tratat de Teocrit, *Idile*, XXIV).

2 Hercule distrusese Troia după ce regele ei, Laomedon, căruia-i salvase fiica (Hesiona) de un monstru marin, călcase făgăduiala unei recompense; Oechalia, cetate din Eubeea, avusese aceeaşi soartă, pentru că regele Eurytus refuzase să-i dea de soţie fiica, promisă celui ce-l va învinge pe el şi pe fiii săi la tragerea cu arcul.

3 Nedreptei Iunone. Zădărnicind planul lui Jupiter de a face din Hercule regele Mycenei, Iuno îl ajutase să ajungă la domnie pe Eurystheus, fiul lui Sthenelus; acesta, temându-se de erou, căruia un oracol îi poruncise să-l slujească, îl pune la cele mai grele încercări, în dorinţa de a-l pierde. Versurile de mai jos cuprind aluzii la unele

dintre muncile lui Hercule: victoria sa asupra centaurilor, capturarea taurului care devasta Creta, uciderea leului din Nemeea, aducerea lui Cerber din Infern, uciderea Hydrei din Lerna.

4 Gigant învins de Jupiter cu ajutorul lui Hercule.

6 Vlăstar al lui Jupiter.

6 Traducerea exagerează, printr-o notă violentă, imaginea pastorală din text: *întreaga pădure răsună de cântecele lor şi dealurile le răsfrâng ecoul*.

Vine proptit de troianul Aeneas şi fiul său Pallas, Calea scurtând-o cu vorbe, cu multe şi-ntruna schimbate.

310 Ochii tutindeni Aeneas pe toate ce vede-i aruncă.

Stă şi se miră de locuri, uimit, şi de toate de-a rândul Face-ntrebări, ascultând făptuiri de-ale foştilor oameni. Prinţul Euandrus atunci, clăditorul de baştină-al Romei1:

„Fauni şi nimfe-ale ţării trăiau prin aceste desişuri

315 Şi, din tulpini noduroase născuţi2, o viţă de oameni Fără de legi şi sălbatici cu totul 3. Nici tauri să-njuge Nu pricepeau, şi nici boabe s-arunce, şi nici să păstreze

Bunul muncit; şi copacii-i hrăneau şi vânatul cel trudnic, însă din cerul înalt scoborât-a cu timpul4 Saturnus.

320 De-arma lui Joe fugind şi-alungat din domnia străbună» El adunat-a pe cei păduratici cu firea, pe toţi risk piţii

Codrilor negri, şi legi le-a tocmit, şi pământului nume Latium i-a dat, căci ascuns5 el trăia pe-aceste pământuri. Veacul de aur pe care-l mărim înflorit-a pe timpul

325 Regelui6. Astfel domnit-a popoarele-n binele păcii.

1 Vergilius nu se referă la Roma propriu-zisă (fondată de Romulus), ci la cetatea lui Euandrus (cf. VIII, 54), ridicată pe locul viitoarei metropole şi văzută ca o prefigurare a acesteia.

2 Textual: *din trunchiuri tari de stejar*. Ideea că neamul omenesc s-ar fi născut din arbori sau pietre este foarte veche (aluzii apar încă la Homer, *Od.*, XIX, 163,

Hesiod, *Munci şi zile*, 145, Platon, *Repe*> 8, 2, 544 d, iar mai târziu la Ovidius, *Met.*, I, 381 – 415, Juvenal, VII, 12 etc.). Acest tablou al vieţii primitive a umanităţii, ce aminteşte imaginea lucretiană din *De rer. nat.*, V, 925 şi urm., înfăţişează generaţia legendară a indigenilor, anterioară venirii arcadienilor în Italia.

3 Adică în afara tradiţiilor (*moş*) şi a formelor de civilizaţie (*cultus*).

4 Mai întâi.

6 Etimologie fantezistă a cuvântului *Latium* ca provenind de la verbul *latere* (a ascunde).

6 Saturn. În forma prezentată aici, mitul vârstei de aur (*aurea actas*) contopeşte surse eline cu tradiţii italice. Nu întâmplător acest mit, recurent în opera lui Vergilius, este reformulat de Euandrus. Idealul arcadic de puritate şi austeritate morală infuzându-l pe cel al inocenţei şi justiţiei saturnice tocmai pe locul unde se va înălţa Roma, va face din „cetatea eternă" ereditara şi propagatoarea acestor însă pe-ncet bătrâneţea1 cu patimi venit-a, cu boli, Pofte de-omor aducând şi lacome patimi de-avere. Neamul ausonie acum2 a pătruns şi şicanii cei trainici (Numele-acestea-n pământul saturnic s-amestecă-ntruna3).

330 Regi au urmat; fioros şi năprasnic cu umbletul, Thybris4, Râul numindu-l de-atunci italii cu numele-acesta; Albula, numele vechi, rămas-a cu totul uitării.

Eu, aruncat din pământul străbun pe-adâncimile mării, Soarta cea tare-n puteri şi menirea cea fără potrivnic

335 Silnic mă-mpinseră-aici şi cu spaime şi-ndemnuri m-aduse Mama Carmentis5 şi tatăl Apollo, cu vorbenăsprite".

Zise. Pe cale mergând, Euandru-i arată şi templul Cel din strămoşi şi numita de noi Carmentalica poartă6, virtuţi, pe care Augustus dorea să le reactualizeze, trezind în sufletul poetului speranţa într-o reîntoarcere ciclică a vârstei de aur (cf. *Bucolice*, IV sau *Eneida*, VI, 792 – 793). Latiumul lui Euandrus este punctul în care se unesc cele două sensuri ale unei perspective în fond continue: spre

trecut – idealul saturnic; spre viitor – o Romă de asemenea idealizată, ale cărei edificii (evocate în v. 357 – 361) sunt o nouă anticipare a istoriei romane. Euandrus îndeplineşte astfel „rolul de a doua călăuză spirituală a lui Acneas, de continuator al operei Sibyllei” (Paratore).

1 în original: *decolor actas* (o epocă de decădere), datorită invaziilor străine şi războaielor. Este preluată aici teoria hesiodică a degradării progresive a vârstelor omenirii.

2 Atunci.

3 Textual: *Şi de mai multe ori ţara lui Saturn şi-a schimbat numele*. Într-adevăr, ea s-a numit succesiv Ausonia, Oenotria, Tyrrhenia, Italia.

4 Rege legendar etrusc, din oraşul Veii, care, înecându-se în apele Tibrului (pe atunci numit Albula), ar fi dat fluviului numele Thybris (cf. Varro, *De lingua Latina*, V, 30).

5 După legendele italice, mama lui Euandrus era o nimfă arcadică, numită iniţial Themis sau Nicostrata. Numele Carmentis (sau Carmenta), pe care l-a primit mai târziu, exprimă calitatea ei de profetesă (*Carmen* însemnând şi „profeţie”). Oracolele care l-au construia pe Euandrus că emigreze în Italia sunt necunoscute; semnificativ este însă faptul că şi el şi Aeneas vin pe acest pământ din voinţa destinului, şi unul şi altul având de îndeplinit un rol în perpetuarea spiritului saturnic.

6 Carmentalis porta se afla în apropierea sanctuarului nimfei, la sud-vest de Capitolium.

Trainic durata-n mărirea puternicei mame Carmentis
340 (Cea-nsufleţită de zei şi care dintâi prorocit-a
Că se va naşte-un popor acneid şi-un etern1 Pallanteum), Codrul cel vânăt apoi, pe care-adăpost2 îl făcuse Romul, şi-n boltă de stânci răcorosul Lupercal, numitul Astfel pe numele Pan Lycaeus din malul parrhasic3.
345 Sfintele crânguri apoi, Argiletum, în drum i le-arată; Jură şi-arată-n ce loc omorâse pe oaspete, pe Argus4. Duce-l în urmă pe stâncă Tarpeia5 (cea-n aur

clădită Azi – Capitol – dar atunci un pustiu cu scaieţi şi hăţişuri); încă pe-atunci tremura la vederea colinei poporul.

350 Plin de cucernic fior şi-ngrozit de păduri şi de stâncă.

„Iată-ne dumbrava de-aici – îi zice – şi-n coasta de colo.

Are locaşul un zeu; dar care, ni-e taină. Ţăranii6 Cred că pe Jupiter însuşi îl văd cum scutură-n dreapta Groaznica *aegis* cea plină de nopţi7 şi porneşte furtuna.

1 Nobil, *glorios*.

2 Ca să populeze Roma, Romulus ridicase între pădurile sacre de pe colinele Palatinus şi Capitolium un refugiu (*asylum*) pentru străini, care se stabileau acolo fără să fi fost interogaţi asupra originii lor sau a cauzelor emigrării.

8 Zeul Pan, adorat în Arcadia (unde se afla oraşul Parrhasia), era supranumit Lycaios de la muntele cu acelaşi nume, unde îşi avea reşedinţa; Faunus Lupercus, divinitatea italică corespondentă, se bucura de un cult instituit de Euandrus în grota Lupercal de la poalele Palatinului, a cărei amintire se leagă şi de lupoaica ce i-a hrănit pe Romulus şi Remus. Atât grecescul *lykos* cât şi latinescul *lupus* înseamnă „lup”.

4 Textual: *Ia drept martor locul şi-i povesteşte despre moartea oaspetelui său*, *Argus*. Se spunea că acest Argus încercase să-l asasineze, pentru a-i lua domnia; fiind însă ucis de arcadieni, Euandrus îi ridicase un mormânt, pentru că-i fusese oaspete. Această istorioară vrea să explice numele cartierului roman Argiletum ca „loc unde a murit Argus” (*letummoarte*); etimologia este, desigur, fantezistă.

5 Tarpeia rupes, stâncă de pe Capitoliu de unde erau aruncaţi criminalii, căpătase acest nume abia din timpul lui Romulus. Iniţial Capitoliul se numise *mons Saturnius*. Toate numele evocate de Euandrus în acest pasaj sunt de fapt anticipări.

6 Arcadienii.

7 Egida aducătoare de întuneric, adică de furtună, cu

care Jupiter (ca şi Zeus, în *Iliada*), stârnea norii şi pe care mai târziu i-a dăruit-o Minervei.

355 Colo sunt două cetăţi cu ziduri căzute-n ruină;

Vechi rămăşiţe tu vezi de durări de-a trăiţilor oameni: Zidul 1 de colo Saturn îl clădise, şi Ianus pe-acesta, Unul Ianiculum zis şi Saturnia zidul de colo".

Astfel pe cale vorbind, mergeau spre mărunta căscioară

360 Unde Euandrus şedea. Şi turme de vite cornute

Vesel mugeau prin Carinele de-azi2 şi prin Forul romanic.

„Hercule-aici a venit, el zice-arătându-i locaşul. Iată-ne ce mândru palat găzduit-am pe Alcides viteazul! Dispreţuieşte cât poţi mărirea şi-arată-te vrednic

365 Zeilor, nobile prinţ, şi fii iertător cu săracii! 3".

Zise şi-n strâmtul locaş, în odaia puţină şi joasă Duse pe marele prin (4, poftindu-l să şadă pe-un scaun Alb şi din crengi împletit5 şi cu piele de-ursoaică deasupra.

Noaptea scoboară-nvălind sub negrele-i aripi pământul.

370 Venus într-asta, speriată, nu fără temeiuri cu totul, şi de războiul latin şi de grozava răscoală.

Vine, vorbind lui Vulcan; şi, culcată pe patul de aur6 Stând în iatac, şi-ndulcind cu zeiască iubire cuvântul: „Până ce principii greci cu război pustiau vinovatul7

1 în sensul de *cetate*.

2 Somptuoasele Carinae, unul dintre cele mai elegante cartiere ale

Romei augusteice, situat pe colina Esquilin. Contrastul dintre luxul acestei epoci şi rustica simplitate a Romei primitive, subliniat aici cu intenţii moralizatoare, este un motiv frecvent întâlnit în poezia latină a scl. I î.e.n.

3 Textual: *Cutează, oaspete, să dispreţuieşti bogăţia şi arată-te şi tu demn I de zeu* (de Hercule – n.n.); *intră şi nu fi aspru cu sărăcia* (*noastră*). Autoritatea de care se bucura Euandrus era, după cum sugerează Titus Livius (I, 7), în primul rând morală; dar lecţia istorică şi morală ce culminează cu aceste cuvinte are, în acest moment şi în

acest loc, o valoare semnificativă: ea este dată celui de care depind viitoarele destine romane de acela care „a consacrat înţelepciunii pământul Romei, încă înainte ca cetatea să se nască” (Paratore). „Astfel, un arcadian pregăteşte într-un fel descendenţilor lui Aeneas locul puterii lor (…), unde se vor conjuga valoarea troiană şi simplitatea arcadiană” (Brisson).

4 Pe robustul Aeneas.

5 Să şadă / pe un pat de frunze.

6 Al soţului ei. Episod de factură alexandrină.

7 Osânditul de soartă.

375 Pergamos, flăcări punând căzătoarelor turnuri duşmanii, Nu te-am rugat să-mi ajuţi pe sărmanii din Troia, nici arme

Nu ţi-am cerut, făurite de tine; şi, dulce tovarăş.

Nici n-am voit să te fac s-oboseşti cu zadarnice lucruri. Multe măcar datoram născuţilor principi din Priam;

380 Mult am jălit şi durerea ce-ajunse pe bietul Aeneas! Dânsul, de Jupiter dus, acum e-n pământul rutulic.

Deci umilită la tine mă-ntorc, tu zeu al soţiei, 1 Arme, ca mamă, să cer copilului meu. Nereida, Lacrimi vărsând, te-a-mbunat; şi ea, şi nevasta lui

Titbon2

385 Uite ce neamuri s-adună şi cum, în cetăţi întărite, Fierul ascut spre perirea şi-a mea şi-alor mei de tutindeni! 66

Zice, şi-n braţele-i albe de-omăt îl cuprinde zeiţa, Blândă zâmbind şovăitului soţ. Dar îndată pe-acesta Flacăra veche-l răzbi şi prin măduvă-adânc îl pătrunse

390 Focul ştiut, străbătându-l cu tremur fiorii prin oase. Scapără-ntocmai din nor, când rupt se desparte cu tunet, Fulgerul roşu-n văpăi, spintecând întunericul bolţii. Simte şi ea că l-a prins şi simte ce-i poate frum setea.

Tatăl3 vorbeşte-i atunci, zguduit de iubirea de-a pururi:

395 „Tot pe departe cu vorba tu baţi! Dar unde-i, iubito4, Unde-i încrederea-n mine? De-aveai tot asemeni o

grijă Dragă, şi-atunci am putut5 să dau eu troienilor arme; Nu dăinuia-mpotrivire nici Joe, nici soarta, ca Troia Tare să stea şi Priam alţi zece ani lungi să domnească!

400 Dacă ţi-ai pus tu de gând să te lupţi şi ţi-e doruntr-atâta.

1 Eu, aceeaşi, vin la tine, rugătoare, să cer puterii tale divine.

2 Vulcan făurise arme atât pentru Ahile, fiul nereidei Thetis (cf.

Hom., II., XVIII), cât şi pentru fiul Aurorei, Memnon, venit în ajutorul Troiei.

3 în sensul obişnuit, de *zeu*; *zguduit* traduce *devinctus* (înlănţuit, robit).

4 Zeiţa.

6 Aş *fi putut*.

Tot ce mă iartă să fac iscusinţa puterilor mele.

Tot ce se poate turna din oţel şi din spijă topită1, Totul ce focul şi foalele pot… aş, curmă rugarea.

Nu te-ndoi de puterile tale!" Vorbindu-i acestea.

405 Dânsul cu patimă-o strânse la piept şi-n rotundelebraţe

Dulcele somn l-a cuprins cu beţia cea dulce-a iubirii. Noaptea-n teleagă cu roibi străbătuse de-abia jumătate

Calea, din somn deşteptând pe-adormiţi, când mama-n căscioară.

Biata, silita cu fusul să-şi ţie viaţa, cu torsul 410 Sărăcăcios, din cenuşă trezeşte-adormita văpaie.

Zilelor2 nopţi adăugând, şi deşteaptă pe fete la lampă, Munca cea lungă-ncepid-o, ca plină de cinste să ţie Casa bărbatului ei şi să-şi crească-n virtute copiii; Astfel cu sârg părăseşte şi-al focului vecinie-maestru3

415 Caldele paturi şi-aleargă grăbit în ponor, la ciocane. Lângă Lipare şi malul şicanic se-ntinde-un eolic

Ostrov, sălbatic şi sterp, şi cu stânci fumătoare de-a pururi;

Bubuie-n largi văgăuni şi-n ponoarele Actnei4 cuptoare Unde lucrează cyclopi şi ciocanu-n izbirea puterii

420 Urlă-n adâncuri cu vuiet grozav; ţâşneşte spre

boltă

Spija fierbinte, mproşcând, şi-n cuptoare se zvârcole focul.

Locui ţinut de Vulcan şi numit e Vulcania locul;

1 Din fier şi din electrum topit. *Electrum*, aliaj din aur şi argint cunoscut încă din timpul lui Homer, era mai preţuit chiar decât aurul. Prin „spijă" Coşbuc traduce atât acest aliaj (VIII, 624) cât şi fierul turnat (VIII, 700).

3 Trudei zilelor. *Fete*, adică *slujnice*.

8 în original: *Ignipotens* („Stăpânul focului"), denumire poetică a lui Vulcan, creată de Vergilius după modelul cuvintelor homerice compuse.

4 Etneene, aici cu sensul de *asemănătoare celor ale Etnei*.

Zeul din ceruri aici scoborât-a, fierarul din ceruri.1

Bat cu ciocanele fierul, în largile peşteri, cyclopii

425 Brontes, Steropes şi golul de tot, uriaşul Pyracmon2; încă negata-nvârtesc, dar neted pe-o lături, un fulger, Unul de-acelea de care din înalte văzduhuri azvârle Tatăl3 spre creştet de munţi; iar o lature-aşteaptă-şi cioplirea.

Colţuri îi fac4, din năprasnică grindină, trei; şi din ploaie

430 Plină de vifore, trei; iar trei, din furtună şi flacări. Groaznice vuiete-apoi şi-al norilor clocot5, şi groază, Toate-n amestec le fierb cu vecinicul foc al mâniei. Alţii lui Mars îi cârpesc teleaga cu roţile repezi6.

Carul din care răscoală bărbaţi şi cetăţi răzvrăteşte.

435 Alţii pe groaznica *aegis*, cămaşa turbatei Minerva7, Netedă-o fac, din balauri cu solzi8 pe-aşternutul de aur, Şerpi împletescu-i pe scut şi gătesc pe Medusa la pieptul Zânei, pe Gorgo cu gâtul tăiat şi cu ochii sălbatici.

1 în general, ţinutul ciclopilor era identificat cu zona vulcanică de la nord de Sicilia. Homer (*Od.*, IX, 106, pare să-i situeze pe coasta vestică a Siciliei, Callimach (*Hymn.*, III, 46) îi localizează în Lipara, cea mai mare dintre insulele Eoliene, iar Vergilius oscilează între Etna (cf. *Georg* „I, 472) sau Volcania; aceasta din urmă nu este alta

decât Hiera (sau „Insula sacră a lui Hefaistos”), pe care Strabon o descrie ca fiind „în întregime stâncoasă, pustie şi străpunsă de foc, având trei orificii eruptive asemănătoare cu trei cratere” (Ge*ografia,* VI, 2, 10, 276, trad. F. Vanţ-Ştef). Interesant este că aceeaşi zonă se confundă cu cea atribuită regatului lui Eol, deşi în niciunul dintre cazuri nu se poate vorbi de o localizare precisă.

2 Primii doi apar încă la Hesiod (*Theog.*, 140); Pyracmon este necunoscut până la Vergilius. Numele lor, simbolice, provin de la cuvintele greceşti: *bronte* – tunet, *sterope* – fulger, *pyr* – foc şi *acmon* – nicovală.

3 Jupiter.

4 Alăturând *câte trei raze*, formează *patru* grupuri, care simbolizează fenomenele atmosferice ce însoţesc tunetul: grindina, ploaia, fulgerul, vântul.

5 Este vorba de *fulgere şi tunete*, forma prin care se manifestă mânia (*ira*) lui Jupiter, al cărei efect este groaza (*metus*).

8 Se grăbesc să-i făurească un car cu roţi înaripate.

7 Egida, *arma Minervei mâniate*, împodobită pe margini cu şerpi înlănţuiţi, iar la mijloc cu capul Gorgonei Medusa, ucisă de Perseu.

8 Din solzi de şarpe, închipuiţi din aur.

„Toate deoparte, le strigă1. Lăsaţi începutele lucruri
440 Tineri etneici, cyclopi, şi-aici mi vă-ntoarceţi cu toţii!
Arme gătim unui mare viteaz. Curând iscusinţa.
Toată puterea curând, şi curând meşteşugul lucrării,
Haideţi! Degrabă şi iute! 66 Nimic n-a mai zis. Iar aceia
Repede-aleargă, pun mâna pe toate şi-mpart cu grăbire
445 Lucrul. Şi curge-n pâraie şi spijă2 topită, şi aur,
şi-omorâtorul oţel se topeşte-n grozave cuptoare. Repede-
un scut făuresc, de-ajuns să tocească el singur Toate
săgeţile lumii3, cu foaie de foaie lipită.
Şapte, de-oţel. Cu puternice foaie trag aerul unii.
450 Grabnic izbindu-l apoi; iar alţii călesc în copaie
Sfârâitorul oţel; şi de vuiet se zguduie stâncă.
Braţele goale le-nalţă vânjos şi, izbind nicovala, f Bat
după tact şi-nvârtesc cu cleştele fierul cel roşu.

Până ce zeul4 lucrează cu zor în pământul eolic.

455 Colo-n căscioara de lut îl deşteaptă pe tatăl Euandrus Albele zori şi cântarea de păsări sub streaşină casei. Moşul încet se ridică şi-n mantă-şi învăluie trupul, Roşii curele-nnodând prin nojiţele-opincii sub talpă5. Pala6 tegeică-o-ncinge pe-un şold, de pe umăr adusă.

460 Pielea de panteră-apoi pe braţul cel stâng o anină. Gemeni dulăi, rânduiţi să-i păzească locaşul de rege, Merg înainte-i voioşi, însoţindu-şi stăpânul pe cale. Dânsul la oaspele său, în locaş osebit, la Aeneas Merge, pe cale gândind ce vorbe să-i spuie, ce lucruri7.

465 Iată-l, din zori deşteptat, Aeneas îi vine din faţă; Moşul cu Pallas venea, iar Aeneas cu soţul Achates.

1 Vulcan.

2 Arama.

3 Latinilor.

4 Zeul din Lemnos, insula în care căzuse Vulcan, după ce Jupiter, mâniat, îl aruncase din cer; cultul lui pe această insulă era foarte vechi.

6 Textul original se referă la sandalele etrusce, formate din curele, încălţăminte pe care romanii au preluat-o sub numele *calceus*.

6 Sabia. *Tegeică*, adică *arcadiană*.

7 Gândindu-se la discuţia (din ajun) şi la ajutorul promis. Euan drus este desemnat aici prin cuvântul *Heros*, ceea ce dă persoanei sale o notă de solemnitate. T” →vx

19 – Eneida

Mâinile-şi strâng, întâlniţi, şi-n odaia din mijlocul case1 Intră cu toţii şi-ncep să-şi dezvăluie sufletu-n vorbei. Regele-ntâi?

470 „Iată, puternice prinţ, văzându-ţi tăria de suflet.

N-am să socot eu nicicând că e Troia bătută şi frântă. Vezi, ajutorul ce noi ţi l-am da e puţină putere Pentru un războinic aşa de vestit. Şi dincoace ne-nchide Râul2, dincolo rutuli ne-am eninţă cu vuiet de taberi.

475 însă cu trainice neamuri3 aş vrea să te-adun şi cu regii Multelor oşti să te-mpreun; la gândul acesta venit-am Fără de veste4 şi-aici ni te-aduse norocul, pesemne.

Colea-n vecini e cetatea durată din mucede pietre5, Naltă, cu turnuri, Agylla, de-un neam lydian6 ridicată.

480 Oameni aprinşi în război şi-ncuibaţi prin etruscice dealuri. Vreme-ndelungă-au trăit în răpaos; ci-n urmă, cu fierul, Cruntul Mezentiu-i bătu şi cu sila i-a dat înjugării7. Cum să-ţi înşir negrăitele-omoruri? Şi câte făcut-a Nelegiuitul? Spre el şi spre ai lui întoarcă-se toate!

1 în curtea interioară, a cărei izolare permite desfăşurarea convorbirii confidenţiale ce va avea loc.

2 Râul etrusc, adică Tibrul în cursul lui superior, pe malul drept. 8 Cele douăsprezece cetăţi care formau confederaţia etruscă, foarte puternice între sec. VII-V î.e.n. şi a căror civilizaţie superioară a avut o mare influenţă asupra Romei şi întregului Latium, fapt confirmat de cercetările arheologice.

4 O întâmplare neaşteptată / îţi oferă salvarea.

5 Durată pe o stâncă străveche. Despre Agylla, vezi VII, 649.

6 Ideea despre o origine lydiană a etruscilor, foarte răspândită în antichitate, se baza pe un text din Herodot (I, 94), în care istoricul grec povestea că, după o lungă perioadă de foamete, o parte din populaţia Lydiei ar fi părăsit ţara sub conducerea lui Tyrrhenos, fiul regelui, şi, migrând în Italia, s-ar fi stabilit în ţinutul umbrian, sub numele de tyrrheni. O teză contrară migraţiei este emisă de Dion. Halic., *Ani. Rom.*, I, 30: argumentând că în ce priveşte limba, religia şi obiceiurile etruscii nu au nimic comun nici cu lydienii, nici cu vreun alt popor, conchide că sunt autohtoni. Celor două ipoteze li s-a adăugat în sec. XVIII aceea a migrării din nord, datorată savantului francez Nicolas Frbret, care le atribuie o origine indo-europeană, teorie azi părăsită. Etruscologii moderni, pendulând între teoria autohtonităţii şi cea a originii orientale, se văd nevoiţi să vorbească încă de „misterul etrusc”.

7 Textual: *Această cetate, multă vreme înfloritoare, a fost ţinută apoi J de regele Mezentius sub o stăpânire trufaşă şi sub cruzimea armelor*.

485 Oameni de vii i-a legat eu pe morţi nemernicul rege, Faţă la faţă punându-i şi piepturi culcate pe piepturi, Soi de tortură de dânsul gătit, ca-n topite puroaie Astfel să moară pe-ncel, putrezind în scârboasa-mbrăţare1.

Însă – obosiţi, cetăţenii, de-atâta nespusă turbare.

490 Vin cu năvală-narmaţi şi-mpresoară palatul, tăindu-i Toţi slujitorii, şi-azvârl şi tăciuni prin înaltele streşini. Regele-ntr-asta, scăpat de pieire, n pământul rutulic Cearcă-ajutor; şi cu oşti grăbit-a să-l apere Turnus2. Deci, răzvrătit într-adinsul 3, acum tineretul etruric

495 Arme rădică; şi cer pedepsirii cu fierul pe rege.

Ăstora vreau căpetenie-acum să te-nduplec, Aeneas. Freamătă malul de-a lungul, gemând de-ndesate corăbii; Semn de război ei doresc, dar bătrânu-le preot4 opreşte-i, Astfel cântând: „O, flăcăi şi războinici din malul maeonic5.

500 Floarea virtuţilor vechi, pe care vă mână mânia

Ca să loviţi în duşman şi-n Mezentius pe dreptul să bateţi.

Nu se cuvine-un ital6 să conducă-o mulţime-aşa mare! Principi din lume căutaţi!” Şi-acum, pe câmpii în răpaos Oastea tyrrhenică stă, de vorbele-acestea-ngrozită.

505 Deci o solie la mine-a trimis, aducându-mi toiagul.

1 După un fragment din lucrarea pierdută a lui Cicero, *Hortensiile* (citat de Augustin, *Adv. Pagan.*, IV, 15, 78), obiceiul de alega oameni vii de cadavre era o tortură la care etruscii îşi supuneau prizonierii.

2 Dintre numeroşii autori la care apare Mezentius, Vergilius este singurul care-l prezintă ca pe un rege exilat, cerând ajutorul rutulilor (Ia Tit. Liv., I, 2, dimpotrivă, Turnus îi solicită sprijinul); acest artificiu era necesar, însă, pentru a oferi etruscilor un motiv de revoltă faţă de regele lor şi, deci, de alianţă cu Aeneas. De aceea personajul lui Vergilius are trăsăturile unui tiran nelegiuit şi plin de cruzime.

3 Pe drept.

4 Preotul este un *haruspex*, prezicător ce examina ficatul şi măruntaiele jertfelor, practică în care etruscii excelau, cum dovedesc şi numeroasele obiecte date la inveală de săpăturile arheologice (printre care, celebrul ficat de bronz descoperit la Piacenza).

5 Maeonia era un vechi nume al Lydiei, provincie a Asiei Mici de unde se presupunea că vin etruscii; prin extensie de sens, *maeonic* a devenit sinonim cu *etrusc*.

6 Nu este îngăduit (de soartă) ca un ital.

19*

Tarchon1, şi stemele toate-ale lor şi coroana domniei, ia să mâmpreun cu ei, primind şi domnia deodată, însă-ngheţatul meu trup şi slăbiile vârstei bătrâne Nu-mi dau răgaz; şi-mi simt şi puterea târzie spre fapte.

510 Aş fi-ndemnat pe copil, dar, născut din sabelică mamă, De jumătate-i ital. Ci tu, că-ţi îngăduie-aceasta Tânăra vârstă şi bunul tău neam şi menirea din ceruri, Du-te! Troienilor cap şi tyrrhenilor fii-le deodată! Meargă cu tine şi-acesta, nădejdea şi sprijinul nostru.

515 Pallas, cu tine ca soţ. De la tine, maestre, să-nveţe Chipul şi greul luptării; şi-avându-te-n faţă, de-a pururi Pildă să-i fii, de pe-acum îndrumându-l pe căile tale. Sute eu două trimit, călăreţi, cu băiatul, pe-alesul; Pallas, în numele său, îţi mai duce cu sine pe-atâţia".

520 Regele-a zis. Şi mâhniţi îşi plecară privirea cuncetul Cel din închises născut, Aeneas, şi soţul Achates. Multe socot, chibzuind în adânc amărâtele inimi.

Însă din cerul deschis mari semne2 trimisu-le-a Venus. Fără de veste, cu vuiet venind ca un şarpe-n văzduhuri.

525 Iată-l, un fulger! Şi totul părea că s-afunda-n ruină, Urlet în aer era, ca mugirea din sute de trâmbiţi. Nalţă privirea. Şi muge din nou, şi muge-apoi iarăşi. Arme s-arată prin nori şi prin limpezi întinderi senine, Iuţi se ciocnesc şi cu zăngăt vuind răscapără flacări.

530 Toţi înlemniră pe loc ceilalţi, dar eroul troienic ştie că-aceste vuiri sunt semne jurate-ale mamei. Zice: „Să nu cercetezi, o rege, ce soartă ne-aduce3 Semnul acesta

din cer! Cu mine vorbeşte Olympul! Mama din cer mi-a jurat4 că semnele-acestea veni-vor

535 Când va fi vremea să-ncepem război, aducându-mi prin aer Arme vulcanice.

1 Fiul sau fratele lui Tyrrhenos (cf. VIII, 479), despre care

Strabon (V, 2, 2, 219) spune că ar fi condus confederaţia etruscă sică ar fi fondat oraşul Tarquinia. I se atribuie şi fondarea Cortonei, Pisei, Mantuei.

2 Pe cerul senin un semn.

8 Ce *soartă vesteşte celui ce pleacă*. Este tina dintre interpretări, care s-ar putea referi la Pallas; zgomotul de arme pe cer vestea la romani războiul sau o întâmplare funestă (ca în *Georgice*, I, 474, unde se numără printre semnele prevestitoare morţii lui Caesar), deci Euandrus se putea teme pentru fiul său.

4 Aluzie la o profeţie care nu apare în *Eneida*.

Ah, ce de-omoruri vă-aşteaptă de-acum, o, sărmani laurenţii!

Cită spăşire spăşi-vei tu, Turnus! Şi câte, sub valuri, Coifuri şi scuturi şi trupuri de tineri voinici înghiţi-vei.

540 Thybris! Vestiţi-mi războiul de-acum şi rupeţi frăţia1!" Astfel viteazul a zis; şi se scoală cu grabă din scaun.

Focul cel stins de pe-altarul lui Hercul întâi îl aţâţă Iarăşi şilarul străin şi mărunţii penaţi cu rugare Vesel slăveşte-i; şi taie ca jertfă mioare, pe-alesul2:

545 Tatăl Euandrus pe-atâtea, pe câte şi tinerii Troiei.

j. Dânsul apoi la corăbii se-ntoarce, cătându-şi fârtăţii.

Grabnic alege din toţi, ca să-i fie tovarăşi de luptă3, Numai pe cei mai voinici; iar alţii scoboară cu râul Calea spre văi şi plutesc pe-ndelete cum râul îi duce.

550 Veste lui Iulus ducându-i, ce face şi pe-unde e tatăl. Cai li se dau călătorilor tineri spre malul tyrrhenic, însă-un fugar osebit lui Aeneas, pe care-l ascunde, Galbenă piele de leu peste-oblânc, cu gheare-aurite.

Zboară cuvântul acum, risipit prin mărunta cetate.

555 Că la tyrrhenicul domn se duc călăreţii cei repezi.

Mamele-n spaimă-ndoiesc rugăciunea; şi chipul luptării4 Groază le-aduce şi chipul lui Mars li s-arată mai groaznic. Tatăl Euandrus, plângând, drumeţului Pallas îi strânge Mâna, şi plânge mereu, şi-i vorbeşte bătrânul şi plânge:

560 „Ah, să-mi aducă-ndărăt Olympul trecutele vremuri, Iarăşi voinicul să fiu, ca-n vremea când mulţi aşternut-am, Stând sub Praeneste, şi-am ars în grămezi cuceritele scuturi5!

1 Sensul este ironic: *Să mai ceară acum război şi să mai rupă alianţa!*

*2 Alese după datin*ă, *it-l*.

3 Pentru eventualitatea luptei; se duceau să ceară alianţă.

4 Sentimentul pericolului le aduce în minte *imaginea* luptei, pe care teama o sporeşte.

5 Obiceiul de a arde armele duşmane, a cărui semnificaţie era desacralizarea acestora, aparţinea mai multor popoare primitive (cf. S. Reinach, *Mythes, cultes et religions*, III, 223 – 253); după Titus Livius (I, 37), la romani regele Tarquinius l-ar fi inaugurat, ca ofrandă pentru Vulcan (şi nu pentru Marte), fapt explicabil prin asimilarea celor doi zei (cf. Servius *ad Aen*. III, 35), ceea ce presupune şi J. Carcopino, remarcând că monedele imperiale confundă, într-un tip unic, pe *Mars ultor* şi *Vulcanus ultor*.

Însumi cu mâna trimis-am în iad pe Erylus, pe rege, Căruia mama Feronia trei suflete-i dete născându-l

565 (Groaznic mi-e spusul!) şi trei sălbatice rânduri de arme1. El trebuia spintecat de trei ori, dar mâna-mi în urmă Moarte de trei ori i-a dat, cucerind întreitele scuturi. Astăzi eu nu m-aş desface din braţele tale, copile.

Nu, şi Mezentius cel crunt n-ar râde de mine, bătrânul2.

570 Capului meu aducându-i ocară, şi-omoruri atâtea

N-ar fi făcut, de mulţime de tineri cetatea golind-o! însă voi, zei de deasupra, şi-atotţiitorule tată, Jupiter, tu, să vă-ntoarceţi spre regele-Arcadiei3 mila, Dându-i rugării răgaz4! Vai, dacă puterile voastre

575 Au să-mi aducă-ndărăt pe copil şi mi-l cruţă norocul, Dacă trăi-voi să-l văd şi iarăşi să fim împreună.

Zile să-mi daţi, că vă rabd oricâte dureri să-mi trimiteţi! însă de-mi este menit nespusul amar al durerii.

Astăzi şi-aici mă lăsaţi să-mi sfârşesc ticăloasa trăiree.

580 Până ce grijile dorm şi nădejdea-ndoielii-mi zâmbeşte, Până ce, dulce copil, tu singurul sprijin al tatii, încă la pieptu-ţi mă ţii, ca să nu mă doboare dintr-una Jalnica veste!" Şi, frânt de clipita din urmă a plecării, Zise6; şi-ostaşii l-au dus leşinat pe bătrânul în casă.

585 Iată, pe largile porţi călărimea la-ntindere iese.

Tatăl Acneas, în cap, cu nedezlipitul Achates;

Şiruri, apoi, de fruntaşi. Şi-n mijloc, războinicul Pallas: Straiul de luptă şi portu-i pestri (7 îţi izbeşte vederea. Astfel luceafărul alb, scăldându-se-n apele mării.

1 Acest *rege* al Praenestei, a cărui înfăţişare aminteşte de legendarul Geryon, monstrul triform, nu apare decât la Vergilius. Despre Feronia, cf. VII, 797.

2 De mine, vecinul lui. Indignarea dintr-un sentiment de umanitate îl face pe Euandrus să privească drept o insultă personală insolenţa lui Mezentius faţă de propriii supuşi.

3 Regele arcadian.

4 Ascultând ruga unui tată.

5 O viaţă care ar deveni de neîndurat.

6 Cuvintele de rămas bun. Formularea din text – *digressu dicta supremo* (cuvintele din clipa despărţirii supreme) – subliniază, ca o anticipare, patetismul scenei.

7 Armele pictate. Scuturile erau pictate cu imagini de zei; celelalte arme aveau ornamente de aur şi argint. *Straiul de luptă* este hlamida (*chlamys*), o tunică scurtă şi uşoară, prinsă pe umăr cu o agrafă.

590 Cel mai iubit, din mulţimea cereştilor focuri, de

Venus, Chipul cel sfânt şi-l ridică pe cer şi despintecă noaptea. Mame-ngrozite pe ziduri se văd şi petrec cu privirea Norul de pulveri pe şes şi lucorile-arămii din coifuri, însă dincolo de crâng, spre drumul cel larg al câmpiei.

595 Tind călăreţii1; se strâng, dau chiot şi-ncepe galopul, Răpăie roibii şi rupe copita cu tropote câmpul2.

Mare se-ntinde la Caiere3, şi plin de-ntunerec, un codru Sfânt prin credinţa strămoşilor morţi; şi coline tutindeni Roată-l închid şi molizii bătrâni îl încing pe de lături.

600 Vechii pelasgi închinară, se zice, lui tatăl Silvanus, Zeul câmpiei şi-al turmei de vite, şi codrul şi ziua care dintâi i-a văzut pe dânşii-n latiniee câmpuri4. Tarchon pe-aproape de-aici aşezat-a-n scutite ascunsuri Oastea, ntărită cu şanţ. Din culmea movilei se vede

605 Limpede tabăra-n jur, întinsă departe pe vale.

Tatăl Aencas sosind cu-ntreg tineretul războinic, Grabnic aici s-odihnesc, şi oameni şi cai, în răpaos.

Venus, într-asta, frumoasa zeiţă, pe-un nor de lumină

Vine cu daruri. Găsind pe născutu-i prin vale departe.

610 Singur pe mal răcoros – răzleţit de tovarăşi, cu vorbe Astfel i-a zis, arătându-se lui în făptură cerească: „Iată, gătite-ţi aduc juruitele-ţi arme, de mâna Soţului meu; şi să nu mi te temi de latinii cei gureşi, Nici de lovirea cu Turnus să nu te cuprindă vreo spaimă6!”

615 Astfel a zis şi la pieptu-i a strâns pe copil Cytherea6; Armele-apoi sub stejar i le-a pus, lucitoare, de-o parte.

r.

1 Ca să-şi scurteze drumul, călăreţii se îndreptară / spre hăţişuri.

2 Exemplu celebru de armonie imitativă. De remarcat, de asemenea, arta cu care variaţia ritmului acompaniază schimbarea de ton a scenelor, dându-le relief prin contrast.

3 Lângă râul rece al (*oraşului*) *Care*. (Vezi VII, 649.)

4 Textual: *Şi o zi* (*de sărbătoare*) / *ei, care au locuit*

primii ţinuturile latine. Pelasgi au fost numite populaţiile preelenice din bazinul Mediteranei. Ideea că o parte dintre ei ar fi fost primii locuitori ai Latiumului apare la Dion. Halic. I, 20. Silvanus, veche divinitate italică a pădurii şi turmelor, a fost mai târziu confundat cu Faunus (Pan).

5 Textual: *Şi nu mai sta la îndoială, fiul meu, să-i provoci la luptă/ pe trufaşii laurentini sau pe cruntul Turnus*.

6 Venus. (Cf. I, 257.)

El, fericit de slăvirea ce-avu şi de darul zeiţei.

Fără de saţ şi mirat le priveşte şi-ii mână le-ntoarce
Una de una, cu frică cercând, cu băgare de seamă.

620 Coiful acum, cu grozava sa creastă şi-aprins de lucoare, Spada cea groaznică-acum; şi pieptaru-mpletit din ce aramă.

Roşu ca sângele scurs şi-ntocmai ca norul cel vânăt
— Când e de soare pătruns şi-n văzduh scânteiază ca focul. Cioarecii2 netezi apoi, din aur bătut şi din spijă;

625 Suliţa-n urmă şi scutul de-o nemaigrăită mândrie.

Toate-ale Romei triumfuri şi faptele Romei3 de-a rândul Zeul4 pe scut le-a scobit; şi neamul ce-odată-nflori-va, Neamul lui Iulus, întreg, şi războaie ce fi-vor odată.5

Iată a făcut în ponorul lui Marse o lupoaică fătată.

630 Stând sub frunziş; şi la uger lipiţi, copilaşii cei gemeni Veseli se joacă şi sug pe străina-Le mamă, cu zâmbet, Fără de teamă; şi-ntoarsă cu gâtul său lung, îi dezmiardă Blânda lupoaică, pe rând, şi blândă ea-i linge cu limba. Roma şi fete sabine, răpite cu sila din circul

635 Cel cu mulţime de bănci, la sfârşitul frumoaselor jocuri, El le cioplise pe scut. Şi-n sârg cu războaie porneşte Tatius bătrânul spre Roma, venind cu sabinii-ndărătnici. Însă curând la-nfrăţire gătiţi, la altarul lui Joe, e. Regii cu arme ca-n vremi de război şi cu ploştele-n mână

1 Aducătoare de moarte (*fatifer*).

2 Apărătoare pentru glezne (*ocreae*).

3 Italiei. Versul subliniază unitatea Italiei şi Romei.

4 Omis în traducere: *cunoscind oracolele şi timpurile*

viitoare.

5 Descrierea unui scut era un motiv epic tradiţional, strălucit reprezentat de Homer (*Iliada*, XVIII) şi Hesiod (*Scutul lui Heracles*). Dar în timp ce la predecesorii săi scenele prezintă un interes în sine, cu valoare de ornament, la Vergilius sunt legate organic de ideile fundamentale ale poemului; momentele cruciale din istoria Romei şi Italiei figurate pe scutul lui Aeneas ca o prelungire a revistei eroilor din cartea a VI-a constituie o nouă dezvăluire a gloriosului destin al urmaşilor lui şi, prin aceasta, un nou impuls. Nu este prima dată când, imitând un procedeu artistic, Vergilius îşi arată din plin originalitatea.

6 Grota Lupercal (cf. VIII, 344). Scena alăptării lui Romulus şi Remus, legată de întemeierea legendară a Romei, a fost adesea reprezentată în arta plastică antică.

640 Stau şi-nfrăţirii de veci un porc ei tăiară ca jertfă.1 Iată-l apoi şi pe Mettus, în două rupându-l fugarii Repezi (albane mişel, să rămâi la vorbitele vorbe!); Oasele rupte-ale celui netrebnic2 le-mprăştie-n crânguri Tullus şi sânge-mproşcat rourează tufişu-nroşindu-l.

645 Colo porunci să primească-ndărăt pe-alungatul Tarquinius Dă-le Porsenna şi-ncinge cu taberi grozave cetatea3; însă romanii cu fierul sosesc, apărând libertatea.

El, cu mâhnitul4 asemeni şi-asemeni cu cel ce-ameninţă, Fierbe, văzând că-ndrăzneşte să-i rupă cărările Codes.

650 Fierbe că, lanţuri rupând, îi scapă şi Cloelia cu-notul.5 însă deasupra pe scut, păzitor cetăţuii tarpee, Manliuse şade-apărând Capitoliul cel mândru şi templul; Casa lui Romul era de curând învelită cu paie7.

Iată şi gâsca de-argint cum zboară prin templele de-aur.

655 Plină de spaimă zbierând că s-apropie galii de ziduri.8 Galii sosesc prin tufiş lunecând şi pe ziduri se urcă.

1 Aluzie la răpirea sabinelor de către romanii lui Romulus, în timpul jocurilor numite *Consualia*, date în

cinstea lui *Neptunus Equester* (protectorul ordinului cavalerilor, identificat cu vechea divinitate rustică Consus). (Cf. Tit. Liv., I, 9). Conflictul s-a încheiat însă cu un tratat de alianţă.

2 Sperjur. Mettus Suffetius, general al albanilor, trădase alianţa cu romanii care, conduşi de regele Tullus Hostilius, purtau război cu cetatea Fidenae. Drept pedeapsă, corpul i-a fost legat de două care de luptă şi sfâşiat (cf. Tit. Liv., I, 28).

3 Regele etrusc Porsenna a încercat să reîntroneze pe Tarquinius Superbus, ultimul rege al Romei, detronat de Brutus.

4 Mâniosul.

5 în timpul războiului cu Porsenna, Horatius Codes a rezistat singur în faţa podului prin care etruscii ar fi putut intra în Roma, până când podul a fost tăiat în spatele lui; Cloelia, ostatecă a lui Porsenna, a fugit traversând Tibrul înot, sub ploaia de săgeţi a duşmanilor. Titus Livius (II, 10 şi 13) îi prezintă printre figurile eroice de tineri ai Romei legendare.

6 După cucerirea Romei de către gali, Manlius a apărat cetăţuia de pe Capitoliu (*arx Tarpea*), pe care aceştia o asediaseră în timpul nopţii.

7 Coliba despre care se spunea că ar fi aparţinut lui Romulus, situată pe Capitoliu, era păstrată şi refăcută cu multă grijă de romani, chiar până în timpul lui Vergilius.

8 Celebra scenă a salvării Capitoliului datorită ţipetelor gâştelor consacrate Iunonei (cf. Tit. Liv., V, 47).

Bine de umbră scutiţi şi de-un binevenit întuneric;
Pletele de-aur le-aveau şi veşmintele de-aur aceia,
Straie vărgate cu fire de-argint, şi colane de aur

660 Poartă la gâtul ca laptele de-alb; şi-n mână cu două Suliţi1, şi scutul cel lung le-acoperă trupul cu totul.
Iată şi sălii sărind şi goi lupercii cum joacă; 2 Iată cu lână-mpănate căciuli3, şi din ceruri căzute Scuturi4, şi-n carul cu mersul molatic de-a lungul cetăţii

665 Neprihănite femei duc sfintele-odăjdii.5 Şi-adaos
El a făcut un Infern şi porţile zeului morţii.

Multe pedepse-a greşirii şi legat, Catilina, pe tine
Stând sub o stâncă-atârnat, îngrozit de vedenii scârboase6.
Colo cei buni, deschilin7, şi legi hărăzindu-le Cato.
670 însă la mijloc8 un chip al mării-n mânie se-ntinde
Toată din aur, dar albă, de-argint, e pe-ntindere spuma.
Roată prin limpede-argint se joacă delfinii şi-n cercuri Bat
cu puternice cozi şi s-azvârl şi despintecă marea. Flote la
mijlocul mării se văd lucitoare, de-aramă.
675 Actium e. Şi zăreşti, de-atâta putere-nşirată.
Malul leucadic9 fierbând; şi din aur răsfulgeră
marea.

1 în text: *Alpina gaesa*, suliţe grele de fier, pe care le foloseau galii, adoptate mai târziu şi de romani. Toate detaliile pasajului alcătuiesc descrierea clasică a galilor.

2 Cf. VIII, 282 şi 285.

3 Aşa-numitele *apices*, bonete cu vârful dintr-un beţişor de lemn de măslin înfăşurat în lână, erau purtate de flaminii lui Jupiter, Marte şi Quirinus.

4 Pentru că se spunea că de scutul de bronz căzut din cer în timpul regelui Numa (cf. VIII, 285) depindea supravieţuirea Romei, acesta comandase încă unsprezece la fel, ca să împiedice sustragerea celui autentic.

5 Obiectele sacre, aici chiar statuile zeilor, purtate în procesiunile vestalelor şi matroanelor romane.

6 De chipurile Furiilor. Catilina se află în Tartar.

7 Separaţi (de Tartar). Figura lui Cato din Utica, ferventul apărător al tradiţiilor republicane, apare aici într-o intenţionată opoziţie faţă de cea a contemporanului său, Catilina, care organizase în anul 63 î.e.n. O conspiraţie împotriva republicii.

8 Ocupând partea centrală a scutului, înconjurată concentric de celelalte scene, bătălia de la Actium (31 î.e.n.), care semnifică atât încheierea războaielor civile cât şi consacrarea autorităţii lui Octavianus, capătă relief deosebit. De remarcat arta gradaţiei în conducerea privirii spre focarul imaginii: chipul lui Augustus.

9 Leucadia, insulă din faţa Actiumului.

Caesar Augustus aici aducându-şi italii-n bătaie.

El şi popor şi bătrânii din sfat1 şi penaţi şi puternici Zei, pe-nvelişul corăbii2; sub frunte-i văpăile gemeni

680 Vesele-i ard3 şi-a părintelui stea scânteiază-i pe creştet. Vine-i alături Agrippa, cu zei şi cu sprijin de vânturi, Agere cete-aducând şi, ca mândră a războiului stemă, Fulger pe tâmple-i lucea colţurata coroană de rostruri4. Colo, cu gloate străine şi-n sute de feluri de arme5.

685 Cel ce bătut-a şi Malul cel Roşu şi-ntreg Răsăritul, Tirile-Antonius cu el Răsăritul şi Egipetul tot şi pe

Bactra

Cea mai din fund6 şi-i urmează – păcat! – egipteană soţie7.

Toţi dintr-odată s-azvârl; de vâsle-n adâncuri tăiată, Spumegă marea şi fierbe şi-o spintecă dinţii corăbile.

690 Luptase-ncinge la larg; credeai că Cycladele, smulse, Zboară răzleţe pe mări şi că dealuri se luptă cu dealuri, Astfel puteri de bărbaţi se bat de pe munţi de corăbii9!

1 Senatorii.

2 Augustus, care se află în fruntea tuturor T italilor, deci reprezintă interesele patriei, deţine toate prerogativele puterii, atât politice cât şi religioase.

8 Tâmplele lui strălucitoare răspândesc o îndoită flacără. Flăcările care-i încoronează fruntea, ca şi steaua Venerei, consacrată lui Caesar, tatăl său adoptiv, apar aici ca o predestinare.

4 M. Vipsanius Agrippa, general şi prieten al lui Augustus, era primul care primise *corona rostrata* (împodobită cu prore în miniatură), pentru meritul de a-l fi învins pe Sextus Pompeius (36 î.e.n.) Tot el a condus şi bătălia navală de la Actium.

5 Antonius, care-şi culesese o armată din diversele populaţii barbare cucerite de el în Orient, este astfel opus adevăraţilor romani ai lui Octavianus, încât lupta dintre cei doi triumviri capătă aparenţa unei „apărări a Italiei împotriva unui duşman extern” (Paratore).

6 Ţinutul cel mai îndepărtat / al Bactrianei (satrapie persană de pe teritoriul Afghanistanului de azi).

7 Cleopatra, regina Egiptului, pe care Antonius o luase în căsătorie, încălcind legile romane. Vergilius, ca şi Horatius şi Propertius, evită să-i pronunţe numele, considerat nefast; prezenţa ei la Actium echivalează cu o nelegiuire (*nefas* – tradus aici prin *păcat*).

8 Prorelor.

9 Corăbiile masive şi grele, cu adevărate turnuri (*turritis puppibus*), numărând până la zece rânduri de vâsle, aparţineau lui Antonius (cf. Plutarh, *Antonius*, 61); cele ale lui Octavianus erau uşoare şi rapide.

Zboară tăciuni cu văpaie-mprejur şi săgeţi ferecate
Zboară; şi roşii de sânge1 se zbat adâncimile mării.

695 Gloatele sale regina la mijloc le cheamă cu sistrul2 (încă nu vede ea şerpii cei gemeni sosind-o din urmă! 3) Câţi urgisiţi sunt de zei, câţi monştri, şi câinele-Anubis4 Piept cu Neptun şi cu Venus ei ţin şi piept cu Minerva! Mavors turbează, tutindeni vârât în de-a valma luptării.

700 Negru, din spijă5 cioplit, şi jalnice Furii turbează.

Vine cu chiot şi Vrajba, cu hainele numai o zdreanţă.

Căreia-n urmă, cu biciul ei crunt, năvăleşte Bellona.

Toate le vede de sus şi-ntinde săgeţile-Apollo6 Zeul; şi-n spaimă de moarte şi Egipetul fuge, şi-aleşii

705 Indiei fug îngroziţi, şi sabeii7 cu toţii, şi-arabii, însăşi regina se pare că-ntinde vântrele de fugă.

Vânturi eu sprijin cătând, şi lungeşte desprinsele funii. Galbenă-n faţă, cu ochi muritori8 şi-n de-a vahna-n omoruri

Zeul fierar9 a cioplit-o, de valuri şi Iapyx târâtă.

710 Nilul puternic, dincolo, nespus de zdrobit de durere, Sânu-şi deschide plângând şi, cu haina deschisă cu totul, Cheamă pe cei biruiţi la piept, în albastrele-i râuri10. Însă-n triumf întreit prin cetăţile Romei aleargă Caesar11 şi zeilor mari sfinţeşte-le vecinice semne.

1 De un măcel nemaivăzut. În text, marea este

numită metaforic.

Neptunia arva (câmpiile lui Neptun).

2 Instrument de percuţie egiptean, folosit în dansurile sacre dedicate zeiţei Isis (în text: *sistrul strămoşesc*).

3 Aluzie la sinuciderea Cleopatrei, după moartea lui Antonius, lăsându-se muşcată de două vipere.

4 Textual: *Tot felul de zei ciudaţi şi Anubis, care latră*. Zeii egip teni, figuraţi cu capete de animale, nu pot apărea romanilor decât ciudaţi şi monstruoşi. j;

6 Din fier.

6 Apollo din Actium, unde Augustus îi ridicase un templu.

7 Trib din Arabia meridională.

8 Pălind la gândul morţii apropiate (*pallentem morte futura* – cf. IV, 641).

9 Stăpânul focului (*Ignipotens*). Iapyx – vânt de la nord-vest.

10 La pieptul de azur, în tainicele-i ape.

11 Prin porţile Romei este purtat (*Caesar*. În anul 29 î.e.n., Augustus îşi serbase un întreit triumf: asupra Dalmaţiei, asupra lui Antonius şi asupra Alexandriei.

715 Temple trei sutenălţând măreţe, de-a lungul cetăţii. Sună de jocuri, de râset, de chiot întinsele drumuri, Coruri de mame tutindeni prin temple şi-altare tutindeni; Vite tutindeni pe-altare tăiate se zbat în ţărână. Însuşi, pe pragul cel alb ca zăpada din templul lui

Phoebus1.

720 Daruri aduse de neamuri primeşte şi mândre le-atârnă însuşi pe stâlpi2 şi popoarele-nvinse trec şiruri, întruna: Cum feluresc în vorbit, felurite-s la port şi la steme. Mulciber3 ici a cioplit pe nomazi şi pe goii cu totul Afri4, telegii şi carii dincolo, gelonii cei vecinic

725 Săgetători. Şi mai blând se scurge cu mersul Euphrates; Colo morinii, la margini de lume; şi Rinul, cu două Braţe; şi dahii turbaţi şi-al punţilor duşman, Araxes.

Astea pe scutul făcut de Vulcan, dăruitul de Venus, El le priveşte străin de-ntâmplări, dar e vesel de chipuri.

730 Pune pe umeri apoi a nepoţilor glorie şi-ursită.

1 Templul lui Apollo, din marmură albă, fusese ridicat pe Palatin şi dedicat în 28 î.e.n. Despre numeroasele temple construite sau restaurate de Augustus (cifra de trei sute fiind, totuşi, o exagerare), a se vedea Suetonius, *Aug.*, XXIX.

2 Pe măreţele porţi, care erau de fildeş.

3 Nume dat lui Vulcan, care s-ar putea traduce prin „netezitorul (de metal)"; lat. *mulcere* – a netezi.

4 Pe *Africanii cu veşminte largi*. Alături de ei se perindă imaginile Unor popoare şi ţinuturi cucerite de romani: telegii şi carii, din Asia Mică, gelonii – ramură a sciţilor (din Ucraina de azi), Eufratul, fluviul mesopotamian ce marca graniţa estică a imperiului roman, tribul galic al morinilor, Rinul – graniţa vestică, ce-i despărţea pe romani de triburile germanice, dahii – locuitorii ţărmului răsăritean al Mării Caspice, pe malul vestic al acesteia vărsându-se impetuosul râu armean, Araxes.

CARTEA A IX-A

Până ce-n mal depărtat se petrec pe tăcutul acestea, Iuno trimise din cer, saturnica doamnă, pe Iris, Către ndrăzneţul rutul. Iar Turnus în codrul pilumnic1 Tocmai atunci petrecea, zăbăvind în sfinţita poiană.

5 Astfel din gura-i de flori2 îi vorbeşte thaumantica fată:

„Ceea ce Turnus dorit-ar şi nimeni să ducă-n plinire N-avea-ndrăzneală, nici zeii, i-aduce norocul şi clipa! Prinţul Aeneas, lăsându-şi şi soţii şi flota şi zidul, Umblă pe munţi palatinici să-şi facă tovarăş pe Euandrus.

10 Nu e destul. A pătruns la Corythusă, la cele din urmă Ziduri, cătând lydieni să-narmeze şi oameni din câmpuri. Ce mai aştepţi? Tu ridică şi care şi cai şi nu pierde Vremea şi rupe zăbava, lovind zăpăcitele şanţuri4! 66

Zise. Şi-n zborul domol ridicată pe-ntinsele-i aripi.

15 Dusă de-un larg curcubeu, despică văzduhul cu neguri. El o cunoaşte; şi grabnic întinde spre ceruri cu rugă Palmele, trist urmărind5 fugătoarea zeiţă, cu vorbe:

1 Pilumnus, strămoşul lui Turnus, era o veche divinitate campestră, despre care se spunea că ar fi inventat *pilutn* (maiul cu care se zdrobesc boabele de grâu), de unde şi numele lui. Trecea şi drept ocrotitor al caselor şi al noilor născuţi.

2 Trandafirie. Iris era fiica zeului marin Thaumas şi a oceanidei Electra.

3 Una dintre cele douăsprezece cetăţi etrusce, situată la nord de lacul Trasimenus.

4 Tabăra aflată în dezordine.

4 Palmele, urmărind. Pasajul nu sugerează, în original, nicio notă de tristeţe.

„Fala văzduhului, Iris, ce zeu te trimise la Turnus, Nori despicând? Şi de unde-i răzbunul 1 acesta deodată

20 Cerului? Iată, prin mijloc deschis e văzduhul şi-n jurul Osiei stele zăresc! 2 Urmez arătărilor tale.

Ori şi pe cine să-mi chemi în război3!” El zise şi-n grabă Merse la râu; sprijinind o creastă de valuri în palme, Roagă din suflet pe zei şi cu voturi4 el umple văzduhul.

25 Iată pe-ntinse câmpii cum pasă mulţimile-oştirii; Tropotă roibii-ndrăzneţi, în aur şi-n ţoale-nflorite. Oastea din frunte Messapus5 o poartă; băieţii lui Tyrrhus Şiruri din urmă conduc; iar Turnus, în gloata din mijloc, /Arme purtând el se-nvârte; mai nalt decât toţi e cu capul/6.

30 Astfel7 se varsă măreţ, din şapte pârâuri, tăcutul

Ganges în mersu-i domol, sau Nilul cu valuri bogate, Când de pe câmpii mănoşi se retrage-ascunzându-se-n matcă.

Norul acesta, crescând din negura colbului negru, Vădu-l troienii din şanţ şi-l văd cum întunecă şesul.

35 r Strigă din toată puterea-i atunci Caicus, din culme: „Fraţilor, ce mai vârtej în amestec se-nvolbură-n aer!

Arme, degrabă! Curând la săgeţi! Şi cu pripă pe ziduri! Iată duşmanul, păziţi!” Şi cu strigăt năvalnic troienii Grabnici se-ndeasă cu droaia pe porţi, se revarsă-n cetate

40 (Pentru că – aşa i-a-nvăţat la plecare păţitul 8

Aeneas: Orişice-ar fi să se-ntâmple, pe timpul cât el e departe, Nici să nu iasă la larg şi nici să nu-nşire mulţimea.

Ci să s-ascunda prin şan (9, apărând întăritele ziduri). Multă mânie-a ruşinii măcar că-i zorea sa se bată.

1 înseninarea.

2 Cerul era imaginat de antici ca o draperie care ascundea, în timpul zilei, astrele. Deschiderea lui (*coeli discessus*), pe care Cicero, în *De divinatione*, II, 60, o numără printre minuni, era considerată o mare prevestire.

3 Oricine ai fi, tu care mă chemi la arme.

4 Cu făgăduieli.

5 Cf. VII, 688 şi urm.

6 Vers interpolat, absent din manuscrisele cele mai bune, necomentat de Donatus şi Servius. Este identic cu VII, 781 (784 în original).

7 Comparaţia se referă nu la Turnus, ci la întreaga armată.

8 Prea destoinicul războinic (*optimus armis*).

9 Ci să rămână în tabără.

45 Dânşii zăvoare răstoarnă pe porţi, ascultând de poruncă.

Astfel aşteaptă-narmaţi pe duşmani, în boltitele turnuri. Nerăbdător alergând în fruntea târziilor gloate1.

Turnus, cu un pumn de călări, războinici de-o seamă2 cu toţii.

Fără de veste-a sosit. El zboară pe murgul său tracic; 50 Flutură-i creasta cu penele roşii, pe coiful de-aramă. „Are-ndrăzneală din voi oarecare cu mine cu-ntiiul…3

Ei?”, el a zis; şi-azvârlind vâjâita săgeată prin aer.

Face bătăii-nceput4; iar murgul frământă câmpia. Chiot sălbatic rădică rutulii şi-n chiot sălbatic

55 Vin furtunatici; se miră de groaza5 ce-o poartă troienii:

Nici nu s-arată la larg, nici arme n-apucă bărbaţii.

Nici nu răspund, ci pândesc de prin turnuri. Năvalnicul

Turnus

Zboară, cătând pe de lături cetăţii vreo cale, tutindeni. Astfel prin noapte şi lupul, de pândă la staul, cu urlet

60 Roade de furie gardul; şi-l bate şi ploaia, şi vântul.

Noaptea se scurge şi-n staul aude cum zbiară sub mame Mieii vegheaţi şi, spumos de mânie şi-n patimi de fiară, Dânsul îi sfâşie-n gând şi grozav îl frământă, turbându-l, Rânduri de foame-adunată şi gâtul cel lacom de sânge.

65 Astfel şi Turnus acum, tot dându-i cetăţii ocoale.

Arde turbat de mânie şi-l doare prin carne şi oase.

Cum să pătrundă la ei şi cum să-i alunge din şanţuri6.

1 Trupelor care mergeau încet.

2 Aleşi.

3 Care dintre voi, tineri, va veni primul împreună cu mine împotriva duşmanului?

4 Aruncând o *suliţă* (nu *săgeată*) în direcţia câmpului troian, Turnus îndeplineşte simbolic gestul ritual al declaraţiei de război, obicei care, după spusele lui Titus Livius (I, 32), fusese iniţiat de Numa şi s-a păstrat în normele vechiului drept roman. (Lancea, însângerată şi cu vârful înroşit în foc, era aruncată în prezenţa a cel puţin trei războinici de către *pater pătratus*, şeful colegiului de preoţi numiţi *fetiales*, care hotărau declararea războiului sau a păcii.) Prin acest gest este pusă în evidenţă lealitatea lui Turnus.

5 Laşitatea.

6 Din întărituri, de pe metereze. Comparaţie de tip homeric (cf. II., XI, 548 sau *Od.*, VI, 130, unde termenul de comparaţie este leul); dar exactitatea observaţiei şi adâncirea trăsăturilor îi aparţin lui Vergilius.

Cum să-i împingă la larg şi să-nfunde cu dânşii câmpia. Iată, la margini, acum ascunsa-le flotă le-o vede.

70 Bine-apărată de râu şi de grabnic-suite movile.

Fuge spre dânsa şi-ndeamnă pe soţii năvalnici s-o-ncingă1; Însuşi, cu suflet turbat, năvăleşte cu-aprinsul tăciune2. Toţi îl urmează cu zor şi Turnus le-aprinde

zorirea. Facii3 cu flăcări aduc toţi tinerii-n graba turbării.

75 Vetrele sfinte le smulg4.

Care din zei abătut-a troienilor focul/ o muze.

Care din zei a scăpat de perire mulţimea de luntri? Spuneţi. Credinţa lucrării e veche, dar vecinică vestea5.

Încă pe timpul pe când în pădurile Idei Aeneas

80 Flotă clădea, pregătindu-şi cărări pe-adâncimile mării, Mama mulţimii de zei, Berecyntia mama6, se zice Mers-a la Joe, zicându-i: „Ascultă, copile.

Plângerea mamei şi-a dânsei rugare să-mi biruie-Olympul7! Iată o pădure de brad8, pe care-am iubit-o prin veacuri.

85 Stat-a pe creasta de munţi (şi-acolo mi-aduseră9 jertfe), Plină de noaptea bătrânilor brazi şi de bârne bătrâne10. Prinţului troie cu drag îi dădusem eu bârne, văzându-l Fără de flotă. Şi-acum, o teamă mă zbuciumă-ntruna; Scapă-mă, rege, de griji şi-mplineşte rugările mamei:

90 Nici să le zdruncine drumul pe-acestea şi nici să le frângă Volburi de vânt; să se bucure-n veci că trăiră pe Ida! 66

1 S-*o incendieze*.

2 Apucă o bucată de pin aprinsă.

3 Torţe.

4 Le devastează. Traducerea omite sfârşitul versului (complet în original) şi versul următor: *torţele fumegânde împrăştie o lumină neagră / ca smoala şi scânteile urcă spre cer amestecate cu cenuşă*.

5 Tradiţia despre acest fapt e străveche, dar faima (i-a rămas) nemuritoare.

6 Cybele, numită astfel după Berecyntus, munte din masivul frigian Ida, care-i era consacrat. U

7 Textual: *Rugămintea mamei tale, tu, cel care ai supus Olympul*. (Aluzie la victoria lui Jupiter asprra giganţilor şi titanilor).

8 De pin (*pinea silva*), arborele consacrat Cybelei.

9 Mi se aduceau.

10 Arţari.

Dete-i născutul răspuns, acel ce-nvârteşte tot cerul: „Sorţile unde le-abaţi? Pe-acelea tu ce le mai judeci1? Luntri, de mână muritoare clădite, tu ceri ca să fie

95 Nemuritoare? Şi-Aeneas s-alerge prin mii de primejdii Nezguduit? Ce zeu se mândreşte cu-atâta putere?

Nu! Dar atunci când, ajunse la ţintă, la malul italic, Ele sosi-vor, ferite2 de multe vârtejuri pe mare.

Când pe pământul latinic viteazul dardanic intra-va.

100 Am să le schimb muritoarele chipuri şi mari ale mării3 Zâne lăsa-voi să fie, ca Doto, născuta lui Nereus.

Ca Galatea s-alerge cu pieptul prin spume pe-adâncuri4”.

Zise; şi-al fratelui râu, pe Styx, ca mărtur luându-l (Malul cu guri vuitoare de-aprinsă răşină, ca mărtur).

105 Dete din cap şi, la semn, cu gemet se zguduie-Olympul. Ziua jurării sosit-a şi Parcele-n urmă-mpliniră

Vremea din mijloc5. Acum, cu nelegiuirea lui Turnus, Mama6 la sfinte corăbii venit-a să-nlăture focul.

Iată, o lucoare străină7 văzut-au cu ochii şi-n urmă

110 Groaznic un nor, şi Aurora trecând prin văzduhuri8, şi corul

Idei9 urmând-o; şi-apoi, scoborând din înaltul tăriei, Glas dătător de cutremur rutuli şi troieni auziră:

„Nu mi vă temeţi, troieni, apărând10 ale mele corăbii!

1 Ce ceri pentru aceste corăbii? întrebarea presupune absurditatea unei rugăminţi a cărei împlinire este incompatibilă cu voinţa destinului. Şi chiar dacă presupunem că destinul se confundă aici cu voinţa lui Jupiter (*fata Iovis* – cf. IV, 611), suveranul Olimpului, „din respect pentru el însuşi, îşi interzice s-o modifice şi se închină, primul, în faţa acestei legi pe care el a creat-o” (Carcopino). Deci, neputând conferi imortalitate navelor pe care le-a făcut perisabile, le va preschimba în nimfe (cf. versurile următoare).

2 Cete care vor fi scăpat. (Dintre cele douăzeci de nave cu care plecaseră, una fusese distrusă de furtună – cf.

I, 583, iar patru, arse de femeile troiene – cf. V, 698).

3 Şi ale întinsei mări.

4 Să despice cu pieptul marea înspumată. Galatea, ca şi Doto, erau nereide, nimfe ale mării.

5 Sortită.

6 Mama zeilor, Cybele.

7 Neobişnuită.

8 Un nor uriaş care străbătea cerul, părând să vină de la răsărit.

9 Corybanţii. (Cf. 111, 111.)

10 Nu vă grăbiţi, troieni, să apăraţi.

Nu vă-narmaţi! mai întâi va putea să ne-aprindă oceanul 1 115 Turnus, dar sfintele luntri, el nu! Voi libere mergeţi.

Zâne-ale mării, căci Mama voieşte!" Şi, toate deodată, Vasele rup cu grăbire legatele funii din maluri şi, ca delfinii, cu pliscul scurmând adâncimile mării, Pleacă pe-adâncuri2. Şi-apoi – mirare mi-e spusul! – ca fete

120 Grabnic se-nalţă, la număr asemeni, şi zboară pe mare3.

Stat-au rutulii năuci; şi năuc şi Messapus, voinicul.

Stete, cu roibii-nspăimaţi. Chiar râul întârzie-n cale, Freamăt scoţând, şi se-ntoarce spre munţi îngrozit

Tiberinus.

Însă pe ne-nfricoşatul rutul4 nu-l sperie-acestea. 125 Soţii-şi aprinde-ndărătnic cu graiul şi-i mustră-ndărătnic:

„Noi? Ba troienii să tremure-acum! Căci Jupiter însuşi

Singura lor mântuire le-o smulse. Nici flăcări rutule N-au să mai vadă, nici arme! N-au drumuri pe mare troienii.

Nicio nădejde de fugă, şi-nchisă li-e lumea tutindeni! 130 Iată-l, uscatul, e-n mână la noi; şi popoare5-narmate

Mii se ridică şi vin. O, n-au să mă sperie-aceste Semne din ceruri, de care troienii-şi bat pieptul cu chiot! Soarta şi Venus destul le-au făcut, aducându-i la malul Rodnicei ţări ausone. Şi-am şi eu menirile inele.

135 Tocmai ca ei6: să stârpesc veneticii cu fierul, pe

răii

Cei ce-mi răpiră nevasta7. Nu singur pe Atrizi îi aprinde Astă durere, nu numai Mycene e-n drept să-i ucidă!

1 Mările (care, în concepţia *Eneidei*, nu trebuie confundate cu fluviul Oceanus).

2 Se cufundă în adâncurile (*mării*).

3 Metamorfoza navelor troiene este descrisă pe larg de Ovidius, *Met.*, XIV, 527 – 565.

4 Turnus.

5 Neamurile italice.

6 La rândul meu. Turnus ia drept oracole instigările Furiei Allecto (cf. VII, 420 şi urm.) şi ale zeiţei Iris (IX, 6 şi urm), care, în realitate, erau o manevră a Iunonei de a zădărnici destinul. *Pe răii*, pentru *sceleratam gentem* (neamul blestemat), adică troienii.

7 Turnus se referă la Lavinia ca şi când i-ar fi soţie, deşi nu-i era decât logodnică.

Dar e de-ajuns că periră o dată! 1 De ce nu le-ajunse
Numai o dată păcatul şi nu se-nvăţară să-urască
140 Tot ce-i femeie? se-ncred într-un zid de pământ, veneticii!
Gropile lor ce ne-opresc, puţintelul părete-al perini2, încă ni-i face-ndrăzneţi! Dar zidul cel groaznic al Troiei,
Cel de Neptun ridicat, ei nu şi-l văzură-n ruină?
Cine din voi, o războinici, cutează cu fierul să taie
145 Gardul 3 de colo, cu mine lovind înfricatele corturi? N-am eu nevoie de mii de corăbii, de fierul vulcanic4 N-am, ca să pot să-i stârpesc! Şi las să-şi adune tovarăşi Câţi or voi, din etrusci! Şi n-au să se teamă de Sinon5, Nici de-ntunerec; şi-n vintre de cal noi nu ne-om ascunde!
150 Ziua-n vedere voim, şi făţiş, să le-aprindem coteţul6. Ah, să nu creadă troienii că stau cu băieţii pelasgici7, Nu cu danaii-n război, cu bătuţii de-a pururi de Hector8! Tineri, trecută ni-e ziua cu partea cea multă a luminii; Câtă mai e, s-o petrecem voioşi, că luptând ne purtarăm

155 Bine, şi staţi în odihnă-aşteptând războirea ce vine”.

Poarta-ntr-aceea s-a dat lui Messapus s-o ţină cu pază
Şi-mpresurată mereu şi cu flacări să-ncingă cetatea9.
Patrusprezece rutuli, pe-alesul, aveau să păzească şanţul;
şi-o sută de-oşteni luptători i s-au dat fiecărui.

160 Toţi cu veşmânt aurit şi cu creastă de purpură coiful. Dânşii se schimbă ca străji, dau roată şi-n iarbă s-aşază; Vin mai cu cumpăt aduc şi paharul de-aramă-l părândă, Focuri tutindeni aprind şi cu jocuri străjerii-şi alungă Somnul şi noaptea şi-o trec.

1 în sensul: *Nit le e de ajuns că au pierit* o *dată*? Versul anterior este o aluzie la răpirea Elenei.

2 Neînsemnat obstacol împotriva morţii.

3 Să nimicească / zidul de apărare.

4 Armele făurite de Vulcan pentru Ahile. Versurile care urmează sunt aluzii la evenimente petrecute în timpul războiului troian.

6 în text: *Şi n-au să se teamă de laşele furturi / ale statuii Minervei, după uciderea paznicilor cetăţuii*. (Cf. II, 164 – 165.)

— 6 Să le incendiem zidurile.

7 Grecii.

8 Cu cei a căror victorie Hector a tntirziat-o zece ani.

9 Focurile taberei lui Turnus, organizată după obiceiul roman.

165 Toate de sus, de pe ziduri, troienii le văd şi cu toţii Stau1 penălţimi; şi la porţi, cu inimi sărite de frică, Fac cercetare şi leagă cu punţi întăritele tunuri. Arme-şi aduc; îi zoreşte Serestus cel grabnic şi Mnestheus, Căror Aeneas Le-a dat – de-ar fi vreun prilej de primejdii – 170 Rândul poruncii, numindu-i şi capi ai lucrării şi-ai oştii. Tineri se-nşiră pe zid, îşi împart şi primejdii şi muncă, Paznici năimesc2 şi cu toţii dau zor la năimitele locuri.

[Paznic la poartă, cu inima-n dinţi, e războinicul Nisus, Fiul lui Hyrtacus, dat lui Aencas tovarăş de Ida3.

175 Nebiruit în întindere de-arc şi-n zvârlirea săgeţii.
El ca tovarăş pe Euryalus are-l, pe care-n frumseţe

Nimeni întrece-l din toţi luptătorii mulţimii troiene; Semnul dintâi al juneţii-i mijea pe nerasele buze.

Dânşii, la toate pe-un gând şi la luptă cu patimi de-o j seamă4.

180 Stau şi la poartă deodată străjeri, prin negura nopţii.

Nisus îi zice: „Sunt zei, Euryalus, cei ce-mi revarsă

Flăcări în piept? Ori suntem un zeu fiecare-n primejdii? 5 Luptă voiesc, ori o faptă să fac> strălucită cu totul! Ard şi mă sting şi nu pot să mai sufăr un lânced răpaos.

185 Uite rutulii cât sunt de-ncrezulţi în puterile-oştirii: Focuri puţine şi rare şi-n somn şi-n beţie grămadă Zac adormiţi şi e linişte-n zări. Şi-ascultă, fârtate.

Ce mă socot şi ce gând mă frământă şi-mi umblă prin suflet.

Ca să-l chemăm pe Aencas, aceasta şi taţii6 şi-oştirea.

1 Stau înarmaţi.

2 Desemnează.

3 în original: *Ida venatrix*, desemnând, după unii comentatori, o nimfă (altfel necunoscută) iscusită la vânătoare (*venatrix*), după alţii – muntele Ida din Frigia, bogat în vânăt.

4 Despre prietenia celor doi eroi ai celebrului pasaj ce urmează, vezi şi V, 293 – 360.

5 Textual: *Sau apriga dorinţă devine în fiecare dintre noi un zeu*? întrebarea lui Nisus, exprimând mai degrabă un gând al poetului decât al personajului, „îl scoate din cadrul epic-legendar, punându-l dintr-odată în cadrul cvasifilosofic al unui contemporan, care pune în discuţie *daimonul* socratic" (Guţu).

6 Capii troieni.

190 Toţi o dorim, şi bărbaţi să-i trimitem cu veste vegheată. Dacă-ţi aştepţi vreun folos dintr-aceasta1 – căci mie-mi e cinste

Fapta-ndeajuns – eu socot că se poate găsi vreo cărare Colo sub dealuri, un drum tăinuit spre pământul

arcadic”.

Galben, Euryal se miră; 2 zbătut de iubirea de glorii.

195 Tremură-adânc şi grăbit îi răspunde-ndrăzneţului Nisus: „Tocmai de mine să fugi, nedorindu-mă, Nisus, alături Faptelor mari, ca părtaş? Să te lasă într-atâtea primejdii? Tatăl meu nu m-a deprins, învechitul4 războinic Opheltes, Colo-n argolice spaime şi-n groaza luptării la Troia.

200 Nu m-a deprins cum să fug; şi nici n-am fost astfel cu tine.

Nisus, de când urmărim pe Aeneas spre margini de lume. Inima şi eu mi-o simt că nu se-nspăimântă de moarte.

1 Ştie şi dânsa cu viaţa să-şi cumpere-onorul ce-l cauţi!” 5 Nisus: „Nicicând nu mi-a dat prin suflet să-mi fac îndoială.

205 Nu, şi pe Jupiter jur: aşa6 să mă-ntoarcă-n viaţă

Jupiter, dânsul ori altul din cei ce mă văd cu iubire, însă, precum ai văzut la-ncercări îndrăzneţe de-acestea, Fie că zeii te duc la perire, ba fie că soarta;

Stai şi trăieşte-mi! Eşti tânăr, voinic, şi ţi-e scumpă viaţa7.

210 Unul găsi-se-va doar8 să-mi răscumpere trupul din luptă

Ori să mi-l smulgă, ngropându-l; şi dacă nici asta, să-mi facă

1 Dacă mi se promite ceea ce vreau să cer pentru tine.

2 Euryalus rămâne încremenit.

A 3 Singur.

4 Călitul în lupte.

5 Este interesantă compararea episodului de faţă cu cel din *Iliada*.

X, 220 – 578, care l-a inspirat; în timp ce Homer pune accentul pe ingeniozitatea şi precizia acţiunii, Vergilius transferă interesul pe planul interior (cum observă G. Guţu), acela al psihologiei caracterelor şi sentimentelor, dând aventurii o încărcătură emoţională.

6 în sensul: *aşa cum cred în vitejia ta*.

7 Şi vârsta ta e mai demnă de viaţă.

8 Textual: *Să fie cineva care*, argument ce deghizează dorinţa lui

Nisus de a-şi împiedica prietenul să se aventureze în pericol.

Jertfe măcar şi mormântului gol să-i aducă prinoase. Nici căşunare de plânset nu dau amărâtei cu totul, Mamei, că singură mă-ta din stolul de mame-ndrăznit-a

215 Drumul pe mări şi-a fugit de cetatea durată de Acestes1/6 Zise băiatul: „Tu vrei să m-abaţi cu temeiuri degeaba.

Nestrămutată mi-e-n suflet şi fără de clatin voinţa; Haidem curând!” A strigat; şi deşteaptă străjerii. Şi-aceia Locul primindu-l, rămân păzitori. Şi, lăsând străjuirea.

220 Pleacă pripit şi-nsoţeşte pe Nisus şi cată pe Ascanius.

Tot ce e viu pe pământ şi răsuflă, dormind îşi alungă

Grijile-acum şi din suflet goneşte durerile muncii; Numai războinicii tineri ai Troiei şi capi ai mulţimii Stau chibzuind, adunaţi, mântuirea din rău a cetăţii:

225 Ce-i de făcut? Şi cine să meargă ca sol la Aeneas?

Roată, cu scutul pe braţ şi proptiţi pe puternice suliţi, Stau pe câmpie şi-n mijlocul oastei2. Şi Nisus cu grabă Vine, şi Euryal cu el, şi cere cu zorul cărare:

Mare şi vrednic de sfat e cuvântul ce-l vor. Şi Iulus

230 Vine spre cei tremuraţi3 şi lui Nisus îi cere cuvântul.

Nisus atunci: „Ascultaţi cu bunăvoire ce spunem.

Oameni ai Troiei, şi nu după ani cântăriţi-ne vorba. Neamul rutulic în jur, îngropat în beţie şi-odihnă, Doarme. Noi înşii văzurăm deschis şi lipsit de-apărare

235 Drumul ce duce pe-ascuns din poartă spre mare de-a dreptul.4

Focul pe-aici potolit îl văzurăm şi-abia se mai urcă Fum din tăciuni. De-i iertat să-ncercăm cu-ndrăzneală norocul.

O să-l căutăm pe Aeneas la regele-arcadic; şi-acasă o să-l vedeţi cu bogatele jafuri sosind şi cu multă

240 Moarte-n rutuli. Şi poteca ni-e bine ştiută tutindeni:

Colo-n adâncile văi, alergând căprioara, zărirăm

1 Cf. V, 749 – 770. În realitate, Aeneas fusese urmat şi de alte femei (cf. XI, 35).

2 Taberei.

3 Nerăbdători (*să vorbească*).

4 Textual: *Noi înşine am observat un loc potrivit unei ieşiri pe ascuns* / (*pe drumul*) *care se bifurcă lângă poarta cea mai apropiată de mare*.

Nalta cetate1 prin zări şi cunoaştem şi râul de-a lungul". Gârbov de zile şi slab, dar cu limpede suflet –, Aletes:

„Zei, ce de-a pururi din cer apărurăţi puternica Troie,

245 N-aveţi de gând să ne pierdeţi sămânţa troiană cu totul.

Dacă voinici aşa tari ne trimiteţi şi-atât de-ndrăzneţe Piepturi!" Zicând, el a prins şi de mână şi de umeri pe

r» (tineri.

Stând între dânşii, şi lacrimi umplutu-i-au moşului gura3. „Ce răsplătire-aş putea să socot eu cu gândul, o tineri.

250 Vrednică-acestei lucrări? Dar cea mai frumoasă

? – răsplată

Zeii v-o dau şi virtutea din suflet! Iar alta Aeneas o să vă deie-n curând; şi, tânăr cu fragedă vârstă.

N-o să vă uite nici Iulus în veci făptuirea de bine".

„Iată-mă4, toată de-acum mântuirea mi-e-n toarcerea tatii.

255 Strigă băiatul Ascanius. Pe marii penaţi şi pelarul

Moşului meu şi, mă jur, pe vecinic cărunta Credinţă5, Nisus, întregu-mi noroc şi soarta mea toată şi totul Astăzi e-n mână la voi! O, chemaţi-mi degrabă pe tata, Adă-mi-l, Nisus! Când dânsu-i aici, n-am teamă de nimeni.

260 Două pahare de-argint scobite cu chipuri în

floare6 Am să vă dau, câştigate de tata-nvingându-l pe Arisba7, Câte-un talant de flăcău, şi aur, şi două ceaunuri8; Cupa cea veche v-o dau pe deasupra, cea dată de Dido. Iar de va fi să răzbatem pământul italic şi-avea-vom

265 Cuceritorul toiag şi sorţi arunca-vom pe jafuri9.

Uite, tu vezi cum se-ngâmfă călare şi-n straiele de-aur

1 Casele de la marginea cetăţii. Se referă la Pallanteum, oraşul lui

Euandrus.

2 Dar copt la minte.

8 Şi le uda feţele cu lacrimile lui.

4 Dimpotrivă.

5 în text: *pe sanctuarul căruntei Vesta*. Cf. V, 743 şi nota.

6 în relief.

7 Cucerind Arisba, oraş din Troada.

8 Trepiede.

9 Ascanius vorbeşte în numele lui, evocând eventualitatea că ar cuceri Italia şi ar ajunge la domnie, ceea ce i-ar permite, ca şef al armatei, să dirijeze tragerea la sorţi a prăzii de război şi chiar să sustragă sorţilor ceea ce ar fi dorit.

Turnus: şi roibul cel scump, şi coiful cu pene, şi scutul Eu de pe-acum ţi le dau ca răsplată, puternice Nisus! Douăsprezece femei, pe-ales, dărui-ţi-vă şi tata.

270 Robi din rutulii cei prinşi o să-ţi deie, cu scule cu totul 1, Iar pe deasupra şi-ogoare din câmpii brăzdaţi de

Latinus2.

Însă pe tine, cu vârstă fiind mai de vârsta-mi aproape.

Nepreţuite copil, din inima toată pe tine

Am să te iau de tovarăş şi-n toate fârtat şi tutindeni.

275 Fără de tine-ncercări nicicând nu voi face spre glorii, Pace să fie, sau fie război, şi de-a pururi întâiul Fi-vei şi vorba ta, vorbă cu rost! 66 Şi răspunde-i copilul Astfel, Euryal: „Nicicând de-aşa făptuire-ndrăzneaţă N-o să mă vezi îngrozit; o, numai norocul să ducă

280 Toate cu bine la capăt. Dar una, şi tutor deasupra, Una te rog. O sărmană femeie din neamul lui Priam, Mama, bătrână de tot, şi pornită din malul troadic, Nici să rămâie n-a vrut în cetatea durată de Acestes, Biata! şi nici nu visează la câtă perire mă-ncumăt.

285 Nici să nu-i zic la plecare vreo vorbă! Iau noaptea ca mărtur.

Dreapta ţi-o iau, că sunt slab în faţa plânsorilor mamei. Mângâie-i jalea, te rog, că-i singură-n lume, şi-ajută-i! Fă-mă să plec cu credinţa că o faci şi-oriunde-mi vei cere Am să mă duc3 şi la orişice-o fi! 66 Zguduiţi în adâncuri

290 Stat-au troienii, cu lacrămi în ochi, dar întâiul e-n plânset Iulus, că-n minte-i veni durerea iubirii de tată.

Deci îi răspunse:

„Totul ce-i vrednic de fapte-aşa mari, alege-ţi tu singur4.

Mama ta mamă de-acum îmi va fi! Şi singur lipseascâ-i

295 Numele mamei Creusa. Căci vrednică este prin faptul Naşterii tale. Şi, lucrul la orişice capăt s-ajungă.

Mărtur iau capul ce-l port (căci pe capu-mi se jură şi tata):

1 Cu armele lor cu lot.

2 Este vorba de proprietatea personală a regelui (cf. XI.

315 – 316).

3 Cu mai mult curaj.

4 Sens: *Fii convins că toate vor fi demne de marile tale hotărâri.*

Ce-ţi juruisem că-ţi dau de tentorci sănătos şi cu bine, Fără smintire şi mamei şi neamului tău dărui-voi!”

300 Astfel cu lacrămi a zis şi i-a dat de pe umeri o spadă, Cea cu mănunchi aurit şi gătită de maistrul 1 Lycaon Gnosicul, dându-i cu spada şi teaca cioplită din fildeş. Mnestheus lui Nisus i-a dat o blană de leu, o grozavă Pradă din munte; şi Aletes făcut-a schimbare de coifuri.

305 Astfel ei pleacă-narmaţi; şi fruntaşii cu toţii spre poartă Duc pe drumeţi, petrecându-i şi tineri şi oameni de vârstă, Multe-nchinând de noroc. Chiar tânărul Iulus, frumosul, Mult mai nainte de vreme cu griji de bărbat şi cu gânduri Multe, părintelui său i-a trimis întrebări2; dar pe toate

310 Vântu-n risipă le-a dus şi zadarnice-n norii perini3.

Dânşii se duc şi prin şanţuri străbat şi prin umbrele nopţii.

Până spre câmpii rutulici pătrund, perire să ducă Dânşii dintâi, cel puţin4. Şi-n somn şi-n beţie, prin iarbă, Văd tolăniţi pe rutuli, iar la mal rădicate proţapuri5;

315 Oameni culcaţi între hamuri şi roţi şi-mprejuru-le suliţi Multe şi-ulcioare de vin. Şi-ncepe cu şoaptele Nisus? „Grabnic, Euryal; acum să te văd, că prilejul e gata! f Iată-ne drumul. Tu stai şi veghează, nu cumva vreo mână

Să ne lovească din dos; şi prin zări ispiteşte cu ochii.

320 Eu am să curăţ pe-aici, deschizându-ţi o largă cărare”.

Zice şi-n piept îşi apasă suflarea şi grabnic împlântă

Spada-n puternicul Rhamnes, în cel ce zăcea pe covoare Lung tolănit şi din piept sforăindu-şi cu zgomote somnul, Rege şi preot-proror şi iubit de puternicul Turnus;

325 însă prorocul n-a fost în stare să-şi vadă perirea6!

1 Făurită cu minunat meşteşug de Lycaon, nume împrumutat din mitologie, desemnează aici un artist necunoscut. Erau celebri însă făurarii de arme din Cnossos (în Creta).

2 Solii.

3 Anticipare aluzivă a deznodământului, adevărat procedeu stilistic la Vergilius, potenţând efectele dramatice.

4 înainte de apropiata lor pieire.

5 Care cu oiştea ridicată.

6 Nu este prima dată când Vergilius îşi manifestă scepticismul faţă de practicile divinatorii (vezi IV, 64); de

altfel, atitudinea lui o regăsim şi la alţi autori antici.

Trei slujitori, adormiţi pe troianul de suliţi, îi taie;

Însă lui Remus, stegarul culcat într-un car dindărătul Cailor săi, atârnându-i pletosul său cap, îl retează.1 Capul lui Remus îl duce2; iar trunchiul rămas zvârcolirii

330 Bâlbâie-n sânge ţâşnit; şi de sânge ce picură-i umed

Negrul covor3 şi pământul. Pe Lamyrus taie-l, pe Lamus şi pe Serranus, băiatul, acel ce jucase de-aseară Până târziu, iar în urmă răzbit de beţie-adormise Ţapăn, cu trupu-nlemnit: ferice de cumva cu jocul

335 Noaptea mai lungă-o făcea, s-o-ndelunge-n alborile zilei! Lacom ca4 leul flămând, când lunecă-n turma de vite, Umblă turbat şi sugrumă şi târâie, mute de spaimă, Oile slabe şi muge-ncruntându-şi gingiile gurii5.

Oameni şi Euryalus mulţi a tăiat; cu turbată mânie, 340 Zboară şi taie pe mulţi ai necunoscutelor neamuri6.

Taie pe Rhoetus, pe Fadus, pe Herbesus, junghie pe Abaris.

Toţi adormiţi. Dar, deştept, pe toate văzutu-le-a Rhoetus, însă-n ulciorul7 cel mare cu must el s-ascunse, de frică. Dar, ridicându-se-n sus, troianul în piept îi pătrunde

345 Spada mai până-n mănunchi şi-o scoate cu viaţa deodată. Rhoetus îşi scuipă suflarea şi sânge cu vin în amestec Varsă murind. Şi mereu se duce-ucigaşul prin noapte8.

Iată-l ajuns la Messapus şi-ai săi; şi pe-acolo văpaia Stinsă de-abia licurea şi păşteau pe câmpie-n pripoare

1 Textual: *Apoi U ucide pe scutierul lui Remus şi, găsindu-i vizitiul / chiar la picioarele cailor săi, ti taie cu sabia capul, care atârna*.

2 îl taie.

8 Negru se referă la sânge; *covorul* este un pat improvizat.

4 Tot astfel. Comparaţie homerică; tot după modelul homeric, masacrul înfăptuit de Nisus printre rutuli deschide şirul de isprăvi individuale (gr. *aristeiai*) din ultima parte a poemului.

6 Şi muge cu gura înstngerată.

6 Textul se referă la gloata celor „fără nume”, la masa oştenilor; dar chiar şi numele de războinici rutuli din acest pasaj, care nu apar în altă parte a *Eneidei*, sunt necunoscute.

7 în spatele ulciorului.

8 Vergilius nu-l numeşte pe Euryalus *ucigaş*, ci îl arată cum, *inf ierbtntat de măcelul clandestin*, continuă; din calificativele cu care punctează descrierea se simte însă dezaprobarea poetului faţă de actele de violenţă.

350 Caii, domol ronţăind, când Nisus cu grabă soseşte

(Căci îl văzuse târât şi de-omor şi de pofte cu totul 1).
Zice: „De-acum să-ncetăm, căci ne-apucă duşmana lumină;

Dat-am pedepse-ndeajuns şi deschisă ni-e calea pe câmpuri2/6

Scule lăsară pe jos, din argint făurite, mulţime.

355 Arme şi-ulcioare de vin şi covoare ţesute pe-alesul. Singur Euryal şi-a pus pe-un brâu3 al lui Rhamnes ochii, Brâu cu dichis aurit, pe care-l trimise bogatul Caedicus, vrând să şi-l facă prin daruri prieten pe Remul Cel depărtat4; iar, murind, nepotului Remul îl dete.

360 Dar, după moarte-i, rutulii ca plean5 îl luară-ntr-o luptă. Brâul acesta-l răpi, punându-l degeaba pe umeri.

Coiful messapic apoi, că-i era potrivit şi-i plăcură „e Crestele roşii. Cu grabă-apoi ies şi se duc pe câmpie.

Însă războinici călări într-aceea, sosind din cetate6.

365 Până ce-oştirca stetea rânduită pe câmpul bătăii.

Vin în galop, aducând de la rege răspunsuri lui Turnus7, Ageri trei sute de tineri, cu scuturi, şi-n frunte cu

—… l j;… Vpicens.

Ei se prelinseră-n zbor pe-aproape de zidul troienic –, Când de departe-au zărit pe cei ce cotiră la stânga.

370 îndeosebi s-a vândut9, prin zarea cea galbenă a lunii, Nesocotitul Euryal, cu coiful cel plin de lucoare. Stolul s-opreşte curând, iar Volcens din frunte le strigă: „Staţi! Şi pe cine căutaţi? Şi care vi-e numele vostru? Unde vi-e drumul?” Cei doi n-au poftă să-ntindă cuvinte;

375 Fug mai cu zorul spre codru şi-aleargă prin inima nopţii.

I

1 Târât de o prea mare poftă de măcel.

2 Printre duşmani. 4: „J

3 Un colier şi un brâu.

4 Remulus / din Tibur, personaj imaginar, ca şi Caedicus.

6 Arhaism pentru *pradă*.

6 Cetatea latină.

7 Aducând veşti regelui Turnus. Latinus refuzase să se amestece în războiul cu troienii (cf. VII, 597 şi 615); aşadar, mesajele veneau de la cei ce preluaseră conducerea armatei.

8 De tabăra lui Turnus.

9 S-a trădat. Dorinţa de trofee strălucitoare şi imprudenţa de a le purta îi vor fi fatale.

Sar călăreţii şi-nchid cunoscutele drumuri din codru, Colo şi colo, şi lasă străjeri pe la gură de plaiuri.

Codrul sălbatic era, cu sălbatici stejari, cu hăţişuri, Plin de-ntunerec şi plin de ghimpoase tufişuri tutindeni;

380 Strâmte şi rari şerpuiau poteci cu râpoase ponoare.

Crengile-acum şi povara din cap lui Euryal pe plaiuri Piedică-i fac şi, de frică, pierdut-a şi-urcuşul pe culme1. Nisus s-a dus. Şi scăpat se văzu de perire cu totul, Colo pe şesul albanie, numitul pe numene de Alba2.

385 Unde pe-atunci îşi ţinea Latinus mulţimea de turme. Stete pe loc; şi-acum a văzut că-i lipseşte fârtatul. „Unde-ai rămas tu, Euryalus bietule, unde prin codru? Cum să mă-ntorc pe-ncurcatele căi să te caut de-a lungul Codrului plin de-nşelări? 66 Se-ntoarce şi-adună pe cale

390 Fiece urmă şi semn, lunecând prin tăcute tufişuri. Tropot de cai el aude, şi semne de goană, şi vuiet; Câteva clipe-au trecut şi-un ţipăt despică văzduhul. Vede pe Euryal, încins de mulţimi, zăpăcindu-l acolo Noaptea şi locul cel strâmt şi spaima năvalei grăbite.

395 Grabnici îl târâie-acum şi ţipând el se zbate

degeaba. Ce-i de făcut? Să le smulgă cu sila pe tânăr, cu fierul Nelegiuit de-ndrăzneţ? 3 Ori, gătit de perire, s-alerge Fulger în gloată, grăbindu-şi sfârşitul prin glorie-n suliţi? Iute, cu braţul adus, îşi întoarce năprasnic oţelul.

400 Ochii suindu-i spre cer, se-ndreptă spre Lună4 şi zice:

„Vino cu braţ de-ajutor strâmtorărilor noastre, zeiţă.

Fata Latonei, şi-al codrilor paznic, podoabă din ceruri! Hyrtacus tata vreodată pe-altar de-ţi aduse jertfire, Dacă vreodată şi eu te-am slăvit cu vânatele daruri.

405 Mândre, la templul tău sfânt atârnându-le-n şiruri sub streşini.

Fă-mă să-mprăştii năvala şi cârmuie-mi fierul prin aer! 66 Zise; şi suliţa-n vânt ridicând-o cu toată puterea.

Zboară năvalnicul fier şi despintecă negura nopţii;

1 Direcţia drumului.

2 Dincolo de locurile care mai târziu, după numele Albei, au fost numite albane. Nu este vorba de Alba Longa, întemeiată de Ascanius, ci de o altă aşezare cu acest nume, în apropierea Tibrului.

3 Cu ce forţe şi cu ce arme să cuteze să le smulgă cu sila pe tânăr?

4 Diana, identificată cu Luna; este invocată mai jos în ambele ipostaze.

Fulger cu zuzăt intrând în spetele-ntorsului Sulmo, 410 Ruptă-i răzbate cu lemnul prin piept şi se sfâşie ţăndări.

Sulmo se-ndoaie de brâu şi scuipă fierbintele sânge, Fierbe-i sughiţul sub coaste şi-un rece cutremur îl zbate. Toţi înlemniră-mprejur. Dar mult mai puternică vine Altă perire, de sus, ţintită de-a dreptul spre tâmple.1

415 Până ce tremură toţi, îi pătrunde prin tâmple lui Tagus Suliţa-n zbor, atârnând în căldura pătrunşilor creieri. Volcens turbează gemând, că pe cel ce loveşte cu fierul Nici nu-l zăreşte şi cine-i menitul nu poate să ştie2, „însă cu sângele-ţi cald tu plăti-vei îndată perirea

420 Ăstora doi!”, a strigat. Şi, cu spada rotită puternic, Sare spre Euryal. Atunci, îngrozit şi cu mintea-n

amestec, Nisus răcneşte din piept şi nici să s-ascundă nu poate, Nici să-şi mai fie stăpân pe turbata mânie-a durerii. „Eu v-am făcut-o, vedeţi-mă-aici! Şi spre mine vă-ntoarceţi

425 Fierul, rutuli! Vinovatul sunt eu! Că nici îndrăzneală N-are3, şi nici n-a putut. Şi vă jur şi pe cer şi pe stele: Prea nebuneşte-a urmat pe-un prieten menit prăpădirii4!”

Astfel vorbeşte, pe când repezirea puternicei săbii Trece prin coasta băiatului prins şi-i spintecă pieptul.

430 Galben, Euryal se-ndoaie de brâu şi pâraie de sânge

Curg şi pe spate, ca frânt, îşi scapă cu gemete capul. Astfel o floare pe şes, când plugul o taie cu fierul.

Moare pe-ncel, lâncezind; ca macul întocmai, când pleacă Fruntea-n tăcute-oboseli, doborându-l poverile ploii.5

435 Nisus s-azvârle vuind în grămadă şi-ntâi şi cu totul

Prinde6 pe Volcens, la dânsu-ntârzie şi numai la dânsul.

1 Textual: *Încurajat de aceasta, / iată că Nisus aruncă, de la înălţimea urechii, o altă suliţă*.

2 Şi nu ştie împotriva cui să se arunce.

3 El nici n-a îndrăznit.

4 Nobleţea de caracter a lui Nisus atinge sublimul nu numai în gestul său, ci şi în cuvintele despre Euryalus, care în text sună astfel: „El n-a făcut decât să-şi iubească prea mult nefericitul prieten”; cuvinte rostite în clipa în care el însuşi, renunţând să se salveze, murea în numele prieteniei.

6 Comparaţie homerică (*IL*, VIII, 306), devenită celebră prin frecvenţa cu care poeţii antici au preluat-o; printre ei – Apollonios din Rhodos, Catullus şi, mai târziu, Ovidius.

6 Caută.

Dar în de-a valma rutulii strângându-l de-aici şi de-acolo, Repede-l trag şi-l azvârl; dar mai cu năvală se-ntoarce, Roată cu spada trăsnind, şi celui ce ţipă i-o-

mplântă

440 Tocmai în gură pe gât şi, murind, îşi omoară duşmanul. Singur apoi pe răpusul prieten s-azvârle grămadă, Groaznic străpuns, şi pe-ncetul adoarme-n răpaosul morţii.

O, fericiţi amândoi! Să poată cântările mele.

Nimeni şi-n veci n-ar uita pomenirea cea vrednică a voastră.

445 Cât va domni-n Capitol, pe vecinică stâncă, poporul Romei şi tatăl roman cârmui-va popoarele lumii! 1

Plini de prădatele prăzi şi făloşi de izbândă2, rutulii Duc în tăcere şi trişti în corturi pe mortu-le Volcens. Plângere multă şi-n tabără plâng, pe Rhamnes văzându-l

450 Mort şi pe-atâţia fruntaşi înjunghiaţi dintr-o singură moarte.

Ah, şi Serranus, şi Numa! Şi gloate-adunate-mprejurul Celor ce mor şi-au murit; şi pământul, în aburi de sânge Cald, şi pâraie ce curg, de sânge cu spumă-n amestec! Sculele-acum3 le cunosc între sine: şi coiful messapic.

455 Coiful cu pene, şi brâul cu greu mântuit de perire.

Iată, din cer luminează cu tinere zori Aurora Ţări le-n jur, rădicată din patul de flori al lui Titbon4. Soarele când a-nceput să facă mai limpede lumea.

Mină bărbaţii-n război, el însuşi în arme, turbatul

460 Turnus şi-oştiri îmbrăcate-n oţel5 le-mpinge spre ziduri. Iată, pe suliţi, acum – privelişte plină de jale – 1 Vestit epifonem, de un profund lirism, căruia i s-a adus adesea omagiul de a fi imitat de poeţi. Expresia *tatăl roman* (în original: *pater Romanus*) *a* suscitat diferite interpretări; s-a văzut în ea simbolul poporului şi senatului roman, al lui Augustus şi urmaşilor săi sau chiar al lui Jupiter.

2 Victorioşi şi cu prada luată înapoi, dar nu *făloşi*, ci plângând (*flentes*).

3 Obiectele recuperate.

4 Cf. IV, 582. Patul din care se ridică Aurora are în

text epitetul *croccum* (de culoarea şofranului, adică auriu, aşa cum e cerul luminat de primele raze.

*5 Aramă** Este omis versul următor: *Fiecare şef îi adună pe ai săi şi le atifă mânia, în mijlocul feluritelor zvonuri* (legate de măcelul din timpul nopţii).

Poartă-mplântate, pe sus, în bătaia de joc a mulţimii, Capul lui Nisus şi-al soţului său.

Neşovăiţii troieni aşezară la stânga pe ziduri

465 Oastea gătită de-omor (la dreapta-i împrejură Tibrul), Unii-n adâncile şanţuri pitiţi, iar alţii prin turnuri. Jalnici în zare privesc la feţde-n suliţi purtate.

Ah, le cunosc şi le văd înnegrite de sângele putred.

Vestea-ntr-aceea zburând prin mult-îngrozita cetate.

470 Zbuciumă piepturi şi-aleargă la jalnica mamă, vestindu-i Unde-i Euryal. Şi gheaţă prin carne-i pătrunse, prin oase;

Scapă şi fusul din mână, sărmana, şi-i lunecă tortul. Iese şi-aleargă pe drumuri cu nemaigrăită bocire, Părul şi-l smulge şi ţipă nebună şi suie pe ziduri;

475 Suliţi pe zid şi primejdii şi-oşteni şi nimic ea nu vede, Nemărginitul văzduh îl zguduie-mplându-l cu plânset: „Fiule, aşa mi te văd? Tu, sprijin târziilor zile!

Suflet tu cum ai avut să mă laşi pustiită pe lume? Crudule! Dacă ţi-a fost să te-arunci într-atâtea primejdii.

480 Ah, la plecare măcar un cuvânt să fi zis şmarâtei Mame! Tu-n ţară străină, la cânii latinici Zaci de mâncare pe câmp! Şi nici să-ţi petrec eu sicriul, Ochii măcar să-ţi închid şi să-ţi spăl trupuşorul de sânge, Nici să te-mbrac în veşmântul la care şi ziua şi noaptea

485 Biata cusut-am, uitând la cusut neputinţele vârstei! Unde s-alerg? În ce mal zac oasele tale-azvârlite? Unde-mprăştiatul tău trup? Atâta mi-aduci tu din tine1? Doamne, de-aceea-ţi urmai, ticăloasa2, prin ţări şi pe-adâncuri?

Dacă vi-e milă, rutuli, îndreptaţi-vă fierul încoace.

490 Arcul spre mine, curând; şi pe mine, dintâi, şi cu toţii3; Fii milostiv măcar tu, părinte din ceruri, şi-azvârle-mi Fulgere-n cap4 şi răstoarnă-l de-aici în adâncuri de

Tartar!

1 Sub ochii mamei lui Euryalus se afla doar capul fiului ei.

2 În sensul: *nenorocita de mine*.

3 Aruncaţi în mine toate săgeţile şi omorâţi-mă pe mine mai tntti.

4 în capul ăsta urât (*de zei*).

Pentru că nu ştiu alt chip să-mi curm ticăloasa trăire!” 1 Plânsetul ei străbătut-a prin inimi; şi-n juru-i se face

495 Gemet şi-aprinşii bărbaţi înlemnit-au cu mâna pe suliţi. Dacă-au văzut-o-ntr-atâta gemând2, Idaeus şi Actor Vin, de Ilioneus moşu-ndemnaţi şi de plânsul Ascanius, Iau pe bătrâna-ntre ei şi-o duc leşinată-n colibă.

Urlet de-aramă departe pe câmp din trompetă răsună.

500 Plin de fior; şi bărbaţii vuiesc, şi răspunde văzduhul. Repezi străbat cu rotundele scuturi3 prin tabără volscii, Gata să zguduie zidul de lut şi prin şanţuri s-ajungă. Sparg cu topoarele zidul4 o seamă; şi-o seamă se urcă Repezi pe scări, chibzuind pe unde-i mai slabă-apărarea.

505 Şirul5 mai rar şi ştirbit. Dar plouă teucrii pe dânşii

Negru potop de săgeţi şi-i răstoarnă cu drugul puternic6; Apără tot, căci războaie-ndelungi îi deprinseră-ntr-asta. Mari bolovani prăvălesc de pe ziduri şi-ncearcă să rupă Desele rânduri, ce vin ca furtuna pe mări. Şi se-ndeasă

510 Volscii şi-n grabă mulţimi iau locul mulţimii strivite.7 însă la urmă slăbesc, căci unde-i mai deasă mulţimea, Bubuie stâncă, de sus, şi năprasnică vine cu vuiet.

Zeci de rutuli în ţărână turtindu-i, şi sparge şi bolta Strânsă din scuturi pe cap. Nu pot să se-ncreadă rutulii.

515 Cât de-ndrăzneţi, în războiul cel orb8. Şi se-ntorc, ca s-alunge

1 În bocetul mamei lui Euryalus, epilog patetic al

nefericitei aventuri care-i răpise fiul, Servius *ad Aen.*, IX, 479 distinge toate mijloacele recomandate de Cicero pentru provocarea milei (*commiseratio*). Se poate remarca însă cită naturaleţe capătă la Vergilius un artificiu retoric.

2 Sttrnind jalea, ceea ce i-ar fi putut demoraliza pe războinici.

3 în original: *testudine* – sub carapacea (de scuturi); este vorba de o manevră de luptă a romanilor (descrisă de Caesar, *De bello Gallico*, V, 9, 7), care consta în înaintarea trupei spre un punct fortificat cu scuturile ridicate deasupra capului astfel încât să formeze o pavăză compactă, ca o carapace.

4 Caută o cale de acces.

5 Oştenii ce formau linia de apărare a zidurilor (*corona*).

6 îi resping cu ţepuşe tari.

7 Traducere liberă. Textul precizează doar că, în ciuda eforturilor troienilor de a-i respinge, ei rezistă sub carapacea scuturilor.

8 Pentru că, acoperi şi de scuturi, nu-şi vedeau duşmanul.

21 – Eneida

Oastea troiană din şan (1.

Însă, grozav de văzut, altinderi2, în mână cu tăciunii

Vine turbatul Mezentiu-nvârtind fumegatele flăcări. Iar crescătorul de cai, născutul neptunic, Messapus.

520 Smulge puternicii pari şi scări pe sub ziduri aduce. Muză Calliope-acum, te rog, sprijineşte-mi cântarea, Spune ce-omoruri făcură eu fierul, şi câte-mplinit-a Turnus ucideri, şi care pe care-l trimise în Tartar! Cântă cu mine războiul şi-ntreagă de-a valma luptării;

525 Toate le ştii tu, zeiţă, şi-mi dai şi-amintirilor razim3.

Groaznic un turn îşi clădiră4, cu rânduri de punţi suitoare.

Locul întreg stăpânindu-l; pe-acesta-n unire cu toţii Cearcă să-l surpe latinii din loc şi să-i zguduie talpa, însă troienii de sus cu pietre şi-l apără zdravăn.

530 De prin ferestre-ajutând cu potopul perini din arcuri. Turnus întâiul spre turn aruncat-a văpaia din facii; Focul sub streşini a prins şi-mpărţindu-i5 vâlvorile vântul, Grabnic a-ncins învelişul, prelins pe sub scânduri şi bârne.

Cei dinăuntru răsar învălmaţi şi zadarnic apucă

535 Fuga scăpării; se-ndeasă cuprinşi de cutremur spre locul Cel cu scutire de foc, dar iată, cu multă povară, Turnul huind se răstoarnă şi cerul se zbate de huiet. Dânşii, striviţi pe pământ de ruina din cer prăbuşită, Parte prin suliţi înfipţi şi parte cu piepturi sfărmate

540 Groaznic de bârne, rămân ai perini. Helenor şi Lycus Singuri scăpară. Helenor – un tânăr pe care pe-ascunsul Roaba Licymnia-l născu bătrânului rege maeonic, Fără-nvoire mânându-l la Troia potrivnic6, în arma

1 Şi încearcă să-i alunge / cu săgeţi pe troienii de pe metereze.

2 în altă parte, înspăimântător la vedere.

3 Prima dintre muze şi inspiratoare a regilor la Hesiod (*Theog*.

79), mai întâi inspiratoare profetică apoi muză a elocinţei, Calliope devine, începând cu Vergilius, muza poeziei epice.

4 într-un loc avantajos se afla un turn înalt.

5 Răspândindu-i, înteţindu-i.

6 Nu *potrivnic*, ci aliat al troienilor. El pleacă *fără învoire* fie pentru că tatăl său îi cunoştea sfârşitul datorită vreunui oracol, fie (cf. Servius şi Donatus) pentru că legile romane interziceau sclavilor să ia parte la război. Atât el cât şi Lycus sunt personaje imaginare.

Cea mai de rând, în căciulă de miel şi cu paloş nevrednic1

545 Dânsul acum răsărind din ruini şi pe Turnus văzându-l, Miile-n jur şi latinii şi-aici şi latinii şi-acolo.

Tocmai cum fiara, la colţ strâmtorată de-arcaşii năvalnici, Sare spre arcaşi spumegând şi spre moartea cea bine ştiută

Fulgeră-orbiş şi cu salturi dincolo de suliţi ajunge.

550 Astfel Helenor aleargă perini şi-n gloate s-

azvârle

Unde-i şiragul mai des şi mai deasă lucoarea de suliţi2. Lycus, mai bun de picior, o rupe la fugă prin gloate, Sare prin suliţi şi-aleargă spre zid şi cu stânga s-apucă Sus de-nălţimi, năzuind spre ntinsele mână de tovarăşi.

555 Turnus, vuind şi cu pasul grăbit, îl ajunge din urmă şi, de picioare prinzându-18: „Credeai că ne scapi, îi vorbeşte.

Nesocotite, din mână?” Şi, pe bietul ce-atârnă smulgându-l cu pe-o puternică parte din zid, îl trânteşte de-o parte. Astfel, pe-un iepure slab, ori pe-o lebădă plină de-albime.

560 Vulturul sfânt4 prin văzduh cu gheare-ascuţite-i răpeşte; Astfel, pe mielul umblând cu zbierete-n urmele mamei, Lupul fieratic6 îl smulge din staul. Se-nalţă tutindeni Strigăt; şi toţi năvălesc, umplând cu pământ şănţuirea, Ori aruncând răşinoşii tăciuni şi văpaia spre streşini.

565 Iată-l, Ilioneus moşul, cu stânca cea ruptă din munte, Culcă pe-acel ce venea cu tăciunii spre zid, pe Lucetius. Culcă şi Asilas pe cel Corynaeus; pe Emathion Liger, Unul cu suliţa dând, cu săgeata-nşelărilor altul.

Culcă pe Ortygius Caeneus; pe Caeneu-l insuliţă Turnus.

570 Turnus pe Itys, Promolus, pe Clonius şi Dioxippus, şi pe Sagaris şi-n urmă pe cel mai din frunte6, pe Idas.

1 Simplu soldat, purtând doar o sabie şi un mic scut alb (adică fără emblemă).

2 Comparaţie homerică (cf. II., XII, 41 şi urm.).

3 Mustrându-l triumfător.

4 Pasărea consacrată lui Jupiter (cf. I, 394); în text este numit

Iovis armiger (purtătorul armelor lui Jupiter, adică al fulgerului, cum apare şi la Horatius, *Ode*, IV, 4, 1).

5 Lupul lui Marte, căruia-i era consacrat (cf. Hor., *Ode*, I, 17, 9).

6 Pe cel ce stătea în faţa înaltelor turnuri.

21*

Capys1 apoi pe Privernus; acesta, rănit de Themillas, însă puţin, şi-aruncând în prostie de-o lături scutul, Palma-şi întinse spre fier2, iar fierul cu aripi zburat-a.

575 Trece prin palma cea-ntinsă ca scut şi-ascunzându-se-n coaste

Rupe cu rana perini cărarea suflării din suflet.

Sta-n strălucire de coif şi de suliţi născutul din Arcens;

Haina-i cea-n faţa ruginei3 pestriţ dichisită cu acul, Tânăr frumos şi trimis în război de părinte-său, Arcens.

580 Mare crescându-l în codrii lui Mars4, la râul Symaethus, Unde-un altar lui Palicus acum se ridică puternic5. Grabnic Mezentius, de-o parte punând şi coiful şi spada6, Praştia-n vânt de trei ori o-nvârteşte, rotind-o cu zuzăt; Plumbul topit îi străbate prin cap, despicându-i în două

585 Capul, iar Arcens7 întins se răstoarnă-n ţărână şi moare.

Iată, de data dintâi întinzând zburătoarea săgeată.

Zice-se (numai vânăt săgetat-a-nainte de-aceasta), Iulus, cu fierul ochind, a răpus pe viteazul Numanus, Cel cu porecla de Remul, şi care pe sora lui Turnus

1 Acest războinic troian poartă numele fondatorului oraşului Capua

(cf. I, 181; II, 35; X, 144) sau al unuia dintre regii albani (cf. VI, 767). Rezonanţa celorlalte nume, imaginate de Vergilius, trebuie să fi avut savoare pentru contemporanii lui: unele evocă râuri, cetăţi sau insule (Liger, Sagaris, Privernus, Ortygius), altele onomastica greacă (Itys, Dioxippus, Clonius etc.); în sfârşit, în unele se poate descifra o semnificaţie concretă: Corynaeus – de la grecesul *coryne* (măciucă) sau Lucetius, numele unui zeu osc asimilat lui Jupiter, care s-ar putea traduce prin „(zeul) luminii zilei”.

2 îşi duse mâna la rană.

8 în haina-i vopsită cu purpură iberică (a cărei nuanţă era roşu închis).

4 Necunoscându-se un cult al lui Marte în Sicilia (unde se afla râul Symaethus), unii editori au preferat lecţiunea *matris* (în loc de *Martis*), interpretând-o ca desemnând pe Cybele, adorată în mod deosebit în cea mai mare parte a insulei. J. Carcopino presupune că Marte l-ar substitui aici pe zeul local, Adrastos.

6 Unde se află bogatul altar al îndurătorului Palicus. Eschil, în tragedia sa pierdută *Etna*, vorbea despre doi fraţi Palid, ai căror cult îşi avea centrul în apropierea vulcanului sicilian, unde se aflau două lacuri cu ape sulfuroase. Ei treceau drept fii ai lui Jupiter şi Thalia.

6 Cele două suliţe.

7 Fiul lui Arcens.

590 Cea mai din urmă1 o luase de câteva zile soţie.

Vrednice lucruri de spus, şi nevrednice multe, din fruntea Oştii striga şi, mândrit de cuscria cea nouă cu Turnus, Pieptu-şi scotea şi-ngâmfat făcea gălăgie cât şapte:

„Nu vi-e ruşine din nou să v-ascundeţi ca şoarccii-n şanţuri2.

595 Frigii de două ori prinşi, şi cu zid să vă-ncingeţi perirea3? Iată-i pe cei ce cu fierul poftesc cununii, ticăloşii!

Care din zei mi v-aduse pe-aici şi care prostie4?

Nu sunt pe-aici Agamemnoni şi nu sunt limbuţi ca Ulixes;

Neam înăsprit noi suntem! 5 Din faşă noi ducem la râuri

600 Micii copii, oţelindu-i cu gerul sălbatic al apei.

Noi cu vânatu-i deprindem de mici; să străbatem desişuri, Cai să-ncurăm şi săgeata s-o-ntindem? acesta ni-e jocul6! însă bărbaţii, deprinşi cu puţinul şi vrednici la muncă, Scurmă cu plugul câmpii şi zguduie-oraşe cu fierul7.

605 Fieru-l învârte şi mare şi mic şi cu spatele boul Duce-ne-ntoarsele suliţi8; şi nici bătrâneţea târzie Nu ne slăbeşte puterea din piept, veselia din suflet9. Părul cărunt îl ascundem sub coif şi la pradă s-aducem Pradă mereu ne

silim şi ne place trăirea din pradă.

610 Voi cu şofran vă tiviţi, şi cu purpură multă, veşmântul, Suflete slabe şi moi! Vă place la horă de-a pururi.

1 Cea mai mică. Sora mai mare a lui Turnus era nimfa Iuturna

(cf. XII, 139).

2 Să vă lăsaţi asediaţi în întăritori.

3 Să vă apăraţi în faţa morţii.

4 Ce nebunie.

6 După provocarea adversarilor prin invective (procedeu epic uzual), cuvintele lui Remulus din versurile următoare, ce reamintesc lauda Italiei din finalul cărţii a II-a a *Georgicelor*, exprimă intenţia poetului de a pune în valoare elementul italic în naşterea poporului roman, astfel încât Roma să nu-şi datoreze originile şi virtuţile numai troienilor emigranţi. Aceeaşi idee a valorii egale a strămoşilor romanilor va fi ilustrată de actele de vitejie prin care şi unii şi alţii se vor remarca în ultimele cărţi ale *Eneidei*.

6 în sensul: *aceasta ţine loc de joacă pentru copiii noştri*.

7 în război.

8 Şt *boii / îi mînăm cu suliţa*.

9 Nu ne slăbeşte forţa sufletească, nici vigoarea trupului.

Mâneci aveţi la suman1 şi căciuli cu curele sub barbă, Voi, frigience, dar nu frigienii Haid, mergeţi pe munţii Dindymus, unde cimpoaie cu gemene dopuri2 vă cântă!

615 Tobe vă cheamă pe dealuri, pe Ida, şi drâmba mătuşei3. Arma lăsaţi-o bărbaţilor tari şi-azvârliţi-vă fierul!”

Astfel de vorbe-azvârlite cu fală netrebnică, Iulus Nu i le poate răbda; şi săgeata-i puternic întinde Coarda din coadă de cal şi, cu braţele larg desfăcute.

620 Stă şi-umilit, cu jurări, lui Jupiter astfel se roagă: „Tată puternic, ajută-mi din ceruri la-ntâia-ndrăzneală!

Daruri în fiece an aduce-ţi-voi însumi prin temple; Ţie pe-altar un viţel cu frunte-aurită junghia-voi.

Alb ca zăpada şi-asemeni de trupeş ca mama, din coarne

625 Dând izbituri împrejur şi-azvârlind cu piciorul ţărână".

Tatăl din cer auzit-a rugarea şi-n stânga4 din cerul

Limpede iată a tunat. Şi, perire ducând, zbârnâit-a Arcul. În zuzăt grozav repezita săgeată se duce.

Trece lui Remul prin cap şi-i fulgeră fierul prin tâmple.

630 „Du-te şi bate-ţi tu joc de virtute cu vorbe de-ocară; Frigii de două ori prinşi răspuns dau rutulilor astfel!" Iulus atât a vorbit. Troienii-l urmează cu chiot.

Urlă de veseli şi-acu-nsufleţirea li-e până la ceruri. Tocmai atunci, în văzduhuri înalte, pletosul Apollo

635 Vesel5 privea cetăţuia troiană şi-aprinderea luptei.

Stând pe-o fâşie de nor; şi lui Iulus îi zise cuvântul: „Faptelor nouă, noroc! Acesta e drumul spre stele!

1 Tunicile lungi, cu mâneci, treceau la Roma drept semn de efeminare (cf. Cic., *Cât.*, II, 10, 22); nu mai puţin era dispreţuit dansul (cf. Cic., *Pro Murena*, 13) şi tot ce constituia moliciunea orientală (pe care tot Cicero, dând glas unui sentiment răspândit printre romani, o critică în *Pro Flacco*, 27). De altfel, chiar faptul că Remulus se adresează troienilor cu apelativul de *frigieni*, calificaţi la Roma drept dedaţi la lux şi desfrâu, vădeşte o intenţie ofensatoare (care, nu trebuie să uităm, vine din partea unui om orbit de vanitate şi mânie).

1 Flaute cu două guri, obişnuite în celebrarea cultului orgiastic al Cybelei (care pe muntele Dindymus din Frigia avea un templu).

8 Flautele Mamei Berecyntia, adică ale Cybelei.

4 Semn de bun augur (cf. Cic., *De divinatione*, II, 35).

5 în text, doar *privea*. „Pletosul" (*crinitus*) este epitetul consacrat lui Apollo în poezia latină (de pildă, Horatius invocă „pletele netunse" – *intonsum* în *Ode*, I, 21,

2 sau „pletele dezlegate” – *crines solutos* în *Ode*, III, 4, 62); la fel era reprezentat zeul şi în arta plastică.

Zei te născură şi zei tu vei naşte. Şi-i drept să s-adune1 Toate războaiele-odată, sub regii din neamul dardanic.

640 Pergamos nici nu te-ncape2!” Şi, cu zisul deodată.

Zeul scoboară de sus şi, suflarea de vânturi spicând-o, Vine de-a dreptul la lui. Acum el primeşte făptura Vechiului Butes, stegar3 lui închises dardanul. (Acesta Fost-a prin vremuri, demult, şi paznic de-ncredere al casei;

645 Tatăl de paznic4 acum îl dete lui Iulus). Şi-n totul

Celui bătrân semăna, şi la chip, şi la grai, şi la umblet, Chiar şi la părul cărunt şi la zale, şi-n totul, Apollo. Zice domolul bătrân aprinsului tânăr cuvântub

„Fie destul, Aenide, că nepedepsit fulgerat-ai

650 Moartea-n Numanus! Cu drag îţi aduce, la-ntâia-ţi izbândă.

Laude-Apollo şi nu-i supărat că te-asemeni cu dânsul5. De-altfel, copile, să fugi de războaie6!” Vorbit-a; şi-n urmă

Zeul, grăbit părăsind muritoarea făptură, s-ascunse Ochilor, iute spre cer alergând prin văzduhul cu neguri7.

655 Toţi cunoscură pe Apollo şi sfânta-i săgeată, fruntaşii

Dardani, şi-n zborul zeiesc auziră cum zuruie tolba. Astfel pe Iulus, ce-ntruna se cere-n război, prin cuvântul Zeului dânşii-l opresc; iar dânşii se-ntorc să se lupte Iarăşi şi sufletul lor în deschise primejdii l-aruncă.

1 Pe drept destinul va face să înceteze. Aluzie la speranţa de pace inspirată de închiderea de către Augustus a templului lui Ianus. De fapt, cuvintele profetice ale lui Apollo (zeul în care Augustus vedea un protector personal) îi asociază lui Iulus întreaga sa descendenţă.

2 în sensul: Troia a devenit prea mică pentru tine, te aşteaptă un vast imperiu.

3 Scutier. *Vechiului*, adică *bătrânului*.

4 însoţitor sau chiar *preceptor*, Iulus având încă o

vârstă foarte tânără.

6 în ce priveşte iscusinţa de arcaş. Apollo face excepţie de data aceasta de la obişnuita gelozie a zeilor faţă de muritorii care s-ar putea compara cu ei şi care, de obicei sunt pedepsiţi (cf. VI, 174).

6 Dar de acum, copile, nu mai lua parte la luptă.

7 Prin văzduhul străveziu.

660 Strigăt de luptă de-a lungul pe ziduri răsună tutindeni; Arcuri cu zuzăt întind şi le fulgeră piatra din praştii1. Fier risipit e tutindeni pe jos; şi-n ciocnire de săbii Zăngăne coiful şi scutul scobit; şi se zbat în izbire. Astfel venind din apus, sub Ţapul2 cel plin de furtună.

665. Ploaia răzbeşte pământul şi-l bate; şi-un vifor pe vaduri Grindini aduce grăbit, când Joe cu vânturi turbate Mână furtuna cu ploi şi despintecă norii să verse.

Pandarus, fiu lui Alcanor, şi Bitias, frate cu dânsul, Gemeni crescuţi în păduri de Jupiter şi de Iaera3.

670 Tineri ca brazii de ţări4 şi ca munţii din ţara de-acasă, Poarta pe care le-o dete-n păzire mai marii oştirii Iuţi o deschid şi-ndrăzneţi5 ei poftesc pe duşmani în cetate.

Înşişi în dreapta şi-n stânga, ca două năprasnice turnuri, Stau cu oţelul în mână şi le tremură creasta pe coifuri.

675 Astfel cu frunţile-n vânt, pe malul vuitelor râuri.

Fie la Padus pe mal, ori aproape de Athesise cel mulcom, Trainici doi gemeni stejari îşi înalţă spre ceruri netunsul Creştet şi-l clatină-n nori şi le freamătă vârful de vânturi. Largul văzându-l deschis, năvălesc înăuntru rutulii.

680 însă şi Aquiculus, bunul războinic, şi Quercens viteazul.

Tmarus cel fără astâmpăr şi Haemon cel sprinten în luptă, Ori s-au întors ca s-o rupă la fugă cu gloata-ngrozită, Ori s-aşternură striviţi şi-n poartă-şi lăsară viaţa.

Tot mai turbată creştea-n amărâtele7 inimi mânia;

685 Tot mai năvalnic sporesc de tutindeni troienii la poartă, Tot mai departe-ndrăznesc să se-ncaiere-n luptă

de-amestec.

1 Şi rotesc curelele suliţelor.

1 Constelaţia Capricornului.

8 Textual: *Pe care nimfa silvestră Iaera îi crescuse în dumbrava sacră a lui Jupiter*. Iaera, aici oreadă din Ida (în Frigia), apărea la Homer ca nereidă; tot din Homer este împrumutat numele războinicului Pandarus. Episodul este inspirat din *Iliada*, XII.

4 Din ţara lor.

6 O deschid şi, bizuindu-se pe armele lor, deci cu de la sine putere, nesocotind ordinele lui Aeneas.

6 Fluviu din nordul Italiei (azi Adige).

7 învrăjbitele.

Turnus, turbând pe sub zid, la colţul potrivnic, departe.

Dând cu rutulii năvală, ia veste din soli că troienii Iarăşi sărit-au pe-omor1 şi-mbie şi-o poartă deschisă.

690 Lasă-nceputele căi şi, minat de-o nespusă mânie.

Vine şi-aleargă nebun spre poartă2, spre fraţii cei mândri. Culcă pe Antiphate-ntâi, că-ntâiul închisu-i-a calea, Tânăr născut din femeia tebană şi bunul Şarpedon3, Culcă-l cu suliţa-n piept, căci lemnul de corn ausonie

695 Zboară grăbit zuzăind şi prin vintre-i pătrunde şi-ajunge Până sub piept, în adânc; şi ţâşneşte cu spumă pârâul Negru din rană şi-oţelul stă cald în plămâni sfredelite4.

Culcă pe Merops apoi, şi pe Aphidnus, şi culcă pe Erymas; Culcă pe Bitias, cel de minie-ncruntat ca o fiară5.

700 Nu străpungându-16 (nu moare – un voinic ca dânsul de suliţi!).

Ci vuietând a plecat, izbit cu putere, toporul7, Trăsnet al morţii din cer; nici pielea-ndoită, de taur, Nici auritul pieptar cu solzii cât latul de mână8 Nu l-au scutit. Şi puternicul trup căzut-a grămadă;

705 Urlă pământul sub el şi-i zăngăne scutul cu vuiet.

Astfel la Baiae9, pe mal euboic, urlând se răstoarnă Muced piciorul de pod10, rădicat din puternice pietre.

1 Că troienii / s-au aprins într-un fel nou de luptă.

2 în text: *poarta Dardaniană*, reproducând numele unei porţi din Troia, menţionată de mai multe ori de Homer.

3 Copil din flori al unei femei tebane şi al marelui Şarpedon. Teba este aici un oraş din Mysia, provincie a Asiei Mici. Despre Şarpedon, vezi I, 100.

4 Străpunşi.

5 Cu ochii aprinşi şi sufletul fremătind.

6 Nu cu suliţa.

7 în original: *phalarica*, o suliţă mai grea decât cele obişnuite, care nu putea fi mânuită decât de un bărbat foarte viguros. „Fierul acestei arme avea o lungime de trei picioare, astfel încât putea străpunge trupul cu arme cu tot” (Tit. Liv., XXI, 8 trad. Paul H. Popescu, Versul este inspirat din Ennius, *Armates*, 534.

8 Dubli.

9 Celebră localitate balneară din Golful Napoli, situată în apropiere de Cumae.

10 Digul.

Nalt şi spre mare plecat. De bătrân, el întruna se pleacă, Tot mai strivit, până când se răstoarnă huind în prăpăstii1;

710 Marea s-amestecă-n clocot şi fierbe-aruncând nisipişuri Negre şi Prochyta geme clătită2 şi Inarime zbate-şi Patul de stânci zăcător pe Typhoeus, bătutul de Joe.

Mars, purtătorul de zale8, din nou încordat-a puterea

Plină de foc în latini, îmboldindu-i mai zornic spre luptă4.

715 Vin înglotiţi de tutindeni latinii, căci dat li-e prilejul, şi-nsufleţiţi de războinicul zeu ei se simt.

Pandarus când a văzut pe frate-său mort în ţărână şi că norocul s-abate din drum şi le-abate şi lupta, Repede-ntoarce-n ţâţâni şi-mpinge puternica poartă5.

720 Dând-o la loc cu năprasnicii-i umeri, şi-afară-şi închide Mulţi dintre bieţii troieni, părăsindu-i luptării pe moarte; Pe-alţii cu sine-i închide, pe cei ce săriră mai iute, Nesocotitul de el, că-n mijlocul gloatei pe Turnus Nu l-a

văzut când a-ntrat şi l-a-nchis şi pe dânsu-n cetate.

725 Ca pe un tigru flămând în staulul blândelor6 vite.

Grabnic în ochi le-a sărit o străină lucoare7; cu zăngăt

Armele-i sună a pustiu şi roşii ca sângele-i joacă Penele-n coif şi din scut îi scapără pară de fulger.

Toţi îi cunosc urgisitul 8 său chip şi-uriaşa făptură.

1 în adâncul valurilor.

2 Se cutremură de zgomot. Prochyta (azi Procida), insulă vulcanică situată în faţa localităţii Baiae, se află nu departe de insula Inarime (azi Ischia), sub care, după unele legende, ar fi fost îngropat gigantul Typhoeus, învins de Jupiter.

3 în original: *armipotens* (stăpânul armelor), epitet curent al lui Marte (cf. Lucretius, I, 33).

4 Lipseşte în traducere versul: *Iar printre troieni trimise Fuga şi cumplita Spaimă* (personificate, ca şi *Pudor* sau *Fama* în c. IV).

6 împinge, *cu mari sforţări*, *poarta*.

6 înfricoşatelor.

7 Pe dată, *în ochii lui Turnus se ivi o sclipire* nouă.

8 Odiosul (pentru ei).

730 Toţi împrejur înlemnesc Aeneazii. Dar Pandarus sare Groaznic cu firea şi-aprins de-omorârea iubitului frate Vuietă vorbe: „Ho, ho! Iatacul Amatei şi nunta1 Crezi că-i aici? Şi palatul din Ardea voastră, tu, Turnus? Cuib al duşmanilor vezi şi nimic nu-ţi mai mântuie capul/6

735 Turnus cu zâmbet atunci îi răspunde, cu linişte-n suflet:

„Dacă ţi-e pieptul locaş de virtuţi, hai vino, loveşte! Spune-i2 lui Priam în Iad că şi-aici s-a găsit un

Achilles/6

Astfel, eroul. Şi-acela, turbat, încordându-şi puterea, Vântură greul ciomag3, cel aspru de noduri şi coajă.

740 Aerul prinde vuind izbirea ciomagului; Iuno însa-l abate din drum şi prin poartă pătrunde ciomagul.

„Însă de-oţelul ce-l vezi învârtit de mâna mea dreaptă.

Nu-mi eşti tu omul să scapi! Şi vedea-vei tu cine-i mai tare!”

Şi, ridicându-se grabnic, deodată cu spada loveşte;

745 Fierul despică sclipind prin mijlocul tâmplelor fruntea, Spică şi-obrajii, tăindu-i de tot cu scârboasa rănire. Sună şi geme de-atâta povară căzând şi se zguduie locul; Oasele fără mişcări şi zalele-i crunte4 de creieri Grele s-aştern pe pământ; şi-aici şi dincolo-i atârnă

750 Capul în două tăiat, sprijinindu-se-n două pe umeri.

Prinşi de-o năprasnică spaimă, se-ntrec troienii la fugă.

Dacă viteazul acum ar fi prins hotărârile faptei.

Poarta curând s-o descuie, lăsând pe rutuli înăuntru, Ziua de astăzi făcea războirilor5 capăt cu totul.

755 însă mânia cea fără de cumpăt şi pofta de-omoruri Mină-l în mini la vrăjmaşi.

Culcă pe Gyges dintâi, pe Phaleris, căror le taie Gleznele; celor ce fug le-azvârle răpitele suliţi Ploaie prin spete, căci mâna şi ochiul i-l drege Iunona.

1 Palatul de zestre al Amatei, adică cel pe care Turnus l-ar fi primit drept zestre prin căsătoria cu Lavinia.

2 Astfel, *îi vei povesti*.

3 Lancea necioplită.

4 însângerate.

5 Omis: şi *neamului troian*.

760 Taie pe Halys, pe Phegeus prin raniţă1 dânsul străpunge-l;

Taie pe ziduri de-a lungul şi-omoară de-a rândul pe bieţii Nepricepuţi ai luptării2, dar plini de văpaie şi suflet: Taie pe Alcandrus, pe Prytanis, Halius şi pe Noemon. Iar pe Lynceus, pe cel ce venea cu mulţimi împotrivă-i.

765 Iute din dreapta-l ochi, rezemându-se-n zidul din spate, Astfel izbindu-l de-aproape cu fierul, că-i dete de-a dura Capul, departe pe câmp, cu coiful deodată. Pe-Amycus, Cel mai dibaci vânător şi fără pereche de meşter Săbii să ungă şi-oţelul să-l facă-otrăvit la tăişuri.

770 Taie-l; pe Clytius lui Aeol3, pe-al muzelor prieten,

pe Cretheus.

Drag al cântărilor preot4, deprinsul de-a pururi cu coarda.

Vecinic deprins, cu răsunet frumos şi cu plânset de strune.

Arme să cânte şi roibi şi bărbaţi şi războinice fapte. Însă de veste prinzând mai la urmă fruntaşii cetăţii.

775 Mnestheus cel tare şi-aprinsul Serestus, dau goană spre gloate;

Văd pe duşman în cetate şi cetele-n fuga risipei. Mnestheus: „Dar unde vă duceţi şi care vi-e gândul?

le strigă.

Ori mai aveţi vreo cetate şi-aveţi întărire şi ziduri? Unul – şi-aici, cetăţeni, în şanţuri la voi şi tutindeni

780 Strâns de-ntăriri – a-ndrăznit să răstoarne cetatea, el singur.

Nepedepsit? Şi pe cei mai de frunte flăcăi să-i omoare? Nu vi-e ruşine şi milă de taţii bătrâni5 şi de zeii Moşilor voştri, de bunul6 Aeneas? De nimeni, nemernici?”

1 Prin scut.

2 Neştiutori (de prezenţa lui Turnus în cetate); ei erau ocupaţi cu respingerea celor ce năvăleau la ziduri.

8 Fiul lui *Aeolus*.

4 Pe-al muzelor tovarăş – repetiţie poetică.

6 De biata voastră patrie.

6 Marele.

Suflet ei prind din cuvintele-acestea şi vin în şiraguri

785 Dese-ndărăt. Dar pe-ncet din încaier se-nlătură Turnus, Calea ţinând-o spre râu şi spre colţul strâmturilor văii1.

Tot mai năvalnic îl strâng troienii cu multă strigare, Tot mai încins îl gonesc. Aşa cu duşmanele2 suliţi Strâng vânătorii pe-un leu furios. Cu groază privindu-i.

790 Leul, cu ochii turbaţi, se retrage; 3 nu-I lasă mânia, Nici bărbătească putere, să fugă; dar nici să s-arunce, Oricât doreşte, spre dânşii nu poate, că-i zidul de suliţi.

Astfel, cu gându-ngrijat4 dar fără să-şi facă vreo

pripă, Turnus se duce mereu şi mâniile-i sforăie-n5 suflet.

795 Galben, de două ori6 dat-a năvală-n duşmanii din juru-i, Pus-a-ngrozitele oşti în două răstimpuri pe fugă.

Însă curând de tutindeni s-adună cu toţii pe unul, însăşi saturnica Iuno să-i facă adaos puterii Nu mai cutează: din cer a trimis cu zborul pe Iris

800 Jupiter, veste7 să-i ducă surorii că Turnus peri-va Dacă nu fuge curând din cetatea troiană viteazul. Astfel, voinicul nu poate8 nici scutul să-l poarte destoinic, Nici să lovească vârtos; şi-l acopăr săgeţi de tutindeni. E copleşit. Şi pe tâmple-i vuieşte cu zăngăte-ntruna

805 Coiful cel gol şi, de pietre-aruncate, turtita-i aramă. Penele coifului toate-au zburat şi e spart şi pe-alocuri Scutul; şi suliţi de suliţi aruncă troienii; şi Mnestheus Tuna şi fulgeră-n jur. Şi-i curge cu şipot sudoarea Neagră de praf, ca răşina, şi nici nu-i mai vine răsuflet.

1 Spre partea (*taberei*) *mărginită de undele* (*Tibrului*), care, datorită acestui obstacol natural, nu avea zid de apărare.

2 Ameninţătoarele.

3 Textual: *leul, deşi înfricoşat, / se retrage ameninţător, cu privirea plină de cruzime*.

4 Nehotărât.

6 Fierb.

8 Ba chiar, de două ori. Textul nu sugerează paloarea lui Turnus.

7 Cu aspră poruncă. Iuno, soţia lui Jupiter, era şi sora lui.

8 Nu mai poate, fiind părăsit de ajutorul divin.

810 Frânt e de tot; gâfâind, îi tremură trupul din creştet. Iată, de sus azvârlit1, cu armele crunte pe dânsul.

Sare viteazul în râu. Iar râul cu vinete2 valuri Prinde pe cel sositor şi, pe blândul său pat legănându-l, Spală-l de sânge şi-omor şi-l duce voios la tovarăşi 3.

1 Atunci, în sfârşit, aruncându-se cu un salt.

2 Galbene, aurii (*flavae*), epitet frecvent pentru apele Tibrului, colorate astfel de nisipul pe care-l transportau.

3 Salvarea lui Turnus de către Tibru, protectorul troienilor, poate că nu este chiar un artificiu discutabil (cum consideră G. Guţu), niciun simplu prilej pentru Aeneas de a-şi spori gloria învingându-l într-o monomahie (cf. Servius *ad Aen.*, IX, 813); „Tibrul, ca şi Vergilius însuşi, dorind triumful lui Aeneas, potrivit voinţei zeilor, nu are pentru latini decât simpatie, latinii fiind adversari „de o zi" care „mâine" îi vor fi aliaţi intimi. N-ar fi putut lăsa să piară pe cel mai eroic dintre ei, când acesta s-a încredinţat protecţiei sale. „(Constans).

CARTEA A X-A

Iată, puternic acum în Olymp îşi deschide palatul Tatăl din ceruri şi-al lumii stăpân, în locaşul de stele1. Sfatul şi-l cheamă. De-acolo, privind pe pământul cu-ntinderi.

Vede cetatea troiană, de sus, şi poporul latinic.

5 Zeii s-adună-n deschisul palat; iar Părintele-ncepe:

„Marilor zei şi puternici! De ce vă schimbarăţi cu toţii2

Rostul jurat? Şi de ce vă luptaţi cu-ndârjire-aşa multă? însumi oprit-am italii să-nceapă războiul cu Troia. Peste voinţă-mi vă văd învrăjbiţi. Şi care-i temeiul

10 Pe-unii sau pe-alţii să-i duceţi cu fierul în lupta peirii? 3

Ziua cea mare-a luptării-nu duceţi voi grija! – sosi-va

Când oţărâta4 Carthago va duce-n cetăţile Romei Multă perire-şi-omor şi prin Alpi despica-şi-va cărarea5; Fi-vor iertate şi vrajbele-atunci, şi jaful, şi-omorul

1 în viziunea lui Vergilius, Olimpul homeric, situat pe înălţimile muntelui cu acelaşi nume, devine un lăcaş astral; iar drumul spre palatul lui Jupiter este, după Ovidius (*Met.*, I, 163), Calea Lactee.

3 în realitate Jupiter le vizează pe Iuno şi Venus, care păruseră (Cf. IV, 98) să ajungă la o înţelegere.

3 Textul se referă la troieni şi latini: *Şi ce teamă / i-a îndemnat pe unii sau pe ceilalţi să ia armele şi să atace*?

4 Sălbatica (*fera*).

6 Aluzie la traversarea Alpilor de către Hannibal,

răzbunătorul prevestit de Dido (IV, 622), în anul 218 î.e.n.

15 Pacinici acum vă voiesc; şi-mi legaţi prieteniile păcii!” Jupiter astfel a zis, şi puţine. Dar, nu cu puţine

Venus cea plină de farmec1:

„Tată, putere de veci pe pământ şi-n seninele ceruri!

Dacă nu ţie, noi cui să mai cerem şi milă şi razim?

20 Cât sunt de-obraznici rutulii, tu vezi. Şi-ndărătnicul

Turnus

Umblă cu roibii prin taberi, fălos de mulţimea din juru-i2, la un turbat. Şi troienii n-au zile scutite prin ziduri; însăşi în poartă şi-n jur, prin săpatele şanţuri, rutulii Mestecă suliţi şi-n gropi ei tulbură râuri de sânge;

25 Prinţul nu ştie nimic, că-i departe. Şi-i laşi tu să fie Vecinic aeolo-ngrădiţi? Din nou ameninţă duşmanii Zidul troienic, cel nou ridicat, şi duşmanul li-e altul, însuşi Tydides, cu trainice oşti din Actolia3-mpotriva Troiei se scoală. Şi cred că de-acum şi răniri îmi găteşte

30 Soarta; pe sfântul tău neam risipi-l-vor de-acum muritorii! 4

Fără de vrerile tale de cumva sosiră şi fără menire Dânşii-n pământul latin, spăşească păcatul şi lasă-i Fără-ajutorul ce-l dai; iar dacă sosiră cu-ndemnuri Date de zei şi de mani5, azi cum de nu poate să ducă

35 Nimeni porunca la ţel? Şi menirea de ce li se schimbă? 6

1 în original: *aurea* (cea de aur), epitet prin care şi Homer exprimase perfecţiunea frumuseţii Venerei (*chryse Aphrodite*).

8 De bunăvoinţa lui Marte.

8 Din nou Tydides, din etolianul Ar pl. Arpi, oraş din Apulia, este acelaşi cu Argyrippa, reşedinţa italică a etolianului Diomedes.

4 Textual: *Cred, deci, că alte răni mă aşteaptă*; /*şi eu, fiica ta, voi fi expusă armelor unui muritor*. Aluzie ironică la împrejurarea din războiul troian când Diomedes (Tydides) o rănise pe zeiţă (cf. II., *V*, 330).

5 De zeii din cer (adică oracolul lui Apollo din III, 96)

şi de *manii* lui Hector (II, 295), Creusa (II, 781), închises (V, 729).

6 Textual: *De ce acum poate oricine / să-ţi nesocotească poruncile şi să clădească noi destine*? Deşi Venus nu o numeşte, atacurile ei aluzive se îndreaptă, ca şi în versurile ce urmează, spre Iuno şi intrigile urzite de aceasta (cunoscute din cărţile anterioare). Abilitatea discursului pune din nou în evidenţă stăpânirea de către Vergilius a subtilităţilor retorice şi psihologice; răspunsul Iunonei va arata în ce măsură dezbaterea le individualizează pe cele două zeiţe, ca tipuri caracterologice.

Ce să vorbesc şi de flota-i aprinsă-n pământul lui Eryx? Ce, de stăpânul furtunii1 şi ce, de turbatele vânturi Scoase din peşteri? Şi ce, de cea vecinic pe drumuri, de Iris?

Iată, şi manii de-acum îi răscoală (căci numai pe-aceştia

40 Nu-i răzvrătise!) şi-adânc aţâţată pe oameni, Allecto Iese deodată, turbare-aducând prin oraşe latine.

Nu mai aştept stăpânire2 de-acum! Aşteptat-am domnia Cât ne zâmbise norocul; oricare va-nvinge, mi-e una3. Dacă niciunde vreun loc nu le lasă troienilor Iuno

45 Nedomolita, pe Troia ce fumegă-n caldă ruină.

Tată, dă-mi voie, te rog, să-mi mântui de moarte pe Iulus.

Nevătămat, din război, dă-mi voie să-mi mântui nepotul! Mări neştiute de-acum rătăcească de-a pururi Aeneas; Unde voi-va să-l ducă menirea, pe-oriunde, să meargă!

50 însă pe Iulus voiesc să mi-l scap şi să-l mântui de lupte. Paphos cel mândru-i al meu, şi Amathus al meu, şi

Cythera;

Codrul idalic îl am4; sătul de războaie, n repaus Moară pe-acolo, străin5! Şi Carthago tu fă-o să-njuge Neamul italic, ca rob; el n-o să ridice de-acolo

55 Puni, ca s-aducă-ajutor6. Ce bine-a găsit mântuindu-şi Capul din spaimele Troiei? Şi fuga-i din focul

argolic Ce-i ajutase? Şi ce, rătăcirea prin ţări şi pe-adâncuri, Latiul cătându-l şi-o Troie din nou pustiirii menită? N-ar fi făcut mai cuminte să scurme cu plugul cenuşa

60 Taţilor, câmpul ce-odată numit a fost Troia? Ah, Xanthus Dă-li-l, şi Simois iarăşi, şi iarăşi durerile Troiei Fă să le sufere bieţii troieni!" Şi saturnica7 Iuno.

1 Eol.

3 Domnia promisă lui Aeneas.

3 Mi-e totuna.

4 Cythera, insulă în marea Egee, era vestită pentru cultul Venerei, ca şi oraşele cipriote Paphos, Amathus şi Idalium.

6 Textual: *Să-şi petreacă acolo, părăsind, armele, / o viaţă lipsită de glorie*.

6 De acolo, el nu se va opune cu nimic / oraşelor tyriene (cartagineze).

7 în original: *regia* (regeasca). „*Regia* corespunde lui *aurea*, epitetul Venerei; Iuno este maiestuoasă. De altfel, ea este adorată în Italia sub numele de *Iuno Regina*" (Lejay).

Nemaiputând de mânie: „De ce mă sileşti tu să spintec Vălul tăcerii şi-ascunsul amar să-l descopăr prin vorbe?

65 Spune, silit-a vreun om, ori silit-a vreun zeu pe Aeneas Lupte să-nceapă şi-n chip duşmănos să lovească-n

Latinus?

Dus de meniri a sosit în pământul italic – hai, treacă!

— De-ale Cassandrei răspunsuri mânat1. Dar şanţul să-l lase.

Viaţa-ncrezându-şi-o-n mări2: al meu e şi-ndemnul acesta? 70 Că-ntr-un copil a-ncrezut şi cetatea şi soarta luptării.

Că răscoleşte tyrrheni înfrăţiţi şi 3 popoare blajine: Zeii-l azvârl într-atâtea prostii? Ori mâniile mele? Unde-i deci Iuno, mă rog, şi pe drumuri cea vecinică.

Iris?

Da, e păcat că latinii cu flacări încinseră Troia 75 Cea

ce va fi şi că Turnus îşi apără4 ţara străbună.

Căruia5 moş îi fusese Pilumnus, iar mamă Venilia!

Ce? S-amenințe cu foc pe latini, şi cu moarte, dardanul? Maluri străine s-arunce sub jug şi s-adune la jafuri? Socri să-nşele minţind şi din mână să ne smulgă mireasa? 6

80 Pacea s-o poarte pe mâni7 şi război să gătească-n corăbii?

Tu mi-ai putut să ţi-l mântui de-a grecilor ură pe Aeneas, 8 Tu mi-ai putut să-ţi prefaci şi corăbii din maluri în nimfe; Noi, c-ajutăm pe rutuli puţintel, e păcat într-atâta! «Prinţul nu ştie nimic, că-i departe!» Dar nici să nu ştie!

1 Referindu-se la profeţiile Cassandrei, care nu erau luate în serios de nimeni, Iuno încearcă să minimalizeze importanţa oracolelor invocate de Venus.

1 Încredinţând-o vânturilor.

3 Că încearcă să obţină alianţa cu etruscii şi tulbură.

4 Textul se referă la dorinţa lui Turnus de *a rămâne* în ţara strămoşească, dorinţă cu totul legitimă. Iuno reia ironic argumentarea Venerei.

6 Lui Turnus. Venilia era o nimfă italică. Despre Pilumnus, vezi IX, 3.

6 Textual: *Să-şi aleagă cu sila socri şi să smulgă de la* sânul *mamei o fată logodită*. (Printre atâtea învinuiri nedrepte, Iuno uită să invoce, în vehementa ei tiradă, singurul act de violenţă de care troienii se făcuseră vinovaţi: involuntara ucidere a cerbului – cf. VII, 479 şi urm.).

7 Aluzie la solia de pace trimisă de Aeneas lui Latinus (VII, 151 – 154).

8 Traducerea omite versul: Şi *să laşi în locul lui o ceaţă şi adieri uşoare*. (Aluzie la episoade din războiul troian relatate în *Iliada*, V şi XX.)

85 Paphos al tău e, şi munţii idalici, şi mândra Cythera; Ce năzuieşti spre1 cetatea cu oşti şi spre neamuri cumplite? Poate că noi străduim nimicirea cu totul a Troiei Celei slăbite? Vezi, Doamne! Dar cine-a zvârlit în mânia

Grecilor Troia? Şi cine-a făcut să s-adune sub arme

90 Asia toată şi Europa, rupând legământul prin furturi2? Eu am trimis pe curvarul dardanic să zguduie Sparta? Dat-am eu arme? Hrănit-am războiul prin patimi scârboase?

Frica-mi pe-atunci trebuia să mi-o porţi! 3 Şi târziu îmi aduseşi

Plângeri acum, pe nedrept, şi te certi ca o babă limbută4!"

95 Iuno pe-acestea le-a zis. Şi-n jur frământară cu toţii, Zeii-mpărţiţi în păreri; şi pădurile-ntocmai murmură, Vânt când începe să bată doinind şi cu-ncetul din freamăt Vuiete gem şi vâslaşii-nţeleg că se bate-a furtună. Tatăl atunci, ale cărui puteri sunt a-totul-putere5.

100 Prinde cuvântul. Şi-n jur e linişte-n largile ceruri.

Jos în adâncuri se zbate pământul, sus tace văzduhul, Zefirii-şi curmă suflarea şi mările cad în răpaos.

„Fiţi cu băgare de seamă ce zic şi ţineţi-le minte! Dacă-am văzut că-nfrăţirea troiană cu neamul italic

105 Nu-i cu putinţă, că-ntruna şi voi staţi numai de certuri, De-astăzi să fie ce-o fi şi-arată-se orice speranţă.

Fie rutuli ori troieni, n-am niciun amestec cu dânşii6.

1 De ce instigi.

2 Răpirea Elenei de către Paris, care rupsese alianţa (în traducere *legământul*) dintre greci şi troieni.

3 Atunci se cuvenea să te temi pentru ai tăi.

4 Şi arunci insulte fără temei.

5 în original: *rerum cui prima potestas* (care s-ar putea transpune prin „cel ce deţine asupra lumii puterea iniţială şi ultimă"), în acord cu *aeterna potestas* („puterea de veci") din v. 18, ceea ce dă un înţeles mai abstract tradiţionalului suveran al Olimpului, adaptându-l viziunii ce conducea mitologia spre monoteism, din curentele filosofice cunoscute de Roma contemporană lui Vergilius. Astfel, Jupiter din *Eneida* poate fi considerat „emanaţia şi substanţa însăşi a acelui *nous* providenţial ce guvernează lumea" (Paratore), zeii mitologiei vergiliene găsindu-şi fiinţa şi puterea în acest zeu prin excelenţă, „al cărui

numen le absoarbe sau le distribuie pe toate celelalte" (Carcopino).

6 Nu voi face nicio deosebire între ei.

22*

Ori că rutulii-s meniţi sub ziduri să-şi afle perirea, 1
Ori că-amăgiţi de greşeli vor fi şi de semne troienii.

110 Parte cu nimeni nu ţin. Şi care precum îşi găteşte.

Aibă-şi şi bunul şi răul. Sunt tutor stăpân deopotrivă;
Soarta să-şi bată cărările ei2". Şi jurat-a pe Styxul Fratelui
său şi pe malul cu guri ce revarsă răşină Neagră; şi semn3
când a dat, tremurat-a-n adâncuri

Olympul.

115 Astfelse-nchise-adunarea. Şi-acum se ridică din
scaun Tatăl şi zeii-l petrec, în mijloc avându-l, spre praguri,
însă-ntr-aceea rutulii sporesc înglotirea la poartă4.

Oameni s-aştearnă cu fierul, cu flacări să-ncingă
cetatea. Oastea troiană de-acum e-nchisă prin şanţuri cu
totul.

120 Fără nădejde să poată scăpa. Pe turnuri sărmanii

Stau de-n zadar şi pe zid se răresc pe simţite
străjerii. Asius, fiu lui Imbrasus, Thymoetes Hicetaonul5.

Doi Assaraci şi cu dânşii mai vârstnicul Thymbris şi
Castor, Singuri aceştia se luptă6 şi tinerii fraţi cu
Şarpedon.

125 Clarus şi Thaemon, veniţi de pe lycice dealuri şi
dânşii. Iată, cu trupul întreg încordat, împingând bolovanul
(Nu puţintică bucată de munte), lyrnessicul7 Acmon, Tare
ca tată-său Clytius, ca frate-său Mnestheus de tare; Colo
cu pietre zoresc şi cu suliţi dincoace-apărarea.

130 Ici cu tăciuni şi dincolo dau aripi săgeţii din
coardă, însuşi, în mijlocul lor, din suflet iubitul de Venus.

1 Textual: *Ori că tabăra este ţinută în asediu datorită destinelor*

(*favorabile*) *ale italilor.*

2 în neutralitatea declarată de Jupiter transpare din nou raportul dintre zei şi destin din poemul vergilian: ei posedă cunoaşterea destinului, fără a avea însă activitatea

demiurgică din eposul homeric, lumea lor nemaiconstituind „un univers al cauzalităţii” (Brisson), ci doar o conştiinţă clară a raporturilor necesare a ceea ce este imprevizibil pentru om. Că Jupiter nu se identifică cu destinul observa şi Servius, în comentariul acestui vers: *videtur Hic ostendisse alind esse fata, alind Iovem*.

3 Semn cu capul. Pentru versurile 112 – 114, vezi IX, 103 – 105.

4 Asediază toate porţile.

5 Hicetaonianul, adică *fiul lui Hicetaon*.

6 Sunt în prima linie.

7 Din Lyrnessus, oraş din Troada.

Iulus, copilul dardanic, gol capul cel tânăr purtându-l, Mândru străluce, precum în podoabele de-aur mărgeanul 1, Fie pe cap ori la gât, şi precum, iscusit în lipire.

135 Fie pe lemnul de nuc ori fie pe lemn terebintic.

Sideful2 luce. Pe gâtul ca laptele de-alb se revarsă Pletele-n vânt, iar pe frunte le-ncinge cu cercul de aur. Stat-ai, Ismarusă, şu tu acolo-n vedere de neamuri Vrednice, răni împărţind şi săgeata-mbătând-o de-otrăvuri.

140 Nobile fiu din maeonicul neam şi de unde puternici fără bărbaţii câmpii4, iar Pactolus aur le-mproaşcă. Stat-a şi Mnestheus pe ziduri, acel ce pe Turnus scoţându-l

Ieri din cetatea cu şanţ, ridicat-a măririle Troiei5; Capys apoi, după care numit-am cetatea campană6.

145 Singuri aceştia, răzbiţi de trudirile luptei, ţin pieptul;

Singuri, pe vremea când spintecă noaptea şi-adâncul

Aeneas.

Căci din pământul euandric ajuns în etrurice taberi, Merse la rege-arătându-i şi numele-i vrednic şi neamul, Ceea ce vrea şi ce-aduce cu dânsul şi cum se ridică

150 Crudul Mezentiu-mpotrivă-i şi-i spune ce suflet de fiară Turnus avu şi pe cele lumeşti ce temei să mai punem; Totul îi spune şi-amestecă rugi. Şi cu grabă şi-l prinde Tarchon fârtat şi-ntăreşte frăţia; şi-n voile sorţii7 Lydicul neam, la porunca din ceruri, s-azvârle-n corăbii.

1 în original: *gemma* (piatră preţioasă).

2 Textual: *Fie pe lemnul de merişor, fie pe cel de terebint de Oricos, / fildeşul*. Oraşul Oricos din Epir era vestit pentru arborii de terebint, al căror lemn suplu şi tare, de culoare închisă, era considerat preţios.

3 Războinicul poartă numele unui munte din Tracia. Celelalte nume din pasaj sunt luate în majoritate din Homer, desemnând alte personaje.

4 Câmpuri rodnice. Pactolus, râu din Lydia, era cunoscut pentru nisipurile sale aurifere.

6 Textual: *acel pe care gloria de a-l fi alungat / ieri pe Turnus din întăriturile cetăţii îl ridicase până la cer*.

6 Capua.

7 Dezlegat de soartă (care-i oprise pe etrusci să lupte sub conducerea unei căpetenii italice – cf. VIII, 502 – 503).

155 Prinţului celui din lume-ncrezut1. Acneică luntre

Tutor în frunte plutea-mpodobită cu leii troienici2,
Ida deasupra, cea dragă de-a pururi fugarilor Troiei.
Marele prin (3 e acolo, pe pod, şi cu gândul petrece
Multele trude ce-aduce războiul. Iar Pallas, la stânga

160 Stându-i lipit, îl întreabă ba drumul pe stele, prin
noaptea Plină de neguri, ba câte-a-ndurat şi prin ţări şi pe mare.

Muze, deschideţi acum Heliconul şi-aprindeţi-mi cântul:

Care puteri din toscanicul mal4 însoţiră pe Aeneas,
Vâsle bărbate-aducând şi-al mărilor luciu tăindu-l.

165 Massicus spintecă-adâncul dintâi, cu un tigru5
de-aramă;

Vrednici o mie de tineri cu el, părăsind cetăţuia
Clusium şi Cosae6; iar armă pe umeri războinicii poartă
Cucuri7 uşoare, săgeţi şi-un arc dătător de perire.

Abas, cel plin de-ntunerec la chip, şi-n arme de spaimă

170 Gloatele lui; şi-aurita-i străluce corabie de
Phoebus.8 Şase din sutele lui i Le-a dat Populonia9 mama.

Tineri dibaci în război; trei sute pământul din mare,
Ilva cea darnică-n fier şi nemaisfârşită-n metaluri.

Vine şi Asilas, tălmaci între oameni şi zeii din ceruri;
175 Sfânt cetitor şi pe zodii cereşti şi pe vintre de vită.
Graiuri de păsări cunoaşte şi zornicul umblet de fulger.
1 încredinţându-se conducătorului străin. Despre *lydicul neam*, cf.
VIII, 479.
2 Imaginea leilor Cybelei, protectoarea troienilor, ca şi a muntelui Ida, unde zeiţa avea o dumbravă sacră, erau figurate la prora corabiei.
3 Aeneas. *Pe pod*, adică *la pupa*.
4 Ostile etrusce, a căror enumerare va constitui al doilea catalog al trupelor din *Eneida*.
5 Tigrul era chiar numele corabiei, după figura purtată la proră (ca şi în scena navomahiei din V, 116 şi urm.).
6 Oraşe etrusce. La Clusium (azi Chiusi) s-au descoperit morminte etrusce de mare valoare arheologică, iar ruinele Cosei mai păstrează turnuri şi ziduri ale unor construcţii ciclopice.
7 Tolbe.
8 Textual: *Alături era Abas, cel cu priviri ameninţătoare*; *toată trupa lui purta arme strălucitoare, iar la pupa corabiei îi scânteia un Apollo de aur*.
9 Cetate etruscă (azi Piombino), situată în faţa insulei Ilva (azi Elba), bogată în mine de fier.
Duce pe-o mie de-oşteni cu suliţi grozave şi dese;
Pisa le-mparte porunci, cetatea din neamul alpheic, însă-n toscanic pământ1. Şi vine şi chipeşul Astyr.
180 Astyr, în roib încrezut şi-n oştenii cu porturi pestriţe2. Lui i se dară trei sute, cu toţii să-urmeze pe unul, Parte din care şi parte din cei de la Minio din câmpuri, Parte din Pyrgi cel vechi şi din plină de vifor3 Gravisca.
N-o să te uit nici pe tine, Cupavo, tu cel mai războinic
185 Dintre liguri, al lui Cycnus copil, cu măruntele-ţi gloate4; Mândru pe creştet tu porţi, cu pene de lebădă,

coiful, Semnul cumplitei iubiri şi-al făpturii5 părintelui vostru. Cică pe Phaethon Cycnus, pe mortul prieten, jelindu-l Singur sub umbra de plopi şoptitori şi-al surorilor6

freamăt.

190 Până ce cântă, prin cântec cătând mângâiere durerii.

Paru-i cărunt i se schimbă cu-ncetul în pene şi, iată-l, Zboară deodată spre cer, urmându-şi cântarea-n văzduhuri. Fiul acestuia, deci, cu tineri de-o vârstă cu toţii.

Mişcă, vâslind, un năvalnic Centaur: acela deasupra

195 Apelor stă şi cu groaznice stânci7 ameninţă cărarea.

Munte de-nalt, şi grindeiul 8 cel trupeş despintecă-adâncul

1 Despre locuitorii oraşului Pisa, aflat în Etruria, se spunea că ar fi fost originari din oraşul cu acelaşi nume de pe malul Alpheului, în Elida.

2 Mândru de calul şi de armele sale multicolore. Ca şi cei numiţi înaintea sa, Astyr, necunoscut în altă parte, nu va reapărea în poem.

3 Nesănătoasa (din cauza aerului acestei regiuni); era un oraş etrusc, ca şi care şi portul acestuia, Pyrgi. Minio, râu etrusc, se vărsa în Marea Tireniană în apropiere de actuala Civita-Vecchia.

4 însoţit de un mic grup. Ligurii locuiau în ţinutul muntos de la nord de Etruria.

6 Cycnus, fiu al lui Sthenelos şi rege al ligurilor, fusese metamorfozat în lebădă în timp ce-şi plângea prietenul, pe Phaethon. Această legendă (tratată şi de Ovidius în *Met.*, II, 367 şi urm.) pare să fie o variantă localizată în Italia a legendelor greceşti despre alţi doi eroi cu acelaşi nume.

6 Surorile lui Phaethon, Heliadele, plânseseră atât de mult la moartea fratelui lor, încât lacrimile li se transformaseră în ambră (cf. Ovidius, *ibid.*), iar ele în plopi. (în *Bucolice*, VI, 62, unde sunt numite *Phaethontiades*, se metamorfozează însă în anini.)

7 Centaurul, emblema şi numele corabiei, era figurat la proră ca un uriaş aplecat deasupra valurilor, cu o stâncă înfricoşătoare în mână.

8 Carena.

Ocnus dincolo zoreşte-nglotirea din ţara străbună,
Tânăr din Manto vrăjita1 născut şi din râul toscanic,
Carele, Mantua, ziduri ţi-a dat şi numene-al mamei:

200 Mantua, tare-n strămoşi, dar nu dintr-o viţă cu toţii.

Trei sunt popoarcle-aici, iar poporul cu patru familii2, însă bărbaţii toscani le sunt tuturor căpetenii, însuşi
Mezentius de-aici înarmat-a cinci sute-mpotrivă-i3; Toţi de Benacus, de tata, gătiţi cu cunună de trestii.

205 Zboară, de Mincius duşi, cu vrăjmaşe corăbii pe mare4. Vine şi Aulestes, greoi, şi cu sute5 de vâsle-n zorire
Bate grăbitul adânc şi-adâncul6 îi spumegă-n urmă. Dânsul pluteşte c-un Triton năprasnic, a căruia scoică Sperie vinete mări7; el până la coaste e-ntocmai

210 Omului, chip fioros, şi din brâu mai încolo e peşte. Apele-n spumeg se frâng sub pieptul acestui balaur8.

Principi atâţia viteji, cu treizeci de nalte corăbii, Vin ajutor lui Aeneas şi-arama le spintecă-adâncul.

Ziua-ntr-aceea perit-a din cer şi-n noptatece-alerguri

215 Trece spre creştet de Olymp, cu tropote, pacinica Phoebe9, însuşi Aeneas acum – căci grija nu-i lasă repaus – Şade la cârmă şi vâslele-ntoarce10 şi mână şi vasul.

Iată-l întâmpină-n stol adunate, la mijlocul căii, Nimfele, soaţele lui, pe care Cybele mărita

1 Manto profeta, nimfă italică. *Râul toscanic* este Tibrul.

2 Fiecare popor are câte patru triburi. Popoarele presupuse a fi

— Constituit confederaţia al cărei centru era Mantua primitivă sunt. grecii, etruscii şi umbrienii; dintre aceştia, etruscii reprezentau elementul preponderent.

8 Ura împotriva lui Mezentius îi determinase să se

înarmeze.

4 Textual: *Pe aceştia îi duce pe ape, în corabia ameninţătoare, Min*

— Cius, / încununat cu trestie verzuie de tatăl său, Benacus. Mincius, al cărui chip divinizat îl poartă corabia, era râul din Galia Transpadană – ce însufleţeşte peisajul *Bucolicelor*, izvorât din lacul Benacus (azi Garda).

5 O sută. Aulestes, frate eu Ocnus, era fondatorul Peruşiei.

6 Textul original împrumută o metaforă homerică: *marmura valurilor, răscolită* (cf. II., XIV, 273).

7 Valuri. (Pluteau pe apele Tibrului.)

8 Sub pieptul pe jumătate de animal (*semifero sub pectore*). Vezi

I, 144.

9 Nume al Dianei în ipostaza de zeiţă a lunii. *Cu tropote*, pentru *curru noctivago* (în carul nocturn).

10 Manevrează pânzele.

220 Mări să domnească-n adânc le-a ursit şi să fie şi nimfe1. Ele plutesc înşirate pe-adânc şi despintecă-adâncul.

Câte la ţărmure-au stat mai nainte corăbii de-aramăf Ele pe rege-l cunosc şi-l petrec de departe cu horă. Cymodocea, din toate mai plină de suflet la vorbă.

225 Dreapta şi-o ţine pe ciocul corăbii plutind şi din apă Spatele i ies şi latul prin valuri alunecă-n stânga2.

Celui cuprins de mirare: „Veghezi, o, născutul zeiţei? Scoală-te grabnic, Aeneas, şi toate vântrelele-ntinde-ţi3! Iată, noi brazii suntem, cei sfinţi, de pe creştetul Idei.

230 Flota-ţi odată şi nimfele mării, de-acum. Cu flacări

Când ne-a gonit, şi cu fierul turbării, nemernicul Turnus, Funii din maluri am rupt, cu durerile-n suflet; şi, iată, Noi te cătăm. Milostiva-ne mamă5 ne dete făptura Asta şi nimfe să fim şi trăire s-avem în adâncuri.

235 Iulus e-nchis şi ţinut în prinsoare de zid şi de şanţuri, împresurat de săgeţi şi de lupta cumplitului Turnus. Taberi etrurice stau prin năimitele văi şi sosit-a

Pallas, cu tineri călări; 6 dar oşti rânduit-a rutului.

Care să-i ţie pe loc şi răzleţi de vitejii din şanţuri.

240 Scoală-te! Cheamă pe-ai tăi când zorile zilei sosi-
vor; Repede-n şiruri să-i pui şi nestrăbătut tu rădică
Scutul7 gătit de Vulcan şi cu multe podoabe de aur. Mânc,
de nu mă socoţi o limbută cu vorbe degeaba, Multă perire
de tineri rutuli o să vadă pământul/6

1 Şi din corăbii să se prefacă în nimfe. Vezi IX, 77 şi urm.

2 Şi vâsleşte cu stânga pe sub valurile tăcute. În ondulaţia mişcărilor nimfei s-a văzut o transfigurare a jocului luminii lunii pe valuri (cf. Lejay), motiv al clarobscurului vergilian în care E. Papu discerne „sensibilitatea sa extremă la plasticitatea imponderabilă a luminii, dincolo de ponderea formelor, şi sugestia romantică de mister şi vrajă, cultivată de el cu o marcantă predilecţie”.

8 Textual: *Veghează şi lasă-ţi odgoanele în voia pânzelor*.

4 Când vicleanul / Turnus s-a repezit asupra noastră cu arme şi flăcări, ca să ne scufunde.

6 Mamă a zeilor.

6 Cavaleria fusese trimisă pe uscat; Pallas, însă, se afla alături de Aeneas (cf. v. 159). Textual: *Cavaleria arcadiană împreună cu vitejii «trusei au şi sosit / în locurile stabilite de tine*.

7 Şi ia-ţi invincibilul / scut.

245 Zise şi repede-apoi, cu mâna dibace, ea – mpinse

Luntrea-n clipita plecării; şi-alunecă luntrea pe-
adâncuri, Iute ca suliţa-n zbor, ca săgeata, ca vântul de
iute. Altele-n urmă-i zoresc s-o ajungă. Şi-Aeneas eroul Stă-
ncremenit, dar a prins şi suflet dintr-aste vedenii.

250 Scurt el se roagă, spre boltă ţinându-şi cu-
ncredere ochii:. „Zeilor mamă1, din Dindymus, Idei tu pază
de-a pururi!

Nalte cetăţi ocroteşti şi lei tu-ţi înjugi la teleagă.
Toată nădejdea luptării-mi eşti tu; şi-ntoarce spre bine
Semnul trimis şi cu razim să-mi fii tu, puternico, Troiei!”

255 Astfel se roagă şi-ntr-asta, pe cer învârtindu-se2, vine Ziua cu galbene zori, fugărind întunericul nopţii. Dânsul cu sârg a chemat pe fârtaţi să s-adune sub steaguri3, Gândul să-l aibă la suliţi şi gata de luptă să fie.

Iată-a-nceput să zărească pe-ai săi şi cetatea s-o vadă.

260 Sus, de pe coama corăbii, privind. Iar scutul în stânga-i Arde şi-aruncă văpăi; şi strigăt spre ceruri înalţă Tinerii Troiei, pe ziduri: nădejdea le-aprinde mânia. Zvârl mai cu suflet săgeţi; sub norii cei umezi întocmai Semne cocorii strymonici4 îşi dau şi, văzduhul tăindu-l.

265 Zboară cu vuiet şi fug de furtună cu vesele cânturi. Turnus se miră de-acestea, toţi prinţii latinici se miră, Până ce iată că văd corăbii spre maluri întoarse.

Multe, şi-adâncul întreg spumegat îl zăresc de catarge. Coiful îi arde pe creştet5 şi creasta departe revarsă

270 Flăcări şi scutul scobit aruncă lucoarea văpăii.

Stele ce cad prin văzduhul senin, aducând vreo perire6, Astfel de roşii lucesc, ca de sânge; dogoare tot astfel

1 Sfântă (*binefăcătoare*) *mamă a zeilor*. Dindymus, cf. IX, 614.

2 Întorcându-se.

3 Să asculte semnalele.

4 Cocorii care se reîntorc primăvara pe malurile fluviului trac

Strymon.

5 Lui Aeneas.

6 în apariţia cometelor, anticii vedeau prevestiri funeste. De remarcat dublul efect, surprins prin două comparaţii contrastante, al aceleiaşi imagini: „ceea ce este o splendoare în ochii troienilor, apariţia lui Aeneas, este o lumină sinistră pentru rutuli” (Bellessort).

Sirius, boale-aducând şi secetă bieţilor oameni.

Roşu răsare, mâhnind cu lumina-i cea jalnică1 cerul.

275 însă-ndrăzneţul rutul nu-şi pierde nici firea, nici capul; Drumul pe mal să-l închidă, tăind scoborârea pe

maluri, Scos din sărită el mustră pe-ai săi şi răstit le vorbeşte2: „Tot ce dorirăţi, jurând, e pe mal! Şi zdrobiţi-i cu pumnul 3! Mars, o războinici, vi-i dete pe mână. De neveste de-acasă

280 Minte v-aduceţi, de vetrele voastre! Degrabă la4 fapte Mari, la virtuţi de strămoşi! Şi năvală cu toţii la maluri, Până ce tulburi pe mal ei calcă de-a valma şi-n preget! Iute! Pe cei îndrăzneţi îi ajută norocul5/6

Zice şi stă socotind pe care să-i ducă-mpotrivă

285 Şi-mpresuratei cetăţi pe care să-i lase ca pază.

Însă-ntr-aceea pe punţi îşi scoboară din nalte corăbii

Soţii viteazul troian. O seamă pândesc obosirea Mării, când fuge-ndărăt, şi sar cu grăbire prin vaduri; Alţii scoboară pe vâsle. Dar Tarchon la mal ispiteşte6

290 Unde nici vaduri nu fierb şi răsfrânte nu vâjâie valuri.

Ci rădicată pe-ncet şi pacinic alunecă marea.

Grabnic întoarce grindeiul spre mal, îndemnând pe tovarăşi:

„Iată-ne, vrednici flăcăi! Învârtiţi cu virtute lopata, Repede toţi, şi cu grabă la mal, şi-n duşmanele malur

295 Luntri-mi înfigeţi şi dungă prin mal să reverse grindeiul7! Vasul nu preget să-l frâng şi să-l sfărm într-asemenea maluri.

Numai s-ajungem odată pe mal! 66 Şi zicându-le acestea, Zornici tovarăşii repezi lovesc cu grăbitele vâsle, Repezi înfig înspumatul grindei în pământul latinic.

300 Până ce vasele-ajung în uscatele prunduri şi toate Nevătămate sosesc, dar nu şi cea dusă de Tarchon;

1 Aducătoare de nenorociri, sinistră. Apariţia constelaţiei Sirius anunţa perioada caniculară.

3 Textual: *îi îmbărbătează pe ai săi cu vorba şi-i aţâţă*.

3 Cu braţul care poartă arma (*dextra*), adică luptând.

4 Acum amintiţi-vă de.

5 Celebră maximă latină, citată de obicei sub forma: *fortes* (aici *audentes*) *fortuna iuvat* (cf. Cic., *Tuse.*, II, 4, 11 sau *De fin.*, III, 4). Când nu e orbit de nebunie (*furor*,

insania) rivalul lui Aeneas dovedeşte – ca aici – prezenţă de spirit şi forţă stimulatoare.

6 Cercetează ţărmul.

7 brazdă prin mal să taie carena.

Căci, repezită prin vad, ea se zbate pe culmi de nisipuri, Stă clătinată-ndelung şi-oboseşte-nspumatele valuri, Grabnic s-afundă1 şi-aruncă pe soţi răzleţirii pe-adâncuri.

305 Vâsle sfărmate şi laviţe acum, plutitoare tutindeni, Piedici le fac şi prin ape ce scad li s-alunecă pasul.

Însă nici Turnus nu pierde eu preget clipita; răpeşte Ostile toate cu el şi-i gătit de ciocnire pe maluri. Trâmbiţi răsună. Şi-ntâiul în gloate-adunate cu zorul2

310 Intră Aeneas şi, semn de război, el izbeşte3 latinii.

Taie pe Theron întâi; el, cel mai poternic dintr-înşii, Drept spre Aeneas venea; dar prin zaua de-aramă pătrunde-i

Spada, prin largul veşmânt cu pulpanele de-aur, prin coaste.

Taie pe Lichas apoi, pe tăiatul din mamă murită.

315 Ţie-nchinat, iscusitule Phoebus; dar fierul cruţat-a

Numai pe bietul copil4. Şi-n curând şi pe Cisseus vânjosul şi pe puternicul Gyas, pe cei ce-aşternicau cu ciomagul Gloate, perini i-a dat; nici armele marelui Hercul Nu le-ajutară, nici braţul vârtos, nici tatăl Melampus.

320 Soţ al lui Hercul, cât timp suferit-a trudirile vieţii5. Iată, spre Pharus acum, spre limbutul cu vorbe de-ocară, Suliţa-n sârg aruncând-o, i-o vâră prin gura deschisă. Nefericite şi tu, cu noua ta patimă, Cydon, Până-urmăreai6 pe copilul de-abia ridicat tinereţii.

325 Clytius, mort ai zăcea de lovirea troiană, stingându-ţi Patimi mişele7 pe veci, pe care le-avuseşi de-a pururi.

1 E zdrobită.

2 în mulţimile de ţărani adunaţi de pe câmpuri (vezi

cartea a VII-a).

3 Şi, semn bun pentru luptă, el culcă la pământ. Succesul lui

Aeneas este privit ca o prevestire favorabilă pentru troieni.

4 Textual: *închinat ţie, Phoebus, pentru că ai îngăduit micuţului ţ să scape de atingerea vătămătoare a cuţitului*. Copiii născuţi prin intervenţie chirurgicală, ca acest Lichas, erau consacraţi lui Apolão, printre atributele căruia se număra şi acela de inventator al medicinii (cf. Hor., *Carmen saeculare*, 63).

5 CU timp şi-a îndeplinit muncile pe pământ. Aluzie la ciclul de douăsprezece „munci" sau „isprăvi" ale lui Hercule. Melampus, numele vestitului prezicător grec, este atribuit aici unui necunoscut, iar Gyas nu trebuie confundat cu omonimul său troian.

6 în timp ce urmai.

7 în text: *eliberat de / dragostea ta pentru tineri*.

Dacă-nglotirea de fraţi nu venea cu grăbire, a lui Phorcus1 Vrednică-odraslă! Căci şapte la număr, ei şapte deodată Suliţi aruncă, dar parte se frâng şi le-abate şi scutul

330 Nestricătoare2; iar câte-l ating pe Aeneas, pe-acestea Venus le-ndoaie. Şi-Aeneas grăbit lui3 Achates îi zice: „Adă-mi tu suliţi – niciuna să nu mi se ducă degeaba Colo-n rutuli – din acelea ce-odată pe câmpii troienici Stat-au prin trupuri de greci.66 Şi-o suliţă-n grabă smulgând-o

335 Zvârle. Prin scutul de-aramă răzbeşte-n izbire pe Maeon Suliţa, zaua de fier spărgând-o deodată cu pieptul;

Sare grăbit şi, pe fratele-i prins de cutremur, Alcanor Prinde-l cu dreapta, să-i facă sprijin, dar prin braţ îi străbate

Lancea trimisă din nou şi se duce-ncruntată4, cu zuzăt:

340 Dreapta-i, murind, îi atârnă din umăr în vinele scurse. Numitor, cel ce-a sărit ca să smulgă din frate-său fierul, Ţintă-i acum lui Aeneas5, dar nu i-a fost scris să-l lovească;

Suliţa-n zbor a prelins prin şold pe vânjosul Achates.
Clausus din Cures acum, încrezut în puterea-i de tânăr.
345 Sare năprasnic, rănind de departe cu fierul pe
Dryops Tocmai sub barbă, cu grea lovitură, şi celui ce
tocmai Vorbe scotea i-a răpit şi suflarea şi vorba din gură;
Dryops căzut-a-n nisip, scuipând bucăţele de sânge. Trei
tracieni, din străvechiul popor boreatic6, aşterne;
350 Trei ai lui Idas flăcăi, din ţară trimişi de Ismara7.
Culcă-i, în chip osebit fiecare. Dă goană Halaesus8;
Vin aruncice gloate, soseşte născutul neptunic.

1 Din nou un nume cunoscut (aici, cel al unui zeu marin) desemnează un războinic necunoscut, ca şi în alte cazuri din restul pasajului.

2 O parte sar înapoi, respinse de coif / şi de scut.

3 Credinciosului. Achates este unul dintre cei mai fideli prieteni ai lui Aeneas (cf. I, 188).

4 însângerată.

5 îl ţinteşte pe Aeneas.

6 Despre Boreas, personificare a vântului de nord, se spunea că are lăcaşul în Tracia, unde fondase un regat.

7 Oraş din Tracia, în apropiere de munţii cu acelaşi nume.

8 Cf. VII, 721.

Mândrul Messapus1, cu roibi. Tot omul zoreşte să-
mpingă Gloata şi-acolo şi-aici. La pragul Italiei dânşii
355 Groaznic se bat. În văzduhul cel larg îndârjitele
vânturi
Vuietă-ntocmai, asemeni de iuţi şi de tari, şi se luptă;
Nu se-mbunează nici ele-n de ele, nici norii şi marea,
Nehotărât îndelung e războiul2 şi-amestec e totul.
Astfel troienii-n războinice şiruri, în şiruri latinii.
360 Stau şi lipit e picior de picior şi umăr de umăr.
Însă dincolo, pe unde cu stânci prăvălite pârâul
Locuri umplut-a, smulgând tufişul din ruptele maluri,
Pallas pe tinerii săi, nedeprinşi cu luptare pedestră, Vede-i
fugind înspăimaţi şi goniţi de mulţimea latină
365 (Pentru că locul pe-aici înăsprit e şi nu-i cu
putinţă

Fuga cu roibii) şi face cât poate să facă, sărmanul. Parte cu rugă şi parte cu vorbe de-ocară-i aprinde: „Unde-mi fugiţi, o, tovarăşi? Pe voi, şi pe faptele voastre3, şi pe bătrânul Euandrus, pe cel împlinit în războaie4.

370 Şi pe nădejdea ce-o port la mărire cu tata de-asemeni.

Nu mi vă-ncredeţi fugirii! Cu fierul să-mi rupeţi prin taberi5

Drumul, pe unde mai desse-ncaieră tineri de-a valma; Pallas şi ţara pe-acolo vă cer să vă-ntoarceţi din luptă6! Nu ni-e duşmanul vreun zeu, ci vrăjmaşi muritori sunt aceia.

375 Tocmai ca noi; şi vieţi tot atâtea7, şi mână, ca şi dânşii.

Iată, cu groaznic zăvor ne-nchide prăpastia mării; N-avem pământ de fugit. Vreţi marea mai bine, sau Troia?”

Zice şi unde-i mai des amestecul luptei s-azvârle.

Iată-l întâmpină-ntâi, mânat de-o vrăjmaşă menire, 380 Lagus; pe când zguduia să smulgă-o puternică piatră.

Pallas străpunge-l din dos, în locul de unde-o plecare Coastelor splina? dă8, şi se zbate să smulgă din oase

1 Vezi VII, 688 şi urm. *Să împingă*, adică *să pună pe fugă*.

2 Lupta.

3 Pe faptele voastre viteze.

4 Pe regele Euandrus şi pe războaiele în care a biruit.

5 Printre duşmani.

6 Textual: *Pe acolo nobila patrie vă cere să vă întoarceţi, în frunte cu Pallas*.

7 Tot atâtea avem.

8 Acolo unde şira spinării / desparte coastele în două.

Fieru-mplântat. Şi deasupra pe mort nu poate să-l culce Hisbo, precum a dorit, căci Pallas lui Hisbo, ce-aleargă

385 Nesocotit şi turbat de mânia pierzării lui Lagus.

Iese-i în cale şi-n umezi plămâni îi răzvântură-oţelul. Taie pe Sthenius apoi şi pe Anchemol, din neamul lui

Rhoetus1.

Cel ce-a-ndrăznit pângărirea iatacului maşterei sale.

Iată, căzut-aţi şi voi, fraţi gemeni, pe câmpii rutulici.

390 Fii lui Daucus, cei unul ca unul, Laris şi Thymber, Fără vreun semn deosebi şi-a părinţilor dulce-nşelare. Însă năprasnice semne v-a dat spre osebire viteazul, Pentru că spada lui Pallas, o Thymber, răpitu-ţi-a capul; Dreapta tăiată te cată pe tine, Lande, stăpânu-i.

395 Cruntele2 degete-ntruna tresar, strâng fierul ce-l scapă.

Astfel, aprinşi de mustrări şi văzând strălucitele fapte.

Sar călăreţii-n galop3, mânaţi de necaz şi ruşine.

Pallas izbit-a pe Rhoeteus, pe cel ce trecea cu teleaga Tocmai atunci, şi-a lăsat în câmp şi zăbavă4 lui Ilus.

400 Pentru că el de departe spre Ilus ţintit-a oţelul.

Rhoeteus, la mijloc sosind, a primit lovitura lui Pallas.5 Astfel precum, rădicându-se vara doritele vânturi.

Ici şi dincolo-n păduri aprinde păstorul scaieţii (Focul, deodată lăţit, se-ncinge spre mijloc şi-n zare.

405 Cât e câmpia, tutindeni e numai un zbucium de flacări; Vesel şi-n chiot păstorul priveşte cum biruie focul), Astfel acum îi adună pe soţi bărbăţia-ntr-o gloată, Grabnici, lui Pallas pe plac. Dar sprintenu-n lupte

Halaesus

Sare spre dânşii cu sârg şi pe-ai săi şi-i adună sub arme6.

410 Taie pe Ladon curând, pe Demodocus taie-l, pe Pheres, Iar cu sclipitul oţel lui Strymonius dreapta i-o curmă.

1 Rege al marrubienilor, al cărui fiu, Anchemolus, se refugiase la

Daunus, tatăl lui Turnus, după ce-şi sedusese mama vitregă.

2 încă vii (*semianimes*).

3 Sar arcadienii împotriva duşmanilor (dar nu călare, pentru că terenul accidentat nu le permitea).

4 Şi numai atâta zăbavă i-a lăsat (înainte de a-l ucide).

5 Traducerea omite versurile: *în timp ce fugea de*

tine, viteazule

Teuthras, şi de fratele tău, Tyres; rostogolindu-se / aproape mort din car, a lovit cu călcâiele câmpia rutulilor.

6 Şi se strânge sub scut.

Cea ridicată spre gâtu-i; izbeşte cu piatra pe Thoas, Ţeasta cu creierii crunţi1 în amestec sfărmându-i-o ţăndări.

Tatăl, ferindu-l de rău2, ascunse-n păduri pe Halaesus;

415 însă când moartea venit-a să stingă bătrânului ochii, Parcele, mâna-ntinzând, îl deteră-n seama săgeţii Bunului Pallas. Dar Pallas se roagă-nainte de-a trage: „Fierul pe care-l aiept, o, fă-mi-l tu, Tibrule tată.

Fă-l cu noroc, să răzbească prin piept lui Halaesus temutul!

420 Armele-acestea şi pleanul răpit adumbri-ţi-vor stejarii3”. Zeul aude şi-n timp ce Halaesus scutea4 pe Imaon, Pieptul şi-l lasă cu totului gol arcadicei suliţi.

Stinsul acestui viteaz îngrozit-a mulţimea. Dar Lausus5, Sufletu-ntregii luptări, o-ntăreşte: doboară cu pripa

425 Pe-Abas, pe cel ce făcea-ncurcături şi zăbavă luptării; Cad şi flăcăii tyrrhenici şi cad şi-ai Arcadiei tineri, Cad şi voinicii troieni cruţaţi de-ale grecilor suliţi. Gloate pe gloate s-azvârl, în fruntaşi şi-n putere asemeni, Cei mai din urmă se-ndeasă la front şi nimeni nu poate

430 Arma s-o mişte, şi mâna, prin deset. Ici Pallas cu zorul, Lausus dincolo, la fel; nu mult osebiţi în etate.

Vrednici flăcăi şi frumoşi, dar scrisu-le-a soarta să n-aibă Parte de-ntoarcere-acasă. Dar zeul Olympului, Joe.

Nu i-a lăsat să se bată-mpreună pe duşmanii aceştia;

435 Soarta lor fi-va-n curând de duşmani mai voinici hotărâtă.

Însă Iuturna dă semne lui Turnus, să-şi scape de moarte

1 însângeraţi.

2 Tatăl său, care prezicea viitorul (deci îi cunoştea destinul).

3 Pentru semnificaţia trofeului promis de Pallas, a se vedea

VIII, 562 şi nota. Cât despre zeul Tibrului, invocat aici, se pare că este o nouă substituire, „una dintre formele acelui unic şi puternic *numen* care, înainte de a se încarna în Jupiter Fulgur, era identificat cu Volcanus al originilor” (Carcopino), zeul căruia, ca şi lui Jupiter mai târziu, îi era consacrat stejarul şi care încarna fulgerul. Identificarea zeului Tibrului cu Jupiter este cu atât mai convingătoare cu cât în text apare *tua quercus* (stejarul consacrat ţie).

4 îl acoperea cu scutul.

5 Fiul lui Mezentius (cf. VII, 648).

Fratele.1 Turnus în car aleargă prin tabără-n goană. Strigă, văzându-i pe-ortaci: „Goliţi-mi câmpia! Cu Pallas însumi voiesc să mă bat! Prin mine-i menit el să moară!

440 O, dacă-ar fi el pe-aici, să stea să ne vadă, Euandrus2!” Zise. Şi soţii cu sârg făcură mai largă câmpia.

Pallas, văzând pe rutul cum vine-ndărătnic şi mândru, Dând şi porunci, cu mirare se uită şi trupu-i puternic Lung îl măsoară şi lung cu mândrie la Turnus se uită3.

445 Astfel de vorbe-a răspuns la vorba rostită de Turnus: „Ori îmi voi face renume, răpindu-ţi regeştile steme.

Ori voi muri strălucind, aceasta e tatii totuna. Stâmpără-ţi vorba4!” Zicând, el iese şi-aleargă la mijloc; Rece trecut-a prin inimi arcazilor unda de sânge.

450 Regele sare din car şi vine năvalnic spre Pallas.

Astfel puternicul leu, văzând de pe-un creştet de stâncă Colo departe, prin văi, un bivol stând gata de luptă, Sare cu grabă; nu altfel e chipul lui Turnus în umblet. Când socoti că-i ajuns în bătaia puternicei suliţi.

455 Pallas s-azvârle dintâi, căci poate c-ajută-ndrăznelii Soarta, când omul e slab5; şi spre naltele ceruri el strigă: „Oaspete-al tatii! 6 Pe masa pe care străin tu prânzit-ai, Hercule-ajută-mi, te rog, îndrăzneţelor fapte-ncepute. Fă să mi-l văd muritor şi răpit de-ncruntatele steme7;

460 Ochii, murindu-i în cap, să mă vadă, trăind, în

izbândă!” Hercul din cer auzit-a pe tânăr şi-n piept înecat-a

1 Textual: *în timpul acesta, sora divină a lui Turnus U îndeamnă să-l înlocuiască / pe Lausus*. Despre Iuturna, sora lui Turnus, vezi XII, 139.

2 Dacă Turnus putea să vadă o trădare în alianţa lui Euandrus cu duşmanii latinilor, cruzimea de a-l dori ca martor la uciderea propriului fiu echivalează cu o impietate. Demnitatea din răspunsul lui Pallas i se va opune ca o adevărată imagine a ceea ce romanii numeau *virtus*.

3 Originalul exprimă o mai mare intensitate a atitudinii interioare a lui Pallas: după ce, în versul anterior, rămăsese încremenit de uimire (*miratus stupet*) la spectacolul ce i se înfăţişa, acum îl măsoară pe Turnus cu priviri scăpărătoare de asprime şi mânie (*truci visu*).

4 încetează cu ameninţările.

5 Textual: *în nădejdea că soarta îi va ajuta îndrăzneala / deşi forţele erau inegale*.

6 Cf. VIII, 362 şi urm.

7 Să mă privească, muribund, cum îi iau armele însângerate.

23 – Eneida

Geamătul mult, în adânc; şi-i curseră lacrimi degeaba1. Tatăl2 atunci a vorbit născutului vorbe duioase: „Scrisă li-e tutor o zi; şi-i fără-ntregire3 şi scurtă

465 Vremea trăirii. Dar nume prin fapte s-adaugi la nume, Asta e ţelul virtuţii. Sub ziduri înalte, la Troia.

Mulţi din născuţii zeieşti au pierit; şi pierit-a Şarpedon însuşi, copilu-mi cel drag. Şi pe Turnus sosi-I-vor odată Sorţile lui; şi-i ajuns şi dânsul la scrisele margini/64

470 Zise-ntorcându-şi privirea departe de câmpii rutulici.

Pallas azvârle vârtos şi din toate puterile pala5.

Fulger de paloş smulgându-l din golul de teacă; ’n pripire Fierul în zbor a pătruns prin cămaşa de zale pe-un umăr, Drum năvălit deschizându-şi prin scut, străbătându-l prin margini.

475 Carne din umăr a rupt, o bucată, din groaznicul Turnuse.

CornuF acum, oţelit pe la vârf, îl ridică şi Turnus; Lung îl ocheşte pe Pallas şi-n urmă-l azvârle şi zice: „Poate mi-e fierul mai bun şi pătrunde mai bine. Ia seama! 6

Zice. Şi scutul cel greu şi de fier şi de-aramă pe dânsul, 480 Straşnic deasupra-mbrăcat în rânduri de piele de bivol.

Crapă, căci fierul, prin mijloc izbindu-l cu zăngăt puternic.

Trece prin straie, prin zale, şi-n piept îi pătrunde lui Pallas.

Fierul fierbinte din piept el se luptă degeaba să-l scoată; Râuri de sânge-i ieşiră pe-aceleaşi cărări cu viaţa.

485 Cade pe rană-n nisip şi-i vuietă scutul şi coiful;

Muşcă duşmanul pământ cu gura-ncruntată8 şi moare.

1 Din conştiinţa neputinţei de a-i schimba destinul, deci de a-l salva.

2 Jupiter, căruia Hercule îi era fiu.

3 Fără putinţă de schimbare (*irrepar abile*). Cf. *Georgice*, III, 284.

4 Cuvintele lui Jupiter îl arată umanizat de tristeţea poetului însuşi în faţa tragismului existenţei. Totodată, coloritul lor stoic ridică moartea lui Pallas de la faptul în sine la o semnificaţie generală a destinului uman, căruia singură virtutea îi poate da un sens înalt.

6 Suliţa.

6 Şi doar a atins corpul uriaş al lui Turnus.

7 Suliţa din lemn de stejar.

8 însângerată.

Turnus, deasupră-i plecat1:

„Duceţi, războinici arcazi, lui Euandrus cuvintele mele: Iată-l trimit pe copil aşa după cum i se cade.

490 Dacă mângâie-ngroparea şi e cuviinţă mormântul.

Aibă-le2! Mortul de-aici e preţu-nfrăţirii cu Troia!” Zise şi, grabnic piciorul cel stâng aşezându-l pe pieptul

Mortului, smulge-i zâmbind cingătoarea cea grea şi bogată
Şi cu omoruri în chip3: cum pier într-o noapte-a nuntirii
495 Tineri pe rând sugrumaţi mişeleşte-n iatacuri în sânge* Clonus Eurytide-acestea cioplitu-le-a toate din aur. Turnus, de jafuri mândrit, se-ngâmfă şi râde cu hohot4. Suflete-al omului, vai, de-ai şti tu ce soartă te-aşteaptă, Ori o măsură de-ai şti tu ţinea când îţi râde norocul! 5
500 Turnus ajunge-va ziua când ori cu ce preţ de răscumpăr Viu el dori-va pe Pallas, cu groază-aducându-şi aminte Jaful şi ziua de-acum! Iar soţii cu plângere multă Duc, şi cu gemet, pe scuturi culcat în cetate pe Pallas. Ce de mărire şi-amar tu duce-vei tatii acasă!
505 Azi ţi-e şi ziua dintâi a luptării şi azi cea din urmă, însă pe câmpi tu-n grămezi semănat-ai rutulii tutindeni!

1 Nu *plecat*, ci *în picioare*, dominându-l.

2 Verbul din original, *largior*, care exprimă dărnicia, generozitatea („îi dăruiesc mângâierea înmormântării şi onoarea mormântului”) are efectul unei crude ironii; se înţelege din tonul lui Turnus că dispreţuitoarea lui „generozitate” este un lux ce trebuie să servească drept lecţie lui Euandrus, „aşa cum a meritat-o” (v. 489).

3 Pe care era sculptată o crimă. Scena reprezintă uciderea celor cincizeci de fii ai lui Aegyptus de către cele cincizeci de danaide chiar în noaptea nunţii lor; Hypermnestra, singura care-şi cruţase soţul, se afla la originea familiei lui Turnus prin Danae, urmaşa ei, care se căsătorise cu strămoşul acestuia, Pilumnus. Deci Turnus avea un motiv în plus să se bucure de pradă. Clonus este un artist imaginar.

4 Se bucură.

6 La originea unei astfel de reflecţii stă relaţia dintre conceptele greceşti de măsură (*mesotes*) şi exces (*hybris*). Măsura fiind înţeleasă ca element ce condiţionează echilibrul la scară umană şi universală, orice exces (deci orice violare a măsurii), tulburând ordinea universală

stabilită de divinitate, declanşează conflictul dintre om şi destin, inevitabil fatal pentru om (aşa cum anticipează versurile următoare). Această concepţie, ce implică principiul virtuţii morale individuale, are vechi rădăcini indo-europene şi am putea-o apropia (fără a ne hazarda în stabilirea unei legături directe) de ideea responsabilităţii ontologice (*dharma*) din filosofia indiană.

23*

Iată, nu veste din oameni venit-a, ci sol într-adinsul, ia să vestească pe Aeneas: la marginea morţii teucrii Zac strâmtoraţi şi e vremea din urmă a scăpării de moarte1.

510 Tot ce-ntâlneşte duşman el coseşte cu fierul şi-n gloate Intră, cărare făcând, şi pe tine, mândrite de-ucisul Cel de curând mi te cată, rutule. Şi-n ochi i s-arată Pallas şi Euandrus şi masa la care pe el, pe străinul, Dânşii-l primiră cu drag şi mâna i-au strâns-o. Pe patru

515 Tineri din Sulmo născuţi şi pe patru din Ufens îi taie Vii şi-n bucăţi, ca să-mpace pe mani, răzbunându-şi pe

Pallas.

Sânge-mproşcat din duşmani să-i stâmpere focul din suflet.2

Vede pe Magus şi-ntoarce spre Magus cu gemete fierul 3; Magus se pleacă, şiret, iar suliţa zboară pierdută.

520 Astfel se roagă, plângând, şi la piept îi cuprinde genunchii: „Vai, pe părintele-ţi mort, pe nădejdea cea-n mugur, pe

Iulus.

Cruţă-mi trăirea, te rog, copilului cruţ-o şi tatei4!

Casa mi-e mare şi-ntr-însa cioplitul argint în grămadă Zace, cu tainã-ngropat şi din aur am scule şi bulgări

525 De-aur; şi nu sunt doar eu acel care-mpiedic izbânda Troiei şi-o singură viaţă n-aduce schimbare luptării!” Zise cu grabă. Şi scurt îi răspunse lui Magus Aencas: „Mulţii talanţi ce mi-i lauzi, de-argint şi de aur, de-acasă, Ţine-i copiilor tăi! La răscumpărul luptei5 chiar însuşi

530 Turnus dintâiul a stat ca potrivnic, pe Pallas tăindu-l. Astfel ţi-ar spune şi Anchises cel mort, tot astfel şi

Iulus/6 Zise. Cu stânga prinzându-l de coif şi pe spate-mpingându-i

1 e *vremea să alerge în ajutorul lor*.

2 Sensul corect al versurilor 515 – 517: *Pe patru tineri / născuţi din Sulmo şi pe încă patru, crescuţi de Ufens, / îi prinde vii, ca să-i jertfească manilor (lui Pallas) / şi ca să stropească cu sânge de prizonieri flăcările rugului*. Sacrificiile umane, ritual aparţinând epocii primitive, apar şi în poemele homerice (II., XXI, 26). La această crudă *vendetta* îl împinge pe Aeneas prea marea durere, accentuată de imaginea din vv. 512 – 514.

3 Şi aruncă spre ei o suliţă ameninţătoare.

4 Cruţ-o pentru tatăl şi copilul meu.

5 învoielile de război.

Capul, el până-n mănunchi prin gât îi răzbate cu spada. Taie pe fiul lui Haemon apoi, pe-al Triviei1 preot.

535 Tâmplele căruia fost-au încinse cu sfinte cordele.

Haine purtând lucitoare pe trup şi puternice scule2; Dânsul goneşte pe câmp şi-n clipita căderii-l ajunge, Stându-i deasupra şi-umbrindu-i lucoarea. Serestus adună Armele-apoi şi pe umeri le duce trofeu lui Gradivusă.

540 Iarăşi în luptă s-azvârl născutul din neamul vulcanic, Caeculus, şi Umbro venitul din marsicii codri4. S-azvârle Prinţul troienic spre dânşii; cu spada-i aruncă lui Anxur Stânga din umăr pe câmp şi, cu stânga deodată, şi scutul. (Anxur vorbit-a trufaş un cuvânt5 şi, crezând că din vorbe

545 Fapte se fac, şi-a prezis el singur mărirea spre ceruri6? Ani îndelungi şi cărunţi şi-a prezis bătrâneţii-n repaus). Tarquitus, vesel venind în arme cu luciu de fulger, Fiul lui Faun sihastrul din munţi şi-al zeiţei7 Dryope, Iese turbatului principe-n drum; acesta-nvârtindu-şi

550 Fierul în vânt, i-l atârnă de scutul cel greu şi de zale8. Mult şi degeaba se roagă şi multe voieşte să spuie, însă troianu-n nisip îi năruie capul, iar trupul Rostogolindu-l în sângele cald, duşmăneşte vorbit-a: „Zaci-mi aici, tu temutule, acum! Nici mama pe tine

555 N-o să-ţi arunce pământ şi cu tine tu n-o să-ţi

îngreui Groapa. Şi corbii din văi să te roadă sau valuri
Ducă-te-n mări şi flămânzi să-ţi ciugule rănile peştii!”

Grabnic pe Antaeus apoi şi pe Lucas, fruntaşi înglotirii.

El îi goneşte; pe Numa voinicul, pe Gamers bălaiul.

1 Al lui Phoebus şi al Triviei, adică al lui Apolão şi Diana, ale căror culte sunt uneori asociate (cf. VI, 35). Despre Trivia vezi VI, 13 şi IV, 606.

2 Arme.

3 Epitet al lui Marte (cf. III, 35). În text: *rex Gradivus*.

4 Vezi VII, 678 şi 749.

6 Este una dintre interpretări, mai plauzibilă fiind a doua: *pronunţase o formulă magică*, ce se acordă cu sensul frazei. Anxur poartă numele unui oraş voise (cf. VII, 797).

6 Speranţa îi ridica sufletul până la cer.

7 Nimfei. Numele ei, derivat de la *drys*, *dryos* (stejar), este necunoscut. Despre Faunus, vezi VII, 47.

8 îi ţintui de armură scutul greu.

560 Cel din războinicul Volcens1 purces şi bogat în
ogoare, Cel mai bogat din itali şi stăpânul tăcutei
Amyclae2. Astfel3 Aegaeon, se zice – nvârtindu-şi o sută de
braţe, Mână învârtindu-şi o sută, din cincizeci de gâturi cu
vuiet Flacări vărsând, s-apăra de fulgerul tatălui Joe.

565 Cincizeci de scuturi sunând şi pe-atâtea sălbatice
săbii, Astfel Aeneas trecea biruind pe câmpie tutindeni,
După ce fierul o dată-l aprinse. Năvalnic spre carul Cel de
Niphaeus mânat el aleargă şi tinde spre pieptu-i; însă pe
cel ce venea ca furtuna, cu vuiet de gură4.

570 Caii văzându-l, de spaimă se-ntorc şi sălbatici s-
aruncă, Scuturră jos pe mânaci şi târâie carul spre maluri.

Lucagus vine-ntr-aceea cu albii fugari pe câmpie;
Frate-său Liger – cu el, căci Liger cu frâiele mână Caii, iar
celălalt frate roteşte sălbatica spadă.

575 Dar frământatecii fraţi îi aprind lui Aeneas
mânia: Sare-nainte şi ţine spre cai primitoarele5 suliţi.

Liger, atunci:

„Nu diomedic e carul acesta! Nu-i car achilleic6; Nu e la Troia pe-aici! Sfârşit războirii şi vieţii

580 Repede-avem obiceiul să-l dăm7!” Obraznice vorbe Astfel azvârle turbatul din car. Dar eroul troienic Nu cu vorbire, ca el, ci cu suliţa dete-i răspunsul: Lucagus, grabnic întins înainte, cu fierul îndeamnă Caii s-alerge şi, stând pregătit de-o-ndrăzneaţă lovire.

585 Pune piciorul cel stâng înainte, dar suliţa-i sparge

Scutul la margine, jos, şi-n stânga prin vintre-l străbate.

Ilf. IX, 367.

2 Oraş din Campania, fondat de laconienii din Amyclai. Epitetul *tăcută* s-ar putea datora renumelui acestora de a vorbi eliptic. (Una dintre explicaţiile menţionate de Servius era că oraşul ar fi fost abandonat de locuitori din cauza unei invazii de şerpi, cf. Plin., *Nat. Hist.*, VIII, 104).

3 La fel cum. Aegaeon este acelaşi cu gigantul Briareus (cf. VI, 287). În tradiţia homerică el apare, dimpotrivă, ca aliat al lui Zeus.

— *Fremătind, de mânie*.

5 Ameninţătoarele.

6 Aluzie ironică la luptele lui Aeneas împotriva celor doi eroi greci, când fusese salvat o dată de Venus, a doua oară de Neptun (cf. *IL, V* şi XX).

7 Liger se referă direct la Aeneas: *Acum, pe aceste pământuri / Îţi va fi dat şi sfârşitul războiului şi cel al vieţii*.

El se răstoarnă din car şi, murind, se-nvârteşte-n ţărână. Însă viteazul Aeneas strigătu-i-a spusuri amare:

„Nici leneviţii tăi cai nu smulseră carul, pornindu-l

590 Fără de veste, şi nici înspăimaţi de vedenii duşmane

Nu sunt! Ci singur din car, părăsindu-l, sub roate sărit-ai!”

Zise şi prinse fugarii de frâu. Lipsitul de arme

Liger, din car azvârlit1, se roagă şi mânile-ntinde:

„Ah, şi pe tine, viteze dardan, şi pe cel ce născut-a

595 Astfel de tânăr, o, lasă-mi trăirea şi-ndură-te rugii!” Multe-a mai spus, dar Aeneas: „Tu parcă nainte vorbit-ai Altfel! Deci mori, că-i frumos ca un frate să-urmeze pe-un frate/6

Pieptul apoi i l-a spart, tăinuitul locaş al vieţii.

Astfel pe câmp semăna viteazul dardanic, tutindeni.

600 Moarte. Ca râul din munţi, ca vârtejul prin noaptea furtunii.

Trece şi-omoară. Dar iată că ies, părăsindu-şi cetatea.

lui şi cu cei îngrădiţi până-acum, cu năvalnicii tineri.

Jupiter însuşi atunci se-ntoarse cu vorba spre Iuno: „Soră de-o mamă ce-mi eşti şi iubită soţie deodată.

605 Singură Venus, precum bănuiai – şi-adevăr bănuit-ai – Ţine-n picioare puterile Troiei! Nici braţe vânjoase, Tari în luptări, şi nici suflet viteaz şi răbdare-n primejdii!” Iuno, cu graiul smerit: „O, soţule dulce2, când sufăr Ce mă mai tulburi cu griji şi mă fulgeri cu vorbele-ţi aspre? 3

610 Dac-ar mai fi cum a fost – şi precum i se cade să fie – Tare iubirea-mi şi-acum, tu nu mi-ai abate rugarea, Tată4 puternic: să mântui pe Turnus din luptă şi vesel, Nevătămat, să-l întorci la Daunus acasă, la tatăl. Piară-mi apoi şi cu sânge curat să-mi răzbune troienii.6

615 Numele lui e purces, cum o ştii, dintr-a noastră sămânţă; Tata Pilumnuse e moşul lui Turnus, al treilea; şi câte

1 Din acelaşi car.

2 Nobil, *mărit*.

3 Replica Iunonei face evidentă ironia din cuvintele lui Jupiter.

4 Iuno nu se adresează lui Jupiter cu acest apelativ, absent în original şi aici şi în versurile următoare.

6 Textual: *Acum însă va pieri şi va împlini*, *prin sângele lui pios*, *răzbunarea troienilor*. (Pietatea lui Turnus constă în apărarea pământului strămoşesc, fidelitatea faţă de logodnică, onorarea zeilor), g

Cf. IX, 3.

Daruri prin temple, şi-ades, îţi aduse cu mâna-

ncăreată!” Dânsei răspunsuri i-a dat stăpânul seninelor ceruri1: „Dacă o zăbavă tu ceri şi-amânare perini lui Turnus.

620 Cel ce peri-va-n curând, şi de crezi că ni-e voie s-o facem2, Scapă-l cu fuga de vrei şi smulge-l perini sosite.

Asta ţi-o-ngădui cu drag3. Dar dacă sub rugile-acestea Cereri s-ascund mai adânci şi de crezi că-amânarea luptării Ori o schimbare s-aduci, tu hrăneşti o nădejde degeaba”.

625 Iuno, cu lacrimi, apoi: „De mi-ai da ce-mi înlături din gură.

Tată, din suflet, şi viaţa lui Turnus s-o ştiu eu jurată! Nevinovat e şi-o crudă perire-l aşteaptă, sau însămi Nu mai cunosc adevărul. O, fie-mi zadarnică teama, Tată, şi tu să te-abaţi, că ţi-e-n voie4, la gânduri mai bune!”

630 Zis-a cuvântul şi-apoi, scoborând cu grăbire din ceruri, Duce cu sine-n văzduh şi nori şi-ntunerec5 şi-n câmpii Troiei soseşte şi-acolo, pe şesul oştirii latine.

Face din norul cel gol o searbădă umbră, subţire.

Chip ca Aeneas având (o minune-a mirării, la faţă!);

635 Arme zadarnice-i dă şi scutul şi coiful cu pene.

Tocmai ca cel de pe capul viteazului. Vorbe deşarte, Sunete fără-nţeles îi mai dă şi-i aseamănă mersul. Astfel şi umbre de trupuri plutesc pe morminte; tot astfel Simţului nostru-mbătat prin vis i s-arată vedenii.

640 Vesclă-n faţa rutulicei taberi se-ndeasă năluca.

Strigă pe Turnus, săgeţi aruncând, şi-l aţâţă cu vorbe. Turnus aleargă pe loc şi cu zuzăt azvârle spre dânsa Fierul; năluca-n curând se-ntoarce şi-apucă la fugă. Turnus, cu totul crezând că-n aievea dardanul Aeneas

645 Fuge, se tulbură-ntreg de furtuna nădejdii cei multe. „Unde-mi alergi tu, Aeneas? Şi laşi tu iatacul miresei? Dreapta mea da-ţi-vă pământul pe care-l cătai prin adâncuri!”

Astfel urlând îl goneşte şi-n furie-ndreaptă lucitul Fier rădicat şi nu vede că vântul îi suflă nădejdea.

1 Stăpânul Olympului celest (*rex aetherii Olympi*). Vezi X, 2.

2 Şi de crezi că eu pot hotărî asta.

3 Numai atât îmi este îngăduit să-ţi acord. Cf. VII, 315 şi X, 112.

4 îţi stă în putinţă.

5 Şi, învăluită într-un nor, duce cu sine furtuna.

650 Sta de-ntâmplare la mal legată o corabie-n dosul
Stâncii, cu scări aşezate la loc şi cu punţi rânduite;
Pe-asta din Clusium sosi de curând Osinius prinţul. Umbra
gonitului prinţ, îngrozită-ntr-acolo se duse, Locuri ascunse
pe vas căutând. Dar Turnus urmeaz-o;
655 Biruie piedici şi biruie tot şi s-azvârle pe punte.
Însă-ajungând pe-nveliş, îi rupe legatele funii Iuno şi vasul
cel smuls îl împinge pe-adâncuri umblate1. Nu prin
ascunsele colţuri îşi cată năluca scăparea.
Nu, ci suită pe vânt, s-amestecă surelor neguri.
660 însă pe cel depărtat îl cheamă la luptă Aeneas
Şi pe bărbaţii-ntâlniţi el pe mulţi îi trimite la Orcus2.
Turnus într-asta, mânat de vârtejuri, se luptă cu marea;
Cată-ndărăt şi-i năuc şi-l frământă şi ciuda că fost-a Astfel
scăpat. Şi cu strigăt el mânile-ntinde spre ceruri:
665 „Tată puternic, de-atâta-njosire mă ţii tu pe mine
Vrednic? Şi-atât ai dorit să sufăr ruşinea pedepsei? Unde
mă duci? Şi de unde? Şi fug? Şi pe care cărare Pot să mă-
ntorc? Mai vedea-voi cetatea latină şi cortul 3? Ce vor să-
mi zică bărbaţii viteji ce-mi urmară la luptă?
670 Ce, risipiţi! pe câmpi şi răniţii de fieru-mi?
Ruşine! 4 Iată că-i văd şi-i aud risipiţi cum se zbuciumă-n
geamăt! Ce mă voi face? Vai, care pământ îmi deschide
prăpăstii Fără de fund? 5 înduraţi-vă voi de sărmanul, o,
vânturi! Duceţi-mi vasul şi-adânc în grozavele syrte6-
afundaţi-l.
674 Unde n-ajung nici rutuli, nici veste de nume-mi7
ajunge!” Zise, cu sufletul stând azvârlit într-o parte şi alta:
Ori să s-arunce nebun în oţel, ca să spele ruşinea
Astfel şi fierul cel crunt să-i pătrundă spre suflet prin
coaste.
Ori să s-azvârle prin val şi cu-notul să tindă spre
strâmbul

1 Pe valurile în reflux.

2 Cf. II, 398. În text apare *Mors*, personificare şi zeiţă a morţii
(identificată cu *Thanatos* din mitologia greacă).

3 Tabăra, câmpul de luptă.

4 Textual: *Toţi cei pe care i-am lăsat* (*nelegiuire*!) *pradă unei morţi crude*.

5 în sensul: *De ce nu mă înghite pământul*?

6 Bancuri de nisip.

7 Zvonul ştiutor (de fapta mea). „Fapta" lui poate trezi zâmbetul, dar şi simpatia; departe de a fi un laş, Turnus nu merită dezonoarea unui astfel de renume.

680 Ţărmure-al marii şi iarăşi să stea cu teucrii de vorbă1. Calea-ndoită-ntreit a găsit-o cuminte2, dar piedici Iuno-ntreite i-a pus, ţinându-l, de milă, cu suflet3. Lunecă-n sprijin de vânt şi spintecă marea spre maluri, Până ce-ajunge-n bătrână cetate, la tatăl Daunus.

685 însă Mezentius acum, la-ndemnul lui Joe4, porneşte Plin de turbare pe câmp, năvălind în teucrii cei veseli5. Toţi de tutindeni s-adună tyrrhenii, cu toţii sub unul6, Toţi şi cu toate-ale lor, şi cu un, şi cu arme, cu toate. Dânsul, ca stânca din mări ce se-nalţă puternic din ape.

690 Pusă-n cărarea furtunilor mari şi-a mâniilor mării.

Totul înfruntă, şi zbucium de mări şi trăsnire din ceruri, Fără clintire din loc. El culcă-n ţărână pe Hebrus, Dolichaonicul fiu, pe Latagus, pe Palmus fugarul.

Vai, lui Latagus o piatră, o mare bucată din munte.

695 Toată-i acoperă faţa şi-obrajii; tăindu-i genunchii.

Lasă pe Palmus, ciuntit, să se zvârcole singur. Lui Lausus Arme şi creastă de coif i-a lăsat7, să-i acopere trupul. Culcă pe Eu aş, pe Mimas, născutul cu Paris deodată şi-nsoţitorul lui Paris (că-n noaptea când el de Theano

700 Fuse născut lui Amycus, născut-a, de flacări umplută, Fata lui Cisseus8 pe Paris; acesta murit-a sub zidul Tatălui, dar, ca pribeag, Laurentum primit-a pe Mimas9. Astfel, de câni hărţuit, din creştet de munte s-

azvârle Vierul sălbatic, pe care Vesulus10 ani lungi îl ascunse

705 Colo-n brădeturi, ani lungi Laurentum prin mlaştini şi, iată-l.

Vine din bălţi cu trestiş şi-n laţ când ajunge, la urmă, Sforăie groaznic şi bate din colţi şi zbârleşte şi coama.

1 Şi iarăşi să-i înfrunte pe teucri.

2 De trei ori a încercat ambele căi.

3 fiindu-i milă de el, l-a făcut să-şi stăpânească pornirile.

4 Jupiter promisese că va rămâne neutru (v. 111 – 112); intervenţia lui are ca scop fie echilibrarea forţelor în lipsa lui Turnus, fie pedepsirea lui Mezentius, „dispreţuitorul zeilor", aruncându-l într-o luptă în care va muri.

6 Triumfători.

6 Cu toţii împotriva unuia singur.

7 I le-a dăruit.

8 Hecuba. Vezi VII, 319.

9 Dar Mimas zace necunoscut pe ţărmul laurentin.

10 Vârf din Alpi (azi Viso).

Nici să-l lovească n-au suflet şi nici să s-apropie-arcaşii; Numai săgeţi de departe-i azvârl, îngrozindu-l cu vuiet.

710 însă el ne-nfricoşat pândeşte-o scăpare tutindeni.

Mestecă spuma scrâşnind şi scutură suliţi din carne-i. Astfel acum, mânios într-adinsul văzând pe Mezentius1, Nimeni nu-i om îndrăzneţ să-l întâmpine-n cale cu fierul; Numai din lături săgeţi ei stropesc, huiduindu-l cu vuiet.

715 Acron venise şi dânsul din Corythus2, ţara cea veche, Viţă de grec, părăsind ca fugar pe logodnică-n ţară. Dânsul 3, pe-acesta văzându-l cum scurmă şi tulbură gloate.

Roşii cu pene pe coif şi-n roşie haină a miresei4.

Tocmai ca leul ce-a dat pustiului staul ocoale

720 Foamea turbată degeaba purtându-15, când vede la urmă Capra fugace din munţi sau cerbul cu coarnele-n ramuri, Bate din coadă şi cască puternic6, zbârlindu-şi şi

coama, Sare şi zace lipit pe cadavru şi-şi linge de sânge Nesăturatul gâtlej.

725 Astfel Mezentius cu chiot s-azvârle-n duşmane desişuri. Acron s-aşterne, sărmanul, bătând cu călcâiele-ntruna Negrul pământ, şi sfărmatul oţel şi-l încruntă7 şi moare. Vede pe Orodes fugind, dar prea e nevrednic să-l culce Astfel şi nici n-ar dori să-şi arunce degeaba oţelul;

730 Iese nainte-i şi-n faţă-i venind îl străpunge din faţă, Nu pe furiş căutând, ci cu arme viteze, să-l stingă. Pune pe cel prăbuşit şi piciorul şi suliţa, n urmă:

„Iată pe Orodes8 murind, pe cel fără teamă, războinici!” Chiotă soţii-mprejur şi cu vesele cântece saltă.

1 Deşi pe drept mimaţi împotriva lui Mezentius. (Sunt foştii lui supuşi, care-l izgoniseră din cauza atrocităţilor descrise în cartea a VIII-a, 483 şi urm.)

2 Cf. III, 171.

3 Mezentius.

4 în haina de purpură dăruită de logodnica sa.

5 Tocmai ca leul înfometat, care adesea străbătând adâncurile pădurii / împins de foamea cumplită.

6 Se bucură, căscând o gură uriaşă. De remarcat valoarea descriptivă a sugerării schimbărilor de atitudine din acest pasaj prin intermediul unei suite de comparaţii, fiecare dintre ele punctând un moment semnificativ.

7 Şi-l însângerează.

8 Pe marele Orodes.

735 Fără de suflet1, Orodes: „Oricine să fii, de perire-mi

N-o să te bucuri tu mult şi lipsit de pedeapsă! Şi-aceleaşi Sorţi te vor bate-n curând şi muşca-vei aceeaşi ţărână!” însă Mezentius, cu zâmbet, atunci, umplut de mânie: „Mori, numai mori2! Iar de mine părintele Joe mai are

740 Vreme să vadă”. Zicând, îi smulse din sângiuri3 oţelul. Linişte fără de capăt şi somn îngheţat îi străbate ochii şi vecinice nopţi ascundu-i lumina de-a pururi.

Caedicus taie pe Alcathous acum; pe Hydaspes, Sacrator;

Rapo pe tine, Parthenius, şi-apoi pe puternicul Orses.
745 Culcă Messapus pe Clonius şi pe Erichaetes cel din
Lycaon4.
Pe-unul aflându-l izbit de speriatul său cal pe câmpie5, Pe-altul în cale-ntâlnindu-l pedestru. S-arată pedestru Agis acum, dar îl culcă cel plin de virtute străveche, Vâlerus. Salius răstoarnă pe Thronius; pe Salius Nealces.
750 Tânăr dibaci şi-n zvârlirea departe-a săgeţii, şi-n suliţi.
Mavors acum deopotrivă-mpărţea şi perirea şi jalea.
Ici şi dincolo; s-omoară la fel şi la fel se răstoarnă Ţării şi slabii; şi loc de fugit n-au6 nici unii, nici alţii. Zeii din naltul Olymp cu milă7 privesc zvârcolirea
755 Asta degeaba şi plâng ticăloasele omului trude.
Cypria8 stă şi se uită dincolo şi Iuno dincoace;
Galbenă trece turbând prin gloate Tisiphone9 crunta.
Însă Mezentius turbatul cutreieră câmpul şi-nvârte Groaznica suliţă-n mână. Tot astfel, turbatul 10 Orion.

1 Dându-şi sufletul.

2 Acum eşti tu cel ce va muri.

3 Din răni.

4 Fiu al lui Lycaon.

5 Zăcând pe pământ, după căderea calului fără frâu.

6 Dar nu ştiu ce e fuga.

7 „Acest sentiment este nou; zeii lui Homer nu au faţa de nenorocirile muritorilor decât curiozitate” (Lejay).

8 Epitet al Venerei, după insula Cipru, unde era adorată.

9 Una dintre Furii, personificând aici discordia în lupte.

10 Uriaşul. Vânător gigant, fiu al lui Neptun după unele legende.

Orion fusese transformat după moarte în constelaţia cu acelaşi nume (cf. I, 534).

760 Când prin adâncuri de bălţi1 cu picioarele-şi face cărare, Ape cu pieptul spărgând şi cu umerii apa-ntrecând-

o, Când de pe munţi se scoboară proptit în molidul puternic2, Bate pământul cu talpa, dar capul în nori i s-ascunde; Astfel Mezentius, pe câmpi, dă goană cu gloatele-n urmă-i3.

765 însă Aencas, de mult şi cu zorul prin gloate cătându-l, Grabnic s-abate spre el; dar fără de spaimă-şi aşteaptă Cela măreţul duşman şi ţapăn pe loc el se-nfige.

Lung măsurând depărtarea ce-i trebuie suliţii, strigă: „Dreaptă, tu singuru-mi zeu4, şi tu, suliţă gata de goană.

770 Nu mă lăsaţi! Şi mă leg că-n răpitele steme şi-n pleanul Ăstui tâlhar îmi vei fi, îmbrăcându-le, Lausus, de-a pururi Viul trofeu!” Şi, zicând, de departe cu zuzăt azvârle Suliţa. Fierul pe scut5 alunecă grabnic, s-abate.

Ah, şi sub coaste-a pătruns, în vintre, pe bunul Antores

775 (Soţul lui Hercul, Antores, trimis de bătrânii din Argos, El cu Euandrus veni, locuind în cetate itală).

Bietul, de rană străină6 strivit, se răstoarnă şi cată Jalnic spre cer şi, murind, e cu gândul la dulcele-i Argos. Tatăl7 Aeneas acum îşi aruncă oţelul şi-oţelu-i pătrunde

780 Goale trei pături de-aramă şi pânza ce-acoperă scutul.

Trece prin pielea-ntreită, de bivol, şi-n şold se scufundă, însă nu-i tare de-ajuns să răzbească. Şi grabnic Aeneas, Când a zărit că ţâşneşte tyrrhenului sânge, smulgându-şi Spada din brâu, năvăleşte spre cel apucat de cutremur.

785 Lausus, văzând cum îi piere iubitul său tată, cu gemet Ţipă, din suflet, şi lacrimi de foc îi râură faţa.

Jalnica-ţi moarte, copile viteaz, şi viteaza ta faptă, Dacă va da crezământ vitejiilor lumea ce vine.

N-o să le-ascund şi să tac, ci cânta-te-voi, vrednice tânăr!

1 în text: *prin nesfârşitele întinderi de apă ale* lui *Nereus*, adică prin mare.

2 Aducând cu sine un frasin bătrân.

3 Astfel păşeşte Mezentius, sub uriaşa-i armură.

4 Impietatea lui Mezentius se manifestă şi prin acest

singular şi ostentativ dispreţ faţă de rugile adresate zeilor; în timp ce alţi războinici îşi îndreaptă spre Olymp nădejdile înainte de a lovi, singura divinitate invocată de el este propriu-i braţ.

5 Pe scutul lui Aeneas.

6 Destinată altuia.

7 în original: *pius* (cf. I, 10), pentru a sublinia contrastul între el şi Mezentius.

790 Fără-ajutor şi cu piedică-n scut şovăieşte Mezentius; Pleacă-ndărăt şi duşmanul oţel şi-l târaşte cu scutul. Sare la mijloc băiatul şi cu sârg el s-amestecă-n luptă. Când rădicat-a puternicul braţ, să lovească, troianul, Lausus s-azvârle sub fier, zăbovind pe troian şi-ntorcându-i

795 Ochii spre sine1. Şi sar cu multă turbare tyrrhenii, Până ce tatăl, scutit de copil, a putut să se ducă.

Zvârl spre Aeneas săgeţi şi-l tulbură toţi, de departe, Des împroşcându-l. Aeneas stă-n loc şi s-acoperă totul; Astfel, când norii cei rupţi se revarsă cu grindină vara.

800 Repezi venind, de pe câmpi de tutindeni aleargă plugarii, Fug muncitorii şi loc de-adăpost călătorul îşi cată Ori pe sub maluri de râu, ori în peşteri cu stânci boltuite, Până ce plouă pe câmpi, ca să poată, când soare veni-va, Zilei să-i facă folos; de săgeţi grindinat de tutindeni

805 Astfel Aeneas tot norul de fier îl opreşte şi-aşteaptă Timpul senin2 şi-ameninţă pe Lausus şi strigă lui Lausus: „Ce tot alergi spre periri, îndrăznind şi ce nu ţi-e-n putere?

Numai iubirea de tată te poartă nebun!” Dar acela, Nesocotit, i se-ngâmfă mereu3. Şi mânia-n Aeneas

810 Creşte turbată; lui Lausus azi firele cele din urmă Parcele-i torc. Îşi izbeşte puternic oţelul Aeneas Bietului tânăr prin trup, pe sub piept, şi-l ascunde cu totul.

Fierul pătruns-a şi scutul – o slabă-apărare-a lui

Lausus4

Spart-a şi haina cea-n fire ţesută de mamă-sa-n aur;

815 Sângele-i umple tot pieptul şi scursă viaţa5 scoboară

Tristă şi plânsă, la mani, părăsind îngheţatele oase.

Însă văzându-l pierit şi-n ţărână privindu-i obrazul Fiu] închişic, obrazul topit de trudirile morţii.

1 Şi expunându-se loviturii. Gestul lui Lausus îl aminteşte pe acela al lui Nisus, din cartea a IX-a. Nobleţea devotamentului său filial îl va impresiona şi pe Aeneas, deci pe duşman. „Tyrrhenii” în loc de *camarazii* (*socii*) lui Lausus.

2 îl înfruntă, aşteptând / să se potolească.

3 Nu-şi pierde aventul.

4 Slabă apărare pentru asemenea provocări.

6 Aici, în sensul de *suflet*.

Jalnic oftat-a cu milă, din suflet, şi dreapta i-o-ntinse;
820 Doamne, şi-aducerea-aminte de Iulus îi zbuciumă pieptul 1.

„Nefericite copil! Cu ce să-ţi plătească Aencas Lauda faptelor mari şi cu ce vrednicia virtuţii?

Arma pe care-o doreai2 a ta să rămâie! Pe tine Date-voi manilor moşilor tăi, de vă pasă3 de-acestea.

825 Insă-alinare tu ai, sărmane, durerilor morţii.

Că doborât prin Aeneas4 ai fost!” Şi-ndemnând cu zorire Soţii5, ce stau pregetând, de jos el rădică pe tânăr, Căruia păru-ncâlcit6 i se-umpluse de sânge cu totul.

Insă-ntr-aceea Mezentius, la galbenul râu Tiberinus

830 Rănile scurse spălându-şi şi frânt, ca să-i vie răsuflet

Sta rezemat de-o tulpină de fag. Şi pe-o creangă de-alături Coiful de-aramă-i atârnă, iar armele crunte, prin iarbă; Tineri aleşi, împrejur. El, scurs de putere, cu gemet Razimă gâtul pe piept şi barba-i ascunde tot pieptul.

835 Dânsul întruna de Lausus întreabă şi-adesea trimite Soli să-l aducă, vestindu-i dorinţa iubitului7 tată.

Iată, fârtaţii-l aduc, vai, fără de suflet, pe scuturi, Jalnic plângând, pe voinicul răpus de-o rănire vitează.

El de departe-a-nţeles tânguirea cea plină de lacrimi;

1 Versul original (tradus textual: *şi imaginea dragostei de părinte îi strânse inima*) a dat naştere, prin ambiguitatea sa, la două interpretări: *imaginea dragostei filiale* (manifestate de Lausus) sau *imaginea dragostei*

paterne (a lui Aeneas faţă de Ascanius, evocat de chipul tânărului muribund); ni se pare inevitabil însă ca priveliştea lui Lausus să fi trezit simultan în Aeneas ambele sentimente, de unde deducem că ambivalenţa semantică este voită, numărându-se printre numeroasele subtilităţi ale textului vergilian.

2 Armele de care te bucurai.

3 De-ţi mai pasă.

4 De mina marelui Aeneas. A fost semnalată grandilocvenţa acestor cuvinte; dar nu putem să nu facem observaţia că, a muri de mâna unui duşman ilustru, era pentru epoca eroică o mare onoare, deci şi o mângâiere (şi aceasta este aici intenţia lui Aeneas).

5 Tovarăşii lui Lausus.

6 Părul pieptănat după datină (desigur, cea etruscă, pe care ne-o relevă încă monumentele etrusce păstrate). Scena morţii lui Lausus este o replică a morţii lui Pallas, reliefând, prin atitudinea umană a lui Aeneas, contrastul evident (poate prea evident) între acesta şi Turnus.

7 Mâhnitului.

840 Umple cu pulvere paru-i cărunt şi spre ceruri cu hohot

Palmele-ntinde gemând şi pe mort îl cuprinde şi zice: „Doamne, iubit-am eu viaţa-ntr-atâta, să-mi las eu copilul.

Scumpul copil, să s-arunce pe mâna duşmană, printr-însul

Vrând să mă mântui? Şi-acum, mântuit sunt prin tine, copile?

845 Viaţă mi-e moartea-ţi? Acum, ah, simţesc ce nemernic mi-e traiul:

Singur, străin şi gonit! Vai, rana perini mi-e asta! însuşi şi numele tău l-am pătat, o copile, prin crimă, Eu, prin păcate1 gonitul din ţara strămoşilor noştri!

O, mi se cade2 să fiu pedepsit şi de-ai mei şi de ţară.

850 Sute de morţi3 eu să sufăr, spăşind o viaţă de crime. Ah, şi trăiesc! Şi nu fug de lumina din cer şi de oameni? însă voiesc4!” Şi, zicând, se ridică de jos pe piciorul Cel sfărâmat; şi durerea din rănile-adânci îl

sfâşie5, însă de suflet e plin şi calul şi-l cere; podoabă

855 Şi mângâiere-i era, căci el din războaie de-a pururi

Tot eu izbândă l-a scos. Şi se-ntoarce spre Rhaebuse şi zice:

„Rhaebus, destul am trăit, de este-n această viaţă Ce se numeşte destul. Azi ori vom aduce-n izbândă Armele crunte şi capul troianului şi-astfel lui Lausus

869 Răzbunători îi vom fi, ori, dacă nu-i nicio putere

De străbătut, să murim împreună; eu cred că tu, Rhaebus, N-o să-ngenunchi la străini şi să suferi poruncă troiană!”

1 Din cauza urii (*pe care am provocat-o*), ură justificată de fărădelegile (tradus: *crimă*) mărturisite în versul anterior.

2 Mi se cădea. Este remarcabil modul în care poetul surprinde, la cel mai crud personaj al epopeii, forţa de umanizare a durerii, capabilă să-i lumineze propria-i conştiinţă. Portretul lui Mezentius este nu numai autentic, ci şi modern, pentru că în remuşcările sale el nu urmează tradiţia de a acuza destinul, ci se acuză numai pe sine.

3 Orice fel de moarte.

4 Dar o voi face.

5 îi încetineşte mişcările.

6 Numele calului lui Mezentius (gr. *rhaibos* – cambratul), pe care textul îl arată *abătut*, deci participând la durerea stăpânului; dialogul între erou şi cal este un motiv frecvent în epopee (cf. ÎL VIU, 185 şi urm. sau XIX, 400 şi urm.).

Zise. Şi-ncalecă-apoi, în chipul deprins, pe spinarea BLândului cal, iar pe mână încarcă tot felul de arme1;

865 Creasta, din coadă de cal şi pe creştet îi fulgeră-arama: Astfel în goană s-azvârle-n duşmani. Şi-i gâlgâie-n suflet Nemărginirea mâniei2 cu jalea şi-amaru-n amestec; /Mână-l şi multă iubire3 şi multul virtuţii ce-o simte/. Strigă de trei ori pe Aeneas cu glasul puternic şi-l cheamă;

870 Glasul aude-l, cunoaşte-l şi vesel răspunde-i4 Aeneas: „Tatăl din ceruri de-ar da şi de-ar da şi puternicul

Phoebus.
Ca să-mi încapi tu pe mână!”
Astfel zicând, alergat-a spre dânsul cu suliţa-ntinsă. Dânsul: „Tu-ncerci să mă sperii acum, după moartea lui
Lausus?
875 Asta-ţi fu singura cale pe care-ai putut să mă nărui. Nici nu ne pasă de zei şi nici nu ni-e frică de moarte! Vino5, căci eu ca să mor am venit şi, ca dar al perini, Iată ce-ţi dau mai întâi!” A zis, aieptându-şi oţelul6; Altul şi-al treilea şi multe cu grabă le-azvârle şi-n cercuri
880 Mari se-nvârteşte, dar scutul le-azvârle din bolta-i de aur. Fapt-a spre cel nemişcat, săgetându-l întruna, spre stânga Cercuri de trei ori, cu calul; de trei ori, sucindu-se roată, Prinde pe scutu-i cel larg potopul cel groaznic Aeneas. Dar, supărându-l zăbava cea lungă şi-atâtea să smulgă
885 Franţe săgeţi şi zorit şi de lupta cea prea neasemeni7, Multe gândit-a cu gândul şi-n urmă s-azvârle şi-mplânta Suliţa-n frunte la calul războinic, de-a dreptul prin tâmple. Calul se-ntraporă-n vânt8 şi, bătând cu copitele vântul, Zvârle-şi stăpânul din scări şi-l urmează curând, căci deasupra-i

1 Suliţe ascuţite.

3 Ruşinii.

3 Dragostea (*de tată*) *răscolită de disperare*. Versul este interpolat.

4 Se roagă.

5 încetează să mă ameninţi.

O Aruncând suliţa (în duşman).

7 Mezentius lupta călare, iar Aeneas pe jos.

8 Se ridică în două picioare.

890 Cade pe spate-ngropându-l sub multă povară de şolduri. Valuri de strigăt spre ceruri troienii vuiesc şi latinii. Grabnic Aeneas aleargă şi-oţelul din teacă smulgându-l: „Unde-i turbatul Mezentius acum? el strigă. Şi unde-i Crunta-i tărie de suflet?” Şi bâlbâie-acela, spre ceruri
895 Lung căutând, ca să prindă răsuflet, şi-n fire

venindu-şi „Ce m-ameninţi, tunăcrite duşman, cu batjocură-n vorbe?

E vreo ruşine să mori2? Nu-n gândul acesta pornit-am Lupta şi Lausus cu tine nu-mi stete să faceţi tocmeală3! Una te rog, de mai ai de duşmanul ce cade vreo milă:

900 Las să mă-ngroape-n mormânt! De tutindeni m-aşteaptă blesteme

(Ura-alor mei eu o ştiu); dar tu jură-mi că-ţi stâmperi mânia4

Şi-ntr-un mormânt să mă-ngropi, te rog, cu băiatul alături".

Zise şi-n gât a primit de mult aşteptata lovire, Sufletul pe-arme vărsându-l în valuri spumate de sânge.

1 Nu figurează în text; Mezentius răspunde cu sânge rece.

2 Nu-i nicio nelegiuire să mă ucizi. Există, în aceste cuvinte, pe lângă detaşarea de viaţă, o frustă etică războinică ce dă personajului demnitate sculpturală.

3 în privinţa mea.

4 Acum, te rog, apără-mă de furia lor.

CARTEA A Xl-A

Zorile-ntr-asta, ieşind din adânc de Ocean, rumeniră. Neliniştirea cu toate că-l zbate pe Aeneas să-ngroape Cât mai curând pe fârtaţi şi-l tulbură jalea cu totul, Jertfe dintâi biruinţii1 plăti-n revărsatul de ziuă.

5 Trunchi de puternic stejar, de crengi despuindu-l tutindeni.

Dânsu-n picioare pe-un colnic l-a pus, îmbrăcându-l în arme Pline de fulger: e pleanul mezentic şi, crâncene Mavors2, Ţie trofeu. Potrivit-a, cu creasta-i brumată de sânge, Coiful, şi ruptele suliţi, şi-adânc despicată prin mijloc

10 Platca-n de patru ori trei; şi scutul de-aramă la stânga Leagă-l; şi spada la gât, cu mănunchi de mărgeanuri3, atârn-o.

1 Obligaţia îndeplinirii sacrificiilor promise zeilor (*vota deum*) trecea înaintea celei a înmormântării, care

impurifica.

2 în original: *magne bellipotens* (*mare* stăpân al războiului), adjectiv împrumutat de la Ennius şi substantivizat de Vergilius, fără a numi zeul. Majoritatea comentatorilor îl subînţeleg pe Marte (care în restul poemului este calificat drept *armipotens*), adăugând că poetul trebuie să fi omis a menţiona anterior promisiunea lui Aeneas. J. Carcopino, însă, amintind că zeul Tibrului îi reclamase lui Aeneas un trofeu pentru când va fi victorios (VIII, 61 – 62) şi confruntând pasajul cu altele (VIII, 562 şi mai ales X, 420), deduce că sub acest apelativ se ascunde tot zeul Tibrului, invocat nu ca zeu local, ci ca zeu căruia i se consacră stejarul, identificat cu acel Volcanus al originilor care-l precedase pe Jupiter Fulgur (cf. X, 420); el „este, în realitate – spune Carcopino – flacăra solară în care străluceşte acest zeu, fulgerul aruncat de acesta (şi cu care se identifică zeul însuşi), căruia-i sunt dedicate armele şi prada nu pentru a le păstra, ci pentru a le transforma în cenuşă” (vezi VIII, 562).

3 De fildeş.

24*

Cheamă la urmă pe soţi – căci strânşi împrejuru-i fruntaşii

Stau şi-l privesc – şi pe cei veseloşi 1 îi îndeamnă cu vorbe: „Faptă vitează făcurăm, voinici! Şi-alungaţi-mi cu totul

15 Teama, de-acum. Şi vedeţi: e pleanul tiranului ăsta – Pleanul dintâi; şi, de mâna-mi izbit, vedeţi ce-i Mezentius2. Drumul de-acum spre cetate-l avem, spre scutirea latină3. Arme gătiţi-vă-n sârg şi-n credinţă să-ncepem războiul, Nu să ne ducem răzleţi4, când semne primi-vom din ceruri

20 Steaguri în vânt să-nălţăm şi pe câmp să ne ducem flăcăii.

Nici să nu-mblăm orbecând şi, târzii, să ne pierdem sărita5, însă dintâi pe fârtăţii cei morţi să-i încredem ţărânii, Pentru că-n Acheron, jos, aceasta e singura cinste. Suflete vrednice-au fost şi cu sângele vrednic plătit-au

25 Ţara ce-a noastră va fi; şi se cade, bărbaţi, să le facem

Cinstea din urmă. Şi-ntâi lui Euandru-n cetatea cea tristă Pallas să fie trimis, pe care – un ales al virtuţii – Ziua cea neagră l-a smuls, azvârlindu-l cu zile perini/6

Astfel vorbeşte, plângând, şi se-ntoarce cu paşii spre locul

30 Unde-aşezat e cadavrul răpusului Pallas, în pază

Dat lui Acoetes bătrânul, acel ce de mult lui Euandrus Fostu-i-a soţ de război6, dar nu cu noroc deopotrivă Bietul venit-a trimis ca soţ al iubitului tânăr.

Gloata de robi împrejuru-i stătea şi troicnii-n grămadă;

35 Şi pe-obicei îl plângeau, despletite7 cu totul, troience. Însă de-ndată ce-a-ntrat în locaşul cel jalnic Aeneas, Vaiet nespus înălţară spre cer şi nespusă bocire.

1 Voioşi datorită triumfului.

2 Acesta este Mezentius ieşit din mâinile mele. Aeneas se referă la simulacrul constituit de aranjamentul pieselor armurii pe trofeu astfel încât să sugereze un om înarmat.

3 Spre rege, adică spre Latinus.

4 Şi pregătiţi-vă sufleteşte de război, / ca nu cumva vreun obstacol să ne ia prin surprindere.

5 Să ne împiedice teama.

6 Scutier.

7 în semn de doliu. Ceremonia înmormântării lui Pallas o va reproduce pe aceea a unui doliu oficial roman, cu întregul său fast.

Pieptul bătându-şi, şi-adânc zguduiesc de jelire palatul. Prinţul, la capu-i pe perne-aşezat şi la faţa-i cea suptă.

40 Ca de zăpadă, cătând, şi la rana cea largă din pieptu-i (Rană de-oţel auson), năpădit el vorbeşte cu lacrimi:

„Bietule tânăr! Acum, târziu când ne vine cu zâmbet, Soarta, vai, nu s-a-nvoit să ne vezi în hotarele noastre, Nu s-a-nvoit să te-ntorci la tată-tău, vesel de-nvingeri.

45 Nu cu de-acestea1 plecat-am, jurându-i lui moşul Euandrus, Nu cu de-acestea, când el, strângându-mă-n braţe, puterea Oştii mi-o dete cu drag şi-ngrijat învăţatu-m-a multe, Da, că latinii sunt crânceni oşteni şi-ndărătnici în luptă! Bietul! El, poate, şi-acum, înşelat de-n zadarul nădejdii.

50 Plânge şi roagă pe zei şi pe-altare le-nşiruie daruri! Noi, o, răpusule tânăr, tu căruia zeii din ceruri N-au să-i mai deie nimic2, cu zadarnic bocit te petrecem. Bietule rege, n curând pe mortul băiat tu vedea-l-vei3. Astfel ne-ntoarcem acasă! Şi-acesta ni-e, tată, triumful!

55 Asta, cuvântul jurat! Dar n-o să ţi-l vezi, o Euandre, Stins de nevrednice răni şi gonit; şi-o moarte grozavă N-ai să-ţi doreşti, de durerea pierzării4! Vai, cât de puternic

Scut, Ausonia, pierzi! Ce sprijin pierdut-ai, tu, Iulus!” După ce plânse de-ajuns5, porunceşte grăbit să ridice

60 Jalnicul trup şi pe-o mie de-oşteni îi trimite, pe-alesul, la să-nsoţească pe mort, cu mărirea din urmă, fiindu-i Plângerii tatălui soţi: mângâiere puţină-n amarul Cel într-atât de grozav, dar vrednică6 bietului tată.

Fără zăbavă-mpletesc un pat de nuiele şi-o lesă

65 Moale, din crengi de stejar mlădios şi din tinere ramuri; Patu-l ridică şi fac din frunzele codrului umbră7

1 Nu cu astfel de promisiuni.

2 Tu care zeilor din cer / nu le mai datorezi nimic. (Pallas, mort depindea acum de zeii infernali.)

3 Vei vedea cruda (*pentru tine*) *înmormântare a fiului tău*.

4 N-ai să-ţi (sau *să-i*) *doreşti, pentru că şi-ar fi salvat viaţa* (*prin fugă*). Cu alte cuvinte, Euandrus poate avea această singură mângâiere că fiul i-a murit ca un erou.

5 Nici *de-ajuns*, nici *grăbit* (a căror prezenţă ar diminua respectul pentru împrejurare) nu figurează în text.

6 Datorată.

7 Şi-l acoperă cu frunze.

Şi pe-aşternutul de fân ei culcă pe mortul cel tânăr; Astfel o floare pe câmpuri, culeasă de-o mână fecioară,

Astfel şi crinul din văi1 şi lânceda floare-a zambilei.

70 Căreia nu i-a perit până-acum strălucirea şi faţa2, însă putere şi hrană-a-ncetat să-i mai deie pământul. Două veşmânturi apoi, o purpură toate şi-un aur, Tatăl Aeneas aduce, pe care, cu voie de muncă, însăşi cu mâinile sale de mult oarecând le ţesuse

75 Dido şi-n flori le-a cusut cu sârmă subţire din aur. Trist cu-n veşmânt învelit-a pe tânăr – onorul din urmă

Pe-altul sub cap i l-a pus, sub plete3 menite văpăii. Multe-ale luptei răsplăţi4 din câmpul latinic în urmă El grămădeşte şi-aduee şi prăzi în şiraguri întinse5.

80 Arme de el despuiate-n război şi cai mai aduce.

Leagă la spate robitele mână ale celor ce jertfă Manilor fi-vor, stropind sfinţitele flacări cu sânge.6 Crengi7 de copac îmbrăcate cu stemele celor potrivnici înşişi fruntaşii le-aduc şi le scriu urgisitele nume.

85 Plâns şi topit de bătrân îl aduc şi pe bietul Acoetes; Pieptul cu pumnii şi-l bate nebun, zgâriindu-şi şi faţa, Cade de-a lungul apoi şi s-aşterne ţărânii cu totul. Repezi telegi mai aduc, stropite cu sânge rutulic. Acthon, războinicul roib, despuiat de-auritele-i frâie.

90 Vine plângând şi cu picurii mari umezeşte-şi obrajii8. Suliţa unii i-o duc şi coiful, căci altele Turnus Nu i-a lăsat. Şi-n alai îl urmează teucrii cei jalnici, Trişti şi tyrrhenii cu toţii şi-arcazii cu suliţi întoarse9.

1 Vioreaua.

2 Frumuseţea.

3 Cu celălalt i-a acoperit pletele.

4 Trofee.

6 Şi porunceşte ca prada să fie dusă într-un, lung şir (*de soldaţi*).

6 Vezi X, 517.

7 Trunchiuri. Ei poartă trofee asemănătoare celui dedicat de

Aeneas (v. 5 – 7), pe care sunt înscrise numele duşmanilor ucişi de Pallas.

8 Cf. *Iliada*, XVII, 426 şi urm.

9 Semn de doliu.

După ce-alaiul perit-a departe-n întinderea zării, 95
Trist se ridică Acneas şi geme din suflet şi zice:
„Soarta războiului crâncen ne cheamă la astfel de
lacrămi Iarăşi. Cu bine de-a pururi rămâi, o, puternice
Pallas, Vecinic cu bine rămâi!” Şi nimic nu mai zice; şi
grabnic Pleacă spre trainicul zid şi-ajunge la tabără-n
şanţuri.
100 Iată că solii sosesc, trimişi din cetatea latină.
Ramuri purtând de măslin şi ruga iertăriP-n cuvinte:
Morţii pe care-mprejur risipitu-i-a fierul pe câmpuri Deie-le
voie să-i ducă din câmp şi-n mormânt să-i aşeze. Cearta se
curmă cu cei biruiţi şi cu duşii din lume;
105 Cruţe pe cel ce-oarecând numit a fost gazdă şi
socru!
Însă, cucernic, Aeneas se-ntoarse cu milă spre rugă;
Dorul li-l face-mplinit şi cu vorba le face-un adaos:
„Care nevrednice sorţi, o latini, mi vă-ncurcă-ntr-atâta
Vrajbă a luptării? De ce vă feriţi să trăim în frăţie?
110 Morţilor pacea de veci şi repaus periţilor voştri
Cereţi acum; eu cu drag şi viilor pacea le-aş da-o.
N-aş fi venit, de-mi aveam locuinţă-ntr-un loc şi-
aşezare2. Nici cu latinii eu n-am început războire. Dar
însuşi Regele rupt-a frăţia-ncrezându-se-n oastea lui
Turnus.
115 Cred mai cu dreptul că e să s-arunce chiar
Turnus perini, Dacă doreşte să facă-un sfârşit şi s-alunge
troienii; Iată căzutul 3 său drum: să-şi încerce cu mine
puterea, Viu să rămâie cui zeii vor da, sau puterea, viaţă.
Mergeţi şi-aprindeţi acum sub ai voştri tot focul
mâniei.4”.
120 Astfel a zis. Şi cu toţii, pătrunşi de mirare5,
tăcură, Ochii-ntorcându-i mereu şi privindu-se unul pe
altul. Drances bătrânul, acum (de-a pururi şi vrajbă şi vină
Prinţului Turnus în chip duşmănesc căutând), ridicat-a
Graiul şi zise: „Tu, mare prin nume, mai mare prin arme.
125 Cum să te-nalţ, un bărbat troian, cu mărirea la
ceruri? Eu să mă mir de dreptate-ţi mai mult, ori de faptele
luptei?

Noi în cetate cu drag răspândi-vom cuvintele tale.

1 Ruga unei îngăduinţe.

2 Dacă soarta nu mi-ar fi hărăzit (*aici*) *loc şi aşezare*.

3 Cuvenitul.

4 Mergeţi şi-aprindeţi acum sub bieţii voştri tovarăşi focul (*rugurile*).

5 Uimiţi de spiritul de dreptate şi de generozitatea lui Aeneas.

Şi, de ne-arată norocul vreun drum, cu Latinus al nostru Ai tu frăţie să legi; iar Turnus să-şi cate tovarăşi!

130 O să ne bucure chiar să clădim juruitele ziduri.

Mari bolovani să căram la durările Troiei, pe umeri".

Drances a zis; şi-mprejur fremătară-ntr-un suflet cu toţii.

Zile de patru ori trei1 statoresc; şi-n păzirile păcii, Nepedepsiţi rătăcesc şi latini şi troieni în amestec.

135 Zilele-ntregi în păduri. Şi de rana securii răsună

Frasinul; brazi suitori spre stele-n văzduh ei răstoarnă, Crapă măciuca stejari şi cedri cu bune mirosuri şi de poveri încărcate pe car se scufundă pământul2.

Iată şi Zvonul zburând, vestitor al grozavului plânset.

140 Umple pe Euandrus şi casa şi-oraşul lui moşul Euandrus, Cel ce vestea de curând pe Pallas că biruie lumea3.

Iuţi năvălesc cu făclii4, păstrători ai bătrânelor datini, Cei din cetate, la porţi. Şi lungile şiruri de facle Drumul departe-l albesc, luminând pe câmpie departe.

145 Iată-ntâlnesc pe troieni şi-şi amestecă-ntruna cu toţii Plânsul amar. Şi, văzându-i intrând în cetate, cu ţipăt Mamele-aprind de bociri şi de plâns amărâta cetate. Însă nimic nu-l mai poate ţinea pe bătrânul Euandrus: Intră-n mulţimi şi străbate mereu, şi s-azvârle pe patul

150 Jalnic, şi strânge pe Pallas, şi geme, şi plânge cu hohot, Până ce-amaru-n sfârşit îi deschise cărările vorbei:

„Nu mi-ai jurat tu, părintelui tău, tu iubitule Pallas, Nu mi-ai jurat să te porţi mai cu pază-n aprinderea luptei? Bine-am ştiut eu, de-atunci, ce poate-n războaie să facă

155 Fala şi numele nou şi beţia cea dulce-a măririi5!

Triste-nceputuri, o, bietule tânăr! Şi-n lupte vecine Nenorocit ucenic! Şi nu-mi ascultară nici zeii Ruga şi plânsul jurat! Şi tu, fericită soţie6.

Care-ai murit, neavând să mai suferi şi-amarul acesta!

1 Un armistiţiu de douăsprezece zile.

2 Şi carele gem de greutatea frasinilor pe care-i transportă necontenit.

3 (Zvonul) care nu de mult vestise în Latium că Pallas este învingător.

4 Făclii funerare. După un foarte vechi obicei roman, ceremoniile funerare aveau loc noaptea, la lumina torţelor.

6 – Şi plăcuta glorie de a te remarca în prima luptă.

6 Ferice de tine, sfânta mea soţie.

160 Eu am trăit, ah, dincolo de margini şi singur pe lume.

Singur în urmă-am rămas! De plecam cu fârtăţii troienici, însumi murit-aş-fi-n câmp, străbătut de rutulice suliţi, Nu mi-ar aduce pe Pallas acum în alai, ci pe mine! Nu-nvinuiesc pe troieni şi nici legământul cu dânşii.

165 Nici ospeţia cu strânsul de mână; bătrâneţii-mi ursită Fostu-mi-a jalea, de-acum. Dar dacă murit-a devreme Pallas, mă mângâi cu gândul că mii de rutuli aşternut-a, Cale deschisă făcând puterii troiene prin Latium.

N-am eu putere să-ţi dau îngropării mai vrednice-onoruri.

170 Pallas, de cum ţi le-au dat troienii şi bunul Aeneas, Capii tyrrhenici cu toţii şi-ntreagă mulţimea tyrrhenă! Mari ei trofee-ţi aduc, pe câţi aşternut-ai perini; însuţi un trunchi1 uriaş ai zăcea, şi-n zadarnice zale, Ani deopotrivă de-aveaţi şi de-o seamă puterile vârstei.

175 Turnus! Dar ce tot plâng, zăbovind pe troieni de la luptă? Mergeţi şi vorbele mele vestiţi-le regelui vostru:

Pallas murindu-mi, de-acum mi-e silă de viaţă, mi-o târâi. Dreapta-ţi mă ţine cu zile, că dânsa-i datoare cu Turnus Tatii şi fiului mort. Şi, sorţii şi vremii tu vrednic.

180 Asta-ţi rămâne s-o faci2. Şi nu bucurie vieţii

Asta ţi-o cer3, ci-n mormânt ca veste s-o duc eu lui Pallas!”

Zorile-ntr-asta pe cer muritorilor vrednici de milă Blânde le-aduseră zări, înnoindu-le truda şi plânsul. Tatăl Aeneas acum şi cu Tarchon pe strâmbete maluri

185 Ruguri rădică s-aprindă pe morţi, după datina ţării Fiece ţară pe-ai săi4. Şi-ncînsele focuri îşi suie Fumul şi-n volburi de fum ca de neguri se-ntunecă cerul. Oastea pedestră-mprejur, îmbrăcată-ntr-al armelor fulger, Trece de trei ori vuind5; de trei ori se-nvârt împrejurul

190 Focului6 cei de pe cai şi se zguduie câmpul de urlet;

Umed li-e scutul de plâns şi de lacrimi e umed pământul.

1 Asemeni celor aduse în cortegiul funerar al lui Pallas.

2 în sensul: *e singurul bine pe care-l aştept de la tine şi de la soartă*.

3 Nu-ţi cer asta ca pe o bucurie pentru viaţa mea / (*nici nu mi-ar fi îngăduit*).

4 Unde, după datina strămoşească, / *fiecare aduce trupurileator săi*.

5 înconjurarea rugului funerar de trei ori făcea parte din ceremonia tradiţională. *Vuind* este superfluu aici.

6 Tristului foc al morţii.

Vuietă vaiet de guri şi se văită vuiet de trâmbiţi1. Pleanul răpit, al răpuşilor tineri latini, îl aruncă Unii-n văpaie; şi coifuri de fier şi podoabe de săbii.

195 Frâie şi roţi vuitoare şi daruri de-aducere-aminte2.

Scuturi purtate de morţi şi de rău vestitoarele suliţi3. Porci cu zbârlitele ţepi şi din câmpuri răpite mioare Taie şi-aruncă pe foc. Şi de-a lungul pe maluri vitejii văd pe tovarăşi cum ard şi-ngrijesc de cenuşa şi scrumul

200 Oaselor, până spre zori4 străjuind, când umeda Noapte Leneşă-nvârte-n văzduh tot cerul cu stelele-i de-aur.

Jalnici şi bieţii latini, la margini dincolo pe câmpuri,

Fără de număr clădesc arzătoarele ruguri şi-ngroapă Parte din morţi în pământ5 şi parte-n vecinele-ogoare

205 Ducu-i, pe mal, şi pe mulţi îi trimit depărtării, acasă; însă grămadă-ntr-un loc pe căzuţii peirii de-a valma Fără-osebire şi număr îi ard6. Şi departe pe-ntinsul Largilor zări, pe câmpii, e văpaie de foc pretutindeni. Ziua de trei ori din cer alungat-a răcorile nopţii;

210 Jalnici, din scrumuri iubite, ei oasele-acum în amestec Toate le strâng şi le-ascund în movili de-ncălzită ţărână.

Însă-n oraşul latin şi-n plina de-avere cetate.

Bocet răsună nebun şi jale nespusă şi plânset.

Mame, pe-aici, şi-amărâte nurori şi surori iubitoare.

215 Pline de vaier amar, şi copiii cei fără de tată

Blastămă-n hohot şi cruntul război şi peţirea lui Turnus: însuşi se cade s-o rupă-ntr-un fel şi cu spada s-alerge.

1 Aliteraţie reuşită (cu rezerva că cea din textul original marchează nu amploarea, ci nota de *stridenţa* a ţipetelor oamenilor şi trâmbiţelor: *It caelo clamorque virum clangorque tubarum*); de remarcat dubla sugestie a tabloului: accentele de sclipiri şi sunete ce întretaie fondul de neguri ceţoase răspund ca un ecou accentelor ascuţite ale durerii, punctate pe fondul de jale difuză.

2 Lucrurile cunoscute (pe care le purtaseră morţii lor); *roţi vuitoare*, pentru *roţi înfierbântate* (care se înfierbântă în timpul mersului).

8 Nefericitele arme (pentru că nu-i putuseră scăpa de moarte). Este omis versul: *în jurul* (*rugurilor*) *erau aduşi ca jertfă Morţii o mulţime de boi*.

4 Până la căderea nopţii.

5 Din cele mai vechi timpuri, la romani au coexistat practica incinerării şi cea a înhumării.

6 în afară de cadavrele fruntaşilor, care erau trimise în cetate, masa oştenilor erau înmormântaţi pe loc, fără onoruri deosebite.

Pentru că-i lacom de tronul latin şi de culmea măririi! Drances aprinde mai mult urgisirea: chematul e singur.

220 Zice, da, singur chemat de troieni la răspunderi e Turnus! Dar, osebiţi în păreri, ţin parte lui Turnus cu vorbe Mulţi; şi cu numele-i bun îl apără tare regina, însă şi numele său şi trofeele sale-i dau sprijin.

Până ce fierb şi-n aprinsul răscoalei se zbat furtunateci.

225 Iată, cu totul plouaţi, din naltul oraş diomedic1

Solii se-ntorc cu răspuns. Şi nimic nu făcură, cu toate Trudele pline de zor şi-alergări, şi nici aur şi daruri Nu le-ajutară, nici multele rugi; latinii să-şi cate2 Prieteni aiurea sau pace să ceară stăpânului Troiei.

230 Iată-l, de griji zăpăcit, pierdutu-şi-a capul Latinusă; Zeii mereu mânioşi şi mormintele proaspete-n câmpuri, Toate-i vădesc că de soartă-i mânat cu de-a sila4 Aeneas. Cheamă dar marele sfat de bătrâni şi pe-ntâii cetăţii, Grabnic, prin repezi porunci în palatul cel larg adunându-i.

235 Ei, de pe multe cărări, năvălesc cu grăbire cu toţii. Şade la mijloc acum, întrecut bătrâneţii cu totul, Sceptrul puterii purtând, şi cu fruntea-nnorată, Latinus. Cheamă la urmă pe soli, pe-ntorşii din malul etolic5, ia să vestească răspunsul adus şi le cere cuvântul

240 Verde vorbit şi deplin. Se face tăcere* tutindeni

Şi, de poruncă-ndemnat, ia Venulus vorba şi zice:

„Pe Diomed, cetăţeni, îl văzurăm şi-oraşul argivic; Şi, măsurând depărtări, biruit-am tot greul cărării. Mâna ce-n praf ruinat-a Pergamul cel nalt, am atins-o.

245 El o cetate prin munţi, Argyripa (cu numele ţării

Moşilor săi) îşi durează-n iapygice văi, la Garganuse. După ce-ntrarăm la el şi ne dete şi rând cuvântării.

1 Argyripa (cf. v. 245 şi VIII, 9).

2 Latinii trebuie (aşadar) să-şi caute.

3 Până şi regele Latinus e copleşit de prea marea jale. (Din această cauză, el, care refuzase să se amestece în războiul cu troienii – cf. VII, 597 – îşi va relua atribuţiile).

4 Pe faţă.

6 Oraşul etolian. Argyripa este astfel desemnată

pentru că Diomedes era etolian, la fel cum mai jos (v. 242) va fi numită *oraşul argivic*, dat fiind că, la venirea în Italia, el fusese însoţit de argieni.

6 Munte din sud-estul Italiei, în ţinuturile Apuliei locuite de iapygi.

Daruri i-am dat, arătându-i şi numele nostru şi ţara, Care duşmani ne-nteţesc şi de ce ne pornirăm la dânsuk

250 Vorbele noastre-ascultând, el cu linişte-n suflet ne zise: «Neamuri ferice, cât timp stăpânitu-v-a ţara Saturnus! Vechi ausoni! Ce duşmane meniri vă tulbură pacea.

Cine vă-ndeamnă să-ntraţi în războaie, când nu le pricepeţi1?

Iată-ne, cei ce cu fier pustiirăm2 ogoarele Troiei

255 (Nu vă vorbesc de perirea sub zid şi de multele pierderi» Nici de-nnecaţii prin râuri), cu toţii-n risipă prin lume> Vina spăşim-o de mult prin nemaigrăitele-amaruri. Însuşi şi Priam ne-ar plânge de milă! Ne ştie-a Minervei Jalnică stea şi furtuna prin nopţi şi vârtejurile mării3.

260 Dus spre potrivnice ţări rătăcit-a, răzleţ de tovarăşi.

Smuls Menelaos de vânt, mai până la stâlpii proteici4; Până la neamul cyclopic, Ulixes, şi până sub Aetna, însuşi fruntaşul dintâi şi-al regilor rege – Agamemnon, Moare, vândut de mişcaua soţie, în casă la sine;

265 Omul ce-o lume bătu, prăbuşitu – s-a morţii de-o curvă! Dar Neoptolem, ucis în domnie-i5? Gonitul din ţară Idomeneuse? Şi-azvârliţii pe coastele Libyei, locrii?

Zeii nici mie răgaz nu-mi dară s-ajung în iubitul Argos şi scumpa-mi soţie s-o văd şi frumosul Calydon7.

270 Ah, şi vedenii şi-acum mă gonesc, cu-ngrozire vederii: Morţii-mi tovarăşi îi văd rădicându-se pe-aripi în aer, Trişti pe la râuri zburând ca păsări-vai, chinuri menite

1 în care nu ştiţi la ce să vă aşteptaţi.

2 Violarăm. Sentimentul sacrilegiului ce răzbate din cuvintele lui Diomedes este efectul nefericitelor experienţe ale eroilor greci la întoarcerea de la Troia, experienţe

interpretate de el ca semn al răzbunării zeilor pentru pângărirea unei cetăţi aflate sub protecţia lor.

3 Aluzie la pedepsirea lui Aias din Locri (cf. I, 41). Sunt omise *stâncile euboice şi răzbunătorul Caphereus* (promontoriu în Eubeea), unde furtuna împrăştiase flota grecească.

4 Cf. Homer, *Od.*, 354, după care Menelaos fusese azvârlit de furtună în insula Pharos din dreptul Egiptului, legendară reşedinţă a zeului marin Proteus.

5 Cf. III, 330 – 332.

6 Cf. III, 122. În majoritatea ediţiilor, v. 266 – 267 figurează după v. 262.

7 Cetate din Etolia, unde domnea Tydeus, tatăl lui Diomedes.

Dragilor mei! – şi prin stânci tânguit le răsună bocirea.1 De-aş fi putut eu să ştiu din zilele-acelea de luptă

275 Totul, pe-atunci când turbat străbătut-am cu fierul sălbatic

Trupuri zeieşti2, pângărind cu rană chiar mâna Cythereei! Nu, într-adevărul, de-acum n-am poftă de-asemenea lupte!

Troia căzută fiind, eu n-am nicio ceartă cu fiii Troiei şi nici nu gândesc cu drag la trecutele patimi.

280 Ceea ce-n dar mi-aţi adus din ţara părinţilor voştri

Daţi lui Aeneas! Ne ştim: noi spadă cu spadă ciocnit-am; Mânile-n urmă ne-am strânsă. Şi păţitului credeţi ce groaznic

Sare cu scutul vuind şi turbat cum întoarce el fierul! Dacă bărbaţi ca şi dânsul născut-ar fi malul idaic

285 încă pe doi, cu putere de-oştiri năvălit-ar-fi-n Argos înşişi troienii şi, soarta schimbând-o, boci-s-ar azi grecii! Dacă pierdurăm noi ani pe sub zidul puternicei Troia, Hector şi Aeneas, cu braţele lor, încurcat-au izbânda Grecilor; ei ne-au ţinut, zăbovindu-ne, zece răstimpuri.

290 Doi străluciţi şi prin arme-n război, şi prin fapte cu suflet, însă Aeneas mai blând4. Uniţi-vă dreapta-n frăţie Până puteţi; dar de lupte cu el voi feiiţi-vă neamul!» Care-i

răspunsul primit, auzitu-l-ai însuţi prea bine, Rege, şi cruntul război aşa-i judecat de Tydides”.

295 Astfel, trimişii. Grăbit un murmur în amestec de-a valma

Zboară din guri zăpăcite cu totul; când5 stâncantârzie Drumul turbatului râu, vârtejul închis se frământă, Mugete dând, şi vecinele maluri răsună de vuiet. Linişte-n urmă făcând şi dând tremurării repaus.

1 După o legendă (descrisă de Ovidius, *Met.*, XIV, 458 şi urm.), tovarăşii lui Diomedes fuseseră metamorfozaţi de Venus în păsări de mare.

2 Cf. II., V, 330 şi 841, unde Diomedes răneşte pe Venus, apoi pe Marte.

3 Am luptat corp la corp. În versurile următoare Diomedes va exagera forţa lui Aeneas, pe care l-ar fi putut chiar ucide în luptă, dacă n-ar fi intervenit Venus (cf. II., V, 239 şi urm.).

4 Mai pios. (Vezi I, 10.)

5 La fel, când.

300 Regele cheamă1 pe zei şi vorbeşte din naltul său scaun:

„Ţara la cale-aş fi vrut, o latini, mai nainte s-o punem.

Da, şi mai bine-ar fi fost să nu zăbovim adunarea Sfatului pe-asifel de vremi, când duşmanul ne sapă sub ziduri.

Nepotrivit un război, cetăţeni, începurăm cu oameni

305 Nebiruiţi, cu purceşii din ceruri, pe care războiul Nu-i oboseşte şi nici biruiţi nu-şi astâmpără fierul. Dacă o nădejde v-aţi pus în etolice taberi, lăsaţi-o! Toată nădejdea e-n noi, dar vedeţi ce slăbită nădejde, Câtă ruină ne-aduce războiul şi câtă strivire-a perini

310 Ochii ne-o văd şi-o putem pipăi şi cu mâinile noastre. Vină pe nimeni n-arunc; atâta cât poate prin taberi Braţul viteaz, a făcut; şi-ncordat-am întregul puterii. Iată ce gânduri acum străbătutu-mi-au noaptea din suflet2;

Vreau să vi-l spun, şi pe scurt să-l arăt, şi-ascultaţi-mi cuvântul.

315 Am eu pe-aproape de râul toscanic o veche

moşie.

Lungă şi-ntinsă spre apusuri mai până-n hotarul Şicanei3; Azi aurunci şi rutuli o sădesc şi cu plugul ei scurmă Sterpul pământ şi cu turmele pasc pustiitele dealuri. Locul acesta, de-a-ntregul, şi coame de munţi cu brădeturi.

320 Dar lui Aeneas îl dau şi să facem frăţie cu dânsul.

Legi potrivite cătând4, şi fârtat să-l primim şi tovarăş. Dacă le place, trăiască pe-acolo şi ziduri clădească; însă, mai bune pământuri găsind5 şi popoare mai bune Undeva-aiurea şi-or vrea să ne iasă din ţară cu totul.

325 Douăsprezece6 corăbii le facem din bârnele noastre.

Ori şi mai multe, de n-or fi de-ajuns. Că zace pe maluri Lemn de clădire destul. Iar mărime şi număr aleagă-şi Singuri; noi braţe le dăm şi-aramă şi funii şi totul. Cum să le ducem cuvântul şi cum să-ntănm legământul?

1 Invocă. La Borna, şedinţele senatului şi adesea chiar discursurile, începeau după o rugăciune adresată zeilor.

2 Mintea, după chibzuială.

3 Până dincolo de hotarele şicanilor (cf. VII, 793).

4 Latinus se referă la încheierea unei păci în condiţii echitabile.

5 Dacă vor găsi.

6 Douăzeci.

330 Cred c-ar fi bine pe-o suta de soli să trimitem, pe-aleşii Cei din fruntaşii latini şi-n mână cu ramura păcii.

Daruri ducând şi talanţi şi podoabe de fildeş şi aur, Scaunul ţării şi stema domniei, mantaua tivită1.

Voi sfătuiţi-vă-acum şi-ajutaţi zdruncinărilor ţării!”

335 Drances atunci, duşmănos ca oricând şi măririi lui Turnus

Pizmă pe-ascunsul purtând, iar făţiş izbitoare cuvinte2, Darnic cu toţi şi bogat şi destoinic la vorbe, ci lânced Braţ în război, dar în sfat de bătrâni cu puternică vază, Tare-n răscoale prin mulţii părtaşi şi din vrednică

mamă

340 Vrednic cu neamul fiind, dar din tată pierdut în neştire3, Drances se scoală şi-aţâţă mânii, grămădindu-le-n vorbe: „Nu-ntunecat ori având trebuinţă de lămuri4 e lucrul, Rege, pe care ni-l ceri. Şi ce-ar fi mai bine să facem Astăzi, ei toţi se mândresc că o ştiu; dar li-e teamă s-o spuie.

345 Deie-ne voie s-o spunem deci noi şi mai curme-şi mândria5! El, cu stângace purtări şi cu nenorocite-nceputuri6 (Iată că o spun şi, de vrea, m-ameninţe cu fier şi cu moarte!).

Multe fruntaşe lumini ni Le-a stins şi-azvârlit-a perini7 Toată cetatea pe câtă o vedem; şi loveşte troienii.

350 Vecinic în fugă-ncrezut8, şi-nspăimântă tot cerul cu vrajbe. Unul, la multele daruri pe care socoţi să le ducem

1 Trabea (cf. VII, 187), care, împreună cu scaunul curul (*sella curulis*), reprezenta însemnele puterii regale (mai târziu, ale celei consulare).

2 (*Pizmă*) *care-l chinuia cu amare înţepături* (îl rodea).

3 în această incertitudine (privitoare la *genus* – familia, originea după tată a lui Drances), unii comentatori au văzut o aluzie la rămăşiţele matriarhatului, când originea se stabilea după mamă; ipoteza nu pare prea convingătoare, din moment ce descendenţa paternă a celorlalţi eroi din *Eneida* este menţionată adesea cu lux de amănunte. Este mai degrabă o notă defavorabilă pentru Drances.

4 Lămuriri.

5 Aluzie la Turnus, pe care Drances, în prima parte a discursului, îl atacă fără a-l numi.

6 El, cu nefasta sa conducere şi cu duşmănoasele-i purtări.

7 A cufundat în jale. *Fruntaşe lumini*, adică *floarea fruntaşilor*.

8 Aluzie răutăcioasă la salvarea lui Turnus din tabăra troiană aruncându-se în apele Tibrului (cf. IX, 812) şi la

pasajul în care acesta este victima amăgirii Iunonei (X, 649 şi urm.). *Cu vrajbe*, adică cu *armele*.

Celor din Troia, tu, cel mai cuminte stăpân, să-l adaugi, încă pe unul, şi nu te lăsa biruit de-ndărătnici:

Fata trimite-o nevastă şi ginere vrednic alege-i.

355 Tată, şi pacea de veci întăreşte-o cu sfânt a-nrudire.

Dacă ni-e frică-ntr-atâta de el şi ne zbatem de groază, Noi să-l chemăm rugători şi cu toţii-ndurare să-i cerem, Răul să-l curme şi-al regelui drept şi pe-al ţării cunoască-11.

Care-i temeiul s-arunci tu perini pe-atâţia războinici?

360 Spune, tu, capul atâtor nevoi şi-al pierzării latine!

Nu-i niciun bine-n2 război; şi rugămu-te, Turnus, cu toţii, Pacea tu dă-ne-o şi singurul lucru ce razimă pacea. Iată-mă-ntâiul, pe cel ce duşman tu mă crezi-şi, la urmă

Poate că-ţi sunt-cu rugare m-apropii; tu cruţă-ne, Turnus.

365 Curmă-ţi trufia şi, odată bătut, încetează! Văzut-am Noi, biruiţii, destule periri şi pustiul pe câmpuri!

Ori, de ţi-e numele-n gând şi cuprinzi tu cu pieptul atâta Suflet bărbat şi ţi-e zor de-nsurat şi de zestrea miresei, Du-te, ndrăzneşte şi pune-ţi în faţa duşmanului pieptul!

370 Hei! Ca să poată şi Turnus s-ajungă-nsurat şi pe scaun, Noi, ticăloşi, să pierim, o potaie-n ţărână câmpiei3, Fără-ngropare-azvârliţi şi neplânşi? De te simţi în putere, Suflet de-mi ai, ca strămoşii cei duşi, tu priveşte-mi în faţă Celui ce-n luptă te cheamă!”

375 Vorbele-acestea sporesc uriaşa mânie-a lui Turnus. Geme, scrâşnind, şi din sufletul tot el îşi smulge cuvântul: „Drances, de-a pururi îţi curg, ca potopul, din gură cuvinte.

Când e nevoie de braţe-n război, şi soseşti înaintea Tutor în sfat! Adunarea tu crezi să mi-o tulburi cu vorbe

380 Spuse de sus şi cu gura de-un cot, dar4 zidul cetăţii

Ţine duşmanului piept şi nici şanţul nu-i baltă de sânge.

1 Să cedeze şi să redea regelui şi ţării dreptul devenit al său, adică dreptul de a dispune de Lavinia, care-i fusese promisă solemn.

2 Nicio salvare.

3 Noi, ceilalţi, oameni de rând, să zăcem pe câmp în gloată.

4 Fără primejdie pentru tine, cât timp.

Urlă-ţi cuvântul mereu, căci atâta ţi-e mintea1, şi-aruncă-mi

Vina că sunt un fricos, tu Drances, acel ce cu braţul Munţi de cadavre troiene-ai făcut şi trofee pe câmpuri

385 Multe-ai nălţat şi tutindeni! Ce poate virtutea vitează, Drances, putem încerca2! Nu-n lume-i nevoie să mergem ia să găsim pe duşmani; ei tutindeni stau roată sub ziduri!

Mergem spre dânşii? De ce te codeşti? Bărbăţia ţi-e, Drances.

Gura cea plină de vânt şi picioarele-ţi bune de fugă;

390 Asta, de-a pururi!

Eu, fugărit3? Dar pe dreptul, mişelule, cine mi-o zice Asta, când vede-nspumat cum creşte de sânge troienic Tibrul umflat şi stârpită4 cu totul sămânţă şi casa Regelui vârstnic Euandrus şi-arcazii cu palmele goale?

395 Bitias dacă-s bătut şi puternicul Pandarus spuie-ţi, Miile câte-am zvârlit, în ziua perini, în Tartar.

Eu, îngrădit şi de zid şi de şanţuri duşmane, şi singur! «Nu-i niciun bine-n război»? Ticălosule, spune tu asta Capului Troiei şi celor vânduţi, alor tăi! Şi cu spaimă

400 Tulbură toate şi nu te lăsa şi ridică5 puterea

Celor de două ori frânţi şi huleşte puterile noastre! Tremură-acum de puterea troiană toţi regii-n Hellada, Plânge Tydide-ngrozit şi de spaimă e galben Achilles, Fuge-ndărăt de la mal adriatic şi râul Aufiduse!

405 Ba se preface că-i prins de teama mâniilor mele.

Vulpe bătrână, cătând să m-azvârle-urgisirii prin groază7! N-ai nicio teamă! Căci dreapta-mi nicicând n-o s-

atingă, tu Drances.

Cap ca al tău! Tu păstrează-l întreg, să te bucuri de dânsul!

1 Căci asta-ţi e obiceiul.

2 Poţi dovedi.

3 Pus pe fugă. Turnus răspunde, în această primă parte a discursului, acuzaţiilor lui Drances.

4 Prin uciderea lui Pallas.

5 Lauda. *De două ori frânţi* din versul următor se referă la distrugerea Troiei de către Hercule (cf. II, 643) şi, apoi, de greci.

6 Râu din Apulia (azi Ofanto), care străbătea ţinutul ocupat de

Diomedes. Sensul întregii fraze este ironie.

7 «Şt, *sub aparenţa fricii*, *îşi sporeşte învinuirile*.

25 – Eneida

Tată1, spre tine mă-ntorc, spre lumina poveţelor tale.
410 Nicio nădejde de-acum de n-ai în oştirile noastre.

Dacă suntem părăsiţi într-atâta şi-ntoarcerea oştii
Moarte de-a pururi ne-a fost2 şi norocul ni-e-ntruna potrivnic.

Pace să cerem şi palmele goale plângând3 să le-ntindem. Doamne-o scânteie măcar de-am avea din virtutea străbună!

415 Unul, mai bun decât toţi, fericit mi-e4 de-a pururi bărbatul
Tare de suflet şi care, nevrând să s-afunde-n ruşine, Moare şi muşcă pământul şi-l mestecă-n gură cu sânge. Însă de-avem noi puteri şi de-avem tinerime de luptă, Neamuri itale de sunt şi cetăţi să ne sară cu sprijin.

420 Dacă a plătit şi troianul izbândă cu râuri de sânge.

Morţi ca şi noi el având (căci pe toţi ne bătu deopotrivă Trăsnetul), ce şovăim de la pasul dintâi şi, nemernici5, Dăm îndărăt? Şi de ce tremurăm înainte de luptă? Timpul cu multele griji schimbătoare-ale traiului nostru

425 Multe le-abate spre bine şi multe, punându-le-n cumpăn, Soarta le schimbă mereu şi slăbiei clădeşte

temeiuri.

N-o să ne deie-ajutor nici neamul etolic6, nici Arpi, însă Messapus ne dă, şi ne dă norocosul Tolumnius7, şi-alţi ai popoarelor capi; şi nu cu puţini alerga-vor

430 Iuţii războinici latini şi mult tineret laurentic8.

Iată, şi-avem din regeştii părinţi pe Camilla, cu volscii, 9 Stol de călări aducând şi-nglotiri înflorite de-aramă.

1 Turnus se adresează acum lui Latinus, ceea ce-i va modifica atât tonul cât şi argumentele.

2 Şi dacă o singură infrtngere / ne-a distrus cu totul.

3 Traducerea exagerează; Turnus nu pronunţă acest cuvânt, nepotrivit, de altfel, cu demnitatea tonului său.

4 Mai fericit decât toţi îmi pare, *în nenorocirea lui*.

5 Termenul din original – *indecores* (lipsiţi de demnitate) conţine în el gravitatea unei adevărate abdicări de la virtutea nu numai războinică, ci şi morală; el este opusul lui *decorum* (concept eticocstetic în care Cicero, *De oficiis*, I, 27, vede „ceea ce se cuvine”, inseparabil de „ceea ce este moral”).

8 Nici etolianul, adică Diomedes. Arpi este alt nume al Argyripei.

7 Cf. XII, 258 şi urm.

8 Şi de o glorie nu mică / va avea parte floarea (*tinerimii*) *din Latium şi din ogoarele laurentine*.

9 O avem şi pe Camilla, *din gloriosul neam al volscilor* (cf. VII, 800 şi urm.).

Dacă troienii mă cer şi singur pe mine mă strigă.

Dacă-i cu dreptul 1 şi sunt şi o piedică-obştescului bine.

435 Nu mi-a fugit într-atâta de braţe de-a pururi izbânda.

Ca să mă tem şi să fug de-o răsplată a-ntr-atâta de mare! Fără zăbavă eu plec, chiar Achilles să-mi fie potrivnic8, Fie-mbrăcat, ca şi-acesta, cu arme gătite de mâna Zeilor4. Vouă şi socrului meu juruitu-v-am viaţa.

440 Eu, cu nimic mai prejos ca strămoşii-n virtute, eu, Turnus. Singur pe mine ma strigă troianul? Ei, strige-

mă, dară! Zeii de-mi sunt mânioşi şi potrivnici, tu Drances.

Nu vei peri; de nu-mi sunt, suferi-mi-vei mărirea şi-atâta!” 5

Astfel se ceartă-ntre ei, şovăind împărţitele sfaturi.

445 Tabăra-ntr-asta golind-o, troianul se pune-n mişcare. Iată-l, un sol năvăleşte-n palatul cel larg şi, cu vuiet, Scoală palatul şi-oraşul întreg îngrozeşte-l cu totul: „Iuţi de pe-ai Tibrului mal au pornit înşiratele linii, Repezi pe câmp se revarsă tyrrheni şi teucri, tutindeni”.

450 Tremură toţi în oraş şi de spaimă se-ntunecă-n suflet Bieţii latini şi stârnite mânii răzvrăteşte-le pieptul.

v-Arme cu zorul ei cer şi cu zgomot aleargă flăcăii;

Jalnici bătrânii se plâng şi bocesc şi tutindeni e vaiet. Surd un amestec de guri se ridică-n de-a valma spre ceruri.

455 Astfel precum în amestec, afund în pădure, năvalnic Stoluri de păsări sosesc ori, la plinul de peşti, la Padusa6, Gureşe lebede vin, răguşite ţipând în amestec.

„Vremea n-o pierdeţi acum şi degrabă – le vuietă Turnus – Faceţi-mi sfat şi cu mânile-n sân lăudaţi-mi voi pacea!

460 Iată-i, armaţi năvălesc în cetate!” Zicându-şi cuvântul, Sare turbat şi despică zburând luminoasa-ncăpere.

1 Dacă asta vreţi (sau: *dacă asta hotărâţi*).

2 Speranţă (a victoriei).

3 Chiar dacă (*Aeneas*) *l-ar întrece pe marele-Achilles*.

4 Lui Vulcan (ceea ce, fără ştirea lui Turnus, era adevărat – el finalul cărţii a VIII-a).

5 „Turnus este pus de Vergilius în cea mai bună lumină şi la momentul hotărâtor. Caracterul său cavaleresc de mare bărbăţie, simţul onoarei, care domină presentimentul sfârşitului său, îi dă nobleţe eroică”. (Guţu).

O Braţ al fluviului Pad.

25*

„Du-te, Volusus, a zis, şi-n grăbite vârtejuri repede-mi Volscii pe câmpi, şi rutuli. Călăreţii să-i ducă Messapus! Coras, cu frate-tău mergi şi pe şes desfăşoară-mi oştirea!

465 Voi străjuiţi-mi la porţi, iar voi, cu grăbire prin turnuri! Unde vă duc, ceilalţi să-mi urmeze la luptă de-a dreptul!”

Repezi, din toată cetatea cu toţii s-aruncă pe ziduri, însuşi Latinus acum părăseşte-adunarea şi-amână Bunul său gând şi se duce-amărât de-nvrăjbirile zilei;

470 Vină-şi arunca mereu că nu l-a primit de cu vreme Ginere, dându-i domnia de tot1, pe dardanul Aeneas.

Unii la poartă-ntăriri şănţuiesc, iar alţii răstoarnă Lespezi şi bârne. Şi semnul cel crunt al luptării vuieşte Jalnic2 din bucin. Pe zid, şi mame şi prunci în amestec

475 Urlă şi gem şi nevoia pe toţi îi sileşte la muncă3.

Iată, la templul Minervei acum, pe colina cetăţii, f însăşi regina, cu gloata de mame-ngrozite, se suie, i Daruri ducând; şi tovarăşă-alături – Lavinia, fata, Pricina multului plâns; şi plecată-i e dulcea privire.

480 Mamele-ntr-una sosesc, aburind cu tămâie tot templul, şi, de pe pragul cel sfânt, revarsă bocitele plângeri:

„Tu, purtătoare de suliţi4, războinică Pallas! Tu rupe-i Suliţa-n două, fecioară, tâlharului troie! Pe dânsul însă-n ţărână să-l culci şi să moară sub porţi, ca un câine!”

485 Turnus, turbatul, cu sârg se încinge-ntr-aceea de luptă. rlată-l intrat în pieptarul rutulic5; şi-n solzii de-aramă Groaznic se-nvârte şi scutece6 de-aur înnoadă pe glezne; Numai pe tâmple e gol. Iar pe şold potriveşte-şi oţelul. Fulgeră-n aur şi-n arme, venind de pe culmea cetăţii.

490 Vesel, cu suflet sume (7, doborând pe potrivnici cu gândul. Astfel, când rupe căpăstrul şi fuge din naltele iesle Roibul scăpat şi, pe largile lunci azvârlindu-sern tropot.

1 Luându-l părtaş la domnie.

2 Răguşit. *Bucina* era o trompetă scurtă, uşor curbată.

3 Pe toţi ti cheamă primejdia supremă.

4 în original: *praeses belii* (zeiţă a războiului) şi

armipotens (puternică în arme), calificativ atribuit de obicei lui Marte, dar şi Minervei, ea opunând forţei oarbe a zeului războiului forţa inteligenţei în luptă.

6 Scânteietor.

6 Puipare.

7 Formularea din original: *exsultat animis* exprimă un sentiment puternic, clocotitor, de *înflăcărare*, *bucurie* şi *încredere*.

Ori spre păşuni năzuieşte cu zor şi spre turma de iepe, Ori că, deprins într-un râu cunoscut să se scalde, spre valuri

495 Fuge grăbit şi cu gâtu-ncordat şi nechează sălbatic.

Coama-i tresaltă pe gât şi-i răzvântură coada pe şolduri.1 Iată, nsoţită de tinerii volsci, îl întâmpină-n cale

Fata Camilla; şi-acolo sub poartă descăleca2 grabnic Mândra regină şi – urmând-o pe loc, călărimea din urmă-i

500 Grabnic alunecă jos de pe cai. Şi vorbit-a Camilla:

„Turnus, cuminte de e să ne-ncredem puterilor noastre.

Iată-ndrăznesc şi mă leg să-ţi izbesc3 călărimea troiană, Singura pieptul să ţin şi s-opresc călăreţii tyrrhenici; Lâsă-mă, Turnus, să-ncerc întâiul noroc al luptării!

505 Tu pe sub zid să te ţii şi pe jos apărându-ţi cetatea/6

Turnus, atunci, căutând cu mirare şi groază4 la fată:

„Fala pământului nostru, fecioară! Ce vorbe-ar ajunge Drept răsplătite să zic şi ce fapte să fac? De te mână Dotu-ntr-atâta spre toate să mergi5, tu ajută-mi la toate!

510 dacă e-n veste-adevăr şi-adevăr îmi vestiră spionii.

Stol de uşori călăreţi a trimis păcătosul6 Aeneas Câmpul să-l bată la larg; iar dânsul pe coame de dealuri Urcă şi trece dincoace prin văi, ca să vie spre ziduri, însă-n păduri îi gătesc, pe-un drum în desişuri, o cursă.

515 Gurile văii-nchizând-y şi din deal şi din vale, cu tineri.

Semne tu dând, de război7, zăboveşte-mi pe-armaţii tyrrhenici;

Bunul 8 Messapus cu tine va fi, şi latinele stoluri Toate, şi-aleşii tiburţi9; şi să-mi ai şi puterea poruncii/6 Astfel a zis, cu de-asemeni învăţ îndemfiând pe Messapus;

1 Celebră comparaţie homerică (cf. II., VI, 506 şi urm.), imitată şi de Ennius (cf. Macrobius, *Sat.*, VI, 3, 8).

2 După Ps.

— Servius, a coborî de pe cal în faţa unui superior (Turnus era şeful armatei) era unul dintre cele patru gesturi de deferenţă obligatorii la romani. Cf. şi Seneca, *Ep.*, 54.

3 Să ies în întâmpinarea.

4 Vitejia neobişnuită a Camillei îi inspiră lui Turnus nu numai uimire, ci şi un respect înfiorat (*horror*), ca în faţa unei divinităţi.

6 Acum însă, pentru că / îndrăzneala ta se află deasupra tuturor (*primejdiilor*).

6 A trimis înainte îndârjitul.

7 Strângându-ţi trupele.

8 Aprigul.

9 Şi trupa lui Tiburtus.

520 Astfel, pe toţi înfrăţiţi! fruntaşi. Şi porneşte la luptă. Valea, prin dese cotiri potrivită cu totu-nşelării

Şi-ademenirii de oşti, e-nvelită cu deset de codri Negri, tutindeni în jur, şi-o străbate-o potecă de-a lungul, Până s-afundă-n strâmtoarea de munţi, în ponorul cu noapte.

525 însă dincolo, pe culmi şi pe măgura naltului munte, Coama e câmp1, dar pitită de tot, şi te-ascunde cu totul, Fie că vrei să loveşti pe potrivnic din orişice laturi.

Fie că te-aperi pe culmi şi răstorni bolovanii puternici. Turnus aici a venit; prin pustiul cu drumuri ştiute.

530 Grabnic se-nfige pe loc şi pândeşte-nşelarea prin codri2, însă deasupra-n senin3 vorbitu-i-a grabnicei Opis

(Fetei din sfântul alai şi fecioarei din ceata Dianei)

Astfel zeiţa, zicând cu multă durere în suflet:

„Iată-o-n războiul cel crunt cum pleacă, fecioară, Camilla.

535 Toată-mbrăcată-n zadarnic oţel şi cu suliţa noastră4? Cea mai iubită de mine – şi nu mi-e iubirea Camillei De-astăzi şi nici nu mi-a-ntrat năpădindu-mi în suflet deodată.

Căci, urgisit de popor şi-alungat de-ngâmfarea puterii, Metabus, când a fugit din bătrână cetate Privernum5.

540 Duse cu el, prin mulţimi răsculate, scăpând-o pe biata Fată din leagăn, ca soaţă-n străini, şi numire ca mamei Dânsul Caşmilla i-a dat, cu parte schimbată, Camilla6.

1 Se află un platou.

2 Şi pândeşte prin codrii înşelători.

3 în lăcaşurile cereşti, adică în Olimp. Opis, nimfă a pădurii de origine tracă, făcea parte din cortegiul Dianei.

4 Cu armele mele, adică arcul şi săgeata, care făceau parte dintre atributele Dianei, în ipostaza de zeiţă a vânătorii.

B Oraş din ţara volscilor (azi Piperno Vecchio), situat pe malul râului Amasenus. Legenda Camillei, al cărei tată, Metabus, are multe trăsături comune cu Mezentius, apare numai la Vergilius.

6 Trecerea de la o formă la alta a numelui, atribuită voinţei lui Metabus, ilustrează în realitate evoluţia sa fonetică. Numele în sine este bogat în semnificaţii mitologice şi religioase (Varro, *De lingua latina*, VII, 34 vorbeşte despre un zeu Caşmillus, slujitor al Cabirilor, Acusilaos din Argos, citat de Strabon, X, 472 îl consideră tată al acestora, Macrobius, III, 8, 6 afirmă că este numele etrusc al lui Mercur); la Roma se numeau *Camillas* sau *Camilla* băiatul sau fata care ajutau un preot (în mod deosebit pe *flamen Dianae*) în timpul sacrificiului.

Însuşi culcând-o la piept, străbătut-a şi codri cu-ntunec, Culmi pustiite-a trecut; şi săgeţi vâjâiau de

tutindeni.

545 Cete-nârmate de volsci furnicau de tutindeni în cale-i. Iată, la mijlocul fugii pe şes, spumegat Amasenus.

Plin până-n coamă de mai, căci atâta se rupse-n văzduhuri Ploaia din nori. Şi să-noate voia, dar iubirea copilei1 Piedică-i face, şi teama iubitei poveri. Şi cu gândul

550 Judecă multe şi-n sârg şi nimic nu cutează bătrânul2. Groaznică suliţă-avea luptătorul în mâna vânjoasă, Tare, din lemn noduros şi călit în vâlvoare de flacări; Leagă de suliţă, deci, închisă-ntr-un leagăn de iască, Fata, făcând cu-ndemân la mijlocul suliţii nodul.

555 Braţul puternic apoi şi-l rădică spre ceruri şi strigă; „Ţie, Diana, fecioară, tu cea cu locaşul prin codri, Tatăl îţi juruie fata3! De data dintâie purtându-ţi Arma, te roagă, fugind de duşmani! Şi pe-a ta4 ţi-o primeşte.

Zână, pe-aceea ce-acum străbate-ndoielnice drumuri5!”

560 Zise. Cu braţu-ncordat, el suliţa-ntoarsă prinzând-o, Zvârle; şi vâjâie valuri în râu şi dincolo pe maluri Zboară, cu suliţa plină de zuzăt, sărmana Camilla. Metabus, tot mai de-aproape gonit de grăbitele gloate, Sare şi trece prin râu şi pe fata-i de suliţă prinsă – 565 Darul Dianei, de-acum – o ridică din malul cu ierburi. Nimeni pe dânsul n-a vrut să-l primească-n cetăţi; şi, prin case.

Nimeni. Dar nici n-a cerut, întinzându-şi sumeţele palme; Numai prin munţii pustii, ca păstorii trăit-a, prin codri. Fata dormea prin păduri, adormită prin urlet de fiară;

570 Ugerul iepei din staul mâncare-i dădea; şi sălbatic Lapte din ugerul cald îi mulgea pe plăpândele buze. Tălpile tinere-apoi când urme-ncepură să facă.

Paşii dintâi, el a dat o suliţă-n mâna copilei;
Arc şi-ascuţite săgeţi îi atârnă pe tinerii umeri.

1 Pentru copilă.

2 Şi se opreşte precipitat la această hotărâre.

8 Ca să te slujească. Formulă de consacrare.

4 Drept a ta.

6 Nesigure văzduhuri. (Metabus se pregăteşte s-o arunce, prin aer, peste râu).

575 Paru-i, în loc de-auriri, şi trupu-i, în loc de hlamidă, Piele de tigru purta, revărsată din creştet pe spate. Fata, cu tinere mână, pricepea cum să vânture suliţi; Capul încins cu frunziş îl purta şi – nvârtind împrejurul Capului praştia-n vânt, dobora prin văzduhuri cocorii1.

580 Multe degeaba, din multe tyrrhenice-oraşe, o doriră Mamele noră. Dar ea, juruită Dianei cu totul.

Vecinic în arme rămâne şi-n fier şi fecioară de-a pururi.

Neşovăită nicicând. O, dacă războaiele-acestea

N-ar fi răpit-o de tot2, îndrăznind să lovească-n teucri!

585 Mult mai cu drag aş voi să mi-o văd în alaiu-mi, ca soaţă, însă duşmanele sorţi de-o duc în orbire spre moarte, Lunecă, nimfă, din cer şi te uită pe malul latinic, Unde-şi aleseră loc al luptării cei fără scăpare.

Tolba tu ia-mi-o şi-alege-ţi oţelul menit să răzbune;

590 Cine cu rană de-oţel pângări-va sfinţitul ei sânge.

Fie troian ori ital, să-mi spăşească prin sânge păcatul! Trupul sărmanei, apoi, şi nedespuiatele-i arme însămi pe nori le voi duce-n mormânt şi-n pământul

Camillei3".

Zise. Iar Opis, zburând, despică grăbite4 văzduhuri;

595 Vuietă-n zbor şi-i ascunsă cu trupul prin negrele neguri.

Însă troienii-ntr-aceea dau goană pe-aproape de ziduri.

Prinţii toscanici, cu ei; şi-n galop călăreţii, pe urmă, Stoluri asemeni de mari5. Şi tropotă câmpul de trapul Roibilor plini de nechez ce se luptă cu frâiele scurte.

600 Colo şi colo zburând; şi de suliţi se-ntunecă locul.

Parcă-i sub neguri de fier, şi prin neguri răsfulgeră coifuri6.

1 Cocorii strymonici şi lebedele albe.

2 în sensul: *dacă n-ar fi atât de aprinsă de dorinţa de*

a lupta.

3 Le voi duce în mormântul strămoşesc.

4 Uşoare.

6 Egale ca număr.

6 Textual: şi, *până departe, câmpurile ard de scânteierea armelor ridicate*. Versiunea lui Coşbuc se numără printre cele mai poetice. Dar este aproape imposibil pentru o traducere să redea întreaga culoare a versurilor 598 – 601: denumirea metaforică a calului (*sonipes*), sugerând tropotul copitei, are în acelaşi timp şi rezonanţă arhaică şi farmecul noutăţii (Vergilius o introduce în limbajul epic, după modelul cuvintelor homerice compuse); câmpul se-nfioară (*horret*), învăpăiat de strălucirea aceloraşi arme care-l întunecă sub mulţimea lor; ici-colo, cuvintele sună ca ecouri din Ennius şi Homer.

Însă Messapus, aiurea1, şi-n urmă-i latinii năvalnici.

Oastea lui Coras cu el şi cetele fetei Camilla

Ies să se lupte la larg şi suliţi întinse cu dreapta

605 Vântură-n aer cu zuzăt prelung şi le tremură-n aer.

Urlă bărbaţii la locuntâlnit şi turbează-armăsarii. Cetele lor au ajuns în bătaia săgeţii şi-n faţă Cetele stau; şi cu strigăt nebun izbucnesc, îndemnându-şi Caii turbaţi, şi revarsă potop de săgeţi de tutindeni.

610 Dese ca fulgii de-omăt, de se-ntunecă cerul ca noaptea. Iată-i, Tyrrhenus acum şi cu iutele-Aconteus s-aruncă Unul într-altul, cu suliţa-ntinsă; şi-n clipa pornirii Strigăt ridică turbaţi şi-n izbirea galopului roibii Piepturi de piepturi îşi sparg. Şi, străpuns, aruncatul

Aconteus.

615 Grabnic ca fulgeru-n cer ori ca piatra din praştie-azvârlită, Zboară departe pe câmp, risipindu-şi în aer viaţa. Oştile-acumse-ncâlcesc învrăjbite, dau dosul latinii: Scuturi şi totul azvârl şi se-ntorc în orbire spre ziduri2. Sar călăreţii troieni, urmărindu-i, şi Asilas li-e capul.

620 Iată-i aproape de porţi; dar iarăşi rădică latinii

Strigăt de luptă şi-ntorc spre ciocnire fugarii destoinici. Fug risipiţii troieni; şi fug cu căpăstrul pe

coamă. Astfel şi marea, vuind în schimbată năvală de valuri, Muge spre maluri acum şi cu spume-nvăleşte pe vârfuri

625 Stânca şi-ntinsul prundiş îl ascunde sub vărsat de apă; însă, grăbită, ea fuge-ndărăt şi frământă piciorul Stâncii spumând şi, scăzută din nou, părăseşte prundişul. Tuscii3 de dată-ndoită zvârlit-au rutulii spre ziduri; Spatele şi apăr în zbor, fugind de dată-ndoită.

630 însă la data de-a treia când toţi călăreţii sosiră.

1 Din partea opusă.

2 Latinii nu fac decât *să-şi arunce pe spate scuturile*, pentru a-şi acoperi retragerea în timp ce-şi întorc caii spre ziduri; este o manevră de luptă, ca şi celelalte descrise în pasaj. Comentatorii au sesizat în frecvenţa mişcărilor de cavalerie din *Eneida*, care înlocuiesc lupta pe carul de război din eposul homeric, o notă originală (Heinze, Carcopino), reflectând totodată influenţa istoriei asupra epopeii („războiul istoric a pătruns în poem şi a dat la o parte războiul eroic, reprezentat prin car” – Guillemin).

3 Etruscii.

Stoluri cu stol în de-a valma şi oameni cu roibi în amestec1, Câmpul gemut-a de geamăt de morţi şi-n râuri de sânge Arme şi trupuri plutesc; şi cai în amestec cu oameni Mor şi de vii se căznesc, iar lupta turbează-nainte.

635 Iată-l, Orsilochus, frică purtând să se lupte cu Remul, Zvârle cu fierul spre cal şi-l pătrunde cu fieru-n ureche. Calul s-azvârle, turbat de dureri şi de fulgerul rănii, Fără de-astâmpăr, cu pieptul în vânt, cu picioarele-n aer; Cade-i stăpânu-n nisip. Catillus aruncă pe Iollas

640 Şi pe-ndrăzneţul voinic, pe Herminius, puternicul tânăr, Grabnic îl zvârle, pe cel dezvelit şi pe-al căruia creştet Gol îi e părul cel galben şi umerii goi şi nici frică N-are de răni, într-atât de-ncrezut e viteazul! Dar, iată, Suliţa-i trece prin şold, îndoind pe bărbat de durere.

645 Sângele vânăt se varsă tutindeni; pe-ntrecere fierul

Seamănă morţi şi voinicii s-azvârl spre perirea cu glorii.

Însă de-a lungul prin şiruri s-azvârle-amazoana
Camilla.

Tolbă purtând şi cu piept dezvelit în aprinderea luptei. Suliţi cu stânga, ca ploaia de dese, revarsă tutindeni.

650 Fără de-astâmpăr cu dreapta turbată răpede toporul2. Arc aurit îi tresaltă pe umeri şi arma Dianei.

Chiar fugărită, când are la spate potrivnici, Camilla ştie, cu arcul întors, să trimită săgeţi ucigaşe. Are-mprejur călăreţe pe-alesul, pe fata Larina.

655 Tulia şi fata ce-aruncă toporul de-aramă, Tarpeia, Toate din neamul ital şi-alese tot una şi una.

Dând ajutoare Camillei3 şi-n pace, şi-n vremuri de sânge.

1 începe/lupta corp lavcorp.

3 Cu dreapta prinde puternica secure dublă. Amestecul de îndrăzneală virilă şi graţie feminină (în versul anterior ea aruncă săgeţile *cu mină mlădioasă* – tradus: *cu stânga*) va caracteriza până la sfârşit figura Camillei, ca şi amestecul nedefinit de elemente umane şi mitice. Atitudinea ei de luptă evocă tipul sculptural de amazoană pe cal (de pildă, torsul păstrat de pe frontonul vestic al templului lui Asclepios din Epidaur sau cea dintr-un detaliu de pe basorelieful sarcofagului lui Alexandru Macedon).

3 Divinei Camilla. Forma arhaică a epitetului (*dia* pentru *divina*), ca şi numele fetelor ce-o însoţesc dauaparitiei grupului un farmec de legendă.

Tropotă-ntocmai femei1 traciene la râul Thermodon, Toate pe cai, şi se luptă cu suliţi şi scuturi pestriţe.

660 Ori cu Hippolyte-n cap, ori venind din război cu turbata2 Penthesilea, şi-n jur cu chiote urlă-n amestec Gloata de repezi femei şi bat uşurelele scuturi3.

Aspră copilă, pe cine dintâi şi pe cine la urmă Stins-ai cu fierul? Pe câţi luptători aşternut-ai câmpiei?

665 Culcă pe Euneus întâi, pe născutul din Clytius; cu pieptul

Gol alergând, ea prin piept i-a pătruns oţelirile armei.

Râuri Euneus de sânge vărsând, se răstoarnă şi-n gură
Mestecă cruntul nisip şi, murind, el se zvârcole-n sânge.
Taie pe Liris apoi şi Pagasus. În vreme ce-şi prinde
670 Frâul pe coamă scăpat, ea taie pe Liris; pe-al
doilea, însă, venind şi cu braţul său gol apărându-şi pe
Liris; Fata-i străpunge deodată pe doi4. Şi străpunge pe
Amastrus
Hippotadeul5; cu suliţa-n vânt urmăreşte de-aproape
şi pe Harpalycus, şi pe Demophoon, Tereus şi Chromis.
675 Câte-nvârteşte fecioara năprasnice suliţi în
mână.
Frigii pe-atâţia s-aştern. De departe venind,
vânătorul Ornytus, mândru-n străinul6 său port, pe-
armăsarul iapygic
(Piele de taur ucis înveleşte-i spătoşii săi umeri când
e-n război7 şi pe creştet căscatul gâtlej de lupoaică
680 Poartă-l, cu groaznice fălci şi cu colţii năprasnici,
şi poartă Scurta măciucă cu noduri8 în mână, ca ţăranii),
prin mijloc

1 Amazoane. Malurile râului Thermodon din Capadocia (în Asia
Mică) treceau drept ţinut al amazoanelor, dar se credea că ele ar fi fost originare din Tracia, aceasta servind adesea în poezie drept denumire generică pentru ţinuturile nordice.

2 Fiica lui Marte sau *războinica*. Reginele amazoanelor erau considerate fiice ale zeului războiului; dintre ele, Hippolyte primise în dar de la tatăl ei celebra cingătoare pentru răpirea căreia fusese ucisă de Hercule.

3 Mici scuturi în formă de semilună.

4 Amândoi se prăbuşesc la pământ în acelaşi timp.

5 Fiul lui Hippotes; personaj imaginar, ca şi celelalte din pasaj. Ceilalţi sunt urmăriţi cu suliţa nu *de-aproape*, ci *de departe*.

6 Neobişnuitul. Pentru *iapygic* (adică *din Iapygia*) vezi XI, 246.

7 Textul se referă la taurul *cu care se luptase*.

8 în original: *sparus*, desemnând o armă rar uzitată,

asemănătoare unei suliţe mici, cu vârf încovoiat (cum apare şi la C. Nepos, *Epaminonda*, 9 sau la Sallustius, *De coniuratione Catilinae*, 56, 3).

Trece prin gloate, spătos şi pe toţi întrecându-i cu capul; Fata pe-acesta ajungându-l (căci stolul se-ntoarse la fugă) Spinţecă-l, jos pe nisip, şi duşmană deasupra vorbeşte-i:

685 „Poate credeai că vânezi prin pădure,} tyrrhenule, iepuri?

Astăzi, sosită ţi-e ziua când arma femeii ţi-aduce Piaţa mândriei! Dar du la părinţii ce-ţi dorm în adâncuri Lauda falei de-acum: că-ai perit de toporul Camillei!”

Grabnic pe Butes apoi şi pe Orsilochus, cei mai puternici

690, Tineri ai Troiei: pe Butes, cu spatele ntors, îl străpunse Unde e zaua vecină cu coiful şi fără-apărare Gâtul şi de-unde, pe braţul cel stâng, îi spânzură scutul, însă de Orsilochus lung fugărită, ea-n cercuri se-nvârte, Dar, înşelându-l prin cercul mai strâmt, îl goneşte-acum dânsa.

695 Groaznic apoi, şi prin zale trecând şi prin trup cu toporul, Sus rădicată pe cal, ea pe cel ce nevrednic se plânge1 Des îl loveşte şi creierii calzi umezescu-i obrajii.

Iată că dă peste ea (şi-nlemnit de-ngrozire rămâne) Cel din Aunus născut, cu locaşul prin munţi appenninici.

700 Unul slăvit de liguri şi-un meşter şiret al minciunii2. Când a văzut că prin fugă nu-i nicio putinţă să scape.

Nici să se-ntoarcă din drum, ocolind pe-ndârjita Camilla, Grabnic viclene gândiri şi-nşelări chibzuit-a cu gândul. Strigă: „Ce lucru viteaz, că te-ncrezi în fugarii cei repezi.

705 Fată? Hai, lasă tu calul şi vino-ndrăzneaţă la mine, Colea pe netedul câmp, şi te luptă cu mine pedestru. Fala cea goală-n curând vedea-vei pe cine va pierde!”

Zise. Şi toată de foc, zbuciumată deramarul durerii, Calul şi-l dă-nsoţitoarei femei şi, cu armele-asemeni.

710 Sare pedestră, cu fierul întins şi-ndrăzneaţă cu

scutul 3., Tânărul însă, crezând izbândită-nşelarea, ia câmpul Fără zăbavă la fugă pornit şi, cu frâul pe coamă, Grabnic cu pinteni de-oţel obosindu-şi fugarul în tropot.

1 O imploră (să-l cruţe).

2 „Ligurii sunt toţi nişte perfizi, după cum spune Cato în cartea a doua a *Originilor*" (Servius).

8 Şi aşteaptă neînfricată, numai cu sabia şi cu scutul fără podoabe.

„Asta-i, mişele ligur, să te-ngâmfi cu mândrie degeaba! 715 însă degeaba-ncercat-ai să scapi prin născuta-nşelare1; N-o să te-ntorci sănătos la bătrânul vulpoi, la Aunus!"

Astfel a zis şi cu iuţile tălpi, ca de flacări, fecioara Fuge şi iese-nainte lui Aunus2, prinzând de căpăstru Calul, şi-n faţă lovind pe netrebnic, îl umple de sânge.

720 Astfel, din creştet de stâncă pornit, în izbirile-i repezi, Şoimul 3 goneşte prin nori porumbelul cel iute-n zburare, Strâns îl striveşte, prinzându-l, şi-n ghearele crunte-l sfâşie;

Sânge burează din aer atunci şi smultură de pene. Însă părintele zeilor veciniei şi-al lumii de oameni

725 Toate le vede cu ochii4 de sus din Olymp, de pe creştet. Mână pe Tarchon5 acum, pe tyrrhenul, în luptă grozavă, Multe, nespuse mânii răscolind în turbatul său suflet. Iată, prin rânduri de-omor şi prin şiruri ce-ncep să slăbească.

Tarchon aleargă pe cal, îndemnând cu dojană pe tineri.

730 Strigă pe nume pe-oşteni şi-i răpeşte cu sine şi-i mână6.

„Vecinic fricoşilor, voi, şi de-a pururi lipsiţi de ruşine.

Ce vă codiţi şi-mi umblaţi trândăvind ca de colea pe colo? Stoluri să frângă, mişei, şi pe voi să vă bată o femeie? Ce-mi mai umblaţi voi cu fier şi cu suliţi zadarnice-n mână?

735 însă viteji în războaiele nopţii, pe sânuri de fete.

Unde cu strâmbe tilinci7 vă cheamă la hora lui Bacchus, Ce mai năvală la mese voi daţi şi la cupele pline

(Asta vi-e lupta şi zelul!) când vesele-ospeţe vesteşte

1 Prin viclenia neamului tău.

2 Fiului lui Aunus.

3 Şoimul sacru (datorită caracterului augural al zborului); în

Odiseea, XV, 526 apare ca „iute sol al lui Apollo".

4 Cu ochi nu indiferenţi, succesul Camillei putând deveni îngrijorător pentru. destinul troienilor.

6 Cf. VIII, 506.

6 Şi-i readuce ta luptă pe cei ce fugeau.

7 Sau când flautul arcuit (care, ca şi cel *eu două guri* din IX, 614, era nelipsit în cultul orgiastic al Cybelei sau al lui Bacchus). Comentatorii au văzut în cuvintele lui Tarchon o ironie la adresa etruscilor contemporani lui Vergilius, al căror puternic popor din sec. VII-VI î.e.n. se afla atunci într-o epocă de decadenţă, Roma cuiţoscându-i mai ales ca histrioni, haruspici sau flautişti (cf. Tit. Liv., VII, 2, 4) şi ca oameni înclinaţi spre plăceri ale trupului (cf. *Georg.*, II, 193).

Popa, chemându-trwă-n crâng, să vă-ndoape cu prânz de pomană1!"

740 Astfel a zis; şi prin stoluri, acum, ca gătit de pierzare, Sare cu roibul şi-aprins spre Venulus zboară de-a dreptul; Smulge-l grăbit de pe cal şi, cu dreapta-ncîngându-l puternic.

Ţine-l în poală şi fuge cu el şi-l apasă cu sila2.

Până la ceruri se-nalţă strigări şi spre dânşii latinii

745 Toţi cu privirea se-ntorc. Şi ca flacăra Tarchon aleargă3, Arme ducând şi pe-oştean. Iar în urmă, cu mâna frângându-i Suliţa tocmai din vârful cu fier, ispiteşte cu ochii Unde-ar fi loc dezvălit, să-l străpungă; dar Venul" cu dreapta

Strânge-l pe Tarchon de gât4 şi puteri prin puteri el abate.

750 Astfel cu şarpele prins se nalţă şi vulturul galben

Sus în văzduhuri, ţinându-l vârtos, în puternice gheare; Însă turbat de răniri se zvârcole-n sute de feluri Şarpele-n cercuri şi, solzii zbârlindu-i, cu şuier înalţă Gâtul

cel vânăt de-otrăvi; dar vulturu-ntruna-i izbeşte

755 Solzii cu strâmbul5 său cioc şi din aripi el bate jvăzduhul. Astfel cu chiot ducea pe răpitul tiburtic6 în goană Tarchon; şi-urmând fericita-ntâmplare-a-ndrăznelii lui

Tarchon.

Toţi maeonizii s-azvârl. Copil al norocului7, Arruns, Iată, cu multe-nşelări şi cu suliţa-n mână pândeşte

760 Graba Camillei, cătând potrivire de vreme8 tutindeni. Ori în ce parte s-azvârle prin gloate turbata fecioară, Arruns e-n urmele ei, pe furiş ispitindu-i umblarea; Unde se-ntoarce sumeaţă spre ai săi, biruind pe potrivnici, El se fereşte pe-ascuns, abătându-şi spre o lături calul.

765 Drum îşi pândeşte şi-aici şi dincolo şi-ntruna se-nvârte Roată tutindeni şi fierul ţintit îl tot cercuie-ntruna.

1 Textual: *Când prorocul* (*haruspex*) / *anunţă semne favorabile*

(*pentru sacrificiu*) *şi victimele grase vă invită în desişul crângurilor sacre*.

2 îl aduce spre piept, strângându-l cu violenţă.

3 Zboară iute ca fulgerul.

4 Dar acesta se zbate / *să îndepărteze de la gâtul său* mâna lui *Tarchon*.

5 încovoiatul.

6 Venulus (cf. VIII, 9) era din Tibur.

7 Sortit să moară.

8 Prilejul cel mai favorabil (s-o ucidă).

Chloreus, al Cybelei fiu1 şi Cybelei preot odată, Arme troiene purtând, strălucea de departe vederii. Roib spumegat călărea; iar pe roib, o puternică piele.

770 Lată, cu solzii de-argint şi cu multe dichisuri din aur2, însuşi în portu-i străin şi-n purpura-n faţa ruginii, Poartă săgeţile iuţi în cornul gortynic, pe-un umăr.8 Zuruie-i arcul de aur pe-un braţ şi-i străluce de aur Coiful pe cap, iar mantaua de in cu foşnite pulpane

775 Galbene-roşii, pe piept cu copcii de aur şi-o-ncheie4; Straiul, pestriţ; şi, pe şolduri, barbarul veşmânt

cu şireturi6.

Ori că dorea să-şi anine prin temple trofeele Troiei.

Ori că gătită dorea să se poarte-n veşmintele de-aur însăşi, Camilla pe Chloreus, pe dânsul din toată mulţimea.

780 Oarbă-l gonea, nebuneşte-alergând prin întinsele şiruri, Lacomă ea, ca femeia, de prăzi şi podoabe şi-aprinsă, Până ce, vreme prinzând din pândirea cea vecinică-n juru-i, Arruns azvârle-şi oţelul şi de zeii din ceruri se roagă:

„Cel mai puternic din zei, păzitor al Soractelui6, Phoebus.

785 Căruia-ntâi ne-nchinăm şi sub poate de codru-ţi aprindem Ruguri de brad şi – ncrezulţi cucernicei inimi7, prin flacări Trecem, pe-aprinşii cărbuni aşezându-ne tălpile goale!

1 Consacrat, Cybelei.

2 O piele / cu solzi de aramă ca nişte pene şi legată cu aur.

3 Textual: *El însuşi, strălucind în purpura străină de culoarea ruginii / arunca săgeţi gortynice din arcul lycian.* Gortyna era cetate cretană, renumită pentru arcaşii ei.

4 Hlamida, despre care este vorba aici, se încheia pe umăr într-un nod, prins cu o agrafă.

6 Tunica sa şi pulparele de modă barbară ti erau brodate.

6 Zeu primitiv italic adorat pe muntele Soracte (cf. VII, 693) sub numele de *Soranus pater*, identificat mai târziu cu Apollo (cum dovedeşte şi dedicaţia *Sancto Sorano Apollini*); preoţii cultului său purtau numele sabin de *hirpi* (lupi), ca şi lupercii romani (vf. Vili, 282 şi 344). Păşirea cu picioarele goale pe cărbunii aprinşi când aduceau ofrande era un ritual de purificare.

7 Ajutaţi de credinţă. Varro, citat de Servius, respinge o astfel de afirmaţie, arătând că ceea ce permitea *hirpilor* să păşească pe cărbuni era extrasul unei plante cu care-şi ungeau tălpile.

Fă să stârpesc, o părinte puternic, pe nelegiuita Asta!

1 Nici haine nu vreau şi. niciun trofeu al ucisei

790 Fete, nici altfel de plean; prin altfel de fapte mi-e dorul Nume prin veacuri să-mi fac2. Să cadă, strivită de rana-mi, Ciuma de fată şi-acasă mă-ntorc şi de glorii mă lapăd!”

Phoebus primit-a rugarea şi-o parte-mplinit-a dintr-însa.

Vesel3, şi-o parte-a trimis-o-n văzduh şi-n risipă de vânturi:

795 Ca să străpungă pe-ascuns4 pe nesocotita fecioară.

Asta i-o dete; ci-ntors să-şi revadă pământul de-acasă Nu s-a-nvoit şi furtuni au suflat rugămintea prin vânturi.

Deci, azvârlită din mână, când zuzăt prin zare făcut-a Suliţa, volscii cu zor îşi întoarseră gândul şi ochii.

800 Toţi, spre Camilla. Dar ea nimic nu băgase de seamă, Nici zuzăitul; de vânt, nici fierul şi drumu-i prin aer, Până ce-n pieptul ei gol pe sub ţâţă-i pătrunse cu vuiet Suliţa, beată sorbind din piept feciorescul ei sânge. Fetele repede sar, tremurate, Camillei cu sprijin;

805 Repede-o prind5. Şi la fugă pe câmpuri întâiul e Arruns, Vesel fugind şi-ngrozit totodată; dar suliţi s-arunce N-are-ndrăzneală, şi nici să se-ntoarcă la suliţa fetei6. Astfel un lup, înainte de-a fi prigonit cu duşmane Suliţi, s-ascunde prin munţi, căutând întuneric de peşteri.

810 După ce el a ucis vreun păstor ori vreun taur din turmă, Bine simţind îndrăzneaţă să faptă, şi-n tremur ascunde-şi Coada sub burtă şi umblă fricos şi s-afundă prin codri; Astfel, de groază cuprins, pierit-a din ochii mulţimii Arruns şi fuge mereu şi pierdut el s-amestecă-n gloate.

815 Fierul şi-l smulge7 din răni şi se luptă cu moartea

Camilla.

Însă prin coaste răzbit adânc în rănire stă fişerul.

Fără de sânge-a ieşit, lunecând8; şi se-nchid îngheţate

1 Textual: *Fă să şterg, o părinte atotputernic, ruşinea asta de pe armele / noastre* (ruşinea de a fi victime ale vitejiei unei femei).

2 Celelalte fapte (*îmi vor aduce glorie*.
8 Încuviinţând-o.
4 Pe neaşteptate.
6 Pe stăpâna lor, *care se prăbuşea* (de pe cal).
6 Să înfrunte suliţele fecioarei.
7 încearcă să şi-l smulgă.

8 Originalul se referă la Camilla, care *aluneca*, *neînsufleţită* (din şa).

Genele ei1 şi pe-obrajii-nfloriţi i s-a stins rumeneala. Suflet de-abia mai trăgând, spre o fata din juru-i se-ntoarse.

820 Acea, spre cea mai iubită din toate Camillei şi-n toate Vecinic părtaşă la griji şi dureri, şi vorbitu-i-a vorbe:

„Asta şi-atâta mi-a fost făptuirea, tu, soră! Mă curmă Fieru-n adânc şi-mprejur mi se-ntunecă lumea şi totul. Du-te-n curând şi vesteşte-i lui Turnus cuvântul din urmă:

825 Grabnic să vie şi-n sârg de troieni să-şi păzească cetatea! Soră, cu bine rămâi!” Şi deodată cu vorba scăpându-şi Frâul, alunecă jos, chinuită de răni2. Şi pătrunde-i Frigul prin trupul întreg şi, topită de-ngheţuri, ea pleacă Gâtul şi capul pe-ncel, şi-o răzbeşte perirea, şi-i cade

830 Fierul, şi-i zboară prin gemet spre cer3 mânioşul ei suflet. Strigăt de luptă, nespus de grozav, se ridică spre ceruri Grabnic, acum; iar perirea Camillei înflăcără lupta. Orbi4 năvălesc de tutindeni acum, ca furtuna, troienii, Orbi şi tyrrhenii cu toţii şi-ntregile stoluri arcade.

835 însă de mult păzitoarea Dianei5, pe creştet de munte, Opis, şedea penălţimi şi privea liniştită la luptă.

Când de departe-a văzut pe războinicii tineri de-a valma Vuiet făcând şi-ndrăzneaţa Camilla-aruncată perini, Geamăt amar a gemut şi din piept, din adâncuri, ea plânge:

840 „Prea-nfricoşată pedeapsă, vai, prea-nfricoşată tu suferi, Numai fiindcă-ndrăznişi de troieni să te-apropii cu fierul! Nu ţi-a plăcut în păduri, ca sihastră, să-ngădui Dianei Jertfe şi tolba s-o porţi ca podoabă pe albii tăi umeri! 6 însă nu-n chip ruşinos mi te lapădă morţii Diana.

845 Astăzi, în ceasul când mori, şi nu negrăită de neamuri

1 Literal: *şi ochii îngheţaţi / ti lunecă în moarte*.

2 Alunecă, cu toată împotrivirea ei.

3 Spre umbrele (*din Infern*). Camilla moare cu o demnitate de războinic, nelăsând armele din mână până în ultima clipă şi neresemnându-se în faţa morţii; nobleţea ei de caracter (pusă şi mai mult în evidenţă de laşitatea lui Arruns, după ce o lovise în chip neloial) este comparabilă cu cea a lui Pallas sau Lausus. Este evidentă simpatia cu care Vergilius îşi înconjoară personajele tinere destinate unei morţi premature.

4 în rânduri dese.

6 Supraveghetoarea (*Camillei*) *trimisă de Diana*.

6 Textual: *Nu ţi-a fost de niciun folos că, sihastră prin păduri, ai adus cinstire Dianei / sau că ai purtat pe umăr tolba, ca noi*.

Moartea-ţi va fi şi-un oţel răzbunări pregăti-ţi-vă căderii; Cel ce-ndrăznit-a cu fierul să-ţi spintece1 trupul, oricine-i, Astăzi spăşi-va, murind!" Se ridică sub poală de munte, Nalt şi din pajişti clădit, un mormânt, al bătrânului rege

850 Dercen, din Latiul cel vechi, de goruni adumbrit de tutindeni2.

Zâna cea plină de farmec aici scoborât-a cu repezi Zboruri şi sta pe mormânt, de pe creştet pândindu-l pe

Arruns.

Când îl văzu strălucind de lucori şi mândrit de-ngâmfare? „Ce mi te-abaţi – îi vorbeşte – din drum? Mi te-ntoarce spre mine!

855 Vino să mori şi pe dreptul să-ţi iei răsplătirea Camillei.

Vino, căci arcul Dianei şi ţie-ţi va stinge trăirea3!" Tracica fată a vorbit şi din cucura de-aur ea smulge Iuţea săgeată şi grabnicul arc îl întinde cu gemet4; Trage-ndelung şi puternic şi, iată, se-ndoaie cu totul

860 Arcul din capete-acum şi mâinile fetei se-mbină:

Stânga pe fier şi, lipită de sân, e cu dreapta pe

coardă. Zuzătul scurt al săgeţii şi vântul ce-i vâjâie-n urmă
Arruns deodată le-aude cu-ntrarea săgeţii prin coaste. Soţii
pe cel ce-a murit cu geamăt acolo-l lăsară.

865 Mort în străinul nisip al câmpiei străine uitându-
l.

Opis, din aripi bătând, zburat-a-n seninele ceruri.

Stolul Camillei, pierzându-şi regina, se-mprăştie-n
pripă.

Fug cu de-a valma rutulii şi fuge-ndrăzneţul Atinas,
Fug risipiţi! fruntaşi şi, cătând să s-adune sub steaguri.

870 Fug călăreţii cu spaimă şi-aleargă spre ziduri
orbeşte;

Nimeni nu poate s-oprească năvala perini pe care
Repezi aduc-o troienii şi stavilă nimeni să puie;

1 Să-ţi pângărească printr-o rană.

2 Al lui Dercennus, / *rege laurentin din timpuri de demult*, *acoperit de umbra unui stejar*. Despre Dercennus, pe care nu-l cunoaştem decât din acest pasaj, Ps.

— Servius spune că ar fi fost un rege al aborigenilor. Mormântul său este un *tumulus*.

3 Sensul este dispreţuitor (nimfa considerându-l pe laşul Arruns nedemn de onoarea de a muri de săgeţile Dianei): *Până şi unul ca tine să moară de săgeţile Dianei*?

4 Cu mânie (sau *cu indignare*).

Galbeni de groază se duc cu descinsele arcuri pe
umeri1, Răpăie câmpul sfărmat de galop şi de repezi
copite.

875 Negre spre ziduri se-nvolbură-n vânt, ridicate-n
vârtejuri-Pulveri; şi mame pe ziduri cu mânile-şi
zbuciumă2 pieptul, Urlet amar de femei ridicând spre
văzduhul cu stele.

Câţi năvăliră dintâi cu de-a valma pe poarta deschisă,
Iute troienii pe-aceştia-i aştern în amestec de goană;

880 N-au mântuire de-amare periri, căci acolo, sub
poartă, Chiar şi-n oraşul părinţilor lor şi-n iatacuri prin
case, Sufletu-şi dau, omorâţi. Şi-ncale şi poarta latinii;

Nici să deschidă cărări la tovarăşi şi nici să-i
primească N-au îndrăzneala şi-un jalnic omorse-ncinge la

poartă.

885 Vai, între cei ce silesc3 şi-ntre cei care îşi apără poarta.

Unii de-afară, n vederea părinţilor galbeni de milă, Cad prăbuşiţi, că-i împinge din urmă potopul perini, Cad prin adâncile şanţuri; iar alţii, cu frâul pe coamă, Orbi4 înspre poartă s-azvârl şi spre stâlpii-ntăriţi cu zăvoare

890 înseşi femeile-acum – văzând de pe ziduri luptarea

Moartei Camilla şi-adânc răzvrătite de-a ţării iubire – Suliţi azvârl, îngrozite de-omor5, şi ciomagul cu noduri Ele-l învârt şi cu pari ascuţiţi în văpăi la un capăt Repezi s-azvârl, năzuind spre perire-n întâile rânduri6

895 Turnus într-asta-n pădure primit-a solia perini; Acca-l răs-zguduie-ntreg cu nemaigrăitul ei vuiet7: Oastea de volsci e-n risipă de mult şi-i perită Camilla, Repezi duşmanii cutreieră câmpi8 şi-n năvală tutindeni Duc pustiire şi-omor şi de ziduri s-apropie groaza.

900 Turnus, turbat (şi-n adânc răzvrătit de vrerea9 lui Joe). Grabnic scoboară din culmi şi din codrul sălbatic porneşte

1 Pe umerii istoviţi.

2 îşi lovesc.

3 Se silesc să intre, (Sunt latinii rămaşi în afara zidurilor).

4 Orbiţi de mânie.

5 Cu febrilitate.

6 Arzând de dorinţa de a fi primele care să moară pentru zidurile

(*patriei*).

7 Cu îngrozitoarea veste.

8 Duşmanii, ajutaţi de Marie, se năpustesc ameninţători.

9 Vrerea neînduplecată (şi totodată *potrivnică* lui Turnus).

2§*

Iată, de-abia ce-a plecat şi pe câmp îşi întinde mulţimea, Ne-mpiedicat în strâmtoarea de văi înaintă

Aeneas, Trece şi culmea grăbit şi din codri scoboară pe şesuri.

905 Iuţi amândoi năzuiesc cu întreaga lor oaste spre ziduri, Iuţi, şi furtuni amândoi, şi puţină câmpie-i desparte, însă Aeneas, văzând că-nainte-i se-ntunecă zarea, Pulbere-n ceruri văzând şi-nglotirea latină văzând-o, Turnus şi el cunoscând pe turbatul Aeneas în urmă-i.

910 Tropot de cai auzind şi nechezuri de cai în turbare1, Gata de luptă-amândoi s-au oprit; şi-ar fi-ntrat în amestec, Soarele-n valul hiberic2 de nu-şi răcorea spumegaţii Cai şi scăzuta lumină nu da să s-amestece-n noapte.

Şanţuri pe-aproape de ziduri îşi fac şi se-ncing cu movile8.

1 Turnus, recunoscându-l şi el pe năprasnicul Aeneas sub armele sale 1 şi auzind zgomotul paşilor şi suflarea cailor.

2 Marea Spaniei, adică Oceanul occidental, reprezentând apusul;

Phoebus poartă aici epitetul *roseus* (purpuriu), cum este soarele când apune.

3 Cu ziduri de apărare.

CARTEA A XII-A

Turnus, văzând că latinii cu totul pierdutu-şi-au firea Numai prin Mavors1, că toţi îşi aruncă spre dânsul privirea, Vorbele lui le doresc2, s-aprinde-n mânia-i bărbată.

Fără de cumpăt, acum. Un leu al deşertului punic.

5 Când vânătorul i-a spart cu rană puternică pieptul, Pasă3 năvalnic, zbârlind şi coama-i turbată şi muşchii Gâtului, rupe-n bucăţi întinsele suliţi spre dânsul4, Urlă-ndărătnic, căscând gâtlejul ce-i gâlgâie-n sânge; Astfel şi Turnus, aprins, se zbuciumă-n multa-i mânie.

10 Regelui zice-i atunci, vorbind furtunatice vorbe: „Turnus e gata! De-acum n-au nicio putinţă să-ntoarcă

Vorba mişeii dardani5 şi nici să ne-ncalce-nvoiala! Tată, eu plec la război6; tu pacea-ntocmeşte-o, fă jertfe.

1 Că, înfrânţi de o soartă potrivnică, latinii /

renunţau la luptă.

2 Cerându-i să-şi ţină promisiunea (de a lupta el singur cu Aeneas, cf. XI, 433 – 441).

3 Tocmai atunci se aruncă.

4 Rupe neînfricat suliţa înfiptă (*în el*) *de vânător*. Vânătorul este numit în text *latro* (hoţ), pentru că vânătoarea de lei se făcea nu direct, ci prin întinderea curselor, aşa cum şi latinii, neîndrăznind să-l atace direct, îi aruncă priviri încărcate de reproş. Comparaţia este inspirată după Homer (*IL*, V, 136 şi urm. sau XX, 164 şi urm.).

5 Aluzie la Aeneas, care sugerase solilor latini (XI, 115 – 118) oportunitatea înlocuirii războiului cu un duel între el şi Turnus.

6 Eu plec să mă lupt (cu Aeneas). *Jertfele* făceau parte din ceremoniile religioase ce însoţeau tratatele de alianţă (cf. VIII, 640).

Am să-l trimit în adâncuri de iad pe dardanul acesta,
15 Searbăd fugar1 asiatic (latinii să stea de o parte);
Ori cu oţelul eu singur spăla-voi obştească ruşine.
Ori stăpânească pe-nvinşi şi Lavinia fie-i nevastă!”
Lui îi răspunde, vorbind cu linişte-n suflet, Latinus:
„Tânăr cu nalte porniri! Pe cât te rădici în virtutea
20 Faptei viteze, pe-atât mi se cade cu zorul2 să judec Cele ce vin şi-ngrijat să-mi întorc chibzuirea spre totul. Ţara lui tatăl Daunusă a ta e. Cetăţi cucerite Ai tu destule; iar aur cât vrei dărui-ţi-vă Latinus. Sunt şi copile destule la noi, ca s-alegi o mireasă.
25 Toate din vrednici părinţi. Eu fără-ocolire-ţi descopăr Vorbe străine-amăgirii. Şi-ntâi tu ascultă-mi o taină4: Fata nici unui s-o dau, din câţi peţitori o cerură.
N-a fost cu lege5; şi zeii mi-au spus-o, şi-augurii cu toţii. Dar biruit şi de dragostea ta, de-nrudirea prin sânge.
30 Şi de mâhnirea soţiei, făcut-am ce nu e cu cale: Smuls-am pe cea logodită şi oşti mişeleşte6 pornit-am. Care mi-e partea de-atunci, vezi singur. Şi câte războaie Lanţ mi se ţin! Şi ce-amaruri ai singur să suferi7, copile! Două luptari am pierdut şi cetatea de-abia ne scuteşte.

35 Singurul loc de-adăpost8. Şi cald e de sângele nostru Tibrul şi-ntinderi de câmpi sunt albe de oasele noastre. Toate n-am chip să le-mpac şi capul mi-e noapte de gânduri.

Dacă sunt gata, când fi-vei tu mort, să mă-mpac cu troienii.

Nu-i mai cuminte, cât timp tu eşti viu, să-ncetăm cu războiul?

1 Dispreţul lui Turnus este mai violent: *desertorem* (pe trădătorul dezertorul).

2 Mai cu grijă.

8 După tradiţia urmată de Vergilius, tatăl lui Turnus era fiul

Danaei şi al lui Pilumnus (cf. VII, 410 şi IX, 3).

4 Ascultă-mă cu atenţie.

5 Nu era îngăduit (de legea divină – *fas*). Vezi VII, 96 – 101.

6 împotriva voinţei divine. Lavinia, deşi era logodită cu Turnus, fusese promisă de Latinus lui Aeneas (cf. VII, 267 – 273), în urma oracolului lui Faunus; la ruperea acestei din urmă învoieli se referă aici regele.

7 Ai de suferit mai ales tu.

8 Şi abia mai putem apăra, cu cetatea, / speranţele italice.

46 Ce-o să ne zică-nrudiţii rutuli? Ori italii, cu toţii? Crede-vor toţi că te-am dat (dar zeii răstoarne-mi cuvântul!)

Morţii, fiindcă-mi cereai frăţia de taberi1 şi fata? Judecă truda cea multă a luptării şi cruţă pe bietul Tată-tău, slab şi bătrân, că se mistuie-n Ardea voastră

45 Singur şi plâns!” Dar acestea n-astâmpără-n Turnus mânia, Nu, ci mai tare-l aprind, mai bolnav el se face prin leacuri. Deci, ajungând la cuvinte şi el, îi răspunde năvalnic:

„Grija pe care mi-o duci, te rog, o iubitule tată2, Smulge-o din piept şi mă lasă să-mi caut mărire prin moarte.

50 Arcuri să-ntindem pricepem şi noi, şi să batem cu

fierul Fără de greş; şi din răni şi nouă ne picură sânge3.

N-o să mi-l scape nici mă-sa, cea care-n băbeştile-i neguri Vecinic ascunde-l fugar şi-n năluci mi s-ascunde chiar însăşi 4!”

Însă regina, ngrozită de tot de acest fel de luptă5.

55 Plânge ca-n gura perini şi-opreşte pe grabnicul Turnus: „Turne! Pe plânsetul meu şi dacă mai porţi tu Amatei Dragoste-n suflet – tu, singura noastră nădejde, tu singur

Sprijin amarei vieţi6, puterea şi fala domniei Noastre, cu totul ce-avem, pe tine se razimă totul7 – 60 Una te rog: să te laşi de gândul luptării cu prinţul! Orişice rău mi te-aşteaptă pe tine-n grozava luptare, Biata, ţi-l sufăr şi eu! Şi fugi-voi atunci de-urgisita Viaţă, să nu-l văd pe Aeneas eu, roabă, ca ginere-n scaun”.

Vorbele plânse-ale mamei le-aude Lavinia, biata;

65 Lacrimi îi râură ochii de foc şi văpaia ruşinii8

Zboară cu rumene flori pe-obrajii-nfloriţi de căldură.

1 Înrudirea cu mine.

2 Preabunule.

3 Iar sângele curge şi din rănile făcute de noi.

4 Aluzie la episodul intervenţiei în luptă a Venerei, pentru a-şi salva fiul, din *Iliada*, V, 311 şi urm.

6 De duelul lui Turnus cu Aeneas.

6 Amarei mele bătrâneţi.

7 întreaga noastră jească primejduită.

8 O vie văpaie.

Astfel pe fildeşul alb o roşeaţă de purpură pune Maistrul zugrav ori, întocmai, pe câmpul de crini ca zăpada.

Roşii lucesc trandafiri; aşa e şi chipul fecioarei.

70 El, zguduit de iubire, stă-n ochii fecioarei cu ochii1;

Arde mai tare să plece2 şi scurt îi răspunde reginei: „Nu cu plânsoare te rog şi nu cu mâhnită cobire Vreau să-mi petreci tu cărarea cea plină de-atâtea primejdii.

Mamă! Căci nu i se iartă lui Turnus să-şi pregete moartea! 75 Idmon, tu pleacă şi du din parte-mi acestui

Aeneas

Ştirea cea groaznică lui3: îndată ce zorile, mâne.

Roşii plutind în teleaga de flori4 rumeni-vor văzduhul, Nu mai aducă troieni spre rutuli! Şi rutuli şi teucri Aibă repaus; cu sângele nostru dezbate-vom cearta5.

80 Noi pe Lavinia-n câmp s-o cătăm6, pe mireasă, cu fierul". Astfel de vorbe-a grăit şi-n palat7 el cu grabă se duce.

Roibii şi-i cere şi vesel priveşte-i cum spumegă-n salturi, Roibi lui Pilumnus trimişi ca daruri de Orithya8 însăşi, Albi de se-ntrec cu zăpada la păr şi la goană cu vântul.

85 Zdraveni9 mânaci împrejur stau roată, bătându-i cu palma Blând şi pe gât şi pe piept, netezind zburătoarele coame.

1 îşi aţinteşte privirile pe chipul fecioarei.

2 Să lupte. Indiferent dacă îmbujorarea Laviniei trădează un sentiment de iubire faţă de Turnus (aşa cum o interpretează el) sau de stânjenire că este cauza involuntară a atâtor nenorociri, ea creează un moment psihologic important: hotărârea eroului de a lupta nu mai poate fi clintită. Înflăcărarea lui Turnus o evocă pe aceea a unui cavaler medieval.

3 Du-i regelui frigian (*cuvintele mele*, *care n-o să-i prea fie pe plac*.

4 Purpurie sau *trandafirie*, evocând nu materialul carului Aurorei, ci culoarea cerului în zori.

6 Cu sângele unuia dintre noi vom pune capăt războiului.

6 S-*o cucerim*.

7 în locuinţa sa.

8 Fiica legendarului rege atenian Erechtheus, pe care Boreas, răpind-o, o dusese în Tracia. Caii din Tracia, renumiţi pentru iuţeala lor, treceau drept fii ai vânturilor (cf. Homer, *IL*, XI, 150 şi XX, 223) e

9 Iuţi, *prompţi*.

Însuşi cămaşa de-oţel sclipitor şi cu vulturi de aur1

Repede-o-mbracă pe umeri spătoşi; şi, gătită de-omoruri,
Spada-şi încinge, ia scutul şi coiful cu crestele roşii
90 (Spada, pe care-o gătise fierarul din cer lui
Daunus Tatăl şi-oţelul cel alb îl călise-n avernice valuri2).
Suliţa-n urmă, ce sta răznită3-ntr-o sală din mijloc Colo,
de-un stâlp, cu putere prinzând-o puternicul tânăr (Pleanul
lui Actor auruncul4) şi-n mână tremurând-o-nvârtită
95 Strigă: „Tu, suliţa mea! Tu nu m-ai făcut de ruşine
Nici într-o luptă. Şi-acum e acum! Purtatu-te-a-n
mână Actor viteazul, dar Turnus acum. Ajută-mi să-i vântur
Trupu-n nisip şi cu braţul voinic să despintec pieptarul
Ăstui troian jugănit5 şi-n noroi să-i amestec eu părul
100 Cel încreţit cu căldură de fier şi-umezit de
unsoare6!”
Astfel se sfarmă turbând7 şi-n aprinsul stârnitelor
furii
Faţa-i aruncă scântei şi din ochi îi tresaltă văpaia.
Tauru-ntocmai, cu muget, la-nceperea luptei răsuflă
Groaznic din pieptu-i turbat şi din coarne-şi aţâţă mânia.

1 Platoşa acoperită cu aur şi cu orichălc alb. Menţionat încă în *Imnuri Homerice*, *Către Afrodita* (II), 9 – ed. Humbert, B.L., 1936, apoi de Hesiod (*Scutul lui Heracles*, 122), orichalcul (gr. *oros* – munte şi *chalcos* – aramă) pare să fi fost un metal dur şi sclipitor, rămas necunoscut; Platon, care-l imagina umplând minele legendarei Atlantide, considerându-l cel mai preţios după aur, afirmă că în timpul său rămăsese doar un nume (cf. *Critias*, 114 e). Mai târziu a desemnat un aliaj a cărui compoziţie nu era clară, poate un fel de bronz (cf. Plinius, *Nat. Hist.*, XXIV, 21).

2 în valurile Styxului, ca să devină invincibil. *Fierarul din cer*, Vulcan, este numit în text *Ignipotens* (cf. VIII, 414). Aşadar, în ce priveşte armele, Turnus avea şanse egale cu Aeneas.

3 Sprijinită.

4 Personajul este necunoscut; s-ar putea ca auruncii care-l însoţesc pe Turnus (cf. VII, 793) să fi devenit aliaţii săi după o luptă în care-i învinsese.

6 Frigian efeminat. Vezi IV, 214 şi IX, 612.

6 Şi parfumat cu smirnă. „Turnus vorbeşte întotdeauna despre Aeneas pe ton dispreţuitor, ca pentru a-şi ascunde lui însuşi că acesta este un adversar de temut” (Bellessort).

7 Se lasă cuprins de mânie.

105 Dând lovituri în tulpini de copaci, şi-ndărătnic izbeşte Golul 1 şi-nchipuie lupta zvârlind din picioare nisipul.

Însă-ntr-aceea, la fel de-ndărătnic, în armele mamei2, Grabnic aprinde şi Acneas mânia luptării –ntărind-o, Vesel că poate sfârşi prin frăţia-mbiată3 războiul.

110 Blând îşi îndeamnă fârtăţii şi mângâie plânsul lui Iulus, Căile sorţii-nvăţându-i4; şi-n urmă năimeşte pe-aceia Carl lui Latinus să-i ducă răspunsul şi legile păcii.

Zorile zilei de-abia luminară pe netede vârfuri Munţii şi veseli din mări se ridică, din neguri de ape.

115 Caii lui Phoebus, vărsând pe nări lucitoarele flacări. Câmpul de luptă pe şes, sub cetatea lui tatăl Latinus, Neted îl fac şi-l măsoară troienii sosiţi şi rutulii.

Vetre la mijloc ei pun şi prin iarbă rădică şi-altare Zeilor5; unii din ei fac focul şi cară fântâna6.

120 Toţi barbonac7 împletit au pe tâmple şi văluri de pânză. Cete-ausonice vin; cu suliţi, pe porţile pline Gloate se-ndeasă şi ies. Dincolo, puterile Troiei Vin cu tyrrhenice neamuri la rând şi-n amestec de arme8, Astfel în fier îmbrăcaţi, ca-n ceasul în care la luptă

125 Mavors îi cheamă. Prin mii de popoare-adunate9, la mijloc.

1 în vini (ei. *Georg.*, III, 233 – 234). „Agitaţia febrilă a lui Turnus nu creează numai un contrast faţă de gravitatea calmă a lui Aeneas, alesul destinului; ea face să se ivească presentimentul sfârşitului său nefericit” (Lej ay).

2 Înmânate de mama sa (cf. VIII, 612).

3 Prin propunerea de a lupta în duel.

4 Amintindu-le oracolele încurajatoare.

6 Altare de iarbă / pentru zeii comuni (zeii şi ai unora şi ai altora sau, cum înţelege Carcopino, zeii *identici*, care

pot fi regăsiţi la toate popoarele, în spiritul sincretismului pe care se sprijină panteonul *Eneidei*).

6 Apă de izvor, singura folosită la sacrificii, ca fiind sacră şi pură.

7 în original: *verbena*, despre care Servius spune: „Numim *verbenae* toate frunzele sacre", cu care preoţii îşi încununau fruntea şi împodobeau altarele (cf. Hor., *Od.*, IV, 11, 6 – 7); la Plinius apare ca desemnând verbina. Prin *văluri de pânză* Coşbuc traduce *limus*, un fel de fustă lungă până la pământ, tivită cu purpură, purtată de sacrificatori în timpul jertfei.

8 Cu arme de tot felul.

8 De oşteni.

Mândri, cu straie-aurite şi-n purpură, zboară fruntaşii: Iată-l pe Mnestheus1 aici şi pe nebiruitul Asilas.

Colo pe cel din Neptunus născut, călăreţul2 Messapus. După ce semnul s-a dat şi cu toţii se-nşiră la locuri.

130 Suliţi împlântă-n pământ şi razimă scutul de suliţi. Râuri acum din oraş se revarsă străinii luptării.

Babe de-a valma şi moşi 3; şi pe coame de case, pe turnuri, Urcă-se gloata şi stau grămădiţi penălţimile porţii.

Iuno-ntr-aceea, pe culmea numită cu numele-Albanus

135 (Muntele nume pe-atunci şi mărire n-avea, şi nici veste4), Sta să privească şi câmpul din jur şi-adunatele gloate, Şiruri de tineri troieni şi latini, şi cetatea latină. Grabnic atunci cuvântat-a surorii lui Turnus zeiţa, Altei zeiţe5, stăpânei pe văi cu murmur şi pe lacuri

140 (Pentru că atâta mărire i-a dat al văzduhului tată6, Jupiter, drept răsplătiri fecioriei răpite de dânsul):

„Cea mai iubită de noi, tu podoaba pâraielor7, nimfă, Ştii că pe tine din toate, din câte copile latine Patulcel plin de-urgisiri aşternutu-l-au marelui Joe.

145 Eu te-am ales şi ţi-am dat cu dragoste-o parte din8 ceruri. Vină, Iuturna, să nu mi-o găseşti, că-ţi descopăr durerea! Până ce vrut-a norocul cu noi, şi-ursitoarele vrut-au, Binele neamului tău, apărat-am pe-ai tăi şi pe Turnus. Însă pe Turnus îl văd alergând spre o

putere mai tare9;

1 Omis: *din neamul lui Assaracus* (rege al Troiei, bunicul lui

Închises).

2 Îmblânzitorul de cai (cf. VII, 688).

8 Femei, popor neînarmat şi bătrâni neputincioşi.

4 Renume. După spusele lui Cato (citat de Ps.

— Servius), muntele Albanus (azi, Monte Cavo) din apropierea Romei îşi primise numele de la cetatea Alba Longa, fondată de Ascanius. Acolo aveau loc anual sărbătorile confederaţiei latine, numite *feriae latinae*, celebrate iniţial într-o pădure sacră, apoi în templul lui *Jupiter Latiaris*, ridicat de Tarquinius Superbus.

5 Iuturna (sau Diuturna), din care Vergilius face o soră a lui Turnus şi fiică a lui Daunus, era o veche divinitate din Latium, ocrotitoare a izvoarelor şi lacurilor, al cărei cult, trecând mai târziu la Roma, s-a bucurat de mare consideraţie; acolo i s-a dedicat un templu şi i s-au consacrat serbări, numite *luturnalia*.

6 în original: *rex aetheris altus* (înaltul rege al eterului).

7 A fluviilor.

8 Un loc în

9 Luptându-se cu sorţi inegale (pentru că destinul îl favoriza pe Aeneas).

150. Parcele-acum îl ajung şi-l ajunge şi ziua perini.

Ah, şi mi-e scârbă să văd1 şi lupta cu ochii, şi pacea! Dacă tu vrei să-ndrăzneşti şi s-ajuţi pe iubitul tău frate, Du-te, că-i bine. Şi poate s-abaţi şi sărmanului răul!" Zise. Şi lacrimi din ochi vărsat-a şiroaie Iuturna.

155 Bate-ţi frumosul ei piept de trei ori, de patru, cu pumnii. „Dragă, nu-i vremea de plâns, îi zice saturnica Iuno; Du-te şi smulge perini, cât timp se mai poate2, pe Turnus, Ori mai aţâţă război şi-ncheiata frăţie tu rumpe-o. Du-te, căci eu te trimit!" Şi pe cea dojenită3 cu vorbe

160 Las-o pierdută cu firea şi-n zbucium de jalnice gânduri. Iată şi regii purced. Puternic şi mândru, Latinus

Vine cu patru fugari, în teleagă-aurită; pe tâmple

Douăsprezece – i lucesc, ca fulgerul, colţuri din aur, Chip4 al strămoşului Sol. Şi cu albii fugari, o păreche»

165 Turnus soseşte-nvârtind puternic perechea de suliţi5. Iată, şi tatăl Aeneas, părinte6-al poporului Romei, Fulger sclipind în lucoarea de scut şi-n cereştile-i arme – Iulus alături, a doua nădejde-a puternicei Rome – Ies şi din castru purced. Şi-n albele-i7 haine, un preot.

170 Cel ce-adusese zbârlitul purcel şi netunsa mioară.

Pune pe8-aprinsul altar adusele vite, ca jertfă.

Regii, cu ochi pironiţi spre soare9, pe-un creştet de munte.

1 Mi-e cu neputinţă să privesc.

2 Dacă e posibil, *i*

3 îndemnată, *aţâţată*.

4 Simbol sau *emblemă*. *Sol* (Soarele) îi era strămoşe după mamă

(cf. VII, A7).

5 Legănind în mână două suliţe cu fierul lat. *i*

6 Este momentul în care Aeneas apare în întreaga solemnitate de ales al destinului: el, *întemeietorul*, ar fi putut fi numit prin obişnuitul *auctor* sau *genitor*, dar este desemnat printr-o valoare abstractă – *origo* (definind însuşi punctul de plecare, izvorul, obârşia). Şi, ca un semn exterior al investiturii divine, scutul Său răspândeşte în jur o strălucire astrală (*sidereus*).

7 în întregime albe, *imaculate*, cum impunea datina într-o astfel 1 de împrejurare. Toate detaliile descrierii de mai jos alcătuiesc ritualul roman în sacrificiul de alianţă.

8 Pune alături de.

9 Spre soarele ce se înalţa, adică spre răsărit.

Sare presară din mână, şi făină1, şi semne pe tâmple Vitelor fac cu oţelul şi sorb din sfinţite potire2.

175 Spada ridic-o spre ceruri apoi Aeneas şi jură:

„Soare, pe tine mă jur şi pe tine, Pământule vecinic.

Căruia grijă ducându-ţi răbdat-am potopul de-amaruri, Tată puternic din cer şi saturnică doamnă, tu Iuno.

Azi împăcată-n sfârşit! Şi pe tine, tu crâncene tată.

180 Cel ce cu mâinile cârmui vărsarea de sânge, tu Mavors! Râuri vă chem şi Pârâuri, pe voi, şi tot ce-n văzduhuri Sfânt e şi tare! Vă chem, Puteri de prin vinete-adâncuri! Dacă izbânda va fi de partea latinului Turnus.

Cei biruiţi, rânduim, la Euandru-n cetate să plece;

185 lui să golească pământul 3 şi-n veci Aeneazii să n-aibă Gând de răscoală, cu fierul intrând în domnia latină, însă norocul fiind4 părtaş lui Aeneas în luptă (Astfel precum o presimt şi poate voiesc-o şi zeii) 6.

Nu să domnească troienii voiesc, pe latini înjugându-i.

190 Nu stăpânirea mi-o cer; ci-n pace şi-n legi deopotrivă Ambele neamuri cu drag să trăiască-n frăţie de-a pururi. Focul şi zeii vi-i las; iar socrul Latinus să ţie Toată puterea de domn.6 Iar mie clădi-mi-vor troienii Ziduri şi-oraşul durat Lavinia cheme-l pe nume".

1 Cf. II, 133 şi V, 744.

2 Şi picură pe altare (*vin*) *din potire* (aduc libaţii).

3 Să părăsească acest ţinut.

4 Dar dacă Victoria va fi. Victoria personificată era o divinitate pe cât de veche, pe atât de actuală în timpul lui Vergilius. Încă din sec. III î.e.n. i se dedicaseră o statuie în for şi un templu pe Palatin, restaurat apoi de Augustus, care-i instituise şi o sărbătoare anuală. Alături de zeiţa Fortuna, ea deţine un rol important în politica augusteică, fiind privită ca o însoţitoare permanentă a păcii lui Augustus şi ca o protectoare a acestuia şi a statului.

5 Fie ca zeii să ne sprijine cu puterea lor.

6 Textual: *Eu le voi da riturile sacre şi zeii*; *socrul meu Latinus să-şi păstreze armata şi puterea de până acum*. Această dualitate a puterii, opunând regalităţii propriu-zise regalitatea sacrală, era cunoscută tradiţiei romane; chiar despre Iulus unele legende din ciclul troian spuneau că ar fi împărţit astfel puterea cu Silvius („lui Iulus, în schimbul regalităţii, i s-a recunoscut o putere sacră" – spune Dion. Halic. I, 70). Aici se adaugă şi ideea participării egale a celor două popoare din unirea cărora s-

au născut romanii.

195 Astfel, Aeneas. Apoi se găteşte să jure Latinus,
Ochii nălţându-i spre cer şi cu dreapta suită spre stele1:
„Tocmai ca tine mă jur, pe Pământ, şi pe Mări, şi pe Ceruri,
Jur pe-ai Latonei copii2 şi pe faţa-ndoită, pe Ianus;

Jur pe puterea din Iad3, pe locaşul grozavului Pluto.

200 Tatăl m-audă, căci dânsul sfinţeşte4 cu fulgere
pacea! Iată, de-altare m-ating5; iau focul şi zeii de mărturi:
Vecinic italii nici pacea n-or rumpe-o şi nici legământul,
Orişice soartă-ar veni! Şi nicio putere pe mine N-o să m-
abată6, nici de-n potop scufunda-s-ar pământul.

205 Nici când, de fulger izbit, prăbuşi s-ar în funduri
de

Tartar!

Astfel şi sceptrul de-aici (că-n mină cu sceptrul venit-
a) Vecinic nici mugur nu poate să deie, nici umbră şi
frunze, După ce fost-a tăiat din păduri şi din inimi de
creangă, Fără de mamă7, cu plete şi braţe ciuntite cu
fierul;

210 Fost-a copac, dar acum iscusite podoabe de-
aramă

Poartă cioplite şi-i dat ca să-l poarte părinţii latinici!”

Astfel cu vorbe jurând, întăriră prin vorbe frăţia,
Stând în vederea fruntaşilor toţi. Iar în urma jurării, Vite
sugrumă pe-altar şi curând măruntăile smulse

215 Regii le-mplântă-n frigări şi cu sârgul le-aşază pe
flăcări8.

Însă rutulii văzură de mult că nu-i deopotrivă Lupta
şi-n sufletul lor se stârnesc năvălitele gânduri. Văd mai de-
aproape-osebirea-n puteri şi mai rău

V se-nfierbântă.

Ard şi mai mult când zăresc tăcut cum s-apropie
Turnus.

1 Spre stele, deşi era în zori, pentru că prezenţa lor era presupusă dincolo de „draperia cerului” (cf. IX, 21).

2 Apollo şi Diana. Despre Ianus, cf. VII, 179.

3 Puterea zeilor din Infern. În textul latin Pluto este invocat sub numele de Dis.

4 Sau *consfinţeşte* (lat. *sancit*, de unde supranumele lui Jupiter – despre care este vorba aici – de *Sancus* sau *Sanctus*, ca zeu al jurămintelor, confundat în această calitate cu zeul sabin Semo Sancus, la rândul lui identificat cu Dus Fidius, zeul buneicredinţe).

5 Gest ritual al celui ce depunea un jurământ.

6 N-o să m-abată de bunăvoie.

7 Departe de trunchiul-mamă.

8 Textual: *înjunghie după datină animalele deasupra flăcărilor*, *le smulg*, *în timp ce palpitau încă*, / *măruntaiele şi încarcă altarele cu platourile pline*.

220 Blând şi cu ochii plecaţi spre altar şi molatec în umblet, Umezi cu ochii de plâns şi galbeni obrajii cei tineri1, însă Iuturna, cu grabă, simţind iscatele vorbe.

Gloata văzând-o mereu şovăind cu nelinişte-n suflet, Intră prin şiruri şi ia minţita făptură a lui Gamers2.

225 Cel din puternici strămoşi şi-al căruia tată-şi făcuse Nume vestit de viteaz, el însuşi în taberi destoinic; Intră prin şiruri Iuturna, ştiind ce-i gătit să se-ntâmple. Multe şoptiri răspândeşte-mprejur şi le zice cuvântul: „Nu vi-e ruşine, rutuli, să daţi voi perini pe unul

230 Singur, atâţia ca voi? Suntem mai nemernici în număr Noi? în puteri? Nu vedeţi că troienii cu toţii şi-arcazii şi-oastea condusă de zei3, cu toţii săriră pe Turnus? Doi de ne-am bate cu-n singur duşman, i-am întrece şi-atuncea4.

Turnus trăi-va ca zeu la altarele cărorse-nchină5.

235 Creşte-va-n glorii din gură purtatul în gură, prin veacuri; însă noi, fără pământ6, ascultă-vom poruncii străine, Silă răbda-vom, căci leneşi acum trândăvim pe câmpie!”

Vorbele-acestea au aprins sălbatică-n tineri mânia, Cruntă, mai cruntă mereu, şi-un murmur se revarsă prin gloate.

240 Chiar laiirentii se schimbă cu gândul, se schimbă latinii; Cei ce cu drag aşteptau mai nainte şi-odihnă şi capăt Trudelor, arme voiesc, năzuind să desfacă frăţia.

Toţi în aprindere plâng şi pe Turnus, şi jalnica-i7

soartă.

1 înclinindu-se cucernic în faţa altarelor, cu privirile plecate; / o *paloare se întinde pe obrajii tineri şi pe întreaga sa înfăţişare*.

2 La fel procedase Atena, când, luând chipul lui Laodocos, provoacă ruperea armistiţiului dintre greci şi troieni (*Iliada*, IV, 73 şi urm.); la fel, Iris, care instigă sub înfăţişarea Beroei femeile troiene să incendieze flota (*Eneida*, V, 617 şi urm). Dar la Vergilius intervenţii e miraculoase se suprapun întotdeauna unei evoluţii psihice fireşti.

8 Şi oastea ridicată de destin, Etruria duşmană lui Turnus. (Aluzie la oracolul care ceruse etruscilor, răsculaţi împotriva regelui lor Mezentius, aliat cu Turnus, să aştepte un şef străin.)

4 Dacă ne-am lupta, abia ne-ar reveni un duşman la câte doi dintre noi.

5 Turnus, cel puţin, îşi va înălţa numele până la zei, în faţa altarelor cărora se jertfeşte.

6 Pierzându-ne patria.

7 Nedreapta-i.

Însă şi lucruri mai mari le-adaugă zâna: din naltul
245 Cerului, semn aducând (şi niciunul ca semnul acesta

N-a tulburat pe latini mai adânc, prin vedenii-nşelându-i), Iată-l, un vultur gălbui1, zburând prin văzduhul cel roşu, Păsări de mare goneşte şi-alungă cu zgomote stolul Multelor păsări şi-apoi, prăbuşindu-se grabnic pe maluri2.

250 Lebăda cea mai frumoasă-o răpi cu nevrednice3 gheare. Stau şi privesc cu-ncordare latinii, căci stolul de păsări Zboară cu ţipăt tutindeni4 prin aer (minune-a vederii!), Miile de-aripi întunecă cerul şi nor împrejurul Celui potrivnic se strâng; şi-nvins de mulţimea puterii

255 Şi de povară, a lăsat din gheare sălbaticul vultur Prada să lunece-n râu şi-adânc el fugit-a prin neguri.

Veseli rutulii privesc arătarea, primind-o cu chiot, Armele iarăşi le prind, iar Tolumnius popa5, dintâiul: „Asta, tovarăşi, eu asta cerut-am prin jertfe, de-a pururi6!

260 Zei, vă cunosc şi vă simt! 7 Urmaţi-mi cu grabă şi prindeţi Fierul, nemernici pe care vă bagă-n răcori veneticul! Neputincioaselor păsări asemeni fugiţi, când dânsul Malul vi-l bate cu oşti. În curând el fugi-va departe Colo pe mări! Alergaţi în năvală de gloate, cu suflet8;

265 Regele vostru-i răpit, apăraţi-l, războinici, cu fierul!" Zise. Şi-n frunte păşind, azvârle-n oştirea troiană

Suliţa; lemnul de corn cu zuzăt despintecă zarea.

Fără de greş. Şi răcnesc şi de-aici şi de-acolo şi toate Ostile fierb şi se mişcă şi mişuie toţi în de-a valma.

270 Suliţa zboară. Stăteau puternici şi nouă la număr Fraţii, frumoşi şi voinici, pe care tyrrhenica mamă (Una, pe-atâţi) îi născuse lui tatăl Gylippus, arcadul;

1 Vulturul era consacrat lui Jupiter; textul latin îl numeşte *fulvus*

Iovis ales (pasărea roşcată a lui Jupiter).

2 Pe valuri.

3 încleştate.

4 înapoi.

6 Augurul. Vezi II, 765.

6 Adesea. Vrea să spună că a cerut un astfel de semn divin, pe care-l judecă drept favorabil.

7 Primesc prevestirea şi recunosc în ea voinţa zeilor. Tolumnius pronunţă o formulă de acceptare (cf. V, 532), fără a cere confirmarea zeilor (ca în II, 691); dacă ar fi considerat prevestirea de rău augur, ar fi pronunţat o formulă de respingere, cerând pentru anularea ei o nouă prevestire (cf. III, 36).

8 într-un suflet.

Pe-unul din dânşii lovindu-l la locul în care se-nnoadă Brâul şi largi cătarămi încing înşiratele coaste1.

275 Suliţa-n mândrul voinic şi fălos prin lucoarea-i de-aramă Intră, prin coasta-i, şi-ntins îl azvârle-n nisipul cel galben.

Gloata de fraţi, tulburată de tot şi nebună de jale, Fulgeră săbii prin aer şi scapără groaznice suliţi;

Sar dintr-odată şi-orbeşte s-azvârl, dar orbeşte-i înfruntă

280 Gloata latină; şi iarăşi turbaţi se revarsă tutindeni.

Grabnic, arcazi2 şi troieni şi agyllini, în amestec de săbii. Repezi s-aruncă cu toţii, cu dorul să-şi stâmpere fierul; Sparg3 ridicatele-altare şi tulbure geme văzduhul.

Plin de-nnorate săgeţi, şi vâjâic ploaia de suliţi4.

285 Duc5 cu grăbire şi sfintele vetre şi-ulcioare. Şi fuge Latinus.

Fuge cu zeii goniţi6 ai frăţiei cea fără-mplinire.

Unii-şi înhamă fugarii la car; şi-ncalecă grabnic Alţii, s-azvârl şi cu săbii năvalnici se-ndesuie-ntruna.

Iată, Messapus acum spre regele-Aulestes tyrrhenul.

290 Cel ca un rege-mbrăcat7, se repede cu roibul în spume, Lacom să strice frăţia. Ferindu-se-n lături Aulestes, Nefericitul, izbit-a cu spatele altarul şi, iată-l.

Cade pe spate şi-n cap; şi cu suliţa8 zornic Messapus Zboară turbat şi pe cel ce se roagă cu lacrimi să-l cruţe

295 Iute-l străpunge de sus, de pe cal, şi-n batjocură striga: „Ţie-ţi ajunge9! Şi-mi eşti şi cerului jertfă mai dragă!” Curg de tutindeni itali şi caldul cadavru-l despoaie.

Foc întâlnind pe-un altar, Corynaeus apucă-un tăciune; Ebusus însă-ameninţă cu spada pe-acesta, iar dânsul

300 Zvârle-i tăciunele-n cap: şi puternica-i barbă s-aprinde, Fum răspândind şi miros al pârlirii. Dar fuge pe urmă-i10.

1 Unesc cele două capete (ale brâului).

3 Arcazi cu arme pictate. Agyllinii sunt etrusci (vezi VII, 649).

3 Sfâşie, dări mă.

4 Răscolit de furtuna suliţelor, şi cade o ploaie de fier (cf. Ennius.

Annales, VIII: *fit ferreus imber*, citat de Macrobius, *Sat.*, VI, 1, 52).

5 Preoţii.

6 Fuge însuşi Latinus, / ducând cu el imaginile zeilor insultaţi.

7 Purta însemnele regale.

8 Cu o suliţă mare cât o grinda.

8 în original: *hoc habet*, exclamaţie obişnuită în amfiteatre, când un gladiator era atins (echivalentă cu fr. *touché*, la scrimă).

10 Pe deasupra, (*Corynaeus*) *se mai şi ia după el*.

27 – Eneida

Grabnic pe cel zăpăcit înhăţându-l de plete cu stânga.

Şi, cu genunchii vârtoşi la pământ îndesându-l cu totul, Ţapănă spada i-o vâră prin piept. Podalirius goneşte

305 Pe-Alsus ciobanul, pe cel ce-alerga prin şiraguri din faţă; Iată, rădică spre dânsul oţelul perini, dar Alsus Zvârle grozavul topor şi-i despică prin mijloc de-a dreptul Fruntea şi-obrajii şi sânge-mproşcat umezeşte-niprejurul. Lânced repaus cuprins-a căzutului ochii; şi somnul

310 Morţii prin ochi i-a răzbit, aducând întuneric de-a pururi1.

Goală2 spre cer rădicând Acneas cucernica dreaptă.

Descoperindu-şi şi capul 3, strigat-a mulţimilor sale: „Unde vă duceţi? Ce vrajbă deodată vă zguduie pieptul? Nu mi v-aprindeţi şi-acum! 4 încheiat îl avem legământul.

315 Legile toate-ntărite; eu singur am dreptul la luptă.

Singur voiesc să mă lupt5 şi-alinaţi-vă teama! Cu braţul Am să-ntăresc legământul. De-a gata-mi dau zeii pe – Turnuse”.

Iată, pe când el vorbea, strigând spre tovarăşi acestea, Vine zburând o săgeată spre dânsul, cu zuzăt în aripi.

320 Nimeni nu ştie de cine-azvârlită şi cărui menită:

Zeii făcut-au sau goala-ntâmplare rutulilor nume Vrednic prin asta? Şi-n veci a rămas făptuirea cu taină; Nimeni nicicând nu-şi făcuse mândrie din mârşava faptă7.

Turnus, văzând că Aeneas, rănit, se desparte de gloată.

325 Capii dardani zăpăciţi, de nădejde lui inima-i creşte8; Cere şi suliţi şi cai şi-ndărătnic se zbate cu zorul9.

1 Ascunzându-le în noapte eternă lumina. *Somnul morţii* traduce o foarte veche expresie metaforică

denumind moartea: *ferreus somnus* (somn de fier), care la Homer (*IL*, X, 241) apare sub forma *chalkeos hypnos* (somn de aramă), devenită apoi *somn de plumb*; s-ar putea spune că evoluţia ei o reflectă pe cea a folosirii metalelor.

2 Nemarmată.

3 Capul îl *avea* descoperit, pentru că nu venise pregătit pentru război, ci pentru alianţă.

4 Potoliţi-vă mânia!

6 Lăsaţi-mă pe mine (să mă înfrunt cu Turnus).

6 Aceste sacrificii mi-l datorează pe Turnus.

7 Nu s-a lăudat că l-a rănit pe Aeneas. Se insinuează ideea că pe un erou ca Aeneas nu l-ar fi putut răni decât un zeu.

8 Se aprinde, înflăcărat de o neaşteptată nădejde

9 Şi, mândru, dintr-un salt.

Sare-n teleagă şi prinde grăbit scuturatele frâie".

Mulţi şi puternici bărbaţi alergând el azvârle perini,
Calcă răniţii rămaşi pe câmpie1 şi-n zbor de furtună

330 Macină gloate şi-ajunge fugarii şi-i culcă din suliţi. Astfel, la Hebrus2, la râul cu multele gheţuri, turbatul Mavors cu sânge pe mâni3 îşi zăngăne scutul şi-aprinde Gloate şi caii cu frâie pe coame-i aleargă şi-n larguri Tropotă roibii, ca vântul de iuţi4, şi de repede tropot

335 Tremură tracicul mal5; şi făptura cea neagră-a-ngrozirii, Ura şi Vrajba, zburând urmăresc cu furtună pe Mavorse. Turnus, turbatul, întocmai, prin şiruri alungă cu vuiet Roibii-aburiţi de sudori, călcând cu scârboasă strivire Trupuri ciuntite7, pe câmp; şi-mproaşcă sub repezi copite.

340 Roşii şiroaie şi calda ţărână-o frământă cu sânge. Dat-a pe Sthenelus morţii, pe Thamyrus bietul, pe

Pholus.

Paloş izbind într-aceştia şi suliţă-n Sthenelus bietul, Suliţă-n Glaucus şi-n Lades, pe care crescutu-i-a singur Imbrasus tata-n pământul lyceic8 şi-n arme de-asemeni.

345 Astfel de grabnici la mână ca un roib ce sentrece cu vântul9.

Iată-l aiurea cum intră de-a dreptu-n duşmani ai...

Eumedes.

Tânăr dibaci în război, al mult lăudatului Dolon10.

1 Pe mulţi îi răstoarnă (*de pe cai*), *pe jumătate morţi*.

2 Tracia, ţară vestită pentru înclinaţiile războinice ale locuitorilor ei, pe teritoriul căreia se afla râul Hebrus (azi, Mariţa), trecea drept ţinut favorit al lui Marte (cf. *Od.*, VIII, 361), căruia-i era consacrat (cf. *George.*, IV, 462 – *Mavortia tellus* sau *En.*, III, 13).

3 Sin gerosul.

4 Zboară mai iute ca vântul (personificat în text prin Notus şi Zephyrus).

5 Ţinuturile cele mai îndepărtate ale Tracici.

6 însoţitoarele zeului, vin cu el. Acestea sunt Groaza (*Formido*), Mânia (*Ira*) şi Viclenia (*Insidiae*); Groaza, alături de Teamă şi Discordie, apare şi la Homer (II., IV, 440, şi la Hesiod, figurată pe scutul lui Heracles.

7 Călcând fără milă / peste trupurile duşmanilor ucişi.

8 Lycia.

9 Şi-i înzestrase cu arme la fel, / ca să poată lupta şi corp la corp şi pe cal, întrecând vântul.

10 Fiul, strălucit în arme, al bătrânului Dolon, troian al cărui tată, Eumedes, este numit de Homer „crainicul divin” (*IL*, X, 314).

27*

Nume ca moşul având, dar puteri şi-ndrăzneală ca tata. (El1, mai de mult, când a mers ca spion prin oştirea danae.

350 Plată-ndrăznelii cerutu-le-a carul mânat de Pelides; însă ca plată i-a dat Diomedes, ca plată-ndrăznelii, Altele daruri; şi n-a mai cerut fugari achilleici).

Turnus, pe-acesta văzându-l departe, pe-ntinsul câmpiei, Mult îl goni şi, cu suliţa-n urmă-ajungându-l din spate.

355 Stete cu roibii pe loc; şi cu zorul sărind din teleagă, Vine la cel muritor în nisip şi pe gura-i cea cruntă2 Pune-şi călcâiul şi-i smulge şi spada din mână şi, grabnic, Spada i-o vâră pe gât şi, stându-i deasupra,

vorbeşte: „Iată pământ, că pământ ai cerut cu războiul, troiene!

360 Ia-ţi, măsurându-l cu trupul! Şi celor ce-nalţă spre mine Fierul, aşa le plătesc! Aşa se clădeşte-o cetate3!” Mortului soţi i-a mai dat, străpungându-i cu suliţi, pe Asbytes.

Chloreus şi Sybaris, Dares, Thersiloch şi-n urmă voinicul Cel scuturat de pe coamă de cal speriat, pe Thymoetes.

365 Astfel, cu vuiet din norduri bătând, edonicul crivă (4 Urlă pe Egeice mări şi valuri împinge spre ţărmuri, Vânturi se-ndeasă şi vin şi cu spaimă fug norii prin ceruri; Astfel şi-n drumul deschis al lui Turnus fug gloatele-n goană.

Fug risipitele-oştiri. Şi, pornit, el se duce de sine-şi;

370 Creasta-i bătută de vântul duşman5 îi tresaltă pe creştet.

Phegeus nu-I poate răbda pe mândritul cu firea, pe Turnus;

Iată că sare din care şi-apucând de-nspumatele frâie Roibii nebuni îi abate din drum, întorcându-i cu dreapta. Până ce trage şi-atârnă de jug7, l-ajunge pe golul

1 Dolon. Aluzie la episodul aventurii nocturne din *IL*, X, când acesta, surprins de Ulise şi Diomedes, îşi trădează compatrioţii.

2 Vine la cel care alunecase pe jumătate mort şi pe gâtul lui.

8 Aşa îşi clădesc ei cetatea.

4 Boreas, numit astfel după ţinutul trac din preajma muntelui

Edon (din masivul Hemus), unde iernile erau foarte aspre. (De obicei epitetul este aplicat în poezie cultului lui Bacchus, pentru care muntele era celebru – cf. Hor., *Od.*, II, 7, 27 sau Ov., *Met.*, XI, 69.)

5 Ce-i venea din faţă (curentul de aer stârnit de iuţeala carului).

6 Sare înaintea carului (lui Turnus).

7 în timp ce este târât şi agăţat de jug (pentru că nu

putuse opri caii.)

375 De-arme sclipirea de-oţel a lui Turnus şi-i sparge
pe-alocur Zaua-ndoită pe piept şi prelins îl răneşte, julindu-
11. Scutul din mână aruncând2, îndărătnic se-ntoarce spre
Turnus

Phegeus şi-nalţă grăbit tremuratul oţel, să lovească3;
însă-apucat pe sub roţi şi-azvârlit şi de oişte în lături.

380 Cade şi-nfunda pământuh iar Turnus năvalnic s-
azvârle; Pe-unde e coiful vecin cu pieptarul, pe-acolo
rătează-i Capul cu spada, lăsând în ţărână să-şi zvârcole
trupul.

Până ce Turnus pe câmp răzvrăteşte tot iadul perini,
Mnestheus şi Achates cel plin de credinţă4 rănit în cetate

385 Duc pe viteazul Aeneas, având ca tovarăş pe
Ascanius. Paşii cei slabi sprijinindu-i în mers pe puternice
suliţi5, El, mânios, se lupta din rană să-şi smulgă cu mâna
Frânta săgeată şi cere-ajutorul, pe cel mai cu grabă: Rana
s-o taie cu fieru-n adânc şi-n adâncuri să scurme

390 Carnea, săgeata cătând, şi-ndărăt să-l trimită la
luptă.

Cel mai iubit ucenic al lui Phoebus la corturi venit-a.

Iapyx Iasidul6, căci lui, pătimaş îndrăgindu-l, Apollo
Toate i-a dat oarecând iscusinţele sale, pe toate:

Cânt de cithară şi glas de proroc şi săgeţi ucigaşe7;

395 Vrând să lungească trăirea părintelui gata să
moară, Iapyx cu ierburi voia să-i ajute, pe-ncetul să cate
Drumuri mai blânde,-ncercând pe tăcut meşteşugul cel
tainic8.

1 Zaua cu fir dublu şi-l răneşte uşor în partea de sus a corpului.

2 Părând loviturile cu scutul.

3 Strigând după ajutor.

4 Faţă de Aeneas (cf. I, 188). *În cetate*, pentru *în tabără*.

5 Pe lunga sa suliţă.

6 Fiul lui Iasos (nume care poate fi pus în legătură cu grecescul *iasthai* – a vindeca).

7 Sprintene, iuţi. Apollo apare aici sub patru dintre

aspectele sale tradiţionale: zeu al oracolelor, al muzicii şi poeziei, purtător al unui arc invincibil, zeu al medicinii. *I-a dat* din versul anterior vrea să spună: *i-a pus la dispoziţie* (era dispus să i le dea).

8 Textual: *Iapyx a preferat însă să studieze puterea ierburilor şi folosirea lor în arta de a tămădui / şi să practice fără glorie un meşteşug obscur*. (La Roma, medicii erau de obicei liberţi de origine greacă sau orientală.)

Prinţul stătea rezemat de-o suliţă-n mijloc şi gemet
Da de durere1 (şi-n jur, tineretul troienic şi Iulus).

400 Fără să-l mişte plânsoarea lui Iulus acum. Iar
acolo, Iapyx bătrânul, cu haina răsfrântă-ndărăt ca
Paeonii2, Multe puternice ierbi pregăteşte-n amestec cu
mâna, Leacuri făcând de-n zadar, şi degeaba cu mâna
clăteşte

Fierul din rană şi-l prinde cu netede cleşte3 degeaba.

405 Toată-ncercarea e fără noroc şi-ajutorul lui
Phoebus Nu le soseşte. Şi-n câmp mai tare, şi-ntruna mai
tare, Zgomotul creşte-ngrozit4 şi soseşte perirea. Şi cerul
Negru de pulvere-l văd; năvălesc călăreţi şi-n cetate Cad
azvârlite săgeţi5 şi cu jalnice vaiete urlă

410 Cei ce se luptă la strâmt6 şi s-aştern ticălosului
Mavors.

Venus acum, zguduită-n adânc de nevrednica rană7,
însăşi dumbravnic8 cules-a pe creştetul Idei din

Creta.

4 Rupt-a cotorul cu frunze zemoase şi, roşii ca focul,
Florile lui. (Buruiana e bine ştiută de ciuta

415 Munţilor suri, când răzbesc săgeţi zburătoare
prin carne-i9).

Venus, ascunsă-ntr-un nor cu mult întuneric, adu ce-i
Iarba; şi-n râul 10 turnat în vasul de scaldă, zeiţa Mestecă
iarba, gătind-o pe-ascuns cu stropitele zămuri

1 Fremătind, / de o aprigă furie.

8 Cu haina suflecată, ca Paeon (medic al zeilor, cum apare la

Homer, II., V, 401).

8 Cu puternicul cleşte.

4 Cumplita spaimă creşte.

6 Şi-n mijlocul taberei / săgeţile cad puzderie.

6 Corp la corp. *Ticălosului* traduce *duro* (crudului, sălbaticului).

7 De nemeritata rană a fiului ei.

8 în original: *dictamnus* (sau *dictamnum*), plantă de pe muntele

Diete din Creta, căreia i se atribuiau proprietăţi curative (printre care aceea de a facilita scoaterea săgeţilor înfipte în trup).

9 Cf. Cic., *Denat*. *deor*., II, 126, care adaugă: „se spune că, îndată ce caprele gustă din ea, săgeţile le cad din carne”. (Cf. şi Plinius, *Nat*. *Hist*., VIII, 41 şi XXV, 53.)

10 Sinecdocă pentru *Jipa dertu* (utilizată aici ca „apă vie”).

Pline de-odor, maghiran1, şi mai picură-ambrozicii picuri2.

420 Iapyx bătrânul acum spălându-i cu zama de-amestec Ranele, neştiutor, deodată perit-a durerea Trupului scursă şi-alinat contenitu – s-a sângele-n rană. Mâna-ncepu să se mişte şi singur ieşit-a, el singur.

Fierul din bra (4 şi puterile vechi reveniră-nnoite.

425 „Arme bărbatului, tineri! De ce zăboviţi? Mai cu grabă!”

Iapyx strigat-a şi-aprinse mânia din piept lui Aencas. „Nu din putere de om şi nu din făcutul ştiinţei5 Leacul venit-a, nu eu vindecat-am pe Aeneas cu mâna; Mare vreun zeu a lucrat şi la fapte mai mari te meneşte!”

430 Lacom de luptă, grăbit îşi încinge pe glezne tureatca6 De-aur şi-urăşte zăbava şi vântură fierul cu zuzăt. Scutul dibaci aşezându-l pe braţ şi pieptarul în spate, Strânge pe Iulus la piept, încingându-l cu braţe-narmate, şi, pe sub coif sărutându-l, cu drag îi vorbeşte cuvântul:

1 în original: *panacea*, plantă care trecea drept remediu pentru orice boală (cum indică şi etimologia: gr. *pan* – tot şi *akeo* – a vindeca). Descoperirea ei era atribuită când lui Hercule, când centaurului Chiron, când lui

Esculap.

8 Cunoscând mai multe accepţiuni chiar la acelaşi autor, ambrozia a rămas întotdeauna legată de ideea de *nemuritor* sau *divin* (conţinută în însuşi termenul care o defineşte). Astfel, la Homer apare ca hrană a zeilor (*Od.*, V, 93), a cailor lor (*11.*, *N*, 777), ca parfum divin (*IL*, XIV, 170; *Od.*, IV, 445) sau unguent pentru îmbălsămarea cadavrelor (*ÎL*, XVI, 680; XXIII, 186); în poezia lirică ea devine uneori băutură a zeilor (deşi aceasta era nectarul); Vergilius vorbeşte aici de „sucurile aducătoare de sănătate ale ambrozie? 1 (textual), iar în *Georg.*, IV, 415 de „parfumul limpede11 (sau „fluid") al acesteia, în ambele cazuri servind ca miraculos regenerator de forţe. Plinius, *Nat. Hist.*, XXVII, 11 şi 31, crede că o poate recunoaşte în *artemisia* (specie de pelin), dar orice încercare de identificare rămâne zadarnică, termenul având, evident, un sens simbolic.

8 Durerea, / scursă din trup.

4 Textual: *Şi, urmând mina, săgeata iese / de la sine* (din rană, care era la picior).

6 în sensul: *nu cu ajutorul artei mele.*

6 Pul parele.

423!

435 „Zelul la muncă1, tu lui, şi virtutea s-o-nveţi de la mine, Dar de la alţii norocul. Acum în războaie cu braţul Bine-apăra-te-voi, lui, şi la multe măriri te voi duce. Însă de mine2, când anii-n curând te vor da bărbăţiei, Adu-ţi aminte; şi-n suflet păstrând făptuirile noastre3.

440 Ţel tu pe tatăl Aeneas să-l ai şi pe unchiul tău, Hector".

Astfel de vorbe-a grăit şi năvalnic pe poartă s-azvârle.

Groaznica suliţă-n mini zuzăind-o. Şi-n dese şiraguri Antheus urmează-l, şi Mnestheus, şi toţi din cetatea cea goală4

Curg înglotiţi pe câmpii. Şi s-amestecă-n pulvere neagră

445 Câmpul şi geme-ngrozit de povară şi plânge pământul5.

Turnus din colnic zăreşte pe cei ce s-apropie-n goană;
Văd şi-ausonii şi rece prin oase şi măduvă spaima
Zguduie-i. Însă dintâi6 din oştirea latină Iuturna Zgomot
aude grozav şi-l pricepe şi fuge-ngrozită.
Zboară troianul pe-ntinderi de câmp cu-
nnoratele gloate. Astfel un vifor pe mări, stârnit de pe
mijlocul mării, Vine spre maluri cu zodii de rău (şi, de mult
bănuindu-l, Tremură bieţii plugari: în curând pustii-va pe
maluri Holde, culca-va copaci, păgubind cu mânia-i
tutindeni);
1 Adevărata trudă (*verurn laborem*), efortul prin care
meriţi cu adevărat gloria. Continuând ideea ilustrată în
Georg. I, 145 – 146 (prin celebrele cuvinte *labor omnia
vincit / improbus*), conceptul *labor* semnifică şi aici
„acceptarea conştientă a unei tensiuni care (...) cere
omului să dezvolte în el toate facultăţile ce-i vor permite să
domine evenimentele" (Brisson). Asociată cu *labor*, *virtus*
reprezintă aşadar nu numai curajul şi tăria războinică, ci
toate calităţile în care constă nobleţea umană, deschizând
o perspectivă nouă asupra ideii de eroism. Dar, pe lângă
măreţia morală a acestor celebre cuvinte (în care se poate
recunoaşte un ecou din Homer, *IL*, VI, 476 sau din Sofocle,
Aias, 550), apare şi tristeţea reflexivă a omului care a
suferit („norocul învaţă-l de la alţii"), trădând „acele nivele
interioare greu de comunicat, în care certitudinea cea mai
radioasă nu exclude, la acelaşi om, existenţa umbrelor
îndoielii" (Perret); această dimensiune atât de umană a
eroului favorizat de destin restabileşte (cf. Constans)
echilibrul dintre el şi Turnus, pentru ca lupta lor să nu aibă
aparenţa unei înfruntări inegale.
1 De cuvintele mele.
3 Exemplul alor tăi.
4 Şi toţi, părăsind, tabăra.
6 Şi pământul se cutremură sub loviturile copitelor.
6 Cea dintâi.
Vânturi îi zboară-nainte şi vuiet răzbate spre
maluri. Astfel rhoeteicul prin (1, pustiind pe duşmani, îşi
aduce Gloatele tari şi-n falangă2 sosesc, îndesate-n

şiraguri Nestrăbătute. Thymbraeus ciunteşte pe tarele-Osiris, Mnestheus pe Arcetius şi Achates pe crâncenul Epulon taie-l;

460 Gyas doboară pe Ufens; şi cade şi popa3 Tolumnius.

Cel ce cu suliţa-ntâi azvârlit-a-n oştirile Troiei.

Urlet se-nalţă spre cer; şi, din nou biruiţi, ai lui Turnus* Pulvere-n fugă stârnesc şi se duc şi se vâră-n pământuri. Prinţul pe bieţii ce fug nu-i ţine de vrednici ai morţii;

465 Nici pe voinicii ce vin împotrivă-i şi suliţi aruncă

Nu-i urmăreşte. Pe Turnus prin desu-ntuneric5, pe Turnus Cata-l tutindeni din ochi, să se lupte cu Turnus voieşte6.

Însă, pierdută cu firea de spaimă, viteaza Iuturna Jos între cai pe Metiscus, minaciul lui Turnus, aruncă-l.

470 Jos, şi pe cel lunecat departe de oişte îl lasă; însăşi ia loc, scuturând săltătoarele frâie cu mâna.

Glas ca Metiscus având şi făptură şi steme7 şi totul. Astfel, prin largul palat al bogatului domn8, rândunica Zboară şi mândre-ncăperi cu negrele-i aripi le-aleargă.

475 Sfărmuri de pâne-adunând guralivului cuib, de-amăgire (Iat-o prin goalele-odăi şi, iată, pe margini de baltă Zboară cu dulce cirip), asemeni Iuturna prin taberi Roibii-i aleargă şi carul sălbatic îl poartă pe câmpuri. Duce şi-aici şi dincolo ea duce pe veselul frate9.

480 Însă nu-l lasă deloc să se lupte10, pe margini îl poartă. Fără de-astâmpăr Aeneas, rotindu-se-n cercuri, aleargă.

1 Conducător, şef (*ductor*); *rhoeteic*, adică *troian* (vezi III, 108). 8 Originalul se referă la o formaţie militară în triunghi numită *cuneus*, care, înaintând cu vârful înainte, spărgea rândurile duşmane

(cf. Caesar, *De bello Gallico*, VI, 40, 2).

3 Augurul. Vezi v. 258 şi trimiterea din notă.

4 Şi, respinşi la rândul lor, rutulii. (în timp ce Aeneas era în tabără, rănit, rutulii fuseseră cei ce atacaseră.)

5 Norul de praf.

6 Pe Turnus şi numai pe el îl cheamă ta luptă. Această insistenţă este motivul pentru care, în versul următor, pe „viteaza Iuturna” o cuprinde spaima.

7 Arme.

8 La fel cum, prin largul palat al unui stăpân bogat.

9 îşi duce fratele biruitor.

10 Cu Aeneas.

Cată tutindeni pe Turnus, tutindeni prin frânta mulţime Striga – 1; de câte ori însă prin gloată-l găseşte cu ochii şi cu năvalnicii paşi s-azvârle furtună spre Turnus2.

485 Repede-ntoarce, cotind de-atâtea ori carul, Iuturna.

Ce mai e şi-asta? 3 Zbătut de vârtejul mâniilor multe, Sufletu-i negru de griji se frământă cu sute de gânduri. Iată-l, Messapus, purtând uşurelele suliţi în stânga, Două, cu umblet uşor4, şi-ascuţit oţelite la vârfuri.

490 Una din ele-o zvârli, repezind-o cu sârgul ochită5.

Stă-n buimăcire troianul, dar iute sub scut el s-adună, Stând îndoit de genunchi; dar suliţa totuşi îi rupse Cuiul6 din creştet de coif, smulgându-i şi creasta din creştet.

Furii nebune-l cuprind şi-amărât de mişcaua lovire7.

495 Când a văzut pe Messapus fugind în năvală cu roibii8, Mărturi pe zei9 a luat şi pe-altarul frăţiilor rupte;

Intră sălbatic apoi prin oştiri şi – ajutat şi de Mavors, Groaznic cutreieră câmpul şi, fără de nicio cruţare.

Taie şi-omoară şi toată mânia din suflet şi-o varsă.

500 Care din zei va putea să-mi vestească, şi cine, prin cântec.

Multele morţi şi periri de fruntaşi şi-omoruri pe care Turnus le seamănă-n câmpuri dincoace şi Aeneas dincolo? 10

Jupiter, astfel ai vrut şi-ntr-atâta răscoală s-amesteci Neamuri menite pe veci să trăiască-n frăţiile păcii?

1 Prin trupele împrăştiate / îl *strigă cu glas puternic*.

3 Şi încearcă să ajungă din goană caii cu picioare-naripate. Vezi

VII, 276.

3 Ce să facă?

4 Iute (în goana calului).

5 Cu o lovitură sigură.

6 Vârful.

7 Silit de atacul perfid. Această lovitură îl va decide pe Aencas, care până acum respectase tratatul de alianţă (deşi violat de latini), să reintre în luptă.

3 Când a văzut carul şi caii (*lui Turnus*) *minaţi din nou într-o direcţie opusă*.

9 Pe Jupiter.

10 începe episodul, original prin desfăşurarea lor paralelă, al isprăvilor individuale ale lui Aeneas şi Turnus; o nouă *retardaţi-o* a înfruntării dintre cei doi.

505 Sucro rutului e-ntâiul pe care-l răstoarnă-n ţărână Prinţul Aeneas, urmat de dardani1, căci fără zăbavă Prinde-l din lături şi, pe-unde sfârşeşte mai iute perirea, Vântură-i fieru-n adânc şi pieptului spintecă-i coşul. Turnus, smulgând de pe cai pe fraţii Diores şi Amycus.

510 Fuge pe jos după ei şi cu suliţa-mpunge pe-acela.

Taie pe-acesta cu spada; şi gâtul li-l taie şi crunte Capete leagă de car şi le poartă cum picură sânge2. Taie şi Acneas pe Tăios, pe Tanais şi pe Cethegus.

Trei dintr-un singur aiept3, şi pe vecinic mâhnitul Onites

515 Cel din viteazul Echion născut şi din mama Peridia. Turnus pe fraţii din Lycia taie-i, din ţara lui Phoebus4; Taie pe cel ce-a urât războiul5, pe bunul Menoetes, Tânăr arcad6 ce trăia în coliba săracă, la Lerna.

Numai din trudnice mână, şi neiubitor de mărirea

520 Celor puternici, şi-ara-nchiriate pământuri, cu tatăl7. Cum, aruncată-n păduri din potrivnice părţi, o văpaie Scurmă-n uscatul tufiş şi zbuciumă-n veştejii dafini8, Cum de pe creştet de munţi, cu repede zbucium de valuri, Vuietă râuri şi fierb spumegat, prăvălindu-se-n şesuri

525 (Totul ce-ntâmpină duc pustiind), tot astfel aleargă Turnus şi Aeneas prin sânge şi fier şi sălbatic,

sălbatic, Zbuciumă-i focul acum şi neţărmurita mânie
Sparge-le pieptul şi-orbeşte s-azvârl de tutindeni spre moarte9.

Iată-l, Murranus, mândrit înşirându-şi strămoşii şi moşii.

1 Textual: *această primă ciocnire oprind, pe loc năvala teucrilor*

(care-l urmau).

2 Şiroind de sânge.

3 Atac.

4 Textual: *din ogoarele lui Apollo*, desemnând oraşul Patara din

Lycia, unde zeul avea un vestit templu şi oracol. Cei doi fraţi sunt Clarus şi Thaemon, menţionaţi în X, 125.

5 Care degeaba urâse războiul.

6 Omis: *pescar de meserie*. Mlaştinile Lernei se aflau în Argolida, dar în apropierea hotarelor Arcadiei.

7 Şi al cărui tată ara pământ luat în arendă.

8 Şi face să trosnească desişurile de lauri.

9 Pieptul care nu ştie s-o domolească şi se avântă cu toate puterile dezlănţuite, spre a vărsa sânge.

530 Neamul ducându-şi prin veacuri departe prin regii latinici;

Grabnic Aeneas, izbind o năprasnică piatră spre dânsul, Iute-l răstoarnă din car; şi-ncurcat în curele-l apucă Roţile-acum, tăvălindu-l, şi fierul copitelor sfarmă-i Pieptul şi caii-l zdrobesc, nemaivrând să-şi cunoască stăpânul.

535 Turnus, pe Hyllus văzându-l venind cu-ndrăzneală şi vuiet.

Fuge spre dânsul şi fierul spre tâmple-aurite-11 aruncă; Lancea străbate prin coif şi rămâne-mplântată prin creieri. Nu te-a scăpat vitejia de mâna lui Turnus, o Cretheus, Cel mai voinic dintre greci! Şi zeii tăi proprii2, Cupencus.

540 Nu te-au scăpat de troian: tu dat-ai izbirilor pieptul, însă degeaba ţi-a fost zăbovirea sub scutul de-aramă3! Câmpii latini şi pe tine văzutu-te-au mort în

ţărână, Aeolus, mort te-au văzut, învelind cu cadavrul pământul; Iată-ai perit, tu pe care nici greci nu putură, cu taberi.

545 Nici surpătorul domniei lui Priam, Achil, să te culce: Scrisă pe-aici îţi fusese perirea, născute sub Ida.

Casa ţi-e-n malul lyrnesic4 şi-n malul italic mormântul!

Oştile toate s-adună-n amestec; s-adună latinii, Toţi, şi troienii-n deplin, şi Serest îndrăzneţul, şi

Mnestheus;

550 Ici, călăreţul5 Messapus, şi Asilas voinicul, şi vine

Toată falanga de tusei şi tiburţi6 şi de-arcadice stoluri. Cât e-n putere de om fac toţi, din puterile toate;

Fără zăbavă şi-odihnă s-azvârl de tutindeni perini.

Venus acum a trimis lui Aeneas, puternica7, gândul

555 Drumul spre şanţuri8 să-l ia şi s-abată spre ziduri oştirea, Grabnic căzând pe latini şi cu repezi loviri9 zăpăcindu-i.

1 Avea coiful de aur.

2 Zeii cărora le era preot. (Servius spune că însuşi numele lui însemna, în limba sabină, *preot*.)

3 Sens: *însă scutul de aramă nu ţi-a putut întârzia moartea*.

4 Lyrnessus, oraş din Troada, în apropiere de muntele Ida.

5 îmblânzitorul de cai (*equum dormitor*), epitetul permanent al lui

Messapus (cf. VII, 688; XII, 128).

6 în text: *falanga etruscilor*.

7 Preafrumoasa (*pulcherrima*).

8 Spre cetatea (*latinilor*).

9 Printr-un atac neaşteptat.

Astfel, cu ochii cătând prin gloate de-a lungul pe Turnus, Trece de ici până colo prin rânduri de oşti şi cetatea Vede-o ferită de rău şi netulburată-n repaus1.

560 Gândul să-ncerce şi fapte mai mari îl cuprinde deodată; Cheamă pe Mnestheus atunci, pe Sergest şi pe

bunul2

Serestus.

Capii mulţimii, şi suie cu dânşii colina. S-adaog Gloate troiene mereu; şi-n deset nici scutul, nici fierul Nu-l părăsesc. Şi din mijloc acum, de pe colnic, vorbeşte:

565 „Fără zăbavă-mpliniţi-mi ce zic (ni-e Jupiter scutul), Nu vă gândiţi că-i pripit ce vă cer şi să-mi faceţi zăbavă. Astăzi izvoru-nvrăjbirii, cetatea, chiar dânsa de colo3, Dacă nu vrea să se plece sub jug, umilindu-şi mândria, Am s-o dărâm şi-aprinzând-o s-o fac deopotrivă cu câmpul4.

570 Mi se mai cade s-aştept să se-ndure la luptă cu mine

Turnus, ea iarăşi, din nou biruit, să mă cheme la luptă? Dânsul e capul, tovarăşi, e capul războiului jalnic.5 Iute, tăciuni! Şi cu flăcări frăţia-ndărăt6 să ne-o cerem!

Zise. Şi iată-i pe toţi, pe-ntrecere-aleargă cu suflet.

575 Fac o falangă şi-n şir îndesat năvălesc spre cetate. Repede scări îşi ridică; şi flăcări se-nalţă deodată.

Unii frâng poarta7 şi-aştern pe câţi îi întâmpină-n cale, Alţii săgeţi învârtesc şi de-oţeluri se-ntunecă cerul, însuşi, în rândul dintâi, îşi întinde spre ziduri Aeneas

580 Dreapta, cu strigăt amar8 arătând vinovat pe Latinus; Cheamă ca martori pe zei că silit de Latinus se bate, Dânsul din nou i-e duşman, căci rupse şi-a doua frăţie9.

Cei din cetate, ngroziţi, sunt tulburi de certele vrajbei: 10

1 Şi *nepedepsită*, *în linişte*.

2 Viteazul.

3 Cetatea, *însăşi reşedinţa lui Latinus*.

4 Adică: *una cu pământul*.

5 Textual: *Aici a fost*, *cetăţeni*, *începutul nelegiuitului război*, *aici îi va fi şi sfârşitul*.

6 împlinirea tratatului.

7 Aleargă la porţi.

8 Cu glas tare.

9 Textual: *Că este constrâns să lupte a doua oară*, [*că*

până acum de două ori italii i s-au arătat duşmani şi de două ori au rupt înţelegerea.

10 între locuitorii tulburaţi ai cetăţii se naşte discordia.

Cer să deschidă cetatea şi porţi descuiate cer unii.

585 Drum la troieni, şi pe rege-l silesc să s-arate pe ziduri.

Alţii cu arme s-adună şi sar să scutească-ntărirea1.

Astfel precum un păstor, lanţunerec în scorbura stâncii

Stupul de albine găsindu-l, cu fum usturatec îl umple; Ele cu groază şi spaimă prin cuiburi de ceară, prin faguri.

590 Fug zăpăcite, cu zuzăt turbat oţărându-şi 2 mânia.

Negru mirosă le străbate-n culcuş şi, de surde murmure, Scorbura fierbe-n adânc şi se-nvolbură fumul spre stele.

Însă-amărâţii latini îndură şi-o nouă pierzare.

Care le zguduie-acum din temeiuri cetatea prin plânset.

595 Când a văzut de pe casă4 regina cum vine pustiul.

Zidu-mprejur bubuit5, şi că flăcări se-nalţă spre streşini, Ah, şi rutuli nicăieri, şi nici Turnus cu cetele sale, Biata, pe Turnus perit în luptă pe câmpuri îl crede, Vai, şi deodată de-amar i se tulbură-ntregul ei suflet:

600 Dânsa şi-al relelor cap, şi temeiul perini, e dânsa! Multe-n durerile ei, şi pierdută cu firea, vorbeşte; Rupe veşmântul de purpură-apoi şi, cu gândul să moară, Ştreangul scârboasei periri6 îl înnoadă-n odaie de-o grindă.

1 Să apere zidurile.

2 Sporindu-şi. Numeroase elemente din pasaj sunt preluate din

Georgice, IV.

3 în original: *ater odor*. Este una dintre acele „asocieri senzoriale rare” prin care se individualizează stilul lui Vergilius, în legătură cu care E. Papu scrie: „Ceea

ce apare mai surprinzător este că poetul nu face să se reflecteze numai, în cadrul exclusiv al vizualităţii, o imagine asupra alteia (cum este cazul în VIII, 96 n.n.), ci el *ras frânge şi coordonatele unui simţ anumit asupra altui simţ* (s.n.). Cu alte cuvinte, el stăpâneşte mijloacele sinesteziei moderne, care vor acţiona şi la Dante, însă vor fi programatic cultivate abia în simbolism…”

4 Din înălţimile palatului.

6 Luat cu asalt.

6 Unei morţi hidoase (*informis leti*). S-a presupus, în general, că, alegând pentru Amata această formă de sinucidere („cea mai infamantă”, după Servius), în timp ce alţi autori o lasă să moară prin foame, Vergilius a urmat tradiţia tragică (aşa mor Iocasta sau Fedra), pentru că precipitarea evenimentelor din cartea a XII-a cerea un final rapid. J. Carcopino însă, într-o originală argumentaţie bazată pe informaţii din Varro, Macrobius şi alţi autori antici, ajunge la concluzia că, transpunând un rit caracteristic cultelor religioase din Lavinium, sinuciderea Amatei este în acord cu arhaicul caracter sacerdotal ce reiese şi din numele sau costumul ei (cf. VII, 342 şi 351), „dând fizionomiei eroinei expresia sa definitivă”.

Când amărâte femei din cetate-auzit-au amarul.

695 Smulge-şi copila dintâi frumoasele plete şi rumpe

Rumenii feţei obraji; şi-n jur înglotite, cu bocet Urlă femei şi, de plâns văitat, zguduit e palatul. Jalnica veste-n curând se-ntinde tutindeni prin case. Inima scade-n latini; şi-n rupte veşminte, Latinus.

610 Şi de dureri1 fulgerat şi trăsnit de perirea cetăţii.

Trist îşi presară murdarul noroi pe căruntele plete.2

Însă, la margini de câmp, într-aceea, războinicul

Turnus

Tot mai goneşte pe cei risipiţi, pe puţinii de-acolo; Însă e frânt şi mereu el slăbeşte cu goana pe câmpuri3.

615 însă pe vânt i-a venit – şi se-ntunecă, bietul, de groază – Vaiet cu fum în amestec; 4 şi-aude, neordându-şi

auzul, Vuiete surde-n cetatea cu fum şi murmur de-agonie5. „Doamne! Ce plânset amar răs-zguduie-acolo cetatea?

Ce năvălite strigări se-ndeasă spre zid de tutindeni?”

620 Zice şi, tulbure-ntreg6, cu frâiele-ntinse rămâne.

Soră-sa, cea cu schimbată făptură-n mânaciul Metiscus, Astfel precum cârmuia din curele şi caii şi carul.

Dete-i răspunsul7: „Pe-aici e nevoie să vânturi pe-oştenii Troiei, că-ntâi ne-a deschis pe-aici izbândirea cărare.

625 Turnus, sunt alţii destul de destoinici să-şi apere zidul! Colo răstoarnă8 pe-ai noştri Aeneas şi-amestecă lupte; Noi să-i trimitem aici pierzării de veci pe teucri!

1 De soarta soţiei.

2 Traducerea omite următoarele două versuri (612 – 613, în original), care, fiind interpolate, apar în toate ediţiile între croşete, întrucât ele sunt identice cu XI, 470 – 471, le reproducem ca atare: *Vină-şi aruncă mereu că nu l-a primit de cu vreme / Ginere, dându-i domnia de tot, pe dardanul Aeneas*. (Vezi şi nota la v. 471).

3 e din ce în ce mai nemulţumit de mersul cailor săi (care obosiseră şi ei).

4 Vântul purtă spre el (tocmai atunci) o ciudată învălmăşeală de strigăte / străbătute de spaimă. (Turnus nu era la curent cu manevra lui Aeneas.)

5 De durere.

6 Pierzându-se cu firea.

7 Se grăbi să-i spună.

8 Atacă.

Nici mai puţină mărire nu e, nici număr mai josnic1”. Turnus, atunci:

630 „Soro, de mult am văzut uneltirea prin care cercat-ai Toată-nfrăţirea s-o tulburi, intrând în de-a valma luptării; Zâno, degeaba te-ascunzi! Dar cine, din naltele ceruri, Dete-ţi porunca să vii şi să-nduri suferinţele trudei? Poate că numai să vezi pe sărmanul tău frate cum moare?

635 Ce să mă fac? Şi la cine-i de-acum mântuirea din urmă? 2 însumi cu ochii văzut-am, în faţă văzut-am pe

bietul Cel ce ţipa3, pe Murranus, pe cel mai cu dragoste prieten: Moare puternicul tânăr, strivit de puternica rană!

Ah, şi-a murit, ca să nu ne mai vadă ruşinea, şi bietul

640 Ufens; şi tineri troieni jefuiră cadavrul de arme! Spune, perirea cetăţii (lipseşte-ne singură-aceasta!) Pot eu s-o sufăr? Şi vorba lui Drances4 s-o fac împlinită, Soro? Să fug? Ca să vadă pământul pe Turnus cum fuge? Lucru-ntr-atâta de-amar e perirea? Voi, mani din adâncuri.

645 Staţi-mi părtaşi – căci voinţa de sus mi-e duşmană cu totul – Suflet curat să scobor, nepătat de păcatul acesta5, Astăzi la voi şi de-a pururea vrednic de-al moşilor nume!

Vorbele-abia le-a rostit şi, prin mijlocul oştii duşmane, Zboară, pe-un cal spumegat şi rănit de-o săgeată prin faţă.

650 Saces şi vine grăbit şi pe Turnus îl roagă pe nume: „Turnus, la tine-i scăparea din urmă! Vai, mântuie-ţi lumea6!

Fulgere-azvârle troianul Aeneas şi-abate din creştet Toată cetatea latină, din tălpi cotropind-o-n adâncuri; Zboară din streşini în streşini tăciuni! Spre tine se uită

1 Nici număr mai mic (de victime).

2 Căci ce-mi mai rămâne? *Ce nădejde de salvare îmi mai lasă soarta*? „Turnus este eroul cel mai nenorocos din *Eneida*”, spune Bellessort; Iuno şi Iuturna, în loc să-l salveze prin intervenţiile lor, riscă să-l dezonoreze. Dar, în tulburarea strecurată în el de presentimentul inevitabilului sfârşit, va găsi tăria de a-şi păstra demnitatea eroică.

3 Cel ce mă chema (*în ajutor*).

4 Care insinuase că Turnus evită să se bată cu Aeneas (cf. XI, 367 – 374).

5 Al laşităţii.

6 îndură-te de ai tăi.

655 Bieţii latini, şi te cer; şi e-n cumpănă tatăl Latinus: Ginere cine să-i fie? Şi cărui să-mbie puterea1?

Cea mai zorită de tine2, regina, căci grija ţi-o duse, Singură moarte-şi făcu şi-a fugit de-ngrozita lumină3. Singur Messapus la porţi, şi Atinas cel vrednic cu dânsul.

660 Stau şi se bat; şi-mprejurul acestora-ntruna sendeasă Desele gloate, cu fulgere-n suliţi, şi-i noapte-n văzduhul Negru de săbii4. Iar tu te-nvârteşti prin pustiuri cu iarbă5!”

Stă năucit, de schimbarea cea repede-a lucrului.

Turnus.

Mut e, cu ochii-ngheţaţi de vedenii. Sălbatic prin suflet

665 Fierbe-i ruşinea de-ai săi, şi mânia turbată, şi jalea, Neţărmurite iubiri şi virtutea puterii6 ce-o simte.

Norii perind în sfârşit şi lumină prin suflet trecându-i, Ochii de flacări i-a-ntors grăbit spre cetatea cu flăcări, Fără de-astâmpăr din car măsurând depărtarea spre ziduri7.

670 Iată că roşii vâlvori bobotind8 se revarsă prin bârne.

Ard învelişul, urcate spre cer, de pe-al turnului creştet, (Turnul pe care-l clădi el însuşi, din bârnencheiate, Roţi făurindu-i sub tălpi şi durându-l cu rânduri de poduri). „Biruie, biruie-acum ursita! Vai, lasă-mă9, soră.

675 Unde şi zeii de sus şi soarta cea crudă mă cheamă! Luptă doresc cu Aeneas de-acum şi totul ce-i groaznic; Moarte să mor! 10 Ticălos11 tu n-o să mă vezi, tu Iuturna, De-astăzi! Dar lasă-mă-întâi să-mi turbez şi peaicea turbarea12!”

1 Şi spre alianţa cu care (dintre ei) să încline.

2 Cea mai devotată ţie.

3 Şi a fugit, îngrozită, de lumină.

4 Este unul dintre exemplele în care Coşbuc, îndepărtându-se formal de text (imaginea din original fiind *lanul de fier al armelor ridicate*) păstrează ceea ce am putea numi „fidelitate în spirit”.

6 Câmpia pustie, unde rămăseseră puţini războinici.

6 Iubirea răscolită de furie şi vitejia conştientă de sine.

7 îi întoarse neliniştit spre ziduri, privind din car spre marele oraş.

8 învolburându-se.

9 Nu mă mai face să întârzii.

10 Sunt hotărât să mă lupt cu Aeneas; sunt hotărât să înfrunt toate) grozăviile morţii.

11 Lipsit de demnitatea (gloriei).

13 Dar lasă-mă să-mi vărs mânia înainte de a muri.

Zise; şi grabnic din car sărit-a năprasnic pe iarbă 680
Goană-n duşmani şi prin suliţi el dă; şi pe jalnica1 soră
Singură – o lasă şi rumpe-n năvală tot câmpul şi-l sfarmă2.

Astfel precum, repezită din culmi, se răstoarnă cu vuiet Stâncă, ori smulsă de vânt, ori spălată de ploi şi mâncată, Ori scorburită-n adânc de puteri rozătoare-ale vârstei3

685 (Ruptă de sus, cu povara venind prăvălită pe munte, Sare cu groaznice salturi şi case4 şi vite şi oameni Duce cu dânsa spre văi), prin strivitele gloate5 tot astfel Turnus se duce spre zidul cetăţii, pe unde-i pământul Umed de sângele scurs şi văzduhuri răsună de suliţi.

690 Semne din mână făcând, el strigă cu glasul puternic:

„Faceţi cruţare6, rutuli! Latini, conteniţi, săgetarea!

Soarta, oricare va fi, a mea e; şi singur am dreptul7 Rupta frăţie de-acum s-o spăşesc, hotărând-o cu fierul!”

Grabnici în lături se dau şi golesc pe la mijloc câmpia.

695 însă viteazul troian8, auzind că e vorba de Turnus, Repede iese din şan (9, părăsind întăritele ziduri.

Nu mai cunoaşte zăbava şi rumpe tot felul de lucru, Chiote dând10, şi ridică grozav-tunătoarele-i arme, Mare cât Athos, cât Eryx de-nalt şi voinic cum se-nalţă.

700 Fremete dând din păduri de stejar şi cu fruntea-n zăpada, Sus, în văzduhul senin, Appenninul 11 măreţ şi puternic.

1 Mâhnită.

2 în năvală drum printre oşti.

3 Ale vremii. Comparaţie homerică (cf. II., XIII, 137 şi urm.).

4 Păduri.

6 Trupele dispersate.

6 Opriţi-vă.
7 Şt e drept ca eu singur.
8 Tatăl Aeneas.
9 Părăseşte turnurile înalte.
10 întrerupe toate lucrările, / tresăltând de bucurie.

11 în original: *pater Appenninus*, desemnând zeul cu acelaşi nume ca şi muntele (pe vf. Petrara din Appennini exista un templu închinat lui Jupiter Appenninus; s-au păstrat şi dedicaţii pentru acest zeu – cf. CIL, VIII, 7961 sau XI, 5803); ca şi-an cazul lui Atlas (cf. IV, 245250), Vergilius îmbină trăsăturile muntelui cu ale zeului. Unul dintre comentatorii *Eneidei*, E. Benoist, remarcă efectul crescendo-ului din această comparaţie: de la Athos şi Eryx, munţi care pentru cititorul roman nu trezeau decât „amintiri literare", la „descrierea magnifică a Appenninului, pe care toţi l-au văzut cel puţin la orizont şi a cărui impunătoare maiestate îi impresionează şi le dă fiori". Dar comparaţia însă rutulii pe-ntrecere-acum, şi troienii cu toţii, Ochii-şi întorc, şi latinii, şi cei ce pe ziduri deasupra Apără poarta, şi cei ce zdrobesc cu berbecele zidul;

705 Armele toţi le-odihnesc. Şi mirat se uită Latinus1, Cum mai adună menirea să-şi rumpă cărarea cu fierul Doi uriaşi şi născuţi din două răsmargini de lume.

Dânşii, deschisă văzând câmpia cu netede-ntinderi, Repezi şi-n umblet vuind, de departe zvârlindu-şi oţelul2.

710 Sar, năvălind mânioşi, şi le zăngăne-arama din scuturi. Geme pământul; şi-apoi loviturile dese-ale săbii Ei le-ntreiesc3. Vitejia s-amestecă-aici cu-ntâmplarea. Cum pe câmpiile mari ale Silei şi-n şesul Taburnus4 Când se-ntâlnesc furioşi la bătaie doi tauri potrivnici.

715 Frunte de frunte-şi izbesc şi de spaimă păstorii iau câmpul, Mute de frică stau vitele-n jur şi se uită mirate5:

Cine domni-va pe câmp şi cărui să-urmeze cireada (Dânşii cu multe puteri îşi amestecă rănile-ntruna, Ţapeni ei stau, şi cu coarnele-nfig, şi-n pâraie de sânge

720 Scaldă-şi şi şolduri şi gât, şi de muget e-n clocote

codrul), Astfel viteazul daunic, tot astfel se luptă troianul, Scutul de scut şi-l izbesc şi de pocnet e cerul în clocot.

Jupiter însuşi, acum, potrivindu-şi cântarul la cumpăn, Sus îl ridică, punând feluritele sorţi la-ncercare6:

nu exprimă numai grandoarea eroică a lui Aeneas şi diferenţa dintre starea lui de spirit şi cea a lui Turnus, ci şi grandoarea momentului, din care va germina măreţia de peste veacuri a Romei.

1 însuşi Latinus încremeni (pentru că nu se mai aştepta ca pactul să fie, în sfârşit, respectat).

2 Suliţele, ca imediat după aceasta să înceapă lupta corp la corp. *8 Le înteţesc*.

4 Vârful Taburnus (munte din Samnium, în sudul Italiei); Sila, masiv muntos din Bruttium, acoperit de păduri, era celebră pentru păşunile sale. Ambele sunt amintite în *Georg.*, II, 38; III, 219.

6 Aşteaptă în tăcere (*să vadă*). Aliteraţia din original: *metu mutum mussantoue* sugerează murmurul înăbuşit (de teamă şi emoţie).

6 Punând pe talgere sorţile diferite ale celor doi. Simbolul balanţei apare şi în *Iliada*, VIII, 68; XXII, 208, acolo fiind „expresia figurată a unei deliberări favorabile uneia dintre părţile în luptă" (D. M. Pippidi, nota la VIII, 74 – ed. Murnu, 1967); aici Jupiter face inutil acest gest (cf. Macrobius, *Sat.*, V, 13), din moment ce cunoştea destinul celor doi. Imaginea nu este însă inutila în punctarea atmosferei: ea readuce în minte cititorului, înaintea deznodământului, ideea că cel învins va fi victima nu a inferiorităţii sale războinice, ci a unei voinţe supraumane.

28*

725 Cine-i de trude-osândit şi plecat cu povara perini1?

Turnus acum, încrezut potrivirii de vreme, s-azvârle

Sus şi cu trupul întreg se ridică pe umerii săbii.2 Dă. Şi ţipat-au troienii; fricoşi 3, şi latinii ţipat-au. Toţi cu-ncordare privesc. Dar spada cea fără credinţă4

730 Iat-o, s-a rupt, părăsind pe voinic la mijlocul luptei5. Singurul lui ajutor e fugirea. Şi fuge ca vântul.

Când a văzut el mănunchiul străin şi palma golită6;
Căci se vorbeşte că dânsul, la-nceperea luptei, cu zorul
Caii-nhamându-i la car, uitatu-şi-a spada străbună.
735 Prins de cutremur7, luând pe-a mânaciului spada
cu dânsul. Până ce-ntruna troienii fugeau în risipă, şi-
aceasta Bună i-a fost; dar acum, sosind la scutul vulcanic8,
Spada, cioplită de-un om, i s-a frânt în izbire, ca gheaţa
Cea sfărmăcioasă; şi zace, bucăţi, prin nisipul cel galben.
740 Capul pierzându-şi, răzleţ ia în goană câmpiile
Turnus, Fără de-ncredere9-aici alergând şi dincolo, şi-n
cercuri, Pentru că-n dreapta dardanii-l închid şi dardanii la
stânga, Colo-nainte sunt bălţi, iar la spate cetatea cu
turnuri, însă vârtos şi Aeneas, măcar e rănit de-o
săgeată10.
745 Tremur cu toate că-l prinde şi slabi îşi simţeşte
genunchii, Fuge şi celui speriat cu piciorul îi calcă piciorul
11. Astfel, pe-un cerb îngrădit şi de râu în cotita
strâmtoare Prins, ori speriat de mulţimea din jur a-
nroşitelor pene12.

1 Şi pe talerul cui va atârna moartea.

2 Turnus, socotind că va scăpa nepedepsit, se avântă / cu tot corpul şi ridică sabia.

3 înfricoşaţi.

4 Trădătoare.

5 Părăsindu-l pe ardentul Turnus în mijlocul loviturii.

6 Minerul necunoscut al sabiei şi braţul dezarmat.

7 în grabă.

8 Armelor lui Aeneas, făurite de Vulcan, nu le putea rezista decât tot o armă divină, cum era spada uitată acasă de Turnus (cf. XII, 90 – 91).

9 Nesigur.

10 Deşi împiedicat (la mers) de rana pe care i-o făcuse săgeata (cf. v. 318 şi urm.).

11 îi calcă furios pe urme.

12 Este vorba de o sperietoare (cf. *Georg.*, III, 372). Pornind de la o comparaţie homerică (cf. II., XXII, 189 şi urm.), Vergilius descrie o adevărată scenă romană de vânătoare.

Cânii-l gonesc cu lătrări şi cu fier îl gonesc vânătorii1.

750 El, de-nşelare speriat şi-ngrozit şi de ţărmul cu râpă.

Fuge de-o mie de ori şi-ncoace şi-ncolo; iar umbrul2 Gâfâie-n urmă-i şi-i gata să-l prindă şi-n urmă, părându-i Prins, el izbeşte din fălci şi-l înhaţă, dar muşcă-n păreree. Strigăt sălbatic acum se ridică; şi balta, şi malul

755 Urlă-mprejur şi răspund şi văzduhul răsună de zgomot. Turnus, în fugă-i, se roagă de toţi, de rutulii din juru-i, Roagă pe nume pe toţi să-i aducă de undeva spada4, însă-amenință peire troianul şi moartea de-auna Celui ce-aproape-ar veni şi pe cei şovăiţi îngrozeşte-i

760 Că pustiire cetăţii va face; şi fuge mai grabnic5.

Cinci ocoliri au făcut înainte, pe-aici şi pe colo.

Cinci îndărăt; căci acum nu fug după-o slabă răsplată, Jocuri făcând6, ci se-ntrec pe capul şi viaţa lui Turnus.

Sfânt al lui Faun aici un măslin cu amarele-i frunze

765 Sta de demult şi slăvit de luntraşii de-acolo, prin vremuri, Unde, scăpaţi de furtuni, aveau obiceiul s-aducă Jertfe latinului zeu7 şi veşminte s-atârne prin ramuri, însă dardanii cei necruţători8 din pământ retezară Trunchiul cel sfânt, ca să poată pe şes să se bată de-a largul.

770 Suliţa aici şi-o lăsase dardanul9; şi-acum el o prinde, Vrând să şi-o smulgă, dar trunchiul o ţine puternic înfiptă.

1 Textul original se referă nu la *vânători*, ci la câinele de vânătoare (*venator caniş*).

2 Vioiul (*cline*) *umbrian*. (Câinii de vânătoare din Umbria erau celebri.)

3 Izbeşte din fălci, dar este înşelat de o muşcătură în gol.

4 Cere stăruitor binecunoscuta spadă.

5 Şi, deşi rănii, îl urmăreşte de aproape pe Turnus.

6 Ca la jocurile publice (*ludicra*).

7 Zeului Laurentumului. Fiind tată al regelui Latinus (cf. VII.

47), Faunus era protectorul laurentinilor. Despre obiceiul corăbierilor de a aduce ca ofrandă zeului protector veşmintele purtate în timpul unui naufragiu, vezi şi Hor., *Od.*, I, 5, 14.

8 însă teucrii, fără să facă vreo deosebire (între acest arbore şi alţii, adică fără să ţină seama că era un arbore sacru). Cultul arborilor era un obicei primitiv, comun mai multor popoare; distrugerea de către mâna omului a unui arbore închinat unei divinităţi era o impietate (cf. S. Reiaach, *Mythes, cultes et religions*, III, p. 228).

9 Aici ajunsese, aruncată cu impetuozitate, suliţa lui Aeneas.

Ţapăn proptit, se trudeşte să smulgă cu mâinile fierul, Prinţul, voind să-l împroaşte cu suliţi pe cel ce1 cu fuga Nu-l mai ajunge. Dar Turnus, pierdut de-ngrozire cu firea?

775 „Faune, strigă, te rog, îndură-te! Mamă Ţărână.

Ţine-i oţelul, căci eu preamărit-am de-a pururi locaşul Vostru, pe care troienii-l urăsc, pângărindu-l cu fierul!” Zise. Şi nu de-n zadar a chemat ajutorul lui Faun; Căci îndelung se trudi2, zăbovind pe la trunchiu-ndărătnic.

780 Fără să poată cu braţele lui să răpească din gura

Trunchiului fieru-mbucat. Şi până ce-aprins se trudeşte, Iarăşi venit-a – n făptura mânaciului tânăr Metiscus, Sora – şi fratelui slab adusu-i-a spada – Iuturna. Venus, mâhnită de câte-ndrăzneşte să facă zeiţa3.

785 Grabnic soseşte şi smulge din lemn adâncita putere4. Iată-i măreţi pe-amândoi, înnoiţi în putere şi-n arme, Unul în spadă-ncrezut şi-n fulgerul suliţei altul.

Stau gâfâind şi făţiş, aşteptând hotărârea lui Mavors5.

Regele-Olympuluinalt într-aceasta spre Iuno vorbeşte.

790 Mândrei zeiţe, ce sta şi privea de pe nori6 la bătaie:

„Cum vei sfârşi-o, de-acum, şi ce-ţi mai rămâne, tu soră7? însăţi o ştii că-n curând primi-voi în ceruri pe Aeneas Zeu pământean8 şi menirile lui rădica-l-vor la

stele.

Ce te socoţi şi-aşteptând zăboveşti9 prin răcoare de neguri?

195 Cade-se, spune, să cadă10 vreun zeu de rănire-omenească?

1 Voind, să-l urmărească cu suliţa pe cel pe care.

2 Aeneas.

3 Indignată de îndrăzneala care i se îngăduia unei nimfe.

4 Smulge suliţa din rădăcina adâncă.

6 Stau faţă în faţă pentru crâncena luptă.

6 De pe un nor auriu.

7 Soţie.

8 în original: *indigetem*. *Indigetes* erau numiţi la romani eroii sau strămoşii zeificaţi, ale căror legende se confundă adesea cu cele ale unor divinităţi locale primitive, strâns legate de natura şi istoria locului, ajungând astfel printre *dii patrii* (cf. şi *Georg*. I, 498). Despre Aeneas, Titus Livius (I, 2, 6) spunea că era numit *Jupiter Indiges*. (Vezi şi VII, 241 şi nota.)

9 Ce pui la cale şi cu ce speranţă zăboveşti.

10 Să fie pângărit. (Aluzie la rănirea lui Aeneas, pe care Jupiter o atribuie Iunonei, care o încurajase pe Iuturna să rupă alianţa – cf. v. 319).

Spada răpită1 – căci fără de tine, ce-ar face Iuturna?

— Iarăşi lui Turnus s-o deie – omulţind biruiţii-n putere2? Nu te mai roada-ntr-ascunsul atâta durere! Şi-atâtea Plângeri să nu mă mai faci să le-ascult tânguite cu lacrimi!

800 Capăt mâniei să pui şi supune-te rugilor mele;

Timpul din urmă a sosit. Azvârliţi şi prin ţări şi pe-adâncuri

Tu pe troieni i-ai văzut şi-ai aprins şi războiul cel jalnic3, Plângere-n casă-ai adus şi nunţi mestecat-ai cu moarte. Alte-ncercări să mai faci, mi te-opresc? 6 Părintele – atâta.

805 Astfel răspunde zeiţa, plecându-şi privirile, Iuno: „Ştiu că dorinţa de-a pururi, o Jupiter, tata-al puterii Asta

ţi-a fost şi-am lăsat, nevrând4, şi pe Turnus şi câmpii; N-ai să mă vezi tu de-acum supărată-n palatul din ceruri Dosnică stând, pe nedreptul5, ci-ncînsă cu flăcări, mai bine.

810 Stare-aş în lupte şi-aş duce troienii pe drumul izbândei6! însămi trimis7 pe Iuturna s-ajute pierdutului frate, Drept e; şi dacă-a-ndrăznit şi mai mult, îmi place şi-o laud.

Însă eu nu8, ca s-arunce săgeţi şi să zbârnâie coarda! Jur şi pe-al Styxului cap şi pe neîmpăcata-i fântână9.

815 Singurul lucru pe care jurăm cu credinţă noi, zeii! Mâna din joc eu mi-o trag şi de lupte mă lepăd cu scârbă. Numai de una te rog – căci nu-i mărginită de soartă10 Numai de Latium te rog şi de-ai tăi şi de sceptrul ce-l poartă11:

1 Prin confuzia provocată de graba lui Turnus, care exprima voinţa destinului.

2 Sporind în învinşi speranţa.

3 I-ai putut prigoni şi (*ai putut*) *dezlănţui un război nelegiuit.*

4 împotriva voinţei mele, constrânsă.

5 Textual: *Altfel nu m-ai vedea acum stând singură pe un nor,* /*ând urând tot felul de jigniri.*

6 i-os *târi pe teucri într-o luptă aducătoare de pieire.*

7 Trimis-am.

8 Dar n-am mers până acolo, încât (s-o sfătuiesc).

9 Textual: *Jur pe implacabilul izvor al apei Styxului.* (Vezi VI, 324).

10 Nu este oprită de legea destinului.

11 Pentru măreţia alor tăi. (Viitorul neam va avea la origine pe

Saturn – prin Latinus şi pe Jupiter – prin Aeneas).

După ce pace-ncheia-vor prin binevorbita-le1 nuntă 820 (Fie-n curând!) şi prin legi înfrăţi-se-vor vecinic prin jertfe.

Fă nemutat al latinilor nume să stea de-a pururi;

Nici să n-ajungă troieni şi-nnoiţi să se cheme teucri, Nici să nu-şi schimbe grăirea, nici portul să nu şi-l prefacă!

Latium să stea şi prin veci să domnească bătrânii2 din Alba 825 Neamul romanic să fie clădit pe virtutea latină3;

Troia căzu şi căzută cu numele-odată să fie!”

Zise zâmbind al văzduhului domn şi-al vieţilor tată4:

„Sora lui Jupiter eşti şi, ca dânsul, vlăstar din Saturnus! Fierbi tu-n adâncuri de piept un zbucium de grijă-ntratâta?

830 Bine! Cum vrei. Şi s-astâmperi odată zadarnicul zbucium!

Dă-ţi-voi ce ceri; şi cu drag mă supun şi cu voie deplină. Aibă-şi ausonii pe veci şi graiul, şi datina ţării; Numele fie cum e; şi, cu neamul cel mare-n amestec, Piardă-se fiii troieni; şi credinţe şi datini adaug.

835 Astfel că-ntr-unu-i prefac pe toţi, într-un neam ausonie5.

Cei ce veni-vor, nepoţii născuţi din amestec de sânge, Neamuri de oameni şi zei vor întrece prin multul virtuţii6:

1 Fericita.

2 Regii.

3 Itală.

4 în original: *hominum rerumque repertor* (creatorul oamenilor şi al lucrurilor). Vezi şi I, 254.

5 Neam latin, cu o singură limbă. Această „veritabilă transsubstanţiere” (Carcopino) pe care o decide Jupiter (în dialogul care încheie, în fapt, acţiunea *Eneidei*), exprimă ideea constantă a poemului: romanii vor fi ereditarii în egală măsură ai străvechilor virtuţi morale italice şi ai pietăţii troiene. Deşi în v. 833 el diminuează din diplomaţie în faţa Iunonei rolul troienilor (spunând, textual, că aceştia ce vor amesteca *numai pe plan fizic* cu latinii) şi ia asupra sa introducerea riturilor religioase, acestea sunt în realitate aportul troian în formarea noului neam, aşa cum reiese de-a lungul întregii *Eneide*, Pergamul apărând invariabil ca *etern*. „Această identitate metafizică a Romei cu Ilionul va dăinui până la sfârşitul imperiului în spiritul anticilor” (Carcopino).

6 în original: *pietate*. Vezi I, 10.

Nu va fi neam mai gătit să-ţi aducă mărire, tu Iuno1!”
Veselă dete din cap, şi cu gânduri mutate, zeiţa;
840 Grabnic apoi de sub nor a ieşit şi zburat-a din ceruri.
Asta-mplinind-o, cu gândul se zbate la altele Tatăl;
Deci poruncit-a Iuturnei să lase pe frate-său singur2. Gemene două surori, scârboase, cu numele Dirae sunt, cu Megaera din Tartar născute de Noaptea cu viscol.
845 Tot dintr-un singur născut3; şi părul asemeni li-l dete, Mama, din şerpi şuieraţi, şi le dete şi aripi de vifor.
Ele la pragul grozavului domn, la palatul4 lui Joe.
Stau ca străjeri, otărând sărmanilor oameni amarul5, Când, în mânie, şi ciumă şi moarte-mpărţeşte stăpânul
850 Lumii6 sau când cu război îngrozeşte cetăţi vinovate. Pe-una din ele-o trimise stăpânul din naltele ceruri.
Ca să s-arate Iuturnei grăbit şi ca semn de-ngrozire7. Dira scoboară şi-n zbor de vârtej se grăbeşte spre câmpuri. Astfel săgeata din arc, minată spre norii cei repezi.
855 Căreia plin de-otrăviri ascuţitu-i-a vârful şi-n aer
Partul sau cydon8 ca nevindecată rănire-a trimis-o, Zboară cu zuzăt şi, fără s-o vezi, ea despintecă noaptea9; Astfel spre negrul pământ şi născuta din Noapte scoboară.
Când a zărit iliacele-oştiri10 şi-nglotirea lui Turnus.
860 Strâmta făptură Iuturna primind11, a noptatecei păsări

1 într-adevăr, cultul Iunonei, care făcea parte din triada capito-Iină (alături de Jupiter şi Minerva), era unul dintre cele mai importante la Roma; numeroasele ei temple de pe tot cuprinsul Italiei exprimă şi multitudinea atributelor zeiţei, invocată mai ales ca Iuno Regina, dar şi ca Iuno Lucina, Iuga, Sospita, Moneda etc.

2 Se pregăteşte s-o îndepărteze pe Iuturna de la lupta fratelui ei.

3 Născute din Noaptea neagră (*în acelaşi timp* (dintr-odată).

4 Lângă tronul. Vergilius urmează aici o altă tradiţie decât în VI.

280 sau VII, 323, unde situează toate cele trei Furii în Infern.

6 Vârând groaza în bieţii muritori.

6 Moarte îngrozitoare şi boli le trimite regele / zeilor.

7 Ca prevestire (desigur, funestă).

8 Cydonianul. Ca şi părţii, cretanii din oraşul Cydon erau arcaşi renumiţi. *Nevindecată*, pentru *nevindecabilă*, *fără leac*.

9 Negurile.

10 Ostile troiene.

11 Se strânse deodată în făptura micii păsări. (Este vorba de Furie, nu de Iuturna; pasărea în care se transformă este, probabil, cucuveaua).

Care pe case pustii şi cu drag1 pe morminte s-aşază Noaptea şi cântă târziu fiorosul ei cântec prin noapte, Astfel schimbată la chip, în vederea lui Turnus grozavă2 Zboară mereu şi cântând şi-atingându-i cu aripa coiful 3.

865 Turnus simţeşte fiori străini petrecându-l ca gheaţa4, Păru-i se face vâlvoi şi glasu-i din gură se stinse.

Însă-auzind de departe cum bâjâie Dira prin aer5, Smulge-şi cu ţipăt amar zburătoarele-i plete Iuturna, Pieptul cu pumnii strivindu-l, şi faţa, cu jalnice unghii.

870 „Ce să mai poată de-acum să-ţi ajute Iuturna, tu frate? Ce-i mai rămâne sărmanei6 să facă? Mai e vreo putere să-ţi zăbovească lumina? Vai, cum să mă lupt eu cu

Dira?

Iată-mă, plec de pe câmp! De ce-mi îngroziţi pe-ngrozita, Păsări scârboase! 7 Cunosc bătăile zborului vostru.

875 Cântecul morţii-l cunosc; şi ştiu că-mi aduceţi porunca Marelui Joe8. Şi, vai, fecioria-mi aşa mi-o plăteşte! Ce-mi foloseşte-o trăire de veci? Şi putinţa muririi El pentru ce mi-a răpit-o? Durerea de-acum aş putea-o Stinge şi-alături să merg cu scumpul meu frate prin noapte9!

880 Nemuritoare eu sunt! Dar poate din toate-ale mele Dulce să-mi fie ceva fără tine, tu frate? Vai, unde10 Crapă pământu-n adânc să m-afund în adâncuri cu morţii?”

1 Uneori.

2 Pacostea, ciuma (sau, cu un termen uzual, *cobea*).

3 Scutul.

4 Textual: *O toropeală neobişnuită* (*amestecată*) *cu spaimă ti topeşte vlaga din trup*.

6 Când a recunoscut, de departe, şuieratul aripilor Diraei.

8 în text: *mie, cruda*; Iuturna se autoînvinuieşte că trebuie să-şi părăsească fratele în primejdie.

7 Nu mă mai înspăimântaţi pe mine, cea şi aşa îngrozită, / păsări prevestitoare de rău /

8 Sensul este de o ironie amară: *Şi nu mă înşală cruda poruncă / a generosului Jupiter*.

3 La umbre (în Infern).

1 J De ce nu. Conştiinţa nemuririi face ca deznădejdea Iuturnei să fie şi mai dramatică decât cea a Annei (cartea a IV-a), cu care poate fi comparată.

Zise; şi capu-i frumos învelindu-l în haina-i albastră1,
Plânge cu hohot, şi plânge, şi piere-n adâncuri de apă.

885 însă Aeneas se-ndeasă cu zorul şi scutură-n aer
Suliţa-i cât un copac şi turbat se răsteşte cu vorba: „Ce mi
te tot zăboveşti? Ori ţi-e gândul la fugă, tu Turnus? Nu pe
fugit ne luptăm, ci cu arme-ncruntate2, şi-aicea Schimbă-
te-n câte făpturi ai voi şi-adună-mi tu totul

890 Cât te pricepi şi te simţi de voinic. Şi spre stele-n
văzduhuri
Zboară-mi cu zborul, sau vâre-te-acum în pământ şi-n
prăpăstii".

Turnus, din cap clătinând: „Nu vorbele-aprinse-ale
tale.

Crudule, groază-mi aduc, ci zeii şi-aleanul meu,
Joe3!" Numai atât4. Şi văzând bolovanul năprasnic pe-
aproape.

895 Mare, cu muşchi înflorit şi zăcând de-ntâmplare
pe câmpuri.

Semn pe răzor, ca un judece mut când e ceartă pe-
ogoare5 (Şase perechi de bărbaţi l-ar aduce de-a greul pe
umeri, Oameni de-acei ce se nasc din pământ în zilele
noastre6), Turnus cu braţul grăbit îl apucă, n Aencas

izbindu-l.

900 Nalt ridicându-se-n sus şi fugind cu izbirea deodată.

Însa-n fugirea pe câmp el nu-şi mai cunoaşte puterea7, Nici în mişcarea de braţ şi-n izbirea puternicei pietre;

1 Veşmântul nimfei poartă (ca şi ochii lui Proteus, în *Georg.*, IV.

451) culoarea apei: verde-albăstrui (*glaucus*), consacrată în poezie divinităţilor mediului acvatic.

2 Ci de aproape trebuie să ne luptăm, cu arme necruţătoare.

3 Şi Jupiter, care-mi e duşman.

4 A. Cartault observă că Turnus, refuzând să răspundă provocării jignitoare, se arată în acest moment mai demn decât Aeneas, ceea ce este evident, dar nu concludent pentru profilul personajelor; să ne amintim că toţi eroii provocaţi răspund cu o lapidară demnitate (Iulus lui Remulus – IX, 630 – 631; Pallas lui Turnus – X, 446 – 448; Mezentius lui Aeneas – X, 896 – 898). Este vorba, mai bine zis, de un procedeu-replică la procedeul epic tradiţional al provocării, necesar demnităţii stilului însuşi.

5 Ca să împiedice neînţelegerile pentru pământ.

6 Este un leit-motiv în poezia epică exagerarea forţei sau staturii eroilor (aici Vergilius îl întrece pe Homer, care vorbeşte de numai doi oameni, nu de doisprezece – cf. II., *N*, 302 sau XII, 447; el era, de altfel, cu aproape un mileniu mai aproape de generaţia legendară!).

7 în sensul: *nu se mai recunoaşte pe sine* (vigoarea de altă dată).

Joacă-i genunchii slăbiţi şi-ngheţatu-i-a sângele-n vine. Rostogolit prin întinderea goală s-a dus bolovanul.

905 însă nici locumplinindu-l deplin, nici ducându-şi lovirea. Astfel în vis, uneori, când lânced repausul nopţii ochii ne-apasă, noi lacomi voim să-ntindem1 părută Fugă şi, când năzuim mai cu sârgul, ne piere puterea; Vrem să strigăm şi ni-e limba legată; şi toată tăria

910 Nu se mai mişcă prin trup; şi fără de suflet ni-e

glasul. Astfel şi Turnus, oricât şi-a cătat prin tărie-o cărare2, Dira-i opreşte cu totul izbândă. Şi-n pieptu-i se luptă Multe zbătute gândiri. Priveşte rutulii şi zidul.

Stă zăbovit de-ngrozire şi-oţelul îi tremură-n mână3.

915 N-are nici drum de fugit, nici puteri să-şi oprească duşmanul.

Nici nu zăreşte-mprejur vreun car, şi-i pierdută Iuturna4. Până ce stă zăpăcit, troianul învârte-şi oţelul

Morţii, din ochi măsurând lovitura5; din toată puterea Zvârle grăbitul oţel6. Nicicând, aruncată spre ziduri.

920 N-a vâjâit mai puternic o stâncă7, nici fulger din ceruri N-a bubuit cu lovire mai grea. Şi ca volbura nopţii8 Suliţa zboară, perire ducând, şi despintecă-n margini Platoşa, trece prin scut şi prin şapte păreţi de aramă9, şi-ntră cu zuzăt prin şoldul strivit, şi-ameţit de lovire

1 Ni se pare ca voim în zadar să prelungim. Dacă Homer i-a putut sugera lui Vergilius comparaţia de faţă printr-o observaţie fugară (*IL*, XXII, 199 şi urm.), dacă Lucretius (IV, 965 şi urm.) i-a putut oferi o sursă de cercetare empirică şi limitată la câteva aspecte, pasajul de faţă este uimitor prin exactitatea observaţiei, prin perfecta intuire a „simptomului paralizant al conştiinţei captive” (Papu) implicat de vis, studiat de ştiinţă abia în timpurile moderne. (Vezi şi II, 270 – 295.)

2 Un mijloc (de a învinge).

3 Şi tremură văzând suliţa lui Aeneas, ameninţătoare.

4 Nu-şi vede nici carul, nici sora care-l condusese. Ca în atâtea alte pasaje, Vergilius surprinde cu admirabilă artă psihologia momentului, configurând-o pe cea a personajului, astfel susţinută încât intervenţia divină (chiar dacă convenţional decisivă) pare doar un acompaniament al unei desfăşurări fireşti. Putem ghici în Turnus eroul fragil tocmai datorită orgoliului şi impetuozităţii firii sale, a cărui înfrângere totală este precedată – şi pregătită – de înfrângerea pe plan interior, sugerată de aceste versuri.

5 Căutând momentul prielnic.

6 Azvârle de departe suliţa.

7 O stâncă aruncată de o maşină de război.

8 Ca un vârtej negru.

9 Platoşa şi partea exterioară a scutului, acoperit cu şapte piei.

925 Cade-aplecat din genunchi şi se năruie groaznicul 1

Turnus.

Sar şi se mişcă rutulii cu ţipăt; şi munţii de clocot Urlă-mprejur şi răsunet adânc de prin codri se-ntoarce.

Turnus, căzut şi cu ochi umiliţi şi cu rugă-ntinzându-şi Dreapta: „Aşa mi se cade! Nu cer să te-nduri, el începe.

930 Soarta ţi-a dat un noroc: foloseşte-l! Dar dacă te mişcă Mila de bietul bătrân, te rog (căci avut-ai, Aeneas.

Şi tu părinte bătrân), aibi milă de bietul Daunus: Dă-mă pe mine sau trupul, de vrei, jefuitul de viaţă, Dă-l alor mei! Biruit că-ţi întind rugătoarele palme.

935 Toţi ausonii o văd. Lavinia de-acum ţi-e nevastă.

Dar mai departe nu-ntinde mânia!" Turbat îl priveşte[9] Ochii-nvârtindu-şi, Aeneas, şi ţine şi dreapta-ncleştată[10]. Însă mereu şi mereu a-nceput să-l înmoaie vorbirea Celui căzut. Dar atunci a zărit pe spătoşii săi umeri

940 Brâul cel jalnic[11]; cunoaşte lucoarea podoabei lui Pallas, încingătoarea lui Pallas, pe care-l ucise cu fierul Turnus, şi-acum el purta pe umeri mândrirea străină. Când a văzut amintirea grozavei dureri şi văzut-a Scumpul odor, îl aprinse mânia şi, vânăt cu totul[12].

945 Geme grozav: „Îmbrăcat, tu, tu cu-n veşmânt de-alor noştri[13].

Vrei tu din mână să-mi fugi? O, Pallas, prin sabie-mi, Pallas.

---

9 Uriașul.

10 In sensul: își reprimă mișcarea de a lovi. (La Aeneas, primul impuls este întotdeauna acela de a fi uman).

11 în original: infelix, aici în sensul de funest (pentru că el îi va

12c auza lui Turnus moartea).

13 înfricoșător in mînia sa.

6 Cu prăzile luate de la ai mei.

El te jertfeşte şi lui îi spăşeşti cu spurcatul tău sânge[14]!" Astfel zicând, cu mânie de foc îi străbate cu spada

Pieptul întors. Iar îngheţul topeşte-i aceluia trupul;

950 Zboară prin gemet la umbre-n Infern mâniosul său suflet.

NOTĂ BIBLIOGRAFICĂ

EDIŢII CRITICE ENEIDA

E. BENOIST, Paris, Hachette, 1890 (ediţie utilizată de G. Coşbuc). A. HIRZEL, Oxford, Clarendon, 1900.

O. RIBBECK, Leipzig, Teubner, 1910.

E. NORDEN, Leipzig-Berlin, 1916 (c. VI).

F. PLESS-ŢI. LEJAY, Paris, Hachette, 1920.

H. GOELZER-R. DURAND, Paris, Les Belles Lettres, Coli. Budă, 1925 – 1936.

R. SABBADINI, Roma, 1930.

M. RAT, Paris, Gamier, 1935.

A.-M. GUILLEMIN, Paris, Hatier, 1936 (c. VI).

F. BECKMANN, Munster, 1973.

STUDII

BELLESSORT, A., *Virgile, son oeuvre et son temps*, Paris, Perrin, 1924.

BOULANGER, A., *L'orphisme* a *Rome*, Paris, Revue des Études Latines, XV, 1937, pp. 121 – 135.

BOYANCE, P., *Le sens cosmique de Virgile*, Revue des Études Latines, XXXII, 1954, pp. 220 – 249.

BRISSON, J.P., *Virgile, son temps et le notre*, Paris, Maspero, 1966. CARCOPINO, J., *Virgile et les origines d'Ostie*, Paris, PUF, 1968. CARTAULT, A., *L'art de Virgile dans I'fineide*, Paris, 1926. CONSTANS, L.-A., *L'Sneide de Virgile*, *Paris*, 1938.

CONWAY, R.S., *Poesia ed impero. Studio sul Vinflusso di Virgilio*, în: *Conferenze virgiliane*, Milano, 1931.

DESPORT, M., *L? incantation virgilienne*, Bordeaux, 1952. fiTIENNE, R., *Le siècle d'Auguste*, Paris, Armand

14 Și el se răzbună cu sîngele tău blestemat. Moartea lui Turnus capătă astfel semnificația unui act de justiție, care nu este decît un aspect al conceptului pietas; Aeneas rămîne pînă la sfîrșit consecvent cu sine.

Colin, 1970. FAB BRI, P., *Virgilio poeta sociale e politico*, Milano, 1929. GUILLEMIN, A.-M., *U originalite de Virgile*. *fitude sur la méthode littâraire antique*, Paris, Les Belles Lettres, 1931. GUILLEMIN, A.-M., *Quelques injustices de la critique intérieure a*

Vegard de Virgile, Chalon-sur-Saône, 1921.

GUTU, G., *Publius Vergilius Maro*. *Studiu literar*, Ed. Univers.

Bucureşti, 1970.

HEINZE, R., *Virgils epische Technik*, Berlin, 1902.

LANA, L, *La poesia di Virgilio*, Torino, 1974.

MIRMONT, H. de La Viile de la *mythologie et les dieux dans les*

Argonautiques et dans Vfineide, Paris, Hachette, 1894.

PAPU, E., *Prefaţa* la volumul: Vergiliu, *Eneida*, traducere de E. Lovinescu, text revăzut şi note de Eugen Cizek, Bucureşti, 1967. PARATORE, E., *Virgilio*, Firenze, Sansoni, 1954.

PARATORE, E., *L'Epicureismo e la sua diffusions nel mondo latino*, în: Quaderni della rivista di cultura classica e mediaevale.

Roma, 1960.

PERRET, J., *Virgile*, Paris, Hatier, 1965.

POSCHL, V., *Die Dichtkunst Virgils*. *Blid und Symbol* in der *Acneis*.

Wiesbaden, 1950.

ROIRON, S.I., *Étude sur Vimagination auditive de Virgile*, Paris, 1908. SELLAR, W.Y., *The Homan Poets of the Augustan Age*. *Virgil*, third edition, Oxford, 1908.

WEE GE, F., *Virgilio e l'arte figurativa*, în: *Conferenze virgiliane*.

Milano, 1931.

WILI, W., *Vergil*, München, 1930.

CUPRINS

Prefaţă

Notă asupra ediţiei 5

Prefaţa traducătorului la ediţia I

Cartea I 29 Cartea a VI I-a 232
Cartea a II-a 59 Cartea a VII I-a 269
Cartea a III-a 89 Cartea a IX-a 302
Cartea a IV-a 119 Cartea a X-a 335
Cartea a V-a 152 Cartea a XI-a 371
Cartea a VI-a 186 Cartea a XII-a… 405
Notă bibliografică…
Lector: FLORIN CHIRIŢESCU Tehnoredactor: ELENA POPESCU
Bun *de tipar*: *16.08, 1980*. *Coli tipar 28*.
UH Comanda nr. 85
B Combinatul Poligrafic „Casa Scinteii**
Bucureşti – Piaţa Scinteii nr. 1
3 Republica Socialistă România
Coperta şi supracoperta de VAL MUNTEANU

* „., /iMl
*
I
I i

Desigur, Vergilius e un roman, un roman de virtute… Morala lui e, în ciuda vremii care ne pândeşte cu ceasul neînlăturabil al morţii, «a întinde faima prin fapte», «act al virtuţii»…

Dar, în fond, el e un sentimental, cel dintâi sentimental, părintele tuturor romanticilor care vor veni. Prin el sufletul omenesc cutează nu numai a simţi, dar a spune că simte, a se mândri, de aceea, că poate simţi…

Şi nu e cu adevărat poet mare decât acela care creşte puterea de a simţi a neamului său şi, prin el, a omenirii.

N. IORGA

Lei 27

VERGILIUS

ENEIDA

Vergilius este prietenul singurătății, însoțitor al orelor secrete ale vieții... Tablourile lui nu se opresc doar la anumite perspective ale vieții, ci îmbrățișează întreaga natură; ele sînt adîncuri de păduri, imagini de munți, țărmuri de mări sau femei în surghiun care privesc printre lacrimi imensitatea valurilor...

CHATEAUBRIAND

Dacă ar fi să numesc un autor fără cusur, rațiunea mi-ar spune: Vergilius.

BOILLEAU